ટિપ્પનકકાર આચાર્ય શ્રીપૃથ્વીચંદ્રસૂરિ મહારાજ છે. તેમના સમયાદિ વિષે હાલ તુરતમા કશું કહેવાની મારી તૈયારી નથી. એટલે માત્ર તેમને વિષે એટલું કહું છુ કે તેઓ ચૌદમા સૈકામાં વિદ્યમાન હોવાનો સંભવ છે. ટિપ્પનકકારે ટિપ્પનકની રચના કરવામાં ચૂર્ણીકારનુ અનુગામિપણું સાધ્યુ છે. ચૂર્ણીકાર અને ટિપ્પનકકારે આખા કલ્પસૂત્ર ઉપર શબ્દશઃ વ્યાખ્યા નથી કરી એટલે તેમના સામે કલ્પસૂત્રની વાચના કેવી હશે એ સ્પષ્ટપણે કહેવું મુશ્કેલ છે. તેમ છતાં તેમની વ્યાખ્યાઓમાં જે કેટલાંક બીજો છે તે ઉપરથી જે પૃથક્કરણ થઈ શકે તે મેં આ પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે.

અંતમાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનુ જે રૂપ ઘડાવું જોઈએ તેમાં મારી નજરે કેટલીક ઊણપ રહી છે, પણ તેમાં મારી જેસલમેરના જ્ઞાનભંડાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ કારણ છે. તે છતાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનું સંખ્યાબંધ પ્રાચીન પ્રતિઓને આધારે જે પ્રામાણિક રૂપ ઘડાયું છે તે એકંદર ઠીક જ ઘડાયું છે. આ કાર્યમાં છદ્મસ્થભાવજનિત અનેકાનેક સ્ખલનાઓ થવાનો સંભવ સહજ છે, તેને વિદ્વાનો ક્ષમાની નજરે જુએ અને યોગ્ય સંશોધન કરે એ અભ્યર્થના છે.

લિ. પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાંતિવિજયજી મ૦
શિષ્ય મુનિવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ
અંતેવાસી મુનિ પુણ્યવિજય

પ્રતિઓનો ઉપયોગ

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં મેં તાડપત્રની આઠ અને કાગળની વીસ મલીને, કુલ ૨૮, હસ્તપ્રતિઓમાંથી ચિત્રો રજુ કરેલાં છે; આ પ્રતિઓનો પરિચય નીચે પ્રમાણે છેઃ

તાડપત્રની પ્રતો

૧ પાટણ, સંઘવીના પાડાનો ભંડાર. સંવત ૧૩૩૫ની સાલની કલ્પસૂત્ર તથા કાલક કથાની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર, ૨, ૩.

૨ પાટણ, સંઘના ભંડારની. સંવત ૧૩૩૬ ના જેઠ સુદી ૫ ને રવીવારના રોજ લખાએલી "કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા"ની પત્ર ૧૫૨ ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૪, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧.

૩ પાટણ, સંઘના ભંડારની. સંવત ૧૩૪૪ ના માગશર સુદી ૨ ને રવીવારના રોજ લખાએલી "કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા"ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર, ૫, ૬.

૪ અમદાવાદ,- ઉજમફોઈની ધર્મશાળાની સંવત ૧૪૨૭ના અષાઢ સુદી ૧૧ ને બુધવારના રોજ લખાએલી "કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા"ની તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૨૧, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૪૬, ૪૯.

૫ ઈડર, શેઠ આણંદજી મંગલજીની પેઢીના ભંડારની. લગભગ ચૌદમા સૈકાની "કલ્પસૂત્ર"ની પત્ર ૧૦૯ ની ચિત્ર ૩૩ વાળી તાડપત્રીય પ્રત. ચિત્ર ૧૭, ૧૮, ૨૭ થી ૪૪, ૫૫, ૫૬.

૬ અમદાવાદ. સારાભાઈ મણિલાલ નવાબના સંગ્રહના લગભગ તેરમા સૈકાના બે તાડપત્રીય ચિત્રોવાળાં છૂટા પાનાં ચિત્ર ૧૯ અને ૨૦.

૭ નવાબ ૧. અમદાવાદ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંની સિંધમાંથી પ્રાપ્ત થએલ "કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા"ની લગભગ ચૌદમા સૈકાની તાડપત્રીય પ્રતના ૧૦ ચિત્રોમાંથી ચિત્ર ૨૨, ૫૧, ૪૫, ૪૭, ૫૩ અને ૫૪.

૮ નવાબ ૨. અમદાવાદ સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંની મારવાડમાંથી પ્રાપ્ત થએલ "કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા"ની લગભગ ચૌદમા સૈકાની તાડપત્રીય પ્રતના ૩ ચિત્રોમાંથી ચિત્ર ૫૦ અને ૫૨.

કાગળની પ્રતો

૯ ભારતીય વિદ્યા ભવન મુંબાઈની. સંવત ૧૪૨૭ની "કલ્પસૂત્ર"ની કાગળની હસ્તપ્રતોમાં સંવતની નોંધવાળી સૌથી પ્રાચીન પ્રતમાંના ૧૦ ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૫૭, ૫૮.

૧૦ પાટણ ૧. શ્રી સંઘનો ભંડાર. પાટણ. શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રની પ્રતના બંને ચિત્રો તથા સંવત ૧૪૫૫ ની પ્રશસ્તિ. ચિત્ર ૫૯, ૬૦ અને ૬૧.

૧૧ પાટણ ૨. શ્રી સંઘનો ભંડાર. પાટણ. શ્રી કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની ચૌદમા સૈકાના અંત ભાગની. કાગળની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૬૨ થી ૭૧ તથા ૭૮ થી ૮૧.

૧૨ જીરા (પંજાબ) ના શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમંદિરની સંવત ૧૪૭૩ ની કાગળની "કલ્પસૂત્ર"ની હસ્તપ્રતના ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૭૨ થી ૭૭, ૮૨ થી ૧૦૯, ૧૧૨, ૧૧૩.

૧૩ સ્વર્ગસ્થ શ્રી. જયસિંહસૂરીશ્વરજીની સંવત ૧૪૮૯ ની પ્રતમાંથી બે ચિત્રો. ચિત્ર ૧૧૦, ૧૧૧.

૧૪ પાટણ ૩ શ્રી સંઘના ભંડારની. પાટણ. તારીખ વગરની ચૌદમા સૈકાની અત્યુત્તમ ચિત્રો વાળી પ્રતના ચિત્રો ૩૩ પૈકી ચિત્રો ૨૪. ચિત્ર ૧૧૪ થી ૧૨૫, ૧૫૦ થી ૧૫૯, ૧૮૬, ૧૮૭.

૧૫ હંસવિ૦ ૧ વડોદરાના શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલા શ્રી હંસવિજયજી શાસ્ત્ર સગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાના શરૂઆતના સમયની સુવર્ણાક્ષરી પ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૩૧, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૯૦, ૩૨૧, ૩૨૨ થી ૩૫૩.

૧૬ હંસવિ૦ ૨ વડોદરાના શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલા શ્રી હંસવિજયજી શાસ્ત્રસંગ્રહની સંવત ૧૫૨૨ ની કલ્પસૂત્રની સુંદર સુશોભનો વાળી પ્રતમાથી ૭૪ સુશોભનો પ્રસ્તુત સંગ્રહમાં રજુ કરવામાં આવેલાં છે. ચિત્ર ૧૨૬ થી ૧૪૯, ૧૬૦ થી ૧૮૫, ૧૯૪ થી ૨૦૫ અને ૨૦૬ થી ૨૧૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૧, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૯ થી ૨૮૪.

૧૭ લીંબડીની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના ભંડારની સુવર્ણાક્ષરી સંવત ૧૫૧૪ ના મહા સુદી ૨ ને સોમવારના રોજ લખાએલી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૧૯૨, ૧૯૩.

૧૮ ડહેલા ૧. અમદાવાદના ડહેલાના ઉપાશ્રયની સંવત ૧૫૧૬ ના મહા સુદી ૬ ના રોજ લખાએલી સુવર્ણાક્ષરી પ્રત ઉપરથી ચિત્ર ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૧, ૨૧૮, ૨૧૯.

૧૯ અમદાવાદ. શ્રીદયાવિમલજી શાસ્ત્રસંગ્રહની સુંદર ચિત્રાકૃતિઓવાળી કલ્પસૂત્રની સુવર્ણાક્ષરી પ્રત પરથી ચિત્ર ૧, ૨૮૯, ૩૫૮ થી ૩૬૨, ૩૬૩ થી ૩૬૬, ૩૭૧.

૨૦ નવાબ ૨. સારાભાઇ નવાબના અમદાવાદ સંગ્રહમાંના સુંદર સુશોભનો વાળી લગભગ પંદરમા સૈકાની કાગળની હસ્તપ્રતના સુંદર સુશોભનો વાળા ૧૨ પાનાંઓ પૈકીનાં સુંદર સુશોભનો. ચિત્ર ૨૨૦ થી ૨૨૩, ૨૭૮, ૩૫૪ થી ૩૫૭, ૩૬૭ થી ૩૭૦.

૨૧ ડહેલા ૨. ડહેલાના ઉપશ્રયના અમદાવાદ જ્ઞાન ભંડારમાં આવેલી કલ્પસૂત્રની રૌપ્યાક્ષરી તથા સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતનાં ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૫૦, ૨૫૧.

૨૨ ઉપાધ્યાયજી શ્રી સોહનવિજયજીના શાસ્ત્ર સંગ્રહમાંની સુંદર ચિત્રોવાળી લગભગ પંદરમા સૈકાની હસ્તપ્રતમાંના ચિત્રો પૈકી ચિત્ર ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૩ થી ૨૪૦, ૨૪૨, ૨૪૩.

૨૩ પુરાતત્વવિદ્ શ્રીજિનવિજયજીના સંગ્રહની સંવત ૧૫૧૧ની શ્રી મહાવીર ચરિત્રની સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતમાથી ચિત્ર ૨૩૨.

૨૪ કુસુમ સ્વર્ગસ્થ વિજયકુસુમસૂરીશ્વરજીના સગ્રહમાંની લગભગ પંદરમા સૈકાના અંતભાગની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૪૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૭૦ થી ૨૭૨.

૨૫ કાતિવિ૦ ૧. વડોદરા. શ્રી આત્માનંદ જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલ સ્વર્ગસ્થ પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાતિવિજયજીના સગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬ થી ૨૪૯, ૨૫૨ થી ૨૫૭, ૨૬૦, ૨૬૮, ૨૭૬, ૨૭૭.

૨૬ સોળમા સૈકાની તારીખ વગરની કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાથી ચિત્ર ૨૬૯.

૨૭ કાતિવિ૦ ૨. વડોદરાના શ્રીઆત્માનંદ જૈનજ્ઞાન મંદિરમાંના પ્રવર્ત્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજી શાસ્ત્ર સંગ્રહની લગભગ પંદરમા સૈકાના અંતભાગની સુવર્ણાક્ષરી કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૨૭૩, ૨૮૭, ૨૮૮.

૨૮ પ્રવર્ત્તકજી કાંતિવિજયજીના સંગ્રહની રૌપ્યાક્ષરી કલ્પસૂત્રની સુબોધિકા ટીકાની હસ્તપ્રતમાંથી ચિત્ર ૩૭૨ થી ૩૭૪.

સંક્ષેપોની સમજ

દયાવિ૦=શ્રીદયાવિમલજી શાસ્ત્ર સંગ્રહ, દેવસાનો પાડો, અમદાવાદ.

સં૦ પા.=સંઘવીના પાડાનો ભંડાર. પાટણ.

ઉ૦ ફે૦ ધ૦=ઉજમફેઇની ધર્મશાળા, અમદાવાદ.

નવાબ ૧ } સારાભાઈ મણિલાલ નવાબનો સગ્રહ.
નવાબ ૨ } છીપા માવજીની પોળ; અમદાવાદ.

ઇડરની પ્રત=શેઠ આણંદજી મંગલજીની પેઢી. ઇડર.

ભારતી=ભારતીય વિદ્યા ભવન, મુંબઇ

પાટણ, ૧
પાટણ, ૨
પાટણ, ૩ } સંઘનો ભડાર, શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમદિર, પાટણ.

ડહેલા, ૧
ડહેલા, ૨ } ડહેલાના જૈન ઉપાશ્રયનો ભંડાર. દોસીવાડાની પોળ. અમદાવાદ.

હંસ વિ. ૧ } શ્રી આત્માનંદ જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલો
હંસ વિ. ૨ } હસવિજયજી શાસ્ત્ર સંગ્રહ. વડોદરા

કાંતિ વિ. ૧ } શ્રી આત્મારામ જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં આવેલો
કાંતિ વિ, ૨ } પ્રવર્તકજી શ્રી કાંતિવિજયજીનો સંગ્રહ. વડોદરા

કુસુમ૦ ૧=સ્વર્ગસ્થ શ્રી વિજયકુસુમસૂરીશ્વરજીનો સંગ્રહ. અમદાવાદ

ચિત્રાનુક્રમ

Plate X

Plate XI

Plate XII

Plate XIII

Plate XIV

Plate XV

Plate XVI

Plate XVII

Plate XVIII

Plate XIX

Plate XX

Plate XXI

Plate XXII

Plate XXIII

ચિત્રવિવરણ

મુખચિત્રઃ દયાવિ પત્ર. ૧ આ ચિત્ર પ્રભુ મહાવીરના ચ્યવન કલ્યાણકનો પ્રસંગ રજૂ કરે છે.

પુષ્પોત્તર વિમાનમાંથી વીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવ્યા. ચ્યવીને પ્રભુ મહાવીર બ્રાહ્મણ કુંડગ્રામ નામના નગરમાં, કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની સ્ત્રી દેવાનંદા જે જાલંધર ગોત્રી છે, તેની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા આષાઢ સુદિ ૬ ના દિવસની મધ્યરાત્રિના સમયે અને ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રને ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે વખતે પ્રભુ દિવ્ય આહાર, દિવ્ય ભવ અને દિવ્ય શરીરનો ત્યાગ કરીને ગર્ભમાં આવ્યા.

ચિત્રમાં પબાસન ઉપર પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ બિરાજમાન કરેલી છે હાલમાં જેવી રીતે જિન મંદિરમાં મૂર્તિને આભૂષણોથી શણગારવામા આવે છે તેવી જ રીતે ચિત્રમાં પણ મસ્તકે મુગટ, બંને કાનમાં કુંડલ, ગરદનમાં કંઠો, હૃદય પર રત્નજડિત હાર, બને હાથની કોણીના ઉપરના ભાગમા બાજુબંધ, બંને કાંડા પર બે કડા વગેરે ચીતરવામાં આવ્યાં છે. મૂર્તિ પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલી છે, અને મૂર્તિની બને બાજુ પરિકર છે. પરિકરની બંને બાજુએ એકેક પુરુષ સ્તુતિ કરતો ઊભેલો છે. વળી પબાસનની નીચે મધ્યમાં ધર્મચક્ર. ધર્મચક્રની બંને બાજુએ એકેક હાથી અને એકેક સિંહ તથા બંને છેડે એકેક વ્યક્તિ પ્રભુસ્તુતિ કરતી બેઠેલી છે.

ચિત્રમાની પ્રભુમૂર્તિની જમણી બાજુએ અને પાનાની બરાબર મધ્યમાં ગ્રંથિસ્થાને હસ્તિ-સ્કંધ ઉપર બંને હાથે કલશ પકડીને પ્રભુ સન્મુખ આવતો સૌધર્મેન્દ્ર રજૂ કરેલો છે. પાનાની ઉપર અને નીચે પ્રભુનો જન્મકલ્યાણક મહોત્સવ ઊજવવા આવતાં દેવદેવીઓ જુદીજુદી પૂજન સામગ્રીઓ લઇને ગીતો ગાતાંગાતાં અને નૃત્ય કરતાંકરતાં આવતાં દેખાય છે.

ચિત્રમાં પાનાની જમણી બાજુના હાસિયામાં અનુક્રમે ત્રણ પ્રસંગો રજૂ કરેલા છે. પ્રથમ લાલ વર્ણ વાળી ચાર હાથવાળી પદ્માવતી દેવીનું ચિત્ર રજૂ કરેલું છે. દેવીના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશછે, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ તથા ડાબા હાથમા ફૂલ છે. દેવીની નીચે પ્રસંગ બીજામાં ને હાસિયાની મધ્યમાં બે સ્ત્રીઓ નૃત્ય કરતી પ્રભુની સન્મુખ જોતી રજૂ કરેલી છે. આ બે સ્ત્રીઓ પૈકી એકનો જમણો હાથ મસ્તક ઉપર છે તથા ડાબા હાથમાં ફૂલની માળા પકડેલી છે; અને બીજી સ્ત્રીના હાથમાં ફલ જેવી માંગલિક વસ્તુ પકડેલી છે. ત્રીજા પ્રસંગમા ચાર હાથવાળી અને પીળા વર્ણવાળી લક્ષ્મીદેવીનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના બંને હાથમાં દાંડી સહિતનું વિકસિત કમલનું એકેક ફૂલ છે, અને નીચેના બંને હાથ વરદ મુદ્રાએ છે.

પાનાની ડાબી બાજુના હાંસિયામાં પણ ત્રણ પ્રસંગો રજૂ કરેલા છે પ્રથમ ધોળા વર્ણ વાળી સરસ્વતી દેવીનું ચાર હાથ સહિતનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં પુસ્તક, અને ડાબા

હાથમાં કમલનું ફૂલ છે, તથા નીચેના બંને હાથ વરદમુદ્રાએ છે. દેવીની નીચે પ્રસંગ બીજામાં ને હાંસિયાની મધ્યમાં સૌધર્મેન્દ્ર હસ્તિસ્કંધ પર બેસીને હાથમાં કલશ પકડીને પ્રભુ સન્મુખ જતો હોય એમ દેખાય છે. ત્રીજા પ્રસંગમાં તપાવેલા સુવર્ણ જેવા વર્ણવાળી ચાર હાથવાળી દેવીનું ચિત્ર છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં ચક્ર અને ડાબા હાથમાં વજ્ર છે, તથા નીચેના બંને હાથ વરદ મુદ્રાએ છે.

પાનાની ઉપર અને નીચે તથા બંને બાજુના હાંસિયાના પ્રસંગો ચિત્રપ્રસંગને અનુલક્ષીને રજૂ કરવામાં નથી આવ્યા, પરંતુ આ પ્રતના દરેકે દરેક પાનામાં આવી જ રીતે જુદાંજુદાં સુશોભનો ચીતરીને આ સંપૂર્ણ પ્રતને શણગારવામાં આવી છે. આવાં સુંદર સુશોભનોવાળી બીજી હસ્તપ્રતો ભારતભરના જૈનભંડારોમાં બહુ જ પરિમિત સંખ્યામાં છે. આ આખી યે પ્રત સોનાની શાહીથી લખેલી છે.

Plate II

ચિત્ર ૨: જૈન સાધ્વીઓ. પાટણના સં. પા. ભંડારની તાડપત્રની ૨૩૪ પાનાંની કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથાની વિ.સ ૧૩૩૫ (ઈ.સ. ૧૨૭૮)ની પ્રતમાંથી બે ચિત્રો અત્રે ચિત્ર ૨–૩ તરીકે રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે હવે પછીનાં ચિત્રો ૪–૧૧ની માફક આ ચિત્રો પણ પ્રથમ 'કાલકકથા' નામના ઈંગ્લિશ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ થએલાં છે.[1]

મિ. બ્રાઉન આ ચિત્રને બે સાધુઓના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવતાં જણાવે છે કે[2] 'ચંદરવાની નીચે બે શ્વેતાંબર સાધુઓ ઉપદેશ આપતા બેઠેલા છે. દરેકના ડાબા હાથમાં મુખવસ્ત્રિકા–મુહપત્તિ (થૂંક ન ઊડે તે માટે મુખની આગળ રાખવામાં આવતું વસ્ત્ર) અને જમણા હાથમાં ફૂલ છે. જેમ જમણો ખભો હમેશાં (ચિત્ર ૫ ની માફક) ખુલ્લો-ઉઘાડો રાખવામાં આવે છે તેને બદલે સારૂં યે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થએલું છે.'

વાસ્તવિકરીતે મિ. બ્રાઉન જણાવે છે તેમ આ ચિત્ર બે સાધુઓનું નહિ પણ સાધ્વીઓનું છે અને તેથી જ બંનેનું આખું શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થએલું ચિત્રકારે બતાવ્યું છે. તેઓ જે ચિત્ર નં. ૫ નો પુરાવો આપે છે તે ચિત્ર તો સાધુઓનું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ચિત્રકારોએ હમેશાં જૈન સાધુઓનાં ચિત્રોમાં એક ખભો ખુલ્લો અને સાધ્વીઓનાં ચિત્રોમાં સારૂં યે શરીર વસ્ત્રથી આચ્છાદિત રાખવાનો નિયમ પરંપરાએ સાચવ્યો છે. બીજું મિ. બ્રાઉન જણાવે છે કે 'બંનેના જમણા હાથમાં ફૂલ છે' તે તેઓની માન્યતા તો જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આભારી છે, કારણકે ત્યાગી એવાં જૈન સાધુ-સાધ્વીઓને સચિત દ્રવ્યને ભૂલથી–અજાણ્યે પણ અડકી જવાય તો તેને માટે 'निशीथचूर्णि' 'साधुसमाचारी' વગેરે પ્રાયશ્ચિત્તગ્રન્થોમાં પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવેલાં છે. જ્યારે ભૂલથી પણ સચિત દ્રવ્ય-વસ્તુને અડકી જવાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે તો પછી વ્યાખ્યાન–ઉપદેશ દેવાના સમયે હાથમા ફૂલ રાખવાનું સભવી જ કેમ શકે? બીજુ ખરી રીતે

---

૧ જુઓ-'The story of Kalak' pp 120 and opp Fig 7,8 on plate no 3

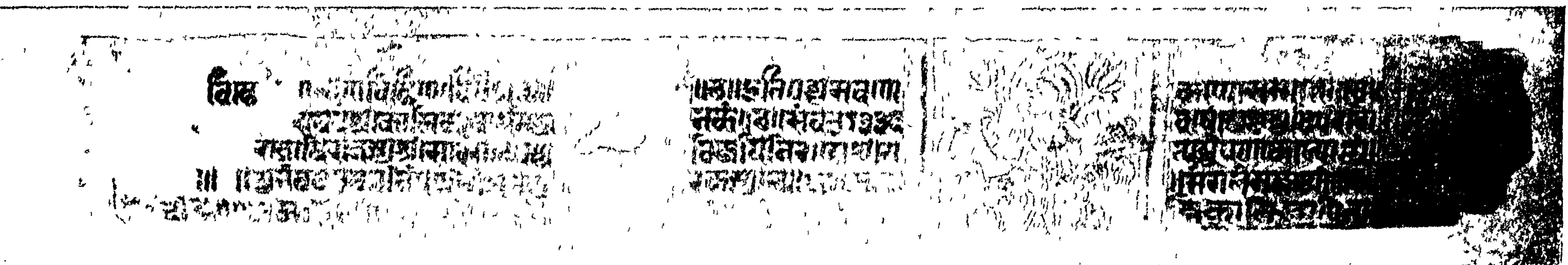
૨ જુઓ-Beneath a canopy sit two Svetambar monks preaching Each has in his left hand the mouth cloth and in his right hand a flower The robes cover the body fully, instead of leaving the right shoulder bare as usually done (cf fig 5)' —'The story of Kalak' pp. 120

Fig. 2 चित्र २

Fig 3 चित्र ३

चित्र ४

Fig. 7 चित्र ७

Fig 8 चित्र ८

Fig. 9 चित्र ९

Fig 11 चित्र ११

બંનેના હાથ તદ્દન ખાલી જ છે, ફક્ત જમણા હાથનો અંગૂઠો અને તર્જની–અંગૂઠા પાસેની આંગળી—ભેગી કરીને 'પ્રવચનમુદ્રા'એ બંને હાથ રાખેલા છે [3]

ચિત્ર ૩ : જૈન શ્રમણોપાસિકા-શ્રાવિકાઓ ચિત્ર ૨ વાળી પ્રતમાંના તે જ પાના ઉપર આ બંને શ્રમણોપાસિકાઓ છે ચિત્ર ૨ વાળી પ્રતમાં ચીતરેલી સાધ્વીઓના ઉપદેશથી આ પ્રત લખાવનાર જ હશે તેમ મારૂં માનવુ છે. આજે પણ શ્રાવિકાઓ સાધ્વીઓના ઉપદેશથી કેટલાંયે ધાર્મિક કાર્યો કરે છે બંને શ્રાવિકાઓ કિંમતી-બહુમૂલ્ય વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઇને બંને હાથની અજલિ જોડીને ઉપદેશ શ્રવણ કરતી સ્વસ્થ ચિત્તે બેઠેલી છે.

ચિત્ર ૨ના સાધ્વીઓના ચિત્રમાં નવા પ્રકારનુ ચિત્રવિધાન દૃષ્ટિએ પડે છે બે પાત્રોને ગોઠવવાની તદ્દન નવીન રીત દેખાય છે. અઘરૂં કામ પણ ઘણી ખૂબીથી પાર પાડ્યું છે ચિત્ર ૩ ના સ્ત્રી-પાત્રોની બેસવાની રીત, અલકારો, વસ્ત્રો અને ખાસ કરીને માથાની સુશોભના સંસ્કાર અને ખાનદાની દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૪ : લક્ષ્મીદેવી. પાટણના સઘના ભડારની 'કલ્પસૂત્ર અને કાલકકથા'ની તાડપત્રની વિ સં. ૧૩૩૬ (ઇ. સ. ૧૨૭૯)ના જેઠ સુદી પાંચમને રવિવારના રોજ લખાએલી તાડપત્રની હસ્તલિખિત પત્ર ૧૫૨ની પ્રતમાના સાતે ચિત્રો ૪ અને ૭થી ૧૧ અને ૪૮ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે. આ પ્રતના પાના ૧૫૨ ઉપરથી ચિત્રનુ કદ ૨×૨ ઇંચ છે. મિ બ્રાઉન આ ચિત્ર અંબિકાનુ છે કે લક્ષ્મીનુ તે બાબત માટે શકાશીલ છે.[4] આ ચિત્ર લક્ષ્મીદેવીનુ જ છે અને તે બાબતમાં શકા રાખવાનુ કાંઇ જ કારણ નથી. દેવીના ઉપરના બંને હાથમાં વિકસિત કમળ છે [5] નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ[6] છે અને ડાબા હાથમા બીજોરાનુ ફૂલ છે. દેવીના શરીરનો વર્ણ પીળો, કચુકી લીલી, ઉત્તરાસંગનો રંગ સફેદ, વચ્ચે લાલ રંગની ડિઝાઇન, વસ્ત્રના છેડા લાલ રગના, ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડીનો રંગ સફેદ, વચ્ચે કીરમજી-કથ્થાઈ રગની ડિઝાઇન, અને કમળના આસન ઉપર ભદ્રાસને બેઠક.

પાટણના સંઘના ભંડારની તાડપત્રની હસ્તલિખિત સવત ૧૩૪૪ના માગશર સુદી રને રવિવારના રોજ લખાએલી પ્રતના બંને ચિત્રો ૫-૬ તરીકે અત્રે રજૂ કરેલાં છે.

ચિત્ર ૫ : બે શ્રાવકો ચિત્રમા બે ઊભા રહેલા શ્રાવકો પોતાની સામે કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચિત કરતા હોય તેવી રીતે એકેક હાથ ઊંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે રજૂ કરેલા છે. ચિત્રનો કેટલોક ભાગ ઘસાઈ ગએલો હોવા છતા પણ બંનેની દાઢી તથા બંનેના ખભા ઉપરનુ ઉત્તરાસન અને કમ્મર નીચેનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેરમા સકામાં ગુજરાતના ગૃહસ્થો કઈ જાતના

---

૩ જુઓ ફુટનોટ ૧૬

૪ 'Fig 20. A goddess (Ambika ?) from folio 152 recto of the same MS as Figure 9 A four-armed goddess, dressed in bodice, dhoti and scarf sits on a cushion In her two upper hands she holds lotuses, her lower right possibly holds a rosary in the lower left an object which I cannot identify ' —'The story of Kalak ' pp 120

૫ 'कमलपजजलतकरगहिअमुक्तोयं ।' —'श्रीकल्पसूत्रम् (बारसासूत्रम्)' पत्र १४

६ दक्षिणहस्तमुत्तान विधायाध करशाखां प्रसारयेदिति वरदमुद्रा ॥ ४ ॥' —'निर्वाणकलिका' पत्र ६२

કપડાં પહેરતા હતા તેનો આબેહૂબ ખ્યાલ આ ચિત્ર આપે છે.

ચિત્ર ૬ : બે શ્રાવિકાઓ. આ ચિત્રમાં ચિત્ર ૫ની માફક બંને શ્રાવિકાઓ ઊભેલી છે અને પોતાની સામેની કોઈ વ્યક્તિની સાથે વાતચીત કરતી હોય તેવી રીતે એકેક હાથ ઊંચો રાખીને ચિત્રકારે અત્રે રજૂ કરેલી છે. બંનેના શરીર ઉપરની કંચુકી, ખભા ઉપરના વસ્ત્રના ઊડતા છેડા અને કમ્મર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૩ તેરમા સૈકાની ગુજરાતની સ્ત્રીઓ કઈ જાતનાં કપડાં પહેરતી હતી તેનો આબેહૂબ ખ્યાલ આપણને આપે છે.

Plate III

ચિત્ર ૭ : ભગવાન પાર્શ્વનાથ ચિત્ર ૪ વાળી પ્રત ઉપરથી ચિત્રમાં પદ્માસનની બેઠકે પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. મસ્તક ઉપરની ત્રણ ફણા આ ચિત્ર પાર્શ્વનાથજીનું હોવાની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૮ : ગૌતમસ્વામી. ચિત્ર ૪ વાળી પ્રત ઉપરથી. આ ચિત્રની મધ્યમાં પ્રવચનમુદ્રાએ ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ શિષ્ય ગણધરદેવ શ્રી ગૌતમસ્વામી સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે. ગૌતમસ્વામીની ગરદનની પાછળ જૈન સાધુનો ઓઘો તથા પ્રવચનમુદ્રા રજૂ કરીને આ ચિત્ર તીર્થંકરનું નહિ પણ સાધુનું છે, તેમ બતાવવા પ્રયત્ન કરેલો છે. સિંહાસનની બંને બાજુએ એકેક સિંહ રજૂ કરીને ચિત્રકારે તેરમા સૈકાના સિંહાસનના શિલ્પનો એક પૂરાવો પૂરો પાડ્યો છે. આ ચિત્રના જેવું જ એક બીજું ચિત્ર દક્ષિણમાં આવેલા દિગંબર જૈન તીર્થ મુડબદ્રીના એક દિગંબર મંદિરમાં આવેલા તાડપત્રીય હસ્તલિખિત ગ્રંથભંડારમાં આવેલી 'ષટ્ખંડાગમ'ની પ્રતમાં છે. અત્યાર સુધીમાં મારા અખિલ ભારતવર્ષના પ્રવાસમાં આવાં માત્ર બે જ ચિત્રો જોવામાં આવેલાં છે.

ચિત્ર ૯ : જૈનસાધુ અને શ્રાવક. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્રમાં તથા ચિત્ર ૧૦માં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા જૈન સાધુના ડાબા હાથમાં ચિત્રકારે એકેક ફૂલ રજૂ કરેલું છે, તે ચિત્રકારની જૈન સાધુના રીતરિવાજોની અજ્ઞાનતાને આભારી છે. હું અગાઉ ચિત્ર ૨માં આ બાબતની ચર્ચા કરી ગયો છું. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૧૦ માંના બંને સાધુનો ડાબો હાથ પ્રવચનમુદ્રાએ રાખેલો છે. આ ચિત્રમાં સાધુની સામે બે હાથ જોડીને બેઠેલો એક ભક્ત-શ્રાવક છે.

ચિત્ર ૧૦ : જૈન સાધુ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ. આ ચિત્ર બરાબર ચિત્ર ૯ના સાધુને બધી બાબતમાં મળતું જ છે.

ચિત્ર ૧૧ : બ્રહ્મશાંતિ યક્ષ. પ્રતના પાના ૧૫૧ ઉપરથી મિ બ્રાઉન આ ચિત્રને શક્રેંદ્રના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવે છે.[૭]

'મનુષ્યના રાજાની માફક શક્રેંદ્રને દાઢીવાળો અને ગાદી ઉપર બેઠેલો ચીતરેલો છે. તેના ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ અને ડાબા હાથમાં એક છત્ર પકડેલાં છે; નીચેના બંને હાથમા કાંઈપણ નથી. તેણે ધોતી અને દુપટ્ટો પહેરેલાં છે. તેના જમણા પગ નીચે તેનો હાથી છે. ખાલી જગ્યાને ફૂલોથી ભરી દીધી છે.'

---

૭ 'The god Sakra, bearded like a human king, is seated on a cushion. In his upper right hand, he holds the elephant–goad, in the upper left an umbrella, the lower hands are without attributes. He is dressed in dhoti and scarf Below his right leg is his elephant. Flowers fill in the composition'
—'The story of Kalak' pp 120

43

121

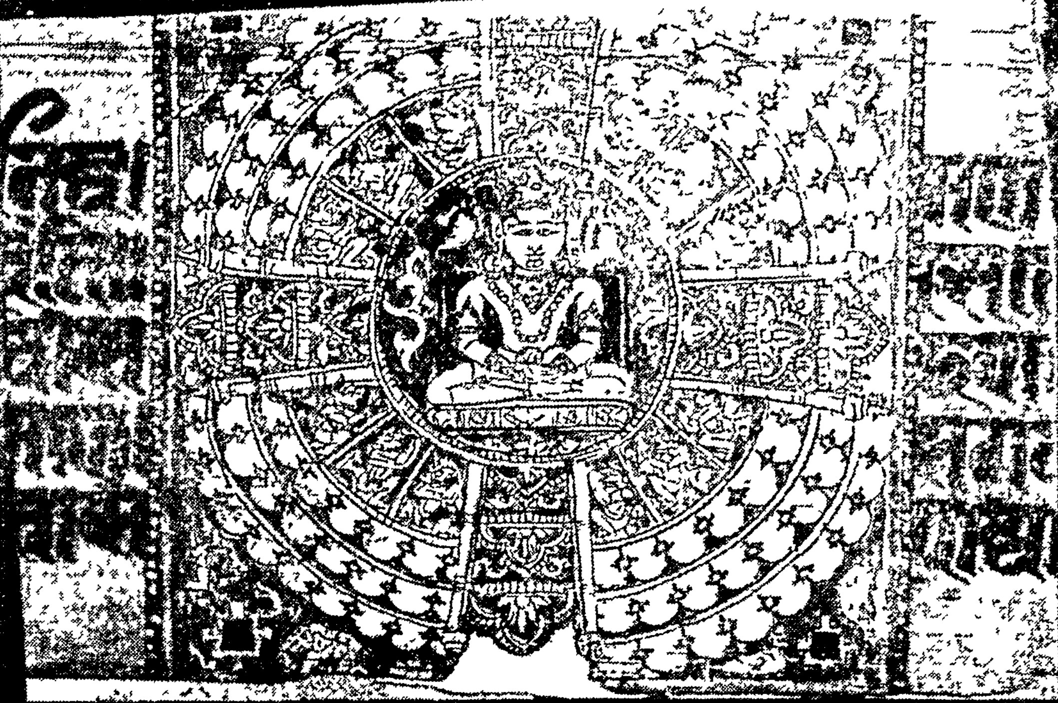

Fig 17 to 20 — चित्र १७ थी २०

મિ. બ્રાઉન જણાવે છે તેમ આ ચિત્ર શક્રેંદ્રનું નહિ પણ બ્રહ્મશાંતિ યક્ષનુ છે.

આ ચિત્રમાં બ્રહ્મશાંતિ યક્ષને મુકુટ અને જટા સહિત ચીતરેલો છે. વળી તે દેખાવ માત્રથી ભયંકર લાગે છે. તેના ઉપરના જમણા હાથમાં કમંડલુ છે અને તેનો ડાબો હાથ પ્રવચન-મુદ્રાએ રાખેલો છે. તેના શરીરનો વર્ણ પીળો છે; ગળામા જનોઈ નાખેલી છે અને ખભે ગુલાબી રંગનુ લીલા રગના ઉપર જમણા પગમાં છેડાવાળુ ઉત્તરાસંગ નાખેલુ છે. જમણા પગ નીચે વાહન તરીકે હાથી મૂકેલ છે અને ભદ્રાસન પર પાદુકા સહિત બેઠેલો છે.[૮] 'નિર્વાણકલિકા'ના વર્ણનમાં અને આ ચિત્રમાં ફેરફાર માત્ર એ છે કે તેના ડાબા હાથમા કમડલુ જોઈએ તેના બદલે ડાબો હાથ પ્રવચન મુદ્રાએ છે અને જમણા હાથમાં અક્ષસૂત્ર જોઈએ તેને બદલે કમંડલુ છે. તેનો ડાબો હાથ પ્રવચનમુદ્રાએ રાખવાનું કારણ અત્રે ચિત્રકારે તેની રજૂઆત પ્રવચનના અધિષ્ઠાયક તરીકે કરી હશે એમ લાગે છે. વળી વાહન તરીકે હાથીની રજૂઆત તેણે વધારામાં કરી છે, જે ઉપરથી જ મિ બ્રાઉને આ ચિત્રને શક્રેન્દ્રના ચિત્ર તરીકે ઓળખાવવામા ભૂલ કરી હોય એમ લાગે છે.

કલ્પનાને ગમે તેટલી આગળ વધારીએ તો પણ તેના આયુધોની રચના, તેનો દેખાવ-માત્રથી જ જણાતો જટા, મુકુટ તથા દાઢી સહિતનો ભયાનક ચહેરો આપણને આ ચિત્રને શક્રેન્દ્રના ચિત્ર તરીકે માનવા કોઈ રીતે પ્રેરણા કરતો નથી, કારણકે શક્રેન્દ્રને હમેશા દેખાવમાત્રથી સૌમ્ય, આનંદી અને દાઢી. જટા તથા યજ્ઞોપવીત-જનોઈ વગરનો ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોએ ચીતરેલો છે.

અમદાવાદની ઉજમફોઈની ધર્મશાળાના જ્ઞાનભંડારમાંની તાડપત્રની 'કલ્પસૂત્ર અને કાલક-કથા'ની હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી ચિત્ર ૧૨ થી ૧૬, ૨૧, ૨૩થી ૨૬ અને ૪૬ લેવામાં આવ્યા છે આ પ્રત વિ. સં. ૯૨૭ના અષાઢ સુદિ ૧૧ને બુધવારના દિવસે લખાએલી પ્રાચીન પ્રત ઉપરથી વિ સ. ૧૪૨૭મા નકલ કરાએલી છે.

Plate IV

ચિત્ર ૧૨: ઉપર્યુકત પ્રતમાંથી જ. 'પ્રભુ શ્રીમહાવીરનુ ચ્યવન'. પુષ્પોત્તર વિમાનમાંથી વીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવ્યા–ચ્યવીને શ્રીમહાવીર ભગવાન બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની સ્ત્રી દેવાનંદા જે જાલંધરગોત્રી, છે તેની કુક્ષિમા ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. આષાઢ સુદિ ૬ના દિવસની મધ્યરાત્રીના સમયે અને ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રને ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો તે વખતે પ્રભુ દિવ્ય આહાર, દિવ્ય ભવ અને દિવ્ય શરીરનો ત્યાગ કરી ગર્ભમાં આવ્યા.

ચિત્રમાં પબાસન ઉપર પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ બિરાજમાન કરેલી છે. આજે જેવી રીતે જિનમંદિરમા મૂર્તિને આભૂષણોથી શણગારવામા આવે છે તેવી જ રીતે ચિત્રમા પણ મૂર્તિના માથે મુકુટ, બે કાનમાં કુંડલ, ગરદનમા કંઠો, હૃદય ઉપર મોતીનો હાર, બંને હાથની કોણીના ઉપરના ભાગમાં બાજુબંધ. બંને કાંડાં ઉપર બે કડાં, હાથની હથેલીઓ પલાંઠી ઉપર મૂકીને ભેગી

---

૮ તથા ब्रह्मशान्ति पिङ्गवर्णं दंष्ट्राकरालं जटामुकुटमण्डितं पादुकारूढं भद्रासनस्थितमुपवीतालङ्कृतस्कन्धं चतुर्भुजं अक्षसूत्र-दण्डकान्वितदक्षिणपाणिं कुण्डिकाछत्रालंकृतवामपाणिं चेति । —'निर्वाणकलिका' पत्र ३८.

કરેલી છે, તથા તેના ઉપર સોનાનું શ્રીફળ વગેરે ચીતરવામાં આવ્યાં છે, મૂર્તિ પદ્માસને બિરાજમાન છે મૂર્તિની આજુબાજુ પરિકર છે.

અહીં એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થઇ શકે છે કે જ્યારે તીર્થંકરનું ચ્યવન થાય છે ત્યારે શરીરની કોઇપણ જાતની આકૃતિ તો હોતી નથી અને તીર્થંકર નામ કર્મનો ઉદય તો તેઓને શ્રમણપણું અંગીકાર કર્યા પછી કૈવલ્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી સત્તામાં આવે છે. તો તેઓના ચ્યવનનો પ્રસગ દર્શાવવા તેઓની મૂર્તિ મૂકવાનું કારણ શું ?

જૈન સંપ્રદાયના અનુયાયીઓ દરેક તીર્થંકરનાં પાંચે કલ્યાણકો એક સરખાં જ મહત્ત્વનાં માને છે પછી તે ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કૈવલ્ય કે નિર્વાણ હોય અને તે સઘળાં જ પવિત્ર હોવાથી ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોએ કલ્યાણકો દર્શાવવા માટે જુદીજુદી કલ્પનાઓ કરી અમુક પ્રકારની આકૃતિઓ નક્કી કરેલી હોય એમ લાગે છે. કારણકે જેવી રીતે આપણને અહીં ચ્યવન-કલ્યાણકના ચિત્રપ્રસંગમાં પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તેવી જ રીતે નિર્વાણ-કલ્યાણકના ચિત્રપ્રસંગમા પ્રશ્ન ઉદ્ભવવાનો જ, કારણકે પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા પછી તેઓનું શરીર કે આકૃતિ વગેરે કાંઈ હોતું નથી. હવે આપણે પાચે કલ્યાણકોમાં પ્રાચીન ચિત્રકારોએ કઈકઈ કલ્પનાકૃતિઓ નક્કી કરેલી છે તે સંબંધી વિચાર કરી લઇએ એટલે આગળના આ પાંચે પ્રસંગોને લગતાં ચિત્રોમા શકા ઉદ્ભવવાનું કારણ ઉપસ્થિત થાય જ નહિ.

૧ ચ્યવન-કલ્યાણક—ચ્યવન કલ્યાણકનો પ્રસગ દર્શાવવા માટે પ્રાચીન ચિત્રકારો હમેશાં જે જે તીર્થંકરના ચ્યવન-કલ્યાણકનો પ્રસંગ હોય તેમનાં લછન સહિત અને કેટલાંક ચિત્રોમાં તેઓનાં શરીરના વર્ણ સહિત તે તે તીર્થંકરની મૂર્તિની પરિકર સહિન રજૂઆત કરે છે.

૨ જન્મ-કલ્યાણક—જન્મ કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવા માટે હમેશાં જે જે તીર્થંકરના જન્મ કલ્યાણકનો પ્રસગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરની માતા અને એક નાના બાળકની રજૂઆત તેઓ કરે છે.

૩ દીક્ષા-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના દીક્ષા-કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરની ઝાડ નીચે પંચમુષ્ટિ લોચ કરતી આકૃતિ એક હાથથી ચોટલીનો લોચ કરતાં બેઠેલી અને પાસે બે હાથ પહોળા કરીને કેશને ગ્રહણ કરતા ઇન્દ્રની રજૂઆત ચિત્રમાં તેઓ કરે છે.

૪ કૈવલ્ય-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના કૈવલ્ય-કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવાનો તેનો આશય હોય, તે તે તીર્થંકરના સમવસરણની રજૂઆત તેઓ કરે છે.

૫ નિર્વાણ-કલ્યાણક—જે જે તીર્થંકરના નિર્વાણ કલ્યાણકનો પ્રસગ દર્શાવવાનો હોય તે તે તીર્થંકરના શરીરના વર્ણ તથા લંછન સાથે તેઓની પદ્માસનની બેઠકે વાળેલી પલાંઠી નીચે સિદ્ધશીલાની (બીજના ચંદ્રમાના આકાર જેવી) આકૃતિની તથા બંને બાજુમાં એકેક ઝાડની રજૂઆત પ્રાચીન ચિત્રકારો કરતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૩: મહાવીર-સાધુ અવસ્થામાં. ઉ.શ્રી.ધ. ભંડારની પ્રતમાંથી જ. આ પ્રતમાં ચિત્રકારનો આશય મહાવીરના પાચે કલ્યાણક દર્શાવવાનો છે. તેમાં બાકીના ચ્યવન, જન્મ, કૈવલ્ય અને નિર્વાણ કલ્યાણકના પ્રસંગો તો તેણે પ્રાચીન ચિત્રકારોની રીતિને અનુસરતા જ દોરેલાં છે

Fig 21 चित्र २१

Fig 22

Fig. 23 चित्र २३

Fig. 24 चित्र

Fig. 25 चित्र २५

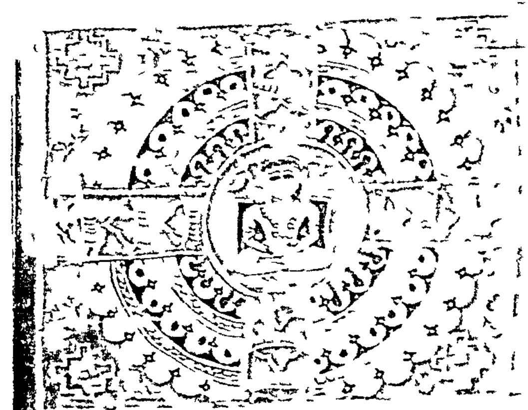

Fig 26 चित्र २६

પરંતુ દીક્ષા-કલ્યાણકના પ્રસંગમાં પંચમુષ્ટિ લોચના પ્રસંગને બદલે આ ચિત્રમાં જૈન સાધુઓનું દીક્ષિત અવસ્થાનું ચિત્ર દોરેલું છે.

ચિત્રની અંદર મધ્યમાં છતમાં બાંધેલા ચંદરવાની નીચે ભદ્રાસન ઉપર બેઠેલી આકૃતિ આચાર્ય મહારાજની છે. ઘણું કરીને તે આ પ્રત લખાવવાનો ઉપદેશ આપનાર આચાર્ય મહારાજની હશે. તેઓનો જમણી બાજુનો એક ખભો ઉઘાડો છે. જમણા હાથમાં મુહપત્તિ રાખીને તથા ડાબો હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખીને સામે હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડીને બેઠેલા શિષ્ય-સાધુને કાંઈ સમજાવતા હોય એમ લાગે છે. ગુરુ અને શિષ્ય બંનેની વચમાં સહેજ ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યની રજૂઆત ચિત્રકારે કરેલી છે. ભદ્રાસનની પાછળ એક શિષ્ય કપડાના ટુકડાથી ગુરુની શુશ્રૂષા કરતો દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૪: પ્રભુ શ્રીમહાવીરનો જન્મ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી.

જે વખતે ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનમાં વર્તતા હતા, ચંદ્રનો ઉત્તમ યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો. સર્વત્ર સૌમ્યભાવ, શાંતિ અને પ્રકાશ ખીલી રહ્યાં હતાં. દિશાઓમાં અંધકારનું નામનિશાન પણ ન હતું, ઉલ્કાપાત, રજોવૃષ્ટિ, ધરતીકંપ કે નિર્ઘાત જેવા ઉપદ્રવોનો છેક અભાવ વર્તતો હતો, દિશાઓના અંત પર્યંત વિશુદ્ધિ અને નિર્મળતા પથરાએલી હતી, જે વખતે સર્વ પક્ષીઓ પોતાના કલરવ વડે જયજય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી રહ્યાં હતાં, દક્ષિણ દિશાનો સુગંધી શીતળ પવન પૃથ્વીને મંદમંદપણે સ્પર્શ કરતો વિશ્વનાં પ્રાણીઓને સુખ-શાંતિ ઉપજાવી રહ્યો હતો. પૃથ્વી પણ સર્વ પ્રકારનાં ધાન્યાદિથી ઉભરાઈ રહી હતી અને જે વખતે સુકાળ, આરોગ્ય વગેરે અનુકૂળ સંયોગોથી દેશવાસી લોકોનાં હૈયાં હર્ષના હિંડોળે ઝૂલી રહ્યાં હતાં, તેમજ વસંતોત્સવાદિની ક્રીડા દેશભરમાં ચાલી રહી હતી, તેવે વખતે, મધ્યરાત્રિને વિષે, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્ર સાથે ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતા, આરોગ્યવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ બાધારહિતપણે આરોગ્યવાન પુત્રને જન્મ આપ્યો

ચિત્રમાં સુવર્ણના પલંગ ઉપર બિછાવેલી વિવિધ જાતિનાં ફૂલોથી આચ્છાદિત કરેલી સુગંધીદાર શય્યા ઉપર ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સૂતાં છે. જમણા હાથે પ્રભુ મહાવીરને બાળક રૂપે પકડીને તેમના તરફ-સન્મુખ જોઈ રહેલાં છે. તેમના જમણા હાથ નીચે તકીઓ છે. તેમનું આખે શરીર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. તેમના ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડીમાં હંસપક્ષીની સુંદર ભાત ચીતરેલી છે. તેમનો પોશાક ચૌદમા સૈકાના શ્રીમંત વૈભવશાળી કુટુંબોની સ્ત્રીઓના પહેરવેશનો સુંદરમાં સુંદર ખ્યાલ આપે છે. પલંગની નીચે પાણીની ઝારી તથા પલંગમાંથી ઊતરતી વખતે પગ મૂકવા માટે પાદપીઠ-પગ મૂકવાનો બાજોઠ-પણ ચીતરેલાં છે. ઉપરના ભાગની છતમાં ચંદરવો પણ બાંધેલો છે

ચિત્ર ૧૫: પ્રભુ મહાવીરનું નિર્વાણ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જે વર્ષાકાળમાં મધ્યમ અપાપાપુરીને વિષે હસ્તિપાલ રાજાના કારકુનોની સભામાં છેલ્લું ચોમાસું વર્ષાઋતુમાં રહેવા માટે કર્યું. તે ચે માસાનો ચોથો મહિનો. વર્ષાકાળનું સાતમું પખવાડિયું એટલે, કે કાર્તિક માસનું (ગુજરાતી આસો માસનું) કૃષ્ણ પખવાડિયું, તે કાર્તિક માસના કૃષ્ણ પખવાડિયાના પંદરમે દિવસે (ગુજરાતી આસો માસની અમાસે

પાછલી રાત્રિએ કાળધર્મ પામ્યા, તેઓ સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા.

પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ જે પ્રમાણે ચિત્ર નં. ૧૨માં વર્ણવી ગયા તે પ્રમાણેનાં આભૂષણો સહિત ચીતરેલી છે. નિર્વાણ-કલ્યાણકનો પ્રસંગ દર્શાવવા ખાતર સિદ્ધશિલાની આકૃતિ અને બંને બાજુએ એકેક ઝાડ વધારામાં ચીતરેલાં છે. આ ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ સીંદુરિયા રાતા રંગની છે. સિદ્ધશિલાનો રંગ સફેદ છે. આજુબાજુનાં બંને ઝાડનાં પાંદડાં લીલા રંગનાં છે. આ ઝાડનાં પાંદડાં ચિત્રકારે એટલાં બધાં બારીક અને સુકોમળ ચીતરેલાં છે કે જેનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આ હાફટોન ચિત્રથી કોઈપણ રીતે આવી શકે નહિ. અમદાવાદમાં લાલ દરવાજે આવેલી સીદીસૈયદની મસ્જિદની દીવાલોમાં કોતરેલી સુંદર સ્થાપત્ય-જાળીઓની સુરચના મૂળ આવા કોઈ પ્રાચીન ચિત્રના અનુકરણમાંથી સરજાએલી હોય એમ મારું માનવું છે. સ્થાપત્યકામની એ દીર્ઘકાય જાળી કરતાં એ અગર અઢી ઈંચની ટૂંકી જગ્યામાંથી ફક્ત અરધા ઈંચ જેટલી જગ્યામાં ઝાડની પાંદડીએ પાંદડી ગણી શકાય એવી બારીક ઝાડની કલાનું સર્જન કરનાર ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારો આજે પણ આપણને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી મૂકે છે.

ચિત્ર ૧૬: પ્રભુ મહાવીરનું સમવસરણ. ઉપર્યુક્ત પ્રતમાંથી જ.

તીર્થંકરને કૈવલ્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી દેવો સમવસરણની રચના કરે છે. આ સમવસરણની બે જાતની રચનાઓ આપણને પ્રાચીન ચિત્રોમાં મળી આવે છે. એક જાતની રચના ગોળાકૃતિમાં હોય છે અને બીજી જાતની ચતુષ્કોણ-ચાર ખૂણાવાળી-ચોખંડી હોય છે.

આ ચિત્ર ગોળાકૃતિ વાળા સમવસરણનુ છે. સમવસરણની મધ્યમાં મહાવીરની મૂર્તિ તથા આજુબાજુ ફરતા ત્રણ ગઢ છે. મસ્તકની પાછળના ભાગમાં અશોકવૃક્ષને બદલે બે બાજુ લટકતાં કમલ જેવી આકૃતિ ચીતરેલી છે. ગઢની ચારે દિશાએ એકેક દરવાજો તથા ગઢની બહાર ચારે ખૂણામાં એકેક વાપિકા-વાવ-ચીતરેલી છે. પ્રસંગોપાત સમવસરણનું ટૂંક વર્ણન અત્રે આપવું મને યોગ્ય લાગે છે.

પ્રથમ[૯] વાયુકુમાર દેવો યોજન પ્રમાણ પૃથ્વી ઉપરથી કચરો, ઘાસ વગેરે દૂર કરીને તે શુદ્ધ કરે છે. પછીથી મેઘકુમાર દેવો સુગંધી જળની વૃષ્ટિ કરી એ પૃથ્વીનું સિંચન કરે છે. તીર્થંકરનાં ચરણોને પોતાના મસ્તકે ચડાવનાર આ પૃથ્વીની જાણે પૂજા કરતા હોય તેમ વ્યંતરો છએ ઋતુના પચરંગી, સુગંધી, અધોમુખ ડીંટવાળાં પુષ્પોની જાનુ પર્યંત વૃષ્ટિ કરે છે. ત્યાર બાદ વાણવ્યંતર દેવો સુવર્ણ, મણિ અને માણેક વડે પૃથ્વીતલ બાંધે છે; અર્થાત્ એક યોજન પર્યંતની આ પૃથ્વી ઉપર પીઠબંધ કરે છે. ચારે દિશાઓમાં તેઓ મનોહર તોરણો બાંધે છે. વિશેષમાં ભવ્ય જનોને દેશના સાંભળવા માટે બોલાવતો હોય તેમ તોરણોની ઉપર રહેલો ધ્વજાનો સમૂહ રચીને તેઓ સમવસરણને શોભાવે-સુશોભિત કરે છે. તોરણોની નીચે પૃથ્વીની પીઠ ઉપર આલેખાએલાં આઠ મંગળો મંગળતામાં ઉમેરો કરે છે.

---

૯ વિસ્તૃત વર્ણન માટે જૂઓ- ૧ આવશ્યક નિર્યુક્તિ ૨ ત્રિષષ્ઠી શલાકાપુરુષ ચરિત્ર ૩ સમવસરણ પ્રકરણ અને ૪ લોકપ્રકાશ સર્ગ ૩૦ આદિ ગ્રંથો, ૫ 'Jain Iconography (II Samavasarana)' by D R Bhandarkar, M A-in Indian Antiquary, Vol XL pp 125 to 130 & 153 to 161. 1811.

Fig 27 चित्र २७

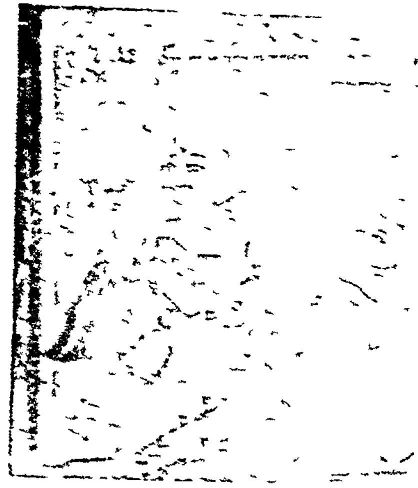

Fig 28

Fig. 29 चित्र २९

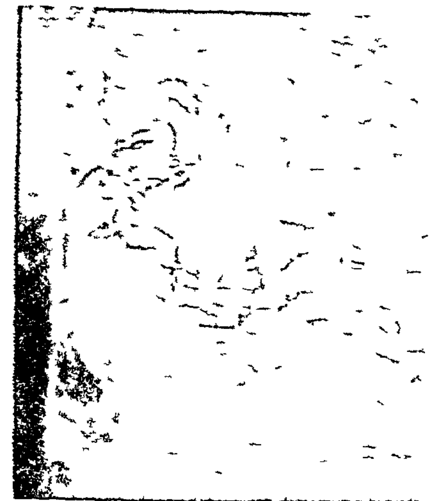
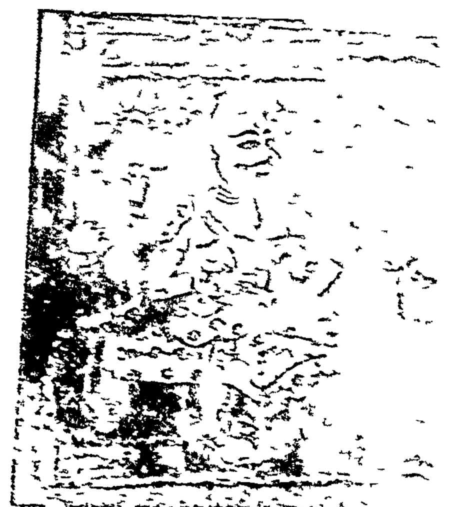

Fig 30

Fig 31 चित्र ३१

F.. 32

33 चित्र ३३

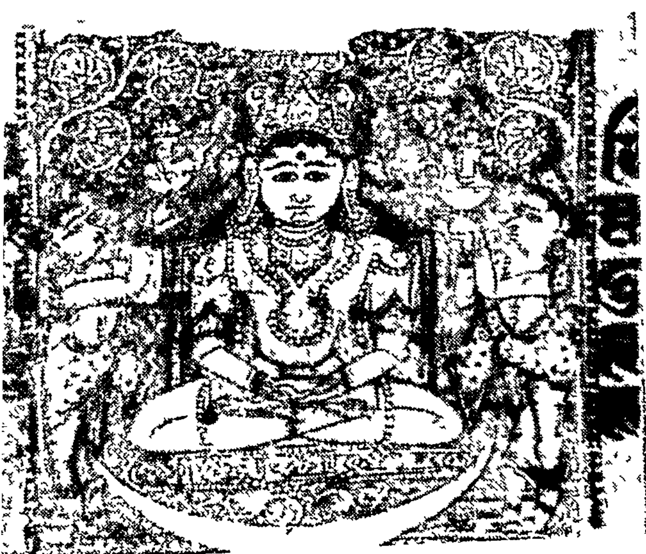
Fig 34 चित्र ३४

ig 35 चित्र ३५

Fig 36 चित्र ३६

ig 37 चित्र ३७

Fig 38 चित्र ३८

Fig 39 चित्र ३९

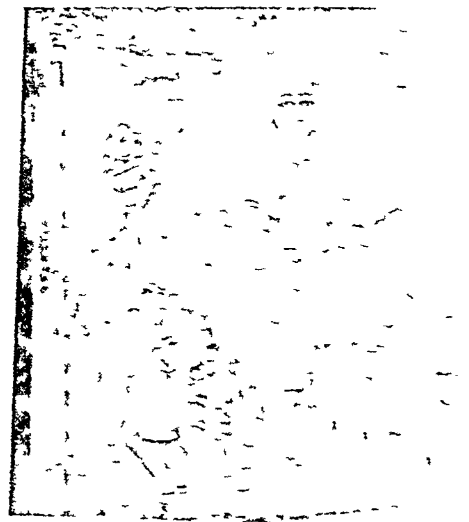

Fig 40

Fig 41 चित्र ४१

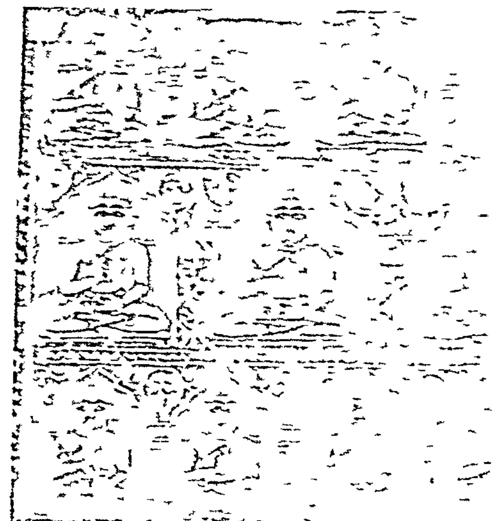

Fig 42

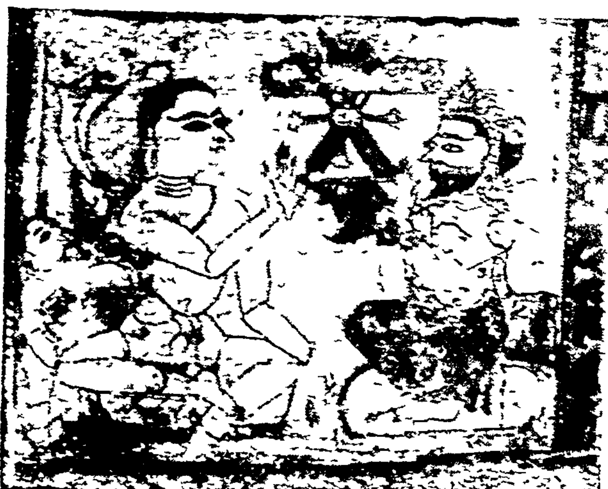

Fig 43 चित्र ४३

Fig 44

Fig 45 चित्र ४५

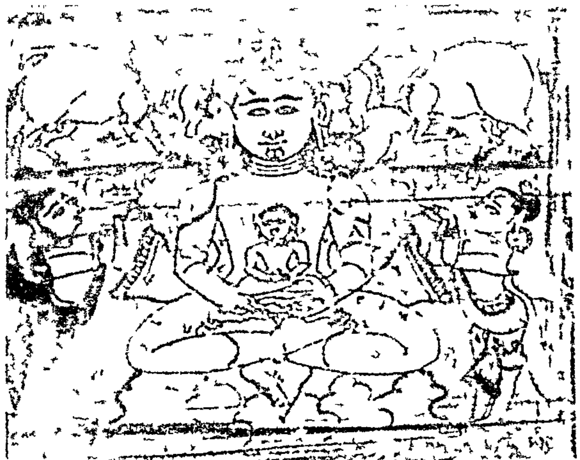

Fig 46 चित्र ४६

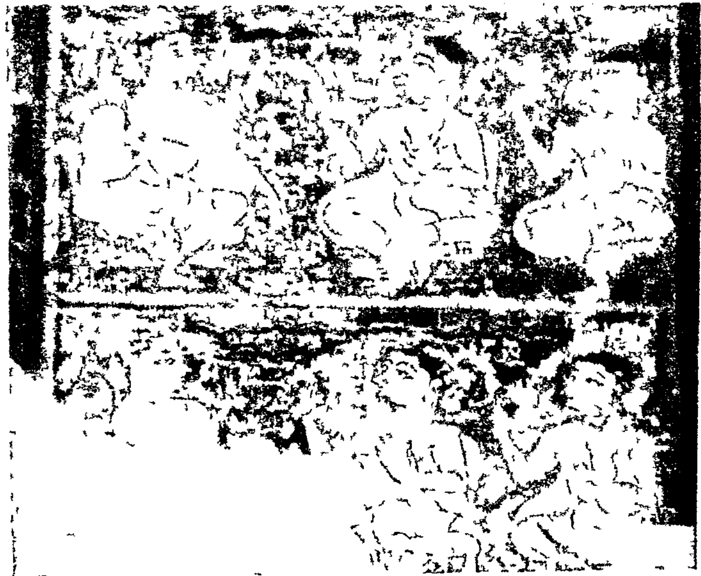

Fig 47 चित्र ४७

Fig 48 चित्र ४८

વૈમાનિક દેવો અંદરનો, જ્યોતિષ્કો મધ્યેનો અને ભવનપતિ બહારનો ગઢ બનાવે છે. મણિના કાંગરાવાળો અને રત્નનો બનાવેલો અંદરનો ગઢ જાણે સાક્ષાત્ 'રોહણગિરિ' હોય તેમ શોભે છે. રત્નના કાંગરાવાળો અને સોનાનો બનાવેલો મધ્ય ગઢ અનેક દ્વીપોમાંથી આવેલા સૂર્યની શ્રેણિ જેવો ઝળકી રહે છે. સૌથી બહારનો ગઢ સોનાના કાંગરાવાળો અને રૂપાનો બનેલો હોવાથી તીર્થંકરને વંદન કરવા માટે જાણે સાક્ષાત્ વૈતાઢ્ય પર્વત આવ્યો હોય એમ ભાસે છે.

આ પ્રતમાંના ચિત્રપ્રસંગો જૂદીજૂદી પ્રતોમાં આલેખાએલા હોવા છતાં આ ચિત્રો આલેખનમાં વધુ સુકોમળતાવાળા તેમજ કાંઇક વધારે રસિકતાથી આલેખાએલા હોય એમ લાગે છે.

Plate V

ચિત્ર ૧૭: દેવાનંદા અને ચૌદ સ્વપ્ન ઈડરના સંઘના ભંડારની શેઠ આણંદજી મંગળજીની પેઢીની તાડપત્રની કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની પત્ર ૧૦૯ની કુલ ચિત્ર ૩૩ વાળી પ્રતના પાના ૨ ઉપરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરવામા આવ્યુ છે. પત્રનુ કદ ૧૩૩/૪×૨૧/૪ ઇચ છે. તાડપત્રની પ્રતોમાં સુવર્ણની શાહીનો ઉપયોગ પહેલવહેલો આ પ્રતનાં ચિત્રોમાં કર્યો હોય એમ લાગે છે, કારણકે આ પ્રત સિવાય 'ગુજરાતની પ્રાચીન જૈનાશ્રિતકળા'નાં ચિત્રો પૈકીની એક પણ પ્રતમા સુવર્ણની શાહીથી દોરેલાં ચિત્રો હજુ સુધી મળી આવ્યાં નથી.

આપણે ઉપર ચિત્ર ૧૨ના 'મહાવીર-ચ્યવન'ને લગતા પ્રસગના વર્ણનમા જણાવી ગયા છીએ કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દેવલોકમાંથી ચ્યવીને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભ તરીકે આવ્યા.

તે રાત્રીએ દેવાનંદા બ્રાહ્મણી ભર ઊંઘમા ન હતી, તેમ પૂરી જાગૃત પણ ન હતી. એટલે કે પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા એટલે તેણીએ અતિઉદાર, કલ્યાણમય, ઉપદ્રવ હરનાર, મગળમય અને સુદર ચૌદ મહાસ્વપ્ન જોયા. તે આ પ્રમાણે:

'૧ ગજ, ૨ વૃષભ, ૩ સિંહ, ૪ લક્ષ્મી (અભિષેક), ૫ પુષ્પમાળા, ૬ ચદ્ર, ૭ સૂર્ય, ૮ ધ્વજ, ૯ પૂર્ણકુંભ-કલશ, ૧૦ પદ્મસરોવર, ૧૧ ક્ષીરસમુદ્ર ૧૨ દેવવિમાન, ૧૩ રત્નનો ઢગલો, અને ૧૪ નિર્ધૂમ અગ્નિ.'[૧૦]

ચિત્રમાં દેવાનંદાએ ચોળી, ઉત્તરીય વસ્ત્ર-સાડી, ઉત્તરાસંગ વગેરે વસ્ત્રો પરિધાન કરેલા છે. શય્યામાં સુગંધીદાર ફૂલો બિછાવેલાં છે. તેણી તકીઆને અઢેલીને-ટેકો દઇને અર્ધ જાગૃત અને અર્ધ નિદ્રાવસ્થામાં સૂતેલી દેખાય છે તેણીએ ડાબો પગ જમણા પગના ઢીંચણ ઉપર રાખેલો છે. તેણીના માથે મુગટ, કાનમાં કુંડલ, માથામાં આભૂષણ તથા તેણીના માથાની વેણી છૂટી છે અને તેનો છેડો ઠેઠ પલંગની નીચે લટકતો દેખાય છે. તેણીના પગ આગળ એક સ્ત્રી-નોકર સાદા પહેરવેશમાં તેણીના પગ દબાવતી હોય તેવી રીતે રજૂ કરેલી છે, પલંગની નીચે નજીકમાં પાણીની ઝારી તથા પાદપીઠ મૂકેલાં છે. તેણીનો પલંગ સુવર્ણનો છે. ચિત્રનુ મૂળ કદ ૨૩/૪×૨૩/૪

---

૧૦ ગય[૧]-વસહ[૨]-સીહ[૩]-अभिसेह[૪]-दाम[૫]-ससि[૬]-दिणयर[૭]-झयं[૮]-कुंभ[૯] ।
पउमसर[૧૦]-सागर[૧૧]-विमाणभवण[૧૨]-रयणुच्चय[૧૩]-सिहिं[૧૪] च ॥ —कल्पसूत्र पृष्ठ १

ઇંચ છે. તેમાં અરધા અગર પોણા ઈંચની જગ્યામાં વેગવાળાં ચૌદ પ્રાણીઓ વગેરેની રજૂઆત કરતાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો ચીતરનાર ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રકારોની કલાગીરી ઉપર જગતના કોઇપણ કલાપ્રેમીને માન ઉપજ્યા વિના રહે તેમ નથી.

ચિત્ર ૧૮: પ્રભુ શ્રીમહાવીરનું સમવસરણ. ઇડરની પ્રતના પાના ૫૧ ઉપરથી

આ ચિત્ર અગાઉના ચિત્ર ૧૬ને આબેહૂબ મળતું છે. વિશિષ્ટતા ફક્ત ત્રણ ગઢ પૈકીના પ્રથમ ગઢમાં મનુષ્ય આકૃતિઓની રજૂઆત કરી, તે રજૂઆત ચિત્રકાર કરવામાં સંપૂર્ણ સફળતા મેળવી શક્યો છે તે છે. સિવાય ગુજરાતના પ્રાચીન ચિત્રમાં કોઈપણ ઠેકાણે ગઢની અંદર મનુષ્ય આકૃતિઓ દોરેલી મળી આવી નથી. આખું ચિત્ર મોટે ભાગે સોનાની શાહીથી જ ચીતરેલું છે. ચિત્રનું મૂળ કદ ૨½×૨½ ઇંચ છે. મૂળ ચિત્ર પરથી થોડુ મોટું કરાવીને અત્રે રજૂ કરવામાં આવ્યુ છે

ચિત્ર ૧૯: પ્રભુ શ્રીપાર્શ્વનાથ. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંથી. પાટણ બિરાજતા વિદ્વદ્વર્ય મુનિમહારાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી દ્વારા આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૨૦મું મને પ્રાપ્ત થએલા છે. તે ચિત્રો મૂળ કરતા સહેજ મોટાં કરાવીને અત્રે આપવામાં આવ્યાં છે.

કલ્પસૂત્રની પ્રતમાંનુ આ ચિત્ર લગભગ તેરમી અગર ચૌદમી સદીનાં ચિત્રોને બરાબર મળતું આવે છે શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ ઘેરો લીલો છે. મસ્તક ઉપરની ધરણેંદ્રની સાત ફણાઓ કાળા રંગથી ચીતરવામાં આવી છે. આજુબાજુના પબાસનમાં બે ચામરધારી પુરુષાકૃતિઓ તથા મસ્તક ઉપરના ભાગમાં બંને બાજુ એકેક હાથી અભિષેક કરતા હોય તેવી રીતે સૂંઢો ઊંચી રાખીને ઊભેલા ચીતરેલા છે. ઉપરની છતમાં ઉપરાઉપરી ત્રણ છત્રનુ ઝુમખુ લટકતું છે આ ચિત્ર તે સમયમાં જિન મંદિરમાં પધરાવવામાં આવતી સ્થાપત્યમૂર્તિઓ અને હાલની ચાલુ સમયમા પધરાવવામાં આવતી મૂળનાયકની પબાસન સહિતની સ્થાપત્યમૂર્તિઓ વચ્ચે કાંઈ પણ ફેરફાર થવા પામ્યો નથી તેની સાબિતી આપે છે. આ ચિત્રમા રેખાઓનું જોર બહુ કમી દેખાય છે.

ચિત્ર ૨૦: પ્રભુ શ્રીમહાવીર. સારાભાઈ નવાબના સંગ્રહમાંથી. આ ચિત્ર કોઈ શિખાઉ ચિત્રકારે તાડપત્ર ઉપર દોરેલી આકૃતિ માત્ર જ છે. આ ચિત્રકાર શિખાઉ જેવો હોવા છતા પણ પ્રાચીન ચિત્રકારોની માફક આખી આકૃતિ એક જ ઝટકે દોરી કાઢેલી છે.

Plate VI

ચિત્ર ૨૧: પ્રભુ મહાવીરનુ ચ્યવન-કલ્યાણક ચિત્ર ૧૨ વાળું જ. ચિત્ર વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નુ જ વર્ણન.

ચિત્ર ૨૨: ઇન્દ્રસભા. નવાબ ૧ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે

સૌધર્મેન્દ્ર ઈન્દ્રસભામાં બેઠો છે તે સૌધર્મેન્દ્ર કેવો છે? જે બત્રીસ લાખ વિમાનોનો અધિપતિ છે, જે રજરહિત આકાશ જેવાં સ્વચ્છ વસ્ત્રો ધારણ કરે છે, જેણે માળા અને મુકુટ યથાસ્થાને પહેરેલાં છે, નવીન સુવર્ણનાં મનોહર આશ્ચર્યને કરનારાં આજુબાજુ કંપાયમાન થતાં એવાં બે કુંડળો જેણે ધારણ કર્યાં છે, છત્રાદિ રાજચિહ્નો જેની મહાઋદ્ધિને સૂચવી રહ્યાં છે, શરીર અને આભૂષણોથી અત્યંત દીપતો, મહાબળવાળો. મોટા યશ તથા માહાત્મ્યવાળો, દેદીપ્ય-

Fig. 49 चित्र ४९

Fig. 50 चित्र

Fig 51 चित्र ५१

Fig. 52 चित्र

Fig 53 चित्र ५३

Fig 54 चि

માન શરીરવાળો, પંચવર્ણી પુષ્પોની બનાવેલી અને છેક પગ સુધી લાંબી માલાને ધારણ કરનારો, સૌધર્મ નામે દેવલોકને વિષે સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં. સુધર્મા નામની સભામાં **શક્ર** નામના સિંહાસન ઉપર બિરાજેલો છે.

આ ચિત્રમાં ઇન્દ્ર સભામાં સિંહાસન ઉપર બેઠેલો છે. ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર અને ડાબા હાથમાં અંકુશ છે નીચેનો જમણો હાથ સામે બેઠેલી ઇંદ્રાણી તથા દેવોની સાથે કાંઇ વાતચીત કરતા ઊંચો કરેલો છે અને ડાબો હાથ ડાબા ઢીંચણ ઉપર રાખેલો છે. સામે એક ઇંદ્રાણી તથા બે દેવો અને નીચે પણ ચાર દેવો ઇંદ્રની આજ્ઞા સાંભળતાં હોય તેવી રીતે બેઠેલા છે. આ ચિત્રમાં રૂપેરી શાહીનો સૌથી પહેલવહેલો ઉપયોગ કરેલો દેખાય છે ચિત્રકારની પીંછી પણ ભાવવાહી છે અને તેની ચિત્રમંજૂષામાં રંગો પણ વિવિધ જાતના હશે તેનો પુરાવો તેણે આ ચિત્રમાં ઉપયોગમા લીધેલા વિવિધ રંગો આપે છે.

ચિત્ર ૨૩: પ્રભુ મહાવીરનુ જન્મ-કલ્યાણક ચિત્ર ૧૪ વાળું જ ચિત્ર. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નુ જ વર્ણન

ચિત્ર ૨૪: મેરુ ઉપર જન્માભિષેક. અમદાવાદની ઉ ડે.ા.ધ.ના જ્ઞાનભંડારની તાડપત્રની હસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી.

પ્રભુ મહાવીરનો મેરુ પર્વત ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવ. સૌધર્મેન્દ્રનુ પર્વત સમાન નિશ્ચલ, શક્ર નામનુ સિંહાસન કપાયમાન થયુ. એટલે ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકી જોયુ તો ચરમ જિનેશ્વરનો જન્મ થએલો જણાયો. તરત જ ઇન્દ્રે હરિણૈગમેષી દેવ પાસે એક યોજન જેટલા પરિમંડળવાળો સુઘોષા નામનો ઘંટ વગડાવ્યો.[૧૧] એ ઘંટ વગાડતાંની સાથે જ સર્વ વિમાનોમાં ઘંટ વાગવા લાગ્યા. પોતપોતાના વિમાનમા થતા ઘંટનાદથી દેવો સમજી ગયા કે ઇન્દ્રને કાંઈક કર્તવ્ય આવી પડ્યુ છે. તેઓ સર્વે એકઠા થયા એટલે હરિણૈગમેષીએ ઇન્દ્રનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. તીર્થંકરનો જન્મમહોત્સવ કરવા જવાનુ છે એમ જાણીને દેવોને બહુ જ આનંદ થયો

દેવોથી પરિવરેલો ઈન્દ્ર નન્દીશ્વરદ્વીપ પાસે આવી વિમાનને સંક્ષેપી ભગવાનના જન્મસ્થાનકે આવ્યો જિનેશ્વરને તથા માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, વંદન–નમસ્કાર વગેરે કરી બોલ્યો કે 'કુક્ષિમા રત્ન ઉપજાવનારી, જગતમાં દીપિકા સમી હે માતા! હુ તમને નમસ્કાર કરૂં છુ. હું દેવોનો સ્વામી શક્રેન્દ્ર આજે તમારા પુત્ર છેલ્લા તીર્થંકરનો જન્મમહોત્સવ ઊજવવા દેવલોકથી ચાલ્યો આવું છું માતા! તમે કોઈ રીતે ચિંતા કે વ્યગ્રતા ન ધરતાં.' તે પછી ત્રિશલા માતાને ઇન્દ્રે અવસ્વાપિની નિદ્રા આપી અને જિનેશ્વરપ્રભુને કરસંપુટમાં લીધા.

ધીમેધીમે વિવિધ ભાવના ભાવતો, દેવોથી પરિવરેલો. સૌધર્મેન્દ્ર. મેરુપર્વતના શિખર ઉપર રહેલા પાંડુક વનમાં આવી પહોંચ્યો અને ત્યા મેરુની ચૂલાથી દક્ષિણ ભાગમાં રહેલી અતિ પાંડુકબલા નામની શિલા પર જઈ પ્રભુને ખોળામાં લઇ પૂર્વ દિશા ભણી મુખ કરી સ્થિત થયો

પહેલાં અચ્યુતેન્દ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યુ. તે પછી અનુક્રમે બીજા ઇન્દ્રો અને છેક ચંદ્ર-સૂર્ય

---

૧૧ આ ઉલ્લેખ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ રહે છે કે પ્રાચીન ભારતવાસીઓ આધુનિક 'wireless'ની કહેવાની શોધથી અજાણ નહોતા, કારણકે એક ઘંટનાદથી સર્વ વિમાનોમા ઘંટ વાગવા લાગ્યા તે વર્ણન જ તેનો પુરાવો આપે છે

વગેરેએ પણ પ્રભુના સ્નાનનો લહાવો લીધો. શક્રેન્દ્રે પોતે ચાર વૃષભનું રૂપ કરીને આઠ શીંગડાંઓમાંથી ઝરતા જળ વડે પ્રભુનો અભિષેક કર્યો.

ચિત્રમાં સૌધર્મેન્દ્રના ખોળામાં પ્રભુ બિરાજમાન થએલા છે. ઉપરના ભાગમાં બે વૃષભનાં રૂપો ચીતરેલાં છે અને આજુબાજુમાં બે દેવો હાથમાં કલશ લઈને ઊભેલા છે. ઈન્દ્રની પલાંઠીની નીચે મેરુપર્વતની ચૂલાઓ ચીતરેલી છે.

ચિત્ર ૨૫: પ્રભુ મહાવીરનું દીક્ષા કલ્યાણક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૩નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૨૬: પ્રભુ મહાવીરનુ કૈવલ્ય કલ્યાણક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

Plate VII

ચિત્ર ૨૭: ઈન્દ્રસભા. ઈડરની પ્રતના પાના ૭ ઉપરથી. ચિત્રના મૂળ કદ ૨⅞×૨ ઇંચ ઉપરથી સહેજ નાનું અત્રે રજૂ કરેલુ છે. ચિત્રમાં ઈન્દ્ર સભામાં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થએલો છે. ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર અને ડાબા હાથમાં અંકુશ છે. નીચેનો જમણો હાથ સામે ઊભા રહેલા દેવને કાંઈ આજ્ઞા ફરમાવતો હોય તેવી રીતે રાખેલો છે ડાબા હાથમાં કાંઈ વસ્તુ છે જે સ્પષ્ટ દેખાતી નથી. ઈન્દ્રના કપડામાં ચોકડીની ડિઝાઇન વચ્ચે લાલ રંગની ટીપકીઓ છે. સામે એક સેવક દેવ બે હાથની અંજલિ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરતો નમ્રભાવે ઊભેલો છે. તે પણ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. તેના મસ્તક ઉપર પણ છત્ર છે બંનેના કપાળમાં U આવી જાતનું તિલક છે જે તે સમયના સામાજિક રિવાજનું અનુકરણ માત્ર છે.

ચિત્ર ૨૮: શક્રસ્તવ. ઇડરની પ્રતના પાના ૯ ઉપરથી. ચિત્રનું કદ ૨⅞×૨⅞ ઇંચ છે. સૌધર્મેન્દ્રે શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેઠાંબેઠાં પોતાના અવધિજ્ઞાન વડે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને, ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની ભાર્યા દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થએલા જોયા. જોતાં જ તે હર્ષિત થયો. હર્ષના અતિરેકથી, વરસાદની ધારાથી પુષ્પ વિકાસ પામે તેમ તેના રોમરાજિ વિકસ્વર થયા. તેનાં મુખ અને નેત્ર ઉપર પ્રસન્નતા છવાઈ રહી. તરત જ શક્રેન્દ્ર આદર સહિત ઉત્સુકતાથી પોતાના સિંહાસન ઉપરથી ઊઠયો, ઊઠીને પાદપીઠથી નીચે ઊતર્યો, ઊતરીને રત્નોથી જડેલી બંને પાદુકાઓને પગમાંથી ઊતારી નાખી. પછી એક વસ્ત્રવાળું ઉત્તરાસંગ ધારણ કરીને અજલિ વડે બે હાથ જોડી તીર્થંકરની સન્મુખ સાત-આઠ પગલાં ગયો.

પછી પોતાનો ડાબો ઢીંચણ ઊભો રાખી, જમણા ઢીંચણને પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડીને પોતાનુ મસ્તક ત્રણ વાર પૃથ્વીતળને લગાડયું, અને તે સાથે પોતાના શરીરને પણ નમાવ્યું. કકણ અને બેરખાથી સ્તંભિત થએલી પોતાની ભુજાઓને જરા વાળીને ઊંચી કરી, બે હાથ જોડી, દસે નખ ભેગા કરી, આવર્ત્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને શક્રસ્તવ વડે પ્રભુ શ્રીમહાવીરની સ્તુતિ કરી.

ચિત્રમાં જમણી બાજુએ ઇન્દ્ર પોતાના બંને ઢીંચણ પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડી બે હાથની અંજલિ જોડેલો, મસ્તક તથા શરીરને નમાવવાની તૈયારી કરતો અને એક હાથમાં વજ્ર ધારણ

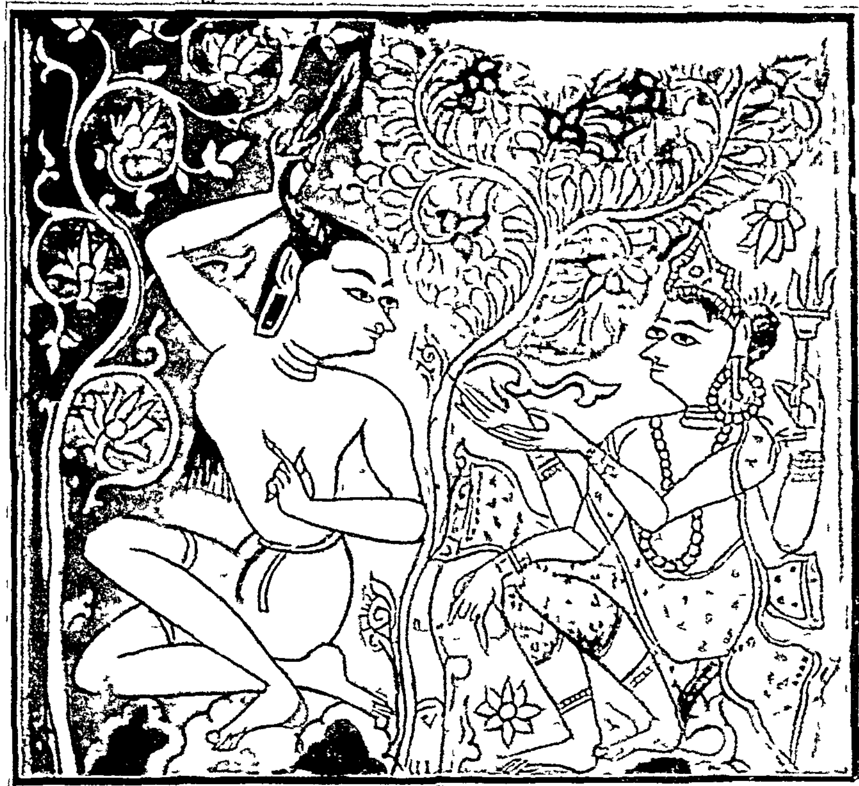

Fig 55 चित्र ५५

Fig 56 चित्र ५६

॥ॐ॥श्रीसर्वज्ञायनमः॥तेणंकालेणंतेणं

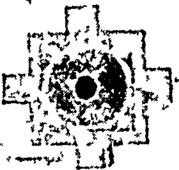

Fig 57

चित्र ५७

=१४२३=३
=१४२४=२

वी॥ ॥ः सेंद्राग्रं सव्यं दंयस्य॥ ॥ ॥ २८॥ सुकृति निनृपं जनश्रुत प्रसूनयो योगेंद्रपर्यंत हि श्रुधिमान् पाकक्रमं संलेपन्न

क्रमसुजनकः॥ ॥ २७॥ अवशापदनक्षा मिदं सा श्री नक्षत्रनि संतेनं नापूर्व श्रावकानां मांलक्ष्मी विज्ञ संगले

॥ ३ विश्वालिशायि महिमा धर्मरागं सदा ब्रतानि तत्र नास्ति तिपामर्यादि ज्ञातीना हिसुजरिन स्थिरं तं

मिदं बक्रियाऽध्ययनी श्रावकानल्लकी॥ ॥ ४ इति श्रीक्षालिकाप्राप्तिकेतानीस श्रीहेमचंद्रसूरि

विरचिते श्रीपार्श्वनाथचरिते महा काव्ये अष्टमायेनानाकस्यावर्ड्डिकाचरितो नाम

सः सर्गः॥ ग्रंथाग्रं ३०५० ॥ छ ॥ श्रीरं ड महरायांसे लनाकलाकंवध्वांश्चवर नागरादि

कादन्नलीगिरि अस्तु रत्नतीर्थे॥ ॥ ७॥ पं नवपंचमत्तु संरम्यमवसारस्थपुण्यतस्मं रमतेति

दिने लिखिता श्री मतिचंद्रितपत्तन शुभालवाक नलिखितं शुभमस्तु॥ श्रीमालवंशात

लावतंसः श्रेष्ठी श्रुतरत्नस्तु विवीरपाल॥ ॥ देवगुरोर्वा कुतलक्तिभुक्ताः॥ तातापालेस्तु अवक्कराशिरामेः॥ २

॥ तपात्रं ततश्च श्रीनरसिंहो लवस्तु धीता हीमादेवी विख्यात स्यावंशा स्यगुणशालिनी॥ ३ तयोः सुतो धु

लिगामलिगो वरसदा सदाचारविचारवान्॥ ॥ सद्धर्मशास्त्रश्रवणैकचित्तौ जीयात् स्थिरं पुण्यशशांककीर्ति॥

કરેલો દેખાય છે, તેના મસ્તક ઉપર એક સેવકે પાછળ ઊભા રહીને બે હાથે છત્ર પકડીને ધરેલું છે છત્ર ધરનારની પાછળ બીજી એક પુરુષ વ્યક્તિ બે હાથની અંજલિ જોડીને તથા ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં બે પુરુષ વ્યક્તિઓ પોતાના બંને ઢીંચણ પૃથ્વીતળને ઇન્દ્રની માફક જ અડાડીને ભક્તિ કરવા માટે તત્પરતા બતાવતી ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. આ ચિત્રમા દરેક આકૃતિના કપડામા મૂળ ચિત્રમાં જુદીજુદી જાતની ડિઝાઇનો ચીતરવા માટે જુદીજુદી જાતના રંગો જેવા કે ગુલાબી, પીરોજી, આસમાની વગેરે રંગોનો તાડપત્રની પ્રતો ઉપર પહેલવહેલી વાર જ ઉપયોગ કરેલો છે અગાઉના ચિત્રોમાં જુદીજુદી જાતના સ્ત્રીઓના પહેરવેશની રજૂઆત આપણે કરી ગયા છીએ, પરતુ પુરુષ વ્યક્તિઓના પહેરવેશમાં જુદીજુદી જાતની ડિઝાઇનોની રજૂઆત આ પ્રતનાં ચિત્રો સિવાય બીજી કોઇપણ પ્રતમાં રજૂ કરવામા આવેલી દેખાતી નથી. આ ચિત્રો ઉપરથી પ્રાચીન સમયના ગુજરાતના પુરુષપાત્રો કેવી વિવિધ જાતનાં અને રંગબેરંગી વસ્ત્રો પરિધાન કરતા હતાં તેનો ખ્યાલ આવે છે

ચિત્ર ૨૯ શક્રાજ્ઞા ઈડરની પ્રતના પાના ૧૨ ઉપરથી ચિત્રનુ મૂળ કદ ૨⅞×૨⅞ ઇચ છે.

શક્રસ્તવ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વદન અને નમસ્કાર કરીને, ઈન્દ્ર પોતાના સિંહાસન ઉપર પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખીને બેઠો. ત્યાર પછી દેવોના રાજા શક્રેન્દ્રને વિચાર થયો કે તીર્થંકરો, ચક્રવર્તીઓ, બલદેવો અને વાસુદેવો માત્ર શુદ્ધ અને ઉચ્ચ ક્ષત્રિયકુળમાં જ જન્મ લઇ શકે. તેથી તુચ્છ, ભિક્ષુ અને નીચ એવા બ્રાહ્મણ કુળમા મહાવીરના જીવનુ અવતરવું યોગ્ય નથી. એમ વિચારી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ગર્ભને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિને વિષે મૂકવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેમજ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો પુત્રીરૂપે જે ગર્ભ હતો તેને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમા મૂકવાનો વિચાર કર્યો. નિશ્ચય કરીને પદાતિ સૈન્યના અધિપતિ હરિણૈગમેષી નામના દેવને બોલાવી પોતાની આ બી યોજનાની સમજૂતી આપતાં કહ્યું કે· 'હે દેવાનુપ્રિય! દેવોના ઈન્દ્ર અને દેવોના રાજા તરીકે મારો એવો આચાર છે કે ભગવાન અરિહતોને શુદ્ધ કુળોમાથી વિશુદ્ધ કુળોમાં સંક્રમાવવા. માટે હે દેવાનુપ્રિય! તું જા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાંથી સંહરી, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિને વિષે ગર્ભપણે સંક્રમાવ અને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો જે ગર્ભ છે તેને દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે સંક્રમાવ. આટલુ કામ પતાવીને જલદી પાછો આવ અને મને નિવેદન કર'

આ ઘટનાને લગતી જ ઘટના કૃષ્ણના સબધમાં બન્યાનો ઉલ્લેખ ભાગવત. દશમસ્કન્ધ, અ. ૨, શ્લો. ૧ થી ૧૩, તથા અ ૩. શ્લો. ૪૬ થી ૫૦માં જોવામા આવે છે, જેનો ટૂક સાર આ પ્રમાણે છેઃ 'અસુરોનો ઉપદ્રવ મટાડવા દેવોની પ્રાર્થનાથી અવતાર લેવાનુ નક્કી કરી વિષ્ણુએ યોગમાયા નામની પોતાની શક્તિને બોલાવી. પછી તેને સંબોધી વિષ્ણુએ કહ્યું કે તું જા અને દેવકીના ગર્ભમાં મારો શેષ અંશ આવેલો છે તેને ત્યાંથી (સંકર્ષણ) હરણ કરી વસુદેવની જ બીજી સ્ત્રી રોહિણીના ગર્ભમા દાખલ કર. જે પછી બળભદ્ર—રામરૂપે અવતાર લેશે અને તું નંદપત્ની યશોદાને ત્યાં પુત્રીરૂપે અવતાર પામીશ. જ્યારે હું દેવકીના આઠમા ગર્ભરૂપે અવતાર લઈ જન્મીશ ત્યારે તારો પણ યશોદાને ત્યાં જન્મ થશે. સમકાળે જન્મેલા આપણા બંનેનુ એકબીજાને ત્યા પરિવર્તન થશે'

ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં વિમાનની વચ્ચે સિંહાસન ઉપર ઇન્દ્ર બિરાજમાન છે. તેના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર છે, નીચેના જમણા હાથથી ચામરધારિણી સ્ત્રીના હાથમાંથી ચપટી ભરીને કાંઇ લેતો દેખાય છે અને તેના બંને ડાબા હાથ ખાલી છે. સામે હરિણૈગમેષી બે હાથની અંજલિ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનું શ્રવણ કરતો ઊભો છે. ઇન્દ્ર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે ત્રણે આકૃતિઓનાં વસ્ત્રો જુદીજુદી ડિઝાઇનવાળાં છે. ગુજરાતના પ્રાચીન તાડપત્રના ચિત્રોમાં મોરની રજૂઆત આ ચિત્રમાં પહેલવહેલી જોવામાં આવે છે. આ સમય પહેલાંનાં પ્રાચીન ચિત્રોમાં મોર કેમ દેખાતો નથી તે શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે, પરંતુ અનુભવી ઇતિહાસકારો અને કલાવિવેચકો આ બાબતમાં વધુ પ્રકાશ પાડી શકે.

ચિત્ર ૩૦: પ્રભુ શ્રીમહાવીરના જન્મ સમયે દેવોનુ આગમન. ઈડરની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી આ ચિત્ર લેવામાં આવ્યું છે.

પ્રભુનો જન્મ થતાં જ છપ્પન દિક્કુમારીઓનાં આસન કંપ્યાં અને અવધિજ્ઞાને કરીને શ્રીઅરિહંત પ્રભુનો જન્મ થએલો જાણી, હર્ષપૂર્વક સૂતિકાઘરને વિષે આવી. સૂતિકાકર્મ કરી પોતપોતાને સ્થાનકે ગઇ

ચિત્રની જમણી બાજુએ ત્રિશલા માતા જમણા હાથમાં મહાવીરને લઇને તેમની સન્મુખ જોતાં દેખાય છે. ઉપરના છતના ભાગમાં ચંદરવો બાંધેલો છે. બીજી બે સ્ત્રીઓ ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાંથી આવતી દેખાય છે, જેમાંની એક ચામર વીંઝે છે અને બીજીના હાથમાં સુવર્ણ-થાળમાં મૂકેલો ત્રિશલાને સ્નાન કરાવવા માટેનો ક્ષીરોદકથી ભરેલો કળશ છે આ બંને સ્ત્રીઓ દિક્કુમારીઓ પૈકીની છે. પલંગની પાસે સ્ત્રી નોકર ઊભી છે.

ચિત્ર ૩૧: મેરુ પર્વત ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવ. ઈડરની પ્રતના પાના ૩૮ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસગને લગતું વર્ણન.

મહાવીરના મેરુ પર્વત ઉપરના જન્માભિષેક સમયની એક ઘટના ખાસ ઉલ્લેખનીય હોવાથી અહીંઆં તેનો પ્રસંગોપાત ઉલ્લેખ કરી લઇએ:

જ્યારે દેવદેવીઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જન્માભિષેક માટે મેરુ પર્વત ઉપર લઇ ગયાં ત્યારે ઇન્દ્રને મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઇ કે લઘુ શરીરવાળા પ્રભુ આટલો બધો જળનો ભાર શી રીતે સહન કરી શકશે? ઇન્દ્રનો આ સંશય દૂર કરવા પ્રભુએ પોતાના ડાબા પગના અંગુઠાના અગ્ર ભાગથી મેરુ પર્વતને સહેજ દબાવ્યો, એટલામાં તો પ્રભુના અતુલ બળથી મેરુ પર્વત કંપી ઊઠ્યો.

આ વર્ણનની સાથે સરખાવો ભાગવત, દશમસ્કન્ધ, અ. ૪૩, શ્લો. ૨૬-૨૭માં આપેલુ કૃષ્ણની લીલાનું વર્ણન:

ઇન્દ્રે કરેલા ઉપદ્રવોથી વ્રજવાસીઓને રક્ષણ આપવા તરુણ કૃષ્ણે યોજનપ્રમાણ ગોવર્ધન પર્વતને સાત દિવસ સુધી ઊચકી તોળ્યો.

ચિત્ર ૩૨: પ્રભુ મહાવીરના જન્મમહોત્સવની ઊજવણી. ઈડરની પ્રતના પાના ૩૯ ઉપરથી. ચિત્રના મૂળ કદ ૨¾×૨¾ ઇંચ ઉપરથી સહેજ નાનુ કરીને આ ચિત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યુ છે.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો જન્મમહોત્સવ મેરુ પર્વત ઉપર દેવોએ કર્યો તે આપણે

Plate XV

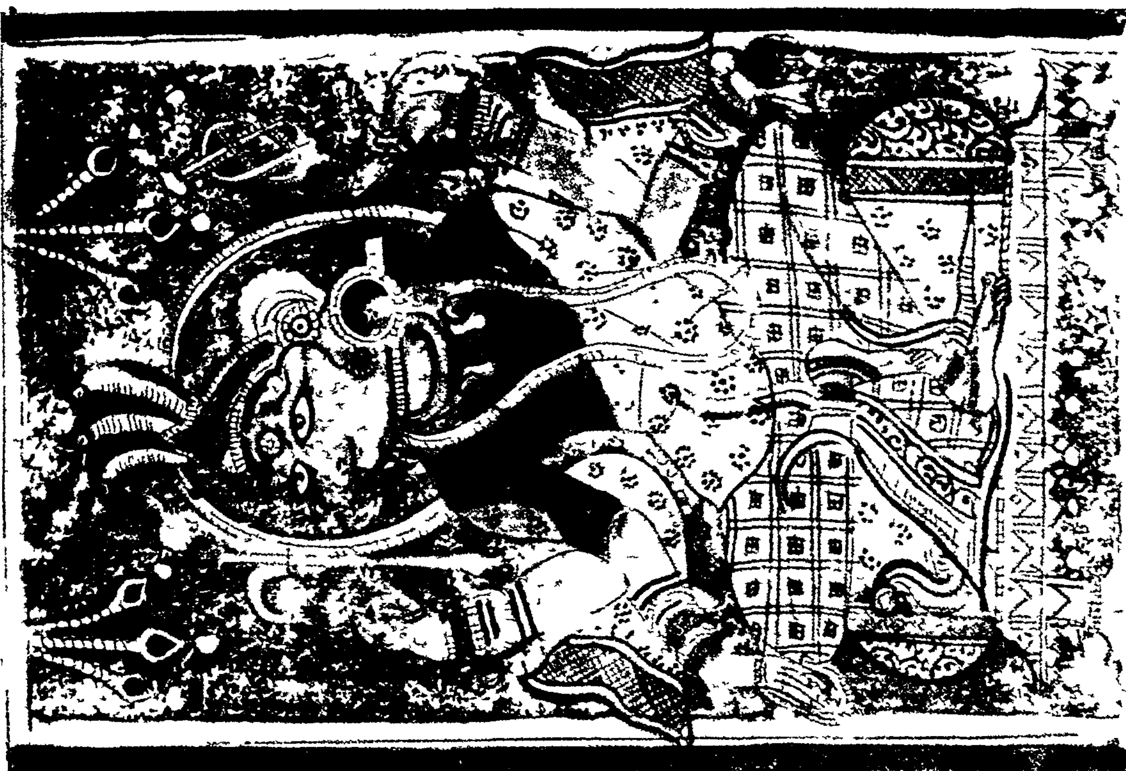

Fig. 61 चित्र ६१

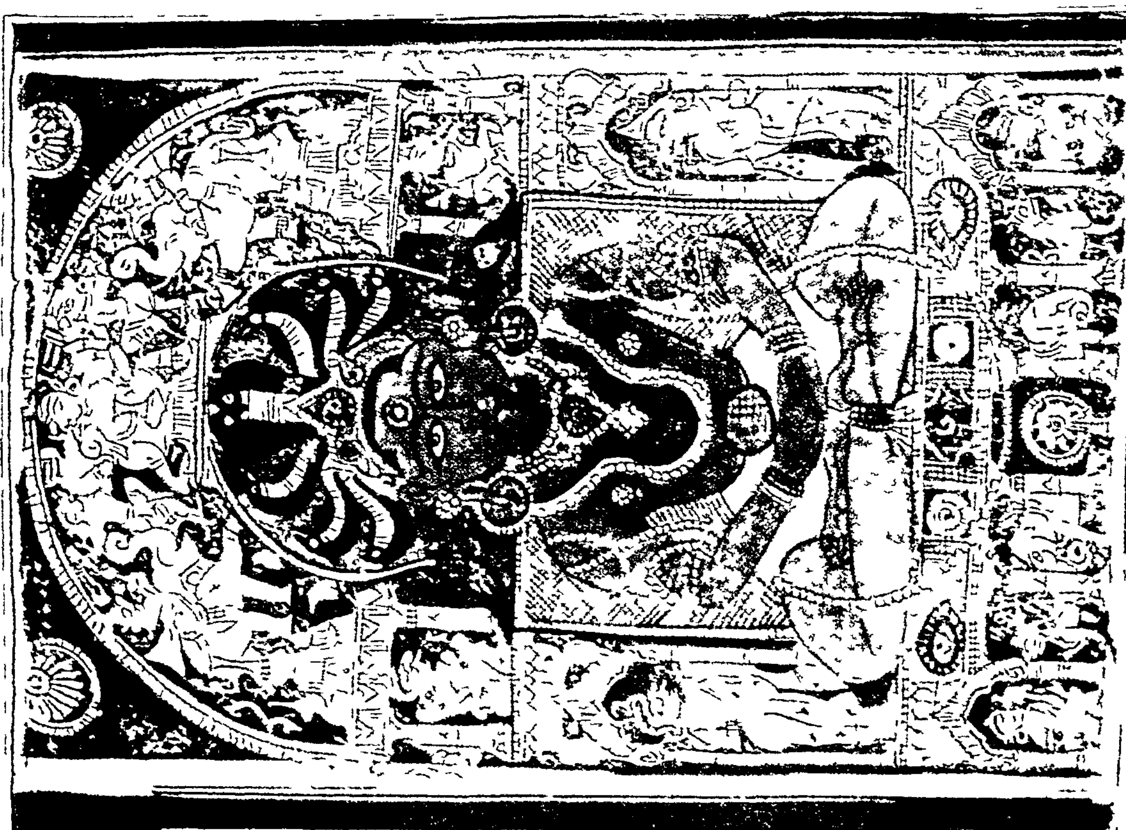

Fig. 60 चित्र ६०

Fig 62 चित्र ६२

Fig 63 चित्र ६३

Fig 64 चित्र ६४

Fig 65 चित्र ६५

Fig 66 चित्र ६६

Fig 67 चित्र ६७

Fig. 68 चित्र ६८

Fig 69 चित्र ६९

જણાવી ગયા. પછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ આ જન્મમહોત્સવના દિવસોમાં કોઈ પોતાની ગાડી ન જોડે, હળ ન ખેડે અને ખાંડવા–દળવાનું બંધ રાખે એવો બંદોબસ્ત કરવા અને કેદીઓને છોડી મૂકવા માટે કૌટુંબિક પુરુષોને આજ્ઞા કરી. અને કૌટુંબિક પુરુષોએ ખૂબ હર્ષ. સંતોષ અને આનંદપૂર્વક નમન કર્યું અને આજ્ઞાના વચન વિનયપૂર્વક અંગીકાર કરી. ક્ષત્રિયકુંડ નગરમાં જઇ કેદીઓને છોડી મૂકયા, ધોંસરાં અને સાબેલાં ઊંચા મુકાવી દીધાં અને દરેક કાર્ય સંપૂર્ણ કરી, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પાસે આવી. નમન કરી, 'આપની આજ્ઞા મુજબ બધાં કાર્યો થઈ ગયાં છે' એ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું

ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં સિંહાસન ઉપર જમણા હાથમાં ઉઘાડી-તલવાર રાખી ડાબા હાથે સિદ્ધાર્થ રાજા કૌટુંબિક પુરુષોને હુકમ ફરમાવતા હોય એમ લાગે છે. તેમની સામે ચિત્રની ડાબી બાજુએ બે હાથની અંજલિ જોડીને બે કૌટુંબિક પુરુષો આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરતા દેખાય છે. સિદ્ધાર્થ રાજાના મસ્તક ઉપર રાજ્યચિહ્‌ન તરીકે છત્ર ચીતરેલુ છે. સિંહાસનની પાછળના ભાગમાં સ્ત્રી-પરિચારિકા ડાબા હાથથી ચામર વીંઝતી અને જમણા હાથે સિંહાસનને અડેલીને ઊભી છે. છતના ઉપરના ભાગમાં ચંદરવો બાંધેલો છે.

Plate VIII

ચિત્ર ૩૩ સ્વજનો અને રાજા સિદ્ધાર્થ. ઇડરની પ્રતમાંના પાના ૪૦ ઉપરથી. ચિત્રનુ મૂળ કદ ૩×૨$\frac{3}{4}$ ઇંચ છે. મહાવીરના જન્મમહોત્સવના બારમા દિવસે અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ એમ ચાર પ્રકારના આહારની પુષ્કળ સામગ્રી તૈયાર કરાવી. મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, પિતરાઇઓ વગેરે સ્વજનો, દાસ-દાસી. નોકર-ચાકર વગેરે પરિજનો અને સાત કુળના ક્ષત્રિયોને ભોજનને માટે નિમંત્રણો આપ્યા.

ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધાર્થ રાજા બેઠા છે. તેમની પાછળ ઉપરના ભાગમાં જમણી બાજુએ એક સ્ત્રી–ઘણું કરીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી બેઠા છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ બબ્બે પુરુષો ચાર લાઈનમા. કુલ મળીને આઠ પુરુષો સિદ્ધાર્થની સામે બેઠેલા છે તે બધાને સંબોધીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનુ વર્ધમાન એવું ગુણનિષ્પન્ન નામ પાડવા માટેના પોતાના મનોરથો દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૩૪: વર્ષીદાન. ઇડરની પ્રતના પત્ર ૪૪ ઉપરથી. ચિત્રનુ મૂળ કદ ૨$\frac{3}{4}$×૨$\frac{1}{4}$ ઇંચ છે

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દીક્ષા લેવામાં એક વર્ષ બાકી હતું ત્યારથી જ તેમણે વાર્ષિક દાન આપવાનું શરૂ કર્યું. તેઓ હમેશા સૂર્યોદયથી આરંભી પ્રાત.કાળના ભોજન પહેલાં એક કરોડ ને આઠ લાખ સોનૈયાનુ દાન આપવા લાગ્યા. એવી રીતે એક વર્ષમાં પ્રભુએ ત્રણ અબજ, અઠ્યાસી કરોડ અને એંશી લાખ સોનૈયા દાનમાં ખર્ચી દીધા

ચિત્રમા મહાવીર સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે અને જમણા હાથે સોનૈયાનુ દાન આપે છે. હાથમાં એક સોનૈયો અંગુઠો અને તર્જની આંગળીથી પકડેલો દેખાય છે. મહાવીરનો જમણો પગ સિંહાસન પર છે અને ડાબો પગ પાદપીઠ ઉપર છે જે બતાવે છે કે દાનની સમાપ્તિનો સમય થવા આવ્યો છે આ ચિત્રમા મહાવીરને દાઢી તથા મૂછો સહિત ચિત્રકારે ચીતરેલા છે મહાવીરની નજીકમા ત્રણ પાયા વાળી ટીપોઈ ઉપર સુવર્ણનો થાળ મૂકેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે મહાવીરની પાછળ ચિત્રની જમણી બાજુએ ચામરધારિણી સ્ત્રી મહાવીરને ડાબા હાથથી ચામર વીંઝતી દેખાય

Fig 74 चित्र ७४

Fig 75 चित्र ७५

Fig 76 चित्र ७६

Fig 77 चित्र ७७

Fig 78 चित्र ७८

Fig 79 चित्र ७९

Fig 80 चित्र ८०

Fig 81 चित्र ८१

રજૂઆત ચિત્રકારે કરી જણાતી નથી. ચિત્રમાં એક હાથે મસ્તકના વાળનો લોચ કરવાનો ભાવ દર્શાવતા, ઈન્દ્રની સન્મુખ જોતા મહાવીર પ્રભુ, અને બે હાથ પ્રસારીને પ્રભુએ લોચ કરેલા વાળને ગ્રહણ કરવાની ઉત્સુકતા બતાવતો ઈન્દ્ર દેખાય છે ઈન્દ્રના પાછળના એક હાથમા વજ્ર છે જે ઈન્દ્રને ઓળખાવે છે. ખરી રીતે તો જ્યારેજ્યારે ઇન્દ્ર પ્રભુની પાસે આવે ત્યારેત્યારે આયુધોનો ત્યાગ કરીને જ આવે એવો રિવાજ છે, પરતુ ઈન્દ્રની ઓળખાણ આપવા ખાતર ચિત્રકારે વજ્ર કાયમ રાખેલુ હોય એમ લાગે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલો અર્ધવસ્ત્રદાનનો પ્રસંગ જોવાનો છે. જે વખતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગૃહસ્થપણામાં વાર્ષિક દાન આપી, જગતનુ દારિદ્રચ ફેડી રહ્યા હતા, તે વખતે એક દરિદ્ર સોમ નામા બ્રાહ્મણ ધન કમાવા માટે પરદેશ ગયો હતો. પોતે કમનસીબ હોવાથી પરદેશમાંથી પણ ખાલી હાથે જ પાછો ફર્યો. ગરીબીથી અકળાઈ ગએલી બ્રાહ્મણપત્ની તેને લડવા લાગી કે: 'અરે નિર્ભાગ્યશિરોમણિ ! શ્રીવર્ધમાનકુમારે જ્યારે સુવર્ણનો વરસાદ વરસાવ્યો ત્યારે તમે કયાં ઉંઘી ગયા હતા ? પરદેશમાં ભટકીને પણ હતા તેવા ને તેવા જ નિર્ધન પાછા ઘેર આવ્યા ! જાઓ, હજી પણ મારૂં કહ્યુ માની, જગમ કલ્પવૃક્ષસમાન શ્રીવર્ધમાન પાસે જશો તો તે દયાળુ અને દાનવીર તમારૂં દારિદ્રચ દૂર કર્યા વિના નહિ રહે.' પોતાની સ્ત્રીનાં વચનો સાંભળી પેલો બ્રાહ્મણ પ્રભુની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે: 'હે પ્રભુ ! આપ તો જગતના ઉપકારી છો. આપે તો વાર્ષિક દાન આપી જગતનુ દારિદ્રય દૂર કર્યું. હે સ્વામી ! સુવર્ણની ધારાઓથી આપ સર્વત્ર વરસ્યા તો ખરા, પણ હું અભાગ્યરૂપી છત્રથી એવો ઢંકાઈ ગયો હતો કે મારી ઉપર સુવર્ણધારાનાં બે ટીંપાં પણ ન પડ્યાં ! માટે હે કૃપાનિધિ ! મને કાંઈક આપો. મારા જેવા ગરીબ બ્રાહ્મણને નિરાશ નહિ કરો !' કરુણાળુ પ્રભુએ તે વખતે પોતાની પાસે બીજી કોઇ વસ્તુ ન હોવાથી, દેવદૂષ્ય વસ્ત્રનો અરધો ભાગ આપ્યો, અને બાકીનો પાછો પોતાના ખભા ઉપર મૂક્યો ! (જુઓ ચિત્રની જમણી બાજુ).

હવે પેલો બ્રાહ્મણ, કિંમતી વસ્ત્રનો અરધો ભાગ મળવાથી ખૂબ ખુશી થતોથતો સત્વર પોતાના ગામ આવ્યો તેણે તે અર્ધ દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર, તેના છેડા બંધાવવા એક તૂણનારને બતાવ્યુ, અને તે કોની પાસેથી કેવી રીતે મેળવ્યુ તે વૃતાંત અથથી ઈતિ પર્યંત કહી સભળાવ્યો. તૂણનારે આખરે કહ્યુ કે 'હે સોમ ! જો તું આ વસ્ત્રનો બીજો અરધો ટુકડો લઇ આવે તો બંને ટુકડા એવી રીતે મેળવી આપુ કે તેમા જરાપણ સાંધો ન દેખાય અને તું વેચવા જાય તો તે અખડ જેવા વસ્ત્રના એક લાખ સોનૈયા તો જરૂર ઉપજે. એમાં આપણા બંનેનો ભાગ.' આ સાંભળીને બ્રાહ્મણ ફરીથી પ્રભુ પાસે આવ્યો તો ખરો, પણ શરમને લીધે તેના મુખમાથી વાચા ન નીકળી શકી તે આશાના ને આશામાં પ્રભુની પાછળ પાછળ ભટકતો રહ્યો

પ્રભુને દીક્ષા લીધા પછી એક વર્ષ અને એક મહિનાથી કંઇક અધિક સમય વીતી ગયો એકદા તેઓ દક્ષિણવાચાલ નામના સન્નિવેશની નજીકમા સુવર્ણવાલુકા નામની નદીને કાંઠે આવ્યા ત્યા ચાલતાં ચાલતા દેવદૂષ્યનો અરધો ભાગ કાટામા ભરાઇ જવાથી પડી ગયો. પ્રભુ નિર્લોભ હોવાથી, પડી ગએલો વસ્ત્રભાગ તેમણે પાછો ન લીધો પણ પેલો સોમ નામનો બ્રાહ્મણ, જે એક

વર્ષથી તે વસ્ત્ર માટે જ તેમની પાછળ પાછળ ભમતો હતો, તેણે તે ઉપાડી લીધું અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો (જુઓ ચિત્રની ડાબી બાજુ).

ચિત્ર ૩૭: શ્રીમહાવીર નિર્વાણ. ઈડરની પ્રતના પાના ૫૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૩૮: શ્રીપાર્શ્વનાથનો જન્મ. ઈડરની પ્રતના પાના ૫૮ ઉપરથી અત્રે રજૂ કરેલું છે. સારૂં યે ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે.

તે કાળે અને તે સમયે હેમંત ઋતુનો બીજો માસ, ત્રીજું પખવાડિયુ–પોષ માસનું કૃષ્ણ પખવાડિયું વર્તતું હતું. તે પોષ માસના કૃષ્ણ પખવાડિયાની દશમ (ગુજરાતી માગશર વદી દશમ) ની તિથિને વિષે નવ માસ બરાબર પૂર્ણ થતાં અને ઉપર સાડાસાત દિવસ વ્યતીત થતાં, મધ્યરાત્રિને વિષે વિશાખા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, આરોગ્યવાળી તે વામાદેવીએ રોગરહિત પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ચિત્રમાં સુવર્ણના પલંગ ઉપર બિછાવેલી ફૂલની ચાદરવાળી સુગંધીદાર સુકોમળ શય્યા ઉપર વામાદેવી સૂતાં છે. જમણા હાથમાં પાર્શ્વકુમારને બાળકરૂપે પકડેલા છે અને તેમની સન્મુખ જોઈ રહેલા છે. તેમના જમણા હાથ નીચે તકીઓ છે. આખું શરીર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. દરેક વસ્ત્રોમાં જુદીજુદી જાતની ડિઝાઈનો ચીતરેલી છે. પલંગ ઉપર ચંદરવો બાધેલો છે. પલંગની નીચે પાણીની ઝારી, ધુપધાણું, સગડી તથાં થૂંકદાની પણ ચીતરેલાં છે. તેમના પગ આગળ ક સ્ત્રી-નોકર જમણા હાથમાં ચામર ઝાલીને પવન નાખતી ચીતરેલી છે.

Plate IX

ચિત્ર ૩૯: પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫ નું આ ચિત્રને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૪૦: શ્રીનેમિનાથનો જન્મ અને મેરુ ઉપર સ્નાત્ર મહોત્સવ. ઈડરની પ્રતના પાના ૬૪ ઉપરથી ચિત્રનું મૂળ કદ ૩×૨$\frac{૧}{૪}$ ઈંચ ઉપરથી સહેજ નાનુ.

આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના નેમિનાથના જન્મ પ્રસંગને લગતાં ચિત્રથી થાય છે. વર્ષાકાળના પહેલા મહિનામાં, બીજા પક્ષમાં, શ્રાવણ શુકલ પંચમીની રાત્રિને વિષે, નવ માસ બરાબર સંપૂર્ણ થતાં, ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થતાં, આરોગ્ય દેહવાળી શિવાદેવીએ આરોગ્યવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. જન્મમહોત્સવને લગતાં વર્ણન માટે તથા ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલો મેરુપર્વત ઉપર નેમિનાથનો ઇંદ્રે કરેલો સ્નાત્રમહોત્સવ વગેરે સર્વ શ્રીમહાવીરસ્વામીની પેઠે ચિત્ર ૧૪ અને ૨૪ના વર્ણન પ્રમાણે સમજી લેવું.

ચિત્ર ૪૧: શ્રીઋષભદેવનું નિર્વાણ. ઈડરની પ્રતના પાના ૭૮ ઉપરથી. ચિત્રનું મૂળ કદ ૨$\frac{૧}{૪}$×૨$\frac{૧}{૪}$ ઈંચ ઉપરથી મોટું કરીને અત્રે રજૂ કર્યું છે.

ઋષભદેવ પ્રભુ શિયાળાના ત્રીજા માસમાં, પાંચમા પખવાડિયામાં, માઘમાસની વદિ તેરશને દિવસે (ગુજરાતી પોષ વદિ ૧૩) અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઉપર, જળ રહિત ચૌદભક્ત.

Fig 82 चित्र ८२

Fig 83 चित्र ८३

Fig 84 चित्र ८४

Fig 85 चित्र ८५

6 चित्र ८६

Fig 87 चित्र ८७

. 88 चित्र ८८

Fig 89 चित्र ८९

Fig 90 चित्र ९०

Fig 91 चित्र ९

Fig 92 चित्र ९२

Fig 93 चित्र ९

Fig 94 चित्र ९४

Fig 95 चित्र ९५

Fig 96 चित्र ९६

Fig 97 चित्र ९७

છ ઉપવાસનો તપ કરીને અભિજિત્ નામના નક્ષત્રને વિષે ચંદ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, સવારના સમયે પલ્યંકાસને બેસીને નિર્વાણ પામ્યા.

ચિત્રમાં ઋષભદેવ પ્રભુ સર્વ આભૂષણો સહિત સિદ્ધશીલા ઉપર બેઠેલા અને આજુબાજુ બે ઝાડની રજૂઆત કરીને ચિત્રકારે શ્રીઋષભદેવના નિર્વાણ–કલ્યાણકનો પ્રસંગ ચીતરેલો છે.

ઇડરની આ પ્રતમાંના દરેક ચિત્રોની પૃષ્ઠભૂમિ સીંદુરિયા લાલ રંગની છે. આ બધાંયે ચિત્રો અસલ માપે ચીતરાએલાં છે. તેમાં રંગભરણીની સરસ વહેંચણી તથા વાતાવરણ અને પદાર્થોની ઝીણવટમાં પરંપરાગત આકૃતિઓ ચીતરી છે. પણ મૂળ આકારોનો પ્રત્યક્ષ પરિચય નહિ હોવાથી ચિત્રકારોએ નક્કી કરેલાં આકારોનાં કૃત્રિમરૂપો ચિત્રકાર ચીતરે ગયો છે, છતાં સુશોભનોમાં જરાએ પાછો પડતો નથી. આ પ્રતમાં સોનાની શાહીનો ખૂબ છૂટથી ઉપયોગ કરવામા આવ્યો છે, ચિત્રના પાત્રો ચીતરવામા તાડપત્ર ઉપર સુવર્ણની શાહીનો ઉપયોગ આ એક જ પ્રતમાં કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત, સીંદુરિયો લાલ, ગુલાબી, કીરમજી, પીળો, વાદળી, રૂપેરી, જાબુડીઓ, સફેદ, કાળો, આસમાની તથા નારંગી રંગનો પણ ઉપયોગ આ પ્રતના ચિત્રોમાં કરવામાં આવ્યો છે.

ચિત્ર ૪૨: પ્રભુ મહાવીરના અગિયાર ગણધરો. ઈડરની પ્રતના પત્ર ૮૦ ઉપરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલુ છે. આખુંએ ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલુ છે તેઓના નામો નીચે પ્રમાણે છે:

૧ ઇંદ્રભૂતિ (ગૌતમસ્વામી) ૨ અગ્નિભૂતિ ૩ વાયુભૂતિ ૪ વ્યક્ત ૫ સુધર્માસ્વામી ૬ મંડિત-પુત્ર ૭ મૌર્યપુત્ર ૮ અકમ્પિત ૯ અચલભ્રાતા ૧૦ મેતાર્ય અને ૧૧ પ્રભાસ. આ અગિયારે ગણધરો જ્ઞાતિએ બ્રાહ્મણ હતા.

ચિત્ર ૪૩: ગુરુમહારાજ અને ધ્રુવસેનરાજા. ઈડરની પ્રતના પત્ર ૧૦૮ ઉપરનુ આ ચિત્ર અતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઘણું જ મહત્ત્વનું છે.

શ્રીમહાવીરપ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા બાદ ૯૮૦ વર્ષે અને મતાંતરે ૯૯૩ વર્ષે આનંદપુર (હાલનુ વડનગર) નગરમાં આ કલ્પસૂત્ર સૌ પહેલુવહેલુ સભા સમક્ષ વંચાયુ. એ વિષે એવી હકીકત પ્રચલિત છે કે આનંદપુરમાં ધ્રુવસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સેનાંગજ નામનો એકનો એક અત્યંત પ્રિય પુત્ર હતો. પુત્રનું એકાએક મૃત્યુ નીપજવાથી ધ્રુવસેનરાજાને બેહદ સંતાપ ઉત્પન્ન થયો. તે સંતાપને લીધે તેણે બહાર જવા–આવવાનુ માંડી વાળ્યુ, તે એટલે સુધી કે ધર્મશાળામા કોઇ ગુરુ કે મુનિમહારાજ સમિપે જવાનો પણ તેને ઉત્સાહ ન થાય. એટલામાં પર્યુષણ પર્વ આવ્યુ. રાજાને અત્યંત શોક સંતપ્ત થએલો સાંભળી ગુરુમહારાજ રાજા પાસે ગયા અને ત્યા સંસારની અસારતા તથા શોકની વ્યર્થતા અસરકારક રીતે સમજાવી. તે પછી વિશેષમાં ગુરુ-મહારાજે કહ્યું કે: 'તમે ખેદને પરિહરી આ પર્યુષણા પર્વમાં ધર્મશાળામા–ઉપાશ્રયમાં આવો તો શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ ઉદ્ધરેલું કલ્પસૂત્ર તમને સભળાવું. તે કલ્પસૂત્ર શ્રવણના પ્રતાપે તમારા આત્મા અને મનની દશામાં જરૂર ઘણો સુધારો થશે' રાજા ગુરુજીની આજ્ઞાને માન આપી સભા સહિત ઉપાશ્રયમાં આવ્યો અને ગુરુજીએ પણ વિધિપૂર્વક સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાચી સંભળાવ્યુ તે દિવસથી સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાંચવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ.

ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર ગુરુમહારાજ બેઠા છે પાછળ એક શિષ્ય એક હાથે કપડુ ઊંચું

રાખીને ગુરુની શુશ્રૂષા કરતો ઊભો છે. ઉપરના ભાગમાં સ્થાપનાચાર્યજી છે ગુરુની સામે બે હાથની અંજલિ જોડીને હાથમાં ઉત્તરાસંગનો છેડો લઈ ધ્રુવસેન રાજા ઉપદેશ શ્રવણ કરતો બેઠો છે. ગુરુ-મહારાજ રાજાને શોક નિવારણ કરવાનો ઉપદેશ આપતા લાગે છે તેઓશ્રીના જમણા હાથમાં મુહપત્તિ છે અને ડાબો હાથ વરદમુદ્રાએ છે.

ચિત્ર ૪૪: ગણધર સુધર્માસ્વામી. ઈડરની પ્રતના છેલ્લા ૧૦૯મા પત્ર ઉપરથી. ચિત્રનું કદ ૨×૧$\frac{3}{4}$ ઈંચ છે આખું એ ચિત્ર સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે ચિત્રની મધ્યમાં ગણધરદેવ શ્રીસુધર્માસ્વામી બેઠેલા છે ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામીનું ચિત્ર પણ આવી જ રીતનું મળી આવે છે તો પછી આ ચિત્રને સુધર્માસ્વામીનુ કલ્પવાનું શુ કારણ? એ પ્રશ્ન અત્રે ઉપસ્થિત થઇ શકે તેમ છે આ કલ્પના કરવાનુ કારણ એ છે કે ભગવાન મહાવીરની પાટે ગણધરદેવ શ્રીગૌતમસ્વામી નહીં પણ શ્રીસુધર્માસ્વામી આવ્યા હતા. વળી દરેક અંગસૂત્રોમાં તેઓના શિષ્ય શ્રી જંબુસ્વામી પ્રશ્ન પૂછતા અને તેનો યોગ્ય ઉત્તર તેઓ આપતા તેવી રીતના વર્ણનો મળી આવે છે. તે પ્રસંગને અનુલક્ષીને આ ચિત્રમાં પણ તેઓશ્રીની જમણી બાજુએ બે હાથની અંજલિ જોડીને વિનયપૂર્વક ઊભેલા જંબુસ્વામીને ચિત્રકારે ચીતરેલા છે. તે ઉપરથી આ ચિત્ર શ્રીગૌતમસ્વામીનુ નહીં પણ શ્રીસુ-ધર્માસ્વામીનુ જ છે એમ મેં કલ્પના કરી છે વળી તેઓની આગળ આઠ પાંખડીવાળુ સુવર્ણ કમલ ચીતરીને ચિત્રકારે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ ચિત્ર તીર્થંકરનું નથી પણ ગણધરદેવનું છે. શ્રીસુધર્મા-સ્વામીના મસ્તક ઉપર ચદરવો બાંધેલો ચીતરેલો છે તીર્થંકરની અને ગણધરદેવોની સ્થાપત્ય મૂર્તિમાં અગર પ્રાચીન ચિત્રમાં તફાવત માત્ર એટલો જ રાખ્યો છે કે તીર્થંકરની મૂર્તિઓ તથા ચિત્રો પદ્માસનસ્થ આભૂષણ સહિત અને બંને હાથ પલાંઠી ઉપર અને ગણધરદેવની મૂર્તિઓ તથા ચિત્રો પદ્માસનસ્થ, આભૂષણ વગર સાધુવેશમાં અને જમણો હાથ હૃદય સન્મુખ કેટલીક વખત માળા સહિત તથા ડાબો હાથ ખોળા ઉપર રાખતા. આ પ્રમાણેની આકૃતિઓ બંનેને જુદા પાડવા માટે નક્કી કરેલી હોય તેમ લાગે છે

આ ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ બે હસ્તની અંજલિજોડીને હાથમાં ઉત્તરાસંગનો છેડો રાખીને વિનયપૂર્વક ઉભેલી પુરુષાકૃતિઓ ચીતરીને સુવર્ણકમલ ઉપર ઈંદ્રની રજૂઆત કરી હોય એમ લાગે છે ઈંદ્રની તથા જંબુસ્વામીની આકૃતિના ચિત્રોનું રેખાંકન કોઈ અલૌકિક પ્રકારનું વિશિષ્ટ કલામય છે.

ચિત્ર ૪૫: પાર્શ્વનાથનો લોચ. નવાબ ૧. પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલું છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નુ વર્ણન. આ ચિત્રમા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીલો અને ઈંદ્ર બે હાથ-વાળો ઊભેલો છે.

ચિત્ર ૪૬ મેરુ ઉપર જન્માભિષેક. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નુ આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૪૭. શ્રમણસંઘ આ ચિત્ર પણ નવાબ ૧. પરથી અત્રે રજૂ કરેલુ છે ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એકેક સાધુ (ગુરુ) પાટ ઉપર બેસીને સામે બેઠેલા બેબે શિષ્યોને ઉપદેશ આપતા દેખાય છે.

ચિત્ર ૪૮: જૈન સાધુ અને શ્રાવક. ઉપરોક્ત પ્રતમાંના કલ્પસૂત્રનું છેલ્લુ ચિત્ર આ પત્ર ઉપર સંવત, મિતિ માઘે 'श्रीपत्तने महाराजाधिराजस्य श्रीसारंगदेवस्य विजयिनिराज्ये' લખેલું છે. આ

Plate XXV

Fig 98 चित्र ९८

Fig 99 चित्र ९९

Fig 100 चित्र १००

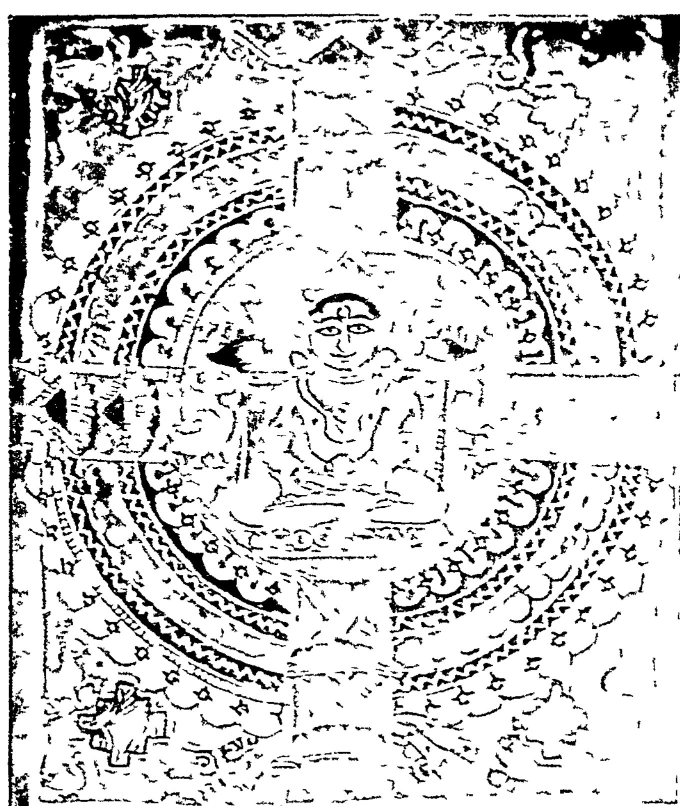

Fig 101 चित्र १०१

Fig 102 चित्र १०२

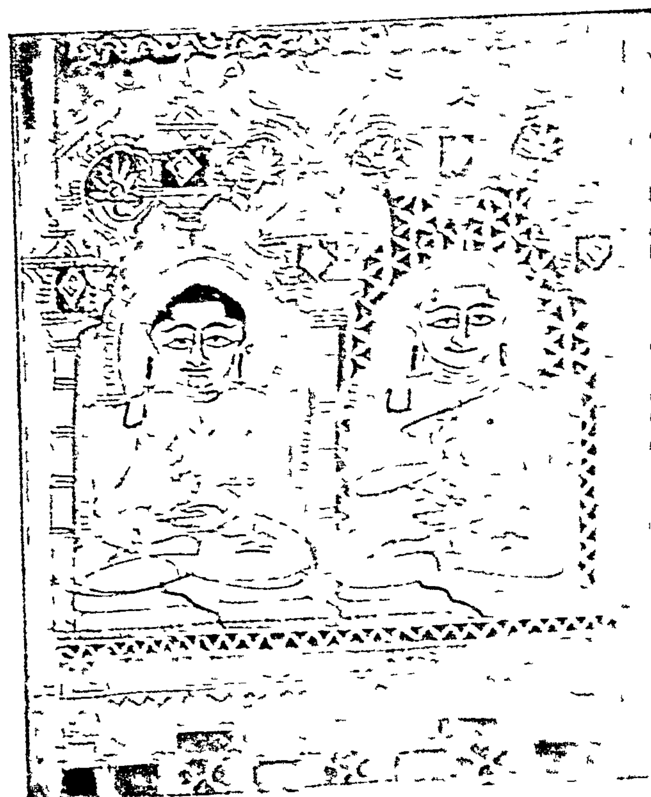
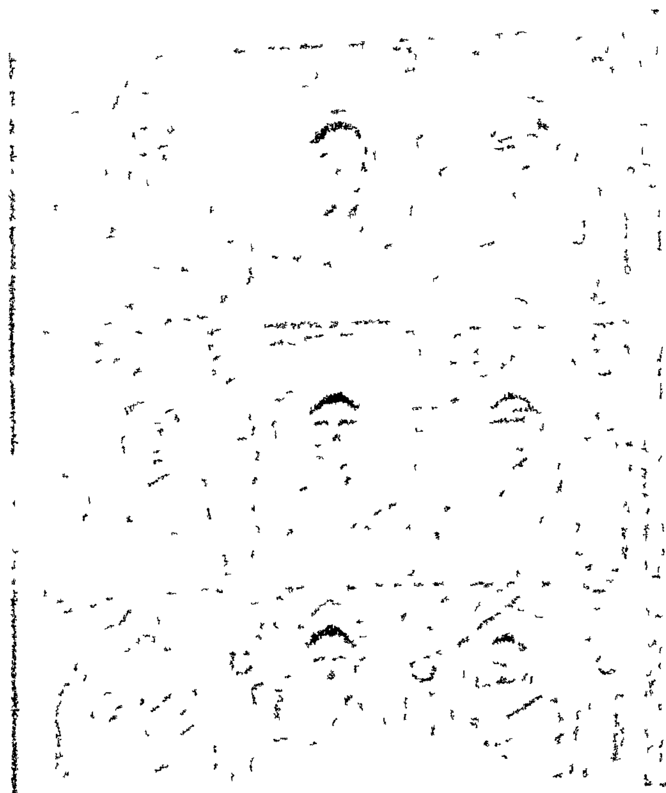
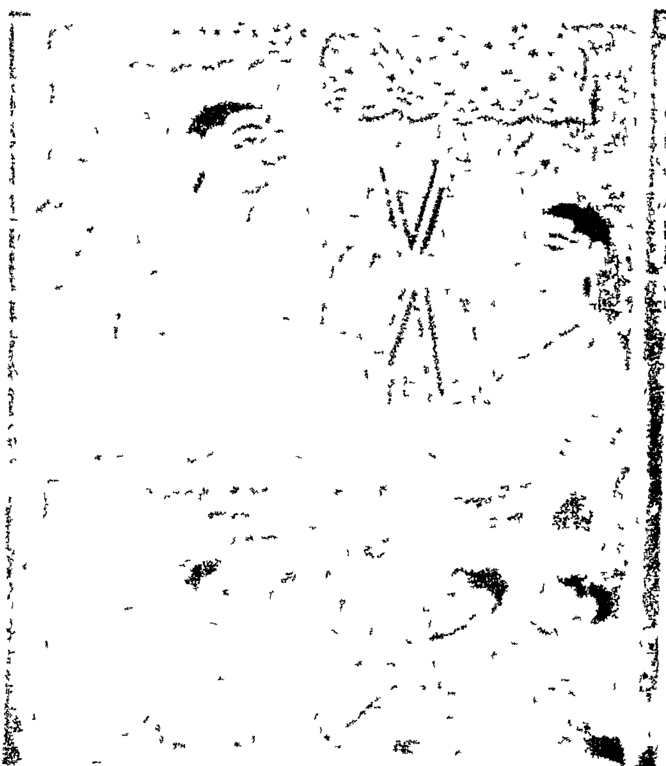
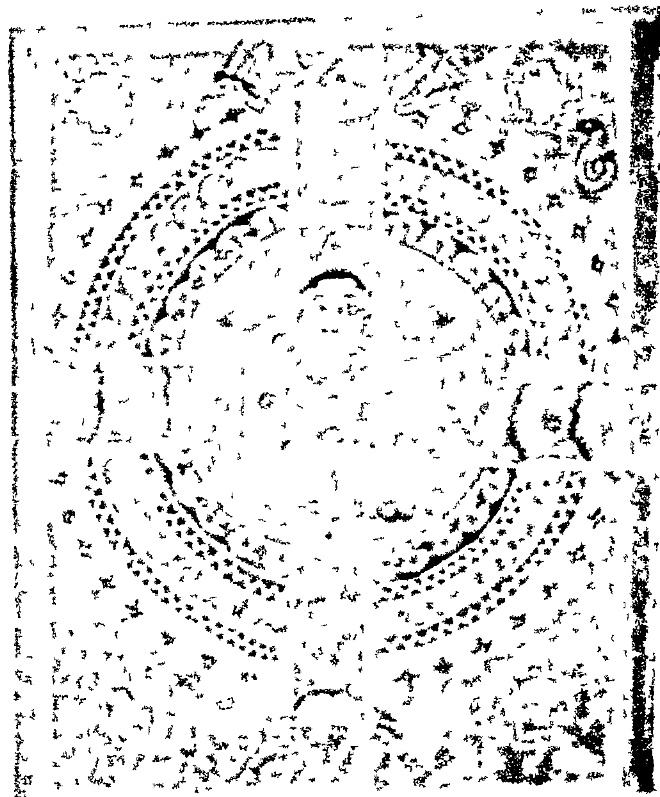

Fig 103 चित्र १०३

પુષ્પિકા ગુજરાતના ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી હોવાથી ચિત્ર ૪ માં આખું પાનું રજૂ કરેલુ છે.

Plate XI

ચિત્ર ૪૯ઃ મહાવીર–નિર્વાણ વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નુ આ ચિત્રનુ વર્ણન.

ચિત્ર ૫૦· પાર્શ્વનાથનો લોચ. નવાબ ૨ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલુ છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નુ વર્ણન આ ચિત્રમા પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીલો છે અને તે ઘણી ખરી બાબતોમાં ચિત્ર ૪૫ ને મળતું જ છે.

ચિત્ર ૫૧ઃ શ્રીનેમિનાથનો જન્મ. નવાબ ૧ પરથી આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલુ છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૦ના નીચેના પ્રસંગનુ વર્ણન. આ પ્રતમાં પણ ચિત્ર ૨૨ની માફક રૂપાની શાહીનો ઉપયોગ કરેલો છે. ભગવાનની માતા તથા પરિચર્યામાં ઊભી રહેલી બે પરિચારિકાઓના અંગોપાંગનું રેખાંકન તથા આટલા નાના કદના ચિત્રની રંગભરણી વગેરે, આ ચિત્ર ચિત્રકારની ચિત્રકળાની સિદ્ધહસ્તતાની સાબિતી આપે છે.

ચિત્ર ૫૨ઃ ઋષભદેવનુ સમવસરણ આ ચિત્ર પણ નવાબ ૨ પરથી અત્રે રજૂ કરેલુ છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન. આ ચિત્રમાંનુ સમવસરણ પ્રથમ તીર્થંકર શ્રીઋષભદેવનુ છે અને ચિત્ર ૧૬ ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રીમહાવીર સ્વામીના સમવસરણનુ છે, તે ફેરફાર સિવાય પ્રભુના શરીરનો વર્ણ, ત્રણ ગઢ બધું સરખું છે. આ ચિત્રના નીચેના ભાગના બંને ખૂણામાં એક શ્રાવક (ગૃહસ્થ) તથા એક શ્રાવિકા (સ્ત્રી) ચિત્રકારે રજૂ કરીને આ પ્રત ચીતરાવનાર ગૃહસ્થ યુગલની ૨ ઐતિહાસિક પ્રતિકૃતિ વધારામાં આપવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે, તે આ ચિત્રની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.

ચિત્ર ૫૩· ત્રણ સાધુ અને બે શ્રાવિકાઓ. આ ચિત્ર તથા ચિત્ર ૫૪ નવાબ ૧ પ્રત ઉપરથી જ અત્રે રજૂ કરેલાં છે. આ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ગુરુ, શિષ્યને ઉપદેશ આપતા તથા એની નીચેના ભાગમાં ગુરુ (સાધુ), સામે બેઠેલી બે શ્રાવિકાઓને ઉપદેશ આપતા બતાવીને તે સમયના એટલે કે ચૌદમા સૈકાના જૈન સાધુઓના તથા શ્રાવિકાઓના ધર્મશ્રવણના રીતરિવાજોનુ ચિત્રકારે આપણને દિગ્દર્શન કરાવેલું છે.

ચિત્ર ૫૪ઃ ચતુર્વિધ સંઘ. આ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ગુરુ મહારાજના સિંહાસનની પાછળ ગુરુની સેવામાં ઊભા રહેલા સાધુ (શિષ્ય) સહિત ત્રણ સાધુઓ તથા બે ગૃહસ્થ–શ્રાવકો તથા નીચેના ભાગમાં બે સાધ્વીઓ તથા સામે બેઠેલી ચાર શ્રાવિકાઓ બતાવીને ચિત્રકારે ચૌદમા સૈકાના સાધુ–સાધ્વી અને શ્રાવક–શ્રાવિકારૂપ જૈન ચતુર્વિધ સઘના પહેરવેશ તથા રીતરિવાજોનો સુંદર ખ્યાલ આપવા પ્રયત્ન કરેલો છે, બંને ચિત્રોમા રૂપાની શાહીનો ઉપયોગ કરેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે.

Plate XII

ચિત્ર ૫૫· શ્રીપાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. ઈડરની પ્રતના પાના ૬૦ ઉપરથી મૂળ ચિત્રનુ કદ ૨$\frac{3}{8}$×૨$\frac{3}{8}$ ઇંચ ઉપરથી મોટું કરીને અત્રે રજૂ કર્યુ છે

શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુએ શ્રમણપણું અંગિકાર કર્યું ત્યારે હેમંતઋતુનુ ત્રીજું પખવાડિયુ–પોષ

માસનો કૃષ્ણપક્ષ વર્તતો હતો. તે પખવાડિયાની અગિયારશના દિવસે (ગુજરાતી માગશર વદી અગિયારશ) પહેલા પ્રહરને વિષે, વિશાલા નામની પાલખીમાં બેસીને આમ્રસપદ ઉદ્યાનમાં, અશોક નામના ઉત્તમવૃક્ષની પાસે તે આવ્યા, પાલખીમાંથી નીચે ઉતર્યા, પોતાની મેળેજ પોતાનાં આભૂષણ વગેરે ઉતાર્યા, અને પોતાની મેળે જ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. આખીએ ચિત્રમાળામાં આ ચિત્ર ખાસ જ ધ્યાન ખેંચે તેવી રીતે ચિત્રકારે તાદૃશ્ય ચીતર્યું છે. આજુબાજુના ઝાડની ગોઠવણી બહુ જ સુંદર પ્રકારની છે. આખુંએ ચિત્ર મૂળ સોનાની શાહીથી ચીતરેલું છે.

ચિત્ર ૫૬: પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ. ઇડરની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નું આ પ્રસંગને લગતું વર્ણન. તે ચિત્રમાં ત્રિશલા માતા મહાવીરના સન્મુખ જોઈ રહેલાં છે. અને તે એકલાં જ છે, જ્યારે આ ચિત્રમાં માતા ત્રિશલાના હાથમાં મહાવીર પ્રભુ બાળકરૂપે છે પરંતુ તેણીની નજર સ્ત્રી-નોકર જે પગ આગળ ઊભી છે તેની સન્મુખ છે. રાણી ત્રિશલા તે સ્ત્રી-નોકરને પુત્ર જન્મની ખુશાલીમાં કાંઈક ઈનામ આપતાં હોય એમ લાગે છે. છતનાં ભાગમાં સુંદર સુશોભિત ચંદરવો બાંધેલો છે. પલંગની નીચે ચિત્રની જમણી બાજુથી અનુક્રમે શેક કરવા માટે સગડી, પગ મૂકીને ઉતરવા માટે પાદપીઠ, પાદપીઠ ઉપર કાંઈક વસ્તુ છે જે સ્પષ્ટ સમજી શકાતી નથી અને થૂંકવા માટે પિકદાની છે. આ ચિત્ર પણ ચિત્ર ૫૫ની માફક મૂળ ચિત્ર કરતાં મોટું કરીને અત્ર રજૂ કરેલું છે.

આ રીતે ૧૧ ચિત્રફલકોમાં ૫૬ તાડપત્રીય કલ્પસૂત્રનાં ચિત્રો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલાં છે.

Plate XIII

ચિત્ર ૫૭: પ્રભુ મહાવીર. ભારતી. ની કાગળની કલ્પસૂત્રની પ્રતના પાના ૧ ઉપરથી. કલ્પસૂત્રની કાગળપરની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં તારીખની નોંધવાળી આજસુધી મળી આવેલી પ્રતોમાં આ પ્રત સૌથી પ્રાચીન હોવાથી પ્રતના ૧૦ ચિત્રમાંથી એક અત્રે રજૂ કરેલું છે. લાલ સિંદૂરિયા રંગની પૃષ્ઠભૂમિપર પીળા રંગની શ્રી મહાવીર પ્રભુની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિ બિરાજમાન છે. વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું વર્ણન.

ચિત્ર ૫૮: પ્રશસ્તિનું પાનું. ચિત્ર ૫૭ વાળી હસ્તપ્રતનું છેલ્લું પાનું. લખાણની સાત લીટીઓ પછી બીજી લીટીમાં પ્રશસ્તિના ૨૬ માં શ્લોકમાં આ પ્રત ૧૪૨૪ના લખાવ્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે અક્ષરોમાં કરેલો છે:

२४ १४
विक्रमादित्यतो वर्षे जिनवेदेंदु संमिते ।
श्रीकल्पपुस्तकं स्वस्तिवाचकं समलीलिखत् ॥ २६ ॥

વિક્રમ સંવત ૧૪૨૪માં સ્વસ્તિને આપવાવાળું [આ] કલ્પસૂત્ર લખાવવામાં આવ્યું છે.

ત્રીજી લીટીના ૨૭મા શ્લોકના સંવત ૧૪૨૭માં પોતાના ગુરુને વાંચવા માટે આપ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે:

७ २ ४ १
मुनिनयनवेदचंद्र प्रमिते संवत्सरे निजगुरूणां ।
उत्सवपूर्वं कल्पस्य पुस्तकं वाचयामास ॥ २७ ॥

Fig 108 चित्र १०८

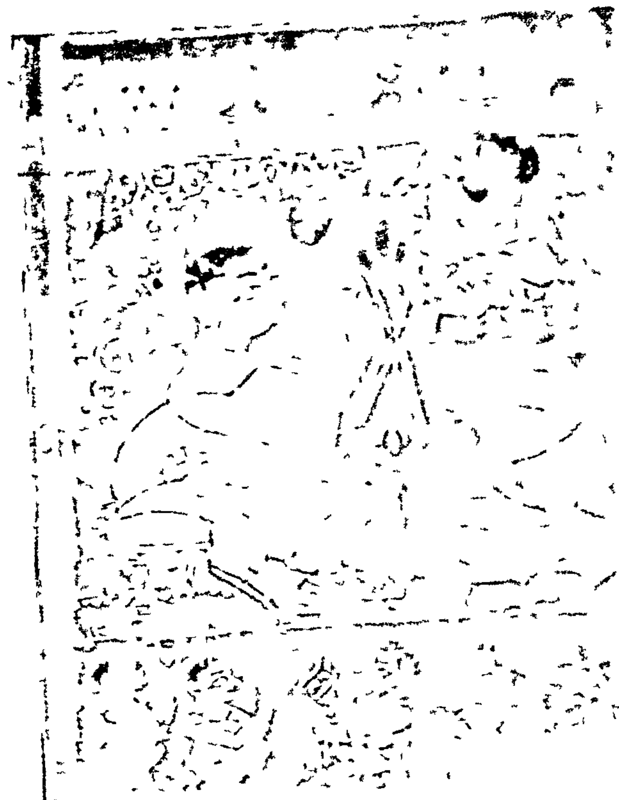

Fig 109 चित्र १

Fig 110 चित्र ११०

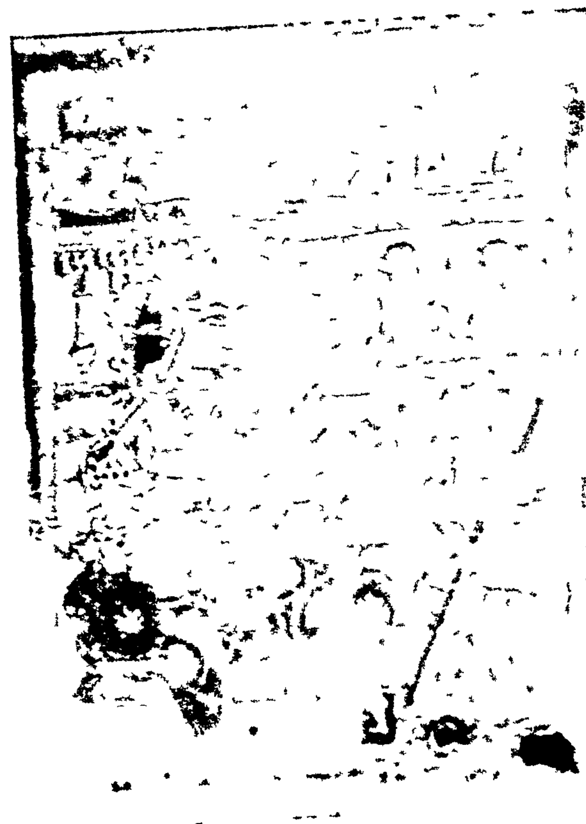

Fig 11 चित्र १

Plate XXIX

Fig. 112 चित्र ११२

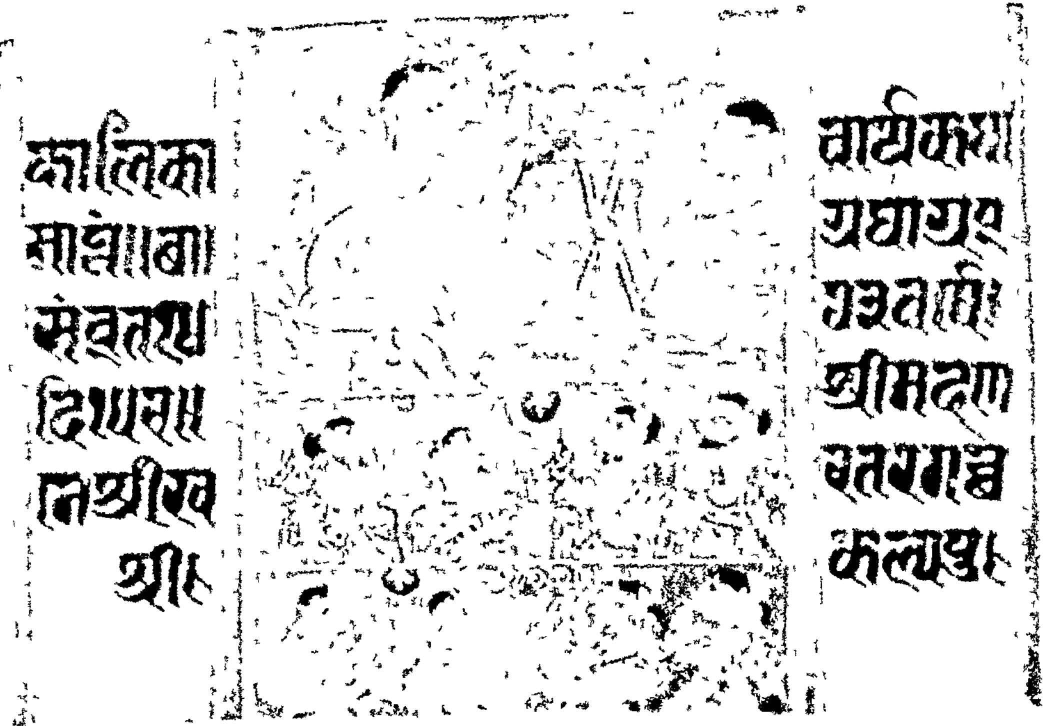

Fig. 113 चित्र ११३

Plate XIV

ચિત્ર ૫૯: પ્રશસ્તિનું પાનું. પાટણ ૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ તથા શ્રી પદ્માવતીદેવીના બે ચિત્રો મૂળ રંગમાં આ પુસ્તકમાં ચિત્ર ૬૦-૬૧ રજૂ કરેલાં છે, તે શ્રી ભાવદેવસૂરિ વિરચિત શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત્રની સંવત **૧૪૫૫**માં અણહિલપુર પાટણમાં લખાએલી પ્રતની પ્રશસ્તિનું છેલ્લું પાનું વાંચકોની જાણ સારૂ રજૂ કરેલું છે. લખાણની ૧૧ લીટીઓ પૈકીની સાતમી લીટીના ઉત્તરાર્ધ-માં અને આઠમી લીટીના મોટા ભાગમાં આપેલા પહેલા શ્લોકમાં આ પ્રત પ્રખ્યાત પાટણ (અણહિલપુર પાટણ) શહેરમાં લખાવ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે

पंचपंचमनुसंख्यवत्सरे (५ ५ १४) **१४५५ पौषमुख्यसुतिथौ दिनेविधोः ।**
श्रीमतिप्रथितपत्तनेपुरे लेखकेन लिखितं सुपुस्तकम् ॥ १ ॥

(સંવત) ૧૪૫૫ના પોષ [મહિના]માં સારા દિવસે પ્રખ્યાત પાટણ શહેરમાં લેખકે [આ] સારૂં પુસ્તક લખ્યું છે. પછીના શ્લોકોમાં આ ચરિત્ર લખાવનારની પ્રશસ્તિ છે.

Plate XV

ચિત્ર ૬૦: શ્રી પાર્શ્વનાથ. પાટણ ૧ ના પહેલા પાના ઉપરથી. પુરુષપ્રધાન અર્હંત્ શ્રી પાર્શ્વનાથ ગ્રીષ્મકાળના પહેલા માસમાં, પહેલા પખવાડિયામા, ચૈત્ર માસના કૃષ્ણ પક્ષમાં (ગુજરાતી ફાગણ વદમાં) ચોથની રાત્રિને વિષે, વીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા પ્રાણત નામના દશમા દેવલોકથી ચ્યવીને વારાણસી નગરીના અશ્વસેન નામે રાજાની વામાદેવી પટરાણીની કુક્ષિને વિષે મધ્યરાત્રિએ વિશાખા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં દેવ સંબંધી આહાર, ભવ અને શરીરનો ત્યાગ કરી ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. ચિત્રની મધ્યમાં નીલવર્ણની શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પદ્માસનસ્થ મૂર્તિ તેઓશ્રીનું ચ્યવન કલ્યાણક દર્શાવવા ચિત્રકારે રજૂ કરી છે. પ્રભુના મસ્તક ઉપર નાગરાજધરણેન્દ્રની સાત ફણા છે. આજે જેવી રીતે જિનમંદિરમાં જિનમૂર્તિઓને આભૂષણોથી શણગારવામા આવે છે, તેવી જ રીતે આ ચિત્રમાં પણ મૂર્તિના મસ્તકે મુકુટ, બંને કાનમાં કુંડલ, ગરદનમાં કંઠો (હંસ કહેવાય છે તે આભૂષણ), હૃદય ઉપર રત્નજડિત હાર, બંને હાથના કાંડા ઉપર કડા, બંને કોણીના ઉપરના ભાગમાં બાજુબંધ, બંને હાથની હથેળીઓ પલાંઠી ઉપર ભેગી કરી છે તેના ઉપર સોનાનું શ્રીફળ (બીજોરાના નામથી ઓળખવામા આવે છે તે), કપાળમાં રત્નજડિત ગોળ તિલક (ટીકાના નામથી ઓળખવામાં આવે છે તે), છાતીની મધ્યમાં શ્રીવત્સ વગેરે આભૂષણો ચિત્રકારે સુસંગત રીતે ગોઠવેલાં છે. મૂર્તિની આજુબાજુ ચારે તરફ ફરતો પરિકર છે મૂર્તિની પલાંઠી નીચેની બેઠકની મધ્યમાં ત્રેવીશમા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનું લંછન સર્પ પણ રજૂ કરેલું છે.

ચિત્ર ૬૧: દેવી પદ્માવતી. પાટણ ૧ ના પાના ૨ ઉપરથી. દેવીના શરીરનો વર્ણ કમળનાં ફૂલ જેવો ગુલાબી છે. દેવીને ઓળખવા માટે તેણીના ચારે હાથમા જુદાં જુદાં આયુધો આપીને, દેવી આકાશમા ઉડતાં હોય તેવું દૃશ્ય રજૂ કરવા માટે દેવીના શરીરના પાછળની બંને બાજુએ કમ્મર ઉપર પહેરેલા વસ્ત્રના બંને છેડાઓ પવનમા ઉડતા બતાવીને ચિત્રકારે પોતાનું ચિત્ર-કલા ઉપરનું પ્રભુત્વ સાબિત કરી આપ્યું છે. દેવીના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જમણા

હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશ, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદમુદ્રાએ તથા ડાબા હાથમાં ફળ છે. આ આખું સ્વરૂપ દેવીનું તાંત્રિક સ્વરૂપ છે અને આવી જ રીતના આયુધોવાળી પદ્માવતી દેવીના સ્વરૂપનું વર્ણન મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ 'શ્રી ભૈરવ પદ્માવતીકલ્પ' નામના ગ્રંથમાં આપેલું છે, જે આ પ્રમાણે છે:—

पाशफलवरदगजवशकरणकरा पद्मविष्टरापद्मा ।
सा मां पातु देवी त्रिलोचनारक्तपुष्पाभा ॥

દેવીના મસ્તકના મુગટની પાછળના ભાગમાં સર્પની ત્રણ ફણાઓ તથા દેવીનું વાહન કુર્કુટ સર્પ પણ દેવીના જમણા ઢીંચણની નીચે બેઠકમાં રજૂ કરેલ છે. દેવી સોનાના સિંહાસન ઉપર બિછાવેલી ગુલાબી રંગની ડિઝાઈનવાળી રેશમી ગાદી ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બેઠેલાં છે. દેવીની લીલી કેરી જેવા રંગની કંચુકી, કમ્મર ઉપરનુ ગુલાબી રંગનું ડિઝાઈનવાળું ઉડતું વસ્ત્ર, તથા કમ્મર નીચેનું ડિઝાઈનવાળુ આછા વાદળી રંગનું વસ્ત્ર, ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની પાટણમાં ચૌદમા સૈકાના અંતભાગમાં ગુજરાતી કારીગરોના હાથે તૈયાર થતાં રેશમી પટોળાના જીવતા જાગતા પૂરાવાઓ છે. ચિત્ર ૬૦ તથા ૬૧નુ રેખાંકન સજીવ અને અદ્દભુત છે.

Plate XVI

ચિત્ર ૬૨: લક્ષ્મીદેવી. પાટણ ર ના પાના ૨૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૮નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૩: ફૂલની માળા. પાટણ રના પાના ૨૨ ઉપરથી. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાજાં અને સરસ ફૂલોવાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આકાશમાંથી ઊતરતી જોઈ. માળા શૃંગારની દ્યોતક છે.

ચિત્રમાં લાલ સિંદૂરિયા રંગની પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વિવિધ જાતના રંગબેરંગી સુગંધીદાર ફૂલોની માળા સુંદર રીતે ગૂંથેલી દેખાય છે. માળાની બંને બાજુએ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષની પાંદડાં સહિતની નાની નાની ડાળીઓ લટકતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૪: પૂર્ણચન્દ્ર. પાટણ રના પાના ૨૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૯નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૫: ઊગતો સૂર્ય. પાટણ રના પાના ૨૪ ઉપરથી. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ અંધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર અને પ્રકાશથી ઝળહળતા સૂર્યના દર્શન કર્યાં. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

ચિત્રમાં સૂર્યનારાયણ બે પૈડાવાળાં બંને બાજુ એકેક ઘોડો જોડેલા અને તે બંને ઘોડાને હાંકતાં એકેક અરુણ સારથિ સહિતના રથ પર બિરાજમાન થએલા છે. સૂર્યનારાયણે બંને હાથે પ્રકાશનાં કિરણો પકડેલાં છે ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ સિંદૂરિયા લાલરંગની છે. સૂર્યનું આ જાતનું ચિત્ર આજસુધી મળી આવેલી બીજી કોઈપણ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાં મારા જોવામાં આવ્યું નથી, તે આ ચિત્રની ખાસ વિશિષ્ટતા છે. વળી આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાની શરૂઆતના સમયની સૂર્યનારાયણની મૂર્તિની આકૃતિનો એક નમૂનો છે. સારથીઓની ઘોડા હાંકવાની રીત અને ઘોડાઓનો દોડવાનો વેગ પણ ચિત્રકારની પોતાના વિષય ઉપરની સ્વતંત્ર કરવાની પૂર્ણ શક્તિ સાબિત કરે છે.

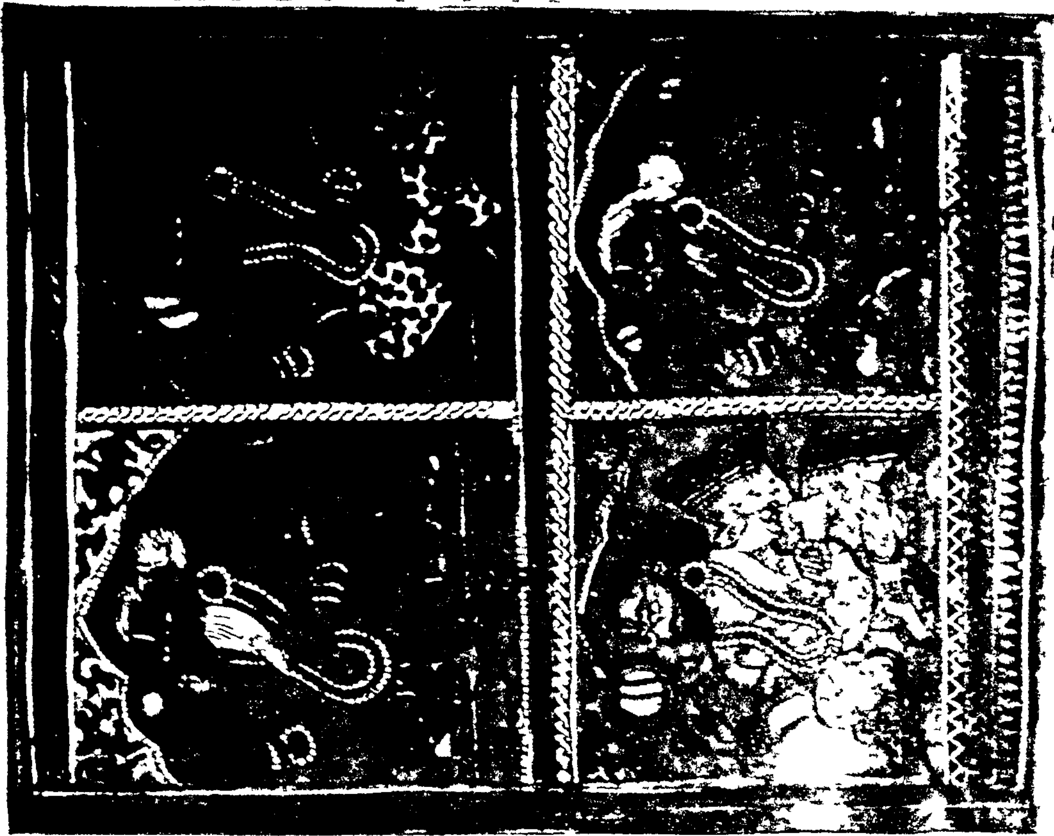

Fig 115
चित्र ११५

Fig. 114
चित्र ११४

હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશ, અને નીચેનો જમણો હાથ વરદમુદ્રાએ તથા ડાબા હાથમાં ફળ છે. આ આખું સ્વરૂપ દેવીનુ તાંત્રિક સ્વરૂપ છે અને આવી જ રીતના આયુધો-વાળી પદ્માવતી દેવીના સ્વરૂપનું વર્ણન મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ 'શ્રી ભૈરવ પદ્માવતીકલ્પ' નામના ગ્રંથમાં આપેલું છે, જે આ પ્રમાણે છે:—

पाशफलवरदगजवशकरणकरा पद्मविष्टरापद्मा ।
सा मां पातु देवी त्रिलोचनारक्तपुष्पाभा ॥

દેવીના મસ્તકના મુગટની પાછળના ભાગમાં સર્પની ત્રણ ફણાઓ તથા દેવીનું વાહન કુર્કુટ સર્પ પણ દેવીના જમણા ઢીંચણની નીચે બેઠકમાં રજૂ કરેલ છે. દેવી સોનાના સિંહાસન ઉપર બિછાવેલી ગુલાબી રંગની ડિઝાઇનવાળી રેશમી ગાદી ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બેઠેલાં છે. દેવીની લીલી કેરી જેવા રંગની કંચુકી, કમ્મર ઉપરનુ ગુલાબી રંગનું ડિઝાઈનવાળું ઉડતું વસ્ત્ર, તથા કમ્મર નીચેનું ડિઝાઈનવાળુ આછા વાદળી રંગનુ વસ્ત્ર, ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની પાટ-ણમાં ચૌદમા સૈકાના અંતભાગમાં ગુજરાતી કારીગરોના હાથે તૈયાર થતાં રેશમી પટોળાના જીવતા જાગતા પૂરાવાઓ છે. ચિત્ર ૬૦ તથા ૬૧નું રેખાંકન સજીવ અને અદ્દભુત છે.

Plate XVI

ચિત્ર ૬૨: લક્ષ્મીદેવી. પાટણ ૨ ના પાના ૨૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૮નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૩: ફૂલની માળા. પાટણ ૨ના પાના ૨૨ ઉપરથી. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાજાં અને સરસ ફૂલોવાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આકાશમાંથી ઊતરતી જોઈ. માળા શૃંગારની દ્યોતક છે.

ચિત્રમાં લાલ સિંદૂરિયા રંગની પૃષ્ઠ ભૂમિ ઉપર વિવિધ જાતના રંગબેરંગી સુગંધીદાર ફૂલોની માળા સુંદર રીતે ગૂંથેલી દેખાય છે. માળાની બંને બાજુએ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષની પાંદડાં સહિતની નાની નાની ડાળીઓ લટકતી દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૪: પૂર્ણચન્દ્ર. પાટણ ૨ના પાના ૨૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૭૯નું આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૫: ઊગતો સૂર્ય. પાટણ ૨ના પાના ૨૪ ઉપરથી. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિ-યાણીએ અંધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર અને પ્રકાશથી ઝળહળતા સૂર્યના દર્શન કર્યાં. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

ચિત્રમાં સૂર્યનારાયણ બે પૈડાવાળાં બંને બાજુ એકેક ઘોડો જોડેલા અને તે બંને ઘોડાને હાંકતાં એકેક અરુણ સારથિ સહિતના રથ પર બિરાજમાન થએલા છે. સૂર્યનારાયણે બંને હાથે પ્રકાશનાં કિરણો પકડેલાં છે. ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ સિંદૂરિયા લાલરંગની છે. સૂર્યનું આ જાતનું ચિત્ર આજસુધી મળી આવેલી બીજી કોઈપણ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતમાં મારા જોવામાં આવ્યું નથી. તે આ ચિત્રની ખાસ વિશિષ્ટતા છે. વળી આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાની શરૂઆતના સમયની સૂર્ય-નારાયણની મૂર્તિની આકૃતિનો એક નમૂનો છે. સારથીઓની ઘોડા હાંકવાની રીત અને ઘોડાઓને દોડવાનો વેગ પણ ચિત્રકારની પોતાના વિષય ઉપરની રજુઆત કરવાની પૂર્ણ શક્તિ સાબિત કરે છે.

Plate XXX

Fig. 115 চিত্র ১১৫

Fig. 114 চিত্র ১১৪

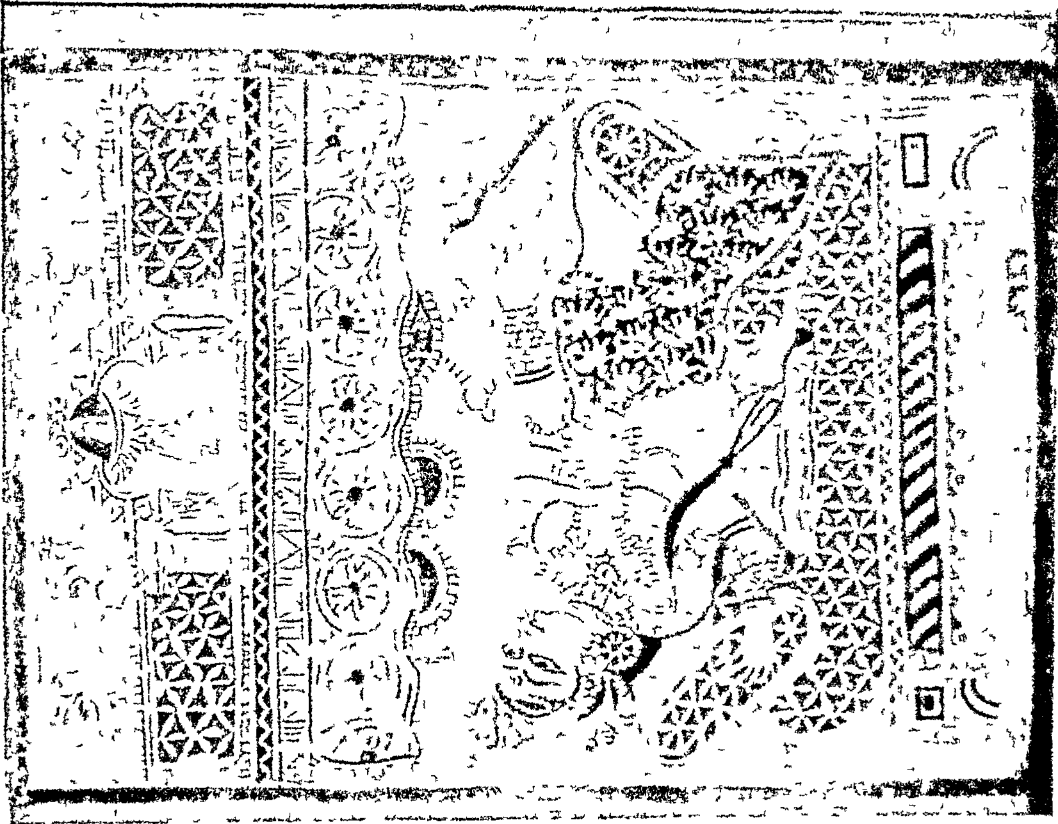
Plate XXX

Fig 116 चित्र ११६

Fig 117 चित्र ११७

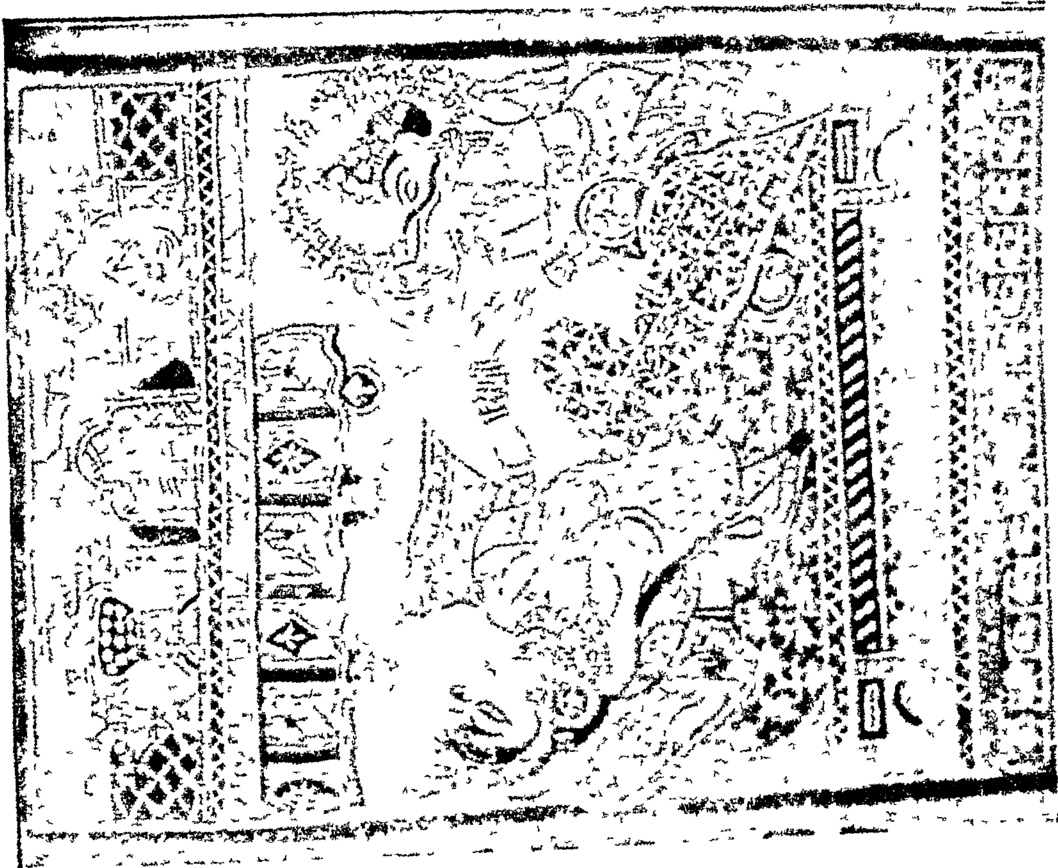

Plate XVII

ચિત્ર ૬૬: જલપૂર્ણકુંભ. પાટણ ૨ના પાના ૨૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૦નુ આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૭: સૌધર્મેન્દ્ર પાટણ ૨ના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૧નુ આ ચિત્રનું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૬૮: મહાવીરનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ ૨ના પાના ૫૮ ઉપરથી. અશોકવૃક્ષની હેઠળ આવી પ્રભુ નીચે ઊતર્યા અને પોતાની મેળે જ એક મુષ્ટિ વડે દાઢીમૂછનો અને ચાર મુષ્ટિ વડે મસ્તકના કેશનો એવી રીતે પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. એ વખતે પ્રભુને નિર્જળ છઠ્ઠનો તપ હતો જ. ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ થયો ત્યારે ઇન્દ્રે ડાબા ખભા ઉપર સ્થાપન કરેલુ દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર ગ્રહણ કરીને, એકલા એટલે રાગદ્વેષ રહિતપણે કેશનો લોચ કરવારૂપ દ્રવ્યથી અને ક્રોધાદિકને દૂર કરવારૂપ ભાવથી મુંડ થઈને, ગૃહવાસનો ત્યાગ કરીને સાધુપણાને પામ્યા.

ચિત્રમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ડાબા ખભા ઉપર દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર નથી: પરંતુ અશોકવૃક્ષની નીચે પોતાના ડાબા હાથે મસ્તકના વાળનો લોચ કરવાનો ભાવ દર્શાવતા, ઇન્દ્રની સન્મુખ જોતા ભગવાન મહાવીર અને બે હાથ પ્રસારીને પ્રભુએ લોચ કરેલા વાળને ગ્રહણ કરવાની ઉત્સુકતા બતાવતો ઇન્દ્ર દેખાય છે.

ચિત્ર ૬૯: પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ ૨ના પાના ૭૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રનો ભાવ આબેહૂબ ચિત્ર ૬૮ને મળતો છે. માત્ર ચિત્ર ૬૮માં પ્રભુના શરીરનો વર્ણ પીળો છે અને આ ચિત્રમાં પ્રભુના શરીરનો વર્ણ લીલો છે.

Plate XVIII

ચિત્ર ૭૦: પ્રભુ નેમિનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ ૨ના પાના ૭૯ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ પ્રભુના શરીરનો વર્ણ શ્યામ છે, તે સિવાયનો બધો ભાવ ચિત્ર ૬૮ને આબેહૂબ મળતો છે.

વર્ષાકાળના પહેલા મહિનામાં, બીજા પખવાડિયામાં. શ્રાવણ મહિનાના અજવાળિયા પખવાડિયાની છઠ્ઠની તિથિને વિષે, પૂર્વાહ્ણકાલ સમયે, ઉત્તરકુરા નામની પાલખીમાંથી ઊતરી રૈવતક નામના ઉદ્યાનમાં, અશોક વૃક્ષની નીચે, શ્રીનેમિનાથ પ્રભુએ પોતાના હાથે જ અલંકારો ઉતારી નાખ્યા અને પોતાની મેળે જ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો.

ચિત્ર ૭૧: ઋષભદેવનો પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ ૨ના પાના ૯૦ ઉપરથી. આ ચિત્રનો ભાવ પણ ચિત્ર ૬૮ને સંપૂર્ણ રીતે મળતો છે.

ચૈત્ર માસના અંધારા પખવાડિયામાં, આઠમના દિવસે. દિવસના પાછલા પહોરે. સિદ્ધાર્થ નામના ઉદ્યાનમાં. અશોક વૃક્ષની નીચે, શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ પોતાના હાથે જ અલંકારો ઉતારી નાખ્યા અને ચાર મુષ્ટિ વડે પોતાના કેશનો લોચ કર્યો. એક મુષ્ટિ કેશ બાકી રહ્યા ત્યારે તે એક મુષ્ટિ કેશલતા, સુવર્ણના કલશ ઉપર નીલ કમલની માળા જેવી રીતે શોભી ઊઠે તેવી રીતે પ્રભુના સુવર્ણ વર્ણવાળા દેદીપ્યમાન ખભા ઉપર. દીપી નીકળેલી જોઈને ઇન્દ્રને

બહુ જ આનંદ થયો; તેથી ઇન્દ્રે પ્રભુને વિનંતી કરી કે, 'હે સ્વામિન્! કૃપા કરી હવે એટલા કેશ રહેવા દો તો સારું.' ઇન્દ્રના આગ્રહથી પ્રભુએ બાકીના કેશ રહેવા દીધા. આ રીતે ચાર મુષ્ટિ લોચ કરીને, દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડ થઈને અનગારપણાને પામ્યા. તે વખતે પ્રભુએ નિર્જળ છઠ્ઠનો તપ કરેલો હતો અને ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયેલો હતો.

ચિત્ર ૭૨: પ્રભુ મહાવીર. જીરા(પંજાબ)ની પ્રતના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૭૩: અષ્ટમાંગલિક. જીરાની પ્રતના પાના ૨ ઉપરથી.

અષ્ટમાંગલિકની માન્યતા જૈનોમાં બહુ પ્રાચીન સમયથી પ્રચલિત છે. જે વાતને મથુરાના કંકાલી ટીલામાંથી નીકળેલા પાષાણના પ્રાચીન આયાગપટો પુષ્ટિ આપે છે.[૧૨] પ્રાચીન સમયમાં પ્રભુની સન્મુખ જૈન ગૃહસ્થો અષ્ટમાંગલિકને અક્ષતથી આલેખતા હતા. હાલમાં તે રિવાજ લગભગ નાશ પામ્યો છે, તોપણ પ્રતિષ્ઠા, શાંતિસ્નાત્ર, અષ્ટોત્તરી સ્નાત્ર વગેરે મોટા મહોત્સવ સમયે લાકડામાં કોતરેલા અષ્ટમાંગલિકનો આજે પણ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અને દરેકે દરેક જિનમંદિરમાં અષ્ટમાંગલિકની ધાતુની પાટલીઓ હજારોની સંખ્યામાં વિદ્યમાન છે, જેની પૂજા ચંદન-કેસર વગેરેથી કરવામાં આવે છે. તેની માન્યતા આ રીતે આજે પણ પ્રચલિત હોવા છતાં પણ અષ્ટમાંગલિકનાં પૂરેપૂરાં નામ જાણનાર વર્ગ પણ સેંકડે એક ટકો ભાગ્યે જ હશે, તો પછી તે આલેખવાના હેતુઓ-ઉદ્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને તેનો ઉપયોગ કરનારની તો વાત જ શી? કોઈ વિરલ વ્યક્તિઓ હશે પણ ખરી, છતાં પણ આ અષ્ટમાંગલિકને આલેખવાના ઉદ્દેશોને લગતી કલ્પના 'શ્રી આચાર દિનકર' નામના ગ્રંથમાં શ્રીવર્ધમાનસૂરિએ કરેલી છે, તે અતિ મહત્ત્વની હોઈ તેના ભાવાર્થ સાથે ટૂંકમાં અત્રે આપવી યોગ્ય ધારી છે.[૧૩]

आत्मालोकविधौ जनोऽपि सकलस्तीव्रं तपो दुश्चरं
दानं ब्रह्मपरोपकारकरणं कुर्वन्परिस्फूर्जति ।
सोऽयं यत्र सुखेन राजति स वै तीर्थाधिपस्याग्रतो
निर्मेयः परमार्थवृत्तिविदुरैः सज्ज्ञानिभिर्दर्पणम् ॥ १ ॥

ભાવાર્થ: આત્માનું જ્ઞાન મેળવવાને-ઓળખવાને માટે દરેક મનુષ્ય તીવ્ર અને દુષ્કર એવું તપ, દાન, બ્રહ્મચર્ય, પરોપકાર એ બધાંને કરતો શોભે છે; તે મનુષ્ય જ્યાં સુખપૂર્વક શોભે-પોતાનું દર્શન કરી શકે-એવું દર્પણ પરમાર્થને સમજનાર સદ્જ્ઞાનીઓએ તીર્થંકર દેવના આગળ આલેખવું.

जिनेन्द्रपादैः परिपूज्यपृष्ठैरतिप्रभावैरपि संनिकृष्टम् ।
भद्रासनं भद्रकरं जिनेन्द्र पुरो लिखेन्मङ्गलसत्प्रयोगम् ॥ २ ॥

ભાવાર્થ: અત્યંત પ્રભાવશાળી, પૂજનીય છે તળિયાં જેમનાં, એવા જિનેશ્વરનાં ચરણો વડે સન્નિકૃષ્ટ-યુક્ત અને કલ્યાણકારી તેમ જ મંગળના શ્રેષ્ઠ પ્રયોગરૂપ એવું ભદ્રાસન જિનેશ્વર ભગવાનના આગળ આલેખવું.

---

૧૨ જુઓ 'The Jain Stupa and other Antiquities of Mathura' Plate No [illegible]

૧૩ 'आचारदिनकर' पत्रांक १९७-१९८.

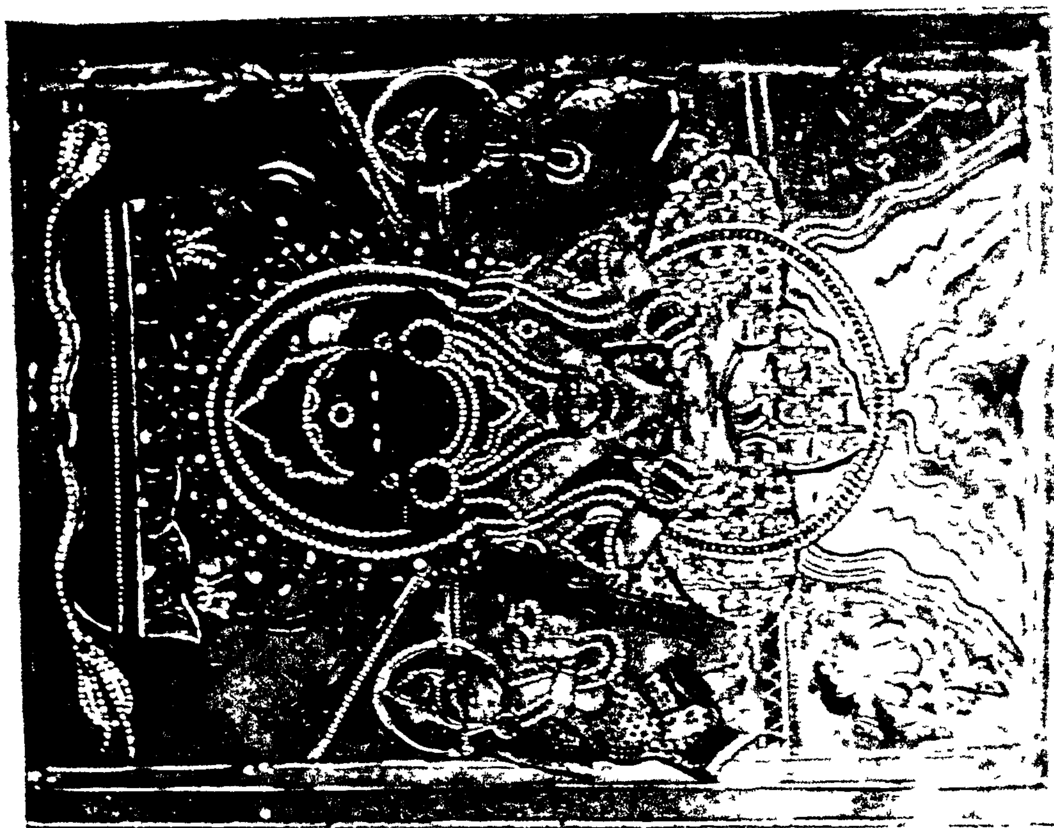

Fig. 121

Fig. 120

पुण्यं यशः समुदयः प्रभुता महत्त्वं सौभाग्यधीविनयशर्ममनोरथाश्च ।
वर्धन्त एव जिननायक ते प्रसादात् तद्वर्धमानयुगसंपुटमादधानः ॥ ३ ॥

ભાવાર્થઃ હે જિનેશ્વર દેવ! આપની કૃપાથી પુણ્ય, યશ, ઉદય, પ્રભુતા અને મહત્ત્વ તથા સૌભાગ્ય, બુદ્ધિ, વિનય અને કલ્યાણની કામનાઓ વધે છે; માટે વર્ધમાન સંપુટકને આલેખું છું.

विश्वत्रये च स्वकुले जिनेशो व्याख्यायते श्रीकलशायमानः ।
अतोऽत्र पूर्णं कलशं लिखित्वा जिनार्चनाकर्म कृतार्थयामः ॥ ४ ॥

ભાવાર્થઃ ત્રણ જગતમાં તેમ જ પોતાના વંશમાં ભગવાન્ કલશસમાન છે, માટે પૂર્ણ-કલશને આલેખીને જિનેશ્વરની પૂજાને સફળ કરીએ છીએ.

अन्तः परमज्ञानं यद्भाति जिनाधिनाथहृदयस्य ।
तच्छ्रीवत्सव्याजात्प्रकटीभूतं बहिर्वन्दे ॥ ५ ॥

ભાવાર્થઃ શ્રીવત્સના બહાનાથી પ્રગટ થએલ, જિનેશ્વર દેવના હૃદયમાં જે પરમજ્ઞાન શોભે છે તેને વંદન કરું છું.

त्वद्वन्ध्यपञ्चशरकेतनभावक्लृप्तं कर्तुं मुधा भुवननाथ निजापराधम् ।
सेवां तनोति पुरतस्तव मीनयुग्मं श्राद्धैः पुरो विलिखितोरुनिजाङ्गयुक्त्या ॥ ६ ॥

ભાવાર્થઃ હે જગતપ્રભુ! શ્રાવકોએ પોતાના અંગની–અંગુલિની યુક્તિથી આલેખેલ મીન-યુગલ, આપનાથી નિષ્ફળ થએલ કામદેવના ધ્વજરૂપે કલ્પાએલ હોઈ પોતાના અપરાધને ફોકટ કરવા માટે આપની સેવા કરે છે.

स्वस्ति भूगगननागविष्टपेषूदितं जिनवरोदये क्षणात् ।
स्वस्तिकं तदनुमानतो जिनस्याग्रतो बुधजनैर्विलिख्यते ॥ ७ ॥

ભાવાર્થઃ જિનેશ્વર દેવના જન્મ સમયે એક ક્ષણવારમાં મર્ત્યલોક, સ્વર્ગલોક અને પાતાલલોકમા સ્વસ્તિ શાંતિ–સુખ ઉત્પન્ન થયુ હતું. એ માટે જ્ઞાની મનુષ્યો જિનેશ્વર ભગવાનની આગળ સ્વસ્તિકને આલેખે છે.

त्वत्सेवकानां जिननाथ दिक्षु सर्वासु सर्वे निधयः स्फुरन्ति ।
अतश्चतुर्धा नवकोणनन्द्यावर्तः सता वर्तयतां सुखानि ॥ ८ ॥

ભાવાર્થઃ હે જિનેશ્વર! તારા સેવકોને સર્વ દિશાઓમાં નિધિઓ સ્ફુરાયમાન થાય છે–પ્રાપ્ત થાય છે; તેથી કરીને ચારે બાજુ નવ ખૂણાવાળો નન્દ્યાવર્ત સજ્જનોને સુખ કરો.

ઉપર પ્રમાણેના વર્ણનવાળા અષ્ટમાંગલિક, મહા માંગલિક અને કલ્યાણની પરંપરાના હેતુ-ભૂત હોવાથી જિનમંદિરોમાં પાષાણ ઉપર કોરેલા, લાકડાના પાટલાઓમાં કોતરેલા, સુખડની પેટીઓ ઉપર કોતરેલા, શ્રાવિકાઓ જિનમંદિરે લઈ જવા માટે અક્ષત અને બદામ જેમા મૂકે છે તે ચાંદીની દાબડીઓ ઉપર, સાધુઓને પુસ્તકોની નીચે રાખવાની પાટલીઓ ઉપર ચીતરેલા તથા રેશમથી અને કોઈ કોઇ દાબલાઓમા વળી સાચા મોતીથી પણ ભરેલા મળી આવે છે

આ પ્રતના ચિત્રોમાં રેખાઓ વધુ બારીક થાય છે. પરંપરાની જાડી વેગવાન લીટીઓનુ સામર્થ્ય તેમાં નથી, પણ ચિત્રકાર ઝીણવટનો લાભ લેવા ઉત્સુક હોવાથી વિગતો વધારે ચીતરવા

મંડ્યો હોય એમ લાગે છે. રંગ પણ જામતો આવે છે. આ ચિત્રોનું રંગવિધાન સમગ્ર ચિત્રમાળામાં નવીન ભાત પાડે છે. વિવિધતા સાચવતાં એ ચિત્રકાર પાત્રોમાં નવા અભિનયો બહુ ચતુરાઈથી ઉતારી શક્યો છે અને પ્રસંગની જમાવટ કરવામાં વાતાવરણ, પ્રાણીઓનો ઉપયોગ વગેરે આધુનિક ચિત્રકાર જેટલું શક્ય માને તે બધું કૌશલ તેમાં લાવી શક્યો છે. સંવિધાનનું રેખામંડળ ઘણું રસમય છે.

આ પ્રતમાં સફેદ, લાલ, પીળો, કાળો, વાદળી, ગુલાબી, લીલો વગેરે રંગોનો ઉપયોગ કરેલામાં આવેલો છે.

આ ચિત્રની મધ્યમાં ચિત્રકારે નવમી કમલફૂલની આકૃતિ વધારાની શોભા માટે મૂકેલી છે.

Plate XIX

ચિત્ર ૭૪: ઈન્દ્રસભા. જીરા(પંજાબ)ની પ્રતના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૭૫: શક્રસ્તવ. જીરાની પ્રતના પાના ૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

આ ચિત્રમાં ઈન્દ્ર પોતાના બંને ઢીંચણ પૃથ્વીતળ ઉપર લગાડી બંને હાથની અંજલિ જોડેલો અને પાછળના જમણા હાથમાં વજ્ર ધારણ કરેલો દેખાય છે. તેના મસ્તક ઉપર ચંદરવો લટકતો દેખાય છે. ઈન્દ્રની પાછળ કાળા રંગમાં સુંદર સફેદ ડિઝાઈનવાળું ખાલી સિંહાસન તથા સિંહાસન ઉપરથી ઊતરવા માટે પાદપીઠ અને સિંહાસન ઉપર ઉઘાડું છત્ર દેખાય છે. ઈડરની તાડપત્રીય પ્રતના રંગોને મોટે ભાગે મળતા વિવિધ જાતના રંગો આ કાગળની પ્રતનાં ચિત્રોમાં ચિત્રકારે વાપરેલા છે.

ચિત્ર ૭૬: શક્રાજ્ઞા. જીરાની પ્રતના પાના ૧૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૯નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

આ ચિત્રમાં સૌધર્મ સભામાં સિંહાસન ઉપર ચાર હાથવાળો ઈન્દ્ર બિરાજમાન છે. તેના ચાર હાથ પૈકી પાછળના ઉપરના જમણા હાથમાં વજ્ર છે અને ડાબા હાથમાં અંકુશ છે. નીચેનો જમણો હાથ સામે ઊભેલા હરિણૈગમેષિન્ દેવને ગર્ભ બદલવાની આજ્ઞા આપતો અને ડાબો હાથ વરદ મુદ્રાએ છે. સામે ઊભેલો હરિણૈગમેષિન્ દેવ બે હાથની અંજલિ જોડીને ઈન્દ્રની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ શ્રવણ કરતો દેખાય છે. ઈન્દ્ર તથા હરિણૈગમેષિનનાં વસ્ત્રો સુંદર ડિઝાઈનવાળાં છે.

ચિત્ર ૭૭: ગર્ભાપહાર. જીરાની પ્રતના પાના ૧૯ ઉપરથી. શક્રની આજ્ઞા લઈને દેવલોકને વિષે પ્રતીત એવી, શીઘ્ર ગતિઓ કરતાં મનોહર, ચિત્તની ઉત્સુકતાવાળી, કાયાની ચપળતાવાળી, તીવ્ર, બાકીની ગતિઓને જીતનારી, પ્રચંડ પવનથી ઉછળતા ધુમાડાની ગતિ જેવી, શરીરના સર્વ અવયવોને કંપાવનારી, ઉતાવળી અને દેવોને યોગ્ય એવી દેવગતિ વડે ઉતાવળથી દોડતો, દોડતો તે હરિણૈગમેષિન દેવ, તીરછા અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્રોની મધ્ય ભાગમાં થઈને જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રને વિષે બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરમાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘેર, જ્યાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી શયનગૃહમાં સુખપૂર્વક સૂઈ રહી છે ત્યાં પહોંચ્યો. પહોંચીને ભગવંતના ગર્ભનાં દર્શન થતાં જ ભગવાનને પ્રણામ

Fig 122 चित्र १२२

Fig 123 चित्र १२३

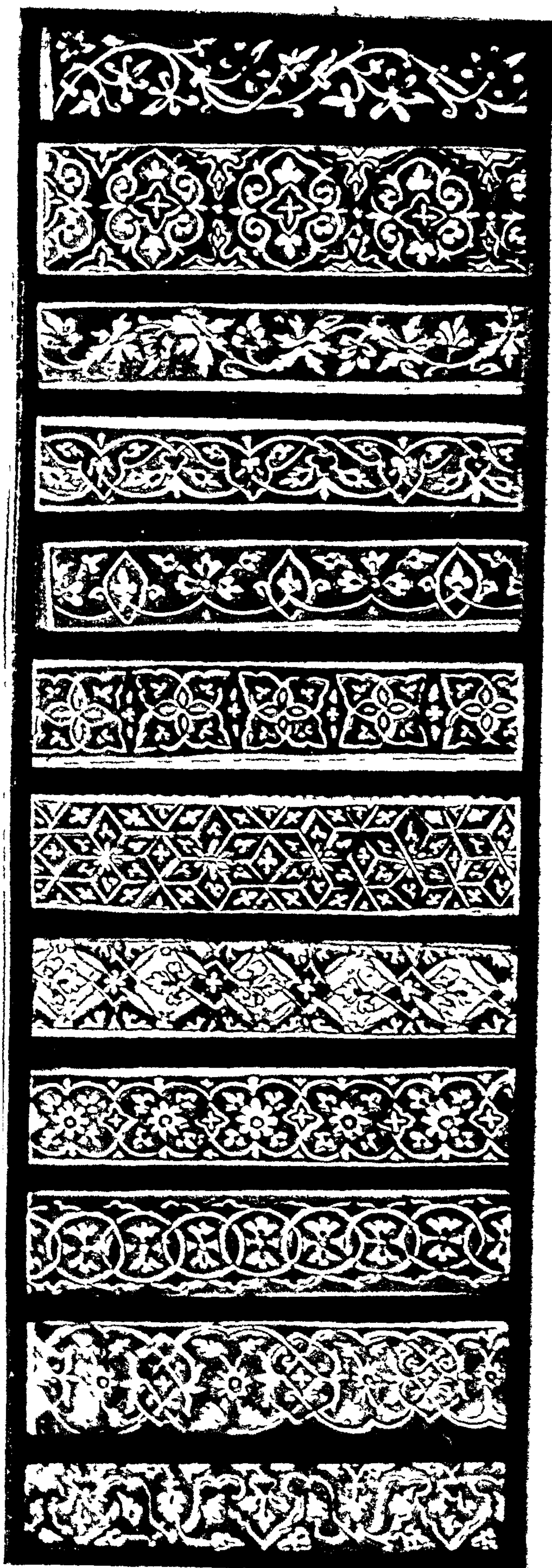

Fig. 126 to 137 ચિત્ર ૧૨૬ થી ૧૩૭

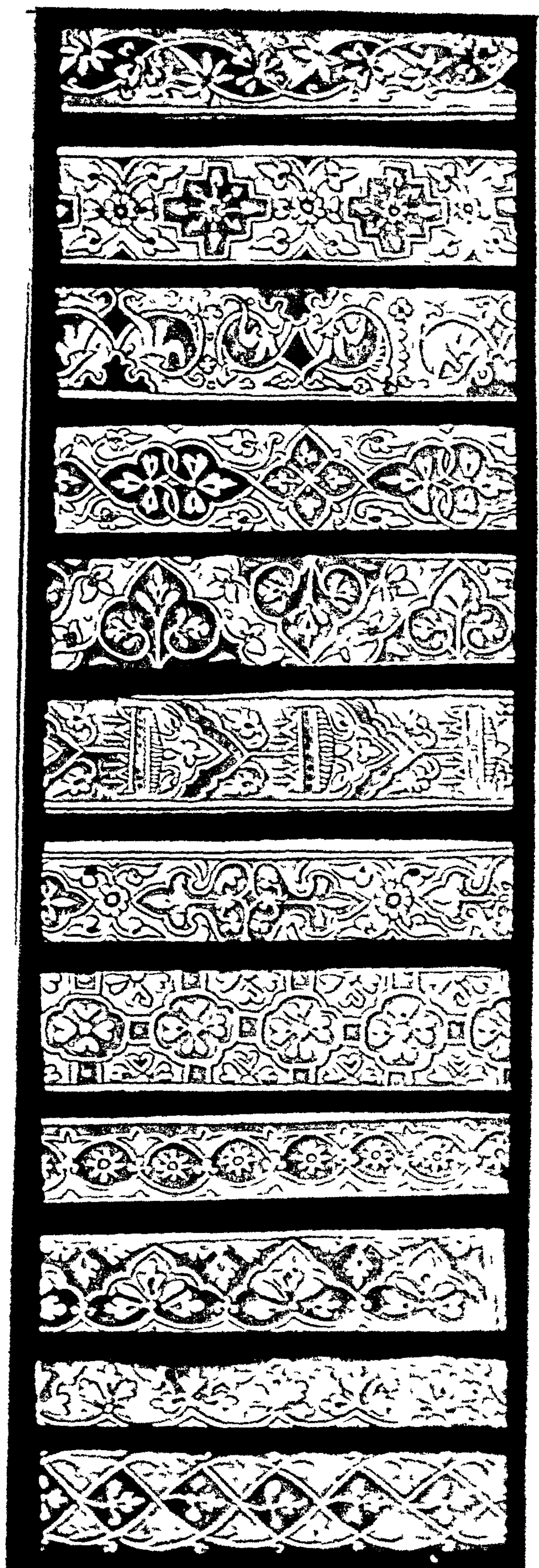

Fig. 138 to 149 ચિત્ર ૧૩૮ થી ૧૪૯

વીરને નમસ્કાર કર્યા. દેવાનંદાને તથા તેના પરિવારને અવસ્વાપિની નિદ્રા આપી. દેવાનદાના શરીરમાંથી અશુચિ પુદ્ગલો દૂર કર્યા અને શુભ પુદ્ગલો સ્થાપન કર્યા. પછી 'હે ભગવન્! આપ મને અનુજ્ઞા આપો.' એમ ઉચ્ચારણ કરી પ્રભુ મહાવીરને બિલકુલ હરકત ન આવે તેમ સુખ-પૂર્વક પોતાની દિવ્યશક્તિ વડે બંને હાથની અંજલિમા લીધા.

ચિત્રમાં શયનગૃહમાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી સુદર પલંગ પર સૂતેલાં છે અને પલગની બાજુ-મા જ હરિણૈગમેષિન્ બંને હાથની અંજલિમાં પ્રભુ મહાવીરના ગર્ભનુ અપહરણ કરીને જવાની તૈયારી કરતો હોય તેમ ચીતરેલો છે

Plate XX

ચિત્ર ૭૮: લક્ષ્મીદેવી પાટણ ૨ના પાના ૨૧ ઉપરથી ચિત્ર ૬૨વાળું જ ચિત્ર અખંડ ચંદ્રમા જેવી કાંતિવાળી લક્ષ્મીદેવીનાં ચોથા સ્વપ્નમા ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ દર્શન કર્યા. તે લક્ષ્મી-દેવી ઊંચા હિમવાન પર્વતને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કમલરૂપી મનોહર સ્થાને બેઠેલા હતા.

ચિત્રની મધ્યમાં ચાર હાથવાળાં લક્ષ્મીદેવી બેઠેલા છે. તેમના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા તથા ડાબા હાથમા કમલના ફૂલ ઉપર એકેક હાથી ઊભેલો છે નીચેના જમણા હાથમાં વરદ મુદ્રાએ માળા પકડેલી છે અને ડાબા હાથમાં વરદ મુદ્રાએ ફૂલ પકડેલુ છે. તેઓ સુવર્ણના બાજોઠ ઉપર બેઠેલાં છે. માથે મુગટ, કાને કુંડલ, હાથે રત્નજડિત ચૂડીઓ, કપાળમા સુદર તિલક તથા પાછળ અંબોડાના વાળ પણ બંને બાજુ બાંધેલા દેખાય છે. મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં તથા વિમાનને ફરતી સુદર કમલ ફૂલોની ડિઝાઈનવાળી કમાન છે અને કમાનની ઉપરના ભાગમા બને બાજુએ એકેક મોર મુખમાં રત્નની માળા લઈને બેઠેલા છે

ચિત્ર ૭૯: પૂર્ણચદ્ર. પાટણ ૨ના પાના ૨૩ ઉપરથી ચિત્ર ૬૪વાળું જ ચિત્ર. છઠ્ઠા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ચન્દ્રનાં દર્શન કર્યાં. શુકલપક્ષના પખવાડિયાની પૂર્ણિમાને પોતાની કળાંઓ વડે શોભાવનાર સંપૂર્ણ ચન્દ્ર જોયો ચન્દ્ર નિર્મળતાનો દ્યોતક છે અને બીજી રીતે અંધ-કારનો નાશક છે.

ચિત્રમા ચદ્રદેવ પોતાના જમણા હાથમાં અમૃતનો કલશ અને ડાબા હાથમાં સાત પાંખડીવાળા ડાડી સહિતના કમલફૂલને પકડીને બેઠેલા છે ચંદ્રદેવના શરીરનો વર્ણ સફેદ છે મસ્તકે મુગટ, કાનમાં કુડલ, વાળના અંબોડામાં આભૂષણ, હાથે કડા તથા બાજુબંધ વગેરે આભૂષણ અને કમ્મરની ઉપરના ખૂલ્લા બદન પર બંને છેડેથી ઉડતા ઉત્તરાસગ તથા કમ્મર નીચે ઉત્તરીય વસ્ત્ર સહિત ભદ્રાસનની બેઠકે લીલા રંગથી તૈયાર કરેલી ડિઝાઈનવાળા કિંમતી ગાલીચા ઉપર ચન્દ્રદેવ બેસીને ઉડતા દેખાય છે ચિત્રની ઉપરના બંને ખૂણામાં એકેક સિંહની આકૃતિ ચીતરેલી છે, જે ચીતરવાનો ચિત્રકારનો આશય ચન્દ્રદેવનુ વિમાન બનાવવાનો હોય એમ લાગે છે. કલ્પસૂત્રની કોઈપણ હસ્ત પ્રતમા છઠ્ઠા સ્વપ્ન તરીકે પૂર્ણચન્દ્રનુ આ જાતનુ સ્વરૂપ ચીતરેલુ મારા જોવામાં આવ્યુ નથી આ ચિત્ર આપણને ચૌદમા સૈકાના અતભાગની ચન્દ્રદેવની મૂર્તિના મૂર્તિવિધાનનો નમૂનો પૂરો પાડે છે

ચિત્ર ૮૦: જલપૂર્ણકુંભ પાટણ ૨ના પાના ૨૫ ઉપરથી ચિત્ર ૬૬વાળુ જ ચિત્ર

નવમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ પાણીથી ભરેલો કુંભ જોયો. તે કુંભ (કળશ) અતિ ઉત્તમ પ્રકારના સુવર્ણ સમ અતિ નિર્મળ અને દીપ્તિમાન હતો. એમાં સંપૂર્ણ જલ ભરેલું હોવાથી તે કલ્યાણને સૂચવતો હતો. પૂર્ણકુંભ મંગલનો દ્યોતક છે.

ચિત્રમાં સુવર્ણકલશને ગળામાં રત્નજડિત કંઠો તથા હાર પહેરાવેલો છે. બંને બાજુના છેડા ઉપર ઉડતું રંગીન રેશમી કપડું પણ ચિત્રની શોભામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યું છે. ઉપરના ભાગમાં જ્ઞાન અને દર્શનની દ્યોતક બે આંખો ચીતરેલી છે અને કંઠ ઉપરના ભાગમાં કલ્પવૃક્ષના પાંદડાંઓની ડાળીઓ સુંદર રીતે ફૂલ સહિત ગોઠવેલી છે અને તે પાંદડાંઓવાળી ડાળીઓની બંને બાજુ ઉપરના ભાગમાં એકેક પોપટ પણ ચીતરેલો છે. ચિત્રકારની ચિત્રનિરૂપણ શક્તિ કલાત્મક છે.

ચિત્ર ૮૧: સૌધર્મેન્દ્ર. પાટણ રના પાના ૭ ઉપરથી. ચિત્ર ૬૭વાળું જ ચિત્ર. આકાશમાં પોતાના રત્નજડિત વિમાનમાં સૌધર્મેન્દ્ર આકાશમાં ઊડતો કોઈ જગ્યાએ જઈ રહ્યો હોય એમ દેખાય છે. ચિત્ર ૭૯ની માફક આ ચિત્રમાં પણ ઇન્દ્રને બે હાથવાળો જ ચીતરેલો છે. ઇન્દ્રના ઊંચા કરેલા જમણા હાથમાં ફૂલ જેવું કાંઈક અને ડાબા હાથમાં સાત પાંખડીવાળું દાંડી સહિતનું કમલનું ફૂલ છે. સાત પાંખડીવાળું કમલનું ફૂલ કામદેવનું પણ દ્યોતક છે. સૌધર્મેન્દ્રના શરીરનો વર્ણ તપાવેલા સુવર્ણ જેવો પીળો છે. વસ્ત્રાભૂષણ ચિત્ર ૭૯ને આબેહૂબ મળતા છે. વિમાનની ઉપર ઊડતી બે ધજાઓ પણ બાંધેલી છે. વિમાનની બહારના ભાગમાં બંને બાજુએ એકેક ચામર ધરનારી સ્ત્રી પરિચારિકા પણ છે. સૌધર્મેન્દ્રનું વિમાન સહિતનું આ પ્રમાણેના સ્વરૂપવાળું ચિત્ર આ પ્રત સિવાયની બીજી કોઈપણ કલ્પસૂત્રની સચિત્ર પ્રતમાં મારા જોવામાં આવ્યું નથી.

આ ચારે ચિત્રો, તાડપત્ર ઉપરની હસ્તપ્રતોની કાગળની પ્રતો ઉપર નકલો થવી શરૂ થઈ તેની શરૂઆતના સમયના હોય એમ ચિત્રોમાં વપરાએલા તાડપત્રીય પ્રતોના ચિત્રોના રંગો તથા તાડપત્રને મળતી જ સાઈઝના પ્રતના પાના વગેરે જોતાં લાગે છે.

Plate XXI

ચિત્ર ૮૨: ગર્ભસંક્રમણ. ઈડરની પ્રતના પાના ૧૭ ઉપરથી. ત્યાંથી ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને ઘેર જ્યાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સૂતાં છે ત્યાં આવી, તેમના સઘળા પરિવારને અવસ્વાપિની નિદ્રા આપી, ત્રિશલા માતાના શરીરમાંથી અપવિત્ર પુદ્ગલો દૂર કરી, પવિત્ર પુદ્ગલો સ્થાપી, પ્રભુને કિંચિત્ માત્ર હરકત ન આવે તેવી રીતે સુખપૂર્વક, પોતાના દિવ્ય પ્રભાવ વડે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના કુક્ષિમાં સંક્રમાવ્યા.

ચિત્રમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી રત્નજડિત પલંગ ઉપર ગાઢ નિદ્રાવસ્થામાં સૂતાં છે અને તેમના પગ આગળ બે હાથમાં ભગવાન મહાવીરના ગર્ભને પકડી હરિણૈગમેષી ઊભો છે. આ ચિત્રમાં શયનગૃહની સજાવટ ખાસ જોવા લાયક છે.

ચિત્ર ૮૩: ત્રિશલાનાં ચૌદ સ્વપ્ન. ઈડરની પ્રતના પાના ૧૯ ઉપરથી. જે રાત્રે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિમાં પ્રભુ મહાવીરના ગર્ભનું સંક્રમણ થયું તે રાત્રે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પોતાના ભવ્ય શયનખંડમાં સુખશય્યામાં અર્ધનિદ્રા કરતી હતી, તે વખતે તે મહાપુરુષના આગમનને સૂચવનારાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોઈ જાગી ઊઠી. તે ચૌદ મહાસ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે. — ૧ હાથી, ૨ વૃષભ,

Plate XXXV

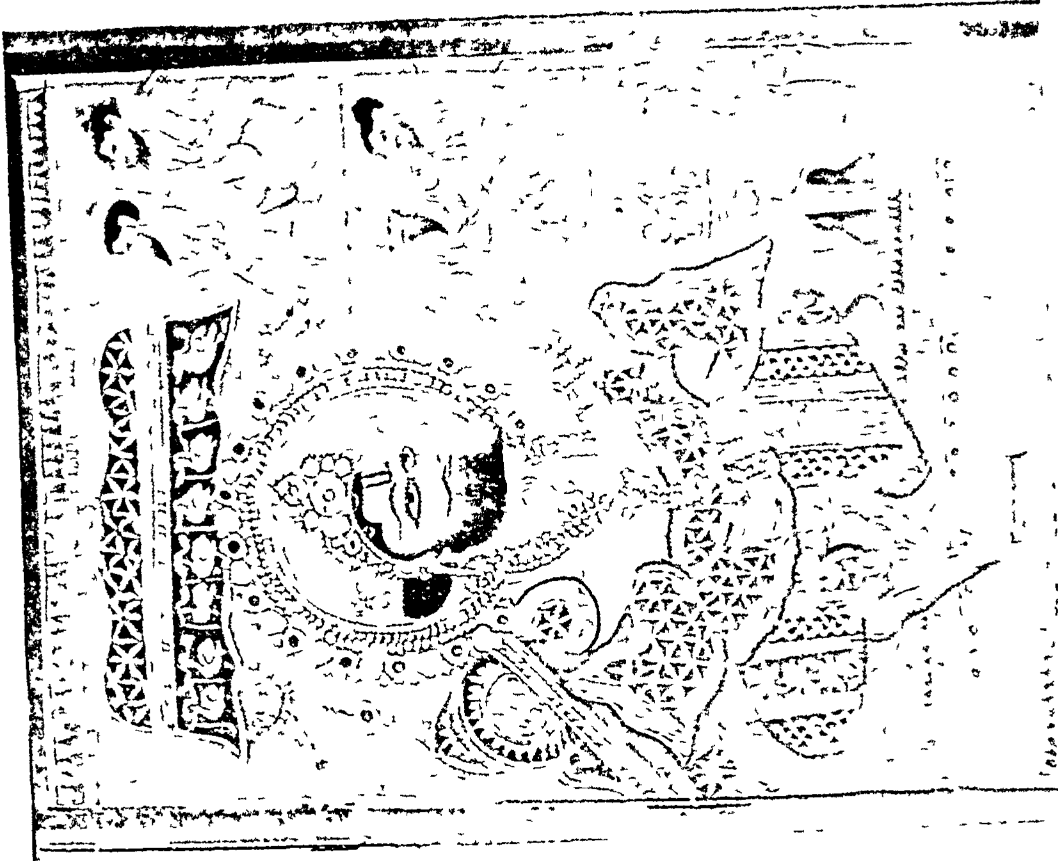

Fig 151

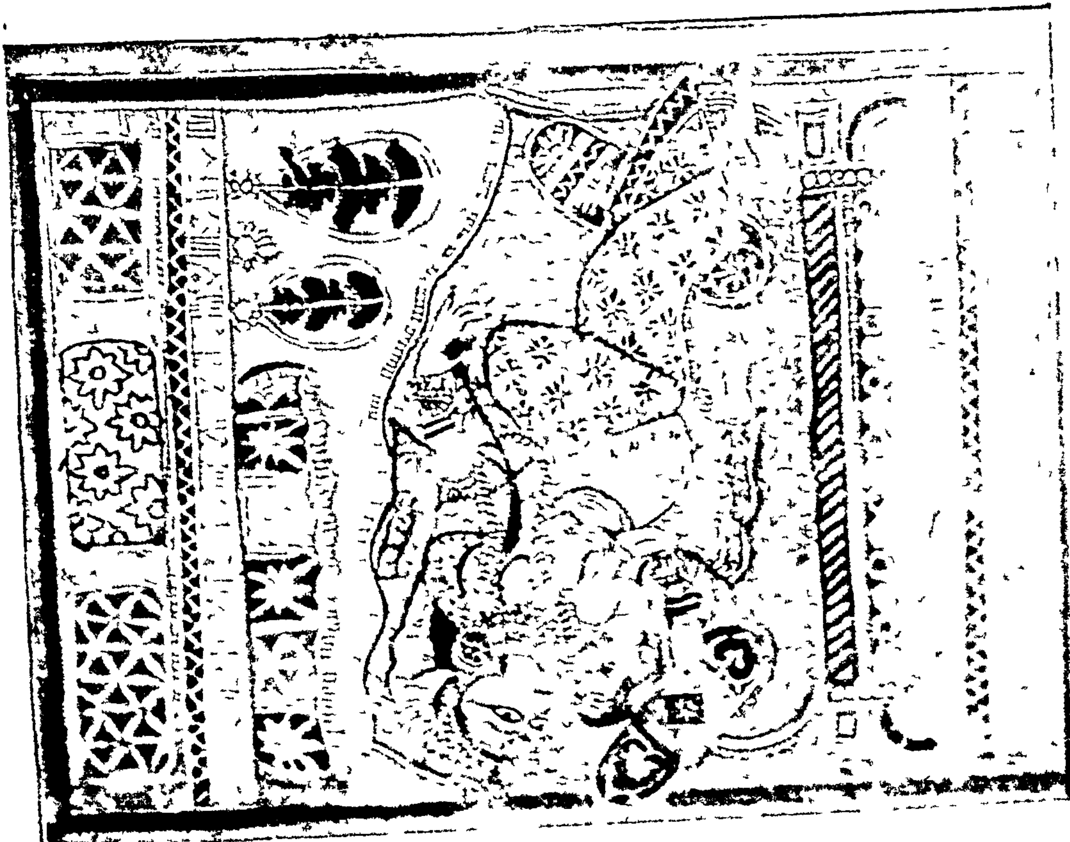

Fig 150

Plate XXXVIII

Fig 153

(૩) સિંહ, (૪) લક્ષ્મી, (૫) ફૂલની માળા, (૬) પૂર્ણ ચન્દ્ર, (૭) ઊગતો સૂર્ય, (૮) ધ્વજ, (૯) પૂર્ણ કુંભ, (૧૦) પદ્મસરોવર, (૧૧) ક્ષીરસમુદ્ર. (૧૨) દેવવિમાન, (૧૩) રત્નનો ઢગલો. (૧૪) ધુમાડા વગરનો અગ્નિ.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે ઉપરના ભાગમાં ચૌદ સ્વપ્ન પૈકી બાર સ્વપ્નનાં ચિત્રો છે. પછી ચિત્રના અનુસંધાને. નીચેના ચિત્રમા બાકી રહેલાં બે સ્વપ્નો અને ત્રિશલા માતા સુખશય્યામાં સૂતેલાં છે અને તેમના પગ આગાડી સ્ત્રી-પરિચારિકા તેમની આજ્ઞાની રાહ જોતી તેમની શુશ્રૂષા કરતી દેખાય છે

ચિત્ર ૮૪: ગર્ભ નહિ ફરકવાથી ત્રિશલાનો શોક. જીરાની પ્રતના પાના ૩૭ ઉપરથી. ભગવાન મહાવીરે માતા પ્રત્યેની ભક્તિને લીધે વિચાર્યું, કે મારા હલનચલનથી માતાને જરૂર કષ્ટ થતું હશે; તેથી તેઓ નિશ્ચલ થયા, જરા પણ ચલાયમાન ન થતાં નિસ્પંદ અને નિષ્કંપ થયા. પોતાનાં અંગોપાંગને એવી રીતે ગોપવ્યાં કે માતાને જરાપણ કષ્ટ ન થાય.

માતાનુ હૃદય–અનહદ ચિંતા.

પ્રભુ નિશ્ચલ થયા એટલે એકદમ માતાને ફાળ પડી. માતાને લાગ્યું. કે ખરેખર મારો ગર્ભ કોઇ દુષ્ટ દેવે હરી લીધો, અથવા તો અકસ્માત મૃત્યુ પામ્યો; કા તો ચવી ગયો અને કા તો ગળી ગયો. એવી એવી અનેક શંકાઓ માતાના હૃદયમા ઉદ્ભવી. મારો ગર્ભ પહેલાં જે કંપતો હતો તે હવે બિલકુલ નિષ્કંપ થઈ ગયો, એવા પ્રકારના વિચારોથી તેઓ ચિંતા અને શોકરૂપી સમુદ્રમાં તણાવા લાગ્યાં. હથેળી ઉપર મુખને ટેકવી, આર્તધ્યાનમા ઊતરી પડયા.

ચિત્રમાં માતાના મુખ ઉપર શોકની અનહદ છાયા ઉતારવામા ચિત્રકારે પૂરેપૂરી સફળતા મેળવી છે. ડાબા હાથની હથેળી ઉપર મુખને ટેકવવાની તૈયારી કરી છે અને જમણો હાથ આ શું થઈ ગયું, એવી વિસ્મયતા સૂચવવા પોતાના વિરામાસન પર ટેકવેલો છે. સામે એક સ્ત્રી-પરિચારિકા આશ્વાસનના શબ્દો કહેતી દેખાય છે. તેના ચહેરા ઉપર પણ શોકની છાયા સ્પષ્ટ દેખાય છે. મસ્તક ઉપરની છતમાં કિંમતી ચંદરવો બાંધેલો છે.

ચિત્ર ૮૫: મહાવીર-જન્મ. જીરાની પ્રતના પાના ૩૯ ઉપરથી ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૪નુ વર્ણન આ ચિત્રમાં માતાના પગ આગાડી ઊભેલી દાસી વધારે છે. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમા ચીતરેલો છપ્પન દિગ્કુમારીકાના જન્મ-મહોત્સવનો પ્રસંગ જોવાનો છે પુત્રજન્મ થતા જ છપ્પન દિગ્કુમારીકાઓએ તે જ રાત્રિએ જન્મ-મહોત્સવ કર્યો. ચિત્રમાં ચાર દિગ્કુમારીકાઓ બેઠેલી છે, જેમાંની વચ્ચે બેઠેલી બે કુમારીકાઓ પૈકી એકના હાથમાં દર્પણ છે અને બીજીના હાથમાં નાનુ સિંહાસન છે. જ્યારે બન્ને બાજુના છેડે બે દિગ્કુમારીકાઓ પોતાના હાથમા જન્મ-મહોત્સવની સામગ્રી લઇને બેઠેલી દેખાય છે

Plate XXII

ચિત્ર ૮૬: મેરુ ઉપર જન્માભિષેક જીરાની પ્રતના પાના ૪૦ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૪નુ વર્ણન

ચિત્ર ૮૭: પ્રભુ-જન્મની વધામણી. જીરાની પ્રતના પાના ૪૧ ઉપરથી. પ્રભુ મહાવીરનો જન્મ થયાનું જાણતાં જ પ્રિયવદા નામની દાસી દોડતી દોડતી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસે આવી પહોંચી અને પુત્રજન્મ થયાની વધામણી આપી. આ વધામણી સાંભળીને રાજાને અનહદ આનંદ ઉત્પન્ન થાય એમાં તો પૂછવાનું જ શું? હર્ષના અતિરેકથી તેની વાણી ગદ્‌ગદ શબ્દોવાળી થઈ ગઈ અને તેના શરીરના રોમાંચ વિકસ્વર થઈ ગયાં. આ વધામણી આપનાર દાસી પર રાજા ઘણો પ્રસન્ન થયો; પોતાનાં મુગટ સિવાયનાં સઘળાં આભૂષણો તેને બક્ષીસ આપી દીધાં અને દાસીપણાથી તેને મુક્ત કરી દીધી.

સવાર થતાં જ, સિદ્ધાર્થ રાજાએ નગરના કોટવાળોને બોલાવીને કહ્યું કે:—'હે દેવાનુપ્રિયો! તમે જલદી ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરના કેદખાનામાંથી તમામ કેદીઓને છોડી મૂકો અને આખા નગરને શણગારો.

ઉપરાંત નાચ કરનારા, મલ્લયુદ્ધ કરનારા, હાસ્ય-કુતૂહલ કરનારા વિદૂષકો, ભાંડ-ભવૈયા, હાથી, ઊંટ કે ઊંચા રાખેલા વાંસને કુદી જનારા, રસિક કથાઓ કહેનારા, રાસ રમનારા, વાંસ ઉપર ચઢી તેના અગ્રભાગ ઉપર ખેલ કરનારા, ચામડાની મશકમાં વાયુ ભરી શરણાઈ બજાવનારા, વીણા વગાડનારા, તાળી વગાડી નાચ કરનારા, આવી આવી જાતના કુતૂહલ—ખેલ—રમતગમત કરનારા અનેક લોકોને લોકોના મનોરંજન માટે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરને વિષે બોલાવો.

આ મહોત્સવના દિવસોમાં કોઈ આરંભ-સમારંભ ન કરે અને દળવા—ખાંડવાનું બંધ રાખે, એવો બંદોબસ્ત તમે પોતે કરો અને બીજા પાસે કરાવો, તથા મારી આજ્ઞા મુજબ દરેક કાર્ય કરીને મને નિવેદન કરો.'

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. સિંહાસન ઉપર જમણા હાથથી તલવાર પકડીને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થઈને સિદ્ધાર્થ બેઠેલા છે અને પોતાના ડાબા હાથમાંનો કિંમતી હાર સામે ઊભેલી પુત્રજન્મની વધામણી લાવનાર પ્રિયવદા દાસીને આપતા દેખાય છે, અને તે હાર ગ્રહણ કરવા માટે બે હાથ ધરીને દાસી ઊભેલી છે. દાસીના માથાના ઉપરના ભાગમાં એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તલવાર પકડીને બેઠેલો ગામનો કોટવાળ સિદ્ધાર્થની આજ્ઞા સાંભળતો હોય તેવી રીતે બેઠેલો છે સિદ્ધાર્થની પાછળ ચામર ઉડાડતી એક સ્ત્રી-પરિચારિકા ઊભેલી છે

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુનો જન્મ થયાના આનંદમાં જુદીજુદી જાતનાં વાદ્યો લઈને નાચ-ગાન કરતાં સ્ત્રી-પુરુષોનો પ્રસંગ જોવાનો છે ચિત્રની મધ્યમાં એક સ્ત્રી નાચતી દેખાય છે. નાચતી સ્ત્રીની જમણી બાજુ એક પુરુષ શરણાઈ વગાડે છે અને બીજો પુરુષ નગારૂં વગાડતો ઊભેલો છે. ડાબી બાજુ ઊભેલા બે પુરુષો પૈકી એકના બન્ને હાથમાં મંજીરા છે અને બીજો પુરુષ બંને હાથથી પકડેલી વાંસળી વગાડે છે. આ પ્રમાણે કુલ પાંચ સ્ત્રી—પુરુષો નાચગાન કરતાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૮૮: લોકાંતિક દેવોની પ્રાર્થના અને વર્ષીદાન. જીરાની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી

Plate XXXIX

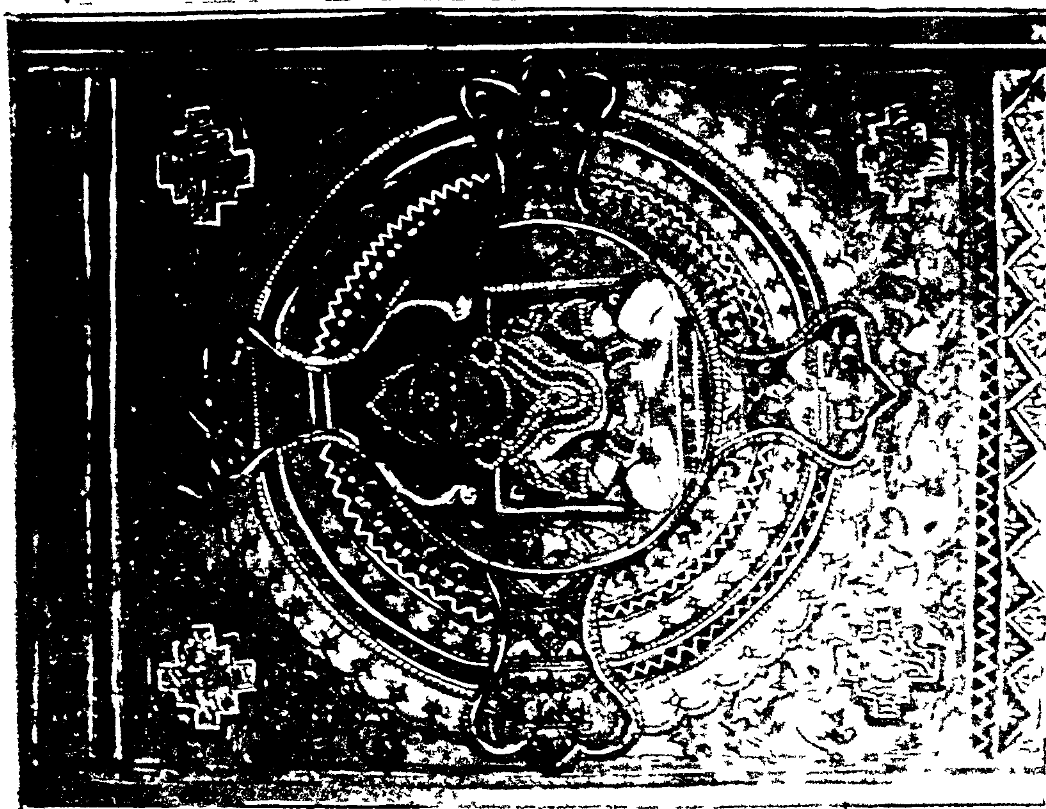

Fig 155

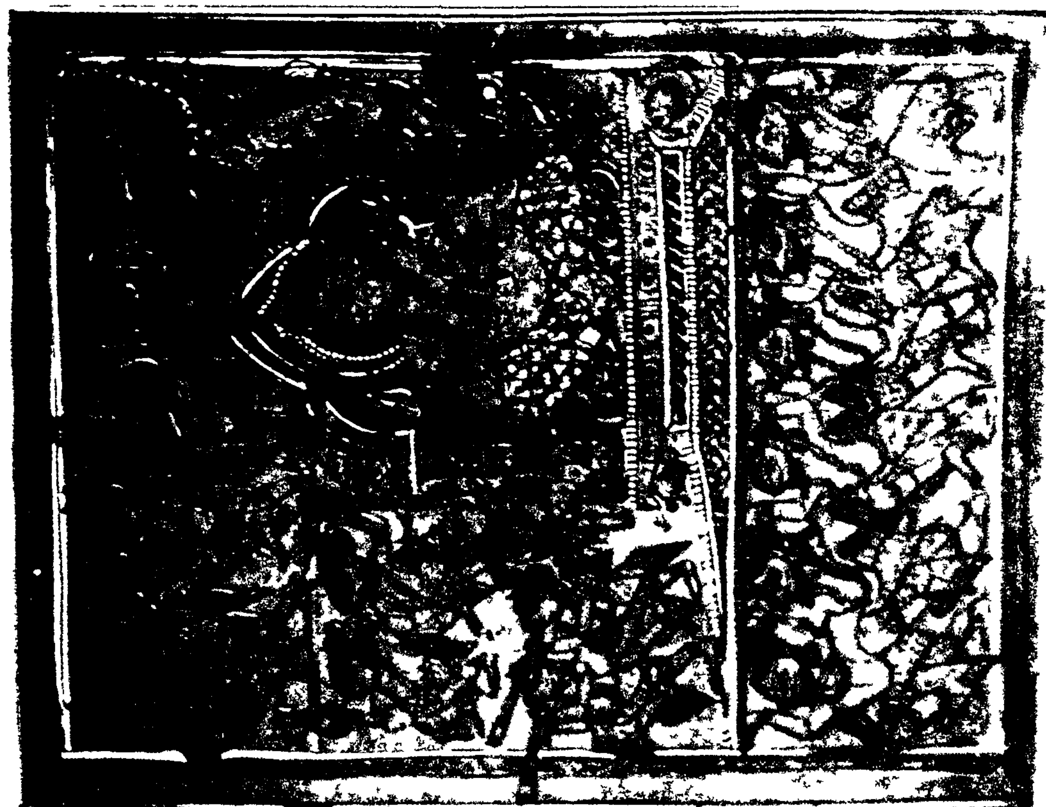
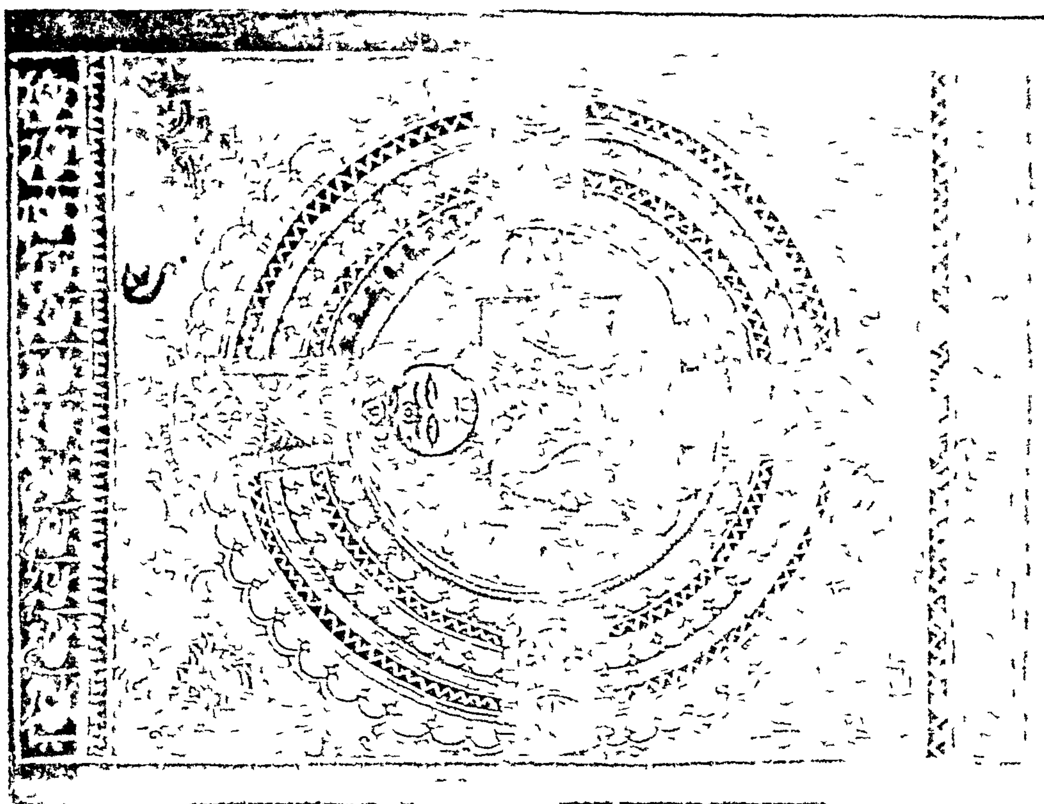

Fig 154

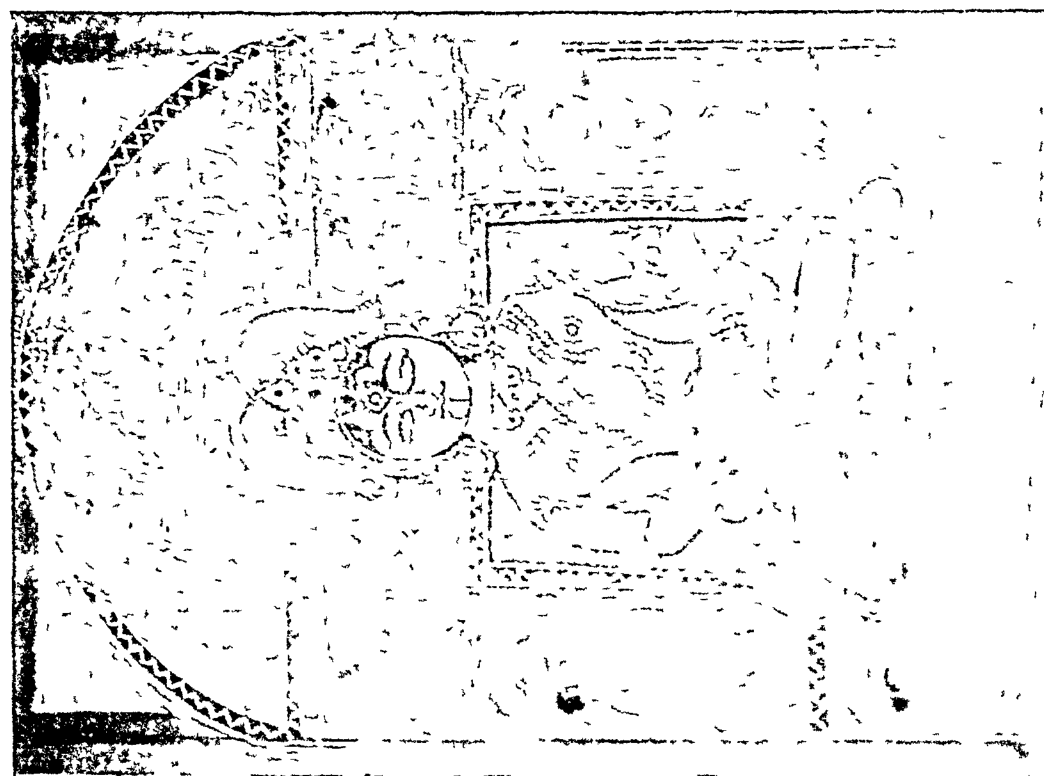

Fig 158

चित्र १५८

Fig 159

चित्र १५९

થાય છે. એક તરફ પ્રભુ પોતે જ દીક્ષા લેવાને તૈયાર હતા અને બીજી તરફ બ્રહ્મદેવલોક નિવાસી લોકાંતિક દેવોએ, દીક્ષા લેવાને એક વરસ બાકી રહ્યું, એટલે કે પ્રભુની ઓગણત્રીશ વર્ષની ઉમર થઈ ત્યારે, પોતાના શાશ્વત આચાર પ્રમાણે દીક્ષાનો અવસર આવ્યાનું સૂચવી દીધુ નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવોએ પોતાની મધુર, પ્રિય અને હૃદયમાં ઊતરી જાય એવી વાણીમાં પ્રથમ તો પ્રભુને વારંવાર અભિનંદી ખૂબ સ્તુતિ કરી પછી તેમણે કહ્યું કેઃ– "હે સમૃદ્ધિશાલી! આપનો જય હો! હે કલ્યાણવંત! આપનો વિજય થાઓ હે પ્રભુ! આપનુ કલ્યાણ હો. જગતનો ઉદ્ધાર કરવાની ધૂસરી ધારણ કરવામાં સમર્થ હોવાથી હે ક્ષત્રિયોમા શ્રેષ્ઠ વૃષભ સમાન! આપનો જય હો. હે ભગવન્! આપ બોધ પામો, દીક્ષા સ્વીકારો હે લોકનાથ! સકલ જગતના જીવોને હિતકર, એવું ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવો; કારણ કે આ ધર્મતીર્થ સકલ લોકને વિષે સર્વ જીવોને હિત કરનારું થશે, સુખકારક તથા મોક્ષદાયક થશે"

ચિત્રમાં સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર જમણા હાથથી તલવાર પકડીને અને ડાબો હાથ, સામે અંજલિ જોડીને ઊભેલા લોકાંતિક દેવોને પ્રત્યુત્તર આપવા ઊંચો કરીને બેઠેલા ભગવાન મહાવીર કુમાર અવસ્થામાં વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત છે. સામે બે હાથ જોડીને ઊભેલા ત્રણ લોકાંતિક દેવો પ્રભુને દીક્ષા લેવાની વિનંતી કરે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુના વર્ષીદાનનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નુ આ પ્રસંગનુ જ વર્ણન

આ ચિત્રમાં સિંહાસનની પાછળ સ્ત્રી–પરિચારિકાને બદલે બોલસરીનુ ઝાડ છે અને દાન લેનાર વ્યક્તિઓની સખ્યા પાંચને બદલે ત્રણની છે બાકી ચિત્ર ૩૪ને બરાબર મળતો પ્રસગ છે

ચિત્ર ૮૯: મહાવીરનો દીક્ષામહોત્સવ. જીરાની પ્રતના પાના ૪૮ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૫ નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં પાલખીમા પ્રભુ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલા છે અને પાલખીને ચાર માણસોએ ઉપાડી છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસધાને નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો મહાવીર પ્રભુના પંચમુષ્ટિ લોચનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૬૮નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXIII

ચિત્ર ૯૦: પ્રભુ મહાવીરનુ સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના પર ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૯૧: પ્રભુ મહાવીરનુ નિર્વાણ જીરાની પ્રતના પાના ૫૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. પ્રભુ મહાવીરની મૂર્તિ જે પ્રમાણે ચિત્ર ૧૨માં વર્ણવી ગયા તે પ્રમાણેનાં આભૂષણો સહિત ચીતરેલી છે. આ ચિત્રમા મસ્તક ઉપરનાં ત્રણ છત્રો ચિત્ર ૧૫ કરતા વધારે છે

ચિત્ર ૯૨: ગૌતમસ્વામી જીરાની પ્રતના પાના ૫૫ ઉપરથી. મોક્ષ માર્ગમા પ્રવર્તેલા સાધકોને સ્નેહ એ વજ્રની સાકળ સમાન છે જ્યાંસુધી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જીવતા રહ્યા.

ત્યાંસુધી તેમની પર સ્નેહ ધરાવનાર શ્રી ગૌતમસ્વામીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થયુ; પરંતુ ભગવાન મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા જાણીને, તેમનો રાગ ગુરૂભક્તિમાં પરિણમ્યો અને પ્રભુના વિરહમાંથી ઉદ્‌ભવેલો ખેદ, કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવવામાં સાધનભૂત થયો.

ચિત્રની મધ્યમાં સાત પાંખડીવાળા વિકસિત સુવર્ણ કમલ ઉપર પદ્માસનની બેઠકે ગૌતમસ્વામી બંને હાથ અભય મુદ્રાએ રાખીને બને બાજુએ બંને હસ્તની અંજલિ જોડીને ધર્મોપદેશ આપતા દેખાય છે. ગૌતમસ્વામીના મસ્તકની પાછળ ભામંડલ છે અને મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સુંદર ચદરવો બાંધેલો છે. તેઓશ્રીની જમણી બાજુએ ઉપરથી અનુક્રમે બે સાધુ અને એક સાધ્વી, તથા ડાબી બાજુએ ઉપરથી અનુક્રમે બે શ્રાવક અને એક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ ધર્મોપદેશ સાંભળતો બેઠેલો છે

ચિત્ર ૯૩ઃ પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો જન્મ. જીરાની પ્રતના પાના ૫૯ ઉપરથી. ચિત્રમા ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમા કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર જમણા હાથે તલવાર પકડી રાખીને ઊંચા કરેલા ડાબા હાથમાં રેશમી રૂમાલ પકડી રાખીને અશ્વસેન રાજા સામે બેઠેલી વામાદેવીની સાથે વાતચીત કરતા હોય એમ દેખાય છે સામે બેઠેલી વામાદેવી પોતાના જમણા હાથમાં કમલનુ ફૂલ પકડી રાખીને અશ્વસેન રાજાને પોતાને આવેલા સ્વપ્નનો વૃતાંત કહેતી હોય એમ લાગે છે. વામાદેવીના માથા ઉપર તથા અશ્વસેન તથા તેમની બંનેની વચ્ચે ઉપરની છતમાં ચદરવા બાધેલા છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં ચીતરેલો પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથનો જન્મ-પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૮નુ આ પ્રસગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં વામાદેવીના પગ પાસે સ્ત્રી-પરિચારિકા નથી બાકીનો બધો પ્રસગ ચિત્ર ૩૮ને મળતો છે.

Plate XXIV

ચિત્ર ૯૪ઃ પાર્શ્વનાથ–દીક્ષા. જીરાની પ્રતના પાના ૬૨ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના ચિત્રથી થાય છે.

પાર્શ્વનાથ પ્રભુ વિશાલા નામની પાલખીમાં રત્નજડિત સુવર્ણના સિંહાસન પર પૂર્વદિશા સન્મુખ મુખ રાખીને દીક્ષા લેવા નિકળ્યા. ચિત્રમાં પાલખીની મધ્યમાં પ્રભુ બેઠેલા છે. પાલખીની આગળ એક નગારું વગાડનારો અને શરણાઈ વગાડનારો ચાલ્યો જાય છે. તેવી જ રીતે પાછળ પણ બે જણા વાદ્ય વગાડનારા છે અને નીચેથી ચાર જણાઓએ પાલખી ઊંચકેલી છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ઉપરના ચિત્રમાં ચીતરેલો પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો પંચમુષ્ટિ લોચનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૯૫ઃ પાર્શ્વનાથ નિર્વાણ. જીરાની પ્રતના પાના ૬૫ ઉપરથી. વર્ષાકાળના પહેલા મહિનાના બીજા પખવાડિયામાં, શ્રાવણ શુકલ અષ્ટમીના દિવસે, સમ્મેતશિખર પર્વત ઉપર, જલરહિત માસક્ષમણ(એક મહિનાના ઉપવાસ)નું તપ કરી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા–મોક્ષે ગયા. ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર વસ્ત્રાભૂષણો સહિત પદ્માસનની બેઠકે નીલ વર્ણવાળા પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. પ્રભુના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફણાઓ છે અને સાત

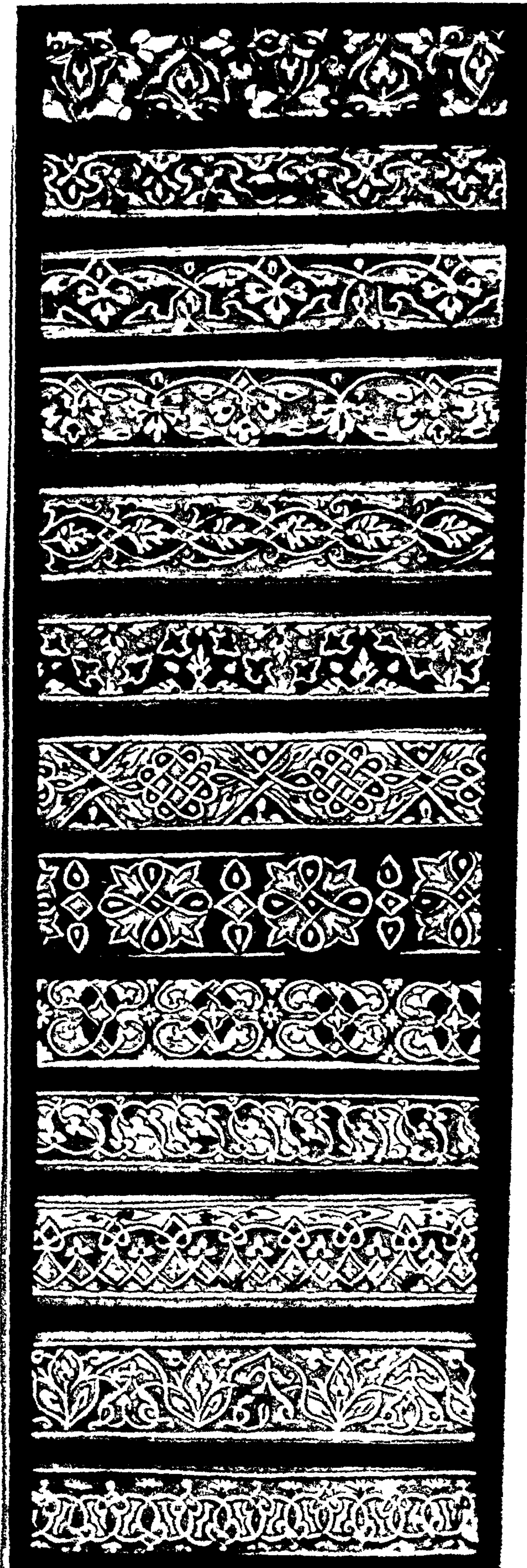

Fig. 160 to 172 चित्र १६० थी १७२

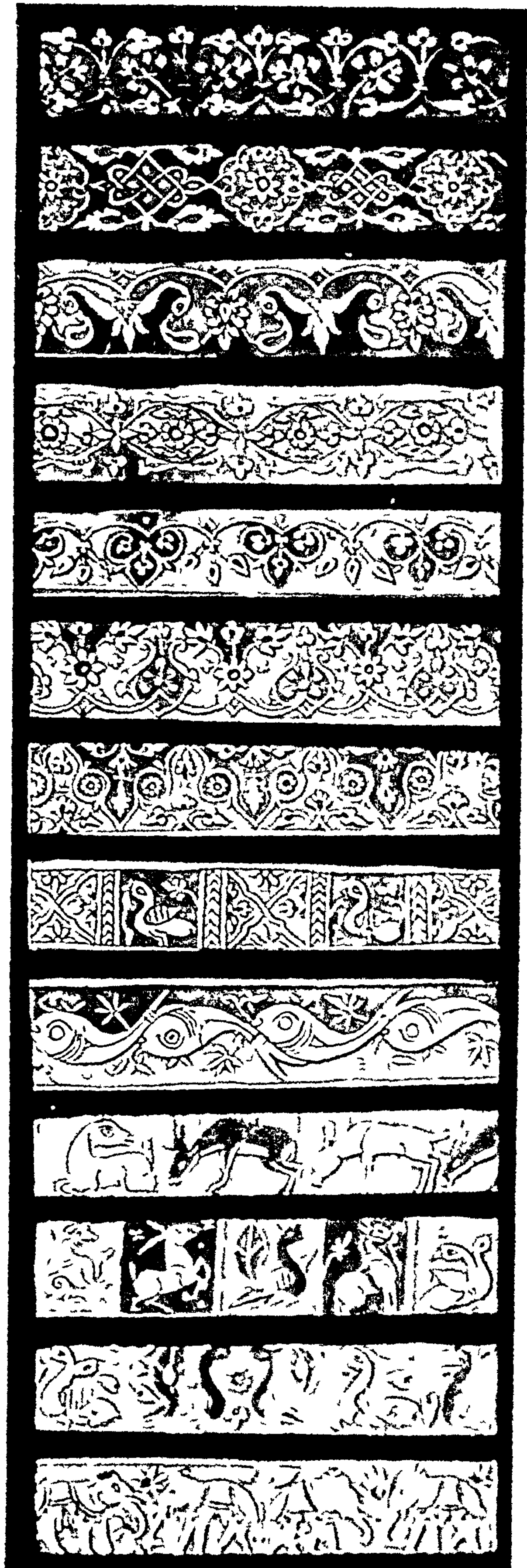

Fig. 173 to 185 चित्र १७३ थी १८५

ફણાઓ ઉપર છત્ર છે સિદ્ધશિલાની નીચે પર્વતની આકૃતિ ચીતરેલી છે. પ્રભુની બંને બાજુએ કમલના ખીડેલાં બબ્બે ફૂલ છે અને ફણાની બંને બાજુએ એકેક બોલસરીના ઝાડની આકૃતિ ઉપર એકેક પોપટ બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૯૬: શ્રી નેમિનાથજીનો જન્મ જીરાની પ્રતના પાના ૬૬ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ આ પ્રસંગને લગતું જ ચિત્ર ૪૦નુ વર્ણન. ચિત્રમા સુદર પલગ ઉપર શિવાદેવી માતા શ્યામ વર્ણના નેમિનાથ પ્રભુને બાળકરૂપે લઈને સૂતેલા છે. તેમની પાસે ચિત્રના ઉપરની એક બાજુએ ચામર વીંઝતી સ્રી–પરિચારિકા બેઠેલી છે ઉપરની છતના ભાગમાં લટકનો સુંદર ચંદરવો દેખાય છે.

ચિત્ર ૯૭: શ્રી નેમિનાથ-નિર્વાણ જીરાની પ્રતના પાના ૬૯ ઉપરથી તે કાળ અને તે સમયને વિષે ભગવાન શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ એક હજાર વર્ષનુ સર્વ આયુ પાળીને, સર્વ કર્મનો ક્ષય કરીને, ગ્રીષ્મ કાળના ચોથા માસમાં, આઠમા પખવાડિયામાં, અષાઢ મહિનાની સુદિ આઠમે, ગીરનાર પર્વતની ઉપર પાંચસો છત્રીશ સાધુઓ સાથે એક મહિનાનુ નિર્જલ અનશન કરીને, ચિત્રા નક્ષત્રમા ચન્દ્રમાનો યોગ પ્રાપ્ત થતા, મધ્યરાત્રિને વિષે પદ્માસને બેઠા બેઠા નિર્વાણ પામ્યા–સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયા. ચિત્રની મધ્યમાં સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર શ્યામ વર્ણવાળા નેમિનાથ પ્રભુ પદ્માસનની બેઠકે વસ્ત્રાભૂષણો તથા મસ્તક ઉપર છત્ર સહિત બેઠેલા છે. છત્રની ઉપરના ભાગમાં આકાશનાં વાદળો અને સિદ્ધશિલાની નીચે ગીરનાર પર્વતની ટેકરી ચીતરેલી છે. પ્રભુની બંને બાજુએ ચિત્ર ૯૫ની માફક ઝાડના બદલે ઉપર બેઠેલાં પક્ષીઓ સહિત ખીડાયેલાં કમલનાં સાત સાત ફૂલ છે.

Plate XXV

ચિત્ર ૯૮: દેવાનંદાનાં ચૌદ સ્વપ્ન. જીરાની પ્રતના પાના ૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૮નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં ઠેઠ ઉપરના ભાગમાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અને દેવાનંદા બ્રાહ્મણી બેઠેલાં છે અને નીચેના ભાગમા સુવર્ણના પલગ ઉપર બિછાવેલી સુંદર રેશમી તળાઈ ઉપર અર્ધ જાગ્રતાવસ્થામાં દેવાનંદા સૂતેલાં છે. ચિત્રના બાકીના ભાગમાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો ચીતરેલાં છે.

ચિત્ર ૯૯: દેવી સરસ્વતી. જીરાની પ્રતના પાના ૫૮ ઉપરથી ચિત્રમાં ઊડતાં વિમાનની મધ્યમા ચાર હાથવાળી સરસ્વતી દેવીની સુંદર પ્રતિકૃતિ છે દેવી સરસ્વતીના શરીરનો વર્ણ સફેદ છે દેવીના ઉપરના જમણા હાથમા પુસ્તક તથા ડાબા હાથમા કમલનુ ફૂલ છે અને નીચેના જમણા હાથમા વરદ મુદ્રાએ માળા તથા ડાબા હાથે વીણા પકડેલી છે. વિમાનની નીચે હંસ પક્ષી વાહન તરીકે છે. દેવીના વિમાનની આકૃતિ સુસ્પષ્ટ અને સુંદર છે વિમાનની ટોચ ઉપર બંને બાજુ એકેક પોપટ છે અને ચિત્રના ઉપરના ભાગમા બંને બાજુ એકેક મોર છે દેવીએ મસ્તકે મુગટ, કાનમા હંસ પક્ષીની આકૃતિવાળું કુંડલ. અંબોડામા આભૂષણ. ચારે હાથ પર રત્નજડિત ચૂડીઓ, ગળામા હંસ તથા મોતીઓનો હાર. નીલા રંગની કંચુકી. ગુલાબી રંગનું ડિઝાઈનવાળું અને બંને છેડા જેના પવનથી ઊડી રહ્યા છે તેવુ વસ્ત્ર અને હંસની ડિઝાઇનવાળું

કમ્મર નીચેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર પહેરેલાં છે. વળી દેવી રાતા ઘેરા રંગના રેશમી તકિયા ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બેઠેલાં છે. આખા ચિત્રના દરેકે દરેક પ્રસગની રંગભરણી તથા સુરેખ રેખાંકનો ચિતરનાર આ ચિત્રકાર ખરેખર તેના કૌશલ માટે જગતના કલાપ્રેમીઓને પ્રશંસા કરવા લાયક છે. દેવી સરસ્વતીનાં આટલાં સુંદર ગુજરાતી ચિત્રો જવલ્લે જ મળી આવે છે.

Plate XXVI

ચિત્ર ૧૦૦: શ્રી ઋષભદેવનો જન્મ જીરાની પ્રતના પાના ૭૫ ઉપરથી. તે કાળ અને તે સમયને વિષે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ ગ્રીષ્મ કાળના પહેલા માસમાં, પહેલા પખવાડિયામાં-ચૈત્ર માસના અંધારીઆ પખવાડિયામાં–આઠમને દિવસે (ગુજરાતી ફાગણ વદિ આઠમે), મધ્યરાત્રિએ, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, આરોગ્યવાળી મરુદેવી માતાએ પુત્રને જન્મ આપ્યો. આ ચિત્રમાં ઋષભદેવ ભગવાનના શરીરનો વર્ણ સુવર્ણ જેવો છે, તે સિવાય ચિત્ર ૯૬ના ચિત્રને બરાબર મળતું છે.

ચિત્ર ૧૦૧. શ્રી ઋષભદેવનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૭૭ ઉપરથી. ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું શ્રી મહાવીર પ્રભુના સમવસરણનું વર્ણન.

ચિત્ર ૧૦૨: શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ. જીરાની પ્રતના પાના ૭૯ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૧નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ભગવાનના શરીરનો વર્ણ પીળો છે, તે નજીવા ફેરફાર સિવાય ચિત્ર ૯૫, ૯૭ને લગભગ મળતું છે.

Plate XXVII

ચિત્ર ૧૦૩-૧૦૪: અગિયાર ગણધરો. જીરાની પ્રતના પાના ૮૦-૮૧ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્ર ૪૨માં એક જ ચિત્રમાં અગિયારે ગણધરો છે, જ્યારે ચિત્ર ૧૦૩માં બે ગણધરો અને ચિત્ર પ્લેટ ૨૭માના ચિત્ર ૧૦૪માં નવ ગણધરો મળીને કુલ ૧૧ ગણધરો થાય છે.

ચિત્ર ૧૦૫: ભગવાન મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૯૨ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૦૬: શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ. જીરાની પ્રતના પાના ૯૩ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપરના ભાગમાં ગુરુ મહારાજ સામે બેઠેલા શિષ્યને વાચના આપતા હોય એમ લાગે છે. સામે બેઠેલા શિષ્યના બંને હાથમાં તાડપત્રનું પાનું પકડેલુ છે. ગુરુ મહારાજની પાછળ એક શિષ્ય ઊંચા કરેલા ડાબા હાથમાં પકડેલા કપડાથી ગુરુની શુશ્રૂષા-સેવા કરતો દેખાય છે. નીચેના ભાગમાં એક શ્રાવિકા, બે સાધ્વીઓ અને બે શ્રાવકોરૂપી ચતુર્વિધ સંઘ ગુરુ મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળતાં બેઠેલાં છે.

ચિત્ર ૧૦૭: મહાવીરનું સમવસરણ. જીરાની પ્રતના પાના ૧૦૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXVIII

ચિત્ર ૧૦૮: સુધર્માસ્વામી. જીરાની પ્રતના પાના ૧૧૦ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 188 चित्र १८८

Fig 189 चित्र १८९

Fig 190 चित्र १९०

Fig 191 चित्र १९१

ચિત્ર ૧૦૯· ચતુર્વિધ સંઘ ઈડરની પ્રતના પાના ૧૧૦ની બીજી બાજુ પરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૦૬નુ આ પ્રસંગને લગભગ મળતા ચિત્રનુ વર્ણન

ચિત્ર ૧૧૦· શક્રસ્તવ. જયસૂ૦ ની વિ સ. ૧૪૮૯ની પ્રતના પાના ૬૯ની ૨૧ ચિત્રોવાળી પ્રતમાંથી. આ ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮નું વર્ણન. આ ચિત્ર મધ્યેનુ સિંહાસન બહુ જ સુંદર રીતે લાકડામાં કોરી કાઢેલુ હોય એમ લાગે છે. પંદરમા સૈકામા જૈનાચાર્યો સુંદર કોતરકામ-વાળા સિંહાસન ઉપર બેસીને ઉપદેશ આપતા હતા. તેના પુરાવા રૂપે જ આવી જાતના સિંહાસનની ચિત્રમાં રજૂઆત કરવામાં આવેલી છે; કારણકે પ્રાચીન પ્રતોમાં જ્યાંજ્યા ગુરુ મહારાજના ચિત્રો જોવામાં આવે છે, ત્યાત્યાં દરેક પ્રસંગમાં સિંહાસન ઉપર જ તેઓ બેઠેલા હોય છે. ઈંદ્રના મસ્તક ઉપરનુ છત્ર સુંદર કોતરકામવાળું છે; તેના પગ નીચે તેના વાહન હાથીનું ચિત્ર પણ ચીતરેલુ છે.

ચિત્ર ૧૧૧· વર્ષીદાન. જયસૂ૦ની ઉપરોક્ત પ્રત ઉપરથી જ આ ચિત્ર પણ રજૂ કરવામાં આવેલુ છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન

Plate XXIX

ચિત્ર ૧૧૨: મહાવીરનુ સમવસરણ. ઈડરની પ્રતના અંતિમ પત્ર ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૧૩: ચતુર્વિધ સંઘ. ચિત્રમા ઉપરના પ્રસંગમા સિંહાસન ઉપર બેઠેલા ગુરુ મહા-રાજ, સામે બેઠેલા શિષ્યરૂપી સાધુ, મધ્ય પ્રસગમાં બે હાથ જોડીને બેઠેલા ચાર ગૃહસ્થ શ્રાવકો તથા નીચેના પ્રસંગમાં બે સાધ્વીઓ અને બે શ્રાવિકાઓરૂપી ચતુર્વિધ સંઘને ધર્મો-પદેશ આપી રહ્યા છે.

લખાણની ત્રીજી લીટીમાં આ પ્રત સંવત ૧૪૭૩ના, ચોથી લીટી અને પાંચમી લીટીમાં પોષ સુદિ પૂર્ણિમા ને રવિવારના દિવસે શ્રી ખરતર ગચ્છ સંઘને માટે અણહિલપુર પત્તનમાં, છઠ્ઠી લીટીમાં શ્રી કલ્પ પુસ્તક (લખ્યુ), એમ લખેલું છે. અર્થાત્ આ કલ્પસૂત્ર (ગુજરાતની પ્રાચીન રાજધાની) શ્રી અણહિલપુર પાટણમાં શ્રી ખરતર ગચ્છ સંઘના માટે સંવત ૧૪૭૩ના પોષ સુદિ પૂર્ણિમા ને રવિવારના દિવસે લખ્યુ

Plate XXX

ચિત્ર ૧૧૪· શક્રાજ્ઞા. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૯નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર ચાર હાથવાળો શક્રેન્દ્ર બેઠેલો છે. શક્રેન્દ્રના ચાર હાથો પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ અને ડાબા હાથમાં પાશ છે તથા નીચેના જમણા હાથમા તલવાર અને ડાબા હાથમા ફૂલ છે. ઈન્દ્રના મસ્તકના ઉપરના ભાગમા સુંદર છત્ર લટકે છે વળી ઈન્દ્રના મસ્તકના પાછળના ભાગમા રત્નજડિત સુવર્ણનુ સુંદર ડિઝાઈનોવાળું ભામંડલ છે ઈન્દ્ર આખા શરીરે વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને બેઠેલો છે ઈન્દ્રના ઉત્તરાસગના બે છેડા પવનમા ઊડતા દેખાય છે અને કમ્મર નીચેના વાદળી રંગના રેશમી ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં હંસપક્ષીની સુંદર ડિઝાઈન ચીતરેલી છે વળી સિંહાસનના ચારે પાયાની નીચે એકેક સિંહની આકૃતિ ચીતરેલી છે. ઇન્દ્રની સામે બે હાથ જોડીને ઇન્દ્રની આજ્ઞાનું શ્રવણ

કરતો વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઈને હરિણૈગમેષિન્ દેવ, મસ્તક ઉપર સુંદર છત્ર સહિત ઊભેલો છે. આ ચિત્રનું એકેએક અંગ પ્રમાણોપેત છે અને પંદરમા સૈકાના ગુજરાતી ચિત્રકારોના ચિત્રનો સુંદર નમૂનો છે. ઇન્દ્રના પગની નીચેના ભાગમાં તેના વાહન હાથીની સુંદર હાર ચીતરેલી છે.

ચિત્ર ૧૧૫: સ્વપ્નપાઠકો. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૨૩ ઉપરથી. સિદ્ધાર્થ રાજાએ સ્વપ્ન-લક્ષણ-પાઠકોને વંદી, સારા શબ્દોમાં ગુણસ્તુતિ કરી, પુષ્પ વડે પૂજી, ફળ અને વસ્ત્રાદિના દાન વડે સત્કાર કરી, વિવેકપૂર્વક ઊભા થઈ તેમનું આદર-સન્માન કર્યું અને પ્રત્યેક સ્વપ્નપાઠકે પ્રથમથી જ સ્થાપેલા સિંહાસન ઉપર પોતપોતાની બેઠક લીધી. તે પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે હાથમાં ફળ-ફૂલ લઈ અતિ વિનયપૂર્વક સ્વપ્નપાઠકોને સ્વપ્નનું ફળ પૂછ્યું.

સ્વપ્નપાઠકોને આ વાત સાંભળી ઘણો જ સંતોષ અને આનંદ થયો. તેમણે તે સ્વપ્નના અર્થ વિચાર્યા અને પોતપોતાની અંદર મસલત ચલાવી. પોતાની બુદ્ધિ વડે બરાબર અર્થ અવધારી પરસ્પર એકબીજાના અભિપ્રાય મેળવી, સંશયોના ખુલાસા કરી, એકમત થઈ, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય આગળ ચૌદ મહાસ્વપ્નોનુ ફળ કહેવા લાગ્યા.

ચિત્રમાં ચારે સ્વપ્નપાઠકો સુવર્ણના અલગઅલગ સિંહાસનો ઉપર બેઠેલા છે અને દરેકે કિંમતી વસ્ત્રાભૂષણો અંગ ઉપર ધારણ કરેલાં છે. ખાસ કરીને દરેકના શરીર પરનાં રેશમી કપડાની જુદી જુદી જાતની ડિઝાઇનો આપણને પંદરમા સૈકાના ગુજરાતી કાપડના નમૂનાઓ પૂરા પાડે છે. આ ચિત્ર પણ સર્વાંગ સુંદર છે.

Plate XXXI

ચિત્ર ૧૧૬: શક્રેન્દ્ર. પાટણ ૩ના પાના ૪ ઉપરથી. તે કાળ અને તે સમયે સૌધર્મેન્દ્ર પોતાની સુધર્મા સભામાં બેઠેલો છે. તે સૌધર્મેન્દ્ર કેવો છે? શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેસનારો, દેવોનો સ્વામી, શરીર પરની કાંતિ વગેરેથી દેવોમાં અધિક શોભતો, હાથમાં વજ્રને ધારણ કરનારો, દૈત્યોના નગરોને તોડનારો, શ્રાવકની પાંચમી પડિમા સો વખત વહન કરનારો અને જેણે પોતાના કાર્તિક શેઠના ભવમાં સો વખત શ્રાવકની પડિમા વહન કરી હતી.

ચિત્રમાં સુવર્ણના સાદા સિંહાસન પર ચાર હાથવાળો શક્રેન્દ્ર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઇને બેઠેલો છે. તેના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં વજ્ર છે અને નીચેના જમણા હાથમાં ફૂલ છે તથા ડાબા હાથથી કોઇને આજ્ઞા ફરમાવતો હોય તેવી રીતે બેઠેલો છે.

ચિત્ર ૧૧૭: શયનમંદિરમાં દેવાનંદા. પાટણ ૩ના પાના ૧૦ ઉપરથી. શ્રી મહાવીર ભગવાન બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરમાં, કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની પત્ની જાલંધર ગોત્રી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા. તે સમયે મધ્યરાત્રિ હતી અને ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્ર ને ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થયો હતો.

ચિત્રમાં શયનગૃહમાં બિછાવેલા સુંદર ડિઝાઈનવાળા પલંગમાં બિછાવેલી સુંદર શય્યામાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત સૂતેલાં દેખાય છે. આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાના ગૃહસ્થોના શયનગૃહો કેવી સુંદર રીતે શણગારેલા રહેતા હતા તેનો સરસ ખ્યાલ આપે છે.

Plate XIV

Plate XLVII

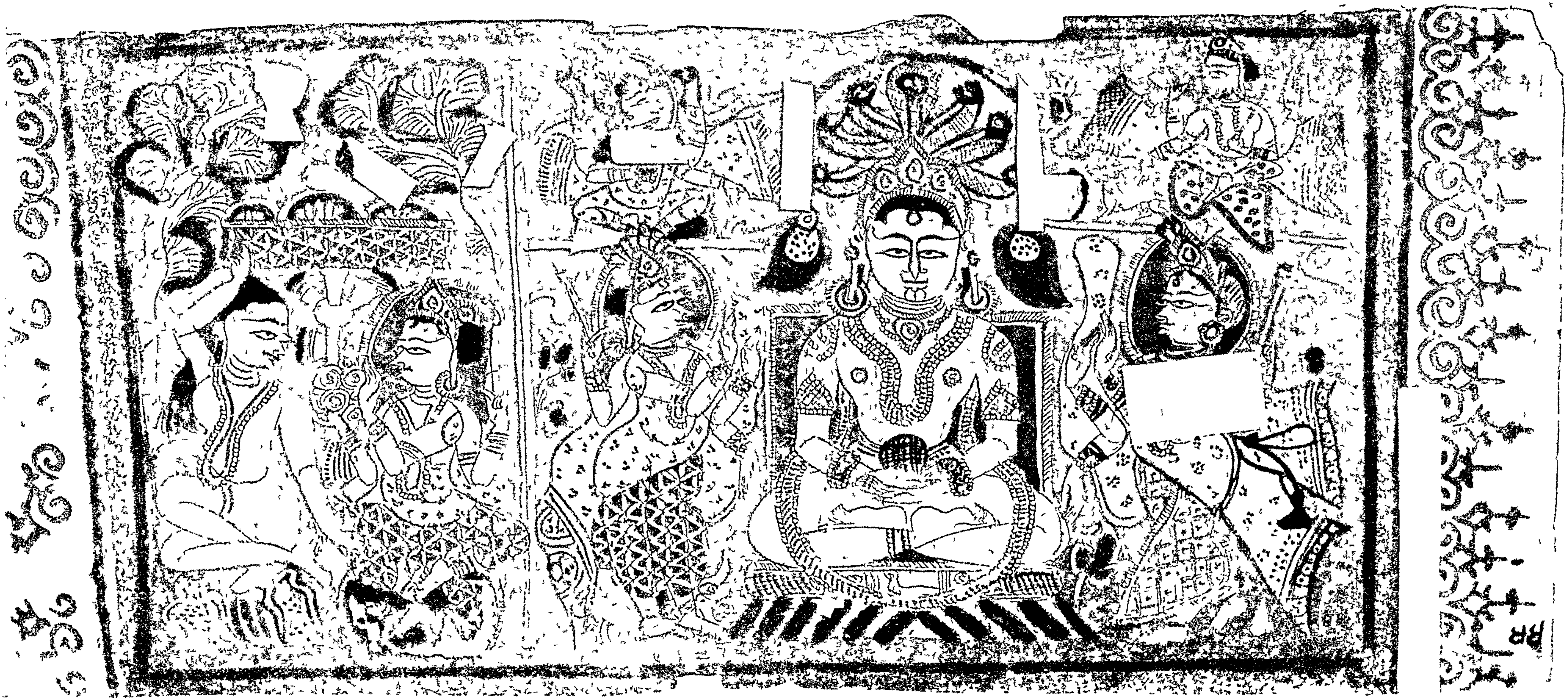

Fig 183

चित्र १८३

Plate XXXII

ચિત્ર ૧૧૮: ત્રિશલાની કુક્ષિમાં ગર્ભનું સંક્રમણ. પાટણ ૩ના પાના **૧૧** ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૨નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૧૯: શયનગૃહમાં ત્રિશલા. પાટણ ૩ના પાના **૧૨** ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૩નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં શયનમંદિરમાં ત્રિશલા માતા અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં સૂતેલાં છે. પગના ઉપરના ભાગમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર બે મહાસ્વપ્નો ચીતરેલાં છે.

Plate XXXIII

ચિત્ર ૧૨૦: ત્રિશલાનો શોક અને હર્ષ. પાટણ ૩ના પાના ૨૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૮૪નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રમા માતા હથેલી ઉપર મુખ ટેકવીને શોકસાગરમાં ડૂબેલાં દેખાય છે. માતાના મસ્તક પાછળ ફરતું આભામડલ રત્નજડિત છે. માતાની પાછળ એક સ્ત્રી-પરિચારિકા ચામર વીંઝતી ઊભેલી છે અને સામે બીજી બે સ્ત્રીઓ, અનુક્રમે હાથમા ફૂલની છાબ તથા પોપટ અને વીણા હાથમાં પકડી રાખીને ત્રિશલા માતાને આશ્વાસન આપતી ઊભેલી છે. સામે ઊભેલી બને સખીઓના મસ્તક ઉપર સુંદર ડિઝાઈનવાળો ચંદરવો બાધેલો છે આ ચિત્રમાંની ચારે સ્ત્રીઓના ચહેરા શોકમગ્ન છે. આ ચિત્રનાં ચારે સ્રીપાત્રોએ પહેરેલાં કિંમતી રેશમી વસ્રોની જુદીજુદી ડિઝાઈનો, આપણને તે સમયના ગુજરાતના કારીગરો કેવા સુંદર કાપડનું વણાટકામ તથા છાપકામ કરતા હશે તેના નમૂનાઓ પૂરા પાડે છે.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, ગર્ભના ફરકવાથી ત્રિશલા માતાના હર્ષનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ભગવાન મહાવીરે ગર્ભમાં રહ્યા છતાં અવધિજ્ઞાનના બળથી, માતાનો મનોગત સંકલ્પ જાણી લીધો. પછી તેમણે પોતાના શરીરનો એક ભાગ સ્હેજ કંપાવ્યો. ગર્ભ સહિસલામત છે એમ જણાતાં ત્રિશલા માતાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. તેમના બન્ને નેત્રોમાથી ઉલ્લાસભાવ ઝરવા લાગ્યો. મુખરૂપી કમલ સહસા પ્રફુલ્લિત થયુ અને રોમેરોમમાં આનંદનો પ્રવાહ ઝરવા લાગ્યો. તેમણે પોતાની સખીઓ વગેરેને કહ્યું, કે ખરેખર, મારો ગર્ભ સહિસલામત છે.

ચિત્રમાં ત્રિશલા માતા આનંદમાં આવી જઈને, ડાબા હાથમાં દર્પણ પકડીને તેમાં પોતાનો ચહેરો જોતાં જોતાં, સામે ઊભી રહેલી બંને સખીઓને જમણો હાથ ઊંચો રાખીને પોતાનો ગર્ભ સહિસલામત છે, તેમ કહેતાં જણાય છે. આ ચિત્રમાની ત્રણે સ્રીઓનાં કપડાંની તથા માથા ઉપરના ચંદરવાના કાપડની ડિઝાઈનો પણ ખાસ પ્રેક્ષણીય છે.

ચિત્ર ૧૨૧: જન્મ-મહોત્સવ. પાટણ ૩ના પાના ૨૯ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ઇન્દ્રના મસ્તકની પાછળનુ રત્નજડિત આભામંડલ તથા મસ્તકના ઠેઠ ઉપરના ભાગમાંનુ રત્નજડિત છત્ર, અને પલાંઠી નીચેની મેરુ પર્વતની આકૃતિ તથા મેરુ પર્વતની જમણી બાજુએ બે હાથમા ફૂલની માળા લઈને ડુંગર પર ચઢતો એક પુરુષ અને ડાબી બાજુએ બે હાથમાં ફૂલની છાબ લઈને ચઢતો બીજો એક પુરુષ દેખાય છે. આટલા પ્રસગો ચિત્ર ૨૪થી આ ચિત્રમાં વધારે છે

Plate XXXIV

ચિત્ર ૧૨૨: ચૌદ સ્વપ્ન પાટણ ૩ના પાના ૧૩ ઉપરથી વાચકોની જાણ ખાતર અત્રે તેનું ટૂંક વિવેચન કરવામાં આવે છે.

(૧) હાથી. ચાર મહાન દંતૂશળવાળો, ઊંચો, વરસી રહેલા વિશાળ મેઘ જેવો અને વૈતાઢ્ય પર્વતના જેવો સફેદ, તેના શરીરનું પ્રમાણ શક્રેન્દ્રના ઐરાવત હાથીના જેવડું, સર્વ પ્રકારનાં શુભ લક્ષણવાળો, હાથીઓમાં સર્વોત્તમ અને વિશાળ એવા પ્રકારનો હાથી ત્રિશલા દેવીએ પ્રથમ સ્વપ્નમાં જોયો. હાથી એ પરમ મંગલકારી તથા રાજ્યચિહ્નદ્યોતક છે.

(૨) વૃષભ. શ્વેત કમલનાં પાંદડાંઓની રૂપકાંતિને પરાજિત કરતો, મજબૂત, ભરાવદાર, માંસપેશીવાળો, પુષ્ટ, યથાસ્થિત અવયવવાળો અને સુંદર શરીરવાળો વૃષભ બીજા સ્વપ્નમાં જોયો. તેનાં અતિશય ઉત્તમ અને તીક્ષ્ણ શિંગડાંઓના આગલા ભાગમાં તેલ લગાવેલુ હતું. તેના દાંત સુશોભિત અને શ્વેત હતા. વૃષભ (બળદ) એ કૃષિનો દ્યોતક છે.

(૩) સિંહ ત્રીજા સ્વપ્નમાં ત્રિશલાએ સિંહ જોયો. તે પણ મોતીના હાર, ચંદ્રના કિરણ ને રૂપાના પર્વત જેવો શ્વેત, રમણીય અને મનોહર હતો. તેના પંજા મજબૂત અને સુંદર હતા. પુષ્ટ અને તીક્ષ્ણ દાઢો વડે તેનુ મુખ શોભી રહ્યું હતું તેની મનોહર જીભ લપલપાયમાન થતી હતી, સાથળો વિશાળ અને પુષ્ટ હતી, સ્કંધ પરિપૂર્ણ અને નિર્મળ હતા, બારીક અને ઉત્તમ કેશવાળી વડે તે અનહદ શોભી રહ્યો હતો. તેનું પુચ્છ કુંડલાકાર અને શોભાયમાન હતું, તે વારંવાર જમીન સાથે અફળાતું અને પાછુ કુંડલાકાર બની જતું તેની આકૃતિમાં સૌમ્યભાવ દેખાઇ આવતો હતો. આવો લક્ષણવંતો સિંહ આકાશમાંથી ઊતરતો અને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ જોયો. સિંહ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

(૪) લક્ષ્મીદેવી. અખંડ ચદ્રમા જેવી કાંતિવાળાં લક્ષ્મીદેવીનાં ચોથા સ્વપ્નમાં દર્શન થયાં. તે લક્ષ્મીદેવી ઊંચા હિમવાન પર્વતને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કમલરૂપી મનોહર સ્થાને બેઠેલાં હતાં. ચિત્રની મધ્યમાં મોટી આકૃતિ લક્ષ્મીદેવીની છે. તેના કમલરૂપી સ્થાનના વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ કલ્પસૂત્ર સુબોધિકા વ્યાખ્યાન બીજું.

(૫) ફૂલની માળા. પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ કલ્પવૃક્ષનાં તાજાં ને સરસ ફૂલોવાળી ચોમેર સુગંધ પ્રસરાવતી રમણીય માળા આકાશમાંથી ઊતરતી જોઇ. માળા શૃંગારની દ્યોતક છે.

(૬) પૂર્ણચન્દ્ર. છઠ્ઠા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલાએ ચન્દ્રનાં દર્શન કર્યાં. શુક્લપક્ષના પખવાડિયાની પૂર્ણિમાને પોતાની કળાઓ વડે શોભાવનાર સપૂર્ણ ચન્દ્ર જોયો. ચન્દ્ર નિર્મળતાનો દ્યોતક છે અને બીજા પક્ષે અંધકારનો નાશક છે

(૭) ઊગતો સૂર્ય. સાતમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ અંધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર અને પ્રકાશથી ઝળહળતા સૂર્યનાં દર્શન કર્યાં. સૂર્ય અતુલ પરાક્રમનો દ્યોતક છે.

(૮) સુવર્ણમય ધ્વજદંડ. આઠમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉત્તમ જાતિના સુવર્ણમય દંડ ઉપર ફરકતી ધ્વજા જોઈ. તેના ઉપલા ભાગમાં શ્વેત વર્ણનો એક સિંહ ચીતરેલો હતો. ધ્વજ એ વિજયનું ચિહ્ન છે.

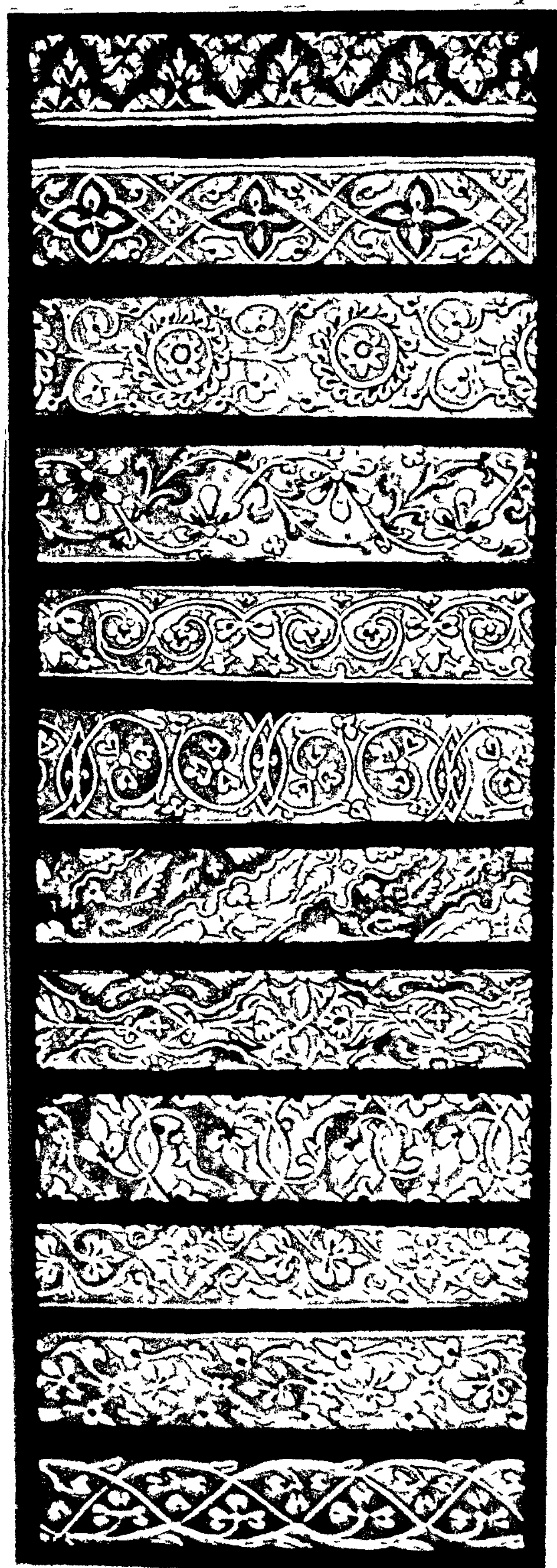

Fig. 194 to 205 चित्र १९४ से २०५

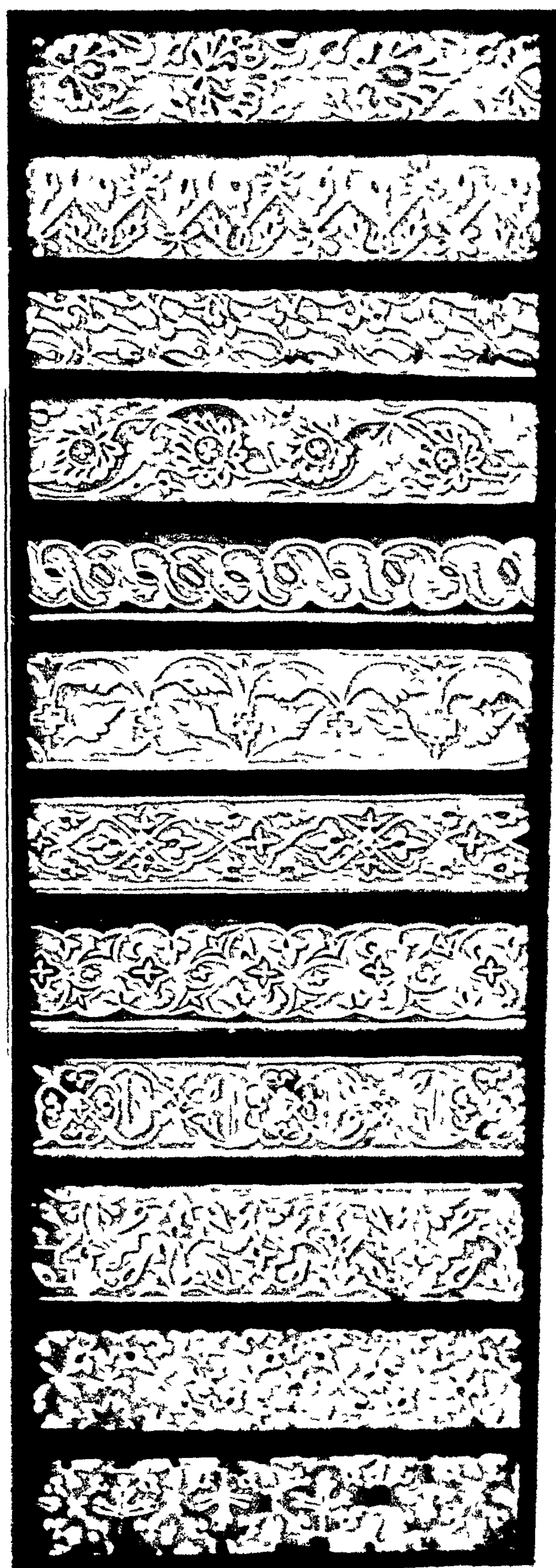

Fig. 206 to 217 चित्र २०६ से २१७

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ [illegible] स्वयंति [illegible]

कल्पा [illegible] चूर्णि [illegible] मालम [illegible]

[illegible]

Fig 219

चित्र २१९

(૯) જલપૂર્ણ કુંભ નવમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ પાણીથી ભરેલો કુંભ જોયો. તે કુંભ (કલશ) અતિ ઉત્તમ પ્રકારના સુવર્ણ સમ અતિ નિર્મળ અને દીપ્તિમાન હતો એમાં સંપૂર્ણ જલ ભરેલુ હોવાથી તે કલ્યાણને સૂચવતો હતો. પૂર્ણ કુંભ મગલનો દ્યોતક છે.

(૧૦) પદ્મસરોવર. દશમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ પદ્મસરોવર જોયુ. આખું સરોવર જુદીજુદી જાતના વિવિધરંગી કમલોથી તથા જલચર પ્રાણીઓથી સપૂર્ણ ભરેલુ હતું. આવું રમણીય પદ્મસરોવર દશમા સ્વપ્નમાં જોયુ. સરોવર નિર્મળતાનું દ્યોતક છે.

(૧૧) ક્ષીરસમુદ્ર અગિયારમા સ્વપ્નને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ક્ષીરસમુદ્ર જોયો એ સમુદ્રના મધ્ય ભાગની ઉજ્જવલતા ચન્દ્રનાં કિરણ સાથે સરખાવી શકાય. ચારે દિશામાં તેનો અગાધ જલપ્રવાહ વિસ્તરી રહ્યો હતો.

(૧૨) દેવવિમાન. બારમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ દેવવિમાન જોયુ. જેને ૧૦૦૮ થાંભલા હતા. તેમાં દિવ્ય પુષ્પની માળાઓ લટકતી હતી તેની ઉપર વરુ, વૃષભ, ઘોડા મનુષ્ય, પંખી, હાથી, અશોકલતા, પદ્મલતા વગેરેનાં મનોહર ચિત્રો આલેખેલાં હતા. તેની અદરથી મધુર સ્વરે ગવાતાં ગાયનો અને વાજિંત્રોના નાદથી વાતાવરણમાં સર્વત્ર સપૂર્ણતા પથરાઈ જતી હતી. વળી તે વિમાનમાંથી કાલાગુરુ, ઊંચી જાતના કિંદુ દશાંગાદિ ઉત્તમ સુગંધી દ્રવ્યોની ઉત્તમ મહેક નીકળતી હતી આવું ઉત્તમ વિમાન તેમણે જોયુ .

(૧૩) રત્નરાશિ. તેરમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ રત્નનો ઢગલો જોયો તેમા પુલકરત્ન, વજ્રરત્ન, ઇન્દ્રનીલરત્ન, સ્ફટિક વગેરે રત્નનો ઢગલો જોયો તે ઢગલો પૃથ્વીતળ પર હોવા છતાં કાંતિ વડે ગગનમંડલ સુધી દીપી રહ્યો હતો

(૧૪) નિર્ધૂમ અગ્નિ. ચૌદમા સ્વપ્નમા ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ધુમાડા વગરનો અગ્નિ જોયો. એ અગ્નિમાં સ્વચ્છ ઘી અને પીળું મધ સીંચાતું હોવાથી તે ધુમાડા વગરનો હતો. તેની જ્વાળાઓ પૃથ્વી ઉપર રહીરહી જાણે કે આકાશના કોઈએક પ્રદેશને પકડવા પ્રયત્ન કરી રહી હોય તેવી ચચલ લાગતી હતી.

ચિત્ર ૧૨૩: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૧૮ ઉપરથી. સ્વપ્ન-દર્શનથી વિસ્મય પામેલી, સંતુષ્ટ થએલી, હર્ષોલ્લાસવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સ્વપ્નોનુ સ્મરણ કરવા લાગી. ત્યારપછી તે ઊઠી અને પાદપીઠથી નીચે ઉતરી કોઈપણ જાતની માનસિક વ્યગ્રતા વિના, રાજહસની ગતિથી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની શય્યા પાસે આવી આવીને પોતાની વિશિષ્ટ ગુણવાળી વાણી વડે સિદ્ધાર્થને જગાડ્યા.

ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની આજ્ઞાથી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી રત્નમણિથી શોભતા સિંહાસન ઉપર બેઠા. પોતાના શ્રમ અને ક્ષોભને દૂર કરી. પોતાની સ્વાભાવિક મધુર. કોમળ. લલિત અને ભાવભરી વાણી વડે કહ્યું કે. 'હે સ્વામી ! હું આજે મહાપુણ્યશાળી અને ભાગ્યશાળીને યોગ્ય શય્યામાં કંઈક જાગતી અને કંઈક ઊંઘતી હતી. તેવી સ્થિતિમાં ચૌદ મહાસ્વપ્ન દેખી જાગી ઊઠી '

ચિત્રમાં સિદ્ધાર્થ સિંહાસન ઉપર બેઠેલા છે અને તેમની સામે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી બેસીને પોતાને આવેલાં સ્વપ્નોનું વૃત્તાંત કહેતાં દેખાય છે સિદ્ધાર્થની પાછળ એક સ્ત્રી-પરિચારિકા પણ

આ વૃત્તાંત વિસ્મય ચિત્તે સાંભળતી ઊભેલી છે.

Plate XXXV

ચિત્ર ૧૨૪: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા દરબારમાં. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૨૨ ઉપરથી આ ચિત્ર–પ્રસંગ બરાબર ઉપરોક્ત ચિત્ર ૧૨૩ને મળતો છે.

ચિત્ર ૧૨૫: પુત્રજન્મની વધામણી. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૨૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૩નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય, પોતાને ત્યાં પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં જમવાનુ આમંત્રણ આપીને બોલાવેલા સ્વજનો સાથે પુત્રનું નામ પાડવા વગેરેની ચર્ચા કરતા દેખાય છે સિદ્ધાર્થની સામે, ઉપરના પ્રસંગમા બે પુરુષો અને નીચેના પ્રસંગમાં બીજા બે પુરુષો, કુલ ચાર પુરુષો ઊભેલા છે.

Plate XXXVI

ચિત્ર ૧૨૬થી ૧૩૭: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. હંસ વિ. ૨ ની પ્રત ઉપરથી.

ચિત્ર ૧૩૮થી ૧૪૯: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો, ઉપરની જ પ્રતમાંથી.

Plate XXXVII

ચિત્ર ૧૫૦: મહાવીરજન્મ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૨૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રના પાનાનુ માપ મોટું હોવાથી ચિત્રકારે શયનમંદિરના સુશોભનોમાં સારી વૃદ્ધિ કરી છે.

ચિત્ર ૧૫૧: સંવત્સરી-દાન. પાટણની પ્રતના પાના ૩૩ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં પણ ચિત્ર માટે મોટી જગ્યા મળવાથી ચિત્રકારે વધારે સુશોભનોનો ઉપયોગ ઠીકઠીક પ્રમાણમાં કરેલો છે.

Plate XXXVIII

ચિત્ર ૧૫૨: પંચમુષ્ટિ લોચ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૩૫ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૬૮નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ઈન્દ્રના મસ્તક ઉપર છત્ર છે, એ અવાસ્તવિક છે, કારણકે ઈન્દ્ર પ્રભુની પાસે આવે ત્યારે છત્ર વગેરેનો ત્યાગ કરીને જ આવે; અને ઈન્દ્રને ચાર હાથ છે. વળી ચિત્ર ૬૮માં મહાવીર ઊભેલા છે, જ્યારે આ ચિત્રમાં બેઠેલા છે. ઉપરના ભાગમાં આકાશમાં વાદળાં દેખાય છે.

ચિત્ર ૧૫૩: મહાવીર-નિર્વાણ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૩૮ ઉપરથી વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate XXXIX

ચિત્ર ૧૫૪: ચંદ્રલેખા પાલખી. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૩૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૫નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારને વધારે મોટી જગ્યા મળવાથી ઊંચકનારા છ જણા તથા પાલખીનુ સુંદર કલાવિધાન અને પાલખી ઉપરના બે મયૂરોની રજૂઆત ચિત્ર ૩૫થી વધારે છે.

ચિત્ર ૧૫૫: પાર્શ્વનાથજીનું સમવસરણ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૪૪ ઉપરથી. અનુપમ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ અસાધારણ ગુણો વડે પોતાના આત્માને ભાવતા, પાર્શ્વનાથ

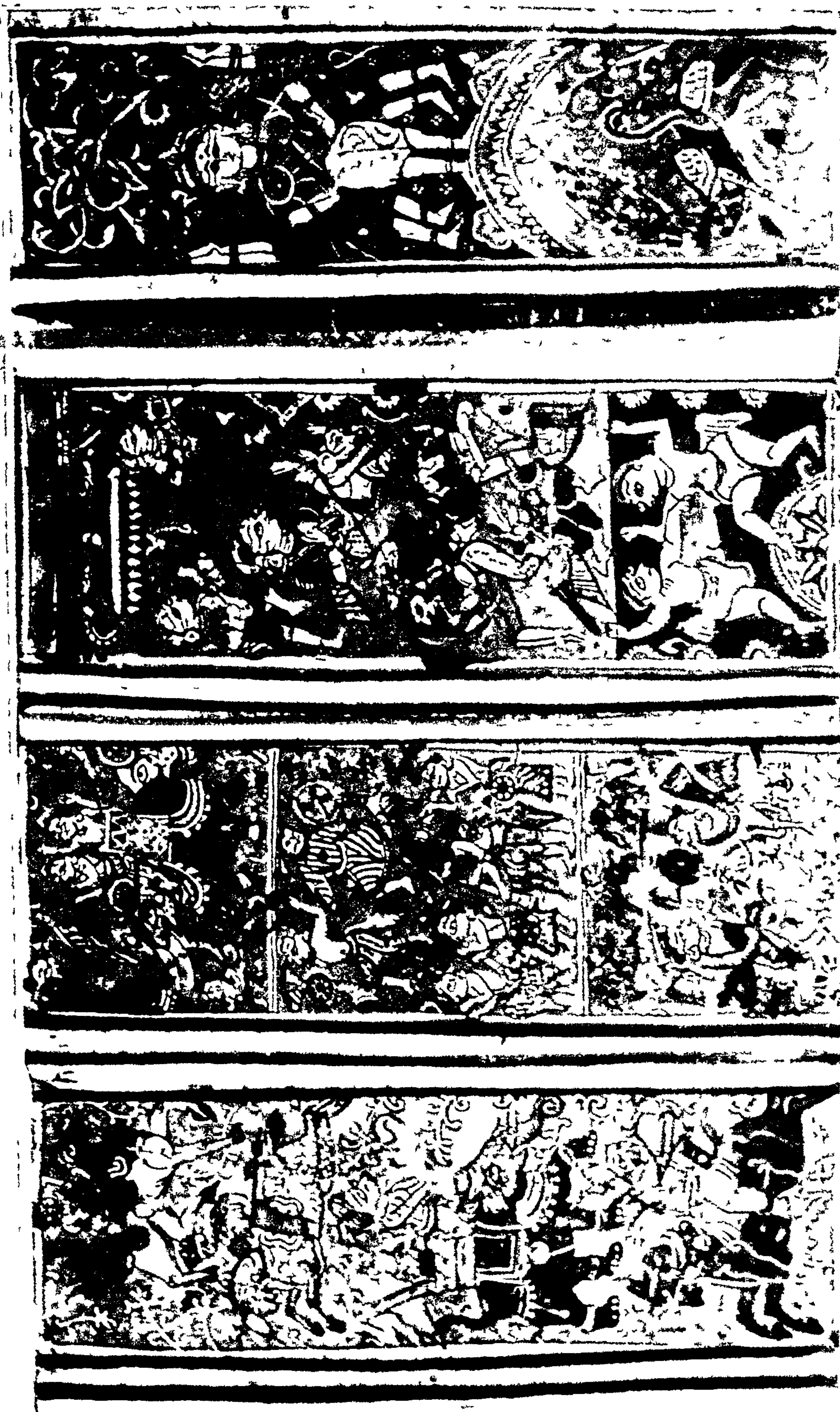

Fig 220 to 223

પ્રભુને ત્યાશી દિવસ વીતી ગયા. ચોરાશીમા દિવસે, ગ્રીષ્મ કાળના પહેલા મહિનાના પહેલા પખવાડિયામાં, ચૈત્ર માસના અંધારિયા પખવાડિયામાં, ચોથના દિવસે, પ્રભાત સમયે, પહેલા પહોરે, ઘાતકી વૃક્ષની નીચે, નિર્જળ છઠ્ઠ તપ વડે યુક્ત, વિશાખા નક્ષત્રમાં ચન્દ્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદોમાંથી પ્રથમના બે ભેદોમાં વર્તતા, શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને, અનુપમ એવું પ્રધાન કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થયુ. સમવસરણના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નુ વર્ણન આ ચિત્રની મધ્યમા મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફણાઓ સહિત પદ્માસનસ્થની બેઠકે સર્પલંછનવાળા આભૂષણો સહિત પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. પ્રભુની બંને બાજુ એકેક ચામર ધરનાર ઊભેલો છે. ગઢની ચારે બાજુ દરવાજાઓની જગ્યાએ એકેક પૂર્ણ કલશની આકૃતિ ચીતરેલી છે. ચિત્રના ચારે ખૂણામાં એકેક વાદ અને પરસ્પર વેરવૃત્તિવાળા પશુઓની રજૂઆત ચિત્રકારે કરેલી છે. ઠેઠ ઉપર હંસની સુંદર લાઈન છે. ચિત્રનુ સંયોજનવિધાન પ્રમાણોપેત છે

Plate XL

ચિત્ર ૧૫૬ શ્રી નેમિનાથજી. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૪૫ ઉપરથી. શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ વર્ષાકાલના ચોથા માસમાં, વર્ષાકાલના સાતમા પખવાડિયામા–કાર્તિક માસના અંધારિયા પખવાડિયાની બારશના દિવસે (ગુજરાતી આસો વદિ બારશ), મધ્યરાત્રિએ, ચિત્રા નક્ષત્રમા ચન્દ્રમાનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં, બત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા, અપરાજિત નામના મહા-વિમાનથી ચ્યવીને, આ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપને વિષે ભરતક્ષેત્રમા શૌર્યપુર નામના નગરમા, સમુદ્રવિજય નામના રાજાની શિવાદેવી નામની રાણીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયા ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નુ આને મળતા જ પ્રસંગનું વર્ણન.

ચિત્ર ૧૫૭ શ્રી નેમિનાથજીનુ સમવસરણ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. સમવસરણના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૬નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં શંખના લંછનવાળા શ્રી નેમિનાથજી પ્રભુ પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલા છે. બાકીનું વર્ણન ચિત્ર ૧૫૫ને મળતું જ છે.

Plate XLI

ચિત્ર ૧૫૮: છ ગણધરો. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૪૮ ઉપરથી આ ચિત્રમાં અગિયાર ગણધરોના બદલે છ ગણધરો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૨નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન

ચિત્ર ૧૫૯: આઠ તીર્થંકરો. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૪૯ ઉપરથી ચિત્રમાં બબેની ચાર હારોમાં કુલ આઠ તીર્થંકરોની પદ્માસનસ્થ આભૂષણો સહિતની પ્રતિમાઓ છે દરેક તીર્થંકરની બંને બાજુએ એકેક ચામર ધરનાર ઊભેલો છે.

Plate XLII

ચિત્ર ૧૬૦થી ૧૭૨ અને ૧૭૩ થી ૧૮૫ કલ્પસૂત્રના સુંદર સુશોભનો. હંસ વિ ૨ની પ્રત ઉપરથી આ સુશોભનોમાં જુદાંજુદાં ફૂલો, ભૌમિતિક ડિઝાઈનો, હંસ, મોર વગેરે પક્ષીઓ, હરણ, માછલી, ઘોડો હાથી, સિંહ વગેરે પ્રાણીઓનો પણ ઉપયોગ કરવામા આવેલો છે

Plate XLIII

ચિત્ર ૧૮૬ શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૫૧ ઉપરથી. તે કાળે અને તે સમયે અર્હન કૌશલિક શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ. ઉનાળાના ચોથા મહિનામા, સાતમા પખવાડિયામાં–

આષાઢ માસની અંધારી ચોથ(ગુજરાતી જેઠ વદિ ૪)ને દિવસે, તેત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાંથી ચ્યવીને, આ જંબૂદ્વીપને વિષે, ભરતક્ષેત્રમાં, ઈક્ષ્વાકુ ભૂમિમાં, નાભિ નામના કુલકરની મરુદેવા નામની સ્ત્રીની કુક્ષિને વિષે, મધ્યરાત્રિએ, દિવ્ય આહારનો ત્યાગ કરીને ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું આ પ્રસગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્ર ૧૮૭: શ્રી સંઘ. પાટણ ૩ની પ્રતના પાના ૭૨ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં ત્રણ હાર છે. સૌથી ઉપરની હારમાં ચાર પુરુષો–શ્રાવકો, બીજી હારમાં ચાર સાધ્વીઓ અને ત્રીજી હારમાં ચાર સ્ત્રીઓ–શ્રાવિકાઓ બંને હાથની અંજલિ જોડીને પ્રભુસ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. આ ચિત્રનાં સ્ત્રી–પુરુષના પહેરવેશ આપણને પંદરમા સૈકાની શરૂઆતનાં વસ્ત્રપરિધાનના રિવાજનો આબેહૂબ ખ્યાલ આપે છે.

Plate XLIV

ચિત્ર ૧૮૮. ચાર ગુરુભાઈઓ. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૯૩ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં ચિત્રના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના આર્યસ્થૂલિભદ્ર અને કોશાના પ્રસંગથી થાય છે. ચિત્રમાં આર્યસ્થૂલિભદ્ર, કોશાની ચિત્રશાળામાં ગુરુની આજ્ઞા લઈને ચાતુર્માસાર્થે રહ્યા છે, તે વિષયની રજૂઆત માટે ચિત્રકારે આર્યસ્થૂલિભદ્રને લાકડાના સિંહાસન ઉપર બેસાડીને, સામે બેઠેલી સ્ત્રી–કોશાને પોતાનો ડાબો હાથ ઊંચો કરીને જમણા હાથથી ધાર્મિક ઉપદેશ સમજાવતા બતાવ્યા છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ત્રણ ગુરુભાઈઓની તપસ્યાનો પ્રસંગ જોવાનો છે આર્યસ્થૂલિભદ્ર જ્યારે ચાતુર્માસ કોશાને ત્યાં કરવા ગયા, ત્યારે તેમની સાથે તેઓના ત્રણ ગુરુભાઈઓ પણ અનુક્રમે કુવાના ભારવટ ઉપર, સિંહની ગુફાના દ્વાર ઉપર અને સર્પના રાફડા ઉપર ચાતુર્માસ કરવા ગયા હતા, તે પ્રસંગ ચિત્રકારે અત્રે અનુક્રમે કુવો, સિંહની આકૃતિ તથા સર્પનું મુખ કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ ઊભેલા એકએક સાધુ પાસે ચીતરીને, અત્રે રજૂ કરેલ છે.

ચિત્ર ૧૮૯: આર્યવજ્રસ્વામી. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૯૯ ઉપરથી. આર્યધનગિરિ પોતાની પૂર્વાવસ્થામાં–સંસારીપણામાં તેમની સ્ત્રી સુનંદા સાથે તુંબવન નામના ગામમાં રહેતા હતા. સુનંદાને ગર્ભવતી અવસ્થામાં ત્યજી દઈને ધનગિરિએ દીક્ષા લીધી હતી. પછીથી સુનંદાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્રે જન્મતાંની સાથે જ એવું સાંભળ્યું, કે પોતાના પિતાએ જૈન સાધુની દીક્ષા લીધેલી છે. આ સાંભળતાં જ તેને જાતિસ્મરણ–જ્ઞાન થયુ. માતાને પોતાની ઉપર જરા ય મોહ ન થાય એટલા માટે તે હમેશાં રડીરડીને માતાને કટાળો આપવા લાગ્યો; તેથી તેની માતાએ તે છ માસનો થયો, ત્યારે જ તેના પિતા--આર્યધનગિરિને વહોરાવી દીધો. તેમણે ગુરુના હાથમાં સોંપ્યો. ગુરુએ બાળકમાં બહુ ભાર હોવાને લીધે તેનુ વજ્ર નામ પાડ્યું. તે પારણામાં રહ્યોરહ્યો અગિયાર અંગ ભણ્યો.

પછી તે બાળક વજ્ર ત્રણ વરસનો થયો, ત્યારે તેનો કબજો લેવા માટે સુનંદાએ રાજાની પાસે ફરિયાદ કરી. રાજાએ બાળકને રાજસભામાં બોલાવીને, આર્યધનગિરિ તથા સુનંદાને કહ્યું, કે તમે બને જણા બાળકને સમજાવો અને બાળક પોતાની રાજીખુશીથી જેની પાસે જાય તેને

Fig 224 चित्र २२४

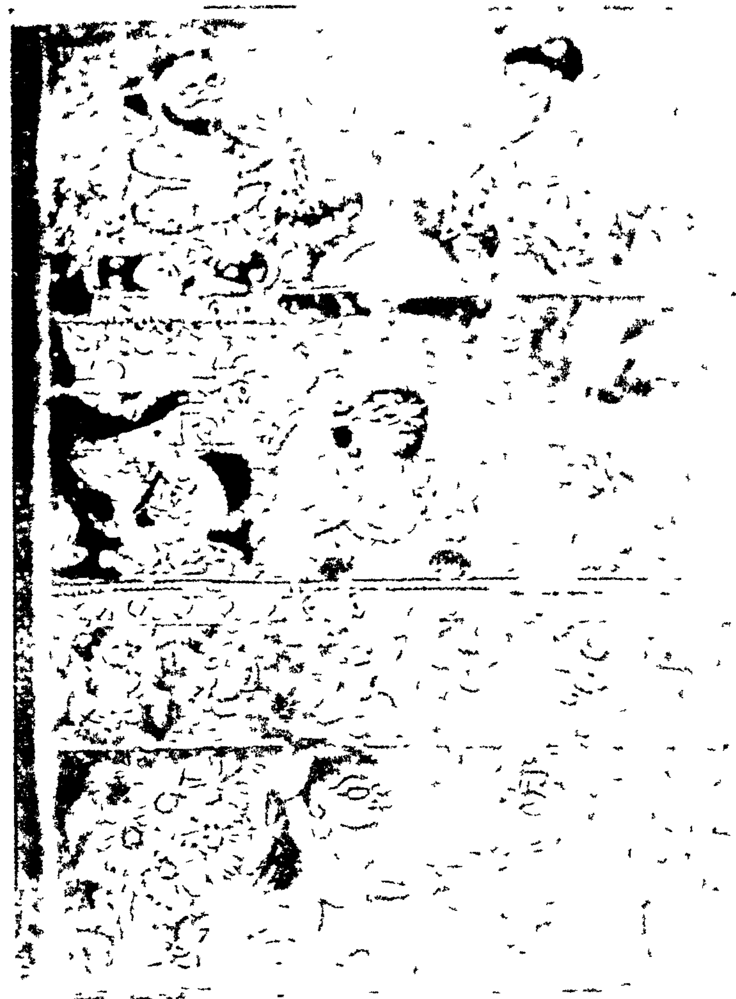

Fig 225 चित्र २

Fig 22[illegible] चित्र २२[illegible]

Fig 227 चित्र २२७

Fig 228 चित्र २२८

Fig 229 चित्र २२९

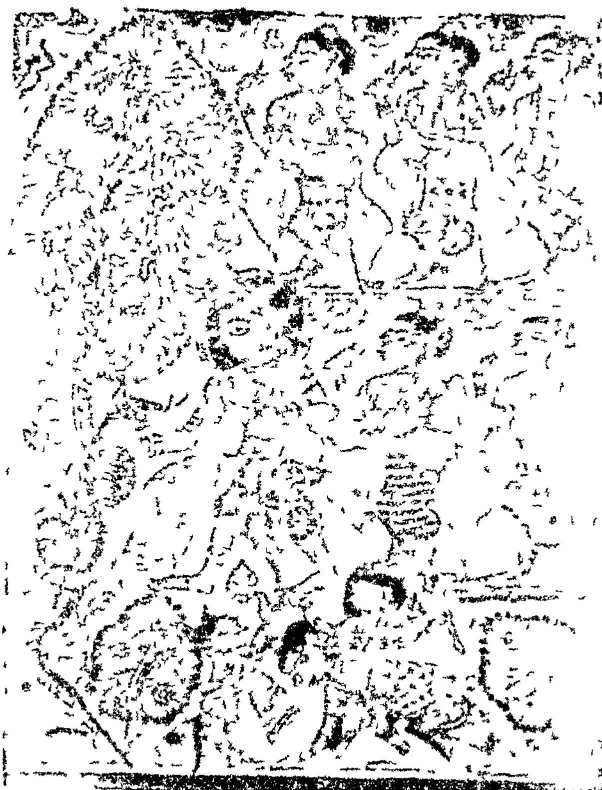

Fig. 230 चित्र २३०

Fig 231 चित्र २३१

Fig 232 चित्र २३२

બાળક સોંપવામાં આવશે.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના બાળક–વજ્રના પારણામાં ભણવાના પ્રસંગથી થાય છે. ચિત્રની મધ્યમાં પારણામાં બાળક વજ્ર ઊભેલો છે. તેની એક બાજુએ એક સ્ત્રી, ઘણું કરીને, તેની માતા સુનંદા તથા બીજી બાજુએ ચાર સાધ્વીઓ બેઠેલી છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, રાજદરબારમાં બાળક–વજ્ર આર્યધનગિરિ પાસેથી ઓઘો ગ્રહણ કરે છે, તે નીચેનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચિત્રમાં એક બાજુ રાજદરબારમાં રાજા પોતાની સામે બેઠેલા આર્યધનગિરિને અને પોતાની બાજુમાં બેઠેલી માતા–સુનંદાને પોતે કરવા ધારેલો ન્યાય સંભળાવતા દેખાય છે. રાજાની ગાદીની બાજુમાં સુનંદા વજ્રને ફોસલાવવા માટે રમકડાં–મીઠાઈ વગેરેનાં પ્રલોભનો આપતી અને સામે સિંહાસન ઉપર બેઠેલા આર્યધનગિરિ ઓઘો બતાવતાં અને તે ઓઘો લેવાની ઉત્સુકતા બતાવતો બાળક–વજ્ર ચિત્રની મધ્યમાં ઊભેલો છે આર્યધનગિરિની પાછળ તેમનો એક શિષ્ય–સાધુ તેમની શુશ્રૂષા કરતો બતાવેલો છે

Plate XLV

ચિત્ર ૧૯૦: મહાવીરજન્મ અને છપ્પન દિગ્કુમારીઓ તરફથી કરવામાં આવતો મહોત્સવ. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૪૬ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના મહાવીરજન્મના પ્રસંગથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૪નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રના અનુસંધાને, છપ્પન દિગ્કુમારીઓના મહોત્સવનો નીચેનો પ્રસંગ જોવાનો છે. પ્રભુનો જન્મ થતા જ છપ્પન દિગ્કુમારીઓનાં આસન કંપ્યાં અને અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુનો જન્મ થએલો જાણી, હર્ષપૂર્વક સૂતિકાઘરને વિષે આવી. તેઓમાં (૧) ભોગંકરા (૨) ભોગવતી (૩) સુભોગા (૪) ભોગમાલિની (૫) સુવત્સા (૬) વત્સમિત્રા (૭) પુષ્પમાળા અને (૮) અનંદિતા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ અધોલોકથી આવી પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમસ્કાર કરી ઈશાન દિશામાં સૂતિકાઘર રચ્યુ; અને એ ઘરથી એક યોજન પર્યંત જમીનને સંવર્તવાયુ વડે શુદ્ધ કરી.

(૯) મેઘંકરા (૧૦) મેઘવતી (૧૧) સુમેઘા (૧૨) મેઘમાલિની (૧૩) તોયધારા (૧૪) વિચિત્રા (૧૫) વારિષેણા અને (૧૬) બલાહિકા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ ઊર્ધ્વલોકથી આવી પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમન કરી સુગંધી જળ તથા પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી.

(૧૭) નંદા (૧૮) ઉત્તરાનંદા (૧૯) આનંદા (૨૦) નંદિવર્ધના (૨૧) વિજયા (૨૨) વિજયંતી (૨૩) જયંતી અને (૨૪) અપરાજિતા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓએ પૂર્વ દિશા તરફના રૂચક પર્વતથી આવીને મુખ જોવા માટે આગળ દર્પણ ધર્યું.

(૨૫) સમાહારા (૨૬) સુપ્રદત્તા (૨૭) સુપ્રબુદ્ધા (૨૮) યશોધરા (૨૯) લક્ષ્મીવતી (૩૦) શેષવતી (૩૧) ચિત્રગુપ્તા અને (૩૨) વસુંધરા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓ દક્ષિણ દિશાના રૂચક પર્વતથી આવી સ્નાન માટે જળથી ભરેલા કળશો લઈ ગીતગાન કરવા લાગી.

(૩૩) ઈલાદેવી (૩૪) સુરાદેવી (૩૫) પૃથિવી (૩૬) પદ્મવતી (૩૭) એકનાસા (૩૮)

નવમિકા (૩૯) ભદ્રા અને (૪૦) શીતા નામની આઠ દિગ્કુમારીઓ પશ્ચિમ દિશાના રૂચક પર્વતથી આવી, પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને પવન નાખવા માટે હાથમાં વીંજણા લઈને ઊભી રહી.

(૪૧) અલંબુસા (૪૨) મિનકેશી (૪૩) પુંડરીકા (૪૪) વારુણી (૪૫) હાસા (૪૬) સર્વપ્રભા (૪૭) શ્રી અને (૪૮) હ્રી નામની આઠ દિગ્કુમારીઓ ઉત્તર દિશાના રૂચક પર્વતથી આવી, ચામર વીંઝવા લાગી.

(૪૯) ચિત્રા (૫૦) ચિત્રકનકા (૫૧) શતેરા અને (૫૨) વસુદામિની નામની ચાર દિગ્કુમારીકાઓ રૂચક પર્વતની વિદિશાઓમાંથી આવી, હાથમાં દીપક લઈ ઈશાન વગેરે વિદિશાંઓમાં ઊભી રહી.

(૫૩) રૂપા (૫૪) રૂપાસિકા (૫૫) સુરૂપા અને (૫૬) રૂપકાવતી નામની ચાર દિગ્કુમારીઓએ રૂચક દ્વીપથી આવીને ભગવંતના નાળને ચાર અંગૂલથી છેટે છેદી, ખોદેલા ખાડામાં નાખી, ખાડો વૈડૂર્યરત્નોથી પૂરી તેની ઉપર પીઠ બનાવ્યુ, તથા તેને દૂર્વાથી બાધીને તે જન્મઘરની પૂર્વ દિશા, દક્ષિણ દિશા અને ઉત્તર દિશામાં કેળનાં ત્રણ ઘર બનાવ્યાં. દક્ષિણ દિશાવાળા ઘરમાં પ્રભુને તથા માતાને સિંહાસન ઉપર બેસારી, બંનેને સુગંધી તેલનુ મર્દન કર્યું.

ચિત્રમાં જુદીજુદી દિશા, વિદિશાઓની એકેક દિગ્કુમારી રજુ કરી છે; કારણ કે આટલી જગ્યામાં ૫૬ દિગ્કુમારીઓ ચીતરી શકાય નહિ. ચિત્રમાં કેળના ત્રણ ઘર તથા એ સિંહાસન પણ ચીતરેલાં છે. કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતોમાં આવી રીતનો ચિત્રપ્રસંગ ચીતરેલો જોવામાં આવતો નથી.

ચિત્ર ૧૯૧: જન્માભિષેક અને ઇંદ્રનું પચરૂપે પ્રભુને લઇને મેરુ ઉપર જવું. ચિત્ર ૧૯૦ ના જ પાના ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના ઇંદ્ર પંચરૂપે પ્રભુને મેરુ ઉપર લઈ જાય છે, તે પ્રસંગથી થાય છે. ઇંદ્રે પ્રભુને કરસપુટમાં લીધા અને પ્રભુની સેવાનો તમામ લાભ લેવા માટે પોતાનાં પાંચ રૂપ બનાવ્યાં. એક રૂપે પ્રભુને ગ્રહણ કર્યા, બે રૂપે બંને બાજુએ રહીને ચામર વીંઝવા લાગ્યો, એક રૂપે પ્રભુના માથે છત્ર ધારણ કર્યું અને એક રૂપે વજ્ર ધારણ કરીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. પછી ચિત્રના અનુસંધાને, જન્માભિષેકનો ઉપરનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૪નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

ચિત્રની મધ્યમાં બે હાથમાં પ્રભુને પકડીને એક રૂપે ઇન્દ્ર વેગથી જતો દેખાય છે, બીજા રૂપે સૌથી આગળ વજ્ર ધારણ કર્યું છે, તેની પાછળ ત્રીજા રૂપે ચામર વીંઝતો અને ચોથા રૂપે પ્રભુના મસ્તકે છત્ર ધારણ કરતો તથા પાંચમા રૂપે ચામર વીંઝતો દેખાય છે. ઇંદ્ર આકાશમાં ઉતાવળથી જતો હોવાથી ચામર ધરતાં બંને રૂપો તથા છત્રવાળું રૂપ આગળપાછળ થઈ ગયાં છે. ચિત્રનાં પાત્રો વેગવાન છે, જે ચિત્રકારનો પીંછી ઉપરનો અદ્ભુત કાબૂ દર્શાવે છે. સદ્ભાગ્યે આ ચિત્રોના ચિત્રકારનું નામ પણ મલી આવ્યું છે. જુઓ ચિત્ર ૨૧૯નું વર્ણન.

Plate XLVI

ચિત્ર ૧૯૨: ચતુર્વિધ સંઘ. લીંબડીની પ્રતના પાના ૯૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં સૌથી ઉપર-

Fig 233 चित्र २३३

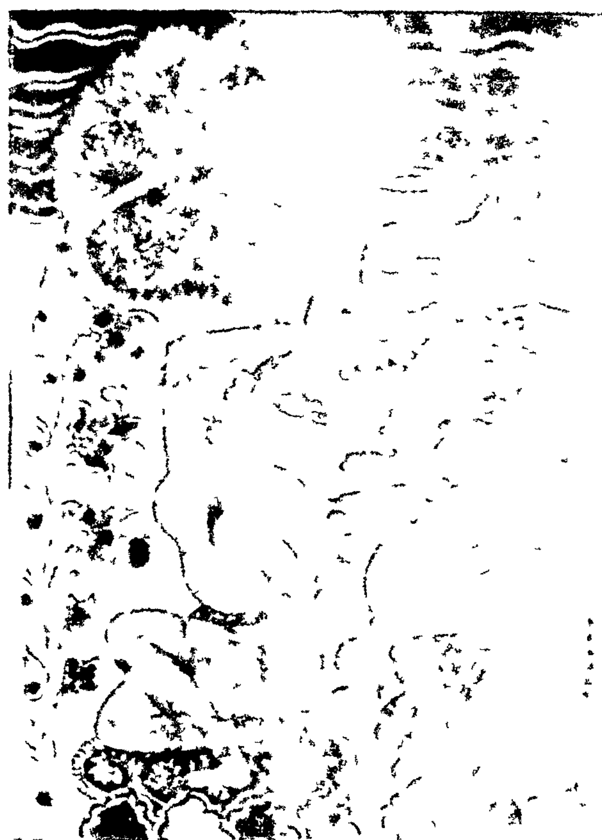

Fig 234 चित्र २३४

Fig 235 चित्र २३५

Fig 236 चित्र २३६

Fig 237 चित्र २३७

Fig 238 चित्र २३८

Fig. 239 चित्र २३९

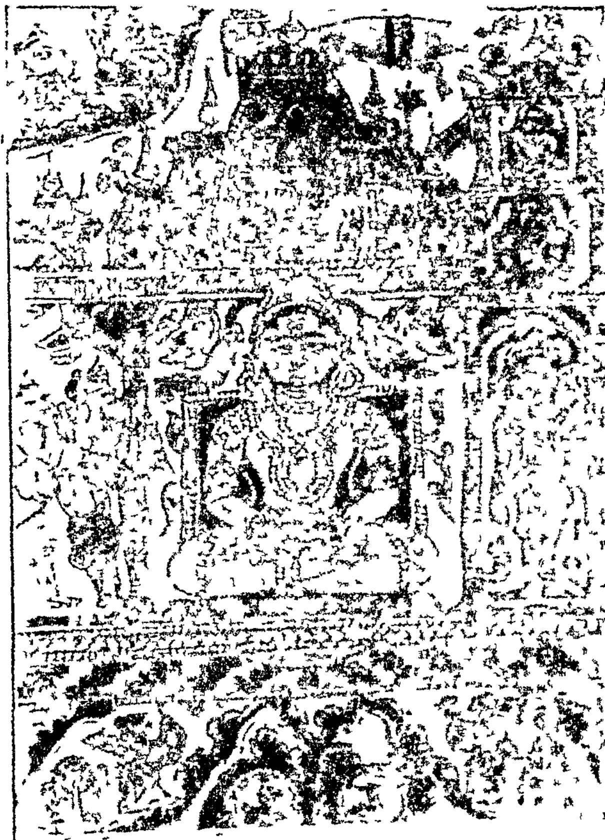
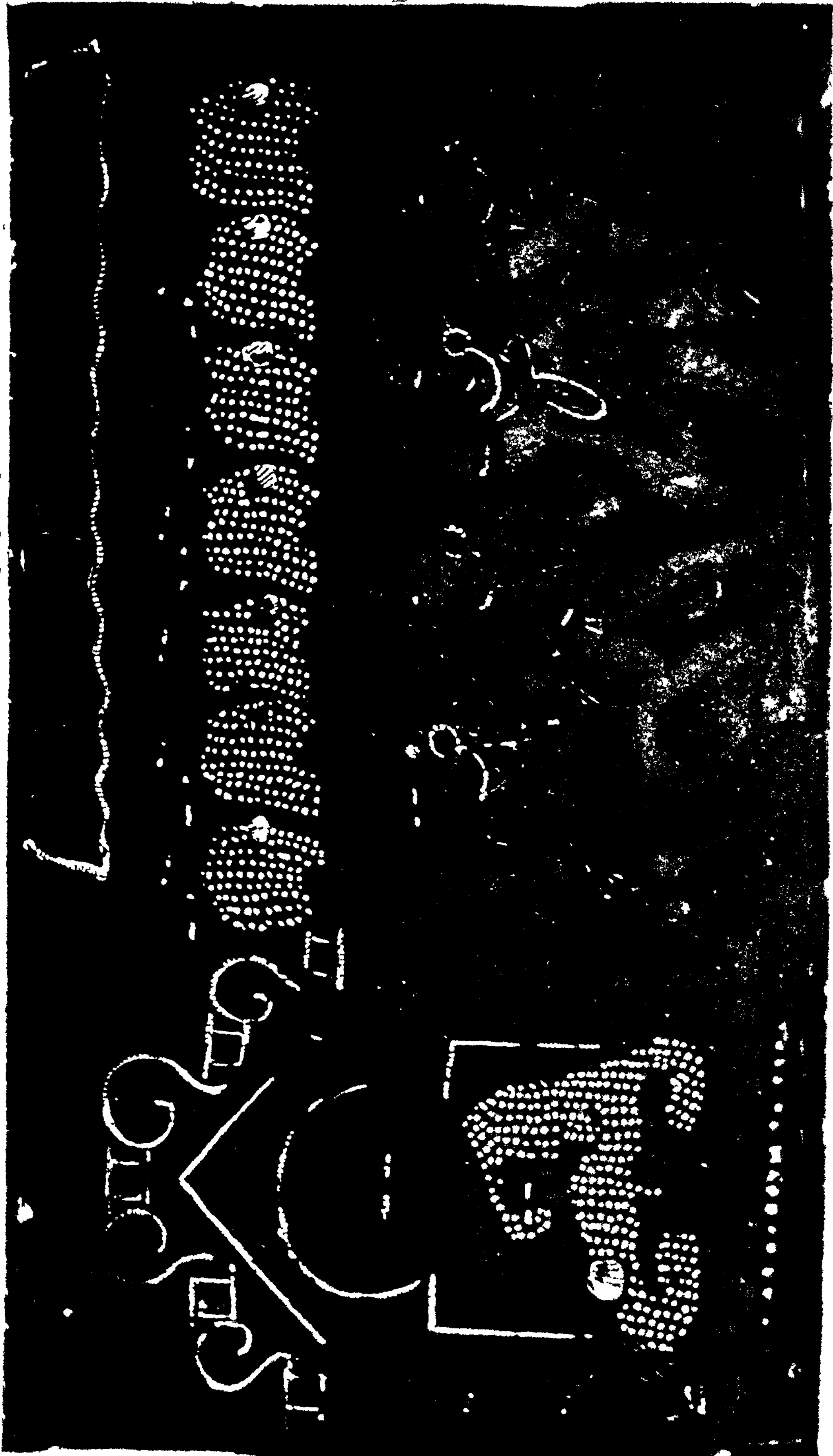

Fig 240 चित्र २४०

Plate LVII

ના ભાગમાં ભગવાન મહાવીરની આભૂષણો સહિતની પદ્માસનસ્થ જિનપ્રતિમાજી શિખરની નીચેના ભાગના દેરામાં ગભારામાં બેઠેલા છે અને તેમની પાસે ગભારાની બહાર, ઘુમટની નીચેના રંગમંડપમાં બે હાથ જોડીને સ્તુતિ કરતા બે સાધુઓ ઊભેલા છે આ પ્રસંગની નીચે, ચિત્રના મધ્ય ભાગમાં ચાર શ્રાવકો બે હાથની અંજલિ જોડીને સ્તુતિ કરતા બેઠેલા છે અને સૌથી નીચેના ત્રીજા પ્રસંગમાં બે સાધ્વીઓ અને બે શ્રાવિકાઓ બંને હાથની અંજલિ જોડીને સ્તુતિ કરતી બેઠેલી છે. આ ચિત્ર ભગવાન મહાવીર ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ ગુણશીલ ચૈત્યમા બેસીને પર્યુષણા કલ્પની પ્રરૂપણા કરે છે તેને લગતું છે

લખાણની આઠ લીટીઓ પૈકી સાતમી અને આઠમી લીટીમાં આ પ્રતિ લખાયાનો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે. । संवत् १५१४ वर्षे । माघ सुदि २ सोमे । मंत्रि देवा लिखितं ॥ અર્થાત્–સવત ૧૫૧૪ના માહ સુદિ ૨ ને સોમવારના દિવસે (આ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત) મંત્રિ દેવાએ લખી છે.

Plate XLVII

ચિત્ર ૧૯૩: પાર્શ્વનાથ પંચમુષ્ટિ લોચ અને કમઠોપસર્ગ–નિવારણ. લીંબડીની પ્રતના પાના ૪૪ ઉપરથી. ચિત્રમાં અનુક્રમે બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત પંચમુષ્ટિ લોચના પ્રસંગથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૫૫નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે કમઠોપસર્ગ–નિવારણનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચિત્રની મધ્યમાં પદ્માસનની બેઠકે આભૂષણો સહિત પ્રભુ પાર્શ્વનાથ બેઠેલા છે. તેઓશ્રીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફ્ણાઓ છે. જમણી બાજુએ ચાર હાથવાળો ધરણેન્દ્ર બે હાથની અંજલિ જોડીને તથા ડાબી બાજુએ ચાર હાથવાળી તેની પટરાણી બે હાથની અંજલિ જોડીને કમઠોપસર્ગનું નિવારણ કર્યા પછી પ્રભુની સ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. ધરણેન્દ્ર અને તેની પટરાણીના બાકીના બે હાથ પૈકી એક હાથમાં અંકુશ છે અને બીજો હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે. ધરણેન્દ્ર તથા પટરાણીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની ફ્ણાઓ છે. વળી ધરણેન્દ્રના મસ્તકની ઉપરના ભાગમાં ચાર હાથવાળી દેવી (વૈરોટયા?) દેખાય છે તેણીના બે હાથમાં સર્પ છે અને પટરાણીના મસ્તક ઉપર ચાર હાથવાળો દેવ (ક્ષેત્રપાલ?) દેખાય છે; કારણ કે તેની આગળ તેનુ વાહન કૂતરો ઊભેલો છે. આ ચિત્રમાં જે ધોળી પટીઓ થીગડાં જેવી દેખાય છે, તેથી આ સુવર્ણાક્ષરી પ્રતના પાછળના અક્ષરો બચાવવા માટે કોઈ કલાથી અનભિજ્ઞ વ્યક્તિએ આ ચિત્રને બેડોળ બનાવી દીધુ છે.

Plate XLVIII

ચિત્ર ૧૯૪ થી ૨૦૫ અને ૨૦૬ થી ૨૧૭ કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. હંસ વિ૦ ૨ની પ્રત ઉપરથી.

Plate IL–L

ચિત્ર ૨૧૮–૨૧૯ પ્રશસ્તિ. ડહેલા ૧ની પ્રતના પાના ૧૨૧ની બંને બાજુ. આ પ્રતના પાના ૧૨૦ની પાછળની બાજુ અને ૧૨૧ની બંને બાજુ થઈને આ પ્રત લખાવનારની ૯ શ્લોકની પ્રશસ્તિ છે, જે પૈકી ૧૨૦મા પાનામાં ૫ શ્લોક છે અને બાકીના ૪ શ્લોક પાના ૧૨૧ની એક

બાજુ પદ્યમાં છે; અને આ પ્રત લખાવનાર તથા ચીતરનાર ચિત્રકારનું નામ પાના ૧૨૧ની પાછળની બાજુ ચાર લીટીમાં ગદ્યમાં છે, જે આ પ્રમાણે છેઃ-

"श्री हूँबड ज्ञातीय सं० झांझण स० वर्द्धमान सं० वीरपाल गुणराज एतैः श्री तपापक्षे श्री विजयतिलकसूरींद्र शिष्य भ. श्री जयसुंदरसूरिवरणामुपदेशेन सुवर्णाक्षरे। श्री कल्पलेखित॥ प्राग्वाट् ज्ञातीय मंत्रि कूंपा सुत सोमाकेनालेख्य चित्र० सारंगेनचित्रिता॥श्रीः॥

હૂંબડ જ્ઞાતીવાળા સંઘવી ઝાંઝણ, સંઘવી વર્દ્ધમાન, સઘવી વીરપાલ [તથા] ગુણરાજ વગેરે[શ્રેષ્ટીઓ]એ તપાગચ્છીય શ્રી વિજયતિલકસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય ભટ્ટારક શ્રી જયસુંદરસૂરીશ્વરજીના ઉપદેશથી સોનાના અક્ષરોથી [આ] કલ્પસૂત્ર લખાવ્યુ [અને તે] પોરવાડ જ્ઞાતીવાળા મંત્રિ કૂંપાના પુત્ર સોમે લખ્યુ [અને]સારગ નામના ચિત્રકારે ચીતર્યું."

Plate LI

ચિત્ર ૨૨૦ થી ૨૨૩ સુદર સુશોભનો. નવાબ ૨ની પ્રતના હાંસિયાઓ.

Plate LII

ચિત્ર ૨૨૪ નિશાલ ગણુણું. ડહેલા ૨ની પ્રતના પાના ૪૩ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં પણ ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના આમલકી ક્રીડાના ચિત્રથી થાય છે.

(૧) એક વખતે સૌધર્મેન્દ્ર પોતાની સભામા મહાવીરના ધૈર્યગુણની પ્રશંસા કરી અને કહેવા લાગ્યો કે. 'હે દેવો! અત્યારના આ કાળમાં મનુષ્યલોકમાં શ્રીવર્ધમાનકુમાર એક બાળક હોવા છતાં પણ તેમના જેવો બીજો કોઈ પ્રરાક્રમી વીર નથી ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ તેમને બિવરાવવાને અસમર્થ છે' આ સાભળીને એક દેવ કે જેનું નામ જણાવવામાં નથી આવ્યુ. તે જયાં કુમારો ક્રીડા કરતા હતા ત્યા આવ્યો અને સાંબેલા જેવા જાડા, ચપળ બે જીભવાળા, ચળકતા મણિવાળા, ફૂફાડા મારતા, કાજળ સમાન કાળા વર્ણવાળા, ક્રૂર આકૃતિવાળા અને વિસ્તૃત ફણાવાળા મોટા સર્પનુ રૂપ બનાવીને ક્રીડા કરવાના વૃક્ષને વીંટાળી દીધું. આવો ભયંકર સર્પ જોઈ ભયભીત બનેલા બધા કુમારો રમતગમત પડતી મૂકી નાસી છૂટયા; પરંતુ મહાપરાક્રમી ધૈર્યશાળી શ્રી વર્ધમાનકુમારે જરાપણ ભય પામ્યા વિના પોતે ત્યાં તેની પાસે જઈ, સર્પને હાથથી પકડી દૂર ફેંકી દીધો. સર્પ દૂર પડયો એટલે નિર્ભય બનેલા કુમારો પાછા એકઠા થઈ ગયા અને ક્રીડા શરૂ કરી દીધી.

(૨) હવે કુમારોએ વૃક્ષની રમત પડતી મૂકી દડાની રમત શરૂ કરી. રમતમાં એવી શરત હતી કે જે હારી જાય તે જીતેલાને ખભા ઉપર બેસાડે. કુમારવેષધારી દેવ શ્રી વર્ધમાનકુમાર સાથે રમતાં હારી ગયો. તેણે કહ્યું 'ભાઈ, હું હાર્યો અને આ વર્ધમાનકુમાર જીત્યા માટે એમને મારા ખભા ઉપર બેસવા દો.' શ્રી વર્ધમાન ખભા ઉપર બેઠા એટલે દેવે તક સાધી તેમને બિવરાવવાનો પ્રપંચ કર્યો. તેણે પોતાની દેવશક્તિથી સાત તાડ જેટલું ઊંચું પોતાનું શરીર બનાવ્યુ. પ્રભુ તેનો પ્રપંચ અવધિજ્ઞાનના બળથી જાણી ગયા. તેમણે વજ્ર જેવી કઠોર મુષ્ટિથી તેની પીઠ પર એવો તો પ્રહાર કર્યો કે તે ચીસો પાડવા લાગ્યો અને પીડા પામવાથી મચ્છરની જેમ સકોચાઇ ગયો. પ્રભુનું પરાક્રમ તથા ધૈર્ય પ્રત્યક્ષ અનુભવી ઇન્દ્રના સત્ય વચનનો તેણે મનમાં સ્વીકાર

Fig 242 चित्र २४२

Fig 243 चित्र २४३

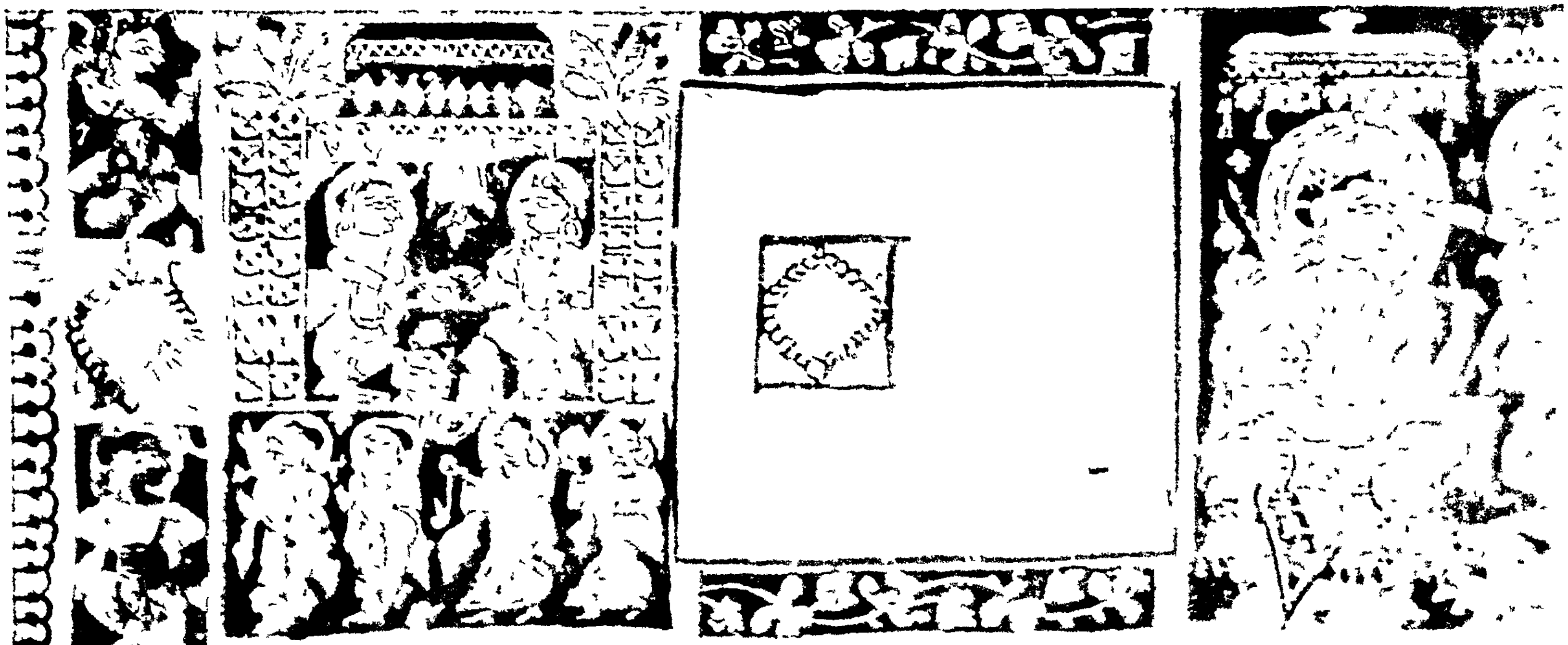

Fig 244 चित्र २४४

Fig. 216 चित्र २१६

Fig. 217 चित्र २१७

Fig. 218 चित्र २१८

Fig. 219 चित्र २१९

કર્યો અને પોતાનું અસલ સ્વરૂપ પ્રકટ કરી સઘળો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે વખતે ઇન્દ્રે ધૈર્યશાળી પ્રભુનું 'વીર' એવું ગુણનિષ્પન્ન નામ પાડ્યુ.

ચિત્રમાં વર્ધમાનકુમારે માથે મુકુટ તથા કાનમાં કુંડળ વગેરે આભૂષણો પહેરેલાં છે અને ઝાડને વીંટાઇ વળેલો સર્પ છે. વર્ધમાનકુમારની આગળપાછળ, ત્રણ તથા ઉપરના ભાગમાં એક બીજો છોકરો ચીતરેલો છે. વર્દ્ધમાન દેવના ખભા ઉપર બેઠેલા છે વળી નજીકમાં એક વ્યક્તિ ઊભેલી છે, જે જમણો હાથ ઊંચો કરીને કોઇને બોલાવીને મહાવીરના આ પરાક્રમનો પ્રસંગ બતાવતી હોય એમ લાગે છે.

આ પ્રસંગની સાથે સરખાવો કૃષ્ણની બાળક્રીડાનો એક પ્રસંગ

(૧) કૃષ્ણ જ્યારે બીજા ગોપ બાળકો સાથે રમતા હતા ત્યારે તેમના શત્રુ કંસે મારવા મોકલેલો અઘ નામનો અસુર એક યોજન જેટલું સર્પરૂપ ધારણ કરી માર્ગ વચ્ચે પડ્યો અને કૃષ્ણ સુદ્ધાં બધાં બાળકોને ગળી ગયો આ જોઇ કૃષ્ણે એ સર્પના ગળાને એવી રીતે રૂંધી નાખ્યુ કે જેથી તે સર્પ અઘાસુરનુ મસ્તક ફાટી શ્વાસ નીકળી ગયો અને તે મરી ગયો. તેના મુખમાથી બાળકો બધા સકુશળ બહાર આવ્યા, —ભાગવત દશમસ્કન્ધ, અ. ૧૨, શ્લો. ૧૨-૩૫, પૃ. ૮૮.

(૨) એકબીજાને અરસપરસ ઘોડા બનાવી જ્યારે ગોપ બાળકો સાથે કૃષ્ણ અને બળભદ્ર રમતા હતા, તે વખતે કંસે મોકલેલો પ્રલમ્બ નામનો અસુર તે રમતમાં દાખલ થયો. તે કૃષ્ણ અને બળભદ્રને ઊપાડી જવા ઇચ્છતો હતો એણે બળભદ્રનો ઘોડો બની તેમને દૂર લઇ જઇ, એક પ્રચંડ અને ભયાનક રૂપ પ્રગટ કર્યું. બળભદ્રે છેવટે ન ડરતા સખત મુષ્ટિપ્રહારથી એ વિકરાળ અસુરને લોહી વમતો કરી ઠાર કર્યો અને અંતે બધા સકુશળ પાછા ફર્યા.

—ભાગવત દશમસ્કન્ધ. અ ૨૦, શ્લો. ૧૮–૩૦.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે નિશાલ ગણણાનો નીચેનો પ્રસગ જોવાનો છે. પ્રભુ જ્યારે આઠ વર્ષથી કઈંક અધિક ઉમ્મરના થયા ત્યારે, પ્રભુ જન્મથી જ ત્રણ જ્ઞાન સહિત જન્મેલા હોવા છતાં, પરમ હર્ષિત થએલાં માતાપિતા, સામાન્ય પુત્રની પેઠે તેઓને નિશાળે ભણવા મોકલવા તૈયાર થયાં. શુભ મુહૂર્તે અને શુભ લગ્ને પ્રભુને નિશાળે બેસાડવાની મહોત્સવપૂર્વક મોટી તૈયારી કરી સગાં–સબંધીઓનો, હાથી, ઘોડા વગેરે વાહનોથી, હાર, મુગટ, કુંડલ, બાજુબંધ, કંકણ વગેરે આભૂષણોથી અને પંચવર્ણીય રેશમી વસ્ત્રોથી આદરપૂર્વક સત્કાર કર્યો. ભણાવનાર પંડિતને માટે મહામૂલ્યવાળાં ઘરેણાં. વિવિધ પ્રકારના રત્નો અને શ્રીફળ વગેરે ઉત્તમ વસ્તુઓ તૈયાર કરવામા આવી. નિશાળના વિદ્યાર્થીઓને વહેંચવા માટે સોપારી, સાકર, બદામ, દ્રાક્ષ, ચારોળી, મીઠાઈ અને વિવિધ પ્રકારનાં વસ્ત્રો મંગાવ્યાં સુવર્ણ, રત્ન અને રૂપાથી જડેલા પાટી–ખડિયો–લેખન વગેરે ઉપકરણો તૈયાર કર્યાં. દેવી સરસ્વતીની મૂર્તિના પૂજન માટે કિંમતી રત્નો અને મોતીઓથી જડેલુ સુવર્ણનુ મનોહર આભૂષણ તૈયાર કરાવ્યુ કુલની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ પ્રભુને પવિત્ર જળ વડે સ્નાન કરાવી. ચંદન કપૂર વગેરે સુગધી દ્રવ્યોથી વિલેપન કર્યું ત્યાર પછી ઉત્તમ વસ્ત્રો, દિવ્ય આભૂષણો અને પુષ્પમાળા વડે અલંકૃત થએલા પ્રભુને સુવર્ણની સાંકળથી શોભી રહેલા ઉત્તમ હાથી ઉપર બેસાડ્યા સેવકોએ પ્રભુના મસ્તક ઉપર રમણીય છત્ર ધારણ કર્યું. ચંદ્રનાં કિરણો જેવાં સફેદ ચામરો વીંઝાવા લાગ્યા, ગવૈયાઓ ગાન ગાવા લાગ્યા, વાજિંત્રો-

ના મધુર સૂર નીકળવા લાગ્યા, વિવિધ પ્રકારના નાચ થવા લાગ્યા, યાચકોને ઇચ્છિત દાન મળવા લાગ્યાં. એવી રીતે ધામધૂમ સાથે, ચતુરંગી સેનાથી પરવરેલા શ્રી વર્દ્ધમાનકુમાર પંડિતને ઘેર ભણવા ગયા

ચિત્રમાં હાથી ઉપર વર્દ્ધમાનકુમાર બેઠેલા છે. હાથીની આગળ એક માણુસ શરણાઈ વગાડતો દેખાય છે અને હાથીની પાછળ ઉપર બે અને નીચે એક, કુલ ત્રણ સ્ત્રીઓ મંગલ ગીતો ગાતી ઊભી છે. નીચે ચાર પુરુષો બેઠેલા છે.

ચિત્ર ૨૨૫: મહાવીર-દીક્ષા. ડહેલા ૨ની પ્રતના પાના ૪૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં અનુક્રમે ત્રણ પ્રસંગો છે. તેમાં કથાપ્રસંગની શરૂઆત ઉપરના સંવત્સરી-દાનના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૪નું વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે દીક્ષામહોત્સવનો મધ્યનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૫નું વર્ણન.

આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, અનુક્રમે પંચમુષ્ટિ લોચનો નીચેનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૩૬નું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૨૬: શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ. ડહેલા ૨ની પ્રતના પાના ૭૬ ઉપરથી. આર્યસુધર્માને કાશ્યપગોત્રવાળા આર્યજંબુ નામે સ્થવિર શિષ્ય હતા. તેઓશ્રીનો જન્મ રાજ-ગૃહ નામના નગરમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ ઋષભ અને માતાનું નામ ધારિણી હતું. જંબુકુમાર એક વખતે રાજગૃહીના ઉદ્યાનમાં આવેલા આર્યસુધર્મા પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવા ગયા હતા. તેઓશ્રીનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને સંસાર ઉપર જંબુકુમારને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો હતો, છતાં પણ માતાપિતાના દૃઢ આગ્રહને વશ થઇને તેઓ આઠ કન્યાઓ પરણ્યા. લગ્નની પ્રથમ રાત્રિએ જ, જંબુકુમાર પોતાની આઠ સ્ત્રીઓને પ્રતિબોધ આપી રહ્યા હતા. તે વખતે ચારસો નવાણું ચોરના પરિવારવાળો પ્રભવ નામનો ચોર પણ ચોરી કરવા માટે ત્યાં ઘરમાં આવ્યો હતો. જંબુકુમારનો વૈરાગ્યવાસિત ઉપદેશ સાંભળી ચારસો નવાણું ચોરો સહિત પ્રભવ અને આઠે સ્ત્રીઓ પ્રતિબોધ પામ્યાં અને સવાર પડતાં જ પાંચસો ચોર, આઠ સ્ત્રીઓ, તે સ્ત્રીઓનાં માતા-પિતા અને પોતાનાં માતાપિતા, એ રીતે કુલ પાંચસો છવ્વીસની સાથે શ્રી આર્યજંબુએ નવાણું ક્રોડ સોનૈયા ત્યજી દઇને દીક્ષા લીધી.

ચિત્રમાં ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં જંબુકુમાર, જમણી બાજુએ બબેની ચાર લાઇ-નોમાં બેઠેલી આઠ સ્ત્રીઓને અને જંબુકુમારની નીચેના ભાગમાં ચોરી કરવા પ્રવૃત્ત થએલા પ્રભવ વગેરે ચોરોને ઉપદેશ આપતા દેખાય છે.

Plate LIII

ચિત્ર ૨૨૭: હરિણૈગમેષિન્. સોહન પાના ૧૧ ઉપરથી. ચિત્રમાં હરિણૈગમેષિન્ બે હાથમાં આકાશમાર્ગે ગર્ભ લઇને જતો દેખાય છે. તેના પગની નીચેના ભાગમાં પહાડની આકૃતિ તથા બંને બાજુ સુંદર ઝાડ ચિત્રકારે ચીતરેલાં છે. તેને આકાશમાર્ગે ચાલતો હોવાનો બતાવવા માટે હંસ પક્ષીની ડિઝાઇનવાળા તેના ઉત્તરાસંગના બંને છેડાઓને ચિત્રમાં ઊડતા બતાવેલા છે.

Fig. 250 चित्र २५०

Fig. 251 चित्र २५१

આ ચિત્ર ચિત્રકારની પીંછી ઉપરનો સુંદર કાબૂ દર્શાવે છે.

ચિત્ર ૨૨૮: સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલા. સોહન. પાના ૧૯ ઉપરથી. સિદ્ધાર્થ રાજા સ્નાન-ગૃહમાંથી નીકળી, બહાર જ્યાં સભાનું સ્થાન હતું ત્યાં પહોંચ્યા અને સિંહાસન ઉપર પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખી બિરાજમાન થયા. ત્યારબાદ પોતાની બહુ નજીક નહીં તેમ બહુ દૂર નહીં એવી રીતે સભાના અંદરના ભાગમાં પડદો બંધાવ્યો.

પડદાની મનોહરતા

આ પડદાને વિવિધ પ્રકારનાં મણિ અને રત્નો જડેલાં હોવાથી અતિશય દર્શનીય લાગતો હતો. જ્યાં ઊંચી જાતનાં વસ્ત્રો વણાતાં હતાં, ત્યાં જ તે બનાવરાવવામા આવેલો હોવાથી ભારે કિંમતી હતો. બારીક રેશમનો બનાવેલો અને સેંકડો ગૂંથણીઓ વડે મનને આશ્ચય પમાડનારો તાણો તેમાં ખીલી નીકળતો હતો વળી એ પડદા ઉપર અનેક પ્રકારનાં મનોહર અને આશ્ચર્ય-કારક ચિત્રો આલેખેલાં હતાં. વરુ, વૃષભ, મનુષ્યો, મગરમચ્છો, પખીઓ, સર્પો, કિન્નરદેવો, રૂરૂ જાતિનાં મૃગલાં, અષ્ટાપદ નામનાં જંગલનાં પશુઓ, ચમરી ગાયો, હાથીઓ, તેમ જ અશો-કલતા વગેરે વનલતાઓ અને પદ્મલતાઓનાં કળાભરેલાં ચિત્રો તેમાં મુખ્ય હતાં. આ પડદો–જવનિકા બંધાવવાનો ઉદ્દેશ એ જ હતો કે અંદરના ભાગમાં રાણી વગેરે અંતઃપુરવાસિનીઓ નિરાંતે બેસી શકે.

રાણીનું સિંહાસન

પડદાની અંદર રાણીને બેસવાને માટે એક સિંહાસન ગોઠવવામાં આવ્યુ. તેની ઉપર મણિ–રત્નની સુંદર રચના કરવામાં આવી હતી. બેસવાની જગ્યાએ સ્વચ્છ અને કોમળ રેશમી ગાદી બિછાવી તેની ઉપર સફેદ ચાદર પાથરવામા આવી હતી. એ રીતે તે અતિશય કોમળ અને શરીરને સુખકારી લાગે એવું સિંહાસન ગોઠવવામાં આવ્યુ હતું.

ચિત્રમાં સિદ્ધાર્થ રાજા જમણા હાથમાં તલવાર તથા ડાબા હાથમાં ફૂલ રાખીને સિંહાસન ઉપર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઇને બેઠેલા છે. મસ્તક ઉપર ચંદરવો બાંધેલો છે. વચ્ચે પડદો છે. પડદાના આંતરામાં ત્રિશલા જમણા હાથમાં ફૂલ રાખીને વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસ-જ્જિત થઇને બેઠેલાં છે. તેમના મસ્તક ઉપર પણ ચંદરવો બાંધેલો છે. ચિત્રના ઠેઠ ઉપરના ભાગમાં બે મોર ચીતરેલા છે

ચિત્ર ૨૨૯: ત્રિશલાનો આનંદ. સોહન. પાના ૩૦ ઉપરથી. ગભ સહીસલામત છે એમ જણાતાં ત્રિશલા માતાના આનંદનો પાર ન રહ્યો ચિત્રમાં ત્રિશલા ખૂબ આનંદમાં આવી જઇને હીંચકા ઉપર હીંચકા ખાતાં બેઠેલાં છે કલ્પસૂત્રની બીજી કોઇપણ સચિત્ર પ્રતમા આ પ્રસંગને આ રીતે ચીતરેલો મારા જોવામાં આવ્યો નથી. હીંચકામાં બારીક સુંદર કોતરકામ કરેલુ દેખાય છે. ત્રિશલાની જમણી બાજુએ હીંચકા ઉપર ઊભી રહેલી ચામરધારિણી સ્ત્રી–પરિચારિકા ડાબા હાથથી ચામર વીંઝતી દેખાય છે. ડાબી બાજુએ બીજી એક સ્ત્રી–પરિચારિકા વાડકામાં ચંદન–ઘનસાર વગેરે વિલેપન કરવાના દ્રવ્યો લઇને હીંચકા ઉપર ઊભેલી છે. હીંચકાની નીચેના ભાગમાં બને બાજુએ એકેક સ્ત્રી–પરિચારિકા બેઠેલી છે; વળી નીચેના ભાગની મધ્યમાં

બીજી બે સ્ત્રીઓ બંને હાથથી પકડેલા સુખડના ટુકડાથી અંગ-વિલેપન કરવાનાં દ્રવ્યો ઘસતી હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે ચિત્રકારે પ્રસંગની રજૂઆત બહુ સુંદર રીતે કરેલી છે.

ચિત્ર ૨૩૦: આમલકી ક્રીડા. સોહન. પાના ૩૪ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ ચિત્રને લગતું જ ચિત્ર ૨૨૪નું આમલકી ક્રીડાનું વર્ણન.

આ ચિત્રમાં વર્ધમાનકુમારે માથે મુકુટ તથા કાનમાં કુંડળ વગેરે આભૂષણો પહેરેલાં છે અને ડાબા હાથે ઝાડને વીંટાઈ વળેલા સર્પને મોં આગળથી પકડેલો છે. વર્ધમાનકુમારની પાછળ બે તથા ઉપરના ભાગમા ત્રણ બીજા છોકરાઓ ચીતરેલા છે. ઠેઠ નીચેના ભાગમાં બને બાજુ એકેક ઝાડ રજૂ કરેલુ છે. મધ્યમાં દેવના ઉપર બેઠેલા વર્ધમાન અને તેમના જમણા હાથની મુષ્ટિનો પ્રહાર સહન નહિ થવાથી કમ્મરમાંથી વળી જઇને ઘોડા જેવો બની ગએલો દેવ ચીતરેલા છે. વળી નજીકમાં ઊભો રહેલો એક છોકરો જમણો હાથ ઊંચો કરીને બીજા છોકરાઓને બોલાવીને વર્ધમાનકુમારના આ પરાક્રમનો પ્રસંગ બતાવતો હોય એમ લાગે છે.

Plate LIV

ચિત્ર ૨૩૧: પ્રભુ મહાવીરની દીક્ષા. હંસ વિ. ૧ના પાના ૬૦ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના પાલખીના ચિત્રથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૫નું વણુન. આ પછી ચિત્રના અનુસધાને, ઉપરના ચિત્રમાં વર્ણવેલા પ્રભુ મહાવીરે કરેલા અનગારપણા(સાધુપણા)ના સ્વીકારનો પ્રસંગ જોવાનો છે; વર્ણનને માટે જુઓ ચિત્ર ૩૬નુ આ જ પ્રસંગને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૨: પ્રભુ મહાવીરની દીક્ષા. પુરાતત્ત્વવિદ્ શ્રી જિનવિજયજીની સુવર્ણાક્ષરી સંવત ૧૫૧૧ની શ્રી મહાવીર ચરિત્રની હસ્તપ્રત ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે, તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના પ્રભુ મહાવીરે કરેલા સાધુપણાના સ્વીકારથી થાય છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૭નુ વર્ણન. આ પછી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના ચિત્રમાં વર્ણવેલો પ્રભુ મહાવીરના સમવસરણનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૯નું વર્ણન.

Plate LV

ચિત્ર ૨૩૩: વર્ષીદાન તથા દીક્ષામહોત્સવ. સોહન. પાના ૩૬ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે. તેમાં કથાનો પરિચયની શરૂઆત ઉપરના વર્ષીદાનના ચિત્રથી થાય છે વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૩૪નુ વર્ણન. પછી ચિત્રના અનુસંધાને, દીક્ષા મહોત્સવનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૫નુ વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૪: પચમુષ્ટિ લોચ. સોહન. પાના ૩૬ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૩૬નું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૩૫: ગૌતમસ્વામી. સોહન. પાના ૭૮ ઉપરથી. ચિત્રની મધ્યમાં લાકડાની સુંદર નકશીકામવાળી પાટ ઉપર પદ્માસનની બેઠકે ગૌતમસ્વામી બેઠા છે. તેઓશ્રીની પાછળના ભાગમાં બને બાજુએ અને મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં લાકડાની નકશીકામવાળું પૂંઠિયુ છે.

Fig 252 चित्र २५२

Fig 253 चित्र २५३

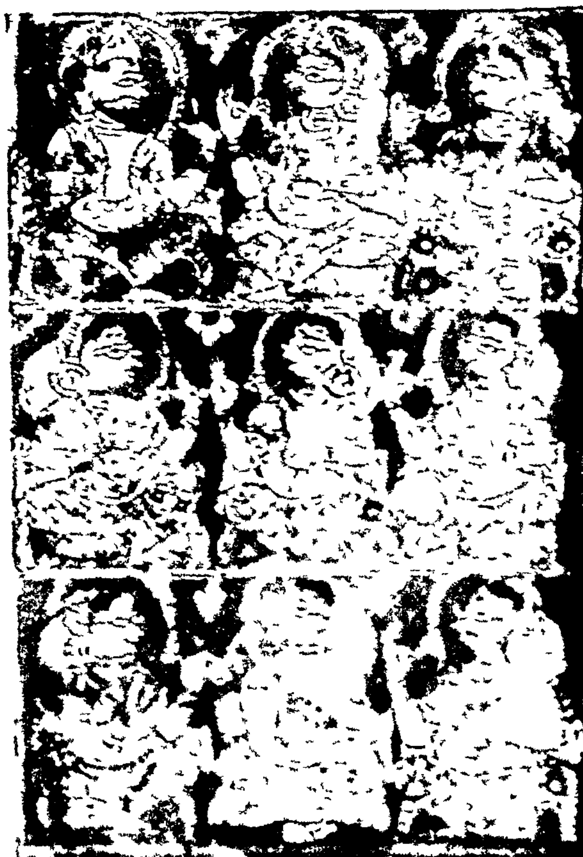

Fig 254 चित्र २५४

જિનમંદિરની વિશાલતાનો આબેહૂબ ખ્યાલ આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. બંને મૂર્તિઓની નીચેની પટ્ટીમાં હારબંધ હાથીઓ ચીતરેલા છે. પટ્ટીની નીચેના ભાગમાં પહાડની આકૃતિ છે. બંને મૂર્તિઓની નીચે ગોળાકૃતિમાં ધર્મચક્રની રચના બે હરણીઆંઓના જોડલાં ચીતરીને રજૂ કરી છે.

ચિત્ર ૨૪૦: મહાતીર્થ શ્રી ગીરનાર. સોહન. પાના ૯૬ ઉપરથી. આ ચિત્રમાં શ્વેતાંબર જૈનોના બીજા મુખ્ય તીર્થ ગીરનારજીની રજૂઆત કરવાનો ચિત્રકારનો આશય હોય તેમ લાગે છે ચિત્રની બરાબર મધ્યમાં શિખરબંધ જિનમદિરમાં શંખના લંછન(ચિન્હ)વાળી આભૂષણ સહિત ગીરનાર તીર્થના મુખ્ય દેરાસરના મૂળનાયક બાવીસમા તીર્થંકર શ્રીનેમિનાથજીની સુદર મૂર્તિ ચિત્રકારે ચીતરેલી છે: ચિત્ર ૨૩૯ની માફક આ ચિત્રમાં પણ શિખર ઉપર ધ્વજા ફરકી રહી છે મૂળનાયકની જમણી બાજુએ એક પુરુષ અને એક સ્રી બંને હાથની અજલિ જોડીને સ્તુતિ કરતાં દેખાય છે. ઘણુંકરીને તેઓ આ પ્રત ચીતરાવનાર પતિ–પત્ની હશે એમ લાગે છે. ડાબી બાજુએ કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભેલી એક સ્રીની આકૃતિ છે, જે ઘણુંકરીને 'રાજિમતી'ની હોવી જોઇએ, કારણ કે ગીરનાર પર્વત પરના મુખ્ય મદિરથી જરા દૂરની ટેકરી ઉપર 'રાજુલની ગુફા' નામની એક ગુફામાં 'રાજિમતી'ની મૂર્તિ આજે પણ ગીરનાર પર્વત પર વિદ્યમાન છે. રાજિમતીના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં એક ઉપર એક એમ બે પદ્માસનસ્થ જિન મૂર્તિઓ છે, જે ચીતરીને ગીરનાર ઉપરના બીજા જિનમંદિરોની રજૂઆત કરવાનો ચિત્રકારનો આશય હોય એમ લાગે છે. તે મૂર્તિઓના ઉપરના ભાગમાં એક હંસયુગલ ચીતરેલું છે. ચિત્રની ડાબી બાજુના શિખર ઉપર પણ એક પક્ષી ચીતરેલુ છે તથા ઉપરના ખૂણામાં પહાડની આકૃતિ રજૂ કરી શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના શાસનની અધિષ્ઠાયિકા અબિકાયક્ષિણી તથા યક્ષરાજની મૂર્તિઓ ચીતરેલી છે ચિત્રના તળિયાના ભાગમાં બંને બાજુ એકેક ઝાડ અને એકેક પુરુપ–યાત્રાળુ ડુંગર ઉપર ચડતાં દેખાય છે જમણી બાજુથી ચડતા યાત્રાળુના બંને હાથમાં ફૂલની માળા તથા ડાબી બાજુથી ચડતા યાત્રાળુના જમણા હાથમાં કાઈક વાજિંત્ર જેવું અને ડાબો હાથ ઊંચો કરેલો છે. મધ્યમાં ધર્મચક્રના દ્યોતક બે હરણીઆં ચીતરેલાં છે, પરંતુ અજાયબીની વાત એ છે કે બીજા ચિત્રો તથા શિલ્પકામોની માફક આ ચિત્રનાં બંને હરણને એકબીજાની સન્મુખ રજૂ નહિ કરતાં અંત્રે એકબીજાની પાછળ બેઠેલાં ચીતરેલાં છે.

Plate LVII

ચિત્ર ૨૪૧: સ્થૂલિભદ્ર, કોશા અને સાત બહેનો. કુસુમ. પાના ૧૦૧ ઉપરથી. માઢર ગોત્રવાળા સ્થવિર આર્ય સભૂતિવિજયને ગૌતમ ગોત્રવાળા આર્ય સ્થૂલિભદ્ર શિષ્ય હતા. તેઓ પાટલીપુત્રના મહામંત્રી શકટાલના પુત્ર હતા. પૂર્વાવસ્થામાં તેઓ બાર વર્ષ સુધી કોશા નામની ગણિકાને ત્યા રહ્યા હતા; વરરુચિ નામના વિદ્વાન બ્રાહ્મણના પ્રપંચથી મહામંત્રી શકટાલ મૃત્યુ પામ્યા. નદરાજાએ સ્થૂલિભદ્રને બોલાવી મંત્રીપદ સ્વીકારવાનું કહ્યુ; પરંતુ પિતાના મૃત્યુને લીધે સસારપર વૈરાગ્ય આવવાથી આર્ય સભૂતિવિજયજી પાસે જૈનધર્મની સાધુદીક્ષા અંગિકાર કરી.

દીક્ષા અંગિકાર કરી, ગુરુની આજ્ઞા લઇ પૂર્વ પરિચિત કોશા ગણિકાને ત્યાં ચિત્રશાળામાં

Fig 259 चित्र २५९

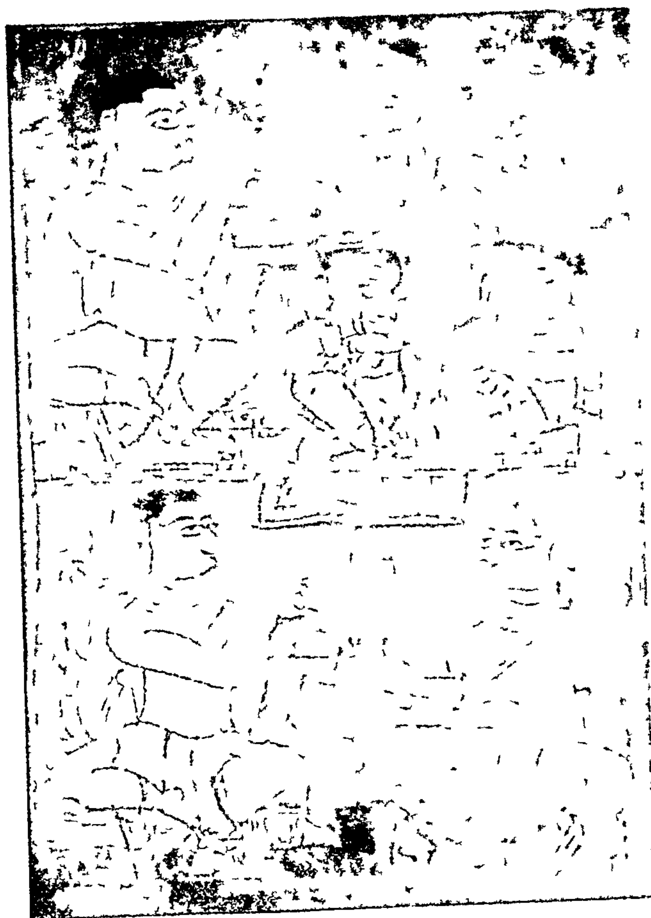

Fig 260 चित्र २६०

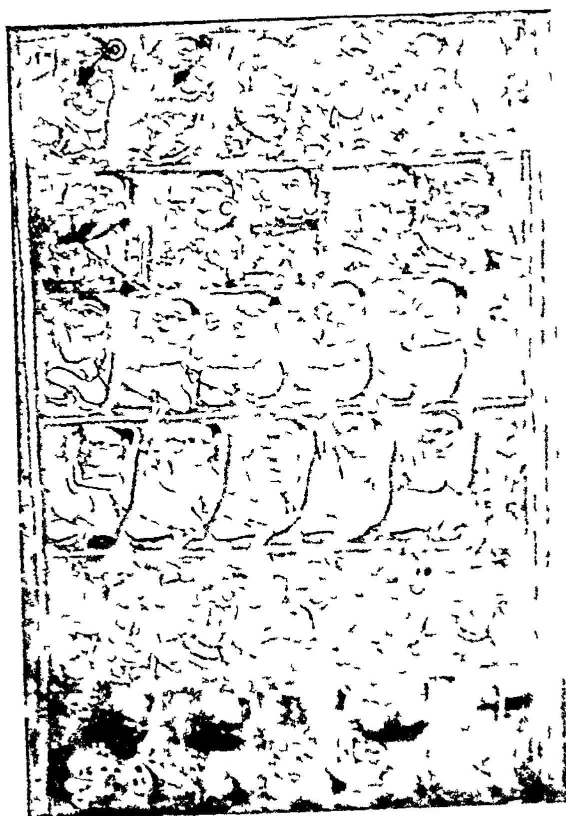

Fig 261 चित्र २६१

Plate LXV

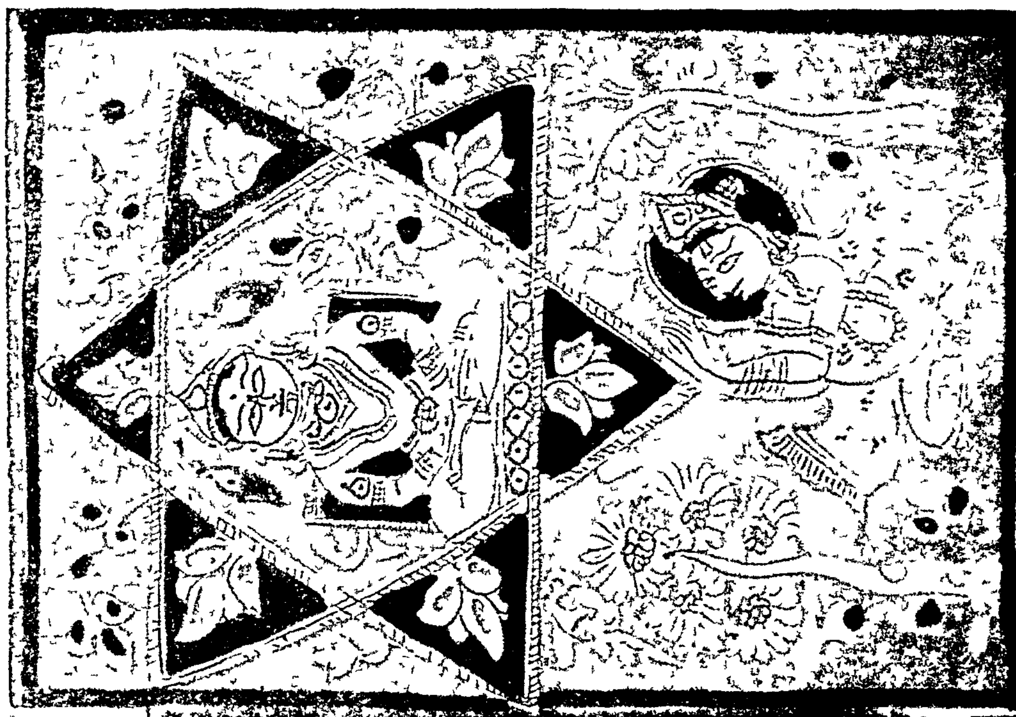

Fig. 263 चित्र २६३

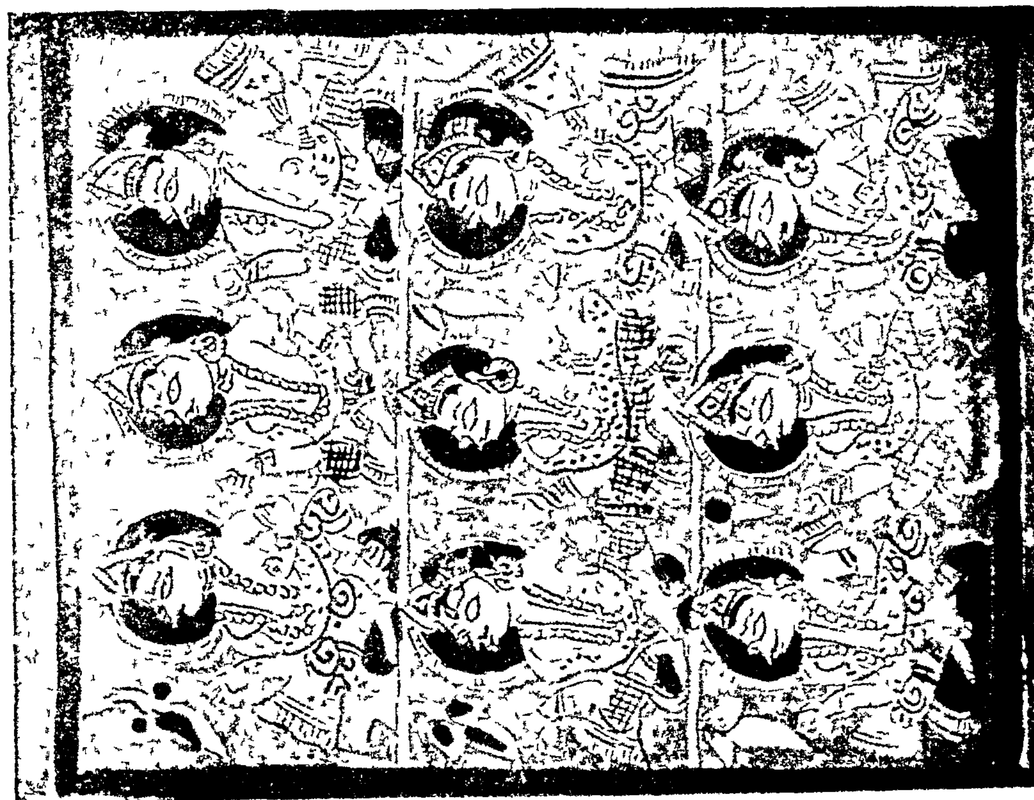

Fig. 262 चित्र २६२

Fig. 265 चित्र २६५

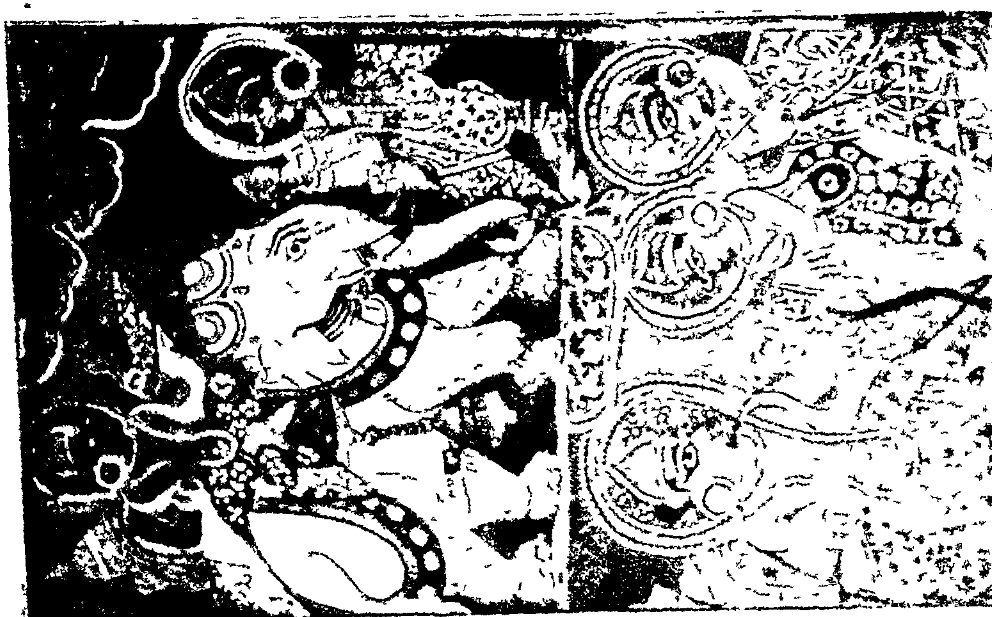

Fig. 264 चित्र २६४

ચાતુર્માસ રહ્યા. ચાતુર્માસ અંતે કોશાને પ્રતિબોધ પમાડી શ્રાવિકા બનાવી પોતે ગુરુ પાસે આવ્યા.*

એક વખત યક્ષા આદિ પોતાની સાત સાધ્વી બહેનો આર્ય સ્થૂલિભદ્રને વંદન કરવા આવી તે વખતે વિદ્યાના બળથી પોતાનું સિંહરૂપ વિકુર્વીને બહેનોને બીવરાવી. જ્યારે આ બાબત શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીના જાણવામાં આવી ત્યારે તેમને ઘણી દિલગીરી થઇ. સ્થૂલિભદ્ર જ્યારે વાચના લેવા ગયા ત્યારે 'તમે વાચના માટે અયોગ્ય છો' એમ ભદ્રબાહુસ્વામીએ કહ્યું.

ચિત્રમાં એક બાજુ આર્ય સ્થૂલિભદ્ર સાધુ-અવસ્થામાં લાકડાના સિંહાસનની મધ્યમાં પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલા છે. બીજી બાજુ ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં હંસ પક્ષીની ડિઝાઇનવાળા ચંદરવાની નીચે યક્ષા આદિ સાત સાધ્વી બહેનો વંદન કરતી બંને હાથ જોડીને બેઠેલી છે અને નીચેના ભાગમાં નૃત્ય કરતી બે સ્ત્રીઓ કોશા અને તેની બહેન ઉપકોશા છે; અને તે બંનેની બાજુમાં સ્થૂલિભદ્ર નૃત્ય વગેરેથી ચલાયમાન નહિ થવાથી બંને બહેનો બંને હાથની અંજલિ જોડીને તેઓશ્રીના સાધુપણાની પ્રશંસા કરતી ઊભેલી છે. ચિત્રની અંદરના નૃત્ય સ્વરૂપોના રૂપો ચીતરવામાં ચિત્રકારે સજીવતા આણવા માટેનો પ્રયાસ કરેલો છે કલ્પસૂત્રની બીજી કોઈપણ પ્રતમા આ પ્રસંગને લગતું આવી જાતનું ચિત્રણ મારા જોવામા આવ્યુ નથી. આખા યે ચિત્રમાં સોનાની શાહીનો પુષ્કળ ઉપયોગ કરેલો દેખાઈ આવે છે.

Plate LVIII

ચિત્ર ૨૪૨: ઋષભદેવનુ નિર્વાણ. સોહન. પાના ૫૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૪૧નું આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન. આ ચિત્રમાં અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવ પ્રભુનુ નિર્વાણ થએલુ હોવાથી પ્રભુની પલાંઠી નીચે સિદ્ધશિલાની આકૃતિ અને તેની નીચે અષ્ટાપદના આઠ પગથિયા તથા આજુબાજુ ચાર વૃક્ષોની રજૂઆત કરી છે

ચિત્ર ૨૪૩: દેવી સરસ્વતી. સોહન. પાના ૭૭ ઉપરથી. લાકડાના સુંદર કોતરકામવાળા ભદ્રાસનની મધ્યમાં સરસ્વતી દેવીની સુંદર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત મૂર્તિ બિરાજમાન છે. દેવીના ઉપરના જમણા હાથમાં પુસ્તક તથા ડાબા હાથમાં દાંડી સહિત કમલ-પુષ્પ છે, જ્યારે નીચેના જમણા હાથમાં કમંડલુ અને ડાબા હાથમાં વીણા છે. કલ્પસૂત્રની બીજી હસ્તપ્રતોમા દેવી સરસ્વતીનાં આવાં સુંદર કલારૂપકો બહુ જ ઓછાં જોવામાં આવે છે ચિત્ર ૨૩૫ની માફક આ ચિત્રમા પણ ઉપરના ભાગની બંને બાજુએ મુખમાં ફૂલની માળા સહિત એકેક મોર ચીતરેલો છે તેણીના વાહન તરીકે ચિત્રની નીચેના ભાગમાં હંસપક્ષી પણ ચીતરેલ છે.

ચિત્ર ૨૪૪: શ્રીઋષભદેવનું પાણિગ્રહણ કાંતિ વિ ૧ પાના ૭૦ ઉપરથી. 'પ્રથમ તીર્થંકરનો વિવાહ કરવો એ મારો આચાર છે' એમ વિચારી કરોડો દેવદેવીઓથી પરિવરેલો ઇન્દ્ર પ્રભુ પાસે આવ્યો અને વિવાહ આરંભ્યો પ્રભુનુ વર સંબંધીનુ સઘળું કાર્ય ઇન્દ્રે પોતે તથા દેવોએ કર્યું અને બને કન્યાઓનું વધૂ સંબંધીકાર્ય દેવીઓએ કર્યું.

ચિત્રમાં આજની માફક ચારે દિશામાં ચોરીના છોડ બાંધેલાં છે દરેક છોડમાં ચોરી ઉપર

---

*સ્થૂલિભદ્રના સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર માટે મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ 'કામવિજેતા સ્થૂલિભદ્ર' નામની નવલકથા વાંચો [illegible]

કેળના પાંદડા બાંધેલાં છે. ચોરીની ઉપરના ભાગમાં છત્ર તથા તોરણ બાંધેલું છે. પ્રભુ સંસારાવસ્થામા એક સ્ત્રી સાથે હસ્તમેળાપ કરતા ચિત્રમાં દેખાય છે. બંનેની મધ્યમાં નીચે એક બ્રાહ્મણ બેઠેલો છે અને તે અગ્નિમાં ઘીની આહુતિ આપતો દેખાય છે. સૌથી નીચે બે પુરુષો તથા બે સ્ત્રીઓ ઊભેલાં છે સૌથી આગળના પ્રથમ પુરુષના જમણા હાથમાં ફૂલ છે અને પાછળના બીજા પુરુષનો જમણો હાથ ઊંચો કરેલો દેખાય છે; પાછળની બંને સ્ત્રીઓ પૈકીની પ્રથમ સ્ત્રીના જમણા હાથમા સળગતો રામણદીવો અને બીજી સ્ત્રીના ઊંચા કરેલા જમણા હાથમાં શ્રીફળ દેખાય છે. આ સ્ત્રી–પુરુષો આપણે ઉપર જણાવી ગયા તે પ્રમાણે મનુષ્યો નથી પણ દેવો છે, તે દર્શાવવા ચિત્રકારે દરેકના ચહેરાની આજુબાજુ ફરતું દિવ્ય તેજ બતાવવા માટે ગોળ આભામંડળો સફેદ રંગથી ચીતરેલાં છે. આ ચિત્ર પંદરમા સૈકાની લગ્ન–વ્યવસ્થાનો આબેહૂબ ખ્યાલ આપે છે.

ચિત્ર ૨૪૫: શ્રી ઋષભદેવનો રાજ્યાભિષેક. ઉપરના જ પાનાની ડાબી બાજુનો ચિત્રપ્રસંગ ચિત્રના વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૬૪ના નીચેના પ્રસંગનુ આં જ ચિત્રને લગતું વર્ણન. આ ચિત્રમાં સિંહાસન ઉપર વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થઇને પ્રભુ રાજગાદી ઉપર જમણા હાથમાં તલવાર પકડીને બેઠેલા છે, અને પ્રભુની સામે ડાબા હાથમાં પકડેલા કુમકુમનાં રત્નજડિત સુવર્ણપાત્રમાથી લીધેલા કુમકુમ વડે જમણા હાથના અંગૂઠાથી પ્રભુના ભાલસ્થલમાં રાજ્યાભિષેકનુ તિલક કરતો ઇન્દ્ર ઊભેલો છે. ઇન્દ્રના ચાર હાથ પૈકીનો નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે અને ઊંચા કરેલા ચોથા–ડાબા હાથમાં અંકુશ પકડેલો છે. બંનેના મસ્તક ઉપર રાજચિહ્ન તરીકે છત્ર છે અને બંનેના ચહેરાને ફરતાં દિવ્ય તેજનાં દ્યોતક આભામંડળો છે.

Plate LIX

ચિત્ર ૨૪૬: શ્રીમારૂદેવાની મુક્તિ. કાંતિ વિ. ૧. પાના ૭૧ ઉપરથી. ભરત ચક્રવર્તિએ મારૂદેવા માતાને પણ પોતાની સાથે લીધાં અને તેમને હાથી ઉપર બેસાડચાં. સમવસરણની નજીક આવતાં જ ભરતે માતા મારૂદેવાને કહ્યું કે, 'માતાજી ! આપના પુત્રની ઋદ્ધિ સામે એકવાર દૃષ્ટિ તો કરો!' ભરતના આનંદોદ્ગાર સાંભળી મારૂદેવા માતાના અંગેઅંગ રોમાંચિત થયાં. પાણીના પ્રવાહથી જેવી રીતે કાદવ ધોવાઈ જાય તેવી રીતે આનંદાશ્રુ વડે તેમનાં પડળ પણ ધોવાઇ ગયાં. પ્રભુની છત્રચામર વગેરે ઋદ્ધિ જોઈ તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યાં કે, 'ખરેખર ! મોહથી વિહ્વળ બનેલા પ્રાણીઓને ધિક્કાર છે ! પોતાનો સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી જ સહુ સ્નેહ બતાવે છે ! આ ઋષભના દુ:ખની નકામી ચિંતા કરીકરીને અને રડીરડીને આંધળી થઈ ગઈ, છતાં સુરઅસુરથી સેવાતા અને આવી અનુપમ સમૃદ્ધિ ભોગવતા આ ઋષભે મને સુખ સમાચારનો સંદેશો પણ ન મોકલ્યો ! આવા સુખમાં માતા શેની યાદ આવે ? એવા સ્વાર્થી સ્નેહને હજારોવાર ધિક્કાર હો !' એવી ભાવના ભાવતાંભાવતાં મારૂદેવા માતાને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ અને તે જ ક્ષણે આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી મુક્તિ પામ્યાં.

ચિત્રમાં હાથી ઉપર આગળ બેઠેલા શ્રીમારૂદેવા માતા છે, જેમના ડાબા હાથમાં શ્રીફળ છે; પાછળ બેઠેલા ચક્રવર્તિ ભરત છે; તેમના માથા ઉપર છત્ર છે. હાથીની આગળના ભાગમાં જમણા ખભા ઉપર તલવાર તથા ડાબા હાથમાં ઢાલ રાખીને ચાલતો પદાતિ-સૈનિક છે.

Plate LXV

चित्र

te LXVIII

चित्र २६७

Fig 267

ચિત્ર ૨૪૭. શ્રીબાહુબલિની તપસ્યા. કાંતિવિ. ૧ ના પાનાં ૭૩ ઉપરથી શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના બીજા પુત્ર બાહુબલિ મુનિએ સર્વ સાવદ્યનો ત્યાગ કર્યો, પણ અભિમાનનો ત્યાગ ન કરી શક્યા. તેમને વિચાર થયો કે: 'જો હું હમણાંને હમણાં જ પ્રભુ પાસે જઈશ તો મારે મારા નાના ભાઇ, પણ દીક્ષાપર્યાયથી મોટા ગણાતા ભાઈઓને વંદન કરવું પડશે. હું ઉમરમાં તથા બલમાં પણ આવો મોટો હોવા છતાં નાના ભાઈઓને વંદન કરું એ કેમ બને ? એટલે જ્યારે મને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ પ્રભુ પાસે જવાનું રાખીશ.' આવા અહંકારને અહંકારમાં જ એક વર્ષ પર્યંત કાઉસગ્ગધ્યાનમાં ઊભા રહ્યા. વરસને અંતે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ મોકલેલી બ્રાહ્મી અને સુંદરી નામની તેમની બે સાધ્વી બહેનોએ આવીને કહ્યું કે: 'હે ભાઈ! અભિમાન-રૂપી હાથીથી નીચે ઉતરો.' બાહુબલિના હૃદય ઉપર એ પ્રતિબોધની તાત્કાલિક અસર થઈ અને અહંકારરૂપી હાથી થકી નીચે ઉતરી જેવો પગ ઉપાડ્યો કે તુરત જ તેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ.

ચિત્રની મધ્યમાં બાહુબલિ મુનિ કાઉસગ્ગધ્યાનમાં ઊભેલા છે, આજુબાજુ ઝાડ ઊગેલા છે, નીચે બંને સાધ્વી બહેનો આવીને પ્રતિબોધ કરતી ઊભેલી છે.

ચિત્ર ૨૪૮: શ્રીશય્યંભવ ભટ્ટ અને જૈન સાધુઓ. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ ઉપરથી એક દિવસે શ્રી આર્ય પ્રભવસ્વામીએ પોતાની પાટે સ્થાપવાને યોગ્ય કોઈ પોતાના ગણમાં કે સંઘમાં છે કે નહીં તે જાણવા જ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો, પણ તેવો યોગ્ય પુરુષ દેખાયો નહિ; તેથી બીજા સંપ્રદાયમાં ઉપયોગ મૂકતાં રાજગૃહ નગરમાં યજ્ઞ કરતો શય્યંભવ ભટ્ટ તેમના જોવામાં આવ્યો. પછી તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી બે શિષ્યો ત્યા ગયા અને બોલ્યા કે, 'अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते परं' એટલે કે ખરેખર આ તો કષ્ટ જ છે, શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ કાંઈ જણાતું નથી !

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના યજ્ઞના ચિત્રથી થાય છે શય્યંભવ ભટ્ટ યજ્ઞ કરતા દેખાય છે અને બાજુમાં ઊભા રહેલા બે જૈન સાધુઓ ઉપરના શબ્દો હાથ ઊંચા કરીને બોલતા દેખાય છે ! આ સાંભળીને યજ્ઞ કરતાંકરતાં શય્યંભવ ભટ્ટે પોતાના બ્રાહ્મણ ગુરુને આ બાબતનો ખુલાસો પૂછતાં યોગ્ય ઉત્તર નહિ મળવાથી ચિત્રના અનુસંધાને, નીચેના પ્રસંગમાં વર્ણવેલો. પ્રભવસ્વામી પાસે તત્ત્વની ચર્ચાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. પ્રભવસ્વામી ભદ્રાસન પર બેઠેલા છે, સામે શય્યંભવ ભટ્ટ તત્ત્વની ચર્ચા કરતા દેખાય છે

ચિત્ર ૨૪૯: આર્યવજ્રનો પુણ્યપ્રભાવ. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૯ની બીજી બાજુ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૮૯નુ વર્ણન.

Plate LX

ચિત્ર ૨૫૦: શક્રસ્તવ ડહેલા ૨ના પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આજ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૮નુ વર્ણન.

ચિત્રમા ઇન્દ્ર સિંહાસનની નીચે પોતાનો ડાબો ઢીંચણ ઊભો રાખીને તથા જમણો ઢીંચણ જમીનને અડાડીને શક્રસ્તવ બોલતો બેઠેલો છે ઇન્દ્રના ચાર હાથ પૈકી બે હાથ અભય મુદ્રાએ રાખેલા છે. નીચા રાખેલા જમણા હાથમા ફૂલ છે તથા બીજો ઊંચા કરેલા

ડાબા હાથમાં અંકુશ છે. ઈન્દ્રના ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં સુંદર ડીઆઈન છે. ઈન્દ્રના હાથની આંગળીઓ વગેરેની રજૂઆત ચિત્રકારની કલાપ્રવીણતાનું દિગ્દર્શન કરાવે છે.

ચિત્ર ૨૫૧: કમઠ-પંચાગ્નિ-તપ. ડહેલા રના પાના ૫૭ ઉપરથી. ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત નીચેના કમઠ-પંચાગ્નિ-તપના પ્રસંગથી થાય છે.

એક વખતે વારાણસી નગરીની બહાર કમઠ નામનો તાપસ પંચાગ્નિ તાપ તપતો આવ્યો. તેની પંચાગ્નિ-તપ વગેરે કષ્ટક્રિયાઓ જોઈ નગરના લોકોને હાથમાં પુષ્પ વગેરે પૂજાની સામગ્રી લઈને તે દિશા તરફ જતા શ્રીપાર્શ્વકુમારે પોતાના મહેલના ઝરૂખામાંથી જોયા. પાર્શ્વકુમાર પણ તેને જોવા પરિવાર સહિત નીકળ્યા. તીવ્ર પંચાગ્નિના તાપથી તપતા કમઠને પ્રભુએ જોયો એટલુ જ નહિ, પણ પાસેના અગ્નિકુંડમાં નાખેલા એક કાષ્ટની અંદર એક મોટા જીવતા સર્પને પણ બળતો તેઓશ્રીએ પોતાના જ્ઞાનબળથી નિહાળ્યો. કરુણાસમુદ્ર પાર્શ્વકુમાર બોલ્યા, 'હે મૂઢ તપસ્વી! દયા વિના ફોકટનું આ કષ્ટ શા સારુ વેઠે છે? હે તપસ્વી! આ કલેશકારક, દયા-રહિત કષ્ટક્રિયા કરવી મૂકી દે.'

પાર્શ્વકુમારના વચન સાંભળી ક્રોધાયમાન થએલો કમઠ તાપસ કહેવા લાગ્યો, 'હું જાણું છુ કે તમે એક રાજપુત્ર છો. રાજપુત્રો તો કેવળ હાથી–ઘોડા ખેલી જાણે! ધર્મનુ સાચું તત્ત્વ કેવળ અમે તપોધન જ જાણીએ. તમારાં મોજશોખ તમને મુબારક હો, અમારા તપની વચમાં તમે વ્યર્થ માથુ ન મારો.'

ક્ષમાસાગર કુમારે આ વખતે વધારે વાદવિવાદ નહિ કરતાં પોતાના એક સેવક પાસે પેલુ સળગતું કાષ્ટ બહાર કઢાવ્યુ અને તેને યતનાપૂર્વક સાવચેતીથી ફડાવ્યુ. તેમાંથી તરત જ તાપ વડે આકુળવ્યાકુળ અને મરણ પ્રાય: થએલો એક સર્પ નીકળ્યો. કુમારની આજ્ઞાથી એક સેવકે તે સર્પને નવકારમંત્ર તથા પ્રત્યાખ્યાન સંભળાવ્યુ; તે સાંભળી સર્પ તરત જ મૃત્યુ પામી નાગાધિપ–ધરણેન્દ્ર થયો. કમઠ તાપસ લોકોનો તિરસ્કાર પામી પાર્શ્વકુમાર પ્રત્યે દ્વેષભાવ રાખતો લોકોમાં અપકીર્તિ પામી બીજે સ્થળે ચાલ્યો ગયો. તે અજ્ઞાનકષ્ટ તપ તપી મરણ પામીને ભવનવાસી મેઘકુમાર દેવોમાં મેઘમાલી નામનો દેવ થયો.

ચિત્રની એક બાજુ ચારે દિશામાં અગ્નિકુંડો સળગે છે અને મધ્યમાં કમઠ તાપસ બેઠેલો છે, કમઠના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં સૂર્ય ચીતરીને ચિત્રકારે પંચાગ્નિ તાપની રજુઆત કરી છે. ચિત્રની બીજી બાજુ ઉપરના ભાગમાં નોકરે યતનાપૂર્વક કાષ્ટ ચીરીને બહાર કાઢેલો મરણતોલ સ્થિતિમાં સર્પ દેખાય છે અને તે સર્પને પોતાનો જમણો હાથ ઊંચો કરીને ઊભો રહેલો નોકર નવકાર મંત્ર અને પ્રત્યાખ્યાન સંભળાવતો દેખાય છે. નીચેના ભાગમાં ઘોડા ઉપર બેઠેલા પાર્શ્વકુમાર સામે પંચાગ્નિ તપ તપતા કમઠ તાપસ સાથે વાદવિવાદ કરતા દેખાય છે.

ચિત્રના અનુસંધાને, કમઠોપસર્ગ નિવારણનો ઉપરનો પ્રસંગ જોવાનો છે. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૧૯૩નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં પ્રભુશ્રી પાર્શ્વનાથ પદ્માસનની બેઠકે આભૂષણો સહિત બેઠેલા છે. પ્રભુશ્રીના મસ્તક ઉપર નાગરાજની સાત ફણાઓ છે,

Plate LXIX

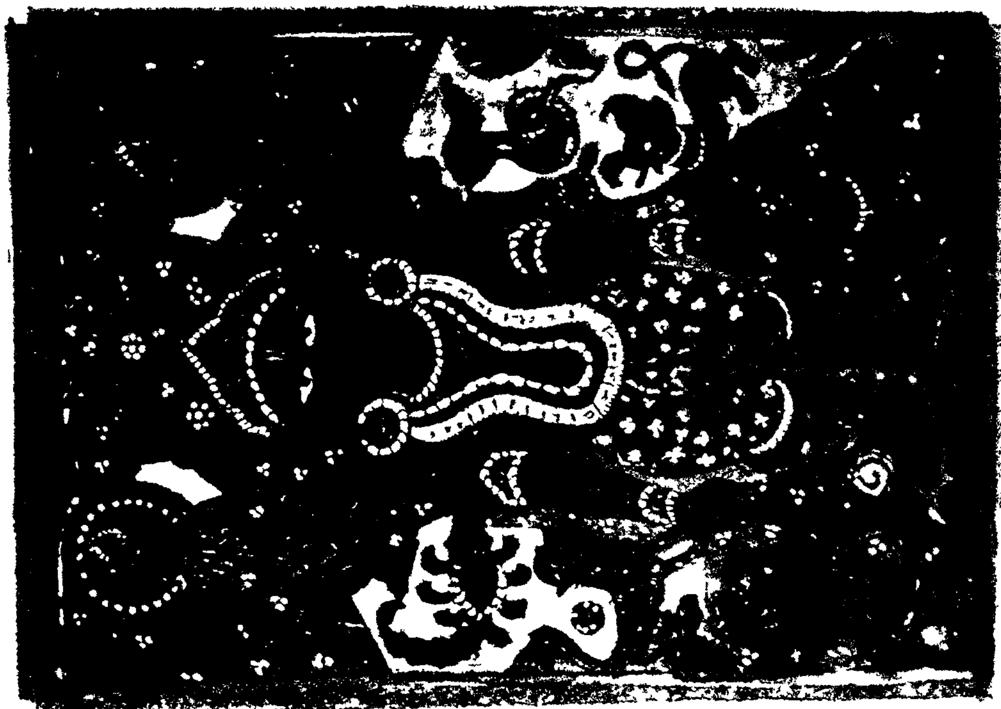

Fig. 269 चित्र २६९

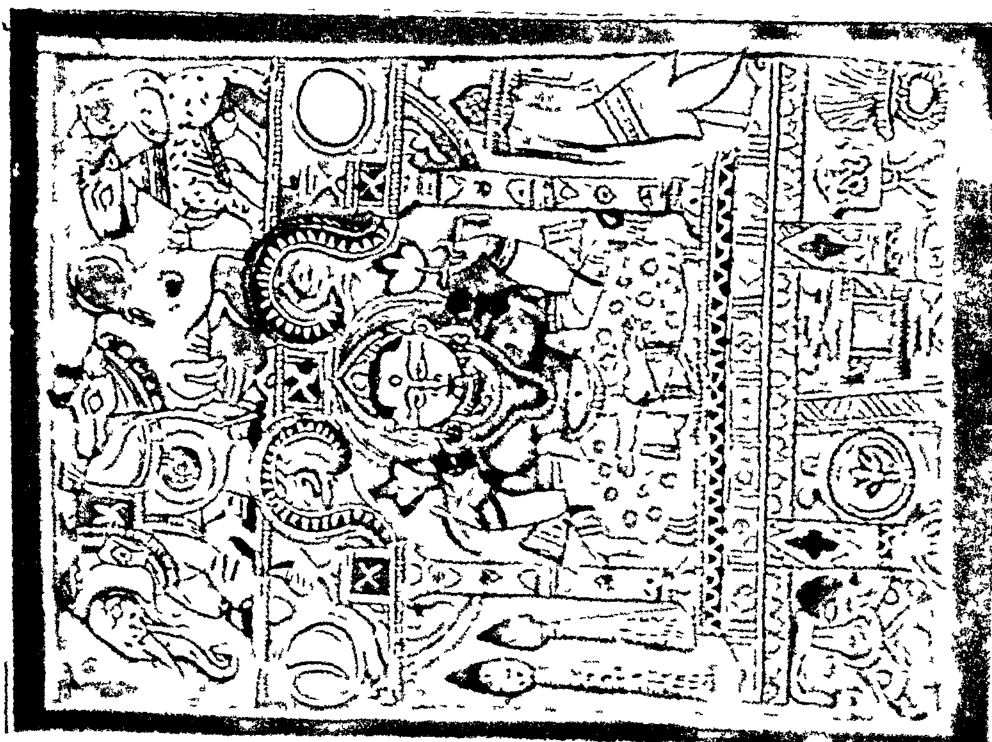

Fig. 268 चित्र २६८

પ્રભુશ્રીની જમણી બાજુએ મસ્તક ઉપર સાત ફણાવાળો નાગરાજ–ધરણેન્દ્ર પોતાના ચાર હાથ પૈકી બે હાથની અંજલિ જોડીને પ્રભુની સ્તુતિ કરતો તથા બાકીના બે હાથો પૈકી એક હાથમાં અંકુશ તથા બીજા હાથમાં ફળ લઈને ઊભેલો છે. પ્રભુશ્રીની ડાબી બાજુએ ધરણેન્દ્ર–નાગરાજ-ની પટરાણી મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં ત્રણ ફણાઓ સહિત, પોતાના ચાર હાથ પૈકી બે હાથની અંજલિ જોડીને અને ત્રીજા હાથમાં અંકુશ તથા ચોથા હાથમાં ફળ લઈને ઊભેલી છે.

Plate LXI

ચિત્ર ૨૫૨. કોશાનૃત્ય કાંતિવિ ૧ પાના ૭૮ ઉપરથી

સ્થૂલિભદ્રના ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામેલી કોશાને ત્યાં એક કામી રથકારે આવી, પોતાનુ કૌશલ્ય બતાવવા સારુ, પ્રથમના બાણના મૂળ ભાગમાં બીજું અને બીજા બાણના મૂળના ભાગમાં ત્રીજુ એમ કેટલાક બાણ મારી, દૂર રહેલ આંબાની લુબ તોડી નાખી. રથકારના એ ગર્વને તોડવા કોશાએ સરસવના ઢગલા ઉપર સોય અને સોયના અગ્રભાગ ઉપર ફૂલ મુકાવી તેની ઉપર નૃત્ય કરી બતાવ્યુ, એવું અદ્ભુત નૃત્ય કરવાં છતાં તેણીએ કહ્યું કે·

न दुक्करं अंवयलुंवितोडणं, न दुक्करं नच्चिया सरिसवइ ।
तं दुक्करं तं च महाणुभावं जं सो मुणी पमयावणे वसंतो ।

અર્થાત્–'આંબાની લુબ તોડવી એમા કઈ જ દુષ્કર નથી, સરસવ ઉપર નાચવું એ પણ એટલુ બધું દુષ્કર નથી, પરંતુ જે મહાનુભાવ મુનિએ પ્રમદારૂપી વનમાં પણ નિર્મોહીપણું દાખવ્યુ તે તો દુષ્કરમાં દુષ્કર ગણાય.' એક કવિ કહે છે કેઃ

'वेश्या रागवती सदा तदनुगा षड्भी रसैर्भोजनं,
शुभ्रं धाम मनोहरं वपुरहो नव्यो वयः संगमः ।
कालोऽयं जलदाविलस्तदपि याः काम जिगायादरात्
तं वंदे युवतीप्रबोधकुशलं श्रीस्थूलभद्रं मुनिम् ॥'

અર્થાત્–'વેશ્યા રાગવાળી હતી, હમેશા પોતાના કહેવા પ્રમાણે જ વર્તનારી હતી. ષડ્રસથી ભરેલાં–ભાવતાં ભોજનો મળતાં હતા, સુંદર ચિત્રશાળા હતી, મનોહર શરીર હતું, ખીલતું યૌવન હતું અને કાળા મેઘથી છવાએલી વર્ષાઋતુ હતી, એટલુ છતા જેમણે આદરપૂર્વક કામ-(દેવ)ને પોતાના કાબુમાં રાખ્યો એવા યુવતીજનોને બોધ આપવામા કુશળ શ્રીસ્થૂલિભદ્ર મુનિને હુ વદન કરુ છુ'

ચિત્રમાં રથકાર ડાબા હાથમા ધનુષ્ય અને જમણા હાથમા બાણ રાખી ધનુષ્યની પણછ ચઢાવીને આંબાના ઝાડ તરફ તાકીને કેરી ઉપર મારતો જણાય છે. તેનો ડાબો પગ ઊંચો છે અને તેની નીચે કળા તથા વસતઋતુને સુચવનારો મોર ઊંચુ મુખ કરીને ટહુકતો દેખાય છે. કોશા નર્તકી સરસવના ઢગલા ઉપર સોય. સોય ઉપર ફૂલ અને ફૂલ ઉપર જમણો પગ રાખી ડાબો પગ ઢીંચણ સુધી વાળી નૃત્ય કરતી દેખાય છે તેણીએ બંને હાથમા ફૂલ. ગળામાં ફૂલની માળા, માથે મુકુટ, કાનમા કુડળ વગેરે આભૂષણો તથા કંચુકી અને ઉત્તરીય વસ્ત્ર વગેરે વસ્ત્રા-ભૂષણો પરિધાન કરેલા છે.

ચિત્ર ૨૫૩ઃ શ્રીઆર્યસ્થૂલિભદ્ર અને સાત સાધ્વીબ્હેનો. કાંતિવિ. ૧ પાના ૭૮ ઉપરથી.

એકવાર વંદન કરવા આવેલી યક્ષા સાધ્વી વગેરે પોતાની બ્હેનોને શ્રીસ્થૂલભદ્રે પોતાની વિદ્યાના જોરથી પોતાનું સિંહ રૂપ દેખાડયું. જ્યારે શ્રીભદ્રબાહુસ્વામીએ આ હકીકત સાંભળી ત્યારે તેઓને ઘણી દિલગીરી થઇ અને તેમણે કહ્યું કે 'હવે તમે વાચના માટે અયોગ્ય છો.'

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના સિંહના ચિત્રથી થાય છે. શ્રીસ્થૂલિભદ્ર સિંહનું રૂપ કરી બેઠેલા છે, બે સાધ્વી બહેનો હસ્તની અંજલિ જોડીને વંદન કરતી તથા સિંહનુ રૂપ જોઈ વિસ્મિત થએલી દેખાય છે આ પછી ચિત્રના અનુસધાને, નીચે ચિત્રમા વર્ણવેલો સ્થૂલિભદ્રની સાધુ અવસ્થાનો પ્રસંગ જોવાનો છે. જમણા હાથમાં મુહપત્તિ રાખીને, સામે અંજલિ જોડીને ઊભી રહેલી બે સાધ્વી બહેનો સાથે તેઓ કંઈક વાતચિત કરતા દેખાય છે. જમણી તરફના હાંસીઆના ઉપરના ભાગમાં એક સાધુ તથા નીચેના ભાગમાં એક નર્તકીની રજૂઆત કરીને સ્થલિભદ્રમુનિ અને કોશાનો પ્રસંગ તાદૃશ કર્યો છે. પ્રાચીન ચિત્રોની માફક આ ચિત્રમાં પણ સાધુનો એક ખભો ખુલ્લો તથા સાધ્વીઓનુ આખું શરીર ગરદનની નીચેના ભાગથી આચ્છાદિત થએલુ દેખાય છે.

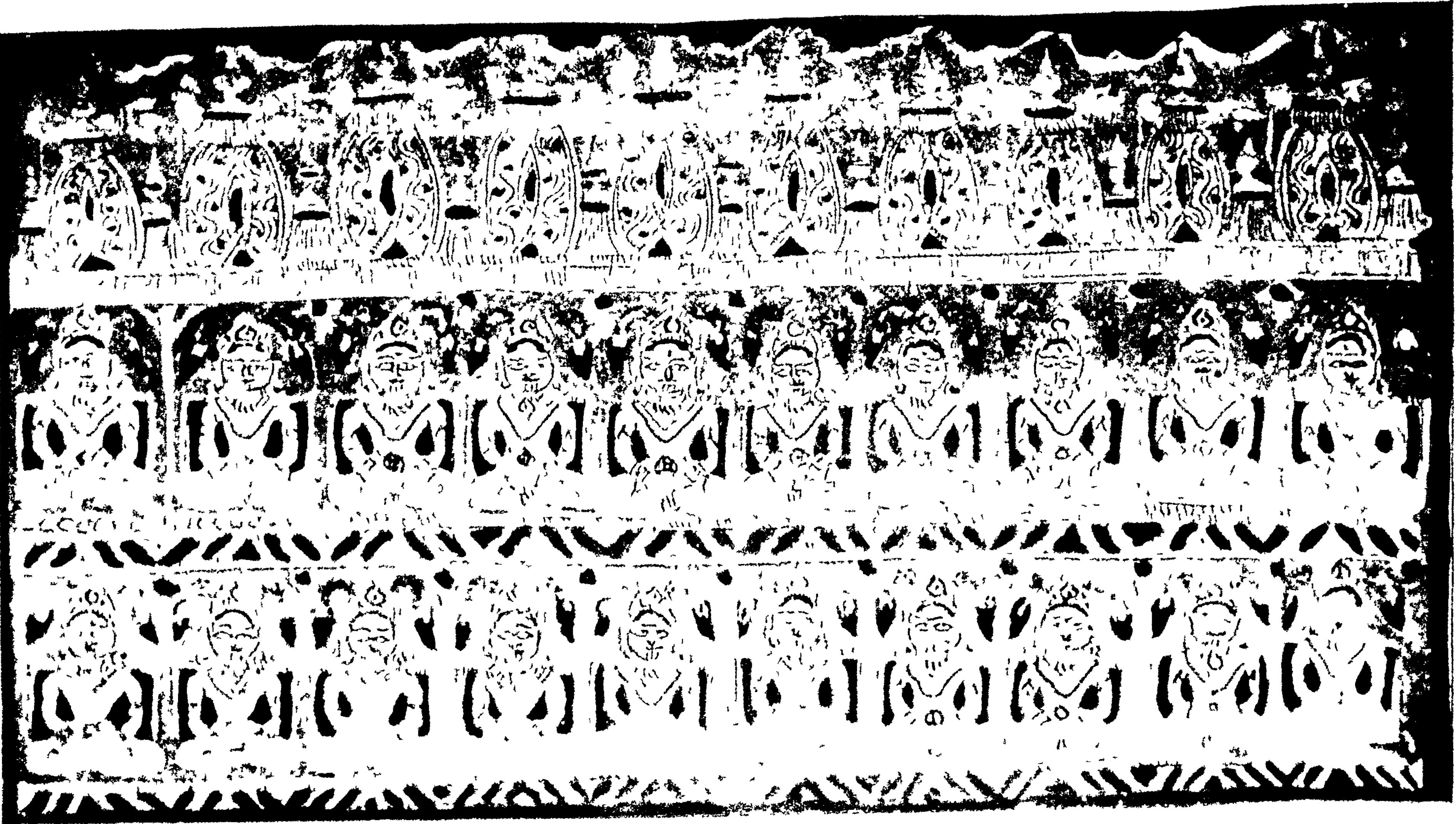
ચિત્ર ૨૫૪ શ્રી જંબુકુમાર અને આઠ સ્ત્રીઓ કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ની જમણી બાજુ ઉપરથી ચિત્રમાં શ્રી જબુકુમાર લગ્નની પ્રથમ રાત્રિએ જ પોતાની આઠે સ્ત્રીઓને સંસારની અસારતાનો ઉપદેશ આપતા હોય એમ લાગે છે. આઠે સ્ત્રીઓ અને જંબુકુમાર પોતે પણ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થએલાં દેખાય છે.

Plate LXII

ચિત્ર ૨૫૫ શ્રી વજ્રસ્વામીની દેશના. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૭૬ની ડાબી બાજુ ઉપરથી. વજ્રસ્વામીને પાટલિપુત્રના એક ધનશ્રેષ્ઠિએ કરોડ ધન સાથે પોતાની પુત્રી પરણાવવા કહ્યું; અને પેલી પુત્રી પણ સાધ્વીઓ પાસેથી વજ્રમુનિના ગુણો સાંભળીને એટલી બધી મુગ્ધ બની હતી કે 'હું વરુ તો વજ્રને જ વરુ' એવો નિશ્ચય કરી બેઠી હતી, છતાં વજ્રમુનિ એ મોહમાં ન ફસાયા અને પેલી રુકિમણી નામની કન્યાને પ્રતિબોધી દીક્ષા આપી. વળી એક વખત દેશભરમાં ભારે દુષ્કાળ પડવાથી શ્રીસઘને વિદ્યાના બળથી પોતાના વસ્ત્ર ઉપર બેસાડી એક સુકાળવાળા દેશમા લઈ ગયા.

ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે; તેમાં કથાના પરિચયની શરૂઆત વજ્રસ્વામીની દેશનાના ઉપરના પ્રસગથી થાય છે: ભદ્રાસન ઉપર બેસીને વજ્રસ્વામી દેશના આપતાં સામે બેઠેલો ધર્મશ્રષ્ઠિ વગેરે શ્રોતાવર્ગ બે હસ્તની અજલિ જોડીને દેશનાનું શ્રવણ કરતો દેખાય છે; વચ્ચે સ્થાપનાચાર્ય છે, જેની બાજુમાં સૌથી આગળ બે હાથ જોડીને રૂકિમણી કન્યા કે જેને વજ્રસ્વામીએ પ્રતિબોધીને દીક્ષા આપી હતી તે દેશનાનુ શ્રવણ કરતી બેઠેલી છે. આ પછી ચિત્રના અનુસધાને, વજ્રસ્વામીએ વિદ્યાના બળથી વિશાળ પટ વિકુર્વેલો છે તે પ્રસંગ જોવાનો છે

ચિત્ર ૨૫૬ બારવર્ષી દુષ્કાળ સમયે સાધુઓનાં અનશન. કાંતિવિ. ૧ના પાના ૮૧ ઉપરથી પોતાનુ મૃત્યુ નજીક આવી પહોંચેલુ જાણી વજ્રસ્વામીજીએ પોતાના વજ્રસેન નામના

चित्र १३८

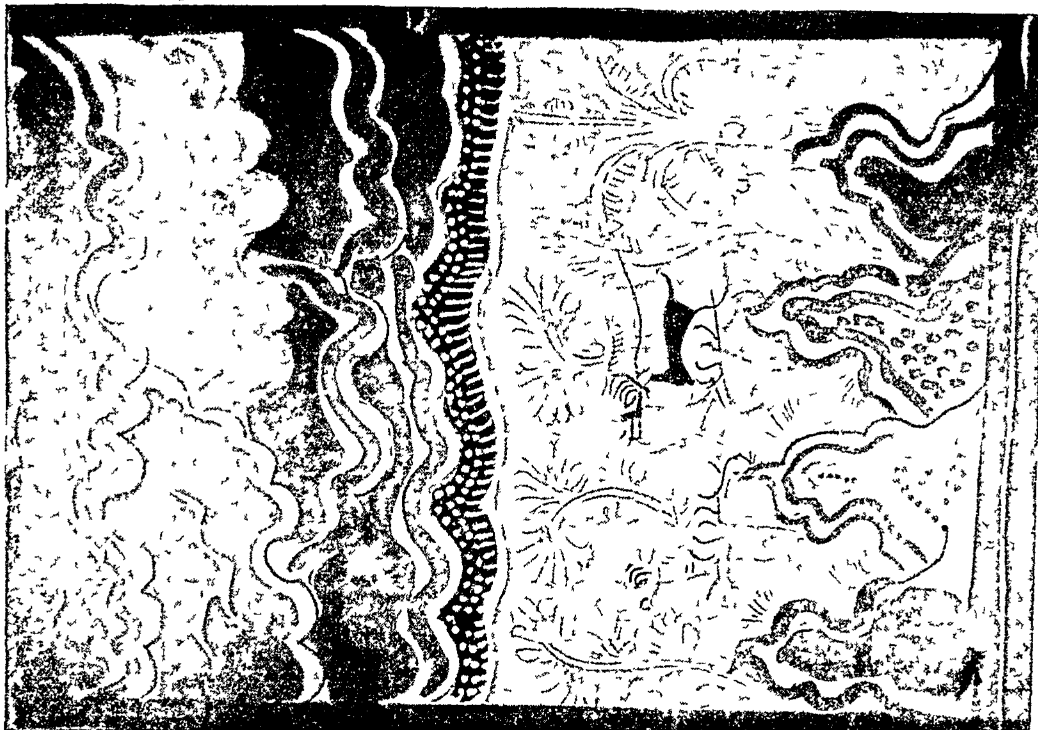

Fig 272 चित्र २७२

Fig 271 चित्र २७१

Plate LXXI

Fig 273

चित्र २७३

શિષ્યને કહ્યું કે 'હવે બાર વર્ષનો ભયંકર દુષ્કાળ પડવાનો છે અને જે દિવસે લક્ષ મૂલ્યવાળા ચોખામાંથી તને ભિક્ષા મળે તે દિવસે સુકાળ થવાનો એમ જાણી લેજે.' એટલું કહીને તેઓ પોતાની સાથે રહેલા સાધુઓને લઇ ત્યાં રહ્યા અને વજ્રસેનમુનિ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

હવે વજ્રસ્વામીની સાથે રહેનારા સાધુઓ અનેક ઘર ભમતા, પણ ભિક્ષા મેળવી શકતા નહોતા. એટલે ભિક્ષા વિના ક્ષુધા સહન કરવામાં અશક્ત બનેલા અને અન્નની વૃત્તિરહિત તેઓ નિરંતર ગુરુએ લાવી આપેલા વિદ્યાપિંડનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા. એકદા ગુરુમહારાજે કહ્યું કે: 'બાર વર્ષ સુધી આ પ્રમાણે વિદ્યાપિંડનો ઉપભોગ કરવો પડશે. માટે જો તમારા સંયમને બાધા ન લાગતી હોય તો હું તમને દરરોજ લાવી આપુ, નહિ તો આપણે અન્નની સાથે જ શરીરનો પણ ત્યાગ કરી દઈએ.' આ પ્રમાણેનુ ગુરુમહારાજનુ વચન સાંભળીને ધર્મરાગી એવા તે સાધુઓ બોલ્યા કે: 'આ પોષણરુપ વિદ્યાપિંડને અને પોષવા લાયક આ પિંડ (શરીર)ને પણ ધિક્કાર થાઓ. હે ભગવાન્! અમારા પર પ્રસાદ કરો. કે જેથી આ પિંડ (દેહ)નો પણ અમે ત્યાગ કરીએ!' પછી તે સર્વ મુનિઓને લઇને વજ્રસ્વામીજી રથાવર્ત્ત પર્વત ઉપર ગયા અને અનશન કરી દેવલોક પામ્યા.

સોપારાનગરમાં જિનદત્ત શ્રાવકના ઘરમાં, લક્ષમૂલ્યવાળુ અન્ન રાધીને તેની ઈશ્વરા નામની સ્ત્રી તેમાં ઝેર ભેળવવાનો વિચાર કરી રહી હતી, તેટલામાં વજ્રસ્વામીજીના મુખ્ય શિષ્ય શ્રીવજ્રસેન ત્યાં આવી પહોચ્યા ને ગુરુનું વચન સંભળાવી તેને અટકાવી બીજે દિવસે સવારમાં–પ્રભાતમા જ સુકાળ થયો.

ચિત્રમાં ઉપર વચ્ચે અને નીચે એમ ત્રણ પ્રસંગો છે, કથાના પરિચયની શરૂઆત વચ્ચેના વિદ્યાપિંડના ચિત્રથી થાય છે. ભદ્રાસન ઉપર વજ્રસ્વામી બેઠા છે. સામે પાત્રમાં વિદ્યાપિંડ હોય એમ લાગે છે. દરેક શિષ્યના હાથ મધ્યેના એકેક પાત્રમાં તેઓ વિદ્યાપિંડ આપતા દેખાય છે. આ પછી ચિત્રના અનુસધાને. ઉપરનો વજ્રસ્વામીજી તથા તેઓનાં શિષ્યોના અનશનનો પ્રસંગ જોવાનો છે, ત્યાર પછી સૌથી નીચેનો ઈશ્વરી શ્રાવિકા વજ્રસેન મુનિને હર્ષિત થઈને લક્ષમૂલ્યના ચોખા–ભાત વહોરાવતી દેખાય છે. અગ્નિ ઉપર ભાતની હાંલ્લીઓ ચડાવેલી છે. વજ્રસેન મુનિના પાત્ર નીચે આહારનો છાંટો-બિંદુ જમીન ઉપર પડીને તેના અંગે જીવોની વિરાધના થવા ન પામે તે માટે થાળ મૂકેલો છે. વજ્રસેન મુનિની પાછળ એક શિષ્ય જમણા હાથમા પાત્ર રાખીને ઊભેલો છે.

ચિત્ર ૨૫૭ સાધુ સામાચારીનો એક પ્રસગ કાંતિવિ. ૧ ના પાના ૯૧ ઉપરથી ચિત્રમાં ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસગો છે. પ્રસગના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના ચિત્રથી થાય છે. ભીંતમા પણ સ્ત્રીનુ ચિત્ર ચીતરેલું હોય ત્યાં બ્રહ્મચારી એવા સાધુને રહેવું કલ્પે નહિ તે પ્રસંગને અનુસરીને સ્ત્રીનુ ચિત્ર ચીતરેલું છે. આ પછી ચિત્રના અનુસધાને, નીચેનો સાધુને વહોરાવવાનો પ્રસગ જોવાનો છે. જમણા હાથમાં દાડો તથા ડાબા હાથના પાત્રમા સાધુ કાંઈક વહોરતા જણાય છે અને સામે ઊભેલો ગૃહસ્થ તેમને વહોરાવતો હોય એમ લાગે છે પાસે સળગતા અગ્નિવાળા ચૂલા ઉપર ત્રણ હાલ્લીઓ ચડાવેલી દેખાય છે આ પ્રસગ ચીતરીને જૈન સાધુ સળગતા અગ્નિ ઉપરના વાસણમા રહેલા આહારને વહોરી શકે નહિ તેમ બતાવવાનો ચિત્રકારનો આશય હોય એમ લાગે છે.

મો છે 'શ્રીઋષભપંચાશિકા'ના ૧૦મા શ્લોકમાં આ પ્રસગનું વર્ણન નીચે મુજબ આપેલુ છે:[1] 'જેમણે (શબ્દ-વિદ્યા લેખન, ગણિત, ગીત ઇત્યાદિ) વિદ્યા-કળાઓ અને (કુંભારાદિકનાં) શિલ્પો દેખાડયાં છે તેમજ જેમણે (ખેતી, પશુ-પાલન, વાણિજ્ય, લગ્ન ઈત્યાદિ)સમસ્ત (પ્રકારનો) લોક-વ્યવહાર (પણ) સારી રીતે સમજાવ્યો છે,એવા આપ જે પ્રજાઓના સ્વામી થયા છો તે કૃતાર્થ છે '૧૦

તેઓએ બતાવેલી પુરુષની બોતેર તથા સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળાઓનુ વિવેચન આપણે અગાઉ કરી ગયા છીએ. શિલ્પના મુખ્ય પાંચ ભેદો છે. 'આવશ્યક-નિર્યુક્તિ'ની ગાથા ૨૦૭માં તેનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન છે: 'કુંભાર, લુહાર, ચિતારો, વણકર અને નાપિત(હજામ)ના એમ પાંચ શિલ્પો મુખ્ય છે અને વળી તે પ્રત્યેકના વીસવીસ અવાન્તર ભેદો છે.'[2]

જગતને કુંભારની કળા પ્રથમ તીર્થંકરે બતાવી હતી. (હિંદુ શાસ્ત્રમાં બ્રહ્માએ બતાવી હતી એમ કહેવામાં આવે છે.) પ્રસગ એમ બન્યો હતો કે કલ્પવૃક્ષોનો વિચ્છેદ થવાથી લોકો કંદમૂળ અને ફલાદિક ખાતા હતા અને ઘઉ, ચોખા ઈત્યાદિ અનાજ કાચું ને કાચું ખાતા હતા. તે તેમને પચતું નહોતું. આથી પ્રજાએ પ્રભુને વિજ્ઞપ્તિ કરી, ત્યારે હાથથી ઘસીને પાણીમાં પલાળીને અને પાંદડાના પડીઆમાં લઇને ખાવું એમ તેમણે ઉપદેશ આપ્યો. એમ કરવા છતાં પણ લોકોનું દુ:ખ દૂર થયુ નહિ, એટલે ફરીથી તેઓએ પ્રભુને વિજ્ઞપ્તિ કરી. પ્રભુએ કહ્યું કે મેં સૂચવ્યા મુજબ પૂર્વોક્ત વિધિ કર્યા બાદ ઘઉં વગેરેને મુષ્ટિમાં અથવા બગલમાં થોડો વખત રાખ્યા બાદ ભક્ષણ કરો. આમ કરવાથી પણ તેમનુ દુ:ખ દૂર થયુ નહિ. તેવામાં વૃક્ષની શાખાઓ પરસ્પર ઘસાતાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો. આના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી અજાણ્યા એવા તે સમયના મનુષ્યો તેને રત્ન જાણીને પકડવા ગયા, પરતુ તેથી તો તેમના હાથ દાઝવા લાગ્યા. આથી અગ્નિને કોઈ અદ્‌ભુત ભૂત માનતા તથા તેથી ત્રાસ પામતા લોકો પ્રભુ સમક્ષ આવ્યા, ત્યારે પ્રભુએ તેમને કહ્યું કે સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ કાળનો દોષ થવાથી આ તો અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે; માટે તમારે તેની પાસે જવું અને તેની સમીપમાં રહેલાં તૃણાદિકને દૂર કરી તેને ગ્રહણ કરવો અને ત્યારબાદ પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે તૈયાર કરેલાં ઘઉં વગેરેને તેમાં નાંખી પકવ કરી તેનો આહાર કરવો તે મુગ્ધ લોકોએ તેમ કર્યું, એટલે ઘઉં વગેરેને તો અગ્નિ સ્વાહા કરી જવા લાગ્યો. આ વાત તેઓએ પ્રભુ સમક્ષ રજૂ કરી. આ સમયે પ્રભુ હાથી ઉપર બેઠેલા હતા. એમણે ત્યાં જ તેઓની પાસે લીલી માટીનો પિંડ મંગાવી તેને હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર મૂકી તેનું એક પાત્ર બનાવ્યુ અને એ પ્રમાણે પાત્ર બનાવી તેમાં ઘઉ વગેરે રાખી તેને અગ્નિની મદદથી પકાવી તે ખાવાની તેમને સૂચના કરી. આ પ્રમાણે પ્રભુએ કુંભારના શિલ્પનો વિધિ બતાવ્યો

ચિત્રમા સફેદ હાથી ઉપર ઋષભદેવ બેઠા છે. તેઓશ્રીના ડાબા હાથમાં માટીનું એક પાત્ર છે અને તે હાથ ઊંચો કરીને સામે ઊભા રહેલા યુગલિક પુરુષને તે આપવા માટે ઉત્સુકતા

---

૧ दाविअविज्जासिप्पो, वज्जरिआसेसलो अववहारो।
जाओ सि जाण सामिअ, याओ ताओ कयत्थाओ ॥ १० ॥

२ पचेव य सिप्पाइ, घड १ लोहे २ चित्त ३ णत ४ कागवए ५ ।
इक्किक्कस्य य इतो, वीस वीस भवे भेया ॥ २०७ ॥

બતાવતા ચિત્રકારે એમને રજૂ કર્યા છે. સામે ઊભા રહેલા યુગલિક પુરુષના બંને હાથના ઉંચા કરેલા ખોળામા પણ માટીના પાત્રની રજૂઆત ચિત્રકારે કરી છે. હાથી પણ શણગારેલો છે. પ્રભુની પાછળ અબાડીનુ સિંહાસન બતાવ્યુ છે અને એમના ઉત્તરાસંગનો ભાગ ઊડતો બતાવીને ચિત્રકારે છટાથી ગમન કરતા હાથીની રજૂઆત કરી છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ ઉપરના ભાગમાં આકાશના વાદળો દર્શાવ્યા છે.

ચિત્ર ૨૬૫ હંસવિ. ૨ના પાના ૬૦ ઉપરથી. ભરત અને બાહુબલિ વચ્ચે દ્વંદ્વયુદ્ધનો પ્રસંગ લેવામા આવ્યો છે. આ પ્રસંગને લગતુ ચિત્ર બીજી કોઈપણ પ્રતમા હોવાનુ મારી જાણમા નથી

ભરત અને બાહુબલિ બન્ને ભાઈઓ વચ્ચે બાર વર્ષ સુધી ભયંકર યુદ્ધ ચાલ્યુ. પરંતુ ઘણા માણસોનો કચ્ચરઘાણ નીકળી જતો હોવાથી શક્રે તે બનેને દ્વંદ્વયુદ્ધ કરવાની સલાહ આપી. જે તેમણે માન્ય કરી પછી શક્રે દૃષ્ટિયુદ્ધ, વાગ્યુદ્ધ, મુષ્ટિયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ એમ ચાર પ્રકારના યુદ્ધથી પરસ્પર લડવાનુ ઠરાવી આપ્યુ એ ચારે યુદ્ધમા આખરે બલવાન બાહુબલિનો વિજય થયો, ભરતની હાર થઈ. ભરત મહારાજાએ પોતાની હાર થવાથી શાંતિ ગુમાવી દીધી તેમણે એકદમ ક્રોધમાં આવી બાહુબલિનો નાશ કરવા ચક્ર છોડ્યુ, પરંતુ બાહુબલિ સમાન ગોત્રના હોવાથી તે ચક્ર કાંઈપણ ન કરી શક્યુ.

બાહુબલિએ વિચાર કર્યો કે: 'અત્યાર સુધી કેવળ ભ્રાતૃભાવને લીધે જ ભરતની સામે મેં આકરો ઈલાજ લીધો નથી; માટે હવે તો તેને સખતમાં સખત સજા કરવી જોઈએ હું ધારું તો અત્યારે ને અત્યારે જ એક મુઠ્ઠી મારી તેના ભુક્કા ઉડાવી દઉં એમ છું' તરત જ તેમણે ક્રોધાવેશમાં મુઠ્ઠી ઉગામી ભરતને મારવા દોટ મૂકી. દોટ તો મૂકી. પણ થોડે દૂર જતા જ બૃહસ્પતિ સમાન તેમની વિવેકબુદ્ધિએ તેમને વાર્યા. તે પુન વિચારવા લાગ્યા કે: 'અરેરે! આ હું કોને મારવા દોડી જઉં છું? મોટાભાઈ તો પિતા તુલ્ય ગણાય! તેમને મારાથી શી રીતે હણી શકાય! પરતુ મારી ઉગામેલી આ મુષ્ટિ નિષ્ફળ જાય એ પણ કેમ ખમાય!' પણ તેઓની આ મૂંઝવણ વધારે વાર ન રહી. તેમણે એ મુષ્ટિ વડે પોતાના મસ્તકપરના વાળનો લોચ કરી નાખ્યો અને સર્વસાવદ્ય કર્મ ત્યજી દઈ કાઉસગ્ગધ્યાન ધર્યું.

ચિત્રમા ઉપર અને નીચે એમ બે પ્રસંગો છે અને ચાર વિભાગ છે તેમા કથાના પરિચયની શરૂઆત ઉપરના પહેલા વિભાગના દૃષ્ટિયુદ્ધ અને વાગ્યુદ્ધથી થાય છે. પછી ચિત્રના અનુસંધાને અનુક્રમે બીજા વિભાગમા મુષ્ટિયુદ્ધ અને દંડયુદ્ધ. ત્રીજા વિભાગમાં મુષ્ટિયુદ્ધનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચિત્રમા બાહુબલિનો મુકુટ દૂર પડતો તથા મુષ્ટિથી વાળ ઉખાડતા ચિત્રકારે રજૂ કરેલો છે ચોથા વિભાગમાં કાઉસગ્ગધ્યાનમાં સાધુ અવસ્થામાં બાહુબલિ ઊભા છે. તેમના કાનની ઉપર તથા બંને હાથ ઉપર લાલ રંગના જંતુઓ ઘણાં કરીને સર્પો તથા બે ખભા ઉપર બે પક્ષીઓ તથા પગના ભાગમા ઝાડીથી વીંટળાયેલા ચિત્રમા દેખાય છે બંને બાજુએ એકેક ઝાડ છે ડાબી બાજુએ ઝાડની બાજુમા તેઓની બ્રાહ્મી અને સુંદરી નામની બે સાધ્વી બહેનો હાથ જોડીને વિનતિ કરતી માનરૂપી હાથીથી હેઠા ઉતરવા માટે સમજાવતા કહે છે કે 'વીરા મારા ગજ

થકી હેઠા ઉતરોરે, ગજે તે કેવલ ન હોય!' સાધ્વીઓના પાછળ પણ બીજાં ત્રણ ઝાડ ઉગેલાં ચિત્રકારે બનાવ્યાં છે.

Plate LXVII

૨૬૬· ઈન્દ્રસભા. કુસુમ. પાના ૮ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ આ જ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર ૨૨નું વર્ણન. ચિત્રની મધ્યમાં સૌધર્મેન્દ્ર સભામાં શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર ભદ્રાસનની બેઠકે બિરાજમાન થએલો છે સૌધર્મેન્દ્રના ચાર હાથ પૈકી ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં બંને બાજુ ત્રણ ત્રણ પાંખડાઓવાળુ વજ્ર છે; અને નીચેનો જમણો હાથ કોઈને આજ્ઞા આપતો હોય તેવી રીતે ઉંચો કરેલો છે તથા ડાબા હાથમાં ફલ છે, મસ્તક ઉપર છત્ર છે. સિંહાસનની પાછળ ચામર ધરનારી એક સ્ત્રી-પરિચારિકા ઊભેલી છે ઇંદ્રની બંને બાજુએ ચાર ચાર મલીને, કુલ આઠ તેની પટરાણીઓ ઈન્દ્રસભામાં બેઠેલી છે. આખા પાનામાં આ ચિત્ર સિવાય બીજુ કાંઈ લખાણ વગેરે નથી.

Plate LXVIII

ચિત્ર ૨૬૭· બત્રીશબદ્ધ નાટક. કુસુમ. પાના ૯ ઉપરથી. સૌધર્મેન્દ્રની ઇંદ્રિસભામાં કાંઈપણ અતરાય વગર નાટકમાં ગાયન ચાલતું હોય છે તથા વીણા, હાથતાળીઓ, અન્ય વાજિત્રો, મેઘની ગર્જના પેઠે ગંભીર શબ્દથી વાગતો મૃદંગ, મનોહર શબ્દ કરતો ઢોલ વગેરે નિરતર વાગતાં જ હોય છે.

ચિત્રમાં ચાર ચારની ચાર હારોના કુલ સોલ ભાગમાં, બબેની સખ્યામા એટલે કે-બત્રીશ સ્ત્રીઓ જુદી જુદી જાતનાં નૃત્ય કરતી ચીતરીને ચિત્રકારે ઇંદ્રિસભામાં ચાલતા બત્રીશ-બદ્ધ નાટકોની મર્યાદિત જગ્યામાં રજૂઆત કરવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે. ચિત્રની જમણી બાજુએ હાંસિયાના ઉપરના ભાગમાં બંને હાથથી મૃદંગ વગાડતો પુરુષ ઊભેલો છે અને તે પુરુષની બરાબર નીચે પોતાના બે હાથથી પકડેલી શરણાઈ જેવું વાજિંત્ર મોંથી વગાડતો એક બીજો પુરુષ ઊભેલો છે. ચિત્રની ડાબી બાજુએ પણ હાંસિયાના ઉપરના ભાગમાં બને હાથથી મૃદગ વગાડતો પુરુષ ઊભેલો છે, અને તે પુરુષની નીચે પણ બે પુરુષો જુદાં જુદા વાદ્યો લઇને ઊભેલા છે. આમ બે પુરુષો પૈકીના આગળનો પુરુષ પોતાના ડાબા હાથથી એકતારો પકડીને, જમણો હાથ ઊંચો કરીને કાંઈક ગાતો હોય તેમ લાગે છે, જ્યારે પાછળ ઊભો રહેલ પુરુષ પોતાના બને હાથથી વાંસળી-મોરલી પકડીને પાછળ કોઇના તરફ જોતો હોય તેમ દેખાય છે. કલ્પસૂત્રની કોઈપણ બીજી સચિત્ર હસ્તપ્રતમાં આ ચિત્રપ્રસગ ચીતરાએલો હોય એવુ મારી જાણમાં નથી:

Plate LXIX

ચિત્ર ૨૬૮. ચૌદ સ્વપ્ન. કાંતિવિ ૧ના પાના ૧૬ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨૨નુ આ જ ચિત્રને લગતું વર્ણન.

ચિત્ર ૨૬૯: શ્રીમહાવીરપ્રભુને સંગમદેવનો ઉપસર્ગ. પંદરમા સૈકાની હસ્તલિખિત સુવર્ણાક્ષરી તારીખ વગરની પ્રત ઉપરથી.

એક વખતે શક્રેન્દ્રે પોતાના અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુને ધ્યાનમગ્ન જોઇ, તુરત સિંહાસન ઉપરથી ઊતરી પ્રભુને ઉદ્દેશીને નમન કર્યું. તે પછી ઇન્દ્રે પ્રભુના ધૈર્યગુણની પ્રશંસા કરતા પોતાની સુધર્મા સભામાં બેઠેલા દેવો સમક્ષ કહ્યુ કે 'અહો! શ્રીવીરપ્રભુ કેવા ધ્યાનમગ્ન થઇ

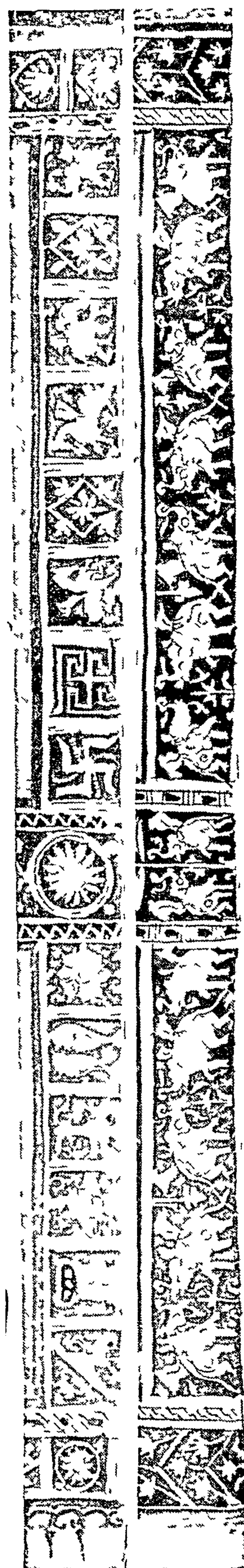

Fig 285-286

चित्र २८५–२८६

Fig. 288

चित्र २८८

Fig 287

चित्र २८७

રહ્યા છે? તેમની ધીરતાની અને અડગતાની હું કેટલી સ્તુતિ કરું? તેમના ધ્યાનમગ્ન ચિત્તને ચલાયમાન કરવા ત્રણ જગતનાં પ્રાણીઓ કદાચ એકઠાં થાય તોપણ નિષ્ફળ જ જાય! સભામાં બેઠેલો ઇન્દ્રનો એક સામાનિક દેવ–સંગમ પ્રશંસા સહન ન કરી શક્યો. તે ભ્રૂકુટિ ચડાવી ધ્રૂજતા સ્વરમા તાડુકી ઊઠી બોલ્યો કે 'આ દેવોની સભામા એક પામર જનનાં વખાણ કરતાં આપને જરા યે સંકોચ નથી થતો? આપને જો વિશેષ ખાત્રી કરવી હોય તો હુ પોતે જ તેને એક ક્ષણવારમાં ગભરાવી દઉં!'

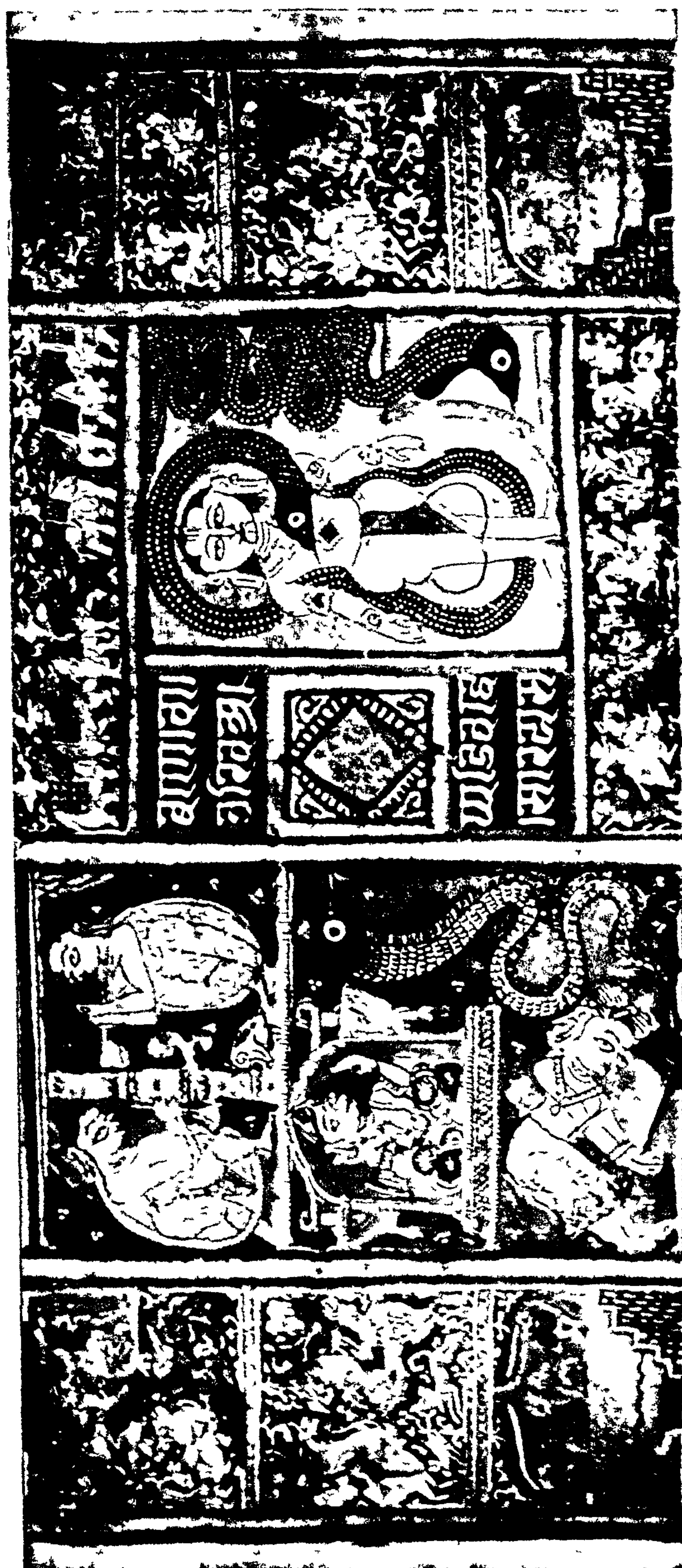
ઇન્દ્રે વિચાર્યું: 'જો હું ધારું તો સંગમને હમણાં જ બોલતો બંધ કરી શકું, પણ જો હું અત્યારે તેને હુકમ કરી જતો અટકાવી દઈશ તો તે દુર્બુદ્ધિ એમ સમજશે કે તીર્થંકરો તો પારકાની સહાયથી જ તપ કરે છે. એક સગમના મનમા નહિ, પણ લગભગ બધા દેવોના મનમા ખોટું ભૂત ભરાઇ જશે; માટે અત્યારે તો આ દુષ્ટને તેનુ ધાર્યું કરવા દેવામા જ લાભ છે '

ક્રોધથી ધમધમી રહેલા સગમદેવે પ્રભુને ચલાયમાન કરવા ઇન્દ્ર સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરી, તરત જ સભામાંથી ચાલી નીકળ્યો અને સીધો પ્રભુ પાસે આવી ઊભો રહ્યો પ્રભુની શાન્ત મુખમુદ્રામાંથી શાંતિ અને કરુણાની અમીધારા ઝરતી હતી, પણ સંગમને તો તે ઊલટું જ પરિણમ્યુ; કારણ કે તેનું હૃદય ક્રોધ અને ઈર્ષાથી ધગધગી રહ્યું હતું.

(૧) સૌથી પ્રથમ તેણે ધૂળનો વરસાદ વરસાવ્યો. (૨) તે પછી ધૂળને ખંખેરી નાખી તે દુષ્ટે વજ્ર જેવા કઠોર-તીક્ષ્ણ મુખવાળી કીડીઓ પ્રભુના શરીર ઉપર વળગાડી. તે કીડીઓએ પ્રભુનુ આખુ શરીર ચાળણી જેવુ કરી નાખ્યુ, છતા પ્રભુ અચળ જ રહ્યા. (૩) પછી પ્રચંડ ડાંસ ઉપજાવ્યા. ડાસના તીક્ષ્ણ ચટકાથી પ્રભુના શરીરમાંથી ગાયના દૂધ જેવુ રુધિર ઝરવા લાગ્યુ. (૪) વળી તીક્ષ્ણ મુખવાળી ઘીમેલો પ્રભુના શરીરે એવી તો સજ્જડ ચોંટાડી કે આખુ શરીર ઘીમેલમય થઈ ગયુ. (૫) તે પછી વીંછીઓ વિકુર્વ્યા. પ્રલયકાળના અગ્નિના તણખા જેવા તે વીંછીઓએ ભગવતના શરીરને ભેદી નાખ્યું. (૬) ત્યારપછી નોળિયા વિકુર્વ્યા તે 'ખી! ખી!' એવા શબ્દો કરતા દોડીદોડીને પોતાની ઉગ્ર દાઢો વડે ભગવતના શરીરનુ માંસ તોડવા લાગ્યા. (૭) પછી ભયંકર સર્પો છોડી મૂકયા. પરમાત્મન્ મહાવીરનુ આખું શરીર—પગથી માથા સુધી—સર્પોથી છવાઇ ગયુ. ફણાઓ ફાટી જાય તેવા જોરથી પ્રભુના શરીર ઉપર ફણાના પ્રહારો થવા લાગ્યા, દાઢી ભાગી જાય તેટલા બળથી તે ડસવા લાગ્યા. (૮) પછી સંગમે ઉદરો વિકુર્વ્યા. તે નખથી અને દાતથી પ્રભુને ખણવા લાગ્યા અને તેની ઉપર પેશાબ કરીને પડેલા ઘા ઉપર ક્ષાર છાટવા જેવું કરવા લાગ્યા. (૯) તે પછી મદોન્મત્ત હસ્તીઓ વિકુર્વ્યા હસ્તીઓએ પ્રભુના શરીરને સૂઢથી પકડી, અદ્ધર ઉછાળી, દતૂશળ ઉપર ઝીલી, દાત વડે પ્રહાર કર્યો અને પગ નીચે પણ દાબ્યા (૧૦) હાથીથી ક્ષોભ ન થયો એટલે હાથણીઓ આવી તે હાથણીઓએ પણ તીક્ષ્ણ દાતથી પ્રભુને ઘણા પ્રહાર કર્યા. (૧૧) પછી અધમ સગમદેવે પિશાચનુ રૂપ ધારણ કર્યું. તે પિશાચ અગ્નિની જ્વાળાઓથી વિકરાળ બનેલા પોતાના મુખને ફાડી હાથમા તલવાર પકડી પ્રભુની સન્મુખ ધસી આવ્યો અને અટ્ટહાસ્ય કરી ઘોર ઉપસર્ગ કર્યો. (૧૨) ને પછી નિર્દય સંગમે વાઘનુ રૂપ લીધુ પોતાની વજ્ર જેવી દાઢથી અને ત્રિશૂલ જેવા તીક્ષ્ણ નહોરથી પ્રભુના આખા

શરીરને તેણે વિદારી નાખ્યુ. (૧૩) છતાં પણ પ્રભુને ધ્યાનમાં અચળ જોઈ સંગમે સિદ્ધાર્થ રાજા અમે ત્રિશલા માતાનું રૂપ લીધું. તેઓ જાણે કરુણાજનક વિલાપ કરીને બોલવા લાગ્યા કે: 'હે પુત્ર ! તેં આવી દુષ્કર દીક્ષા શું કરવા લીધી. અમે ઘણાં દુ:ખી થઇ આડાંઅવળાં નિરાધાર ભિખારીની જેમ રઝળીએ છીએ, તું અમારી સંભાળ કેમ નથી લેતો ? આવા વિલાપથી પણ પ્રભુ ધ્યાનમાં નિશ્ચલ જ રહ્યા. (૧૪) ત્યારે સંગમે એક છાવણી વિકુર્વી. તે છાવણીના માણસોએ પ્રભુના પગ વચ્ચે અગ્નિ સળગાવી ભાત રાંધવા પગ ઉપર વાસણ મૂકયુ અગ્નિ એટલો બધો આકરો કર્યો કે પ્રભુના પગ નીચેથી પણ બળવા લાગ્યા. (૧૫) તે પછી એક ચાંડાલ વિકુર્વ્યો તે ચાંડાલે પ્રભુની ડોકમાં, બે કાનમાં, બે ભુજામાં અને બે જંઘા વગેરે અવયવો ઉપર પક્ષીઓનાં પાંજરાં લટકાવ્યાં. પક્ષીઓએ ચાંચ અને નખના પ્રહારો એટલા બધા કર્યા કે પ્રભુનુ શરીર પાંજરા જેવા છિદ્રવાળું થઇ ગયુ. (૧૬) તે પછી પ્રચંડ પવન વિકુર્વ્યો. એ પવનથી પર્વતો પણ કંપવા લાગ્યા. પ્રભુને ઉપાડીને નીચે પટકી દીધા. (૧૭) વળી એક ભયંકર વટોળીઓ ઉપજાવી, કુંભારના ચાકડાની ઉપર રહેલા માટીના પિંડની પેઠે પ્રભુને ખૂબ ભમાવ્યા (૧૮) તે પછી સંગમે ક્રોધે ભરાઇને હજારભાર જેટલું વજનદાર એક કાળચક્ર વિકુર્વ્યું. તે કાળચક્ર ઉપાડી જોરથી પ્રભુના શરીર ઉપર નાખ્યુ. તે ચક્ર પ્રભુના શરીર ઉપર પડવાથી તેઓ ઢીંચણ સુધી જમીનમાં પેસી ગયા. (૧૯) તે પછી કંટાળીને છેલ્લામાં છેલ્લા અનુકૂળ ઉપસર્ગો અજમાયશ કરવાનો વિચાર કરીને, રાત્રિ હોવા છતાં પ્રભાત વિકુર્વ્યું. માણસો આમતેમ ફરવા લાગ્યા અને તેઓ પ્રભુને કહેવા લાગ્યા કે: 'હે દેવાર્ય ! પ્રભાત થઈ ગયુ. છતાં આમ ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં કયાં સુધી રહેશો ? ઊઠો—આપનો ધ્યાનનો સમય તો કયારનો યે પૂરો થઈ ગયો.' પણ પ્રભુ તો પોતાના ધ્યાનમાં રાત્રિ ભાળી રહ્યા હતા, તેથી જરા પણ ન ડગ્યા. (૨૦) આખરે તેણે દેવઋદ્ધિ વિકુર્વી, અને વિમાનમાં બેસી પ્રભુને લલચાવવા લાગ્યો કે: 'હે મહર્ષિ ! હું આપનું આવું ઉગ્ર તપ અને પવિત્ર સત્વ નિહાળી ભારે પ્રસન્ન થયો છું તો આપને જે જોઇએ તે માગી લો. કહો તો તમને સ્વર્ગમાં લઈ જઉં, કહો તો મોક્ષમાં લઈ જઉં.' એ મીઠા શબ્દોથી પણ પ્રભુ ન લોભાયા. એટલે તેણે તત્કાળ કામદેવની સેના જેવી દેવાંગનાઓ વિકુર્વી. તે દેવાંગનાઓએ હાવ-ભાવાદિ ઘણા ઉપસર્ગ કર્યા પણ એક રૂવાડું યે ન ફરકયુ તે ન ફરકયુ. એવી રીતે દુષ્ટ સંગમે એક રાત્રિમાં મોટામોટા વીસ ઉપસર્ગો કર્યા, છતાં પ્રભુએ તો તેના તરફ દયાદૃષ્ટિ જ વર્ષાવી. ધન્ય છે મહાવીરની અસીમ કરુણાને !

ચિત્રમાં વચ્ચે મહાવીર પ્રભુ કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભા છે. આ ચિત્રમાં આભૂષણો વગેરે જે પહેરાવેલાં છે તે ચિત્રકારની અણસમજણને આભારી છે. કપાળમાં બ્રાહ્મણનુ તિલક કર્યું છે તે પણ અવાસ્તવિક છે; સાધુને કપાળમાં તિલક હોય જ નહિ. પ્રભુના મસ્તકના ઉપરના ભાગમાં બે હરણ જેવાં પ્રાણીઓ છે, વર્ણનમાં હરણનો ઉલ્લેખ માત્ર પણ નથી. કાન અગાડી બંને બાજુથી બંને હાથેથી પવનને આમંત્રિત કરતી બે પુરૂષ—વ્યક્તિઓ ઊભેલી છે જમણી બાજુ વીંછી, વાઘ તથા છાવણીનો લશ્કરી પઠાણ સિપાઇ પ્રભુના જમણા પગ ઉપર ભાત રાંધવાનુ વાસણ મૂકીને ભાત રાંધતો ઊભેલો દેખાય છે. ડાબી બાજુ સર્પ, હાથી, નોળિયો તથા ડાબા પગ ઉપર

चित्र २३०

Fig. 230

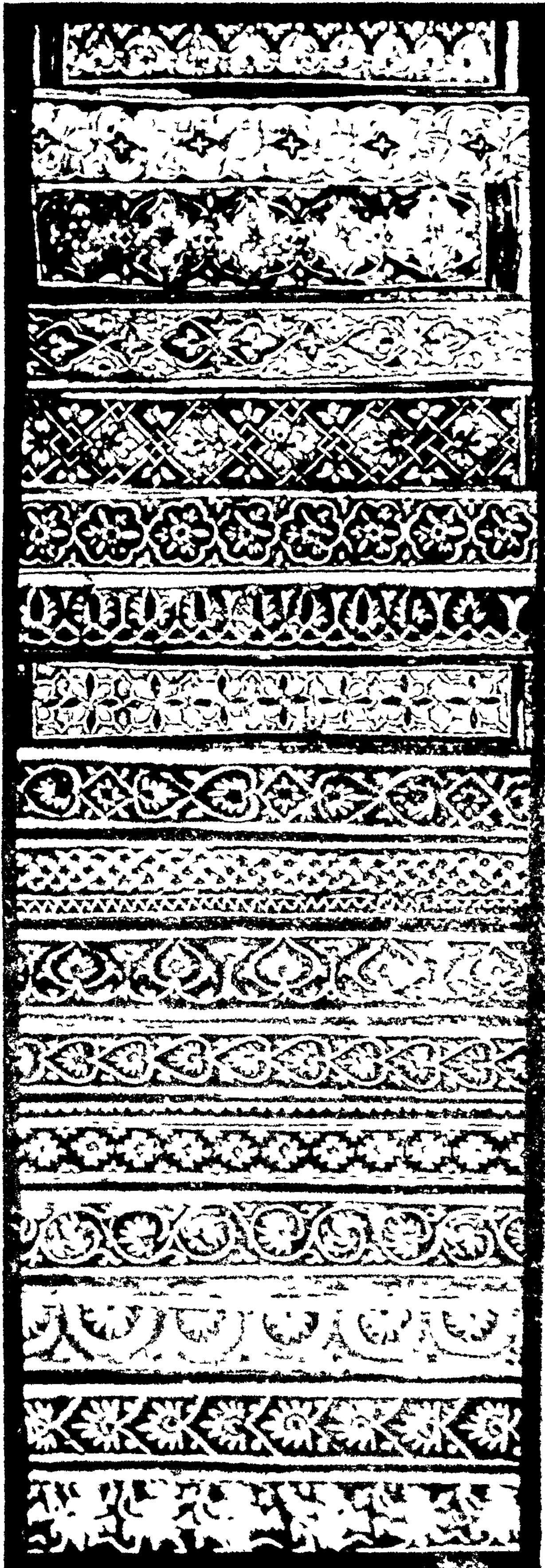

Fig. 290 to 306 चित्र २९० से ३०६

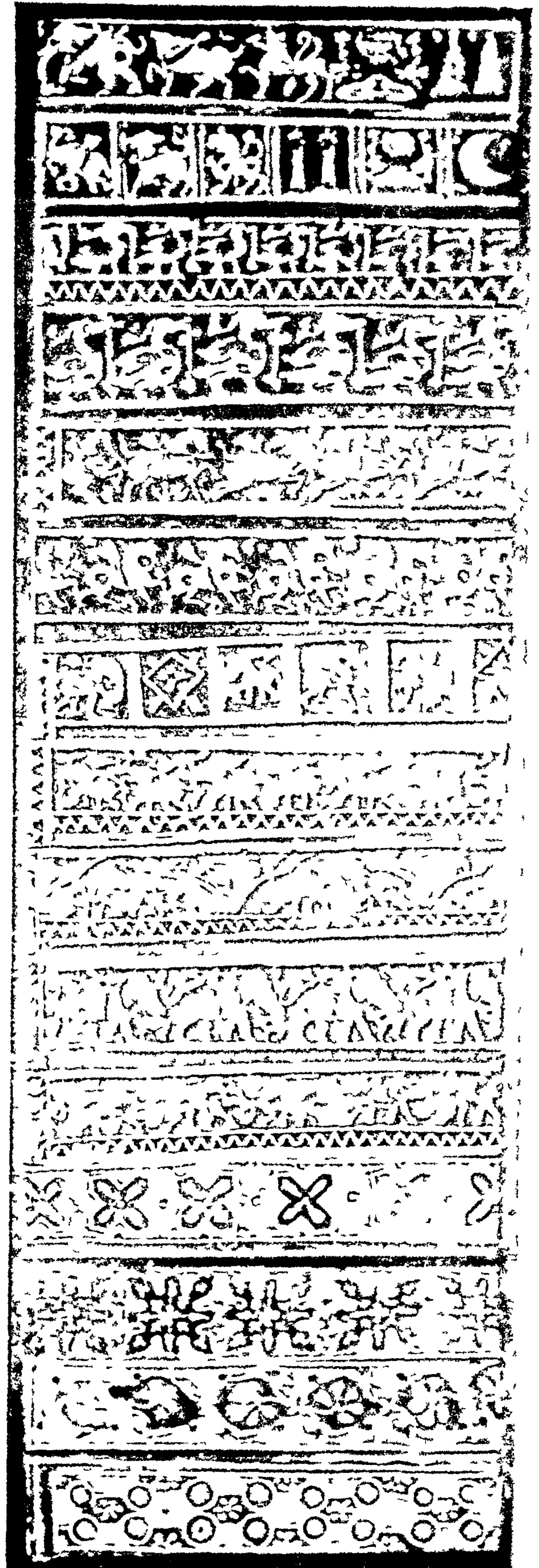

Fig. 307 to 321 चित्र ३०७ से ३२१

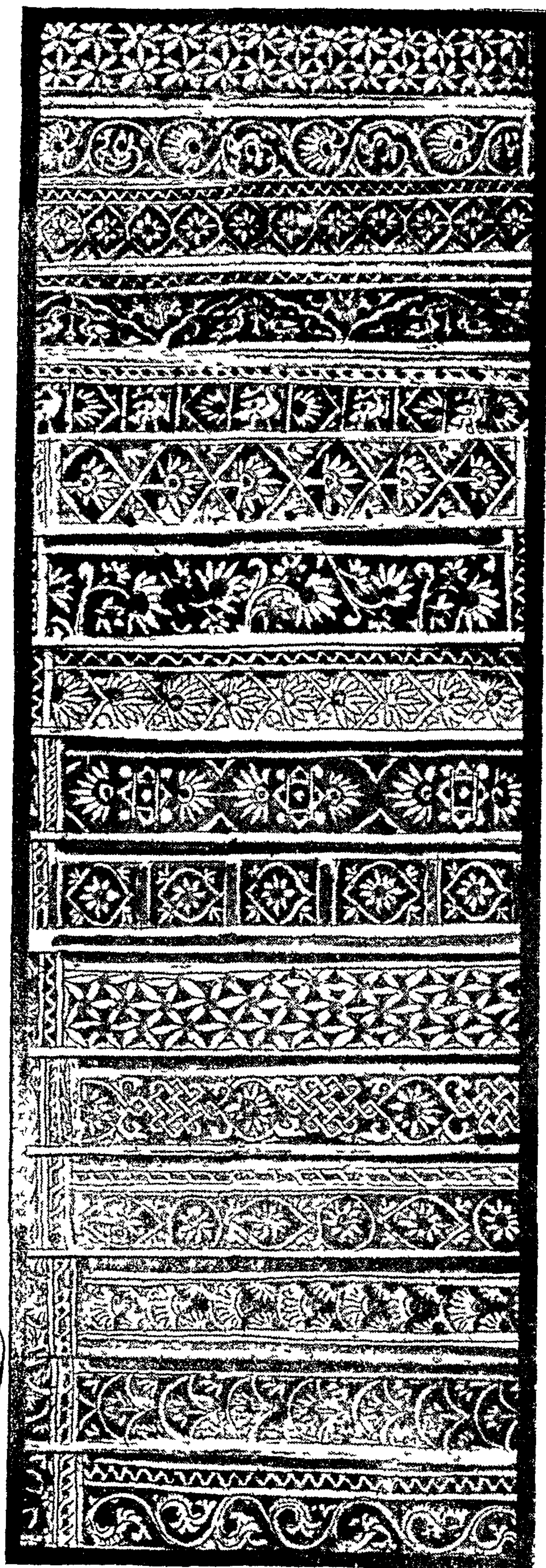

Fig 322 to 337 चित्र ३२२ थी ३३७

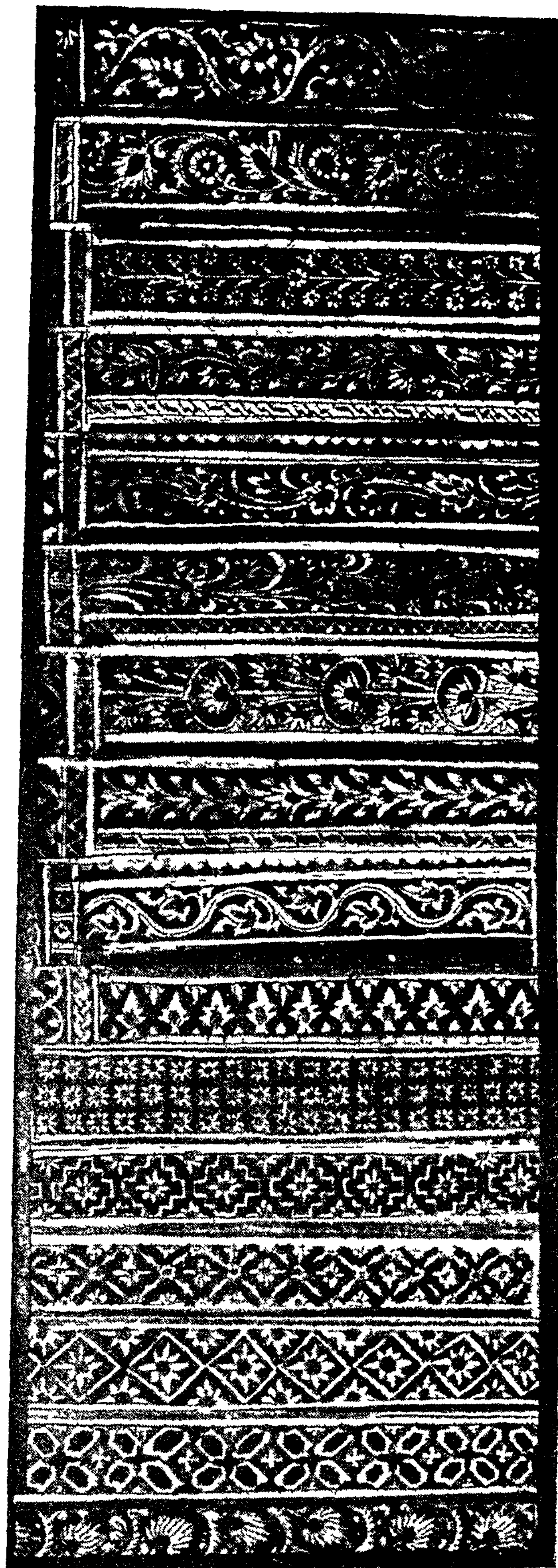

Fig 338 to 353 चित्र ३३८ थी ३५३

ચાંડાલે મૂકેલું તીક્ષ્ણ ચાંચવાળું પાંજરા વગરનું એક પક્ષી ચીતરેલુ છે.

Plate LXX

ચિત્ર ૨૭૦: વીસ તીર્થંકરો. કુસુમ.ના પાના ૮૭ ઉપરથી. કલ્પસૂત્રમાં ૨૪ મહાવીરસ્વામી, ૨૩ પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અને ૨૨ અરિષ્ટનેમિ-નેમનાથ પ્રભુના જીવન-ચરિત્રોનું વર્ણન આવ્યા પછી ૨૧ નમિનાથ, ૨૦ મુનિસુવ્રતસ્વામી, ૧૯ મલ્લિનાથ, ૧૮ અરનાથ, ૧૭ કુંથુનાથ, ૧૬ શાંતિનાથ, ૧૫ ધર્મનાથ, ૧૪ અનંતનાથ, ૧૩ વિમલનાથ, ૧૨ વાસુપૂજ્ય સ્વામી, ૧૧ શ્રેયાંસનાથ, ૧૦ શીતલનાથ, ૯ સુવિધિનાથ, ૮ ચંદ્રપ્રભુ, ૭ સુપાર્શ્વનાથ, ૬ પદ્મપ્રભુ, ૫ સુમતિનાથ, ૪ અભિનંદન સ્વામી, ૩ સંભવનાથ અને ૨ અજિતનાથ સુધી, કેટલા સમયનુ અંતર પડયું, તેની સંખ્યાની નોધ આવે છે, તેની સાથેસાથે કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં વીસ પદ્માસનસ્થ જિનપ્રતિમાઓની આકૃતિઓ ચીતરેલી હોય છે. એવી જ રીતે આ ચિત્રમા પણ બે હારમાં વીસ તીર્થંકરોની આકૃતિઓ ચીતરેલી છે, પરતુ આ ચિત્રમાં વિશિષ્ટતા માત્ર એટલી જ છે કે ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં ચિત્રકારે દશ નાનાનાનાં શિખરો ચીતરીને પંદરમા સૈકાના જૈનાશ્રિત શિલ્પનુ કિંચિત દિગ્દર્શન કરાવ્યુ છે.

Plate LXXI

ચિત્ર ૨૭૧ ચક્રરત્નની ઉત્પત્તિ. કુસુમ.ના પાના ૯૬ ઉપરથી. પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુને પુરિમતાલ નામના શાખાપુરમાં જ્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, ત્યારે એક પુરુષે આવી ભરત મહારાજાને એ વિષે વધામણી આપી અને કહ્યું કે, 'મહારાજ! આપની આયુધશાળામાં ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયુ છે' આવી રીતે એકી વખતે બે વધામણી સાંભળવાથી ભરત મહારાજા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, 'મારે પહેલાં પિતાજીની પૂજા કરવી કે ચક્રરત્નની પૂજા કરવી?'

ચિત્રમાં એક બાજુ ચક્રરત્ન ચીતરેલુ છે અને તેની નજીકમાં ઊંચા કરેલા જમણા હાથથી ભરત મહારાજા તેની પૂજા કરતા દર્શાવેલા છે. ભરત મહારાજાના ડાબા હાથમાં તલવાર પકડેલી છે અને તેઓશ્રીની પાછળ બે ચામર ધરનારી સ્ત્રી-પરિચારિકાઓ ચામર ઉડાડતી ઊભેલી છે. આ પ્રસંગને લગતું ચિત્ર કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં ભાગ્યે જ જોવામાં આવે છે.

ચિત્ર ૨૭૨: જગલનો દેખાવ. કુસુમ.ના પાના ૧૧૧ ઉપરથી. કલ્પસૂત્રની સચિત્ર હસ્તપ્રતોમાં આવું બીજું ચિત્ર મારા જોવામાં આવ્યુ નથી.

ચિત્રના ઉપરના ભાગમાં આકાશ તથા વાદળાં બતાવેલાં છે અને નીચેના ભાગમા પહાડો તથા જંગલનાં ઝાડો અને દોડતાં બે હરણો ચીતરેલાં છે. આ ચિત્રમાં ચિત્રકારે સોનાની શાહી તથા કાળો અને સિંદુરિયો, એ ત્રણ જ દ્રવ્યોનો રંગ તરીકે ઉપયોગ કરેલો

Plate LXXII

ચિત્ર ૨૭૩: શ્રી નેમિનાથનો વરઘોડો. કાંતિવિ. ૨ના પાના ૬૩ ઉપરથી. મૂળ ચિત્રથી સહેજ નાનુ કરીને આ ચિત્ર અત્રે રજૂ કરેલુ છે.

લગ્નના દિવસે શ્રી નેમિકુમારને ઉગ્રસેનના ઘેર લઇ જવા તૈયાર કર્યા. તેમનાં અંગ ઉપર ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, એક સરસ શ્વેત હસ્તિ ઉપર બેસાડયા, મસ્તક ઉપર એક છત્ર ધર્યું,

બંને પડખે ચામર વીંઝાવા લાગ્યા અને તેઓની પાછળના અશ્વોના હણુહણુાટથી દિશાઓ ગર્જી રહી. નેમિકુમારની પાછળ બીજા અનેક રાજકુમારો અશ્વ ઉપર સ્વાર થઈ ચાલવા લાગ્યા. સમુદ્રવિજયાદિ દશાર્હો, કૃષ્ણ અને બળભદ્ર વગેરે આત્મીય પરિવાર પણ સાથે ચાલવા લાગ્યો. શિવાદેવી માતા અને સત્યભામા વગેરે અંતઃપુરવાસીની સ્ત્રીઓ પણ મહામૂલ્યવાળી પાલખીમાં બેસી મંગલ ગીત ગાવા લાગી.

એટલામા નેમિકુમારની નજર એક સફેદ મહેલ તરફ ગઈ. તેમણે પોતાના સારથિને પૂછ્યુઃ 'મગલના સમૂહથી શોભનો આ શ્વેત મહેલ કોનો હશે?' સારથિએ તે મહેલ તરફ આંગળી ચીંધી કહ્યુઃ 'સ્વામી! કૈલાસના શિખર સમો એ આલિશાન મહેલ, બીજા કોઈનો નહિ, પણ આપના સસરા ઉગ્રસેન રાજાનો જ છે અને આ સામે જે બે સ્ત્રીઓ અંદરઅદર વાતચીત કરી રહી છે તે આપની સ્ત્રી–રાજીમતિની ચન્દ્રાનના તથા મૃગલોચના નામની બે સખીઓ છે.'

ચિત્રમાં નેમિકુમાર હાથી ઉપર બેઠેલા છે. તેમના મસ્તક ઉપર એક છત્ર ધરેલુ છે, બે હાથમાં શ્રીફળ પકડેલુ છે અને તેઓ ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત થએલા છે. સામેના મહેલના ઝરૂખામાં જમણી બાજુએ વચ્ચે ડાબા હાથમાં મુખ જોવા માટે દર્પણ લઈને બેઠેલી, વસ્ત્રાભૂષણોથી સુસજ્જિત રાજીમતિ નેમિકુમારના સન્મુખ જોતી બેઠેલી છે. તેણીની પાછળ અને આગળ તેની બે સખીઓ ચન્દ્રાનના અને મૃગલોચના ઊભી છે પાછળ ઊભી રહેલી સખી ડાબા હાથમાં કપડું પકડીને તેના છેડાથી પવન નાખી રહી છે. તેણીના ઉત્તરીય વસ્ત્રમાં હંસની ડિઝાઈન છે. સન્મુખ ઊભી રહેલી સખીના બે હાથમાં શ્રીફળ જેવી કાંઈક મગલસૂચક વસ્તુ છે. હાથીની આગળ ચિત્રના ઉપરના તથા નીચેના ભાગમાં ભૂગળો વગાડનારા ભૂગળો વગાડે છે વચ્ચે એક સ્ત્રી જમણા હાથમાં ફૂલ પકડીને નાચતી તથા તેણીની નજીક એક ઢોલી ઢોલ વગાડતો દેખાય છે. ઢોલીની પાછળ અને હાથીની પાછળ એકેક છત્ર ધરનાર માણસ છે. વળી હાથીની પાછળ બીજા ઘોડેસ્વાર રાજકુમારો તથા રથમાં બેઠેલા સમુદ્રવિજયાદિ દશાર્હો હોય એમ લાગે છે. ચિત્રમાં રથને બળદને બદલે ઘોડા જોડેલા છે, જે ચિત્રકારના સમયના રિવાજનો ખ્યાલ આપે છે. પાનાની ડાબી બાજુના છેડે પાનાનો ૬૩ આંક છે. આ જ ચિત્ર ઉપરથી પંદરમા સૈકાના પુરુષ અને સ્ત્રીઓના પહેરવેશો, આભૂષણો, વાજિંત્રો, નૃત્ય તથા તે સમયની સમાજ રચનાનો ઘણો જ સુંદર ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. આખુ ચિત્ર સુવર્ણની શાહીથી ચીતરેલુ છે. ચિત્રમા લખાણનુ નામ નિશાન પણ નથી વળી આ ચિત્રની પૃષ્ઠભૂમિ વાદળી રંગની હોવાથી ચિત્રનો ઉઠાવ બહુ જ મનોહર લાગે છે.

આ ચિત્ર–પ્રસંગ જિનમંદિરોના લાકડાનાં કોતરકામો તથા સ્થાપત્ય કામોમાં પણ ઘણે ઠેકાણે કોતરેલો નજરે પડે છે. દેલવાડાના સુપ્રસિદ્ધ અપ્રતિમ સ્થાપત્યના ભડારસમા વસ્તુપાલ તેજપાલે બંધાવેલા જિનમંદિરમાં પણ આ પ્રસંગ બહુ જ બારીકીથી કોતરેલો છે. પ્રાચીન કવિઓએ આ પ્રસગ પરથી ઉપજાવેલાં ઊર્મિકાવ્યો પણ બહુ જ મોટી સંખ્યામાં મળી આવે છે. આ પ્રસંગને લગતા એક ભિત્તિચિત્રનો ઉલ્લેખ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના વૈરાગ્ય પ્રસંગે, નવમા સૈકામાં થએલા શીલાંકાચાર્યે રચેલા 'ચઉપન મહાપુરુષ ચરિઅ'માં કરેલો જોવામાં આવે છે જે

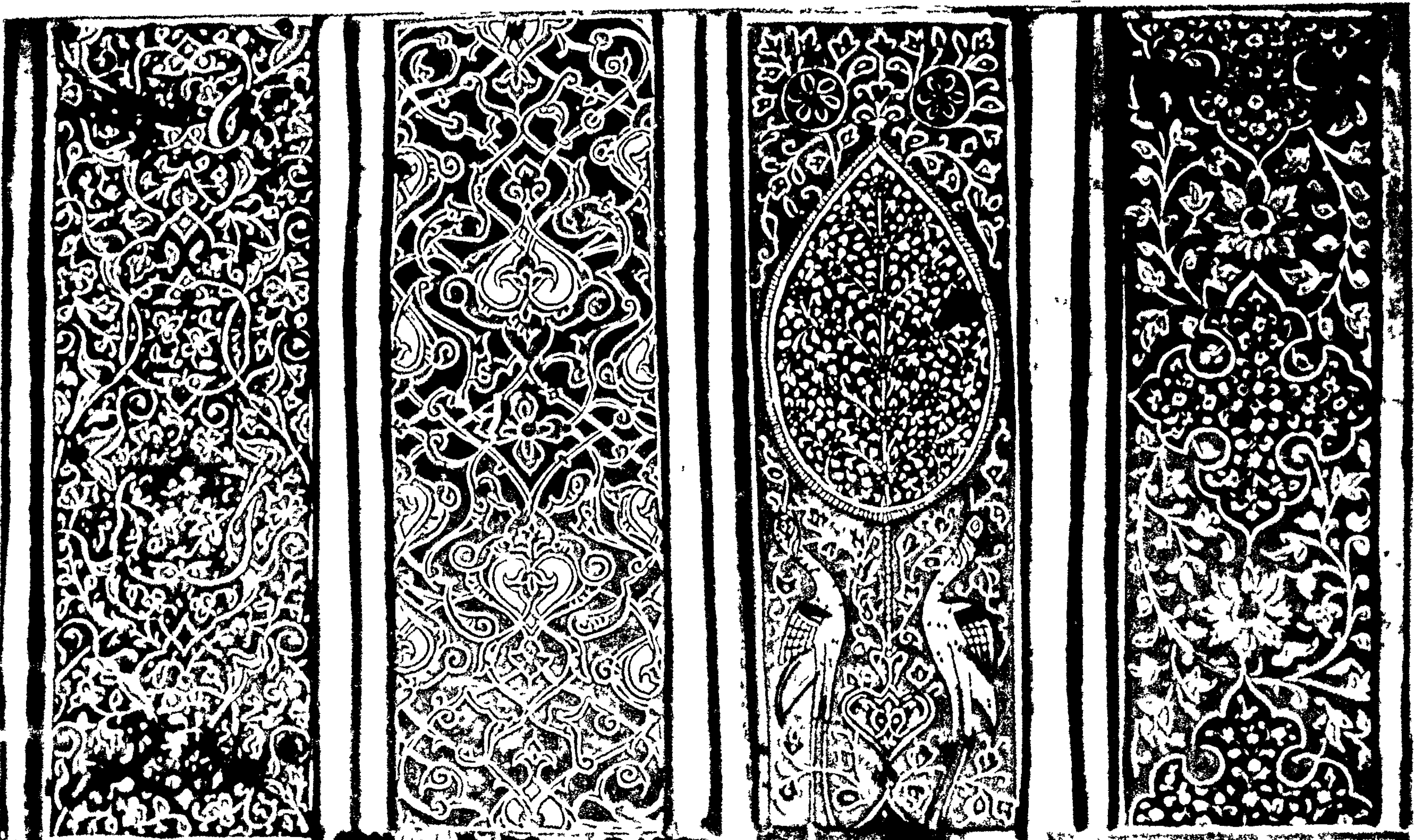

Fig. 354 to 357

चित्र ३५४ से ३५७

આપણે અગાઉ જણાવી ગયા છીએ.

Plate LXXIII

ચિત્ર ૨૭૪: શ્રી મહાવીર હંસવિ. ૨ના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ મુખચિત્રનું વર્ણન

ચિત્ર ૨૭૫: કલ્પસૂત્રની સુંદર પ્રતની પ્રશસ્તિ. હંસવિ. ૨ના અંતિમ પાના ઉપરથી. પ્રશસ્તિનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે:

વિ.સં. ૧૫૨૨(ઇ.સ. ૧૪૬૫)ના ભાદરવા સુદિ ૨ ને શુક્રવારના દિવસે યવનપુર (હાલનું જોનપુર)[1] ગામમાં જે સમયે હુસેનશાહ બાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો તે સમયે શ્રીમાળી જ્ઞાતિના સંઘવી કાલિદાસની સ્ત્રી હરસિનિ શ્રાવિકા કે જે સાધુ (વ્રતધારી શ્રાવક) સહસરાજની પુત્રી હતી, તેણીએ પોતાના પુત્ર ધર્મદાસ સહિત આ કલ્પસૂત્ર(બારસાસૂત્ર)ની પ્રત લખાવી અને ખરતરગચ્છાધિપતિ આચાર્ય શ્રીજિનભદ્રસૂરિના પટ્ટધર શ્રીજિનચંદ્રસૂરિના હુકમથી શ્રીકમલસંયમોપાધ્યાયને વહોરાવી

Plate LXXIV

ચિત્ર ૨૭૬: શ્રીમહાવીર કાંતિવિ. ૧ના પાના ૧ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૧૨નું વર્ણન આ પાનામાં વચ્ચેની દોરા બાંધવાની યાદગિરીરૂપે પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતોની વચમા કોરી જગ્યા રાખવામા આવતી હતી તે જગ્યામા તથા બંને બાજુના હાંસિયાની વચ્ચેનુ એકેક, કુલ મળીને ત્રણ સાધુઓનાં ચિત્રો તથા બંને હાંસિયાઓમા ઉપર અને નીચેની આકૃતિઓમા કુલ મળીને ચાર તીર્થંકરની મૂર્તિઓ સોનાની શાહીથી ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. પ્રતની આદિમા **श्री उदयसागरसूरिगुरुभ्यो नमः** લખીને પંદરમા સૈકામાં તપાગચ્છમા થઈ ગએલા શ્રી ઉદયસાગરસૂરિને નમસ્કાર કર્યો છે.

ચિત્ર ૨૭૭: પંદરમા સૈકાની એક પ્રશસ્તિ. કાંતિવિ. ૧ની પ્રતનુ પ્રશસ્તિનુ પાનૂ. પ્રશસ્તિનો સાર નીચે મુજબ છે

કલ્યાણને કરનાર શ્રી માલવ નામના જનપદ–દેશને વિષે, પૃથ્વીરૂપી સ્ત્રીના ભૂષણ સમાન. મંડપદુર્ગ (હાલનુ માંડવગઢ) નામનુ નગર છે કે જ્યા વિવિધ પ્રકારના કોટિધ્વજ–શ્રેષ્ઠિઓ વસે છે. (ત્યાં) પ્રાગ્વાટ વંશમાં કાલ નામનો મુખ્ય મંત્રી હતો, તેને રાજૂ નામની પોતાની સ્ત્રીથી એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો—૧.

જે હરિદાસ મંત્રીશ્વરના નામથી પૃથ્વીતળના વિષે વિખ્યાત થયો, તેને માલ્હણદેવી નામની સ્ત્રીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થએલી દુર્મતા નામની પુત્રી હતી. જિણદાસ નામનો બીજો જૈન ધર્મને વિષે પ્રીતિવાળો–શ્રદ્ધાવાળો .... [અહીંથી પ્રશસ્તિ અટકે છે.]

Plate LXXV

ચિત્ર ૨૭૮: ઇંદ્રસભા. નવાબ ૨ના પાના ૧૦ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૨ નુ આ પ્રસંગને જ લગતું વર્ણન

---

[1] Yavana-Pura I Jaunpara, forty miles from Benares, the Capital of an independant Muhammadan kingdom (See Kathoutiya inscription in J. A. S. B., 1839, P. 697, Vol. 7)

—The Geographical history of Ancient India P. 215 by Nandlal Dey

ચિત્રની બરાબર મધ્યમાં ચાર હાથવાળો ઇંદ્ર સૌધર્મ સભામાં બેઠેલો છે ઇંદ્રના ઉપરના જમણા હાથમાં અંકુશ તથા ડાબા હાથમાં પાશ છે નીચેના જમણા હાથમાં માળા છે અને તે હાથ વરદ મુદ્રાએ રાખેલો છે તથા ડાબો હાથ કોઇને આજ્ઞા કરતો હોય તેવી રીતે રાખેલો છે. આ ચિત્રકારનો આશય ઇંદ્રસભામાં થતા બત્રીશબદ્ધ નાટકની રજુઆત કરવાનો હોય એમ લાગે છે અને તે માટે ચિત્રના બંને હાંસિયામાં નૃત્ય કરતી બે બે સ્ત્રીઓ, ચિત્રના ત્રણ વિભાગો પૈકી ઉપરના વિભાગમાં, જુદાંજુદાં વાદ્યો લઇને નૃત્ય કરતી ૧૧ સ્ત્રીઓ, મધ્ય વિભાગમાં બિરાજમાન થએલા ઇંદ્રની બંને બાજુએ મલીને ત્રણ ત્રણ નૃત્ય કરતી સ્ત્રીઓ અને સૌથી નીચેના વિભાગમાં બીજી અગિયાર સ્ત્રીઓ મલીને કુલ ૩૨ સ્ત્રીઓ જુદીજુદી જાતનાં નૃત્ય કરતી ચીતરેલી છે.

Plate LXXVI

ચિત્ર ૨૭૯ થી ૨૮૪: નૃત્યનાં જુદાંજુદાં સ્વરૂપો. હંસવિ. ૨ લિસ્ટ નં ૧૪૦૨ની કલ્પસૂત્રની તારીખ વગરની પાના ૧૩૯ની સુવર્ણાક્ષરી હસ્તપ્રતમાંથી.

પાનાની બંને બાજુના હાંસિયામાંનાં આ સુશોભનો સહેજ રમતમાં ચીતરાએલાં લાગે છે, છતાં ચિત્રકારનો પાત્રોમાં નવીનતા રજૂ કરવાની ખૂબી કોઈક અલૌકિક પ્રકારની છે

Plate LXXVII

ચિત્ર ૨૮૫-૨૮૬: કલ્પસૂત્રનાં બે સુંદર શોભન-આલેખનો. હંસવિ.૧ની પ્રતમાંથી. ઉપરની પટીમાં અષ્ટમંગલ, ઘોડા, હાથી તથા ફૂલની આકૃતિઓ દોરેલી છે અને નીચેની પટીમા વિવિધ પ્રકારની હાથીની ક્રીડાઓ ચિત્રકારે રજૂ કરેલી છે.

ચિત્ર ૨૮૭: લક્ષ્મીદેવી. કાંતિવિ.૨ના પાના ૧૭ ઉપરથી. દેવી પદ્માસનની બેઠકે બેઠેલી છે અને તેણીના ચાર હાથો પૈકી, ઉપરના બંને હાથમાં કમળનુ ફૂલ છે; નીચેનો જમણો હાથ વરદ મુદ્રાએ તથા ડાબા હાથમાં ફળ રાખેલું છે. ઉપરના બંને હાથમાંનાં કમળફૂલો ઉપર એકેક હાથી અભિષેક કરવા માટે સૂંઢ ઊંચી રાખીને ઊભો રહેલો ચીતરેલો છે. દેવી સુંદર વિમાનમાં બેઠેલી છે. વિમાનની ઉપરના ભાગમા બંને બાજુ એકેક મોર છે, હાંસિયામાં તેણીનું લક્ષ્મી એવું નામ લખેલુ છે

ચિત્ર ૨૮૮: શક્રસ્તવ કાંતિવિ.૨ના પાના ૭ ઉપરથી. વર્ણન માટે જુઓ ચિત્ર ૨૮નુ આ પ્રસંગને લગતું જ વર્ણન.

Plate LXXVIII

ચિત્ર ૨૮૯: ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધ. દે પા.ના દયાવિ.ની કલ્પસૂત્રની પ્રતની સુશોભન-કળાના નમૂના તરીકે આખા પાનાનુ ચિત્ર અત્રે રજુ કર્યું છે. આ આખી યે પ્રતમાં મૂળ લખાણ કરતાં ચિત્રકળાના સુશોભન-શૃંગાર મુખ્ય ભાગ ભજવે છે.

મોરાક ગામથી વિહાર કરી પ્રભુ શ્વેતાંબી નગરી તરફ ચાલ્યા. માર્ગમાં ગોવાળીઆઓએ કહ્યુ કે: 'સ્વામી ! આપ જે માર્ગે જાઓ છો તે જો કે શ્વેતાંબીનો સીધો માર્ગ છે, પણ રસ્તામાં કનકખલ નામનુ તાપસોનુ આશ્રમસ્થાન છે ત્યાં હમણાં એક ચંડકૌશિક નામનો દૃષ્ટિવિષ સર્પ રહે છે, માટે આપ આ સીધા માર્ગે જવાનુ માંડી વાળો ' છતાં કરુણાળુ પ્રભુ, બીજા કોઈ ઉદ્દેશથી નહિં, પણ પેલા ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધવા તે જ માર્ગે તે જ આશ્રમ ભણી ગયા.

चित्र ३५८ से ३६२

Fig 358 to 362

Fig 363 to 366

चित्र ३६३ थी ३६६

ચંડકૌશિકનો પૂર્વભવ

ચંડકૌશિક પૂર્વભવમાં એક ઉગ્ર તપસ્વી સાધુ હતા. એક દિવસે તપસ્યાના પારણે ગોચરી વહોરવા માટે એક શિષ્યની સાથે ગામમાં ગયા. રસ્તે ચાલતાં તેમના પગ નીચે એક નાની દેડકી આવી ગઈ. દેડકીની થએલી વિરાધનાને પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વક પડિક્કમવા માટે હિતચિંતક શિષ્યે ગુરુને ઇરિયાવહી પડિક્કમતાં, ગોચરી પડિક્કમતાં અને સાયંકાળનું પ્રતિક્રમણ કરતા–એમ ત્રણ વાર દેડકીવાળી વાત સંભાળી આપી. આથી સાધુને ખૂબ ક્રોધ ચઢયો. ક્રોધમા ને ક્રોધમાં તેઓ શિષ્યને મારવા દોડયા, પણ અકસ્માત એક થાંભલા સાથે અફળાતાં તપસ્વી સાધુ કાળધર્મ પામ્યા. ત્યાંથી તેઓ જ્યોતિષ્ક વિમાનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને તે આશ્રમમા પાંચસો તાપસોનો સ્વામી ચંડકૌશિક નામે તાપસ થયો તેને પોતાના આશ્રમ ઉપર એટલો બધો મોહ હતો કે કદાચ કોઈ માણસ આશ્રમનું કંઈ ફળ–ફૂલ તોડે તો તે જ વખતે ક્રોધે ભરાઈ, કુહાડો લઇને મારવા દોડે–એક વખતે તે તાપસ થોડા રાજકુમારોને પોતાના આશ્રમના બાગમાંથી ફળ તોડતા જોઈ ક્રોધે ભરાયો. કુહાડો લઈ મારવા ધસી જતો હતો, તેટલામાં અચાનક કુવામાં પડી ગયો અને ક્રોધના અધ્યવસાયથી મરીને તે જ આશ્રમમા પોતાના પૂર્વભવના નામવાળો દૃષ્ટિવિષ સર્પ થયો

મહાવીર પ્રભુ તો આશ્રમમાં આવીને કાઉસગ્ગધ્યાને સ્થિર રહ્યા–પ્રભુને જોઈ ક્રોધથી ધમધમી રહેલો તે સર્પ, સૂર્ય સામે દૃષ્ટિ કરી, પ્રભુ તરફ દૃષ્ટિજ્વાળા ફેંકે અને રખેને પ્રભુ પોતાની પર પડે એવા ભયથી પાછો હઠી જાય. એટલુ છતાં પ્રભુ તો નિશ્ચલ જ રહ્યા. આથી તેણે વિશેષ વિશેષ દૃષ્ટિજ્વાળા ફેંકવા માંડી; તથાપિ એ જ્વાળાઓ પ્રભુને તો જળધારાઓ જેવી લાગી! ત્રણ વાર દૃષ્ટિજ્વાળા છોડવા છતાં પ્રભુનું એકાગ્રધ્યાન તૂટવા ન પામ્યુ, તેથી તે અસાધારણ રોષે ભરાયો. તેણે પ્રભુને એક સખત ડંખ માર્યો. તેને ખાત્રી હતી કેઃ 'મારા તીવ્ર વિષનો પ્રતાપ એટલો ભયંકર છે કે પ્રભુ હમણાં જ પૃથ્વી ઉપર મૂર્છિત થઈને પડવા જોઈએ;' પરંતુ આશ્ચર્ય જેવું છે કે પ્રભુના પગ ઉપર વારંવાર ડસવા છતાં પ્રભુને તેનુ લેશ માત્ર પણ ઝેર ન ચઢયું; ઊલટું ડંસવાળા ભાગમાંથી ગાયના દૂધ જેવી રૂધિરની ધારા વહેવા લાગી.

વિસ્મય પામેલો ચંડકૌશિક સર્પ થોડીવાર પ્રભુની સન્મુખ નિહાળી રહ્યો પ્રભુની મુદ્રામા તેને કંઈક અપૂર્વ શાંતિ જણાઈ. એ શાંતિએ તેના દિલ ઉપર અપૂર્વ અસર કરી. તેના પોતાનામાં પણ શાંતિ અને ક્ષમા આવતાં દેખાયાં. [1] ચંડકૌશિકને શાંત થએલો જોઈ પ્રભુએ કહ્યુ કે 'હે ચંડકૌશિક! કંઇક સમજ અને બુઝ–બોધ પામ!' પ્રભુની શાંતિ અને ધીરતાએ તેના પર અસર તો કરી જ હતી, એટલામાં પ્રભુના અમૃત શાં મીઠાં વેણ સાંભળતા અને તે વિષે વિચાર કરતાં તેને જાતિસ્મરણ (પોતાના પૂર્વભવ સંબંધીનુ) જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ તે પોતાના ભયંકર અપરાધોનો પશ્ચા-

૧ આવી જ એક વાત બુદ્ધ વિષે જાતક નિદાનમાં છે. ઉરુવેલામાં (ભગવાન) બુદ્ધ એકવાર ઉરુવેલકાશ્યપ નામના પાંચસો શિષ્યવાળા જટિલની અગ્નિશાળામાં રાતવાસો રહ્યા, જ્યાં એક ઉગ્ર આશીવિષ સર્પ રહેતો હતો. બુદ્ધે તે સર્પને જરાપણ ઈજા પહોંચાડ્યા સિવાય નિસ્તેજ કરી નાખવા ધ્યાન-સમાધિ આદરી. સર્પે પણ પોતાનું તેજ પ્રગટાવ્યું. છેવટે બુદ્ધના તેજે સર્પતેજનો પરાભવ કર્યો. સવારે બુદ્ધે એ જટિલને પોતે નિસ્તેજ કરેલો સર્પ બતાવ્યો. એ જોઈને એ જટિલ બુદ્ધનો પોતાના શિષ્યો સાથે ભક્ત થયો.

त्ताप करवा लाग्यो. प्रभुने प्रदक्षिणा आपतो ते मनमां विचार करवा लाग्यो केः 'खरेखर आ करुणासमुद्र भगवंते मने दुर्गतिरूप मोटी खाईमां पडतो बचावी लीधो ते ज वखते तेणे अनशन व्रत लई लीधु. रखेने पोतानी विषमय भयकर दृष्टि कोई सदोष के निर्दोष प्राणी उपर पडी जाय एवा शुभ हेतुथी तेणे पोतानु मस्तक दरने विषे छुपावी दीधुं.[1]

आ प्रसगने मळतो कृष्णना जीवननो एक प्रसंग

एक वखत एक वनमां नदी किनारे नन्द वगेरे बधा गोपो–गोवाळो सूता हता, ते वखते एक प्रचंड अजगर आव्यो के जे विद्याधरना पूर्वजन्ममां पोताना रूपना अभिमानथी मुनिनो शाप मळता अभिमानना परिणामरूपे सर्पनी आ नीच योनिमां जन्म्यो हतो. तेणे नन्दनो पग ग्रस्यो बीजा बधा गोप बाळकोनो सर्पना मुखमांथी ए पग छोडाववानो प्रयत्न निष्फळ गयो, त्यारे छेवटे कृष्णे आवी पोताना चरणथी ए सर्पने स्पर्श कर्यो. स्पर्श थता ज ए सर्प पोतानु रूप छोडी मूळ विद्याधरना सुदर रूपमा फेरवाई गयो. भक्तवत्सल कृष्णना चरण-स्पर्शथी उद्धार पामेल ए सुदर्शन नामनो विद्याधर श्रीकृष्णनी स्तुति करी स्वस्थाने गयो

—भागवत दशम स्कन्ध, अ. ३४, श्लोक ५–१५, पृष्ठ ६१७–६१८

पानानी जमणी बाजुना चित्रमां उपर अने नीचे एम बे प्रसगो छे; तेमां कथाना परिचयनी शरूआत उपरना चडकौशिकना पूर्वभवना साधु अवस्थाना चित्रथी थाय छे चंडकौशिक साधु बंने हाथमां ओघो पकडी शिष्यने मारवा जता–दोडता देखाय छे. मारवा जतां मस्तक थांभला साथे अंधारामां अथडाय छे, सामे बंने हाथनी अंजलि जोडी हाथमां ओघो राखी नम्रभावे विनयपूर्वक देडकीनी विराधनाने प्रायश्चित्तपूर्वक पडिक्कमवा माटे गुरुमहाराजने याद आपतो शिष्य ऊभेलो देखाय छे. तेना पग आगळ ज थांभला नजीक प्रसंगानुसार चित्रकारे देडकी चीतरेली छे. आ पछी चित्रना अनुसंधाने, नीचेना चित्रमां वर्णवेला चंडकौशिकना बाकीना पूर्वभवोनो प्रसग जोवानो छे. चंडकौशिक साधु अवस्थामांथी काळधर्म पामी ज्योतिष्क विमानमां

---

१ आ दृष्टात उपर क्रोध सबधी एक सज्झाय मने याद आवे छे

'कडवा फल छे क्रोधनां ज्ञानी एम बोले,
विष तणो रस जाणीए हळाहळ तोले कडवा० १
क्रोधे क्रोड पूरव तणु संयम फळ जाय,
क्रोध सहित तप जे करे ते तो लेखे न थाय कडवां० २
साधु घणो तपीओ हतो धरतो मन वैराग,
शिष्यना क्रोध थकी थयो चडकोशियो नाग कडवा० ३
आग ऊठे जे घर थकी ते पहेलु घर बाळे,
जळनो जोग जो न व मळे तो पासेनु प्रजाळे कडवा० ४
क्रोध तणी गति एहवी कहे केवळज्ञानी,
हाण करे जे हितनी जाळवजो एम प्राणी कडवां० ५
उदयरत्न कहे क्रोधने काढजो गळे साही,
काया करजो निर्मळी उपशम रस नाही कडवा० ६

Fig 363 to 366

Fig 367 to 370

દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થએલા બતાવવા માટે અત્રે વિમાનની અંદર બેઠેલા એક દેવની આકૃતિ ચિત્રકારે ચીતરેલી છે. તેની (વિમાનની) નીચે તે દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ચંડકૌશિક નામે તાપસ તરીકે ઉત્પન્ન થએલ હોવાથી તેને તાપસ સ્વરૂપે પોતાના બગીચામાંથી ફળ–ફૂલ તોડતા રાજકુમારોને હાથમાં કુહાડો લઈને મારવા જતાં કુહાડા સાથે અચાનક કુવામાં પડેલો ચીતરેલો છે. ત્યાંથી મરીને તે પોતે જ ચંડકૌશિક નામે દૃષ્ટિવિષ સર્પ થયો છે, તે બતાવવા માટે ચિત્રકારે કાળો ભયંકર નાગ ચીતરેલો છે.

પાનાની ડાબી બાજુના ચિત્રમાં આ ચિત્રના અનુસધાને, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ચંડકૌશિકને કરેલા પ્રતિબોધનો પ્રસંગ જોવાનો છે. ચંડકૌશિકના બિલ–દર આગળ જ પ્રભુ મહાવીર કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભા છે પ્રભુ મહાવીરના શરીરે ચિત્રકારે જે આભૂષણો પહેરાવ્યાં છે તે તેનું જૈનધર્મ પ્રત્યેનુ અજ્ઞાન સુચવે છે, કારણકે તીર્થંકર જ્યારે સાધુપણામાં વિચરતા હોય ત્યારે આભૂષણ વગેરેનો શ્રમણપણુ–સાધુપણું અંગીકાર કરતી વખતે ત્યાગ કરેલો હોવાથી તેમની આ સાધક અવસ્થામા આભૂષણો તેઓના અગ ઉપર સંભવે જ નહિ. વર્ણનમાં સર્પને પ્રભુના પગે ડંખ મારનો વર્ણવેલો છે ત્યારે ચિત્રમાં પ્રભુના આખા શરીરે વીંટળાએલો તેને ચીતરેલો છે. પછીથી પ્રભુએ પ્રતિબોધ્યા પછી પોતાનું મુખ બિલમાં નાખીને પડી રહેલો ચિત્રકારે ચીતરેલો છે. પાનાની ઉપરના સુશોભનમાં છ સુદર હાથીઓ, નીચેના ભાગમાં પાંચ ઘોડેસ્વારો તથા એક પદાતિ હથિયારોથી સુસજ્જિત થએલો અને આજુબાજુના બંને હાંસિયાઓના ઉપરના ભાગમાં યુદ્ધ કરતા ઘોડેસ્વારો તથા નીચેના ભાગમાં જળભરેલી વાવો, વાવોની અંદર સ્નાન કરતા ચાર પુરુષો ચીતરેલા છે. આખા પાનાની ચાર લાઈનોમાં ફક્ત ૧૪ અક્ષરોના લખાણ સિવાય આખુ પાનુ અપ્રતિમ સુશોભનકળા તથા ચિત્રકળાની રજૂઆત કરે છે.

Plate LXXIX

ચિત્ર ૨૯૦ થી ૩૨૧: કલ્પસૂત્રના સુંદર સુશોભનો. હસ વિ. ૧ની પ્રતના પાનાની ઉપર અને નીચેનાં જુદીજુદી જાતનાં આ સુશોભનો ફક્ત વાદળી અને સફેદ રગથી જ ચીતરનારા ચિત્રકારોની કલ્પનાશક્તિ કોઈ અજાયબીભરી હોય એમ લાગે છે.

Plate LXXX

ચિત્ર : ૩૨૨ થી ૩૫૩: કલ્પસૂત્રનાં સુંદર સુશોભનો. હસ વિ. ૧ની જ પ્રત ઉપરથી.

Plate LXXXI

ચિત્ર ૩૫૪ થી ૩૫૭: કલ્પસૂત્રનાં સુંદરતમ સુશોભનો. નવાબ ૨ની પ્રતનાં આજુબાજુનાં જુદીજુદી જાતનાં આ સુશોભનોની આકૃતિઓ ચીતરનાર ચિત્રકાર દરેક કલારસિકની પ્રશંસા માગી લે તેમ છે. આવી સુદર આકૃતિઓવાળી કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રતો જૈન ભંડારોમાં ગણીગાંઠી જ છે.

Plate LXXXII

ચિત્ર ૩૫૮ થી ૩૬૨: સંયોજના ચિત્રો. પૂર્ણકુંભ, નારીઅશ્વ, નારીકુંજર, નારીશકટ અને મલ્લકુસ્તિ દયા વિ.ની સુંદરતમ કલ્પસૂત્રની હસ્તપ્રત ઉપરથી.

Plate LXXXIII

ચિત્ર ૩૬૩ થી ૩૬૬: નૃત્યના જુદાંજુદાં સ્વરૂપો. દયા વિ ની હસ્તપ્રત ઉપરથી. કાગળની

હસ્તપ્રતના હાંસીઆમાંનાં ચિત્રો મધ્યેના નર્તના પાત્રવાળાં આ ચિત્રો વસ્તુસંકલનાનાં અપ્રતિમ પ્રતિનિધિ જેવાં છે. ચિત્રકાર બરાબર જાણે છે કે ચિત્રોમાં શું કહેવાનું છે અને તેને અનુરૂપ તે રચના કરી શકે છે. આ ચિત્રનાં ચારે પાત્રોનાં એકેએક અંગ એવાં તો બારીક દોરાએલાં છે કે આપણી સામે જાણે તે સમયની જીવતીજાગતી ગુજરાતણો ગરબે રમતી ખડી ન કરી દીધી હોય!

Plate LXXXIV

ચિત્ર ૩૬૭ થી ૩૭૦: કલ્પસૂત્રનાં સુંદરતમ સુશોભનો. નવાબ સ્ની પ્રતના જુદી જુદી જાતના હાંસીઆમાંનાં નર્તનાપાત્રો ઉપરાંત બીજાં પાત્રો તથા જુદાંજુદાં પ્રાણીઓ તથા ફૂલબુટ્ટાની જાણે સજીવ સૃષ્ટિ ન ખડી કરી દીધી હોય, તેવી પીંછીથી ચીતરાએલાં આ ચિત્રો ખરેખર ! ગુજરાતની જૈનાશ્રિત કલાનો અદ્‌ભુત વારસો છે.

Plate LXXXV

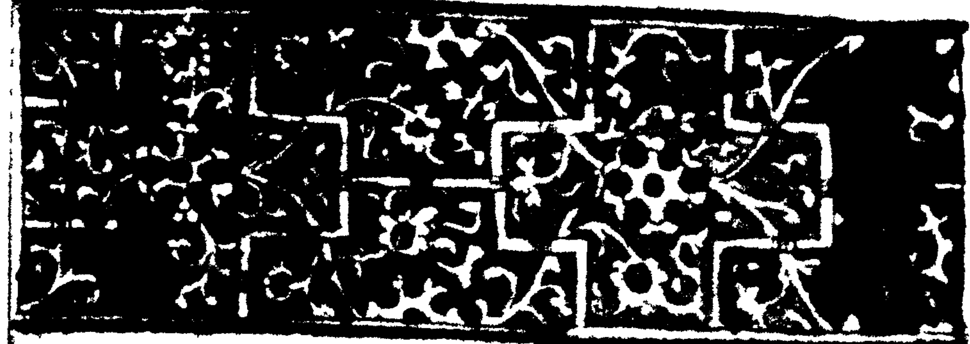
ચિત્ર ૩૭૧: કલ્પસૂત્રની પ્રશસ્તિ. દયા વિ.ની અપ્રતિમ ચિત્રકળાવાળી સુવર્ણાક્ષરી પ્રતની પ્રશસ્તિનું જે એક પાનું બંને બાજુએ લખેલું છે, તે પૈકીની એક બાજુની પ્રશસ્તિ આ પાનામાં છે. આ પ્રશસ્તિ પડિમાત્રામાં લખેલી હોવાથી નાશમાંથી બચી ગએલી. બને બાજુની પ્રશસ્તિ જે ભંડારના વહીવટદારોની મંજૂરી મેળવી મેં ઉતારી લીધેલી છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

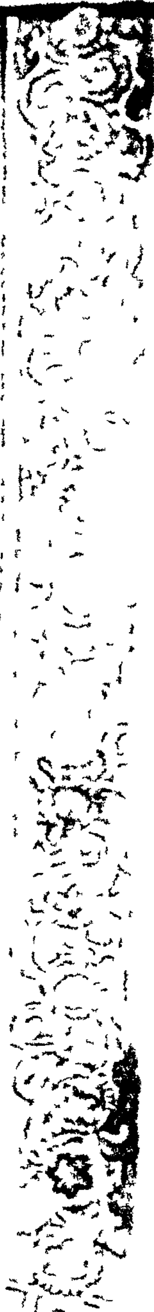
दिव्याभ्रं लिह चारू चित्र रूचिर श्रीजैन हर्म्यावलि
वातांदोलित केतु कैतव वशाक्षि तर्जयन्ती श्रिया ।
दैवावास पुरीमनेक सुगुरुस्युतेव शिष्टाश्रया
श्रीगंधारपुरी सदा विजयते सद्धर्मकर्मोदया ॥१॥
प्राग्वाट वृद्धशाखायां मंत्री देवाभिधोंजनि ।
ज(जा)या देवलदे नाम्नी जज्ञे तस्य गुणाद्भुता ॥२॥
आसाक स्तत्तनय स्तद्भार्या नाम तश्च करमाइ ।
तत्पुत्रौ गुणपूर्णौ शाणा जूठाभिधौ भवतः ॥३॥
शाणाकस्य च पत्नी चांगू नाम्नी स्ततस्तयोरासीत् ।
रयणायराभिधानः पातलि नाम्नी च तज्जाया ॥४॥
प्राग्वाटवंश तिलकः समभूद्विद्याधरस्तयोस्तनयः ।
पत्नी च रत्नगर्भा अजनि अजाई गुणगरिष्टा ॥५॥
निजकुल विशद सरोरुह भासन दिनकर समान महिमानौ ।
आश्विन्याः कुमराविव पुत्रौ द्वौ तस्य संजातौ ॥६॥
आद्यस्तु जीवराजाह्वो द्वितीयो..... .. . . .

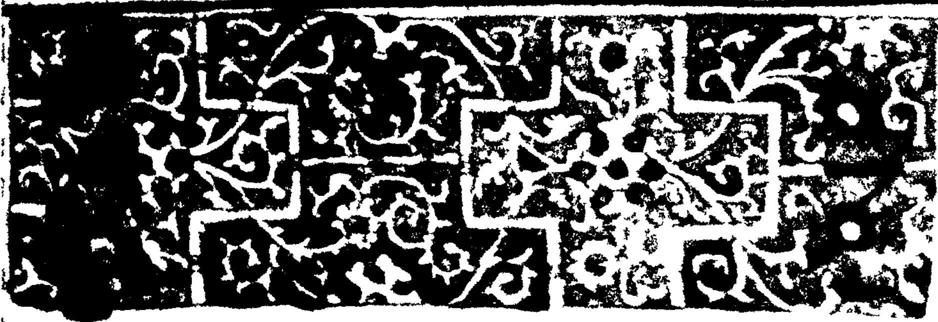
Plate LXXXVI

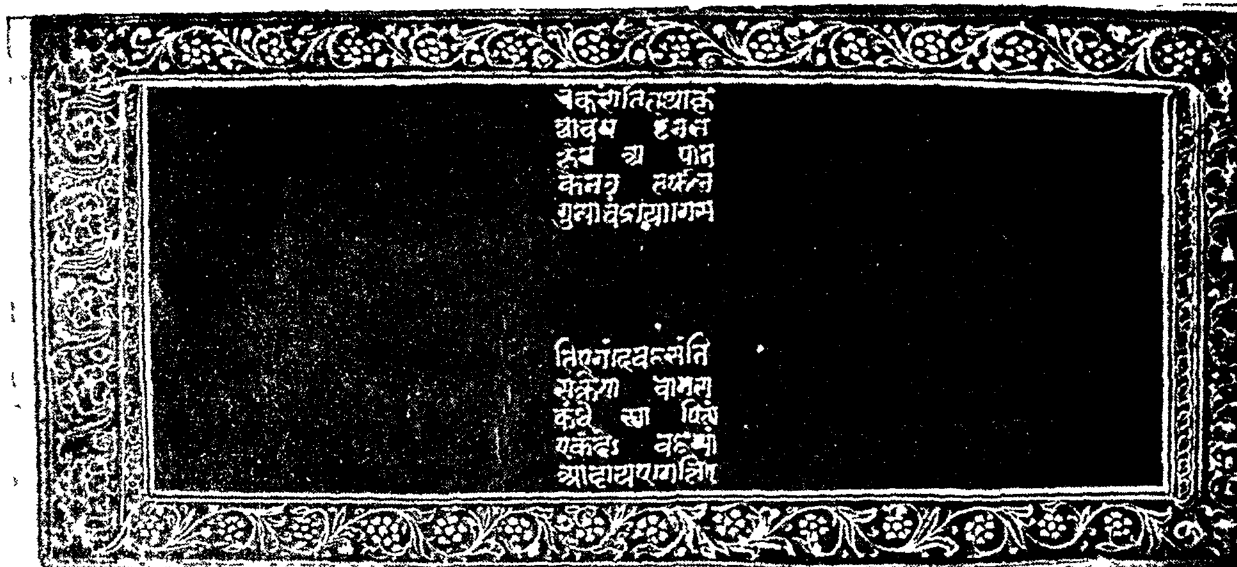
ચિત્ર ૩૭૨ થી ૩૭૪: પ્રવર્તક કાંતિવિજયજીના સંગ્રહની રૌપ્યાક્ષરી કલ્પસૂત્રની સુબોધિકા ટીકાની હસ્તપ્રતના પાના ૩ અત્રે રજૂ કરેલા છે આ ત્રણ પાનાંઓ પ્રાચીન સમયના લેખકો ચિત્રકારને ચિત્રો ચીતરવા માટે કોરી જગ્યા બાકી રાખતા, જેમાં પહેલાં રેખાઓ દોરી પછી તેમાં રંગ પૂરતા તેના નમૂનાઓ આપણને પૂરા પાડે છે

Plate LXXXV

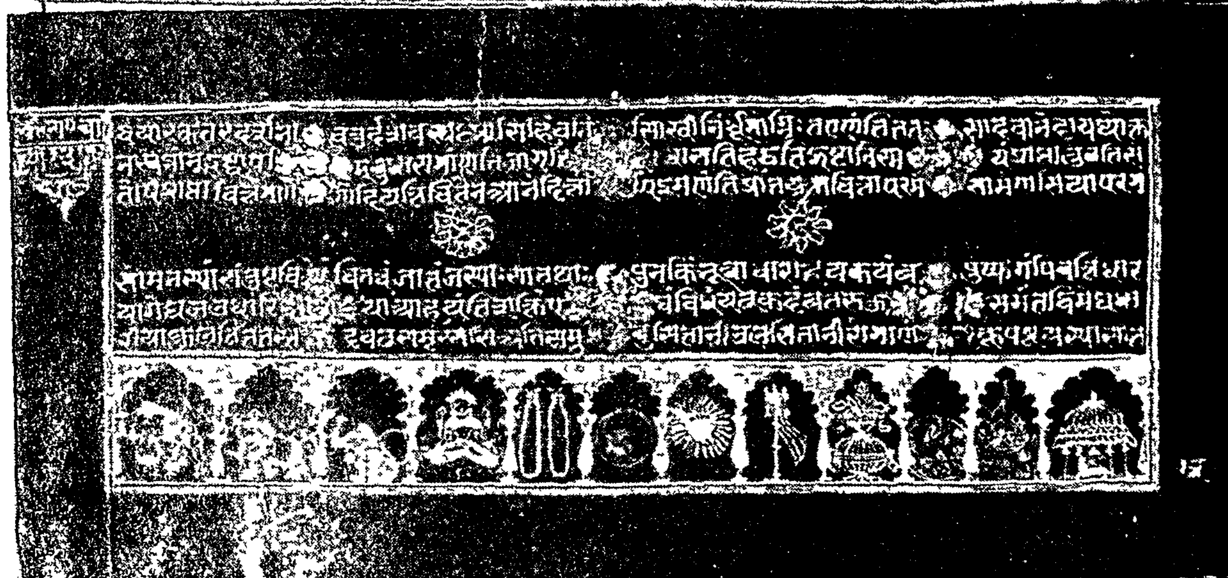

Fig. 372 to 374 चित्र ३७२ थी ३

॥ णमो त्थु णं समणस्स भगवओ वीरवद्धमाणसामिस्स ॥

चरिमसुयकेवलिसिरिभद्दवाहुसामिविरइयं

कप्पसुत्तं ।

(दसासुयक्खंधसुत्तस्स अट्ठमं अज्झयणं)

॥ नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

[[1]नमो अरिहंताणं ।
नमो सिद्धाणं ।
नमो आयरियाणं ।
नमो उवज्झायाणं ।
नमो लोए सव्वसाहूणं ॥
एसो पंचनमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो ।
मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं ॥ १ ॥]

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंचहत्थुत्तरे होत्था । तं जहा—हत्थुत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ४ हत्थुत्तराहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ५ साइणा परिनिव्वुए भयवं ६ ॥ १ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भयवं महावीरे जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्ठमे पक्खे आसाढसुद्धे

---

१ कल्पसूत्रारम्भे नैतद् नमस्कारसूत्रस्य सूत्रं भूम्ना प्राचीनतमेषु ताडपत्रीयादर्शेषु दृश्यते, नापि टीकाकृदादिभिरेतदादृतं व्याख्यातं वा, तथा चास्य कल्पसूत्रस्य दशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्याष्टमाध्ययनत्वात् मध्ये मङ्गलत्वेनापि एतत्सूत्रं सङ्गतमिति प्रक्षिप्तमेवैतत् सूत्रमिति ॥

तस्स णं आसाढसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं[1] महाविजयपुप्फुत्तरपवरपुंडरीयाओ महाविमाणाओ वीसं सागरोवम[2]ट्ठिईयाओ ⊢[3]आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं⊣ अणंतरं चइं[4] चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे ⊢[5]दाहिणड्ढभरहे⊣ इमीसे ओसप्पिणीए सुसमसुसमाए समाए विइक्कंताए सुसमाए समाए विइक्कंताए सुसमदुस्समाए समाए विइक्कंताए दुस्समसुसमाए समाए बहुविइक्कंताए ⊢[6]सागरोवमकोडाकोडीए बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणियाए⊣ पंच[7]हत्तरीए वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं[8] सेसेहिं इक्कवीसाए तित्थयरेहिं इक्खाग[9]कुलसमुप्पन्नेहिं कासवगुत्तेहिं[10] दोहि य हरिवंसकुलसमुप्पन्नेहिं गोतमसगुत्तेहिं तेवीसाए तित्थयरेहिं वीइक्कंतेहिं ⊢[11]समणे भगवं महावीरे⊣ चरिमे तित्थकरे पुव्वतित्थकरनिद्दिट्ठे माहणकुंडग्गामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ २ ॥ समणे भयवं महावीरे तिण्णाणोवगए आवि होत्था—चइस्सामि त्ति जाणइ, चयमाणे[12] न जाणइ, चुए[13] मि त्ति जाणइ ॥ ३ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमेयारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे[14] पासित्ता णं पडि-

---

१ छट्ठीए पक्खेणं च। छट्ठीए दिवसेणं ख–घ–छ ॥ २ °मट्ठितीतो आउ° घ ॥ ३ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठ. ग–घ–च नास्ति ॥ ४ चयं ख । चुयं ग ॥ ५ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गत. पाठ क–ग–घ–च नास्ति ॥ ६ ⊢ ⊣ एतन्मध्यवर्ती पाठ. तालपत्रीयेषु अन्येषु च बहुषु कद्गलादर्शेषु नास्ति ॥ ७ पणणत्तरीए क्वचित् ॥ ८ °नवमासेहिं अवसेसेहिं च ॥ ९ °क्खागुकु° ग ॥ १० °वसगु° ग ॥ ११ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गत. पाठ· ग–घ–छ नास्ति ॥ १२ चइमाणे ग–छ ॥ १३ चुओ मि छ ॥ १ °णे पासइ पासि° ख ॥

बुद्धा ॥ ४ ॥ तं जहा—गेय वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिण-
यरं झयं कुंभं । पउमसर सागर विमाण भवण रयणुच्चय सिहिं
च ॥ १ ॥ ५ ॥ तए णं सा देवाणंदा माहणी इमेतारूवे ओराले
कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं
पडिबुद्धा समाणी हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिया पिइमणा परमसोमणसिया हरि-
सवसविसप्पमाणहियया धाराहयकलंबुयं[3] पिव समुस्ससियरोमकूवा सुमि-
णोग्गहं करेइ, सुमिणोग्गहं करित्ता[4] सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ, सयणिज्जा-
ओ अब्भुट्ठेत्ता अतुरियमचवलमसंभंताए राइहंससरिसीए गईए जेणेव
उसभदत्ते माहणे तेणेव[5] उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उसभदत्तं माहणं ⊢जएणं
विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता भद्दासणवरगया आसत्था वीसत्था कर-
यलपरिग्गहियं सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्टु⊣ एवं वयासी—एवं
खलु अहं देवाणुप्पिया! अज्ज सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २
इमे[7] एयारूवे ओराले जाव सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं
पडिबुद्धा। तं जहा—गय[8] जाव सिहिं च। एएसि[9] णं देवाणुप्पिया!
ओरालाणं[10] जाव चोद्दसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्ति-
विसेसे भविस्सइ? ॥ ६ ॥ तए णं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए
माहणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए धारा-
हयकलंबुयं पिव समूससियरोमकूवे सुमिणोग्गहं करेइ, करित्ता ⊢[11]ईहं
अणुपविसइ, ईहं अणुपविसित्ता⊣ अप्पणो साभाविएणं मइपुव्वएणं
बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, २ करेत्ता देवाणंदं

१ गय उसभ च ॥ २ माहणी ते सुमिणे पासइ, ते सुमिणे पासित्ता हट्ठ° क-ग। माहणी सिविणे इमे एयारूवे च ॥ ३ कयंबगं पिव च। कलंबपुप्फगं पिव ख-घ। कयंबपुप्फगं पिव छ ॥ ४ °त्ता उट्ठाए उट्ठेति, उट्ठेत्ता जेणामेव उसभ° च ॥ ५ तेणामेव च ॥ ६ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नान्तर्गत पाठः क-ख-घ-च नास्ति ॥ ७ अयमेया° क-घ ॥ ८ गय० गाहा। एए° च ॥ ९ एएसिं च णं छ ॥ १० °लाणं कु चो° च ॥ ११ ⊢ ⊣ एतन्मध्यगत. पाठः अर्वाचीनतमेष्वादर्शेष्वेव दृश्यते ॥

माहणिं एवं वयासी ॥७॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं॰ सिवा धन्ना मंगल्ला सस्सिरीया आरोग्गतुट्ठिदीहाउकल्लाणमंगल्लकारगा[1] णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा। तं जहा— अत्थलाभो देवाणुप्पिए[2]!, भोगलाभो॰ पुत्तलाभो॰ सोक्खलाभो देवाणुप्पिए[3]!, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए[4]! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाणं राइंदियाणं विइक्कंताणं सुकुमालपाणिपायं अहीणपडिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणपमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगं[5] ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुरूवं देवकुमारोवमं[6] दारयं पयाहिसि ॥८॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते रिउव्वेय जउव्वेय[7] सामवेय अथव्वणवेय इतिहासपंचमाणं निघंटछट्ठाणं संगोवंगाणं सरहस्साणं चउण्हं वेयाणं सारए पारए धारए सडंगवी सट्ठितंतविसारए संखाणे सिक्खाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छंदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य बहूसु बंभन्नएसु[8] परिव्वायएसु नएसु परिनिट्ठिए यावि भविस्सइ ॥९॥ तं ओराला णं तुमे[9] देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउयमंगलकल्लाणकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा ॥१०॥ तए णं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तस्स माहणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव[10] हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु उसभदत्तं माहणं एवं वयासी ॥११॥ एवमेयं देवाणुप्पिया! तहमेयं देवाणुप्पिया अवितहमेयं देवाणुप्पिया!, असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया!, इच्छियमेयं देवाणुप्पिया!, पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया!,

१ °कारणा णं च ॥ २–३–४ °प्पिया! छ ॥ ५ °दरं ससि° घ ॥ ६ °मारसप्पभं दार° च ॥ ७ जजुव्वेय° ग–छ ॥ ८ °ण्णएसु परिनिट्ठिए क ॥ ९ तुमए दे° क ॥ १० °व हयहि° ग–छ ॥

इच्छियपडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया!, सच्चे णं एसमट्ठे[1] से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ। ते सुमिणे सम्मं पडिच्छित्ता उसभदत्तेणं माहणेणं सद्धिं ओरालाइं माणुस्सगाइं[2] भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ॥१२॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सक्के देविंदे देवराया वज्जपाणी पुरंदरे सतक्कतू सहस्सक्खे मघवं पाकसासणे दाहिणड्ढलोगाहिवई बत्तीसविमाणसयसहस्साहिवई एरावणवाहणे सुरिंदे अरयंबरवत्थधरे आलइयमालमउडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगंडे भासुरबोंदी पलंबवणमालधरे सोहम्मकप्पे सोहम्मवडिंसए विमाणे सुहम्माए सभाए सक्कंसि सीहासणंसि[4] निसण्णे ॥१३॥ से णं तत्थ बत्तीसाए विमाणावाससयसाहस्सीणं, चउरासीए सामाणियसाहस्सीणं, तायत्तीसाए[5] तायत्तीसगाणं[6], चउण्हं लोगपालाणं, अट्ठण्हं अग्गमहिसीणं, सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं, सत्तण्हं अणियाणं, सत्तण्हं अणियाहिवईणं, चउण्हं चउरासीए आयरक्खदेवसाहस्सीणं, अण्णेसिं च बहूणं सोहम्मकप्पवासीणं वेमाणियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे महयाहयनट्टगीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंगपडुपडहवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥१४॥ इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ विहरइ, तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे माहणकुंडग्गामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कु-

---

१ °ट्ठे जण्णं तुब्भे च ॥ २ °णुस्साइं स-घ-च ॥ ३ °माले सोह° क-ख-घ-च ॥ ४ °सि, से णं क विना ॥ ५-६ तावत्ती° ख-घ-च-छ ॥ ७ °सरियसे° च ॥ ८ °गपणवप्पया° च ॥ ९ °माणे २ पासइ, तत्थ सम° क-ख-घ-च ॥

च्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंतं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए णंदिए परमाणंदिए पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए धाराहयनीवसुरहिकुसुमचंचुमालइयऊससियरोमकूवे वियसियवरकमलनयणवयणे पयलियवरकडगतुडियकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतवच्छे पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरियं चवलं सुरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, सीहासणाओ अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, २ वेरुलियवरिट्ठरिट्ठअंजणनिउणोवियमिसिमिसिंतमणिरयणमंडियाओ पाउयातो[4] ओमुयइ, २ ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, एगसाडियं उत्तरासंगं करित्ता अंजलिमउलियग्गहत्थे तित्थयराभिमुहे सत्तट्ठ पयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, वामं जाणुं २ त्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ, तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता कडगतुडियथंभियाओ भुयाओ साहरइ, कड २ त्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥ १५॥

नमो त्थु णं अरहंताणं भगवंताणं १ आइगराणं तित्थगराणं सयंसंबुद्धाणं २ पुरिसोत्तिमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरियाणं पुरिसवरगंधहत्थीणं ३ लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहियाणं लोगपईवाणं लोगपज्जोयगराणं ४ अभयदयाणं चक्खुदयाणं मग्गदयाणं सरणदयाणं जीवदयाणं बोहिदयाणं ५ धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं ६ ⊢दीवो ताणं सरणं गई पइट्ठा,⊣ अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं वियट्टछउमाणं ७ जिणाणं जावयाणं तिन्नाणं तारयाणं बुद्धाणं बोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं ८ सव्वन्नूणं सव्वदरिसीणं

---

१ °मचुंचुमा° ख । °मचुंचमा° च ॥ २ °मलाणणनयणे ग–च–छ ॥ ३ °यकेयूर° क–च ॥ ४ °तो तोमु° क–प ॥ ५ ⊢ ⊣ एतन्मध्यगतः पाठः क–घ नास्ति ॥ ६ °ठ्ठवंती° क–ख–घ ॥

सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरोवित्ति सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं नमो जिणाणं जियभयाणं १। नमो त्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स चरिमतित्थयरस्स पुव्वतित्थयरनिद्दिट्ठस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं,–ति कट्टु समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, २ सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने ॥ १६ ॥

तए णं तस्स सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो अयमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था–न एयं भूयं न एयं भव्वं न एयं भविस्सं, जं नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा दरिद्दकुलेसु वा किविणकुलेसु वा भिक्खायकुलेसु वा माहणकुलेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा, एवं खलु अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइण्णकुलेसु वा इक्खागकुलेसु वा खत्तियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा अन्नतरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ १७ ॥ अत्थि पुण एसे वि भावे लोगच्छेरयभूए अणंताहिं ओसप्पिणीउस्सप्पिणीहिं वीइक्कंताहिं समुप्पज्जति, (ग्रं. १००) नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिण्णस्स उदएणं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छ० दरिद्द० भिक्खाग० किविणकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, ⊢कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कमिंसु वा वक्कमंति वा वक्कमिस्संति वा⊣, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा निक्खमंति वा निक्खमिस्संति वा ॥ १८ ॥ ⊢अयं

---

१ °रावत्तियं मिच्छि° ग॥ २ ⊢ ⊣ एतन्मध्यवर्ती पाठः [illegible] ॥ ३ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ति एकोनविंशतितम सूत्रमर्वाचीनैरेव पुस्तकेषु लिखितं, तथापि [illegible] न्यायार्पणनीत्योपयोगित्वमनुपेक्षणीयमिदं सूत्रम् ॥

च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १९ ॥ तं जीयमेयं तीयपचुप्पण्णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं अरहंते भगवंते तहप्पगारेहिंतो अंतकुलेहिंतो वा पंत० तुच्छ० दरिद्द० भिक्खाग० किविणकुलेहिंतो वा तहप्पगारेसु उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० हरिवंस० अण्णतरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु वा साहराविंत्तए। तं सेयं खलु मम वि समणं भगवं महावीरं चरिमतित्थयरं पुव्वतित्थयरनिद्दिट्ठं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहराविंत्तए, जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे तं पि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरावित्तए त्ति कट्टु एवं संपेहेइ, एवं संपेहित्ता हरिणेगमेसिं पायत्ताणियाहिवइं देवं सद्दावेइ, हरिणेगमेसिं० देवं सद्दावित्ता एवं वयासी ॥ २० ॥ एवं खलु देवाणुप्पिया! न एयं भूयं, न एयं भव्वं न एयं भविस्सं, जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंत० पंत० किविण० दरिद्द० तुच्छ० भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, एवं खलु अरहंता वा चक्क० बल० वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० इक्खाग० हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ २१ ॥ अत्थि

१ घा फ तहप्प° च ॥ २ घा फ अण्णत° च ॥ ३ अग्गाणिया° ग-छ ॥

पुण एस भावे लोगच्छेरयभूए अणंताहिं ओसप्पिणिउस्सप्पिणीहिं विइ-कंताहिं समुप्पज्जति, नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिन्नस्स उदएणं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा किविणकुलेसु वा दरिद्द० भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा ३ ॥ २२ ॥ अयं च णं समणे भयवं महावीरे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ २३ ॥ तं जीयमेयं तीयपच्चुप्पण्णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं अरहंते भगवंते तहप्पगारेहिंतो वा अंत० पंत० तुच्छ० किविण० दरिद्द० वणीमग० जाव माहणकुलेहिंतो तहप्पगारेसु वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० इक्खाग० हरिवंस० अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु साहराविक्तए ॥ २४ ॥ तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवसगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहराहि, साहरित्ता मम एयमाणत्तियं खिप्पमेव पच्चप्पिणाहि ॥ २५ ॥ तए णं से हरिणेगमेसी पायत्ताणियाहिवई देवे सक्केणं देविंदेणं देवरन्ना एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हयहियए करयल जाव त्ति कट्टु एवं जं देवो आणवेइ त्ति आणाए विणएणं वयणं पडि-

१ अग्गाणिया० ग-ट ॥

सुणेइ, वयणं पडिसुणित्ता ⊢सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो अंतियाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता⊣ उत्तरपुरच्छिमदिसीभागं अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, वेउ २ त्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरइ। तं जहा—रयणाणं वयराणं वेरुलियाणं लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुलयाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजणाणं अंजणपुलयाणं [2]रययाणं जायरूवाणं सुभगाणं अंकाणं फलिहाणं रिट्ठाणं अहाबायरे पोग्गले परिसाडेइ, २ त्ता अहासुहुमे पोग्गले परियादियति ॥२६॥ परियादित्ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, २ उत्तरवेउव्वियं रूवं विउव्वइ, उत्तर २ त्ता ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए [3]चंडाए जयणाए उद्धुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए वीयीवयमाणे वीती २ तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं जेणेव जंबुद्दीवे दीवे जेणेव भारहे वासे जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव उसभदत्तस्स माहणस्स गिहे जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता आलोए समणस्स भगवओ महावीरस्स पणामं करेइ, २ त्ता देवाणंदाए माहणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसोवणिं दलइत्ता असुहे पोग्गले अवहरइ, अवहरित्ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे पोग्गले २ त्ता 'अणुजाणउ मे भगवं!' ति कट्टु समणं भगवं महावीरं अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं करयलसंपुडेणं गिण्हइ, समणं भगवं महावीरं २ त्ता जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे, जेणेव सिद्धत्थस्स खत्तियस्स गिहे, जेणेव तिसला खत्तियाणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलाए खत्तियाणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसो २ त्ता असुहे पोग्गले अवहरइ, असुहे २ त्ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे २ त्ता समणं भगवं महावीरं

---

१ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गतः पाठः क्वचिद् दृश्यते ॥ २ आदर्शेष्वत्र भूम्ना रयणाणं इति पाठो दृश्यते ॥
३ चंडाए छेयाए जयणाए सीहाए उद्धु° च ॥

अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं तिसलाए खत्तियाणीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरइ। जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे तं पि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरइ, साहरित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥२७॥ उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए जइणाए उद्धुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं जोयणसाहस्सीएहिं विग्गहेहिं उप्पयमाणे २ जेणामेव सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसए विमाणे सक्कंसि सीहासणंसि सक्के देविंदे देवराया तेणामेव उवागच्छइ. उ २ त्ता सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणइ ॥ २८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए यावि होत्था, साहरिज्जिस्सामि त्ति जाणइ, सहरिज्जमाणे नो जाणइ, साहरिए मि त्ति जाणइ ॥ २९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से वासाणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे आसोयबहुले तस्स णं आसोयबहुलस्स तेरसीपक्खेणं बासीइराइंदिएहिं विइक्कंतेहिं तेसीइमस्स राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे हियाणुकंपएणं देवेणं हरिणेगमेसिणा सक्कवयणसंदिट्ठेणं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवसगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं कुच्छिंसि साहरिए ॥ ३० ॥ समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए आवि होत्था,

---

१-२ अस्सोय° क-ग ॥

साहरिज्जिस्सामि त्ति जाणइ, साहरिज्जमाणे नो जाणइ, साहरिए मि त्ति जाणइ ॥ ३१ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरिए तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमे एयारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे तिसलाए खत्तियाणीए हडे त्ति पासित्ता णं पडिवुद्धा। तं जहा। गय उसह० गाहा ॥ ३२ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरिए तं रयणिं च णं सा तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसगंसि वासघरंसि अब्भितरओ सचित्तकम्मे वाहिरओ दूमियघट्ठमट्ठे विचित्तउल्लोयतले[1] मणिरयणपणासियंधयारे वहुसमसुविभत्तभूमिभागे पंचवण्णसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिए कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामे सुगंधवरगंधगंधिए गंधवट्टिभूए तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगणवट्टिए उभओ विब्बोयणे उभओ उन्नये मज्झे णयगंभीरे गंगापुलिणवालुउद्दालसालिसए तोयवियग्वोमिय-दुगुल्लपट्टपडिच्छन्ने सुविरइयरयत्ताणे रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे आयीणगरूयबूरनवणीयतूल[3]फासे सुगंधवरकुसुमचुण्णसयणोवयारकलिए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमेयारूवे ओराले चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिवुद्धा ॥ ३३ ॥ तं जहा। गय वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिणयरं झयं कुंभं। पउमसर सागर विमाण-भवण रयणुच्चय सिहिं च ॥ १ ॥

१ °ल्लोयचिल्लियतले अर्वाचीनादर्शेषु ॥ २ °ए ओय° ग-छ ॥ ३ °वूलतुल्ल° अर्वाचीनादर्शेषु ॥ ४ च आदर्शे स्वप्नाधिकारः सर्वथैव नास्ति। ग-छ प्रत्यो. पु स्वप्नाधिकारः संक्षेपेण रूपान्तरेण च दृश्यते। तथाहि—

तए णं सा तिसला खत्तियाणी तप्पढमयाए तओयचउद्दंतमूसि-यगलियविपुलजलहरहारनिकरखीरसागरससंककिरणदगरयरययमहासेल-पंडरतरं समागयमहुयरसुगंधदाणवासियकवोलमूलं देवरायकुंजरं वर-प्पमाणं पेच्छइ सजलघणविपुलजलहरगज्जियगंभीरचारुघोसं इभं सुभं सव्वलक्खणकयंबियं वरोरुं १ ॥ ३४ ॥ तओ पुणो धवलकमलप-त्तपयराइरेगरूवप्पभं पहासमुदओवहारेहिं सव्वओ चेव दीवयंतं अइसि-रिभरपिल्लणाविसप्पंतकंतसोहंतचारुककुहं तणुसुइसुकुमाललोमनिद्धच्छविं थिरसुबद्धमंसलोवचियलट्ठसुविभत्तसुंदरंगं पेच्छइ घणवट्टलट्ठउक्किट्ठविसि-ट्ठतुप्पग्गतिक्खसिंगं दंतं सिवं समाणसोभंतसुद्धदंतं वसभं अमियगुणमं-गलमुहं २ ॥ ३५ ॥ तओ पुणो हारनिकरखीरसागरससंक-किरणदगरयरययमहासेलपंडरगोरं (ग्रं० २००) रमणिज्जपेच्छणिज्जं थिरलट्ठपउट्ठं वट्टपीवरसुसिलिट्ठविसिट्ठतिक्खदाढाविडंबियमुहं परिक-म्मियजच्चकमलकोमलमाइयसोभंतलट्ठउट्ठं रत्तोप्पलपत्तमउयसुकुमालतालु-निल्लालियग्गजीहं मूसागयपवरकणगताविय आवत्तायंतवट्टविमलतडिस-रिसनयणं विसालपीवरवरोरुं पडिपुन्नविमलखंधं मिउविसयसुहुमल-क्खणपसत्थविच्छिन्नकेसराडोवसोहियं ऊसियसुनिम्मियसुजायअप्फोडिय-नंगूलं सोम्मं सोम्माकारं लीलायंतं नहयलाओ ओवयमाणं नियगवय-

---

गय उसभ० गाहा ॥ एयं च णं महं पंडर धवलं सेयं [illegible] रयणिकरपयासं थिरलट्ठपउट्ठपीवरसुसिलिट्ठविसिट्ठतिक्खदाढाविडंबियमुहं [illegible] ल्लालियग्गजीहं वट्टपडिपुन्नपसत्थनिद्धमहुगुलियपिंगलक्खं पडिपुन्न[illegible] केसरधरं सामियसुणिम्मियसुजायअप्फोडियनंगूलं सोमं सोमाकारं [illegible] लाओ ओपयमाणं सिंहं अभिमुहं मुहे पविसमाणं पासित्ता णं पडिबुद्धा १ ॥ [illegible] महं पंडर धवलं सेयं संखउलविमलसन्निकासं वट्टपडिपुन्न[illegible] अब्भुग्गयमल्लियाधवलदंतं कंचणकोसीपविट्ठदंतं आणामियचावरुइल[illegible] माणसुत्तपुच्छं सेय चउदंतं हत्थिरयणं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा २ ॥

१ °मूलं तिसलादेवी देय° [illegible]। २ °पंडरंगं सम° [illegible]। ३ °पलोट्ठ [illegible]

णमइवयंतं पेच्छइ सा गाढतिक्खनहं सीहं वयणसिरीपल्लवपत्तचारुजीहं ३ ॥ ३६ ॥ तओ पुणो पुण्णचंदवयणा उच्चागयठाणलट्ठसंठियं पसत्थरूवं सुपइट्ठियकणगकुम्मसरिसोवमाणचलणं अच्चुन्नयपीणरइयमंसलउन्नयतणुतंबनिद्धनहं कमलपलाससुकुमालकरचरणकोमलवरंगुलिं कुरुविंदावत्तवट्टाणुपुव्वजंघं निगूढजाणुं गयवरकरसरिसपीवरोरुं चामीकररइयमेहलाजुत्तकंतविच्छिन्नसोणिचक्कं जच्चंजणभमरजलयपकरउज्जुयसमसंहियतणुयआदेज्जलडहसुकुमालमउयरमणिज्जरोमराइं नाभीमंडलविसालसुंदरपसत्थजघणं करयलमाइयपसत्थतिवलीयमज्झं नाणामणिरयणकणगविमलमहातवणिज्जाहरणभूसणविराइयंगमंगिं[2] हारविरायंतकुंदमालपरिणद्धजलजलितथणजुयलविमलकलसं आइयपत्तियविभूसिएण य सुभगजालुज्जलेण मुत्ताकलावएणं उरत्थदीणारमालियविरइएणं कंठमणिसुत्तएण य कुंडलजुयलुल्लसंतअंसोवसत्तसोभंतसप्पभेणं सोभागुणसमुदएण आणणकुडुंविएण कमलामलविसालरमणिज्जलोयणं कमलपज्जलंतकरगहियमुक्कतोयं लीलावायकयपक्खएणं सुविसयकसिणघणसण्हलंबंतकेसहत्थं पउमद्दहकमलवासिणिं सिरिं भगवइं पिच्छइ हिमवंतसेलसिहरे दिसागइंदोरुपीवरकराभिसिच्चमाणिं ४ ॥ ३७ ॥ तओ पुणो सरसकुसुममंदारदामरमणिज्जभूयं[3] चंपगासोगपुण्णागनागपियंगुसिरीसमोग्गरगमल्लियाजाइजूहियंकोल्लकोज्जकोरिंटपत्तदमणयणवमालियवउलतिलयवासंतियपउमुप्पलपाडलकुंदाइमुत्तसहकारसुरभिगंधिं अणुवममणोहरेणं गंधेणं दस दि-

एकं च णं महं पंडरं धवलं सेयं संखदलविउलसन्निकासं वट्टपडिपुन्नकंठं वेल्लियककुहं विसमुन्नयवसभोट्ठं चलचवलपीणककुहं अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छं सेयं धवलं वसहं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ३ ॥ एकं च णं महं सिरियाभिसेयं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ४ ॥

१ °मणिकणगरयणविमल° ख-घ ॥ २ °इयंगोवंगिं अर्वाचीनादर्शेषु ॥ ३ °दामरणोज्जभूयं क-ख-घ ॥

साओ वि वासयंतं सव्वोउयसुरभिकुसुममल्लधवलविलसंतकंतबहुवन्न-
भत्तिचित्तं छप्पयमहुयरिभमरगणगुमुगुमायंतमिलंतगुंजंतदेसभागं दामं
पेच्छइ नभंगणतलाओ ओवयंतं ५ ॥ ३८ ॥ ससिं च गोखीर-
फेणदगरयरययकलसपंडरं सुभं हिययनयणकंतं पडिपुन्नं तिमिरनिकर-
घणगहिरवितिमिरकरं पमाणपक्खंतरायलेहं कुमुदवणविबोहयं निसासो-
भगं सुपरिमट्ठदप्पणतलोवमं हंसपडुवन्नं जोइसमुहमंडगं तमरिपुं मयणसरा-
पूरं समुद्ददगपूरगं दुम्मणं जणं दतियवज्जियं पायएहिं सोसयंतं पुणो
सोम्मचारुरूवं पेच्छइ सा गगणमंडलविसालसोम्मचंकम्ममाणतिलगं रोहि-
णिमणहिययवल्लहं देवी पुन्नचंदं समुल्लसंतं ६ ॥ ३९ ॥ तओ
पुणो तमपडलपरिप्फुडं चेव तेयसा पज्जलंतरूवं रत्तासोगपगासकिंसुयसु-
गमुहगुंजद्धरागसरिसं कमलवणालंकरणं अंकणं जोइसस्स अंबरतलपईवं
हिमपडलगलग्गहं गहगणोरुनायगं रत्तिविणासं उदयत्थमणेसु मुहु-
त्तसुहदंसणं दुन्निरिक्खरूवं रत्तिमुद्धयंतदुप्पयारपमद्दणं सीयवेगमहणं
पेच्छइ मेरुगिरिसययपरियट्टयं विसालं सूरं रस्सीसहस्सपयलियदित्त-
सोहं ७ ॥ ४० ॥ तओ पुणो जच्चकणगलट्ठिपइट्ठियं समूहनी-
लरत्तपीयसुक्किल्लसुकुमालुल्लसियमोरपिंछकयमुद्धयं फालियसंखंककुंददग-
रयरययकलसपंडरेण मत्थयत्थेण सीहेण रायमाणेणं रायमाणं भेत्तुं
गगणतलमंडलं चेव ववसिएणं पेच्छइ सिवमउयमारुयलयाहयपकंपमाणं
अतिप्पमाणं जणपिच्छणिज्जरूवं ८ ॥ ४१ ॥ तओ पुणो जच्चकं-
चणुज्जलंतरूवं निम्मलजलपुन्नमुत्तमं दिप्पमाणसोहं कमलकलावपरिराय-

माणं पडिपुण्णसव्वमंगलभेयसमागमं पवररयणपरायंतकमलट्ठियं नयणभूसणकरं पभासमाणं सव्वओ चेव दीवयंतं सोमलच्छीनिभेलणं सव्वपावपरिवज्जियं सुभं भासुरं सिरिवरं सव्वोउयसुरभिकुसुमआसत्तमल्लदामं पेच्छइ सा रययपुन्नकलसं ९ ॥ ४२ ॥ तओ पुणो रविकिरणतरुणवोहियसहस्सपत्तसुरहितरपिंजरजलं जलचरपहगरपरिहत्थगमच्छपरिभुज्जमाणजलसंचयं महंतं जलंतमिव कमलकुवलयउप्पलतामरसपुंडरीयउरुसप्पमाणसिरिसमुदएहिं रमणिज्जरूवसोभं पमुइयंतभमरगणमत्तमहुकरिगणोक्करोलिज्भमाणकमलं (ग्रं. २५०) कादंवगवलाहगचक्ककलहंससारसगव्वियसउणगणमिहुणसेविज्जमाणसलिलं पउमिणिपत्तोवलग्गजलविंदुमुत्तचित्तं च पेच्छइ सा हिययणयणकंतं पउमसरं नाम सरं सररुहाभिरामं १०. ॥ ४३ ॥ तओ पुणो चंदकिरणरासिसरिससिरिवच्छसोहं चउगमणपवड्ढमाणजलसंचयं चवलचंचलुच्चायप्पमाणकल्लोललोलंततोयं पडुपवणाहयचलियचवलपागडतरंगरंगंतभंगखोखुब्भमाणसोभंतनिम्मलउक्कडउम्मीसहसंबंधधावमाणोनियत्तभासुरतराभिरामं महामगरमच्छतिमितिमिंगिलनिरुद्धतिलितिलियाभिघायकप्पूरफेणपसरमहानईतुरियवेगसमागयभमगंगावत्तगुप्पमाणुच्चलंतपच्चोनियत्तभममाणलोलसलिलं पेच्छइ खीरोयसागरं सरयरयणिकरसोम्मवयणा ११ ॥ ४४ ॥ तओ पुणो तरुणसूरमंडलसमप्पभं उत्तमकंचणमहामणिसमूहपवरतेयअट्ठसहस्सदिप्पंतनभप्पईवं कणगपयरपलंवमाणमुत्तासमुज्जलं जलंतदिव्वदामं ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरसंसत्तकुंजरवणलयपउ-

---

एकं च णं महं मद्दिदकुंभं वरकमलपइट्ठाणं सुरभिवरवारिपुन्नं पउमुप्पलपिहाणं आविद्धकंठेगुणं जाव पडिवुद्धा ९ ॥ इक्कं च णं महं पउमसरं बहुउप्पलकुमुयनलनलिणसयवत्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लोवचियं सुमिणे पासित्ता णं पडिवुद्धा १० ॥ एकं च णं सागरं वीईतरंगउम्मीपउरं सुमिणे पासित्ता णं पडिवुद्धा ११ ॥

१ °लिज्जमा° अर्वाचीनादर्शेषु ॥ २ °चक्ककल° सा-प ॥ ३ °दुनिवयचित्तं पे° भ्रमं० ॥

मल्यभत्तिचित्तं गंधव्वोपवज्जमाणसंपुण्णघोसं निच्चं सजलघणविउलजल-हरगज्जियसद्दाणुणादिणा देवदुंदुहिमहारवेणं सयलमवि जीवलोयं पपूरयंतं कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघितगंधुद्धुयाभिरामं निच्चालोयं सेयं सेयप्पभं सुरवराभिरामं पिच्छइ सा सातोवभोगं विमाणवरपुंड-रीयं १२ ॥ ४५ ॥ तओ पुणो पुलगवेरिंदनीलसासगकक्केयणलोहि-यक्खमरगयमसारगल्लपवालफलिहसोगंधियहंसगब्भअंजणचंदणभवररयण-महियलपइट्ठियं गगणमंडलंतं पभासयंतं तुंगं मेरुगिरिसन्निगासं पिच्छइ सा रयणनियररासिं १३ ॥ ४६ ॥ सिहिं च सा विउलुज्जलपिंग-लमहुघयपरिसिच्चमाणनिद्धूमधगधगाइयजलंतजालुज्जलाभिरामं तरतमे-जोगेहिं जालपयरेहिं अण्णमण्णमिव अणुपइण्णं पेच्छइ जालुज्जलणग अंवरं व कत्थइपयंतं अइवेगचंचलं सिहिं १४ ॥ ४७ ॥

एमेते एयारिसे सुभे सोमे पियदंसणे सुरूवे सुविणे दट्ठूण सयणमज्झे पडिबुद्धा अरविंदलोयणा हरिसपुलइयंगी। एए चोद्दस सुमिणे, सव्वा पासेइ तित्थयरमाया। जं रयणिं वक्कमई, कुच्छिंसि महायसो अरहा ॥ १ ॥ ४८ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी इमेयारूवे ओराले चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी हट्ठ जाव हयहियया धाराहय-कलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा सुमिणोग्गहं करेइ. सुमिणोग्गहं करित्ता सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ. सय २ त्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ. पच्चो २ त्ता अतुरियं अचवलमसंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए

गईए जेणेव सयणिज्जे जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छइ, २ त्ता सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सिरियाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मियमहुरमंजुलाहिं गिरा[1]हिं संलवमाणी २ पडिबोहेइ ॥ ४९ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थेणं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणीरयणभत्तिचित्तंसि भद्दासणंसि निसीयइ, निसीइत्ता आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं जाव संलवमाणी २ एवं वयासी ॥ ५० ॥ एवं खलु अहं सामी! अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि वन्नओ जाव पडिबुद्धा । तं जहा। गय वसह० गाहा। तं एतेसिं सामी! ओरालाणं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ? ॥ ५१ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया तिसलाए खत्तियाणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठचित्ते आणंदिए पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए धाराहयनीवसुरहिकुसुमचुंचुमालइयरोमकूवे ते सुमिणे ओगिण्हति, ते सुमिणे ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसइ, ईहं अणु २ त्ता अप्पणो साहाविएणं मइपुव्वएणं बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, अत्थो २ त्ता तिसलं खत्तियाणीं ताहिं इट्ठाहिं जाव मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं संलवमाणे २ एवं वयासी ॥ ५२ ॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा एवं सिवा धन्ना मंगल्ला सस्सिरीया आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाण (ग्रं. ३००)-मंगल्लकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा। तं जहा। अत्थ-

१ वग्गूहिं च ॥

लाभो देवाणुप्पिए! भोगलाभो देवाणुप्पिए! पुत्तलाभो० सोक्खलाभो० रज्जलाभो०, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं अम्हं कुलकेउं अम्हं कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडिंसयं कुलतिलयं कुलकित्तिकरं कुलवित्तिकरं कुलदिणयरं कुलआहारं कुलनंदिकरं कुलजसकरं कुलपायवं कुलविवद्धणकरं सुकुमालपाणिपायं अहीणसंपुन्नपंचेंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणपमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियं सुदंसणं दारयं पयाहिसि॥५३॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिन्नविउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सइ, तं० ओराला णं तुमे जाव दोच्चं पि तच्चं पि अणुवूहइ ॥५४॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥५५॥ एवमेयं सामी! तहमेयं सामी! अवितहमेयं सामी! असंदिद्धमेयं सामी! इच्छियमेयं सामी! पडिच्छियमेयं सामी! इच्छियपडिच्छियमेयं सामी! सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ. ते० सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ. अ २ त्ता अतुरियमचवलमसंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए: जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता एवं वयासी ॥५६॥ मा मे ते उत्तमा पहाणा मंगल्ला महासुमिणा अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिहम्मिस्संति त्ति कट्टु देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं

मंगल्लाहिं धम्मियाहिं लट्ठाहिं[1] कहाहिं सुमिणजागरियं जागरमाणी पडिजागरमाणी विहरइ ॥ ५७ ॥

तए णं सिद्धत्थे[2] खत्तिए पच्चूसकालसमयंसि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, कोडुं २ त्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अज्ज सविसेसं बाहिरिज्जं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्तसम्मज्जिओवलित्तं सुगंधवरपंचवन्नपुप्फोवयारकलियं कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य सीहासणं रयावेह, सीहासणं र २ त्ता ममेयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह ॥ ५८ ॥ तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु [3]एवं सामि! त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, एवं २ त्ता सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडि २ त्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छंति, ते २ त्ता खिप्पामेव सविसेसं बाहिरियं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्त जाव सीहासणं रयावेंति, सी २ त्ता जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ त्ता करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु सिद्धत्थस्स खत्तियस्स तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ ५९ ॥ तए णं सिद्धत्थे खत्तिए कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिल्लियम्मि अह पंडरे पहाए रत्तासोयपगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्धरागसरिसे[4] कमलायरसंडबोहए उट्ठियम्मि

१ लडहाहि च ॥ २ °त्थे राया प° छ ॥ ३ एवं देवो त्ति छ ॥ ४ °रागबंधुजीवपारावतचलणनयणपरहुयसुरत्तलोयणजासुयणकुसुमरासिहिंगुलणिकरातरेहिंतसस्सिरीए दिवाकरे अहक्कमेणं उदिते तस्स य करपहरापरद्धम्मि अंधकारे बालायवकुंकुमेणं खचिते व्व जीवलोगे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे छ। अर्वाचीनासु प्रतिषु मूल–टिप्पणीगतपाठमिश्रणरूपः पाठो दृश्यते, तथाहि–°रागबंधु° णियरातिरेहतसरिसे कमलायर° तेयसा जलंते तस्स य करपहरा° खचिय व्व जीवलोए सयणिज्जाओ ॥

सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते य सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ ॥ ६० ॥ सय २ त्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ. पाय २ त्ता जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता अट्टणसालं अणुपविसइ. अट्टणसालं अणुपविसित्ता अणेगवायामजोगेवग्गणवामद्दणमल्लजुद्धकरणेहिं संते परिस्संते सयपागसहस्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमाइएहिं पीणणिज्जेहिं जिघणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विदियगायपल्हायणिज्जेहिं अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि णिउणेहिं पडिपुन्नपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं पुरिसेहिं अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरणगुणनिम्माएहिं छेएहिं दक्खेहिं पट्ठेहिं कुसलेहिं मेधावीहिं जियपरिस्समेहिं अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए सुहपरिकम्मणाए संवाहिए समाणे अवगयपरिस्समे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ ॥ ६१ ॥ अट्टण २ त्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता मज्जणघरं अणुपविसइ, अणुप्पविसित्ता समुत्तजालकलावाभिरामे विचित्तमणिरयणकोट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि नाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहनिसन्ने पुप्फोदएहि य गंधोदएहि य उण्होदएहि य सुहोदएहि य सुद्धोदएहि य कल्लाणकरणपवरमज्जणविहीए मज्जिए. तत्थ कोउयसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हलसुकुमालगंधकासाइयलूहियंगे अहयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए सरससुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते सुइमालावन्नगविलेवणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तयकयसोहे पिणद्धगेविज्जे अंगुलिज्जगललियकयाभरणे

वरकडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलउज्जोईयाणणे[1] मउडदित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे मुद्दियापिंगलंगुलीए पालंबपलंबमाणसुकयपडउत्तरिज्जे नाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसिमिसितविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठ[2]आविद्धवीरवलए। किं बहुणा? कप्परुक्खं[3]ते चेव अलंकियविभूसिए नरिंदे सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमा[4]णेणं सेयवरचाम[5]राहिं उद्धुव्वमाणीहिं मंगलजयसद्दकयालोए अणेगगणनायगदंडनायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियमंतिमहामंतिगणगदोवारियअमच्चचेडपीढमद्दणगरनिगमसेट्ठिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिपालसद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहनिग्गए इ[7]व गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाण मज्झे ससि व्व पियदंसणे न[8]रवई मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ ॥ ६२ ॥ मज्जण २ पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला[9] तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता सीहास[10]णंसि पुरत्थाभिमुहे निसी[11]यइ, निसी २ त्ता अप्पणो[12] उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए अट्ठ भद्दासणाइं सेयवत्थपच्चत्थुयाइं सिद्धत्थयकयमंगलोवयारा[13]इं रयावेइ, रयावित्ता अप्पणो अदूरसामंते नाणामणिरयणमंडियं अहियपेच्छणिज्जं महग्घवरपट्टणुग्गयं सण्हपट्टभत्तिसतचित्त[14]माणं ईहामियउसहतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं अब्भितरियं जवणियं

१ °इयणयणाणणे क ॥ २ °लट्ठसंठितपसत्थआविद्धवरवीर° च ॥ ३ °क्खए विय अलं° ख–छ ॥ ४ °माणेणं चतुचामरवालवीइअंगे मंगलजयसद्दकतालोए णरसीहे णरवती णरिंदे णरवसभे णरवसभकप्पे अब्भहितरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे अणेगगण° छ ॥ ५ °रवीयितंगे मंगल० लोए अणेग० तलवरकोडुबियमाडंबियइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहमंतिमहा० णिगमदूतसंधिवालसंपरिवुडे च ॥ ६ °लसंप° ख–घ–च ॥ ७ विव घ–च–छ–ज ॥ ८ नरवई नरिंदे नरवसभे मज्जण° अर्वा० ॥ ९ °साला जेणेव सीहासणे तेणेव घ–छ ॥ १० °सणवरंसि पुर° छ । °सणवरगते पुर° च ॥ ११ सन्निसीयति, रत्ता च ॥ १२ °णो पुरत्थिमे कल्पकि० ॥ १३ °राइं उत्तरावक्कमणाइं रया° च ॥ १४ °चित्तठाणं छ । चित्तताणं अर्वा० ॥

अंछावेइ, अंछावेत्ता नाणामणिरयणभत्तिचित्तं अत्थरयमिउमसूरगोत्थयं सेयवत्थपच्चत्थुयं सुमउयं अंगसुहफरिसगं विसिट्ठं तिसलाए खत्तियाणीए भद्दासणं रयावेइ ॥ ६३ ॥ भद्दासणं २ त्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, स २ त्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपारए विविहसत्थकुसले सुविणलक्खणपाढए सद्दावेह ॥ ६४ ॥ तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठा जाव हयहियया करयल जाव पडिसुणेंति, पडि २ त्ता सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडिनि २ त्ता कुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सुविणलक्खणपाढगाणं गिहाइं तेणेव उवागच्छंति, तेणे २ त्ता सुविणलक्खणपाढए सद्दाविंति ॥ ६५ ॥ तए णं ते सुविणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवराइं परिहिया अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सिद्धत्थकहरियालियकयमंगलमुद्धाणा सएहिं २ गेहेहिंतो निग्गच्छंति ॥ ६६ ॥ निग्गच्छित्ता खत्तियकुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सिद्धत्थस्स रन्नो भवणवरवडिंसगपडिदुवारे तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ त्ता भवणवरवडिंसगपडिदुवारे एगयओ मिलंति, एगय २ त्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छंति, २ त्ता करतलपरिग्गहियं जाव कट्टु सिद्धत्थं खत्तियं जएणं विजएणं वद्धाविंति ॥ ६७ ॥ तए णं ते सुविणलक्खण-

१ °त्थधारए छ । त्थधरे क ॥ २ °वेह, २ त्ता एवमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह । सव्व च० । ३ कुंडपुरं नगरं ग-च-छ ॥ ४ °लपाढ° च ॥ ५ घराइं च ॥ ६-७ °लपाढ° च । एवमग्रेऽपि ॥ ८ °ग्गामस्स नगरस्स मज्झं च ॥

पाढगा सिद्धत्थेणं[1] रन्ना[2] वंदियपूइयसक्कारियसम्माणिया समाणा पत्तेयं २ पुव्वण्णत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति ॥ ६८ ॥ तए णं सिद्धत्थे खत्तिए तिसलं खत्तियाणिं जवणियंतरियं ठावेइ, ठावित्ता पुप्फफलपडिपुन्नहत्थे परेणं[3] विणएणं ते सुमिणलक्खणपाढए एवं वयासि—एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसगंसि[4] जाव सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओही २ इमेयारूवे ओराले जाव चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा। तं जहा। गय उसभ० गाहा। तं एतेसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं देवाणुप्पिया! ओरालाणं जाव के मण्णे कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ॥ ६९ ॥ तए णं ते सुमिणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठ जाव हियया ते सुविणे ओगिण्हंति, ओगि २ त्ता ईहं अणुपविसंति, ईहं २ त्ता अन्नमन्नेणं सद्धिं संलाविंति[5], संलावित्ता तेसिं सुमिणाणं लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सिद्धत्थस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं[6] उच्चारेमाणा उच्चारेमाणा सिद्धत्थं खत्तियं एवं वयासी ॥ ७० ॥ एवं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं सुमिणसत्थे[7] बायालीसं[8] सुविणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा[9], तत्थ णं[10] देवाणुप्पिया! अरहंतमातरो वा चक्कवट्टिमायरो वा[11] अरहंतंसि वा चक्कहरंसि[12] वा (॥ ग्रं० ४०० ॥) गब्भं वक्कममाणंसि एतेसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति, तं जहा—गय० गाहा ॥ ७१ ॥ वासुदेव-

---

१ °त्थेणं खत्तिएणं वंदिय° छ ॥ २ रण्णा इट्ठाहिं कंताहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं वग्गूहिं उवसंगहिता समाणा च ॥ ३ परमेणं च ॥ ४ °सगंसि सयणिज्जंसि जाव ख-ग-च । °सगंसि वासघरंसि तं चेव सव्व जाव छ ॥ ५ संचालेंति, संचालेत्ता तेसिं अर्वा० ॥ ६ सत्थं उच्चा° च ॥ ७ सत्थंसि वाया° छ-ज ॥ ८ °लीसं सामन्नसुविणा क ॥ ९ पणत्ता च ॥ १० णं तित्थगरमातरो छ ॥ ११ वा तित्थगरंसि वा छ ॥ १२ चक्कवट्टिंसि वा च-छ ॥

मायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अण्णतरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७२ ॥ बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७३ ॥ मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कंते समाणे एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरं एगं महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७४ ॥ इमे य णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा, जाव मंगल्लकारगा णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा, तं जहा—अत्थलाभो देवाणुप्पिया! भोगलाभो देवाणुप्पिया! पुत्तलाभो देवाणुप्पिया! सुक्खलाभो देवाणुप्पिया! रज्जलाभो देवाणुप्पिया!, एवं खलु देवाणुप्पिया! तिसला खत्तियाणीया नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं तुम्हं कुलकेउं कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडिंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुलनंदिकरं कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविविद्धिकरं सुकुमालपाणिपायं अहीणपडिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुरूवं दारयं पयाहिइ ॥ ७५ ॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिण्णविपुलबलवाहणे चाउरंतचक्कवट्टी रज्जवई राया भविस्सइ जिणे वा तिलोकनायए धम्मवरचक्कवट्टी, तं ओराला णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउकल्लाणमंगलकारगा णं देवाणुप्पिया! ति-

---

१ वक्कंते एए० क ॥ २ वक्कममाणंसि एएसिं क-ड ॥ ३ पं मासी ' ति० ग ॥ ४ जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउमंग० ड ॥ ५ तुब्भं ग-च ॥ ६ कुलतंतुसंताणतिवद्धणकरं क-ड ॥

सलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा ॥ ७६ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया तेसिं सुविणलक्खणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए करयल जाव ते सुमिणलक्खणपाढगे एवं वयासि ॥ ७७ ॥ एवमेयं देवाणुप्पिया! तहमेयं देवा० अवितहमेयं देवा० इच्छियमेयं० पडिच्छियमेयं० इच्छियपडिच्छियमेयं देवा०, सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं विणएणं पडिच्छइ, ते सुमिणे २ त्ता ते सुमिणलक्खणपाढए णं विउलेणं पुप्फगंधवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, स २ त्ता विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयति, विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलइत्ता पडिविसज्जेइ ॥ ७८ ॥ तए णं से सिद्धत्थे खत्तिए सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, सीहा २ त्ता जेणेव तिसला खत्तियाणी जवणियंतरिया[2] तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलं खत्तियाणिं[3] एवं वयासी ॥ ७९ ॥ एवं खलु देवाणुप्पिए! सुविणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ८० ॥ इमे य णं तुमे देवाणुप्पिए! चोद्दस महासुमिणा दिट्ठा, तं० ओराला णं तुमे[4] जाव जिणे वा तेलोक्कनायए धम्मवरचक्कवट्टी ॥ ८१ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयल जाव ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ ॥ ८२ ॥ सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं

१ खत्तिए छ ॥ २ तरट्ठिया तेणे° घ ॥ ३ °याणि ताहिं इट्ठाहिं जाव एवं वयासी ग। °याणि जाव सस्सिरियाहिं मितमहुरगंभीराहिं वग्गूहिं अणुवूहमाणे एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया! सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा, तत्थ णं अरहंतमायरो वा तं चेव जाव मंडलियमायरो एगं महासुमिणं छ ॥ ४ तुमे देवाणुप्पिते! सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउमंगल्लकारगा ण तुमे देवाणुप्पिए चोद्दस महासुमिणा दिट्ठा, तं० अत्थ जाव एवं खलु णवण्हं मासाणं तं चेव जिणे वा तेल्लोक्कनायगे धम्मवरचक्कवट्टी, तं ओराला णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा जाव भुज्जो भुज्जो अणुवूहति । तए णं छ ॥

रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता अतुरियं अचवलं असंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए जेणेव सते भवणे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता सयं भवणं अणुपविट्ठा ॥ ८३ ॥

जप्पभिइं च णं समणे भगवं महावीरे तं नायकुलं साहरिए तप्पभिइं च णं वहवे वेसमणकुंडधारिणो तिरियजंभगा देवा सक्कवयणेणं से जाइं इमाइं पुरापोराणाइं महानिहाणाइं भवंति, तं जहा—पहीणसामियाइं पहीणसेउयाइं पहीणगोत्तागाराइं उच्छन्नसामियाइं उच्छन्नसेउकाइं उच्छन्नगोत्तागाराइं ⊢गामाऽऽगरनगरखेडकव्वडमडंबदोणमुहपट्टणासमसंवाहसन्निवेसेसु⊣ सिंघाडएसु वा तिएसु वा चउक्केसु वा चच्चरेसु वा चउम्मुहेसु वा महापहेसु वा गामट्ठाणेसु वा नगरट्ठाणेसु वा गामनिद्धमणेसु वा नगरनिद्धमणेसु वा आवणेसु वा देवकुलेसु वा सभासु वा पवासु वा आरामेसु वा उज्जाणेसु वा वणेसु वा वणसंडेसु वा सुसाणसुन्नागारगिरिकंदरसंतिसेलोवट्ठाणभवणगिहेसु वा सन्निक्खित्ताइं चिट्ठंति ताइं सिद्धत्थरायभवणंसि साहरंति ॥ ८४ ॥ ⊢जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे

---

१ तंसि नायकुलंमि सा० अवा०। तं रायकुलं सा० क-ग-घ॥ २ साहिए घ-ङ-छ॥ ३ °वण-संडेसेणं से छ॥ ४ चप्रतौ सर्वत्र सामियाइं स्थाने सामियाणि पाठो वर्तते॥ ५ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः छ॥ ६ महापहपहे° छ॥ ७ आवसणेसु च॥ ८ पञ्चाशीतितम सूत्रमनन्तरं पुस्तकेष्वेव दृश्यते, न प्राचीनासु तालपत्रीयप्रतिषु। छ प्रतौ पुनरेतत्सूत्रमनन्तरवर्ति च षडशीतितमं सूत्रं रूपान्तरेण वर्तते। तथाहि—जं रयणिं समणे भगवं महावीरे तं णातकुलं साहिते तप्पभिइं च णं तं णातकुलं हिरण्णेणं वड्ढित्था सुवण्णेणं व० पुत्तेहिं व० पसूहिं व० रज्जेणं व० रट्ठेण व० बलेण व० वाहणेण व० कोसेण व० पुरेण व० जणवएण व० विपुलधण इत्यादि ८५ इत्यनुसन्धेयम् ॥ ८५ ॥ तए णं इत्यादि यावत् अम्हे हिरण्णेणं वड्ढामो जाव अतीव २ पीतीसक्कारसमुदएणं वड्ढामो, अतसंतसामंतरायाणो वसमागता तं जता णं अम्ह एस दारते गब्भवासनिक्खंतो अभिनिक्खंते भविस्सति तता णं अम्हे तस्स दारगस्स णामं वद्धमाणो त्ति ॥ ८६ ॥ समणे भगवं महावीरे सन्निगब्भे मातुअणकंपणट्ठाए णिच्चले णिप्फंदे णिरेयणे अल्लीणपल्लीणगत्ते यावि विहरित्था ॥ ८७ ॥ तते णं सा तिसला खत्तियाणी तं गब्भं निच्चलं निप्फंदं निरेयणं अल्लीणपल्लीणगत्तं वा वि जाणित्ता एवं च हट्ठे मे से गब्भे ८ ॥

नायकुलंसि साहरिए तं रयणिं च णं नायकुलं हिरण्णेणं वड्ढित्था सुवण्णेणं वड्ढित्था धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्ठागारेणं पुरेणं अंतेउरेणं जणवएणं जसवाएणं वड्ढित्था, विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पीइसक्कारसमुदएणं अईव अईव अभिवड्ढित्था ॥ ८५ ॥ तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापिऊणं अयमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था—जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तप्पभिइं च णं अम्हे हिरण्णेणं वड्ढामो सुवन्नेणं व० धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्ठागारेणं पुरेणं अंतेउरेणं[1] जणवएणं जसवाएणं वड्ढामो, विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पिइसक्कारसमुदएणं[2] अतीव २ अभिवड्ढामो तं जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तया णं अम्हे एयस्स दारगस्स एयाणुरूवं गोन्नं गुणनिप्फन्नं नामधिज्जं करिस्सामो वद्धमाणो त्ति ॥ ८६ ॥

तए णं समणे भगवं महावीरे माउअणुकंपणट्ठाए निच्चले निप्फंदे निरेयणे अल्लीणपल्लीणगुत्ते या वि होत्था ॥ ८७ ॥ तए णं तीसे तिसलाए खत्तियाणीए अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था—हडे मे से गब्भे मडे मे से गब्भे चुए मे से गब्भे गलिए मे से गब्भे एस मे गब्भे पुव्विं एयति इयाणिं नो एयति त्ति कट्टु ओहतमणसंकप्पा चिंतासोगसायरं संपविट्ठा करयलपल्हत्थमुही अट्टज्झाणोवगया भूमिगयदिट्ठीया झियायइ। तं पि य सिद्धत्थरायभवणं उवरयमुइंगतंतीतलतालनाडइज्जजणमणुज्जं दीणविमणं विहरइ ॥ ८८ ॥ तए णं समणे भगवं

१ °रेण जपणं जणवपणं वड्ढा° क० ॥ २ °क्कारेणं अतीव क–ख–ग–घ ॥

महावीरे माउए अयमेयारूवं अज्झत्थियं पत्थियं मणोगयं संकप्पं समुप्पण्णं विजाणित्ता एगदेसेणं एयइ ॥ ८९ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी हट्ठतुट्ठ जाव हियया एवं वयासि—नो खलु मे गब्भे हडे जाव नो गलिए, मे गब्भे पुव्विं नो एयइ इयाणिं एयइ त्ति कट्टु हट्ठतुट्ठ जाव एवं वा विहरइ ॥ ९० ॥ तए णं समणे भगवं महावीरे गब्भत्थे चेव इमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ नो खलु मे कप्पइ अम्मापिएहिं जीवंतेहिं मुंडे भवित्ता अगारवासाओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ ९१ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता सव्वालंकारभूसिया तं गब्भं नाइसीएहिं नाइउण्हेहिं नाइतित्तेहिं नाइकडुएहिं नाइकसाइएहिं नाइअंबिलेहिं नाइमहुरेहिं नातिनिद्धेहिं नातिलुक्खेहिं नातिउल्लेहिं नातिसुकेहिं उडुभयमाणसुहेहिं भोयणच्छायँणगंधमल्लेहिं ववगयरोगसोगमोहभयपॅरित्तासा जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थं गब्भपोसणं तं देसे य काले य आहारमाहारेमाणी विवित्तमउएहिं सयणासणेहिं पइरिक्कसुहाए मणाणुकूलाए विहारभूमीए पसत्थदोहला संपुन्नदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला वुच्छिन्नदोहलॅा विणीयदोहला सुहं सुहेणं आसयइ सयति चिट्ठइ निसीयइ तुयट्टइ सुहं सुहेणं तं गब्भं परिवहइ ॥ ९२ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से गिम्हाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेरसीदिवसेणं नवण्हं मासाणं बहु-

---

१ °त्ता अंगुलियाए कुच्छिभागंसि एगदेसेणं एयति ॥८९॥ तते णं सा तिसला खत्तियाणी तं गब्भं एयमाणं वेयमाणं चलमाणं फंदमाणं जाणित्ता हट्ठ जाव रोमकूवा एवं व णो खलु मे हडे से गब्भे नो खलु मे मडे से गब्भे णो खलु मे चुए से गब्भे णो खलु मे गलिते से गब्भे, एस मे गब्भे पुव्विं णो एयति इदाणिं एयति त्ति कट्टु हट्ठ जाव रोमकूवा ॥ ९० [illegible] ॥ २ गब्भगते चेव समाणे इमे° च ॥ ३ °यणओदणगंधमल्लालंकारेहिं घघ° च ॥ ४ °परित्तसमा [illegible] ॥ ५ °ला ववणीय° अर्वा० ॥ ६ °सीपक्खेणं नव° ट ॥

पडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइकंताणं ⊢उच्चट्ठाणगतेसु गहेसु पढमे चंदजोगे सोमासु दिसासु वितिमिरासु विसुद्धासु जतिएसु सव्वसउणेसु पयाहिणाणुकूलंसि भूमिसर्प्पिसि मारुयंसि पवातंसि निप्फण्णमेदिणीयंसि कालंसि पमुदितपक्कीलिएसु जणवएसु⊣ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं ऑरोगा आरोगं दारयं पैयाया ॥ ९३ ॥[4]

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए सा णं रयणी बहूहिं देवेहि य देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि यँ उप्पिंजलमाणभूया कहकहभूया यावि होत्था ॥ ९४ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए तं रयणिं च णं बहवे वेसमणकुंडधारिणो तिरियजंभगा देवा सिद्धत्थरायभवणंसि हिरन्नवासं च सुवन्नवासं च रैयणवासं च वयरवासं च वत्थवासं च आहरणवासं च पत्तवासं च पुप्फवासं च फलवासं च बीयवासं च मल्लवासं च गंधवासं च वण्णवासं च चुण्णवासं च वसुहारवासं च वासिंसु ॥ ९५ ॥ तए णं से सिद्धत्थे खेत्तिए भवणवइवाणमन्तरजोइसवेमाणिएहिं देवेहिं तित्थयरजम्मणाभिसेयमहिमाए कयाए समाणीए पच्चूसकालसमयंसि नगरगुत्तिए सद्दावेइ, नगरगुत्तिए २ त्ता एवं वयासी ॥ ९६ ॥ खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं

१ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठः अर्वाचीनास्वेव प्रतिषु दृश्यते ॥ २ अरोगा अरोगं ग ॥ ३ पसूया छ ॥ ४ त्रिनवतितमसूत्रानन्तरं ग प्रतौ इदमेकं सूत्रमधिकं वर्त्तते । तथाहि—जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए तं रयणिं च णं बहूहिं देवेहि य देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि य उज्जोविया यावि होत्था ॥ ५ जाए तं रयणिं च णं बहवे क-ख-ग-घ ॥ ६ देवीहि य ओवतमाणेहि य उप्पयमाणेहि य एगालोए लोए देवुज्जोए देवुक्कलिया देवसन्निवाए देवकहकहए देवुप्पिंजलमालभूते आविहोत्था ॥ ९४ ॥ छ ॥ ७ य उज्जोविया यावि होत्था उप्पिंजलकभूता च ॥ ८ °धारी तिरि° क-ख-च ॥ ९ °गा सक्कवयणसंदेसेणं सिद्ध° छ ॥ १० रयणवइरवत्थआभरणपत्तपुप्फफलबीयवुट्ठिं च मल्लगंधचुण्णवुट्ठिं च वसुधाराए वासं वासिंसु ॥ ९५ ॥ च ॥ ११ खत्तिए समणस्स भगवओ महावीरस्स भवण° च ॥ १२ कालंसि मग° क-ख ॥

करेह, चारगसोहणं २ त्ता माणुम्माणवद्धणं करेह, माणु २ त्ता कुंडपुरं नगरं सब्भिंतरबाहिरियं आसियसम्मज्जियोवलेवियं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु सित्तसुइसम्मट्टरत्थंतरावणवीहियं मंचाइमंचकलियं नाणाविहरागभूसियज्झयपडागमंडियं लाउल्लोइयमहियं गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपंचंगुलितलं उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं आसत्तोसत्तविपुलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावं पंचवन्नसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघितगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं नडनट्टगजल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगपवगकहगपढकलासकआइंखगलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणियअणेगतालायराणुचरियं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य जूयसहस्सं च मुसलसहस्सं च उस्सवेह, उस्सवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणेह॥ १७॥ तए णं ते णगरगुत्तिया सिद्धत्थेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणित्ता खिप्पामेव कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं जाव उस्सवेत्ता जेणेव सिद्धत्थे राया तेणेव उवागच्छंति, २ त्ता करयल जाव कट्टु सिद्धत्थस्स रन्नो एयमाणत्तियं पच्चप्पिणंति॥ १८॥ तए णं से सिद्धत्थे राया जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता जाव सव्वोरोहेणं सव्वपुप्फगंधवत्थमल्लालं-

१ °रागऊसियज्झयपडागातिपडाग° च-छ॥ २ उवहिय° ग॥ ३ °धूवसुरभिमघ° च॥ ४ °णियसूतमागहपगिविर्तं पूयामहामहिमसंपउत्तं जूयसहस्सं चक्कसहस्सं च ऊसवेह छ॥ ५ जूयसहस्स आयामजामाहियसक्कार च पूयामहिमसंजुत्तं ऊसवेह च॥ ६ °त्ता य अच्चेध य पुपध य, [२ त्ता य मम] एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्च° छ॥ ७ ते कोडुंबियपुरिसा सिद्ध° च॥ ८ °मेव खत्तियकुंडग्गामे नगरे चारगसोहणं करेंति, तहेव जाव चक्कसहस्सं च ऊसवेंति, ऊसवेत्ता अच्चेंति य पुणंति य एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्च° छ॥ ९ ततेण से सिद्धत्थे खत्तिए जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छति दोच्चं पि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति, २ त्ता एवं वदासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कुंडपुरे नगरे उस्सुक्कं उक्करं उक्किट्ठं अदिज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अदंडकोदंडिमं अधरिमं अगणिमं सव्विड्ढीए सव्वज्जुतीए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वसं-

कारविभूसाए सव्वतुडियसद्दनिनाएण महया इड्ढीए महया जुतीए महया बलेणं महया वाहणेणं महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगप्पवाइएणं संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुरवमुइंगदुंदुहिनिग्घोसणादितरवेणं उस्सुंकं उक्करं उक्किट्ठं अदेज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अडंडकोडंडिमं अधरिमं गणियावरनाडइज्जकलियं अणेगतालायराणुचरियं अणुद्धुयमुइंगं (ग्रं० ५००) अमिलायमल्लदामं पमुइयपक्कीलियसपुरजणजाणवयं दसदिवसट्ठिइपडियं करेइ ॥ ९९ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया दसाहियाए ठिइपडियाते वट्टमाणीए सइए य साहस्सिए य सयसाहस्सिए य जाए य दाए य भाए य दलमाणे य दवावेमाणे य सइए य साहस्सिए य सयसाहस्सिए य लंभे पडिच्छेमाणे य पडिच्छावेमाणे य एवं वा विहरइ ॥ १०० ॥ तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे ठिइपडियं करेंति, तइए दिवसे चंदसूरस्स दंसणियं करिंति, छट्ठे दिवसे जागरियं करेंति, एक्कारसमे दिवसे विइक्कंते निव्वत्तिए असुतिजातकम्मकरणे संपत्ते वारसाहदिवसे विउलं असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडाविंति, उव २ त्ता मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजणं नायए य खत्तिए य आमंतेत्ता तओ पच्छा ण्हाया कयवलिकम्मा कयकोउयमंगल-

---

भवेणं सव्वप्पगतीहिं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वतालायरेहिं सव्वणाडएहिं सव्वरोधपरिवारेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुरियसन्निणादेणं महता इड्ढीए महता जुत्तीए महता बलेणं महता वाहणेणं महता समुदएणं महता वरतुडियजमगसमगपडुप्पवाइतरवेणं संखपणवपडहभेरिझल्लरि दुंदुभि मुरयमुतिंगखरमुहि णिग्घोसणातिएणं गणियावरणाडइज्जकलितं अणेगतालायराणुचरितं अणुद्धुयमुतिंगअमिलातमल्लदामं पमुतितपक्कीलितं विजयवेजयंतं सपुरजण जाणवतं दसरायं ठियपडितं करेइ, जुयं च उव्विहइ, ते वि एतेणं चेव विहिणा करेंति जाव पच्चप्पिणंति ॥९९॥ ततेणं से सिद्धत्थे खत्तिए दसराइयाए ठितपडियाए वट्टमाणीए सएहिं य साहस्सेहिं य सयसाहस्सीएहिं य जातेहिं दाएहिं भाएहिं पीतिदाणं दलयमाणे दवावेमाणे सतिए य साहस्सिए य लंभे पडिच्छमाणे विहरति ॥ १०० ॥ च ॥

१ °रियं जागरेंति क-च ॥

पायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगल्लाइं वत्थाइं पवरपरिहिंते भोयणवेलाए भो-
यणमंडवंसि सुहासणवरगया तेणं मित्त[2]नाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेणं
नायएहि य सद्धिं तं विउलं असणं ४ आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुं-
जेमाणा परिभाएमाणा विहरंति ॥ १०१ ॥ जिमियभुत्तोत्तरागया
वि य णं समाणा आयंता चोक्खा परमसुईभूया तं मित्तनाइनियगसयण-
संबंधिपरिजणं नायए य खत्तिए य विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं
सक्कारेंति सम्माणेंति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता तस्सेव मित्तनाइनियग-
सयणसंबंधिपरिजणस्स नायाण य खत्तियाण य पुरओ एवं वया-
सी ॥ १०२ ॥ पुव्विं पि य णं देवाणुप्पिया! अम्हं एयंसि दारगंसि
गब्भं वक्कंतंसि समाणंसि इमेयारूवे अब्भत्थिए चिंतिए जाव समुप्पज्जि-
त्था—जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते तप्प-
भिइं च णं अम्हे हिरन्नेणं वड्ढामो सुवन्नेणं धणेणं धन्नेणं जाव साव-
एज्जेणं पीइसक्कारेणं अईव २ अभिवड्ढामो सामंतरायाणो वसमागया य तं
जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तया णं अम्हे एयस्स दारगस्स
एयाणुरूवं गोन्नं गुणनिप्फन्नं नामधिज्जं करिस्सामो वद्धमाणु त्ति, तं होउ
णं कुमारे वद्धमाणे २ नामेणं ॥ १०३ ॥

समणे भगवं महावीरे कासवगोत्ते णं, तस्स णं तओ नामधेज्जा
एवमाहिज्जंति, तं जहा—अम्मापिउसंतिए वद्धमाणे १ सहसम्मुइयाते समणे
२ अयले भयभेरवाणं परीसहोवसग्गाणं खंतिखमे पडिमाणं पालए धीमं
अरतिरतिसहे दविए वीरियसंपन्ने देवेहिं से णामं कयं समणे भगवं महा-
वीरे ३ ॥ १०४ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवे

---

१ °च्छित्ता सव्वालंकारभूसिया भोयणवे° च। °च्छित्ता भोयणवे° छ-ग-ग-प ॥
२ मित्त जाव खत्तिएहि य सद्धिं छ ॥ ३ असणं ४ आसा° च ॥ ४ गब्भं गतंसि समाणंसि
इमे° च-छ। गब्भं वक्कममाणंसि इमे° क ॥ ५ °ज्जित्ता-ज° क ॥ ६ °पितीसं° च-ज ॥

माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहिए अप्पडिवाई नाणदंसणे होत्था। तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोहिएणं नाणदंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ, अप्पणो २ त्ता चेच्चा हिरण्णं चेच्चा सुवन्नं चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं चेच्चा रट्ठं एवं बलं वाहणं कोसं कोट्ठागारं चेच्चा पुरं चेच्चा अंतेउरं चेच्चा जणवयं चेच्चा विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइयं संतसारसावतेज्जं विच्छड्डइत्ता विगोवइत्ता दाणं दायारेहिं परिभाएत्ता दाइयाणं परिभाएत्ता जे से हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरबहुले तस्स णं मग्गसिरबहुलस्स दसमीपक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिविट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं चंदप्पभाए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे संखियचक्कियनंगलियमुहमंगलियवद्धमाणगपूसमाणगघंटियगणेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अभिनंदमाणा अभिसंथुवमाणा य एवं वयासी ॥ १११ ॥ जय २ नंदा! जय २ भद्दा! भद्दंते अभग्गेहिं णाणदंसणचैरित्तेहिं अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं, जिअविग्घो वि य वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे, निहणाहि रागदोसमल्ले तवेणं, धिइधणियबद्धकच्छे मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो हराहि आराहणपडागं च वीर! तेलोक्करंगमज्झे, पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं वरणाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं जिणव-

गोत्तेणं, तस्स णं तओ नामधेज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—सिद्धत्थे इ वा सेज्जंसे इ वा जसंसे इ वा ॥ १०५ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स माया वासिट्ठा गोत्तेणं, तीसे णं तओ नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—तिसला इ वा विदेहदिण्णा इ वा पियकारिणी इ वा ॥ १०६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पित्तिज्जे सुपासे, जेट्ठे भाया नंदिवद्धणे, भगिणी सुदंसणा, भारिया जसोया कोंडिन्ना गोत्तेणं ॥ १०७ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स णं धूया कासवी गोत्तेणं, तीसे णं दो नामधिज्जा एवामाहिज्जंति, तं जहा—अणोज्जा इ वा पियदंसणा इ वा ॥ १०८ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स नत्तुई कासवी गोत्तेणं, तीसे णं दो नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—सेसवई इ वा जस्सवई इ वा ॥ १०९ ॥ समणे भगवं महावीरे दक्खे दक्खपतिन्ने पडिरूवे ओलीणे भद्दए विणीए नाए नायपुत्ते नायकुलचंदे विदेहे विदेहदिन्ने विदेहजच्चे विदेहसूमाले तीसं वासाइं विदेहंसि कट्टु अम्मापिईहिं देवत्तगएहिं गुरुमहत्तरएहिं अब्भणुन्नाए समत्तपइन्ने पुणरवि लोयंतिएहिं जियकप्पिएहिं देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं गंभीराहिं अपुणरुत्ताहिं वग्गूहिं अणवरयं अभिनंदमाणा य अभिथुव्वमाणा य एवं वयासी—जय २ नंदा! जय २ भद्दा! भद्दं ते जय २ खत्तियवरवसहा! बुज्झाहि भगवं लोगनाहा! पवत्तेहि धम्मतित्थं हियसुहनिस्सेयसकरं सव्वलोए सव्वजीवाणं भविस्सई त्ति कट्टु जय २ सद्दं पउंज्जंति ॥ ११० ॥ पुव्विं पि य णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

१ अल्लीणे ♦ ॥ २ °मयहरगेहिं छ ॥ ३ °रादियाहिं छ ॥

माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहिए अप्पडिवाई नाणदंसणे होत्था। तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोहिएणं नाणदंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ, अप्पणो २ त्ता चेच्चा हिरण्णं चेच्चा सुवन्नं चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं चेच्चा रट्ठं एवं वलं वाहणं कोसं कोट्ठागारं चेच्चा पुरं चेच्चा अंतेउरं चेच्चा जणवयं चेच्चा विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइयं संतसारसावतेज्जं विच्छड्डुइत्ता विगोवइत्ता दाणं दायारेहिं परिभाएत्ता दाइयाणं परिभाएत्ता[1] जे से हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरवहुले तस्स णं मग्गसिरवहुलस्स दसमीपक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिविट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं चंदप्पभाए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे संखियचक्कियनंगलियमुहमंगलियवद्धमाणगपूसमाणगघंटियगणेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं [2]मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं[3] मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अभिनंदमाणा अभिसंथुवमाणा य एवं वयासी ॥ १-११ ॥ जय २ नंदा! जय २ भद्दा! भद्दं ते ⊢[4]अभग्गेहिं णाणदंसणचरित्तेहिं[5] अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं, जिअविग्घो वि य वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे, निहणाहि रागदोसमल्ले तवेणं, धिइधणियवद्धकच्छे मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो हराहि आराहणपडागं च वीर! तेलोक्करंगमज्झे, पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं वरणाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं जिणव-

---

१ °पत्ता ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से हेमं° अवां० ॥ २ मणोरमाहिं ओरा° घ॥ ३ °ल्लाहिं सस्सिरीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मितमहुरगंभीराहिं अट्ठसंभियाहिं अपुणरुत्ताहिं वग्गूहिं अणवरतं अभिणंदंता य अभिथुणंता य एवं वयासी ॥ १११ ॥ छ ॥ ४ ⊢ ⊣ एतन्चिह्नमध्यगत पाठः अवां० ॥ ५ °चरित्तमुत्तमेहिं अजि° छ ॥

रोवदिट्ठेणं मग्गेणं अकुडिलेणं, हंता परीसहचमूं,—[1] जय २ खत्तियवरवसहा! बहूइं दिवसाइं बहूइं पक्खाइं बहूइं मासाइं बहूइं उऊइं बहूइं अयणाइं बहूइं संवच्छराइं अभीए परीसहोवसग्गाणं खंतिखमे भयभेरवाणं धम्मे ते अविग्घं भवउ त्ति कट्टु जय २ सद्दं पउंजंति ॥ ११२ ॥ तए णं समणे भगवं महावीरे नयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे २ वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे २ हिययमालासहस्सेहिं[2] ओनंदिज्जमाणे २ मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छि २ कंतिरूवगुणेहिं पत्थिज्जमाणे प २ अंगुलिमालासहस्सेहिं दाइज्जमाणे दा २ दाहिणहत्थेणं बहूणं नरनारिसहस्साणं[3] अंजलिमालासहस्साइं पडिच्छमाणे[4] २ भवणपंतिसहस्साइं समतिच्छमाणे स २ तंतीतलतालतुडियगीयवाइयरवेणं महुरेण य मणहरेणं जयजयसद्दघोसमीसिएणं मंजुमंजुणा घोसेण य पडिबुज्झमाणे प २ सव्विड्ढीए[5] —[6] सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्ववाहणेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वसंगमेणं सव्वपगतीहिं सव्वणाडएहिं सव्वतालायरेहिं सव्वोरोहेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुडियसद्दसण्णिणादेणं महता इड्ढीए महता जुतीए महता बलेणं महता वाहणेणं महता समुदएणं महता वरतुडितजमगसमगप्पवादितेणं संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कदुंदुभिनिग्घोसनादिय—[7] रवेणं कुंडपुरं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव णायसंडवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ ॥ ११३ ॥ २ त्ता असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, अहे २ त्ता सीयाओ पच्चोरुहइ, सीयाओ २ त्ता सयमेव आहरणमल्लालंकारं ओमुयइ, आभर २ सयमेव पंचमुट्ठियं

१ °चमूं, अभिभविया गामकंटगोवसग्गाणं धम्मे ते अविग्घं छ ॥ २ °स्सेहिं अहिनंदि° च ॥ ३ °नारिजणसह° छ ॥ ४ °जे २ बहूइं भव° च ॥ ५ °णवरपं° छ ॥ ६ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः अर्वा०। तालपत्रीयप्रतिषु तु एतत्स्थाने जाव इत्येव वर्त्तते ॥ ७ °मुहिमुइंगदुंदु° छ ॥

लोयं करेइ, स २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमायाय एगे अबीए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ ११४ ॥

समणे भगवं महावीरे संवच्छरं साहियं मासं जाव चीवरधारी होत्था, तेण परं अचेलेपाणिपडिग्गहए ॥ ११५ ॥ समणे भगवं महावीरे साइरेगाइं दुवालस वासाइं निच्चं वोसट्ठकाए[1] चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिक्खजोणिया वा अणुलोमा वा पडिलोमा वा ते उप्पन्ने सम्मं सहइ खमइ तितिक्खइ अहियासेइ ॥ ११६ ॥ तए[2] णं समणे भगवं महावीरे अणगारे जाए इरियासमिए भासासमिए एसणासमिए आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिए उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लपारिट्ठावणियासमिए मणसमिए वइसमिए कायसमिए मणगुत्ते वयगुत्ते कायगुत्ते गुत्ते गुत्तिंदिए गुत्तबंभयारी अकोहे अमाणे अमाए अलोभे संते पसंते उवसंते परिनिव्वुडे अणासवे अममे अकिंचणे छिन्नगंथे[3] निरुवलेवे, कंसपाई इव मुक्कतोये, संखो इव निरंजणे, जीवो इव अप्पडिहयगई, गगणं पिव निरालंबणे, वायुरिव अप्पडिबद्धे, सारयसलिलं व सुद्धहियए[4], पुक्खरपत्तं व निरुवलेवे, कुम्मो इव गुत्तिंदिए, खग्गिविसाणं व एगजाए, विहग इव विप्पमुक्के, भारुंडपक्खी इव अप्पमत्ते, कुंजरो इव सोंडीरे, वसभो इव जायथामे, सीहो इव दुद्धरिसे, मंदरो इव अप्पकंपे, सागरो इव गंभीरे, चंदो इव सोमलेसे[5], सूरो इव दित्ततेए, जच्चकणगं व जायरूवे, वसुंधरा इव सव्वफासविसहे, सुहुयहुयासणो इव तेयसा

१ °काए विवित्तदेहे छ ॥ २ तए णं से भगवं क-ख-ग-घ-च ॥ ३ भिन्नगंथे क-र ॥
४ °यए, आगरिसपलिभागे विव पागडभावे, पुक्ख° छ ॥ ५ °मदंसणे, सूरो छ ॥

जलंते ॥ ११७ ॥ ⊢एतेसिं पदाणं इमातो दुन्नि संघयणगाहाओ–कंसे संखे जीवे, गगणे वायू य सरयसलिले य। पुक्खरपत्ते कुम्मे, विहगे खग्गे य भारंडे ॥ १ ॥ कुंजर वसभे सीहे, णगराया चेव सागरमखोभे। चंदे सूरे कणगे, वसुंधरा चेव हूयवहे ॥ २ ॥⊣ नत्थि णं तस्स भगवंतस्स कत्थइ पडिबंधो भवति। से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा—दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ। दव्वओ णं सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु। खेत्तओ णं गामे वा नगरे वा अरण्णे वा खित्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा णहे वा। कालओ णं समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा खणे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा उऊ वा अयणे वा संवच्छरे वा अन्नयरे वा दीहकालसंजोगे वा। भावओ णं कोहे वा माणे वा मायाए वा लोभे वा भये वा हासे वा पेज्जे वा दोसे वा कलहे वा अब्भक्खाणे वा पेसुन्ने वा परपरिवाए वा अरतिरती वा मायामोसे वा मिच्छादंसणसल्ले वा। (ग्रं० ६००) तस्स णं भगवंतस्स नो एवं भवइ ॥ ११८ ॥ से णं भगवं वासावासवज्जं अट्ठ गिम्हहेमंतिए मासे गामे एगराईए नगरे पंचराईए वासीचंदणसमाणकप्पे समतिणमणिलेट्ठुकंचणे समदुक्खसुहे इहलोगपरलोगअपडिवद्धे जीवियमरणे निरवकंखे संसारपारगामी कम्मसंगनिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिए एवं च णं विहरइ ॥ ११९ ॥

तस्स णं भगवंतस्स अणुत्तरेणं नाणेणं अणुत्तरेणं दंसणेणं अणुत्तरेणं चरित्तेणं अणुत्तरेणं आलएणं अणुत्तरेणं विहारेणं अणुत्तरेणं वीरिएणं अणुत्तरेणं अज्जवेणं अणुत्तरेणं मद्दवेणं अणुत्तरेणं लाघवेणं अणुत्तराए खंतीए अणुत्तराए मुत्तीए अणुत्तराए गुत्तीए अणुत्तराए तुट्ठीए अणुत्तरेणं सच्चसंजमतवसुचरियसोवचइयफलपरिनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं

१ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवत्ति गाथायुगल अर्वा० ॥ २ संगहणि० अर्वा० ॥ ३ चेव सुहुयहुते छ ॥ ४ कम्मसंघनि० च। कम्मसत्तुनि० अर्वा० ॥

भावेमाणस्स दुवालसे[1] संवच्छराइं विइक्कंताइं। तेरसमस्स[2] संवच्छरस्स अंतरा वट्टमाणस्स जे से गिम्हाणं दोच्चे मासे चउत्थे पक्खे वइसाहसुद्धे तस्स णं वइसाहसुद्धस्स दसमीए पक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिवट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं जंभियगामस्स नगरस्स बहिया उज्जुवालियाए नईए तीरे[3] वियावत्तस्स चेईयस्स अदूरसामंते सामागस्स गाहावइस्स कट्ठकरणंसि सालपायवस्स अहे गोदोहियाए उक्कुडुयनिसिज्जाए आयावणाए आयावेमाणस्स छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ॥ १२० ॥ तए[4] णं से भगवं अरहा जाए जिणे केवली सव्वन्नू सव्वदरिसी सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स परियायं जाणइ पासइ, सव्वलोए सव्वजीवाणं[5] आगइं गइं ठिइं चवणं उववायं तक्कं मणो माणसियं भुत्तं कडं पडिसेवियं आविकम्मं रहोकम्मं अरहा अरहस्सभागी तं तं कालं मणवयणकायजोगे[6] वट्टमाणाणं सव्वलोए सव्वजीवाणं सव्वभावे जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १२१ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे अट्ठियगामं नीसाए पढमं अंतरावासं वासावासं उवागए। चंपं च पिट्ठिचंपं च निस्साए तओ अंतरावासे वासावासं उवागए। वेसालिं नगरिं वाणियगामं च निस्साए दुवालस अंतरावासे वासावासं उवागए। रायगिहं नगरं नालंदं च बाहरियं निस्साए चोद्दस अंतरावासे वासावासं उवागए। छ[7] म्मिहिलाए दो भद्दियाए एगं आलभियाए एगं सावत्थीए एगं पणीयभूमीए एगं

१ °लस वासाइं वि° च–छ ॥ २ °मस्स वासस्स च–छ ॥ ३ तीरंसि वि° ङ ॥ ४ तए णं भगवं महावीरे क–ग। तए णं समणे भगवं महावीरे कल्पकि०। तेणं कालेणं तेण समएण समणे भगवं महावीरे अर्वा० ॥ ५ सव्वजगज्जीवाणं च ॥ ६ °काइए जोगे छ ॥ ७ छ मह्हिलियाए क–घ ॥

पावाए मज्झिमाए हत्थिवालस्स रन्नो रज्जुगसहाए अपच्छिमं अंतरावासं वासावासं उवागए ॥ १२२ ॥ तत्थ णं जे से पावाए मज्झिमाए हत्थिवालस्स रन्नो रज्जुगसभाए अपच्छिमं अंतरावासं वासावासं उवागए, तस्स णं अंतरावासस्स जे से वासाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे कत्तियबहुले तस्स णं कत्तियबहुलस्स पन्नरसीपक्खेणं जा सा चरिमा रयणी तं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए विइक्कंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतगडे परिनिव्वुडे सव्वदुक्खपहीणे चंदे नामं से दोच्चे संवच्छरे पीतिवद्धणे मासे नंदिवद्धणे पक्खे सुव्वयग्गी नामं से दिवसे उवसमि त्ति पवुच्चइ देवाणंदा नामं सा रयणी निरइ त्ति पवुच्चइ अच्चे लवे मुहुत्ते पाणू थोवे सिद्धे नागे करणे सव्वट्ठसिद्धे मुहुत्ते साइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं कालगए विइक्कंते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १२३ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे सा णं रयणी बहूहिं देवेहि य देवेहि य ओवयमाणेहि य उप्पयमाणेहि य उज्जोविया यावि होत्था ॥ १२४ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं य देवीहि य ओवयमाणेहि य उप्पयमाणेहि य उप्पिंजलगमाणभूया कहकहगभूया या वि होत्था ॥ १२५ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं जेट्ठस्स गोयमस्स इंदभूइस्स अणगारस्स अंतेवासिस्स नायए पेज्जबंधणे वोच्छिन्ने अणंते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ॥ १२६ ॥ जं रयणिं च णं समणे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं नव मल्लई नव लिच्छई कासीकोसलगा अट्ठारस वि गणरायाणो अमावसाए पाराभोयं पोसहोववासं पट्ठवइंसु, गते से

भावुज्जोए दव्वुज्जोवं करिस्सामो ॥ १२७ ॥ जं रयणिं च णं समणे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं खुद्दाए भासरासी महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते ॥ १२८ ॥ जप्पभिइं च णं से खुड्डाए भासरासी महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते तप्पभिइं च णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो उदिए उदिए पूयासक्कारे पवत्तति ॥ १२९ ॥ जया णं से खुड्डाए जाव जम्मनक्खत्ताओ वीतिक्कंते भविस्सइ तया णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य उदिए उदिए पूयासक्कारे पवत्तिस्सति ॥ १३० ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं कुंथू अणुद्धरी नामं समुप्पन्ना, जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा अठिया चलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जं पासित्ता बहूहिं निग्गंथेहिं निग्गंथीहि य भत्ताइं पच्चक्खायाइं ॥ १३१ ॥ से किमाहु भंते!? अज्जप्पभिइं दुराराहएं संजमे भविस्सइ ॥ १३२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स इंदभूइपामोक्खाओ चोद्दस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था ॥ १३३ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स अज्जचंदणापामोक्खाओ छत्तीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपया होत्था ॥ १३४ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स संखसयगपामोक्खाणं समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अउणट्ठिं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासयाणं संपया होत्था ॥ १३५ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स

---

१ °क्कारे भविस्सति क ॥ २ °इए सामगले भ° च ॥

सुलसारेवईपामोक्खाणं समणोवासियाणं तिण्णि सयसाहस्सीओ अट्ठारस य सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था ॥ १३६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तिन्नि सया चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं सव्वक्खरसन्निवाईणं जिणो विव अवितहं वागरमाणाणं उक्कोसिया चोद्दसपुव्वीणं संपया होत्था ॥ १३७ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तेरस सया ओहिनाणीणं अतिसेसपत्ताणं उक्कोसिया ओहिनाणीणं संपया होत्था ॥ १३८ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त सया केवलनाणीणं संभिन्नवरनाणदंसणधराणं उक्कोसिया केवलनाणिसंपया होत्था ॥ १३९ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त सया वेउव्वीणं अदेवाणं देविड्ढिपत्ताणं उक्कोसिया वेउव्विसंपया होत्था ॥ १४० ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पंचसया विउलमईणं अड्ढाइज्जेसु दीवेसु दोसु य समुद्देसु सण्णीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं जीवाणं मणोगए भावे जाणमाणाणं उक्कोसिया विउलमईसंपया होत्था ॥ १४१ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चत्तारि सया वाईणं सदेवमणुयासुराए परिसाए वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाइसंपया होत्था ॥ १४२ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त अंतेवासिसयाइं सिद्धाइं जाव सव्वदुक्खप्पहीणाइं, चउद्दस अज्जियासयाइं सिद्धाइं ॥ १४३ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स अट्ठ सया अणुत्तरोववाइयाणं गइकल्लाणाणं ठिइकल्लाणाणं आगमेसिभद्दाणं उक्कोसिया अणुत्तरोववाइयाणं संपया होत्था ॥ १४४ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परि-

---

१ °सिया सावियासंप° च ॥ २ °व्वीणं समत्तसुयनाणीणं अजि° छ ॥ ३ °लवरनाणि° क–ग ॥ ४ अदिव्वाणं दिव्विड्ढि° क ॥ ५ °दीवसमु° ख–छ ॥ ६ °णाणं पासमाणाणं उक्कोसिया मणपज्जवणाणीणं संपया° छ ॥

ग्रायंतकडभूमी य। जाव तच्चाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकडभूमी, चउवासपरियाए अंतमकासी ॥ १४५ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता, साइरेगाइं दुवालस वासाइं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, देसूणाइं तीसं वासाइं केवलिपरियागं पाउणित्ता, बायालीसं वासाइं सामन्नपरियायं पाउणित्ता, बावत्तरिं वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता, खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसुसमाए समाए बहुवीइक्कंताए तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसएहिं पावाए मज्झिमाए हत्थिपालगस्स रन्नो रज्जुगसभाए एगे अबीए छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं साइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पच्चूसकालसमयंसि संपलियंकनिसन्ने पणपन्नं अज्झयणाइं कल्लाणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पावफलविवागाइं छत्तीसं च अपुट्ठवागरणाइं वागरित्ता पधाणं नाम अज्झयणं विभावेमाणे २ कालगए वितिक्कंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतकडे परिनिव्वुडे सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १४६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरकाले गच्छइ। वायणंतरे पुण अयं तेणउए संवच्छरकाले गच्छइ इति दीसइ ॥ १४७ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए पंचविसाहे होत्था, तं जहा—विसाहाहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ विसाहाहिं जाए २ विसाहाहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ३ विसाहाहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे

१ सेसेहिं च–छ॥ २ °त्ता पावयणं नाम क–ख–घ॥ ३ °प्पहीणस्स धुवसेणरातिणो पुत्तमरणे एगे वाससहस्से असीतिवासाहिए वीतिक्कते ॥ १४७ ॥ छ ॥

समुप्पन्ने ४ विसाहाहिं परिनिव्वुए ५ ॥ १४८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स चउत्थीपक्खेणं पाणयाओ कप्पाओ वीसं सागरोवमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वाणारसीए नयरीए आससेणस्स रन्नो वम्माए देवीए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए (ग्रं. ७००) भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १४९ ॥ पासे णं अरहा पुरिसादाणीए तिण्णाणोवगए यावि होत्था—चइस्सामि त्ति जाणइ, चयमाणे न जाणइ, चुए मि त्ति जाणइ, तेणं चेव अभिलावेणं सुविणदंसणविहाणेणं सव्वं जाव नियगं गिहं अणुप्पविट्ठा जाव सुहं सुहेणं तं गब्भं परिवहइ ॥ १५० ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए जे से हेमंताणं दोच्चे मासे तच्चे पक्खे पोसबहुले तस्स णं पोसबहुलस्स दसमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अरोगा अरोगं पयाया, जम्मणं सव्वं पासाभिलावेण भाणियव्वं जाव तं होउ णं कुमारे पासे नामेणं ॥ १५१ ॥

पासे णं अरहा पुरिसादाणीए दक्खे दक्खपइण्णे पडिरूवे अल्लीणे भद्दए विणीए तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता णं

---

१ जाणइ चुतो मीति० जं रयणिं च णं पासे अरहा पुरिसादाणीए वम्माए कुच्छिसि गब्भत्ताए० तं रयणिं च णं सा वम्मादेवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमेतारूवे ओराले फुचोद्दस सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं०—गय० गाहा। तेणं चेव विहिणा सुविणदंसण° च। जाणइ चुतो मि त्ति से जाणति। जं रयणिं पासे अरहा पुरिसादाणीए वम्माए देवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते तं णं रयणिं सा वम्मादेवी तंसि तारिसगंसि वासघरंसि वासघरवण्णतो तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि जहा तिसला तहा सव्वं जाव छ॥ २ आरोग्गा आरोग्गं ख-घ-छ॥ ३ °या, एवं जहा वद्धमाणसामिस्स जातकम्म जाव दवावेमाणे य विहरति, जाव तं छ॥

पुणरवि लोयंतिएहिं जियकप्पिएहिं देवेहिं[1] ताहिं इट्ठाहिं जाव[2] एवं वयासी—जय जय नंदा जय जय भद्दा, भद्दं ते जाव जय जय सद्दं पउंजंति॥ १५२॥ पुव्विं पि णं पासस्स अरहओ पुरिसादाणियस्स माणुस्सगाओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे[3] आहोहियए तं चेव सव्वं जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से हेमंताणं दोच्चे मासे तच्चे पक्खे[4] पोसवहुले तस्स णं पोसबहुलस्स एक्कारसी दिवसेणं पुव्वण्हकाल[5]समयंसि विसालाए सिवियाए[6] सदेवमणुयासुराए परिसाए[7] तं चेव सव्वं नवरं वाणारसिं नगरिं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव आसमपए उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवाच्छइ, तेणेव २ त्ता असोगवरपायवस्स[8] अहे सीयं ठावेइ, २ त्ता सीयाओ पच्चोरुहइ, सी २ त्ता सयमेव आभरण[9]मल्लालंकारं[10] ओमुयति[11], ओ २ त्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, पं० लोयं करित्ता अट्ठमेणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमाय तिहिं पुरिससएहिं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए॥ १५३॥

पासे णं अरहा पुरिसादाणीए तेसीइं राइंदियाइं निच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिक्खजोणिया वा, अणुलोमा वा पडिलोमा वा, ते उप्पन्ने सम्मं सहइ तितिक्खइ खमइ अहियासेइ॥ १५४॥ तए णं से

१ देवेहिं जाव जयजयसद्दं पउंजंति, ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सइ त्ति कट्टु। पुव्विं उ॥ २ जाव भविस्सति त्ति कट्टु। पुव्विं च॥ ३ अणुत्तरे अधोहिए णाणदंसणे होत्था, तते ण पासे अरहा पुरिसादाणिए तेणं अणुत्तरेणं अधोहिएणं णाणदंसणेण अप्पणो णिक्खमणकालं आभोएति, २ त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च-छ॥ ४ °सीपक्खेणं च-उ॥ ५ °ण्हदेसकाल° च॥ ६ सीयाए छ॥ ७ °साए समणुगम्ममाणमग्गे संखिय जाव वाणारसीए नगरीए मज्झं उ॥ ८ °स्स हेट्ठा सीयं च-छ॥ ९ °रणालं° ख॥ १० °काराई ओ° घ॥ ११ °मुंचति छ॥

पासे भगवं अणगारे जाए इरियासमिए जाव अप्पाणं भावेमाणस्स तेसीइं राइंदियाइं विइक्कंताइं चउरासीइमस्स[2] राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स चउत्थीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि[3] धायतिपायवस्स अहे छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने जाव जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १५५ ॥

पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अट्ठ गणा अट्ठ गणहरा होत्था, तं जहा—सुंभे य[4] अज्जघोसे य वसिट्ठे बंभयारि य। सोमे सिरिहरे चेव वीरभद्दे[5] जसे वि य ॥ १ ॥ ॥ १५६ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अज्जदिण्णपामोक्खाओ सोलस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। पासस्स णं अरहओ० पुप्फचूलापामोक्खाओ अट्ठत्तीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपदा होत्था। पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स सुनंदपामोक्खाणं[6] समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी चउसट्ठिं[7] च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासगसंपया[8] होत्था। पासस्स णं अरहओ० सुनंदापामोक्खाणं समणोवासिगाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ सत्तावीसं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था। पासस्स णं अरहओ० अद्धुट्ठसया चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं सव्वक्खर जाव चोद्दसपुव्वीणं संपया होत्था। पासस्स णं० चोद्दस सया ओहिनाणीणं, दस सया केवलनाणीणं, एक्कारस सया वेउव्वियाणं, अद्धट्ठमसया विउलमईणं, छ स्सया वाईणं, छ सया

१ जाव कम्मसेणनिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिते विहरति; तस्स ण भगवओ अणुत्तरेणं णाणेणं जाव फलपरिनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं छ ॥ २ °मए राइंदिए अंतरा छ ॥ ३ °सि धवपायव° क ॥ ४ य मुंजघोसे च ॥ ५ वारीभद्दे ग-च-छ ॥ ६ सुव्वयपामो° क-छ ॥ ७ चोयट्ठिं च ॥ ८ °सगाणं संप° ग-च ॥

रिउमईणं, वारस सया अणुत्तरोववाइयाणं० ॥ १५७ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुयंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य। जाव चउत्थाओ पुरिसजुगाओ जुयंतकडभूमी, तिवासपरियाए अंतमकासी ॥ १५८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता, तेसीतिं राइंदियाइं छउमत्थपरियायं पाउणित्ता, देसूणाइं सत्तरिं वासाइं केवलिपरियायं पाउणित्ता, वहुपडिपुन्नाइं सत्तरिं वासाइं सामन्नपरियायं पाउणित्ता, एक्कं वाससयं सव्वाउयं पालित्ता खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसूसमाए समाए वहुवीइक्कंताए जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स अट्ठमीपक्खेणं उप्पिं सम्मेयसेलसिहरंसि अप्पचोत्तीसइमे मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि वग्घारियपाणी कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १५९ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणियस्स कालगतस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स दुवालस वाससयाइं विइक्कंताइं तेरसमस्स य वाससयस्स अयं तीसइमे संवच्छरकाले गच्छइ ॥ १६० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्ठनेमी पंचचित्ते होत्था, तं जहा—चित्ताहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते जाव चित्ताहिं परिनिव्वुए ॥ १६१ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्ठनेमी जे से वासाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे कत्तियवहुले तस्स णं कत्तियवहुलस्स तेरसीपक्खेणं अपराजियाओ महाविमाणाओ वत्तीसं सागरोवम-

१–२ वरिसाइं च ॥ ३ पालइत्ता ग-घ ॥ ४ सिहरस्स च ॥ ५ वाघारि° च ॥ ६ °स्स धुवसेणराइणो सुतोदवणे तेरस वाससयाइ तीसाहियाइं विइक्कंताइं। तेणं छ ॥

द्वितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सोरियपुरे नगरे समुद्दविजयस्स रन्नो भारियाए सिवाए देवीए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि जाव चित्ताहिं गब्भत्ताए वक्कंते, सव्वं तहेव सुमिणदंसणदविणसंहरणाइयं एत्थ भणियव्वं ॥ १६२ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं अरिहा अरिट्ठनेमी जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स पंचमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं जाव चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अरोगा अरोगं पयाया। जंम्मणं समुद्दविजयाभिलावेणं नेतव्वं, जाव तं होउ णं कुमारे अरिट्ठनेमी नामेणं ॥ १६३ ॥

अरहा अरिट्ठनेमी दक्खे जाव तिन्नि वाससयाइं कुमारे अगारवासमज्झे वसित्ता णं पुणरवि लोयंतिएहिं जीयकाप्पिएहिं देवेहिं तं चेव सव्वं भाणियव्वं, जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि उत्तरकुराए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए अणुगम्ममाणमग्गे जाव बारवईए नगरीए मज्झं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव रेवयए उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ, उ २ असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, सीयं २ त्ता सीयाए पच्चोरुहइ, सी २ त्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयइ,

१ वक्कंते। अरहा णं अरिट्ठनेमी तिण्णाणोवगए होत्था, चइस्सामीति जाणति, चयमाणे ण जाणति, चुतो मि त्ति जाणति। जं रयणिं च णं अरहा अरिट्ठनेमी सिवाए देवीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तं रयणिं च णं सा सिवा देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी० एवं सुमिणदंसणं सव्वं। तेणं कालेण च–छ ॥ २ जायकम्मं जहा वद्धमाणस्स। तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा छ ॥ ३ °लावेणं भाणियव्वं च ॥ ४ दक्खे पतिण्णे पडिरूवे भद्दए विणीए तिन्नि च ॥ ५ कुमारवास° च–छ ॥ ६ देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सति त्ति कट्टु। पुव्विं पि य णं अरहतो अरिट्ठनेमिस्स माणुस्सातो गिहत्थधम्मातो अणुत्तरे अधोधिए णाणदंसणे होत्था। ततेणं अरहा अरिट्ठनेमी तेणं अणुत्तरेणं अधोधिएण णाणदंसणेणं अप्पणा णिक्खमणकालं आभोएति, २त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च ॥ ७ समणुगम्ममाणमग्गे सेसं तं चेव बारवतिं नगरिं मज्झं च–छ॥ ८ उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव च॥ ९ °काराइं ओमु° च॥

ओ २ त्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमादाय तेगेणं पुं[1]-रिससहस्सेणं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-इए॥ १६४॥ अरहा णं अरिट्ठनेमी चउप्पन्नं राइंदियाइं निच्चं वोस-ट्ठकाए चियत्तदेहे तं चेव सव्वं जाव पणपन्न[2]इमस्स राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे[3] जे से वासाणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे अस्सोय[4]बहुले तस्स णं अस्सोय[5]बहुलस्स पन्नरसीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे भागे[6] उप्पिं उज्जित-सेलसिहरे[7] वडपायवस्स अहे[8] छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स जाव अणंते[9] अणुत्तरे जावं[10] सव्वलोए सव्वजीवाणं भावे जाणमाणे पासमाणे विहरइ॥ १६५॥

अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स अट्ठारस गणा गणहरा होत्था। अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स वरदत्तपामोक्खाओ अट्ठारस समणसाहस्सी-ओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स अज्ज-जक्खिणिपामोक्खाओ चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जिया संपया होत्था। अरहओ अरिट्ठनेमिस्स नंदपामोक्खाणं सम-णोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अउणत्तरिं च सहस्सा उक्कोसिया समणो[11]-वासगसंपया होत्था। अरहओ अरिट्ठनेमिस्स महासुव्वया पामोक्खाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ छत्तीसं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था। अरहओ अरिट्ठ० चत्तारि सया चोद्दसपुव्वीणं अजि-

१ पुरिससाहस्सीए सद्धिं छ॥ २ °न्नमए रातिंदिए अंतरा छ॥ ३ °माणस्स घ॥ ४-५ आसोय° घ-छ॥ ६ भागे उज्जिज क-च॥ ७ °हरंसि वेडसपाय° ग-छ॥ ८ अहे अट्ठमेणं भत्तेणं ग-छ॥ ९ अणंते अणुत्तरे केवलनाणे उप्पन्ने। तए णं अरिहा अरिट्ठनेमी सव्व° ख। अणते जाव केवलनाणदंसणे समुप्पण्णे। तते णं से अरहा जाते विहरइ छ॥ १० जाव जाण-माणे च॥ ११ सावगसंपया च॥

णीणं जिणसंकासाणं सव्वक्खर जाव होत्था। पण्णरस सया ओहिनाणीणं, पन्नरस सया केवलनाणीणं, पन्नरस सया वेउव्वियाणं, दस सया विउलमतीणं, अट्ठ सया वाईणं, सोलस सया अणुत्तरोववाइयाणं, पन्नरस समणसया सिद्धा, तीसं अज्जियासयाइं सिद्धाइं॥ १६६ ॥ अरहओ णं अरिट्ठ० दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य, जाव अट्ठमाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकडभूमी दुवासपरियाए अंतमकासी ॥ १६७ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं अरिहा अरिट्ठ० तिन्नि वाससयाइं कुमारवासमज्झे वसित्ता, चउप्पन्नं राइंदियाइं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, देसूणाइं सत्त वाससयाइं केवलिपरियागं पाउणित्ता, पडिपुन्नाइं सत्त वाससयाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, एगं वाससहस्सं सव्वाउयं पालइत्ता खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसुसमाए समाए बहुवीइक्कंताए जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्ठमे पक्खे आसाढसुद्धे तस्स णं आसाढसुद्धस्स अट्ठमीपक्खेणं उप्पिं उज्जिंतसेलसिहरंसि पंचहिं छत्तीसेहिं अणगारसएहिं सद्धिं मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि नेसज्जिए कालगए जाव (ग्रं० ८००) सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १६८ ॥ अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स कालगयस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स चउरासीइं वाससहस्साइं विइक्कंताइं, पंचासीइमस्स य वाससहस्सस्स नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १६९ ॥

---

१ ० णाणं एवं वद्धमाणसामिगमतेण णायव्वं। पण्ण० छ॥ २ ०स्स अंतेवासिसया छ॥ ३-४-५ ०करभू० छ॥ ६ ०भूमी, तिवास० क। ०भूमी दुवालसवास० घ-च ॥ ७ ०स्स छट्ठीप० घ॥ ८ ०हरस्सपं० छ॥ ९ ०स्स धुवसेणरज्जपरिवत्तिए पंचासीइवाससहस्साइं असीतिं च वासाइं विइक्कंताइं। नमिस्स छ॥

नमिस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स पंच वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७० ॥

मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स एक्कारस वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे गच्छइ ॥ १७१ ॥

मल्लिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स पन्नट्ठिं वाससयसहस्साइं चउरासीइं वाससहस्साइं नव य वास सयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७२ ॥

अरस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे वासकोडिसहस्से वितिक्कंते, सेसं जहा मल्लिस्स। तं च एयं–पंचसट्ठिं[1] लक्खा चउरासीइसहस्सा विइक्कंता तम्मि समए महावीरो निव्वुओ[2], ततो परं नव सया विइक्कंता, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे गच्छइ। एवं अग्गओ जाव सेयंसो ताव दट्ठव्वं ॥ १७३ ॥

कुंथुस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागपलिओवमे विइक्कंते पंचसट्ठिं[3] च सयसहस्सा सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७४ ॥

संतिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागूणे पलितोवमे विइक्कंते पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७५ ॥

धम्मस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स तिन्नि सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७६ ॥

अणंतस्स[4] णं जाव प्पहीणस्स सत्त सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७७ ॥

---

१ पणसट्ठिं क ॥ २ परिनिव्वुओ छ ॥ ३ पण्णट्ठिं छ ॥ ४ अणंतइस्स ग–च ॥

विमलस्स णं जाव प्पहीणस्स सोलस सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७८ ॥

वासुपुज्जस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स छायालीसं सागरोवमाइं विइक्कंताइं सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७९ ॥

सेज्जंसस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमसए विइक्कंते पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १८० ॥

सीयलस्स णं जाव प्पहीणस्स एगा सागरोवमकोडी तिवासअद्धनवमासाहियबायालीसवाससहस्सेहिं उणिया विइक्कंता, एयम्मि समए वीरे निव्वुए, तओ वि य णं परं नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १८१ ॥

सुविहिस्स णं अरहओ[1] पुप्फदंतस्स काल जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीओ विइक्कंताओ, सेसं जहा सीअलस्स, तं च[2] इमं–तिवासअद्धनवमासाहिअबायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिआ विइक्कंता इच्चाइ ॥ १८२ ॥

चंदप्पहस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगं सागरोवमकोडिसयं विइक्कंतं सेसं जहा सीतलस्स, तं च इमं–तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं ऊणिगामिच्चाइ ॥ १८३ ॥

सुपासस्स णं जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडीसहस्से विइक्कंते, सेसं जहा सीयलस्स, तं च इमं–तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता इच्चाइ ॥ १८४ ॥

पउमप्पभस्स णं जाव प्पहीणस्स दससागरोवमकोडिसहस्सा विइ-

१ भगवओ ख ॥ २ तं चेमं ख । त चिमं ग ॥

क्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता इच्चाइयं ॥ १८५ ॥

सुमइस्स णं जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडीसयसहस्से विइक्कंते, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८६ ॥

अभिनंदणस्स णं जाव प्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८७ ॥

संभवस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स वीसं सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीसवाससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८८ ॥

अजियस्स णं जाव प्पहीणस्स पन्नासं सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियवायालीसवाससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं उसहे णं अरहा कोसलिए चउउत्तरासाढे[1] अभीइपंचमे होत्था, तं जहा—उत्तरासाढाहिं[2] चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते जाव[3] अभीइणा परिनिव्वुए ॥ १९० ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे णं अरहा कोसलिए जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे आसाढवहुले तस्स णं आसाढवहुलस्स चउत्थीपक्खेणं सव्वट्ठसिद्धाओ महाविमाणाओ तेत्तीससागरोमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंवुद्दीवे दीवे भारहे वासे इक्खागभूमीए नाभिस्स कुलगरस्स मरुदेवीए

१ चउआसाढे च ॥ २ आसाढाहिं च ॥ ३ जाव उत्तरासाढाहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाते निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने, अभिइणा उ ॥

भारियाए पुव्वरत्तावरत्तकालेसमयंसि आहारवक्कंतीए जाव गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १९१ ॥ उसभे अरहा कोसलिए तिन्नाणोवगए होत्था, तं० चइस्सामि त्ति जाणइ जाव सुमिणे पासइ, तं जहा—गय उसह० गाहा, सव्वं तहेव, नवरं सुविणपाढगा णत्थि, नाभी कुलगरो वागरेइ ॥ १९२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे अरहा कोसलिए जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स अट्ठमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं जाव आसाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आरोग्गा आरोग्गं पयाया, तं चेव जाव देवा देवीओ य वसुहारवासं वासिंसु, सेसं तहेव चारगसोहणं माणुम्माणवड्ढणं उस्सुक्कमाईयं ट्ठिइपडियवज्जं सव्वं भाणियव्वं ॥ १९३ ॥ उसभेणं० कोसलिए कासवगुत्ते णं, तस्स णं पंच नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—उसभे इ वा पढमराया इ वा पढमभिक्खाचरे इ वा पढमजिणे

---

१ कालसमयंसि उत्तरासाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए जाव छ। °कालस्स आसाढाहिं आहारवक्कंतीए ३ कुच्छिंसि गब्भ° च ॥ २ जाणइ। जं णं रयणिं उसभे णं अरहा कोसलिए मरुदेवाए देवीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तं णं रयणिं सा मरुदेवा देवी तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि तं चेव, णवरं पढमं उसभं मुहे अतिन्तं पासति सेसाउ गयं, णाभिकुलगरस्स साहेति, णाभी सतमेव वागरेति, णत्थि सुमिणपाढगा, ओराला णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा जाव सस्सिरिया णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा, तं०—अत्थलाभो देवा० भोगलाभो दे० सोक्खलाभो दे० पुत्तलाभो०, एवं खलु दे० णवण्ह मासाणं जाव दारगं पयाहिसि। से वि य णं दारगे उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयजोव्वणमणुप्पत्ते महाकुलगरे यावि भविस्सति। ततेणं सा मरुदेवा देवी सेसं तं चेव जाव सुहेणं तं गब्भं परिवहति छ ॥ ३ °याणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि च-छ ॥ ४ उत्तरासाढा° घ-छ ॥ ५ अरोग्गा अरोग्गं ग ॥ ६ पयाया। जं रयणिं च ण उसभे अरहा कोसलिए जाते सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं देवीहिं ओवततेहिं उप्पंततेहिं य उज्जोविया यावि होत्था, एवं उप्पिंजलगभूता, कहकहगभूता। जं रयणिं च णं उसभे अरहा कोसलिए जाते तं रयणिं च णं बहवे वेसमणकुडधारिणो तिरियजंभगा देवा इक्खागभूमीए हिरण्णरासिं च०। उसभे णं च। पयाया, जातकम्मं तहेव। उसभे णं छ ॥

इ वा पढमतित्थकरे इ वा[1] ॥ १९४ ॥ उसभे अरहा कोसलिए दक्खे पतिन्ने पडिरूवे अल्लीणभद्दए वीणीए वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झे वसइ, वीसं २ त्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं[2] रज्जवासमज्झे वसमाणे लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं[3] कलाओ चोवट्ठिं[4] महिलागुणे सिप्पसयं च कम्माणं[5] तिन्नि वि पयाहियाए उवदिसइ, २ त्ता पुत्तसयं रज्जसए[6] अभिसिंचइ, अभिसिं २ त्ता[7] पुणरवि लोयंतिएहिं जिअकप्पि[8]० सेसं तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चेत्तबहुले तस्स णं चेत्तबहुलस्स अट्ठमीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे भागे सुदंसणाए सिवियाए[9] सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे जाव विणीयं[10] रायहाणिं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव सिद्धत्थवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता असोगवरपायवस्स अहे[11] जाव सयमेव चउमुट्ठियं लोयं करेइ, २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अप्पाणएणं आसाढाहिं[12] नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं उग्गाणं भोगाणं राइन्नाणं च खत्तियाणं च चउहिं[13] सहस्सेहिं सद्धिं एगं देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ १९५ ॥ उसभे णं अरहा कोस-

१ वा। तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे च-छ ॥ २ °स्साइं महारायन्नवासमज्झे वसित्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जे वसमाणे च-छ ॥ ३ बावत्तरिं ग-च-छ ॥ ४ चोसट्ठिं छ ॥ ५ कमेणं ग ॥ ६ रज्जे अभि° क ॥ ७ °त्ता तेसीइं पुव्वसतसहस्साइं अगारमज्झे वसित्ता पुण° च ॥ ८ °प्पिएहिं देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सति त्ति कट्टु। पुव्विं पि य णं उसहस्स० कोसलियस्स माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे अधोहिए णाणदंसणे होत्था। ततेणं उसभे अरहा कोसलिए तेणं अणुत्तरेणं अधोहिएणं नाणदंसणेणं अप्पणो णिक्खमणकालं आभोएति, २ त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च-छ ॥ ९ सीयाए ग-च-छ ॥ १० °णीयरायधाणीए मज्झं च ॥ ११ अहे सीयं ठवेति, २ त्ता सीयातो पच्चोरुहति, सतमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयति, सयमेव चउ° छ ॥ १२ उत्तरासाढा° छ ॥ १३ चउहिं पुरिससह° च-छ ॥

लिए एगं वाससहस्सं निच्चं वोसट्ठकाये चियत्तदेहे जाव अप्पाणं भावेमाणस्स एक्कं वाससहस्सं विइक्कंतं, तओ णं जे से हेमंताणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे फग्गुणबहुले तस्स णं फग्गुणबहुलस्स एकारसीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि पुरिमतालस्स नयरस्स बहिया सगडमुहंसि उज्जाणंसि नग्गोहवरपायवस्स अहे अट्ठमेणं[2] भत्तेणं अपाणएणं आसाढाहिं[3] नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते जाव जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १९६ ॥

उसभस्स णं अरहओ कोसलियस्स चउरासीइं गणा चउरासीइं गणहरा होत्था। उसभस्स णं अरहओ को० उसभसेणपामोक्खाओ चउरासीइं समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। उसभस्स णं अर० को० बंभीसुंदरिपामोक्खाणं अज्जियाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ उक्कोसिया[4] अज्जियासंपया होत्था। उसभस्स णं० सेज्जंसपामोक्खाणं समणोवासगाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ पंच सहस्सा उक्कोसिया[5] समणोवासयसंपया होत्था। उसभस्स णं० सुभद्दापामोक्खाणं समणोवासियाणं पंच सयसाहस्सीओ चउप्पन्नं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासि०। उसभस्स णं० चत्तारि सहस्सा सत्त सया पन्नासा चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं उक्कोसिया चोद्दसपुव्विसंपया होत्था। उसभस्स णं० नव सहस्सा ओहिनाणीणं उक्कोसिया०। उसभस्सणं० वीससहस्सा केवलणाणीणं उक्को०। उसभस्स णं० वीससहस्सा छच्च सया वेउव्वियाणं उक्को०। उसभस्स णं० बारससहस्सा छच्च सया पन्नासा विउलमईणं अड्ढाइज्जेसु दीवसमुद्देसु सन्नीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं मणोगए भावे

१ जाव अधियासेति, तते णं से भगवं अणगारे जाते जाव अप्पाणं च। जाव फलपरिनिव्वाणमग्गेणं छ॥ २ छट्ठेणं च॥ ३ उत्तरासाढाहिं छ॥ ४ °या समणीसंपया च॥ ५ °या सावगसंपया ग॥

जाणमाणाणं पासमाणाणं उक्कोसिया विपुलमइसं०। उसभस्स णं वारस सहस्सा छच्च सया पन्नासा वाईणं०। उसभस्स णं अर० वीसं अंतेवासिसया सिद्धा, चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ सिद्धाओ। वावीस सहस्सा नव य सया अणुत्तरोववाइयाणं गतिक० जाव भद्दाणं उक्कोसिया०॥ १९७॥ उसभस्स णं अर० कोस० दुविहा अंतगडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य। जाव असंखेज्जाओ पुरिसजुगाओ जुगंतगडभूमी, अंतोमुहुत्तपरियाए अंतमकासी॥ १९८॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे अरहा कोसलिए वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झावसित्ता णं, तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जवासमज्झावसित्ता णं, तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारवासमज्झावसित्ता णं, एगं वाससहस्सं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, एगं पुव्वसयसहस्सं वाससहस्सूणं केवलिपरियागं पाउणित्ता, पडिपुन्नं पुव्वसयसहस्सं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता, खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए सुसमदूसमाए समाए वहुविइक्कंताए तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसेहिं जे से हेमंताणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे माहवहुले (ग्रं० ९००) तस्स णं माहवहुलस्स तेरसीपक्खेणं उप्पिं अट्ठावयसेलसिहरंसि दसहिं अणगारसहस्सेहिं सद्धिं चोद्दसमेणं भत्तेणं अप्पाणएणं अभिइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि संपलियंकनिसन्ने कालगए विइक्कंते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे॥ १९९॥ उसभस्स णं अर० को० कालगयस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स तिन्नि वासा अद्धनवमा य मासा विइक्कंता, तओ वि परं एगा सागरोवमकोडाकोडी तिवासअद्धनवमासाहिएहिं वायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिया वीइक्कंता, एयम्मि समए समणे भगवं महावीरे परिनिव्वुडे, तओ वि परं नव वाससया वीइक्कंता,

दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरकाले गच्छइ ॥ २०० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एक्कारस गणहरा होत्था ॥ २०१ ॥ से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एक्कारस गणहरा होत्था?। समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे[1] इंदभूई अणगारे गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वातेइ, मज्झिमे[2] अणगारे अग्गिभूई नामेणं गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, कणीयसे अणगारे वाउभूई नामेणं गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे अज्जवियत्ते भारद्दाये गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे अज्जसुहम्मे अग्गिवेसायणे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे मंडियपुत्ते वासिट्ठे गोत्तेणं अद्धुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे मोरियपुत्ते कासवगोत्तेणं अद्धुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे अकंपिए गोयमे गोत्तेणं थेरे अयलभाया हारियायणे गोत्तेणं[3] ते दुन्नि वि थेरा तिन्नि तिन्नि समणसयाइं वाइंति, थेरे मेयज्जे थेरे य प्पभासे एए दोन्नि वि थेरा कोडिन्ना गोत्तेणं तिन्नि तिन्नि समणसयाइं वाएंति, से एतेणं अट्ठेणं अज्जो! एवं वुच्चइ—समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एक्कारस गणहरा होत्था ॥ २०२ ॥ सव्वे[4] एए समणस्स भगवओ महावीरस्स एक्कारस वि गणहरा दुवालसंगिणो चोद्दसपुव्विणो समत्तगणिपिडगधरा रायगिहे नगरे मासिएणं भत्तिएणं[5] अपाणएणं कालगया जाव सव्वदुक्खप्पहीणा। थेरे इंदभूई थेरे अज्जसुहम्मे सिद्धिं गए महावीरे पच्छा दोन्नि वि परिनिव्वुया ॥ २०३ ॥ जे[6] इमे अज्जत्ताते समणा निग्गंथा विहरंति एए णं सव्वे अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स आवच्चिज्जा, अवसेसा

---

१ जेट्ठे अंतेवासी इद० छ॥ २ ०ज्झिमए अग्गिभूइ अणगारे गोय० ख–ग–घ–छ ॥ ३ ०णं एते णं दु० च। ०णं पत्तेयं ते दु० छ॥ ४ सव्वे वि णं एते च–छ॥ ५ भत्तेणं ख–ग–घ–छ॥ ६ जे ते अज्ज० क॥

गणहरो निरवच्चा वोच्छिन्ना ॥ २०४ ॥ समणे भगवं महावीरे कासवगोत्ते णं। समणस्स णं भगवओ महावीरस्स कासवगोत्तस्स अज्ज-सुहम्मे थेरे अंतेवासी अग्गिवेसायणसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जसुहम्मस्स अग्गिवेसायणसगोत्तस्स अज्जजंबुनामे थेरे अंतेवासी कासवगोत्ते। थेरस्स णं अज्जजंबुनामस्स कासवगोत्तस्स अज्जप्पभवे थेरे अंतेवासी कच्चायण-सगोत्ते। थेरस्स णं अज्जप्पभवस्स कच्चायणसगोत्तस्स अज्जसेज्जंभवे थेरे अंतेवासी मणगपिया वच्छसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जसेज्जंभवस्स मणग-पिउणो वच्छसगोत्तस्स अज्जजसभद्दे थेरे अंतेवासी तुंगियायणस[2]-गोत्ते ॥ २०५ ॥

संखित्तवायणाए अज्जजसभद्दाओ अग्गओ एवं[3] थेरावली भ-णिया, तं०—थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स तुंगियायणसगोत्तस्स[4] अंतेवासी दुवे थेरा[5]—थेरे अज्जसंभूयविजए माढरसगोत्ते, थेरे अज्जभद्दबाहू पाइणस-गोत्ते। थेरस्स णं अज्जसंभूयविजयस्स माढरसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जथूलभद्दे गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा—थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते[6] थेरे अज्जसुह-त्थी वासिट्ठसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स अंते-वासी दुवे थेरा सुट्ठियसुपडिबुद्धा कोडियकाकंदगा वग्घावच्चसगोत्ता। थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदगाणं वग्घावच्चसगोत्ताणं अंते-वासी थेरे अज्जइंददिन्ने कोसियगोत्ते। थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स को-सियगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जदिन्ने गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्ज-दिन्नस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसि-

१ °हरा रायगिहे नगरे निर° क ॥ २ °यणवग्घावच्चसगो° छ ॥ ३ तेवं क ॥ ४ °यपा-वग्घावच्चसगो° छ ॥ ५ थेरा अधावच्चा अभिण्णाता होत्था, तं०-थेरे च-उ ॥ ६ भादर्शान्तरेषु °वच्छस° क्वचित् °वच्चस° इति भ्रान्त्या पाठो वर्तते ॥

यगोत्ते। थेरस्स णं अज्जसीहगिरिस्स जातिसरस्स कोसियगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जवइरे गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जवइरस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी चत्तारि थेरा—थेरे अज्जनाइले थेरे अज्जपोगिले[1] थेरे अज्जजयंते थेरे अज्जतावसे। थेराओ अज्जनाइलाओ अज्जनाइला साहा निग्गया, थेराओ अज्जपोगिलाओ[2] अज्जपोगिला साहा निग्गया, थेराओ अज्जजयंताओ अज्जजयंती साहा निग्गया, थेराओ अज्जतावसाओ अज्जतावसी साहा निग्गया इति॥ २०६ ॥

वित्थरवायणाए पुण अज्जजसभद्दाओ परओ थेरावली एवं पलोइज्जइ, तं जहा—थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जभद्दबाहू पाईणसगोत्ते, थेरे अज्जसंभूयविजये माढरसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जभद्दबाहुस्स पाईणगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं०—थेरे गोदासे थेरे अग्गिदत्ते थेरे जण्णदत्ते थेरे सोमदत्ते कासवगोत्ते णं। थेरेहिंतो णं गोदासेहिंतो कासवगोत्तेहिंतो एत्थ णं गोदासगणे[3] नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तं०—तामलित्तिया कोडीवरिसिया पोंडवद्धणिया दासीखब्बडिया[4]॥ २०७॥ थेरस्स णं अज्जसंभूयविजयस्स माढरसगोत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं जहा—नंदणभद्दे उवनंदभद्द तह तीसभद्द जसभद्दे। थेरे य सुमिणभद्दे[5] मणिभद्दे[6] य पुन्नभद्दे[7] य॥ १ ॥ थेरे य थूलभद्दे उज्जुमती[8] जंबुनामधेज्जे य। थेरे य दीहभद्दे थेरे तह पंडुभद्दे य ॥ २ ॥ थेरस्स णं अज्जसंभूइविजयस्स माढरसगोत्तस्स इमाओ सत्त अंतेवासिणीओ अहावच्चाओ अभिन्नाताओ

---

१ अज्जपोग्गिले ख। अज्जवोमिले ग॥ २ अज्जपोग्गिलाओ अज्जपोग्गिला ख। अज्जवोमिलाओ अज्जवोमिला ग॥ ३ गोदासे नामं छ॥ ४ दासखब्बडिया छ॥ ५ सुमण° ग–घ–च–छ॥ ६ गणिभद्दे क–ख॥ ७ पुप्फभद्दे क॥ ८ °मती अज्जजंबुनामे य छ॥

होत्था, तं जहा—जक्खा य जक्खदिन्ना भूया [1]तह होइ भूयदिन्ना य। सेणा वेणा रेणा भगिणीओ थूलभद्दस्स ॥ १ ॥ ॥२०८॥ थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमगोत्तस्स इमे दो थेरा अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते, थेरे अज्जसुहत्थी वासिट्ठसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जमहागिरिस्स एलावच्छसगोत्तस्स इमे अट्ठ थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—थेरे उत्तरे थेरे बलिस्सहे थेरे धणड्ढे थेरे सिरिड्ढे थेरे कोडिन्ने थेरे नागे थेरे नागमित्ते थेरे छलुए रोह[2]गुत्ते कोसिए गोत्तेणं। थेरेहिंतो णं छलुएहिंतो रो[3]हगुत्तेहिंतो कोसियगोत्तेहिंतो त[4]त्थ णं तेरासिया निग्गया। थेरेहिंतो णं उत्तरबलिस्सहेहिंतो त[5]त्थ णं उत्तरबलिस्सहगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तं जहा—कोसंबिया [6]सोतित्तिया कोड[7]वाणी चंदनागरी ॥ २०९ ॥ थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे त्थ अज्जरोहण भ[8]द्दजसे मेहगणी य कामिड्ढी। सुट्ठियसुप्पडि[9]बुद्धे रक्खिय तह रो[10]हगुत्ते य ॥ १ ॥ इसिगुत्ते सिरिगुत्ते गणी य बंभे गणी य तह सोमे। दस दो य गणहरा खलु एए सीसा सुहत्थिस्स ॥ २ ॥ २१० ॥ थेरेहिंतो णं अज्जरोहणेहिंतो कासवगुत्तेहिंतो [11]तत्थ णं उद्देहगणे नामं गणे निग्गए। तस्सिमाओ चत्तारि साहा[12]ओ निग्गयाओ छच्च कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ? एवमाहिज्जंति—उदुंबरिज्जिया मासपूरिया [13]मतिपत्तिया [14]सुवन्नपत्तिया, से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं?

---

१ तह चेव भूय ग-च ॥ २ रोहपुत्ते ग-छ ॥ ३ रोहपुत्ते° क-ख-ग ॥ ४-५ पत्थ ठ ॥ ६ सोत्तिमत्तिया कोंडधारी चंद° छ ॥ ७ कोड्डवाणी ग। कोडविणी च ॥ ८ जत्तभद्दे मेद° क० विना ॥ ९ °डिबद्धे च-छ ॥ १० रोहपुत्ते ख-घ ॥ ११ पत्थ छ ॥ १२ °हाओ छच्च ठ ॥ १३ माहुरिज्जया छ ॥ १४ सुन्नपत्तिया घ-च ॥

एवमाहिज्जंति, तं जहा—पढमं च [1]नागभूयं बीयं पुण सोमभूइयं होइ। अह उल्लगच्छ तइयं चउत्थयं हत्थिलिज्जं तु ॥ १ ॥ पंचमगं नंदिज्जं छट्ठं पुण पारिहासियं होइ। उद्देहगणस्सेते छच्च कुला होंति [2]नायव्वा ॥ २ ॥२११॥ थेरेहिंतो णं सिरिगुत्तेहिंतो णं हारियसगोत्तेहिंतो एत्थ णं चारणगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ सत्त य कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहातो? एवमाहिज्जंति, तं जहा—हारियमालागारी संकासिया गवेधूया वज्जनागरी, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिज्जंति, तं०—पढमेत्थ वत्थलिज्जं बीयं पुण [3]वीचिधम्मकं होइ। तइयं पुण [4]हालिज्जं चउत्थगं पूसमित्तेज्जं ॥ १ ॥ पंचमगं मालिज्जं छट्ठं पुण [5]अज्जवेडयं होइ। सत्तमगं [6]कण्हसहं सत्त कुला चारणगणस्स ॥ २ ॥२१२॥ थेरेहिंतो भद्दजसेहिंतो भारद्दायसगोत्तेहिंतो एत्थ णं [7]उडुवाडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिन्नि कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ? एवमाहिज्जंति, तं०—चंपिज्जिया भद्दिज्जिया काकंदिया मेहलिज्जिया, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिज्जंति—भद्दजसियं तह भद्दगुत्तियं तइयं च होइ जसभद्दं। एयाइं उडुवाडियगणस्स तिन्नेव य कुलाइं ॥ १ ॥२१३॥ थेरेहिंतो णं कामिड्ढिहिंतो [8]कुंडिलसगोत्तेहिंतो एत्थ णं वेसवाडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ?

---

१ नातभूयं वितियं छ ॥ २ णेयव्वा छ ॥ ३ पीतिधम्मकं ख-छ। थितिधम्मक्कायं च ॥ ४ होलिज्जं ख-ग-च-छ ॥ ५ अज्जमालियं घ। अज्जचेडगं छ ॥ ६ कण्णसहं छ ॥ ७ उम्मवाडिय० च ॥ ८ कुंडलिस० घ-छ। कुडिलस० ग ॥

एव०–सावत्थिया [1]रज्जपालिया अन्तरिज्जिया [2]खेमलिज्जिया, से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एव०–गणियं मेहिय कामड्ढियं च तह होइ इंदपुरगं च। एयाइं वेसवाडियगणस्स चत्तारि उ कुलाइं॥ १॥ २१४॥ थेरेहिंतो णं इसिगोत्तेहिंतो णं काकंदएहिंतो वासिट्ठसगोत्तेहिंतो एत्थ णं माणवगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिण्णि य कुलाइं एव०। से किं तं साहाओ? साहाओ एवमाहिज्जंति–कासविज्जिया [3]गोयमिज्जिया वासिट्ठिया सोरट्ठिया, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा–इसिगोत्तियऽत्थ पढमं, बिइयं इसिदत्तियं मुणेयव्वं। तइयं च अभिजे[4]संतं, तिन्नि कुला माणवगणस्स॥ १॥ २१५॥ थेरेहिंतो णं सुट्ठियसुप्पडिबुद्धेहिंतो कोडियकाकंदिएहिंतो वग्घावच्चसगोत्तेहिंतो एत्थ णं कोडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एव०। से किं तं साहाओ? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा–उच्चानागरि विज्जाहरी य वइरी य मज्झिमिल्ला य। कोडियगणस्स एया, हवंति चत्तारि साहाओ॥ १॥ से किं तं कुलाइं? २ एव० तं जहा–पढमेत्थ बंभ[5]लिज्जं वितियं नामेण वच्छलिज्जं तु। ततियं पुण वाणिज्जं चउत्थयं पन्नवाहणयं॥ १॥ २१६॥ थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदाणं वग्घावच्चसगोत्ताणं इमे पंच थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा–थेरे [6]अज्जइंददिन्ने थेरे पियगंथे थेरे विज्जाहरगोवाले कासवगोत्ते णं थेरे इसिदत्ते थेरे अरहदत्ते। थेरेहिंतो [7]णं पियगंथेहिंतो एत्थ णं मज्झिमा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं विज्जाह-

१ पत्तरि° घ॥ २ खेमिलिज्जिया घ–छ। खमिलिज्जिया ग। ३ गुम्नमज्जिया छ॥ ४ °जयंतं ख–छ॥ ५ बंभणिज्ज छ॥ ६ अज्जइंददत्ते थेरे ख॥ ७ णं इंददिन्न–पिय° ख॥

रगोवालेहिंतो तत्थ णं विज्जाहरी साहा निग्गया ॥ २१७ ॥ थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स कासवगोत्तस्स अज्जदिन्ने थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जदिन्नस्स गोयमसगोत्तस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया वि होत्था, तं०—थेरे अज्जसंतिसेणिए माढरसगोत्ते थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसियगोत्ते। थेरेहिंतो णं अज्जसंतिसेणिएहिंतो णं माढरसगोत्तेहिंतो एत्थ णं उच्चानागरी साहा निग्गया ॥ २१८ ॥ थेरस्स णं अज्जसंतिसेणियस्स माढरसगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—(ग्रं. १०००) थेरे अज्जसेणिए थेरे अज्जतावसे थेरे अज्जकुबेरे थेरे अज्जइसिपालिते। थेरेहिंतो णं अज्जसेणितेहिंतो एत्थ णं अज्जसेणिया साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जतावसेहिंतो एत्थ णं अज्जतावासी साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जकुबेरेहिंतो एत्थ णं अज्जकुबेरा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जइसिपालेहिंतो[1] एत्थ णं अज्जइसिपालिया साहा निग्गया ॥ २१९ ॥ थेरस्स णं अज्जसीहगिरिस्स जातीसरस्स कोसियगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं०—थेरे धणगिरी थेरे अज्जवइरे थेरे अज्जसमिए थेरे अरहदिन्ने। थेरेहिंतो णं अज्जसमिएहिंतो एत्थ णं[2] बंभदेवीया साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जवइरेहिंतो गोयमसगोत्तेहिंतो एत्थ णं अज्जवईरा[3] साहा निग्गया ॥ २२० ॥ थेरस्स णं अज्जवइरस्स गोतमसगोत्तस्स इमे तिन्नि थेरा अन्तेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—थेरे अज्जवइरसेणिए थेरे अज्जपउमे थेरे अज्जरहे। थेरेहिंतो णं अज्जवइरसेणिएहिंतो एत्थ णं अज्जनाइली साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्ज-

१ °पालिएहिंतो छ ॥ २ णं अज्जबंभदीविया छ ॥ ३ °वइरसाहा ख-घ-छ ॥

पउमेहिंतो एत्थ णं अज्जपउमा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जरहेहिंतो एत्थ णं अज्जजयंती साहा निग्गया ॥ २२१ ॥ थेरस्स णं अज्जरहस्स वच्छसगोत्तस्स अज्जपूसगिरी थेरे अंतेवासी [1]कोसियगोत्ते। थेरस्स णं अज्जपूसगिरिस्स कोसिय[2]गोत्तस्सअज्जफग्गुमित्ते थेरे अंतेवासी गोयमसगुत्ते ॥ २२२ ॥ **[3]*

वंदामि फग्गुमित्तं च गोयमं धणगिरिं च वासिट्ठं। [4]कोच्छि सिवभूइं पि य कोसिय दोज्जितकंटे य ॥ १ ॥ तं वंदिऊण सिरसा चित्तं वंदामि कासवं गोत्तं। [5]णक्खं कासवगोत्तं रक्खं पि य कासवं वंदे ॥ २ ॥ वंदामि अज्जनागं च गोयमं [6]जेहिलं च वासिट्ठं। विण्हुं माढरगोत्तं का-

१–२ कासवगो० ख–छ॥ ३ * * एतच्चिह्नस्थाने गाथाभ्य प्राग् अर्वाचीनासु प्रतिषु निम्नोद्धृत स्थविरावली-विषय. पाठोऽधिक उपलभ्यते। तथाहि—थेरस्स णं अज्जफग्गुमित्तस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जधणगिरी थेरे अंतेवासी वासिट्ठसगोत्ते ॥ ३ ॥ थेरस्स णं अज्जधणगिरिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स अज्जसिवभूई थेरे अंतेवासी कुच्छसगोत्ते ॥ ४ ॥ थेरस्स णं अज्जसिवभूइस्स कुच्छसगोत्तस्स अज्जभद्दे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ ५ ॥ थेरस्स णं अज्जभद्दस्स कासवगुत्तस्स अज्जनक्खत्ते थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ ६ ॥ थेरस्स णं अज्जनक्खत्तस्स कासवगुत्तस्स अज्जरक्खे थेरे अंतेवासो कासवगुत्ते ॥ ७ ॥ थेरस्स णं अज्जरक्खस्स कासवगुत्तस्स अज्जनागे थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ८ ॥ थेरस्स णं अज्जनागस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जजेहिले थेरे अंतेवासी वासिट्ठसगुत्ते ॥ ९ ॥ थेरस्स णं अज्जजेहिलस्स वासिट्ठसगुत्तस्स अज्जविण्हू थेरे अंतेवासी माढरसगोत्ते ॥ १० ॥ थेरस्स णं अज्जविण्हुस्स माढरसगुत्तस्स अज्जकालए थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ११ ॥ थेरस्स णं अज्जकालगस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दुवे थेरा अंतेवासी गोयमसगोत्ता—थेरे अज्जसंपलिए थेरे अज्जभद्दे ॥ १२ ॥ एएसिं दुण्ह वि थेराणं गोयमसगुत्ताण अज्जवुड्ढे थेरे अंतेवासी गोयमसगुत्ते ॥ १३ ॥ थेरस्स णं अज्जवुड्ढस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जसंघपालिए थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ १४ ॥ थेरस्स णं अज्जसंघपालियस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जहत्थी थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १५ ॥ थेरस्स णं अज्जहत्थिस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवासी सुव्वयगोत्ते ॥ १६ ॥ थेरस्स णं अज्जधम्मस्स सुव्वयगोत्तस्स अज्जसीहे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १७ ॥ थेरस्स णं अज्जसीहस्स कावसगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १८ ॥ थेरस्स ण अज्जधम्मस्स कासवगुत्तस्स अज्जसंडिल्ले थेरे अंतेवासी ॥ १९ ॥ अगं० ॥ ४ सिवभूति गोच्छगोत्तं कासिय दोजन्न कण्हे य ॥ २ ॥ ते वंदिऊण सिरसा भंतं वंदामि कासवसगोत्तं। छ ॥ ५ तट्ठं कास० ख ॥ ६ जिट्ठिलं छ ॥

लगमवि गोयमं वंदे ॥ ३ ॥ गोयमगोत्तंमभारं[1] संप्पलयं[2] तह य भद्दयं वंदे। [3]थेरं च संघवालियकासवगोत्तं पणिवयामि ॥ ४ ॥ वंदामि अज्जहत्थि

---

१ क–घ विनाऽन्यत्र—°त्त भमारं च–क। °त्तगमारं ख।°त्त कुमारं छ–अर्वा० ॥ २ सप्पढगं चेव ग–छ। अप्पलयं तह ख–घ। संपलियं तह अर्वा० ॥

३ थेरं च अज्जवुड्ढं गोतमगोत्तं णमसामि ॥ ४ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तणाणसंपण्णं।
थेरं च संघपालिय गोयमगोत्तं णमंसामि ॥ ५ ॥
मिउमद्दवसंपण्णं उवउत्तं णाणदंसणचरित्ते।
थेरं च णंदितं पि य कासवगोत्तं पणिवयामि ॥ ६ ॥
तत्तो य थिरचरित्तं उत्तमसम्मत्तसत्तसंजुत्तं।
देसिगणिखमासमणं माढरगोत्तं णमंसामि ॥ ७ ॥
तत्तो अणुओगधरं धीरं मइसागर महासत्तं।
गिरिगोत्तखमासमणं वच्छसगोत्तं पणिवयामि ॥ ८ ॥
तत्तो य नाणदंसणचरित्ततवसुट्ठियं गुणमहंतं।
थेरं कुमारधम्मं वंदामि गणिं गुणोवेयं ॥ ९ ॥ छ–पुस्तके ॥
थेरं च अज्जवुड्ढं गोयमगुत्तं नमसामि ॥ ४ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसंपन्नं।
थेरं च संघवालिय गोयमगुत्तं पणिवयामि ॥ ५ ॥
वंदामि अज्जहत्थिं च कासवं खंतिसागरं धीरं।
गिम्हाण पढममासे कालगयं चेव सुद्धस्स ॥ ६ ॥
वंदामि अज्जधम्मं च सुव्वयं सीललद्धिसंपन्नं।
जस्स निक्खमणे देवो छत्तं वरमुत्तमं वहइ ॥ ७ ॥
हत्थिं कासवगुत्तं धम्मं सिवसाहगं पणिवयामि।
सीहं कासवगुत्तं धम्मं पि अ कासवं वंदे ॥ ८ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसपन्नं।
थेरं च अज्जजंबुं गोअमगुत्तं नमंसामि ॥ ९ ॥
मिउमद्दवसंपन्नं उवउत्तं नाणदंसणचरित्ते।
थेरं च नंदिअं पि य कासवगुत्तं पणिवयामि ॥ १० ॥
तत्तो अ थिरचरित्तं उत्तमसम्मत्तसत्तसंजुत्तं।
देसिगणिखमासमणं माढरगुत्तं नमंसामि ॥ ११ ॥
तत्तो अणुओगधरं धीरं मइसागरं महासत्त।
थिरगुत्तखमासमणं वच्छसगुत्तं पणिवयामि ॥ १२ ॥
तत्तो य नाणदंसणचरित्ततवसुट्ठिअं गुणमहंतं।
थेरं कुमारधम्मं वंदामि गणिं गुणोवेयं ॥ १३ ॥
सुत्तत्थरयणभरिए खमदममद्दवगुणेहिं संपन्ने।
देविड्ढिखमासमणे कासवगुत्ते पणिवयामि ॥ १४ ॥ अर्वाचीनासु प्रतिषु

च कासवं खंतिसागरं धीरं। गिम्हाण पढममासे कालगयं [1]चेत्तसु-द्धस्स ॥ ५ ॥ वंदामि अज्जधम्मं च सुव्वयं सीसलद्धि[2]संपन्नं। जस्स निक्खमणे देवो छत्तं वरमुत्तमं वहइ ॥ ६ ॥ हत्थं कासवगोत्तं धम्मं सिव-साहगं पणिवयामि। सीहं कासवगोत्तं धम्मं पि य कासवं वंदे ॥ ७ ॥ सुत्तत्थरयणभरिए खमदममद्दवगुणेहिं संपन्ने। देविड्ढिखमासमणे कासव-गोत्ते पणिवयामि ॥ ८ ॥ २२३ ॥

तेणं काले णं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीस-इराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ ॥ २२४ ॥ से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ? जतो णं पाएणं अगारी[3]णं अगाराइं कडियाइं उक्कंपियाइं छन्नाइं लि[4]त्ताइं घट्ठाइं म[5]ट्ठाइं संप[6]धूमियाइं खाओदगाइं खातनिद्धमणाइं अप्पणो अट्ठाए [7]कयाइं परिभोत्ताइं परिणामियाइं भवंति [8]से एतेणऽट्ठेणं एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वीइक्कंते वासावासं पज्जोसवेति ॥ २२५ ॥ जहा णं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वीइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ तहा णं गणहरा वि वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जो-सविंति ॥ २२६ ॥ जहा णं गणहरा वासाणं जाव पज्जोसवेंति तहा णं गणहरसीसा वि वासाणं जाव पज्जोसविंति ॥ २२७ ॥ जहा णं गणहरसीसा वासाणं जाव पज्जोसविंति तहा णं थेरा वि वासाणं जाव पज्जोसविंति ॥ २२८ ॥ जहा णं थेरा वासाणं जाव पज्जोसविंति तहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा विहरंति एए वि णं वासाणं

---

१ चेव सुद्ध° क-च-छ ॥ २ °संपत्तं क ॥ ३ °रीहिं अगा° छ ॥ ४ °त्ताइं गुत्ताइं घ° अवा० ॥ ५ मट्ठाइं सम्मट्ठाइं सं° च-छ ॥ ६ °धूविया° ग-च ॥ ७ कडाइं ग ॥ ८ से तेणऽट्ठे° छ। से एतेणं अट्ठे° ग-घ ॥

जाव पज्जोसविंति ॥ २२९ ॥ जहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसविंति तहा णं अम्हं पि आयरियउवज्झाया वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेंति ॥ २३० ॥ जहा णं अम्हं आयरियउवज्झाया वासाणं जाव पज्जोसवेंति तहा णं अम्हे वि अज्जो! वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेमो। अंतरा वि य से कप्पइ पज्जोसवित्तए नो से कप्पइ तं रयणिं उवायणावित्तए ॥ २३१ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं उग्गहं ओगिण्हित्ता णं चिट्ठिउं अहालंदमवि उग्गहे ॥ २३२ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए[2]। जत्थ णं नई निच्चोयगा निच्चसंदणा नो से कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए। एरवई[3]ए कुणालाए जत्थ चक्किया[4] एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं चक्किया एवं णं कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए, एवं नो चक्किया एवं णं नो कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं गंतुं पडिनियत्तए[5] ॥ २३३ ॥

वासावासं पज्जोसविताणं अत्थेगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते!' एवं से कप्पइ दावित्तए नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥ २३४ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगईयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'पडिगाहे भंते!' एवं से कप्पइ पडिगाहित्तए नो से कप्पइ दावित्तए ॥ २३५ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगईयाणं एवं

---

१ °ट्ठित्तए अहा° च ॥ २ पडिपत्तए ग-च। एवमग्रेऽपि ॥ ३ °वइकु° ख-घ ॥ ४ °यासिया एगं ग ॥ ५ पडिपत्तए ख-ग। पडियत्तए घ-च ॥

वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते! पडिगाहे भंते!' एवं से कप्पइ दावित्तए वि पडिगाहित्तए वि ॥२३६॥

वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हट्ठाणं आरोग्गाणं बलियसरीराणं इमाओ नवरसविगईओ अभिक्खणं २ आहारित्तए, तं जहा–खीरं दहिं नवणीयं सप्पिं तिल्लं गुडं महुं मज्जं मंसं ॥२३७॥ वासावासं० अत्थेगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'अट्ठो भंते! गिलाणस्स?' से य वयिज्जा 'अट्ठो'। से य पुच्छियव्वे सिया 'केवईएणं अट्ठो?' से य वएज्जा 'एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स'। जं से पमाणं वदति से पमाणतो घेत्तव्वे। से य विन्नवेज्जा, से य विन्नवेमाणे लभिज्जा, से य पमाणपत्ते 'होउ, अलाहि' इति वत्तव्वं सिया। से किमाहु भंते! एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स। सिया णं एवं वयंतं परो वएज्जा 'पडिग्गाहेहि अज्जो!' तुमं पच्छा भोक्खसि वा देहिसि वा' एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए, नो से कप्पइ गिलाणनीसाए पडिग्गाहित्तए ॥२३८॥

वासावासं पज्जोसवि० अत्थि णं[2] थेराणं तहप्पगाराइं कुलाइं कडाइं पत्तियाइं थेज्जाइं वेसासियाइं[3] सम्मयाइं बहुमयाइं अणुमयाइं भवंति तत्थ से नो कप्पइ अदक्खु[4] वइत्तए 'अत्थि ते आउसो! इमं वा इमं वा?'। से किमाहु भंते! सड्ढी गिही गिण्हइ वा तेणियं पि कुज्जा ॥२३९॥

वासावासं पज्जोसवि० निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगं गोयरकालं गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पवेसित्तए वा, ⊢[5]नंऽन्नत्थ आयरियवेयावच्चेण वा उवज्झायवे० तवस्सिगिलाणवे० खुडएणं वा अवंणजायएणं⊣ ॥२४०॥ वासावासं पज्जोसवि० चउ-

---

१ वा दाहित्ति च। वा पाहत्ति ग-ङ॥ २ णं समणाणं तह च॥ ३ °याइं धम्मताइं बहु° च॥ ४ अदट्ठु ब° ख-घ॥ ५ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ती पाठ छ्नान्नेव वर्त्तते॥

त्थभत्तियस्स भिक्खुस्स अयं एवइए विसेसे—जं से पाओ निक्खम्म पुव्वामेव वियडगं भोच्चा पेच्चा पडिग्गहगं संलिहिया संपमज्जिया, से य संथरिज्जा कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्तट्ठेणं[2] पज्जोसवित्तए, से य नो संथरिज्जा एवं से कप्पइ दोच्चं पि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४१ ॥ वासावासं पज्जोसवि० छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कपंति दो गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४२ ॥ वासावासं पज्जोसवि० अट्ठमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्त ए वा ॥ २४३ ॥ वासावासं पज्जोसवि० विकिट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति सव्वे वि गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४४ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति सव्वाइं पाणगाइं[3] पडिगाहित्तए ॥ २४५ ॥ वासावासं पज्जोस० चउत्थभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणागाइं पडिगाहेत्तए, तं जहा—उस्सेइमं[4] संसेइमं चाउलोदगं ॥ २४६ ॥ वासावासं पज्जोसवि० छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणगाइं पडिगाहेत्तए, तं जहा[5]—तिलोदए तुसोदए[6] जवोदए ॥ २४७ ॥ वासावासं पज्जोसवि० अट्ठमभत्तियस्स भि० कप्पंति तओ पाणयाइं पडिगाहित्तए, तं जहा—आयामए[7] सोवीरए सुद्धवियडे ॥ २४८ ॥ वारावासं पज्जोसवि० विकिट्ठभ-

---

१ पत्तिए छ ॥ २ भत्तेणं घ ॥ ३ पाणाइं घ ॥ ४ उस्सेइमं वा संसेइमं वा चाउलधोवणं वा च–छ ॥ ५ जहा–तिलोदगं वा तुसो० च–छ। च–छ जहा–चाउलोदग वा तुसो० ग ॥ ६ तुसोदगं वा जवोदगं वा ग–च–छ ॥ ७ आयामगं वा सोवीरं वा सुद्धवियडं वा ग–च–छ ॥

त्तियस्स० कप्पइ एगे [1]उसिणोदए वियडे पडिगाहेत्तए, से वि य णं असित्थे णो वि य णं [2]ससित्थे ॥ २४९ ॥ वासावासं पज्जोसवि० [3]भत्तपडि-याइक्खियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगे [4]उसिणोदए पडिगाहित्तए, से वि य णं असित्थे नो चेव णं ससित्थे, से वि य णं परिपूते नो चेव णं अपरिपूए, से वि य णं परिमिए नो चेव णं अपरिमिए [5]⊢से वि यें णं बहुसंपण्णे नो चेव णं अवहुसंपण्णे⊣ ॥ २५० ॥

वासावासं पज्जोसवि० संखादत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति पंच दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहित्तए पंच पाणगस्स, अहवा चत्तारि भोयणस्स पंच पाणगस्स, अहवा पंच भोयणस्स चत्तारि पाणगस्स, तत्थ णं एगा दत्ती लोणासायणमेत्तमवि पडिग्गाहिया सिया कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्त-ट्ठेणं पज्जोसवित्तए, नो से कप्पइ दोच्चं पि गाहावइ[6]कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २५१ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं नो से कप्पति निग्गंथाण वा निग्गं-थीण वा जाव उवस्सयाओ सत्तघरंतरं संखडिसन्नियट्टचारिस्स [7]एत्तए। [8]⊢एगे पुण एवमाहंसु—नो कप्पइ जाव उवस्सयाओ परेणं संखडिं सन्नि-यट्टचारिस्स एत्तए⊣। एगे पुण एवमाहंसु—नो कप्पइ जाव उवस्सयाओ परंपरेण संखडिं सन्नियट्टचारिस्स एत्तए ॥ २५२ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खु-[9]स्सँ कणगफुसियमित्तमवि वुट्ठिकायंसि निवय[10]माणंसि गाहावइकुलं भत्ताए

१ उसिणवियडे पडि० ख–ग। उसिणे वियडे पडि० घ–च। उसिणदवं पडि० छ॥ २ ससित्थए ग–घ॥ ३ भत्तपाणपडि० च–छ॥ ४ उसिणदवे पडि० छ॥ ५ ⊢–⊣ एतच्चिन्हद्व-मध्यगत. पाठ. छ एव॥ ६ °कुलं पिंडवायपडियाए निक्ख° छ॥ ७ एत्तए, एगे एवमाहंसु। एगे पुण च–छ॥ ८ ⊢–⊣ एतच्चिन्हान्तर्गतः पाठः नास्ति सर्वत्र॥ ९ °स्स जति किंचि कणग° ख–छ॥ १० °माणंसि पज्जोसवित्तए। नो कप्पइ अगिहंसि° क॥

वा पाणाए वा नि० प० ॥ २५३ ॥ वासावासं पज्जोसवियस्स पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ अगिहंसि पिंडवायं पडिग्गाहित्ता पज्जोसवित्तए, ⊢पज्जोसवेमाणस्स सहसा वुट्ठिकाए निवडिज्जा⊣ देसं भोच्चा देसमायाय पाणिणा पाणिं परिपिहित्ता उरंसि वा णं निलिज्जिज्जा, कक्खंसि वा णं समाहडिज्जा, अहाछन्नाणि वा लयणाणि उवागच्छिज्जा, रुक्खमूलाणि वा उवागच्छिज्जा, जहा से पाणिंसि दत्ते वा दतरए वा दगफुसिया वा नो परियावज्जइ ॥ २५४ ॥ ⊢वासावासं पज्जोसवि० पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स जं किंचि कणगफुसियमित्तं पि निवडइ नो से कप्पइ भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २५५ ॥⊣ वासावासं पज्जोसवि० पडिग्गहधारिस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ वग्घारियवुट्ठिकायंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, कप्पइ से अप्पवुट्ठिकायंसि संतरुत्तरंसि गाहावइकुलं भत्ताए पाणाए वा नि० वा प० वा ॥ २५६ ॥ (ग्रं० ११००)

वासावासं पज्जो० निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलंसि वा उवागच्छित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते चाउलोदणे पच्छाउत्ते भिलिंगसूवे कप्पइ से चाउलोदणे पडिग्गाहित्तए नो से कप्पइ भिलिंगसूवे पडिग्गाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते भिलिंगसूवे पच्छाउत्ते चाउलोदणे कप्पइ से भिलिंगसूवे पडिग्गाहित्तए नो से कप्पइ चाउलोदणे पडिग्गाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि पुव्वाउत्ताइं

१ ⊢⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः छ-एवं ॥ २ °हरिज्जा क ॥ ३ वा लेणाणि क विना ॥ ४ °ज्जा, निरो(रा)वरिसं वा रुक्खमूलं उवासेज्जा, जहा च ॥ ५ °वज्जेज्जा । छ ॥ ६ ⊢⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ति सूत्रं च-छ नास्ति ॥

वट्टंति कप्पंति से दो वि पडिगाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि प-च्छाउत्ताइं नो से कप्पंति दो वि पडिग्गाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते से कप्पइ पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पच्छाउत्ते से नो कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ २५७ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडि-याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलं-सि वा उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ पुव्वगहिएणं भत्तपाणेणं वेलं उवाइ-णावित्तए, कप्पइ से पुव्वामेव वियडगं भोच्चा पिच्चा पडिग्गहगं संलिहिय सं २ पमज्जिय २ एगायगं भंडगं कट्टु[1] जाव सेसे सूरिए जेणेव उवस्सए तेणेव उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २५८ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडि-याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवइज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा जाव उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स य निग्गंथस्स एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, अत्थि या इत्थ केइ पंचमए खुड्डए वा खुड्डिया वा अन्नेसिं वा संलोए सपडिदुवारे एवण्हं कप्पइ एगयओ चिट्ठित्तए ॥ २५९ ॥ वा-सावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्प-

१ कट्टु जेणेव ए—विना ॥

विट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामं० अहे उवस्सयं० वा उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स एगाए य अगारीए एगयओ चिट्ठित्तए, एवं चउभंगो, अत्थि या इत्थ केइ पंचमए थेरे वा थेरिया वा अन्नेसिं वा संलोते सपडिदुवारे एवं कप्पइ एगयओ चिट्ठित्तए ॥ २६० ॥ ⌐[1]एवं चेव निग्गंथीए अगारस्स य भाणियव्वं¬ ॥ २६१ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अपरिन्नएणं[2] अपरिन्नयस्स अट्ठाए असणं वा ४ जाव पडिग्गाहित्तए, से किमाहु भंते!? इच्छा परो अपडिन्नते भुंजिज्जा, इच्छा परो न भुंजिज्जा ॥ २६२ ॥

वासावासं० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा उदउल्लेण वा ससणिद्धेण वा काएणं असणं वा ४ आहारित्तए ॥ २६३ ॥ से किमाहु भंते!? सत्त सिणेहायतणा, तं जहा—पाणी पाणीलेहा नहा नहसिहा भमुहा अहरोट्ठा उत्तरोट्ठा। अह पुण एवं जाणेज्जा—विगओअए से काए छिन्नसिणेहे एवं से कप्पइ असणं वा ४ आहारित्तए ॥ २६४ ॥

वासावासं प० इह खलु निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं अट्ठ सुहुमाइं, जाइं छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वाइं पासियव्वाइं पडिलेहियव्वाइं भवंति, तं०—पाणसुहुमं पणगसुहुमं बीयसुहुमं हरियसुहुमं पुप्फसुहुमं अंडसुहुमं लेणसुहुमं सिणेहसुहुमं ॥ २६५ ॥ से किं तं पाणसुहुमे? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा किण्हे नीले लोहिए हालिद्दे सुकिले, अत्थि कुंथू अणुद्धरी नामं जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा नो चक्खुफासं हव्व-

---

१ ⌐¬ एतन्मध्यगतः पाठः छ एव वर्त्तते ॥ २ अपरिन्नत्तेणं अपरिन्नत्तस्स- च-छ॥

मागच्छइ, जा अट्ठिया चलमाणा छउमत्थाणं चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वा पासियव्वा पडिलेहियव्वा भवइ, से त्तं पाणसुहुमे १ ॥ २६६ ॥ से किं तं पणगसुहुमे ? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा—किण्हे नीले लोहिए हालिद्दे सुक्किले, अत्थि पणगसुहुमे तद्दव्वसमाणवन्नए नामं पण्णत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा जाव पडिलेहियव्वे भवति से त्तं पणगसुहुमे २ ॥ २६७ ॥ से किं तं वीयसुहुमे ? २ पंचविहे पण्णत्ते, तंजहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि वीयसुहुमे कण्णियासमाणवन्नए नामं पण्णत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ जावं पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं वीयसुहुमे ३ ॥ २६८ ॥ से किं तं हरियसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि हरियसुहुमे पुढवीसमाणवन्नए, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं हरियसुहुमे ४ ॥ २६९ ॥ से किं तं पुप्फसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि पुप्फसुहुमे रुक्खसमाणवन्ने नामं पन्नत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवति, से त्तं पुप्फसुहमे ५ ॥ २७० ॥ से किं तं अंडसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—उद्दंसंडे उक्कलियंडे पिपीलियंडे हलियंडे हल्लोहलियंडे, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा नि २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं अंडसुहुमे ६ ॥ २७१ ॥ से किं तं लेणसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—उत्तिंगलेणे भिंगुलेणे उज्जुए तालमूलए संबोक्कावट्टे नामं पंचमे, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं लेणसुहुमे ७ ॥ २७२ ॥ से किं तं सिणेहसुहुमे ? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं०—उस्सा हिमए महिया करए

हरत्तणुए, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं सिणेहसुहुमे ८ ॥ २७३ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु इच्छिज्जा गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा थेरं वा पवत्तिं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेययं वा जं[1] वा पुरओ काउं[2] विहरइ, कप्पइ से आपुच्छिउं[3] आयरियं वा जाव जं[4] वा पुरओ काउं[5] विहरइ—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा जाव पविसित्तए वा, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, से किमाहु भंते!? आयरिया[6] पच्चवायं जाणंति ॥ २७४ ॥ एवं[7] विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा अन्नं वा जं किं पि पओयणं, एवं गामाणुगामं दुइज्जित्तए ॥ २७५ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा अन्नयरिं विगइं आहारित्तए नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेययं वा जं वा पुरओ कट्टु विहरइ, कप्पइ से आपुच्छित्ता णं तं चेव—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे अन्नयरिं विगइं आहारित्तए, तं एवइयं वा एवतिक्खुत्तो वा, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अन्नयरिं विगइं आहारित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो

---

१ जं च णं पु० छ॥ २ कट्टु च-छ ॥ ३ आपुच्छेत्ता ख-च ॥ ४ जं च णं पु० छ ॥ ५ कट्टु च-छ ॥ ६ थेरा पच्च० च। थेरा चेव पच्च० छ ॥ ७ वासावास० भिक्खु य इच्छेज्जा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा पवि० वा नि० वा, एत्थ वि तहेव, थेरा चेव पच्चयातं जाणंति ॥ २७५ ॥ वासावासं छ ॥

कप्पइ अन्नयरिं विगइं आहरित्तए, से किमाहु भंते! [1] आयरिया पच्चवायं जाणंति ॥ २७६ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छेज्जा अन्नयरिं तेइच्छं आउट्टित्तए[2], तं चेव सव्वं ॥ २७७ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छिज्जा अन्नयरं ओरालं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, तं चेव सव्वं ॥ २७८ ॥ वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा अपच्छिममारणंतियसंलेहणाजूसणाझूसिए भत्तपाण-पडियाइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विहरित्तए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा ४ आहारित्तए वा, उच्चारपासवणं वा परिट्ठावित्तए सज्झायं वा करित्तए धम्मजागरियं वा जागरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता तं चेव ॥ २७९ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा अन्नयरिं[3] वा उवहिं आयावित्तए वा पयावित्तए वा, नो से कप्पइ एगं वा अणेगं वा अपडिण्णवित्ता गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारित्तए, बहिया विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा सज्झायं वा करित्तए[5], काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए, अत्थि या इत्थ केई अहासन्निहिए एगे वा अणेगे वा कप्पइ से एवं वदित्तए–इमं ता अज्जो! तुमं मुहुत्तगं जाणाहि जाव ताव अहं

---

१ थेरा छ॥ २ °त्तए, णो से कप्पति अणापुच्छित्ता तहेव जाव इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे अण्णतरिं तेइच्छं आउट्टित्तए, ते य से वि० एवं से कप्पति अण्णतरिं०, ते य से णो वियरे० तहेव जाव पच्चवातं जाणंति॥ वासावासं० भिक्खु य इच्छेज्जा अण्णतरं ओरालं कल्लाणं सिवं धण्णं मंगल्लं सस्सिरीयं महाणुभागं तवोकम्म उवसंपज्जित्ताण विहरित्तए तहेव अभिलावे ॥ वासावासं छ॥ ३ अन्नयरं वा उवकरणजायं आयावि° च॥ ४ वा उच्चारपासवणं परिट्ठावित्तए सज्झायं च–छ॥ ५ °त्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, काउस्सग्गं छ॥ ६ केई अभिसमन्नागए अहास° ग॥

गाहावइकुलं जाव काउसग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए, से य से पडिसुणिज्जा एवं से कप्पइ गाहावइ तं चेव, से य से नो पडिसुणिज्जा एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं जाव काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए ॥ २८० ॥

वासावासं० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अणाभिग्गहियसेज्जासणियं होत्तए, आयाणमेतं, अणभिग्गहियसेज्जासणियस्स अणुच्चाकुइयस्स अणट्ठावंधिस्स अमियासणियस्स अणातावियस्स असमियस्स अभिक्खणं २ अप्पडिलेहणासीलस्स अप्पमज्जणासीलस्स तहा २ णं संजमे दुराराहए भवइ; अणायाणमेतं, अभिग्गहियसेज्जासणियस्स उच्चाकुवियस्स अट्ठावंधिस्स मियासणियस्स आयाविस्स समियस्स अभिक्खणं २ पडिलेहणासीलस्स पमज्जणासीलस्स तहा २ णं संजमे सुआराहए भवइ ॥ २८१ ॥

वासावासं पज्जोसवि० कप्पइ निग्गंथाण वा २ तओ उच्चारपासवणभूमीओ पडिलेहित्तए, न तहा हेमंतगिम्हासु जहा णं वासावासेसु, से किमाहु भंते !? वासावासएसु णं ओसन्नं पाणा य तणा य वीया य पणगा य हरियायणा य भवंति ॥ २८२ ॥ वासावासं पज्जोसवि० कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तओ मत्तगाइं गिण्हित्तए, तं०—उच्चारमत्तए पासवणमत्तए खेलमत्तए ॥ २८३ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परं पज्जोसवणाओ गोलोमप्पमाणमित्ते वि केसे तं रयणिं उवायणावित्तए, पक्खिया आरोवणा, मासिते खुरमुंडे, अद्धमासिए कत्तरिमुंडे, छम्मासिए लोए, संवच्छरिए वा थेरकप्पे ॥ २८४ ॥

१ °कुल भत्ताए वा पाणाए वा पविसामि वा णिक्खमामि वा जाव च ॥ २ ठामिं, से य नं–छ ॥ ३ कप्पइ जाव काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए, से य से णो पडिसुणेज्जा च ॥ ४ °त्तए, णो चेव णं तहा च ॥ ५ वासासु क–विना ॥ ६ हरियातणा च ॥ ७ °त्तए, अज्जेणं खुरमुंडएण वा लुक्कसिरएण वा होयव्वं सिया, पक्खिया छ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वदित्तए, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं [1]वयइ से णं 'अकप्पेणं अज्जो!' वयसी'ति वत्तव्वे सिया, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वयइ से णं निज्जूहियव्वे सिया ॥ २८५ ॥ वासवासं पज्जोसवि० इह खलु निग्गंथाण वा २ अज्जेव कक्खडे कडुए वुग्गहे समुप्पज्जिज्जा सेहे राइणियं खामिज्जा, राइणिए वि सेहं खामिज्जा, [ग्रं० १२००] [2]खमियव्वं खमावेयव्वं, उवसमियव्वं [3]उवसमावेयव्वं, सम्मुइसंपुच्छणावहुलेणं होयव्वं, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं, से किमाहु भंते!? उवसमसारं खु सामण्णं ॥ २८६ ॥

वासावासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ तओ उवस्सया गिन्हित्तए, वेउव्विया पडिलेहा साइज्जिया पमज्जणा ॥ २८७ ॥ वासावासं० कप्पइ निग्गंथाण वा २ अन्नयरिं दिसं वा अणुदिसं वा अवगिज्झिय भत्तपाणं गवेसित्तए, से किमाहु भंते!? ओसन्नं [4]समणा वासासु तवसंपउत्ता भवंति, तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा तामेव दिसं वा अणुदिसं वा समणा भगवंतो पडिजागरंति ॥ २८८ ॥

वासावासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ जाव चत्तारि पंच जोयणाइं गंतुं पडियत्तए, अंतरा वि से कप्पइ वत्थए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २८९ ॥

इच्चेयं संवच्छरियं थेरकप्पं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोभित्ता तीरित्ता किट्टित्ता आराहित्ता

---

१ वयइ वदंतं वा सातिज्जति च-छ ॥ २ खामेयव्वं क-विना ॥ ३ उवसामियव्वं ग-च-छ ॥ ४ समणा भगवंतो तव° च ॥

आणाए अणुपालित्ता अत्थेगइया समणा णिग्गंथा तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झंति बुज्झंति मुचंति परिनिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति, अत्थेगइया दोच्चेणं भवग्गहणेणं सिज्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति, अत्थेगइया तच्चेणं भवग्गहणेणं जाव अंतं करेंति, सत्तट्ठ भवग्गहणाइं नाइक्कमंति ॥ २९० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भयवं महावीरे रायगिहे नगरे गुणसिलए चेइए बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावयाणं बहूणं सावियाणं बहूणं देवाणं बहूणं देवीणं मज्झगए चेव एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पण्णवेइ एवं परूवेइ पज्जोसवणाकप्पो नामऽज्झयणं सअट्ठं सहेउयं सकारणं ससुत्तं सअत्थं सउभयं सवागरणं भुज्जो २ उवदंसेइ त्ति बेमि ॥ २९१ ॥

॥ पज्जोसवणाकप्पो सम्मत्तो । अट्ठमज्झयणं सम्मत्तं ॥

ए[कै]काक्षरगणनाग्रन्थाग्रमानमिदम्—

एकः सहस्रो द्विशतीसमेतः, श्लिष्टस्तथा षोडशभिर्विदन्तु ।
कल्पस्य संख्या कथिता विशिष्टा, विशारदैः पर्युषणाभिधस्य ॥ १ ॥

॥ ग्रन्थाग्रम् १२१६ ॥

कल्पसूत्रस्य चूर्णी निर्युक्तिगर्भा

तथा

पृथ्वीचन्द्रसूरिप्रणीतं टिप्पनकम्

શ્રમણ ભગવાન વીરવર્દ્ધમાનસ્વામિને નમસ્કાર થાઓ

ચરમશ્રુતકેવલિશ્રીભદ્રબાહુસ્વામિ વિરચિત

કલ્પસૂત્ર

(દશાશ્રુત સ્કંધનું આઠમું અધ્યયન)

॥ શ્રીસર્વજ્ઞને નમસ્કાર ॥

[અરિહંતોને નમસ્કાર
સિદ્ધોને નમસ્કાર
આચાર્યોને નમસ્કાર
ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર
લોકમાના સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર

આ પાંચ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો નાશ કરનારા
છે અને સર્વ મગલોમાં પ્રથમ મંગલરૂપ છે. ૧]

૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પોતાના જીવનના બનાવોમાં પાંચવાર હસ્તોત્તરા નક્ષત્ર આવેલ હતું (હસ્તોત્તરા એટલે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્ર) તે જેમકે ૧ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાન ચવ્યા હતા અને ચવીને ગર્ભમા આવ્યા હતા. ૨ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાનને એક ગર્ભસ્થાનમાંથી ઉપાડીને બીજા ગર્ભસ્થાનમા ફેરવવામાં આવ્યા હતા. ૩ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાન જન્મ્યા હતા. ૪ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાને મુંડ થઇને ઘરથી નીકળી અનગારપણુ–મુનિપણુ–સ્વીકારી પ્રવ્રજ્યા લીધી ૫ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાનને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાઘાત–પ્રતિબધ–વગરનુ, આવરણ–રહિત, સમગ્ર અને પ્રતિપૂર્ણ એવુ કેવલ વરજ્ઞાન અને કેવલ વરદર્શન પેદા થયુ. ૬ સ્વાતિનક્ષત્રમા ભગવાન પરિનિર્વાણ પામ્યા

૨ તે કાલે તે સમયે જ્યારે ઉનાળા–ગ્રીષ્મ–નો ચોથો મહિનો અને આઠમો પક્ષ (આઠમું પખવાડીયુ) એટલે આષાઢ મહિનાનો શુકલપક્ષ (અજવાળીયુ) ચાલતો હતો, તે આષાઢ શુકલછઠને દિવસે સ્વર્ગમા રહેલા મહાવિજય પુષ્પોત્તર પ્રવરપુડરીક નામના મહાવિમાનમાથી ચવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માહણકુંડગામ નગરમાં રહેતા કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણ–બ્રાહ્મણ–ની પત્ની જાલધરગોત્રની દેવાનદા માહણી–બ્રાહ્મણી–ની કૂખમા ગર્ભરૂપે ઉપજ્યા જે મહાવિમાનમાથી ભગવાન ચવ્યા તે વિમાનમાં વીશ સાગરો-

પમ જેટલી આયુષ્યની સ્થિતિ હતી–ચવતી વેળાએ ભગવાનનુ તે આયુષ્ય ક્ષીણ થએલ હતું, ભગવાનનો દેવભવ તદ્દન ક્ષીણ થએલ હતો, ભગવાનની દેવવિમાનમાં રહેવાની સ્થિતિ ક્ષીણ થએલ હતી આ બધું ક્ષીણ થતાં જ તરત ભગવાન તે દેવવિમાનમાંથી ચવીને અહીં દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા. જ્યારે ભગવાન દેવાનંદાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા ત્યારે અહીં જમ્બુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં, દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં આ અવસર્પિણીના સુષમસુષમા, સુષમા અને સુષમદુઃષમા નામના આરાઓનો સમય તદ્દન પૂરો થઈ ગયો હતો. દુઃષમસુષમા નામનો આરો લગભગ વીતી ગયો હતો એટલે એક કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ–દુ ષમસુષમા નામનો આરો વીતી ચૂકયો હતો, હવે માત્ર તે દુઃષમસુષમા આરાનાં બેંતાલીશ હજાર અને પચોતેર વરસ તથા સાડા આઠ માસ જ બાકી રહ્યા હતા; તે વખતે ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા હતા. વળી, ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા પહેલાં ઇક્ષ્વાકુકુલમાં જનમ પામેલા અને કાશ્યપગોત્રવાળા એકવીશ તીર્થંકરો ક્રમેક્રમે થઈ ચૂકયા હતા, હરિવંશકુલમાં જનમ પામેલા ગૌતમગોત્રવાળા બીજા બે તીર્થંકરો થઇ ચૂકયા હતા અર્થાત્ એ રીતે કૂલ તેવીશ તીર્થંકરો થઇ ચૂકયા હતા તે વખતે ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા હતા. વળી, આગળના તીર્થંકરોએ ‘હવે પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છેલ્લા તીર્થંકર થશે’ એ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર વિશે નિર્દેશ કરેલો હતો.

આ રીતે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આગલી રાતની છેવટમાં અને પાછલી રાતની શરૂઆતમાં એટલે બરાબર મધરાતને સમયે હસ્તોત્તરા–ઉત્તરાફાલ્ગુની –નક્ષત્રનો યોગ થતા જ દેવાનદાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા.

વળી ભગવાન જ્યારે કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા ત્યારે તેમનો આગલા દેવભવને યોગ્ય આહાર, દેવભવની હયાતી અને દેવભવનુ શરીર છૂટી ગયા હતાં અને વર્તમાન માનવભવને યોગ્ય આહાર, માનવભવની હયાતી અને માનવભવનુ શરીર તેમને સાંપડી ગયાં હતાં.

૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા–‘હવે દેવભવમાંથી હું ચવીશ’ એમ તેઓ જાણે છે. ‘વર્તમાનમાં દેવભવમાંથી હું ચ્યવમાન છુ’ એમ તેઓ જાણતા નથી. ‘હવે દેવભવથી હું ચ્યુત થએલો છુ’ એમ તેઓ જાણે છે.

૪ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જાલધરગોત્રની દેવાનદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા તે રાત્રે સૂતી જાગતી તે દેવાનંદા માહણી સેજ–પથારી–માં સૂતાંસૂતાં આ પ્રકારનાં ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય અને મંગલરૂપ તથા શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઇ.

૫ તે ચૌદ સ્વપ્નોનાં નામ આ પ્રમાણે છે:— ૧ ગજ-હાથી, ૨ વૃષભ-બળદ, ૩ સિંહ, ૪ અભિષેક-લક્ષ્મીદેવીનો અભિષેક, ૫ માળા-ફૂલની માળા, ૬ ચદ્ર, ૭ સૂર્ય-

સૂરજ, ૮ ધ્વજ, ૯ કુંભ-પૂર્ણકલશ, ૧૦ પદ્મસરોવર-કમલોથી ભરેલુ સરોવર, ૧૧ સાગર-સમુદ્ર, ૧૨ દેવવિમાન કે દેવભવન, ૧૩ રત્નરાશિ-રત્નોનો ઢગલો અને ૧૪ અગ્નિ-ધૂમાડા વગરનો અગ્નિ.

૬ તે વખતે તે દેવાનંદા માહણી આ પ્રકારનાં ઉદાર, કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય અને મંગલરૂપ તથા શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી જતા હરખી, સંતોષ પામી, ચિત્તમાં આનદ પામી અને તેના મનમાં પ્રીતિ નીપજી, તેણીને પરમ સૌમનસ્ય થયુ, હરખને લીધે તેણીનુ હૃદય ધડકવા લાગ્યુ-પ્રફુલ્લિત થયુ, મેઘની ધારાઓ પડતાં જેમ કદંબનુ ફૂલ ખીલી જાય-તેના કાંટા ખડા થઇ જાય-તેમ તેણીનાં રોમેરોમ ખડાં થઈ ગયાં. પછી તેણીએ પોતાને આવેલાં સ્વપ્નોને યાદ કર્યાં, સ્વપ્નોને યાદ કરી તે પોતાની પથારીમાંથી ઊભી થઇને તેણી ધીમેધીમે અચપલપણે વેગરહિતપણે રાજહસની સરખી ગતિથી જ્યાં રિષભદત્ત માહણ છે ત્યા તેની પાસે જાય છે, જઇને રિષભદત્ત માહણને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ કહીને વધાવે છે, વધાવીને ભદ્રાસનમાં બરાબર બેસીને આશ્વાસ પામેલી, વિશ્વાસ પામેલી તે દશનખસહિત બન્ને હથેળીઓની માથાને અડે એ રીતે આવર્ત કરીને ફેરવી અજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલીઃ—એ પ્રમાણે ખરેખરુ છે કે હે દેવાણુપ્રિયા! હું આજે જ્યારે સૂતી જાગતી ઉંઘતી ઉંઘતી પથારીમાં પડી રહી હતી ત્યારે હું આ આ પ્રકારનાં ઉદાર યાવત્ શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઈ. તે સ્વપ્નોનાં નામ આ પ્રમાણે છે—હાથી યાવત્ અગ્નિ સુધી. હે દેવાનુપ્રિયા! એ ઉદાર યાવત્ એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું કલ્યાણમય એવું કોઈ વિશેષપ્રકારનુ ફલ થશે, એમ હું માનું છું.

૭ ત્યાર પછી તે રિષભદત્ત માહણ દેવાનંદા માહણી પાસેથી સ્વપ્નોને લગતી હકીકત સાંભળીને, બરાબર સમજીને રાજી થયો, સંતોષ પામ્યો યાવત્ હરખને લીધે તેનુ હૃદય પ્રફુલ્લ બન્યું અને મેઘની ધારાથી છટકારાએલું કદંબનુ ફૂલ જેમ ખીલી ઉઠે તેમ તેનાં રોમેરોમ ઊભા થઈ ગયાં. પછી તેણે એ સ્વપ્નોની યાદી કરી, યાદી કરીને તે, તેના ફલ વિશે વિચારવા લાગ્યો, વિચાર કરીને તેણે પોતાના સ્વાભાવિક-સહજ-મતિયુક્ત બુદ્ધિના વિજ્ઞાનદ્વારા તે સ્વપ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કર્યો, પોતાના મનમાં એ સ્વપ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કરી તે માહણ ત્યાં પોતાની સામે બેઠેલી દેવાનંદા માહણીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

૮ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વપ્નો જોયાં છે, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય, મંગલમય અને શોભાયુક્ત સ્વપ્નો તમે જોયાં છે, તમે આરોગ્ય કરનારાં, સતોષ પમાડે એવાં, દીર્ઘ આયુષ્ય કરે એવાં, કલ્યાણ કરનારાં અને મગલ કરનારાં સ્વપ્નો જોયા છે. તે સ્વપ્નોનુ વિશેષ પ્રકારનુ ફલ આ પ્રમાણે છે હે દેવાનુપ્રિયે! અર્થનો-લક્ષ્મીનો લાભ થશે, હે દેવાનુપ્રિયે! ભોગોનો, પુત્રનો અને સુખનો લાભ થશે અને એ પ્રમાણે ખરેખર

બનશે કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે બરાબર પૂરા નવ માસ અને સાડા સાત રાત દિવસ વીતાવી દીધા પછી પુત્રને જન્મ આપશો.

એ પુત્ર હાથેપગે સુકુમાળ થશે, પાંચ ઈંદ્રિયોએ અને શરીરે હીણો નહીં પણ બરાબર સંપૂર્ણ–પૂરો થશે, સારા લક્ષણવાળો થશે, સારાં વ્યજનવાળો થશે, સારાં ગુણોવાળો થશે, માનમાં, વજનમાં તથા પ્રમાણે કરીને એટલે ઉંચાઇમાં બરાબર પૂરો હશે, ઘાટીલાં અંગોવાળો તથા સર્વાંગ સુદર-સર્વઅંગોએ સુંદર-હશે, ચંદ્ર જેવો સૌમ્ય હશે તથા મનોહર–નમણો, દેખાવે વહાલો લાગે તેવો, સુદર રૂપવાળો અને દેવકુમારની સાથે સરખાવી શકાય તેવો હશે.

૯ વળી, તે પુત્ર, જ્યારે બાલવય વટાવી સમજણો થતાં મેળવેલી સમજણને પચાવનારો થઈ જુવાન વયમાં પહોંચશે ત્યારે તે રિગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદને-એ ચારે વેદોને અને તે ઉપરાંત પાંચમા ઇતિહાસને-મહાભારતને-છઠ્ઠા નિઘંટુ નામના શબ્દકોશને જાણનારો થશે.

તે, એ બધાં પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રોને સાંગોપાંગ જાણનારો થશે, રહસ્યસહિત સમજનારો થશે, ચારે પ્રકારના વેદોનો પારગામી થશે, જેઓ વેદ વગેરેને ભૂલી ગયા હશે તેમને એ તમારો પુત્ર યાદ કરાવનાર થશે, વેદનાં છએ અગોનો વેત્તા-જાણકાર થશે, ષષ્ટિતંત્ર નામના શાસ્ત્રનો વિશારદ થશે, તથા સાંખ્ય શાસ્ત્રમા કે ગણિત શાસ્ત્રમાં, આચારના ગ્રંથોમાં, શિક્ષાના-ઉચ્ચારણના શાસ્ત્રમાં, વ્યાકરણ શાસ્ત્રમાં, છંદશાસ્ત્રમાં, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રમાં, જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં અને એવા બીજાં પણ ઘણા બ્રાહ્મણશાસ્ત્રોમાં અને પરિવ્રાજકશાસ્ત્રોમા એ તમારો પુત્ર ઘણો જ પંડિત થશે.

૧૦ તો હે દેવાનુપ્રિયે! તમેં ઉદાર સ્વપ્નો જોયાં છે યાવત્ આરોગ્ય કરનારાં, સંતોષ પમાડનારા, દીર્ઘઆયુષ્ય કરનારાં, મંગલ અને કલ્યાણ કરનારા સ્વપ્નો તમેં જોયા છે.

૧૧ પછી તે દેવાનંદા માહણી રિષભદત્ત માહણ પાસેથી સ્વપ્નોના ફલને લગતી આ વાત સાભળીને, સમજીને હરખાઇ, ત્રુઠી યાવત્ દશ નખ ભેગા થાય એ રીતે આવર્ત કરીને, અંજલિ કરીને રિષભદત્ત માહણને આ પ્રમાણે કહેવા લાગીઃ

૧૨ હે દેવાનુપ્રિય! જે તમે ભવિષ્ય કહો છો એ એ પ્રમાણે છે, હે દેવાનુપ્રિય! તમારૂ કહેલુ એ ભવિષ્ય તે પ્રમાણે છે, હે દેવાનુપ્રિય! તમારૂ ભાખેલુ એ ભવિષ્ય સાચું છે, હે દેવાનુપ્રિય! એ સંદેહ વગરનુ છે, હે દેવાનુપ્રિય! મેં એવુ ઇચ્છેલુ છે, હે દેવાનુપ્રિય! મેં તમારા એ વચનને સાભળતાં જ સ્વીકારેલુ છે-પ્રમાણભૂત માનેલ છે, હે દેવાનુપ્રિય! એ તમારૂ વચન મેં ઇચ્છેલ છે અને મને માન્ય પણ છે, હે દેવાનુપ્રિય! જે એ હકીકત તમે કહો છો તે એ સાચી જ હકીકત છે, એમ કહીને તે સ્વપ્નોનાં ફલોને

એ દેવાનંદા માહણી બરાબર સ્વીકારે છે, તે સ્વપ્નોના ફલોને બરાબર સ્વીકારીને એટલે એ સ્વપ્નોનાં ફલોને બરાબર જાણી-સમજી રિષભદત્ત માહણની સાથે ઉદાર-વિશાલ એવા માનવોચિત અને ભોગવવા યોગ્ય ભોગોને ભોગવતી તે દેવાનંદા માહણી રહે છે.

૧૩ હવે તે કાલે તે સમયે શક્ર, દેવોનો ઇંદ્ર દેવોનો રાજા, વજ્રપાણિ-હાથમા વજ્રને રાખનારો, અસુરોના પુરોનો-નગરોનો-નાશ કરનાર-પુરંદર, સો ક્રતુ-પ્રતિમા-કરનાર-શતક્રતુ, હજાર આંખવાળો સહસ્રાક્ષ, મોટા મોટા મેઘોને તાબે રાખનાર-મઘવા, પાક નામના અસુરને સજા કરનાર-પાકશાસન, દક્ષિણ બાજુના અડધા લોકનો માલિક-દક્ષિણાર્ધલોકાધિપતિ બત્રીશ લાખ વિમાનોનો સ્વામી, અને ઐરાવણ હાથીના વાહન ઉપર બેસનાર એવો સુરેન્દ્ર પોતાના સ્થાનમાં બેઠેલો હતો.

એ સુરેન્દ્રે રજ વગરનાં અંબર-ગગન-જેવાં ચોકખાં વસ્ત્રો પહેરેલાં, યથોચિત રીતે માળા અને મુકુટ પહેરેલાં, એણે પહેરેલા સોનાનાં નવા, સુંદર, અચંબો પમાડે એવા અથવા ચિત્રામણવાળી કારીગરીવાળા, અને વારેવારે હાલતાં બે કુંડલોને લીધે એનાં બન્ને ગાલ ઝગારા મારતા હતા, એનુ શરીર ચમકતું હતું, પગ સુધી લટકતી એવી લાંબી વનનાં ફૂલોથી ગુંથેલી માળા એણે પહેરેલી, એવો એ ઇંદ્ર સૌધર્મ નામના કલ્પમા-સ્વર્ગમાં-આવેલા સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં બેઠેલી સૌધર્મ નામની સભામાં શક્રનામના સિંહાસનમા બેઠેલો હતો.

૧૪ ત્યાં તે બત્રીશ લાખ વિમાનાવાસો, ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવો, તેત્રીશ-ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવો, ચાર લોકપાલો, પોતપોતાના પરિવાર સાથેની આઠ મોટી પટ્ટરાણીઓ, ત્રણ સભાઓ, સાત સૈન્યો, સાત સેનાધિપતિઓ, ચાર ચોરાશી હજાર એટલે ત્રણ લાખ છત્રીશ હજાર અંગરક્ષક દેવો અને સૌધર્મસભામા વસનારા બીજા પણ ઘણા વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ એ બધાં ઉપર અધિપતિપણુ ભોગવતો રહે છે, એટલે એ બધી પોતાની પ્રજાનુ પાલન કરવાનું સામર્થ્ય તે ધરાવે છે તથા એ બધાનો તે અગ્રેસર-પુરપતિ-છે, સ્વામી-નાયક-છે, ભર્તા-પોષક-છે, અને એ બધાનો તે મહત્તર-મહામાન્ય-ગુરુસમાન-છે, તથા એ બધાં ઊપર પોતાના નિમેલા માણસો દ્વારા ફરમાવીને પોતાનુ ઐશ્વર્ય અને આજ્ઞાદાયિત્વ બતાવતો રહે છે-એ બધાં ઊપર ઇશ્વર તરીકે પ્રધાનપણે તેની પોતાની જ આજ્ઞા ચાલે છે, એ રીતે રહેતો અને પોતાની પ્રજાને પાળતો તથા નિરંતર ચાલતાં નાટકો, સંગીત, વાગતાં વીણા હાથતાળીઓ, બીજાં વાજાંઓ અને મેહની જેવો ગંભીર અવાજવાળો મૃદંગ તથા સરસ અવાજ કરતો ઢોલ એ બધાનાં મોટા અવાજ દ્વારા ભોગવવા યોગ્ય દિવ્ય ભોગોને ભોગવતો તે ઇંદ્ર ત્યાં રહે છે.

૧૫ તથા તે ઇંદ્ર પોતાના વિપુલ અવધિજ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ તરફ જોતા જોતો બેઠેલ છે ત્યાં તે, જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમા ભારતવર્ષમા—ભરતમા આવેલા માહણ-

કુંડગામ નગરમાં કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ઉપજેલા જૂએ છે. ભગવાનને જોઈને તે હરખ્યો-રાજી થયો, તુઠયો-તુષ્ટમાન થયો, ચિત્તમાં આનંદ પામ્યો, બહુ રાજી થયો, પરમ આનંદ પામ્યો, મનમા પ્રીતિવાળો થયો, પરમ સૌમનસ્યને તેણે મેળવ્યુ અને હરખને લીધે તેનુ હૃદય ધડકતું બની ગયુ તથા મેઘની ધારાઓથી છંટાએલ કદંબના સુગંધી ફૂલની પેઠે તેના રૂવેરૂવાં ખડાં થઈ ગયાં, તેના ઉત્તમ કમલ જેવા નેત્રો અને મુખ વિકસિત થયા-ખિલી ગયાં, તેણે પહેરેલાં ઉત્તમ કડાં, બહેરખાં, બાજુબંધ, મુગટ, કુંડલ અને હારથી સુશોભિત છાતી, એ બધું તેને થએલ હરખને લીધે હલુહલુ થઈ રહ્યું, લાબુ લટકતું અને વારેવારે હલતું ઝૂમણુ તથા બીજાં પણ એવાં જ આભૂષણ તેણે પહેરેલા હતાં એવો તે શક્ર ઈન્દ્ર ભગવંતને જોતાં જ આદર વિનય સાથે એકદમ ઝપાટાબંધ પોતાના સિંહાસન ઉપરથી ઊભો થાય છે, તે સિંહાસન ઉપરથી ઊભો થઈ પોતાના પાદપીઠ ઊપર નીચે ઊતરે છે, પાદપીઠ ઊપર નીચે ઊતરી તે, મરકત અને ઉત્તમ રિષ્ટ તથા અંજન નામના રત્નોએ જડેલી અને ચળકતાં મણિરત્નોથી સુશોભિત એવી પોતાની મોજડીઓ ત્યાં જ પાદપીઠ પાસે ઊતારી નાખે છે, મોજડીઓને ઊતારી નાખી તે પોતાના ખભા ઉપર એસને જનોઈની પેઠે ગોઠવીને એટલે એકવડું ઉત્તરાસંગ કરે છે, એ રીતે એકવડું ઉત્તરાસંગ કરીને તેણે અંજલિ કરવા સાથે પોતાના બે હાથ જોડયા અને એ રીતે તે તીર્થંકર ભગવંતની બાજુ લક્ષ્ય રાખી સાત આઠ પગલાં તેમની સામે જાય છે, સામે જઈને તે ડાબો ઢીંચણ ઊંચો કરે છે, ડાબો ઢીંચણ ઊંચો કરીને તે જમણા ઢીંચણને ભોતળ ઊપર વાળી દે છે, પછી માથાને ત્રણવાર ભોયતળ ઊપર લગાડી પછી તે થોડો ટટ્ટાર બેસે છે. એ રીતે ટટ્ટાર બેસીને કડા અને બહેરખાને લીધે ચપોચપ થઈ ગએલી પોતાની બન્ને ભુજાઓને ભેગી કરે છે. એ રીતે પોતાની બન્ને ભુજાઓને ભેગી કરીને તથા દશ નખ એકઠાજાને અડે એ રીતે બન્ને હથેળીઓને જોડી માથું નમાવી માથામાં-મસ્તકે અંજલિ કરીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યો.

૧૯ અરહંત ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ, ૧ તીર્થનો પ્રારંભ કરનારા એવા તીર્થંકરોને, પોતાની જ મેળે બોધ પામનારા સ્વયંસંબુદ્ધોને, ૨ પુરુષોમા ઉત્તમ અને પુરુષોમા સિંહસમાન, પુરુષોમા ઉત્તમ કમળસમાન અને પુરુષોમા ઉત્તમ ગંધહસ્તી જેવા, ૩ સર્વલોકમાં ઉત્તમ, સર્વલોકના નાથ, સર્વલોકનું હિત કરનારા, સર્વલોકમા દીવા સમાન અને સર્વલોકમા પ્રકાશ પહોંચાડનારા, ૪ અજ્ઞાનથી અંધ બનેલા લોકોને આખ સમાન શાસ્ત્રની રચના કરનારા, એવા જ લોકોને માર્ગ બતાવનારા, શરણ આપનારા અને જીવનને આપનારા એટલે કદી મરવું ન પડે એવા જીવનને-મુક્તિને-દેનારા તથા બોધિબીજને-સમકિતને આપનારા, ૫ ધર્મને દેનારા, ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા, ધર્મના નાયક, ધર્મરૂપ રથને ચલવનારા સારથી સમાન, અને ચાર છેડાવાળા ધર્મરૂપ જગતના ઉત્તમ ચક્રવર્તી, ૬ અજ્ઞાનથી ડુબતા લોકોને દ્વીપ-બેટ-સમાન, રક્ષણ આપનારા, શરણ દેનારા, આધાર સમાન અને

અવલંબન આપનારા તથા ક્યાંય પણ સ્ખલના ન પામે એવા ઉત્તમ જ્ઞાન અને દર્શનને ધરનારા, ઘાતીકર્મ તદ્દન ખસી ગએલ છે તેવા, ૭ જિન-રાગદ્વેષ વગેરે આંતરશત્રુઓને જિતી ગયેલા, જેઓ એ આંતરશત્રુઓને જિતવા મથે છે તેમને જિતાડનારા, સંસાર સમુદ્રને તરી ચુકેલા, જેઓ તરવા મથે છે તેમને તારનારા, પોતે જાતે બોધને પામેલા બીજાઓને બોધ આપનારા, મુક્તિને પામેલા અને બીજાઓને મુક્તિ સુધી પહોચાડનારા. ૮

સર્વજ્ઞ-બધુ જાણનારા, બધુ જોનારા, જે પદ શિવરૂપ છે, અચલ છે, રોગ વગરનુ છે, અંત વગરનુ છે, ક્ષય વિનાનુ છે, કોઈપણ પ્રકારની પીડા વગરનુ છે અને જ્યા પહોચ્યા પછી કદી પાછું ફરવુ પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પહોચેલા તથા ભયને જિતી ગએલા એવા જિનોને નમસ્કાર થાઓ. ૯

તીર્થની શરૂઆત કરનારા, છેલ્લા તીર્થંકર, આગલા તીર્થંકરોએ જેમના થવાની સૂચના આપેલી હતી એવા અને પૂર્વે વર્ણવેલા તમામ ગુણોવાળા યાવત્ જ્યાં પહોચ્યા પછી કદી પાછું ફરવું પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પામવાની અભિલાષાવાળા એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ.

અહીં સ્વર્ગમા રહેલો હું ત્યાં એટલે દેવાનંદાની કુક્ષિમા રહેલા ભગવંતને વદન કરું છું, ત્યાં રહેલાભગવંત અહીં રહેલા મને જુઓ એમ કરીને તે દેવરાજ ઈંદ્ર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કરે છે, નમન કરે છે અને પોતાના ઉત્તમ સિંઘાસણમાં પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખીને બેસે છે.

૧૭ ત્યારપછી તે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક્રને આ એ પ્રકારનો એના અંતરમા ચિંતન-રૂપ, અભિલાષરૂપ મનોગત સંકલ્પ પેદા થયો કે-'એ થયુ નથી, એ થવા જોગ નથી અને એવુ થનારું ય નથી કે અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ, વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમા-હલકાં કુલોમા કે અધમ કુલોમા કે તુચ્છ કુલોમા કે દળદરિયા કુલોમાં કે કંજુસી કુલોમા કે ભિખારી કુલોમા કે માહણ કુલોમા એટલે બ્રાહ્મણનાં કુલોમાં આજસુધી કોઈવાર આવેલા નથી કે આવતા નથી કે હવે પછી કોઇવાર આવનારા નથી, એ પ્રમાણે ખરેખર છે કે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ ઉગ્રવંશના કુલોમાં કે ભોગવંશના કુલોમાં કે રાજન્યવંશના કુલોમા કે ઇક્ષ્વાકુવંશના કુલોમાં કે ક્ષત્રિયવંશના કુલોમા કે હરિવંશનાં કુલોમા કે કોઈ બીજા તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધ જાતિ, કુલ અને વંશવાળા કુલોમા આજ પહેલા આવેલા છે. વર્તમાનમા આવે છે અને ભવિષ્યમા પણ તેઓ બધા તેવા ઉત્તમ કુલોમા આવનારા છે.

૧૮ વળી, એવો પણ લોકમા અચરજરૂપ બનાવ, અનંત અવસર્પિણીઓ અને ઉત્સર્પિણીઓ વીતી ગયા પછી બની જાય છે કે જ્યારે તે અરહંત ભગવંતો વગેરેએ નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નથી કરેલો હોતો, એ કર્મનુ વેદન નથી કરેલુ હોતુ અને એમનુ એ કર્મ એમના આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલુ નથી હોતું એટલે કે એમને એ કર્મનો

ઉદય હોય છે ત્યારે તે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ અંત્ય કુલોમાં કે અધમ કુલોમાં કે તુચ્છ કુલોમાં કે દળદરિયાં કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમાં અને કંજુસનાં કુલોમાં પણ આવેલા છે કે આવે છે કે આવશે એટલે એવાં હલકાં કુલોવાળી માતાઓની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે કે ઉપજે છે કે ઉપજશે છતાં તે કુલોમાં તેઓ કદી જનમ્યા નથી કે જનમતા નથી કે હવે પછી જનમવાના પણ નથી.

૧૯ અને આ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રવાળા રિષભદત્ત માહણની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણી-બ્રાહ્મણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે.

૨૦ તો થઇ ગયેલા, વર્તમાન સમયના અને હવે પછી થનારા તમામ દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રોનો એ આચાર છે કે અરહંત ભગવંતોને તેવા પ્રકારનાં અંતકુલોમાંથી કે અધમકુલોમાંથી કે તુચ્છકુલોમાથી કે દળદરિયા કુલોમાંથી કે ભિખારીનાં કુલોમાંથી કે કંજૂસનાં કુલોમાંથી ખસેડીને ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં કે ભોગવંશનાં કુલોમાં કે રાજન્યવંશનાં કુલોમાં કે જ્ઞાતવંશનાં કુલોમા કે ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે વિશુદ્ધ જાતિ કુલ અને વંશનાં તેવા પ્રકારનાં કોઈ બીજાં ઉત્તમ કુલોમાં ફેરવી નાખવા ઘટે.

તો મારે સારુ ખરેખર શ્રેયસ્કર પ્રવૃત્તિ છે કે, આગળના તીર્થંકરોએ જેમના થવાની સૂચના આપેલી છે એવા છેલ્લા તીર્થંકર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાંથી કોડાલગોત્રના માહણ રિષભદત્તની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની માહણી દેવાનંદાની કૂખમાથી ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરમાં રહેતા જ્ઞાત નામના ક્ષત્રિયોના વંશમા થએલા કાસ્યપગોત્રવાળા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની ભારજા વાસિષ્ઠગોત્રની ક્ષત્રિયાણી ત્રિશલાની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કરવા ઘટે, અને વળી જે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ છે તેને પણ જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કરવો ઘટે એમ કરીને એમ વિચારે છે, એમ વિચારીને પાયદળસેનાના સેનાપતિ હરિણેગમેસિ નામના દેવને સાદ દે છે, હરિણેગમેસિ નામના દેવને સાદ દઈ તેને એ ઇન્દ્રે આ પ્રમાણે કહ્યુઃ

૨૧ હે દેવાનુપ્રિય! એમ ખરેખર છે કે આજ લગી એ થયુ નથી, એ થવા યોગ્ય નથી અને હવે પછી એ થવાનુ નથી કે અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ, વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં, અધમકુલોમાં, કંજુસનાં કુલોમા, દળદરિયાં કુલોમાં, તુચ્છ કુલોમા કે ભિખારીનાં કુલોમાં આજલગી કોઈવાર આવેલા નથી, વર્તમાનમા આવતા નથી અને હવે પછી કોઇવાર આવનારા નથી, ખરેખર એમ છે કે, અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં, ભોગવંશનાં કુલોમાં, રાજન્યવંશનાં કુલોમા, જ્ઞાતવંશના કુલોમાં, ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં,

ઇક્ષ્વાકુવંશનાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે બીજાં કોઇ તેવા પ્રકારના વિશુદ્ધ જાતિ વિશુદ્ધ કુલ અને વિશુદ્ધવંશમાં આજલગી આવેલા છે, વર્તમાનમા આવે છે અને હવે પછી પણ તેઓ ઉત્તમકુલમા આવવાના છે.

૨૨ વળી, એવો પણ લોકોને અચરજમા નાખી દે એવો બનાવ, અનંત અવસર્પિણીઓ અને ઉત્સર્પિણીઓ વીતી ગયા પછી બની આવે છે કે જ્યારે નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નહીં થયો હોય, એ કર્મ પૂરેપૂરું ભોગવાઈ ગયેલુ ન હોય અને ભોગવાયુ ન હોવાથી જ એ કર્મ આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલુ ન હોય એટલે કે અરહંત ભગવંતો વગેરેને એ કર્મનો ઉદય આવેલો હોય ત્યારે અરહત ભગવતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં કે હલકાં કુલોમાં કે તુચ્છકુલોમાં કે કંજુસના કુલોમાં કે દળદરિયાં કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમા આવેલા છે કે આવે છે કે આવવાના છે છતાં તે કુલોમાં તેઓ કદી જનમેલા નથી, જનમતા નથી કે હવે પછી જનમવાના પણ નથી.

૨૩ અને આ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમા, ભારતવર્ષમાં માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમા કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે.

૨૪ તો થઈ ગયેલા, વર્તમાન સમયના અને હવે પછી થનારા તમામ દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રોનો એ આચાર છે કે અરહત ભગવંતોને તેવા પ્રકારનાં અતકુલોમાંથી કે અધમકુલોમાથી કે તુચ્છકુલોમાંથી કે કંજુસનાં કુલોમાથી કે દળદરિયાં કુલોમાંથી કે ભીખમંગાના કુલોમાથી યાવત્ માહણનાં કુલોમાંથી ખસેડીને તેવાં પ્રકારના ઉગ્રવંશના કુલોમાં કે ભોગવંશના કુલોમાં કે રાજન્યવશનાં કુલોમાં કે જ્ઞાતવંશનાં કુલોમા કે ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં કે ઇક્ષ્વાકુવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમા કે કોઇ બીજાં તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધજાતિના, વિશુદ્ધવંશનાં અને વિશુદ્ધ કુલવાળાં કુલોમાં ફેરવી નાખવા ઘટે.

૨૫ તો હે દેવાનુપ્રિય! તું જા, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાંથી કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાંથી ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરમાં જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોનો વંશજ અને કાશ્યપગોત્રનો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે તેની ભારજા વાસિષ્ઠગોત્રની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી છે તેની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કર અને ગર્ભપણે સ્થાપિત કરીને મને આ મારી આજ્ઞા તરત જ પાછી આપી દે.

૨૬ ત્યારપછી પાયદળસેનાનો સેનાપતિ તે હરિણેગમેસી દેવ, દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની ઉપર મુજબની આજ્ઞા સાભળીને રાજી થયો અને યાવત્ તેનુ હૃદય રાજી થવાને

લીધે ધડકવા લાગ્યું. તેણે યાવત્ બન્ને હથેળીઓ ભેગી કરીને અંજલિ જોડીને 'એમ દેવની જેવી આજ્ઞા' એ પ્રમાણે એ આજ્ઞાના વચનને તે, વિનયપૂર્વક સ્વીકારે છે, આજ્ઞાના વચનને વિનયપૂર્વક સ્વીકારીને તે હરિણેગમેસી દેવ, દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની પાસેથી નીકળે છે, નીકળીને ઉત્તરપૂર્વની દિશાના ભાગમાં એટલે ઈશાનખૂણા તરફ જાય છે, ત્યાં જઈને વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે પોતાના શરીરને બદલવાનો પ્રયત્ન કરે છે, એમ કરીને તે પોતાના શરીરમાં રહેલા આત્માના પ્રદેશોના સમૂહને અને કર્મપુદ્ગલના સમૂહને સંખ્યેય યોજનના લાંબા દંડના આકારે શરીરમાંથી બહાર કાઢે છે, તેમ કરતાં તે દેવ, ભગવંતને એક ગર્ભમાંથી ખસેડીને બીજા ગર્ભમાં સ્થાપિત કરવા સારુ પોતાના શરીરને નિર્મળ–ઘણું સારુ–બનાવવા માટે એ શરીરમાં રહેલા સ્થૂલ પુદ્ગલ પરમાણુઓને ખખેરી કાઢે છે અર્થાત એ પુદ્ગલ પરમાણુઓ જેમકે રતનનાં, વજ્રનાં, વૈડૂર્યનાં, લોહિતાક્ષનાં, મસારગલ્લનાં, હંસગર્ભનાં, પુલકનાં, સૌગંધિકનાં, જ્યોતીરસનાં, અંજનનાં, અંજનપુલકનાં, રજતનાં, જાતરૂપનાં, સુભગનાં, અંકનાં, ફટિકનાં અને રિષ્ટનાં એ તમામ જાતનાં રત્નોની જેવાં સ્થૂલ છે તો એવાં પોતાના શરીરમાં જે સ્થૂલ પુદ્ગલ પરમાણુઓ છે તેને ખેરવી નાખે છે અને તેની જગ્યાએ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને એટલે સારરૂપ એવાં સારાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે.

૨૭ એ રીતે ભગવંતની પાસે જવા માટે પોતાના શરીરને સરસ બનાવવા સારુ સારાં સારાં સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને ફરીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, એમ કરીને પોતાના મૂળ શરીર કરતાં જુદું એવું બીજું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર–પોતાનુ બીજું રૂપ બનાવે છે, એવું બીજું રૂપ બનાવીને ઉત્તમ પ્રકારની, ત્વરાવાળી, ચપળ, વેગને લીધે પ્રચંડ, બીજી બધી ગતિઓ કરતાં વિશેષ વેગવાળી, ધમધમાટ કરતી, શીઘ્ર દિવ્ય દેવગતિ વડે ચાલતો ચાલતો એટલે નીચે આવતો નીચે આવતો તે, તીરછે અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ્ચ જે બાજુએ જંબૂદ્વીપ આવેલો છે, તેમાં જ્યાં ભારતવર્ષ આવેલુ છે અને તેમાં જ્યાં માહણકુંડગ્રામ નગર આવેલું છે, તેમાં જ્યાં રિષભદત્ત બ્રાહ્મણનુ ઘર આવેલુ છે અને એ ઘરમાં જ્યાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી છે તે બાજુએ આવે છે, તે બાજુએ આવતાં ભગવંતને જોતાં જ શ્રમણ ભગવત મહાવીરને પ્રણામ કરે છે, તેમને પ્રણામ કરીને તે દેવ, પરિવારસહિત દેવાનંદા માહણીને અવસ્વાપિની નિદ્રામાં મૂકે છે એટલે પરિવાર સહિત દેવાનંદા માહણી ઉપર ઘેનનુ ધારણ મૂકે છે, એ બધાંને ગાઢનિદ્રામાં મૂકીને ત્યાં રહેલાં અસ્વચ્છ પરમાણુ–પુદ્ગલોને દૂર કરે છે, દૂર કરીને ત્યાં સ્વચ્છ પરમાણુ–પુદ્ગલોને ફેંકે છે–વેરે છે–ફેલાવે છે, એમ કર્યા પછી 'ભગવન્ ! મને અનુજ્ઞા આપો' એમ કહી પોતાની હથેળીના સંપુટ દ્વારા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને કોઈ જાતની લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે ગ્રહણ કરે છે, એ રીતે એ દેવ, શ્રમણ ભગવત મહાવીરને ગ્રહણ કરીને જે બાજુ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગર છે, તે નગરમાં જે બાજુ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયનુ ઘર છે, તે ઘરમાં જ્યાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી રહે છે તે બાજુએ આવે છે, તે બાજુએ આવીને પરિવારસહિત ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને ગાઢ ઉંઘના ધારણમાં મૂકે છે, તેમ કરીને ત્યાં રહેલાં

અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરે છે, અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરીને સ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને ફેંકે છે વેરે છે, તેમ કરીને તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવે છે અને વળી જે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ છે તેને પણ જાલંધર ગોત્રવાળી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવે છે, આ રીતે બધું બરાબર ગોઠવીને તે દેવ, જે દિશામાથી આવ્યો હતો તે જ દિશા તરફ પાછો ચાલ્યો ગયો.

૨૮ હવે જે ગતિથી આવ્યો હતો, તે ઉત્તમ પ્રકારની, ત્વરાવાળી, ચપળ, વેગને લીધે પ્રચંડ, બીજી બધી ગતિઓ કરતાં વિશેષ વેગવાળી, ધમધમાટ કરતી, શીઘ્ર દિવ્ય દેવગતિ વડે પાછો તીરછે અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ્ચ થતો અને હજાર હજાર જોજનની મોટી ફાળો ભરતો–એ રીતે ઊંચે ઊપડતો તે દેવ જે તરફ સૌધર્મ નામના કલ્પમાં સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમા શક્ર નામના સિંઘાસણમાં દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્ર બેઠેલો છે તે જ બાજુ તેની પાસે આવે છે, પાસે આવીને દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની એ આજ્ઞાને તરત જ પાછી સોપી દે છે અર્થાત્ આપે જે આજ્ઞા કરેલી તેનો મેં અમલ કરી દીધો છે એમ જણાવે છે.

૨૯ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા.

૧ મને ફેરવીને બીજે લઇ જવામાં આવશે એમ તેઓ જાણે છે.

૨ પોતે પોતાને ફેરવાતા જાણતા નથી.

૩ પોતે ફેરવાઇ ચૂક્યા છે એ પ્રમાણે જાણે છે.

૩૦ તે કાલે તે સમયે જ્યારે વર્ષાઋતુ ચાલતી હતી અને વર્ષાઋતુનો જે તે પ્રસિદ્ધ એવો ત્રીજો મહિનો અને પાચમો પખવાડો ચાલતો હતો એટલે આસો મહિનાનો વ૦ દિ૦ પક્ષ ચાલતો હતો તથા તે સમયે તે વ૦ દિ૦ પક્ષની તેરમી તિથિ એટલે તેરશની તિથિ આવેલી હતી. ભગવાનને સ્વર્ગમાંથી ચ્યવ્યાને અને દેવાનંદા માહણીના ગર્ભમાં આવ્યાને એકંદરે કૂલ બાશી રાત દિવસો વીતી ગયાં હતાં અને તેરશને દિસસે ત્र્યાશીમો રાતદિવસ ચાલતો હતો, તે ત્र્યાશીમા દિવસની બરાબર મધરાતે એટલે આગલી રાતનો છેડો અને પાછલી રાતની શરૂઆત થતી હતી એવે સમયે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં હિતાનુકમ્પક એવા હરિણેગમેસી દેવે શક્રની આજ્ઞાથી માહણકુંડગ્રામ નગરમાંથી કોડાલ ગોત્રના રિષભદત્ત બ્રાહ્મણની ભારજા જાલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાંથી ભગવંતને ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોમાના કાસ્યપગોત્રના સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની ભારજા વાસિષ્ઠ ગોત્રની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે બરાબર ગોઠવી દીધા.

૩૧ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા. ૧ 'હુ લઇ જવાઇશ'

એમ તેઓ જાણે છે, ૨ 'હું લઈ જવાઉં છું' એમ તેઓ જાણતા નથી અને ૩ 'હું લઈ જવાઇ ચૂકયો' એમ તેઓ જાણે છે.

૩૨ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવત મહાવીરને જાલંધર ગોત્રવાળી દેવાનંદા માહણીની કૂખમાંથી ઉપાડીને વાસિષ્ઠ ગોત્રવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવી દીધા તે રાત્રે એ દેવાનંદા માહણી પોતાની પથારીમાં સૂતીજાગતી ઉંઘતી ઉંઘતી પડી હતી અને તે દશામાં એણીએ, પોતાને આવેલાં આ એ પ્રકારનાં ઉદાર કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય મંગલ કરનારાં શોભાવાળાં એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી હરી ગઇ એવું જોયુ અને એમ જોઇને તેણી જાગી ગઈ. તે ચૌદ સ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે: હાથી, વૃષભ વગેરે ઉપર પ્રમાણેની ગાથામાં કહેલાં છે.

૩૩ હવે જે રાત્રે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને જાલંધર ગોત્રવાળી દેવાનંદા માહણીની કૂખમાંથી ઉપાડીને વાસિષ્ઠ ગોત્રવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવવામાં આવ્યા તે રાત્રે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પોતાના તે તેવા પ્રકારના વાસઘરમાં રહેલી હતી; જે વાસઘર–સૂવાનો ઓરડો–અંદરથી ચિત્રામણવાળું હતું, બહારથી ધોળેલુ, ઘસીને ચકચકિત કરેલુ અને સૂંવાળું બનાવેલુ હતું તથા એમાં ઊંચે ઉપરના ભાગની છતમાં ભાતભાતનાં ચિત્રો દોરેલાં હતાં, ત્યાં મણિ અને રતનના દીવાને લીધે અંધારુ નાસી ગએલુ હતું, એ વાસ-ઘરની નીચેની ફરસબંધી તદ્દન સરખી હતી અને તે ઊપર વિવિધ પ્રકારના સાથિયા વગેરે કોરીને તેને વધુ સુંદર બનાવવામાં આવેલી હતી, ત્યાં પાંચે રંગનાં સુંદર સુગંધી ફૂલો જ્યાં ત્યાં વેરીને તે ઓરડાને સુગંધિત બનાવેલો હતો, કાળો અગર, ઉત્તમ કુંદરૂ, તુરકીધૂપ વગેરે વિવિધ પ્રકારના ધૂપો ત્યાં સળગતા રહેતા હોવાથી એ ઓરડો મઘમઘી રહ્યો હતો અને તે ધૂપોમાંથી પ્રગટ થતી સુગધીને લીધે તે ઓરડો સુંદર બનેલો હતો, બીજા પણ સુગધી પદાર્થો ત્યાં રાખેલા હોવાથી તે, સુગધ સુગધ થઈ રહ્યો હતો અને જાણે કે કોઈ ગધની વાટની પેઠે અતિશય મહેકી રહ્યો હતો.

તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી તેવા ઉત્તમ સુશોભિત ઓરડામાં તે તેવા પ્રકારની પથા-રીમાં પડી હતી. જે પથારી ઉપર સૂનારના આખા શરીરના માપનુ ઓશીકું મૂકી રાખેલ હતું, બન્ને બાજુએ–માથા તરફ અને પગ તરફ–પણ ઓશીકાં ગોઠવેલાં હતાં, એ પથારી બન્ને બાજુથી ઉંચી હતી અને વચ્ચે નમેલી તથા ઊંડી હતી; વળી, ગંગા નદીના કાંઠાની રેતી પગ મૂકતાં જેમ સૂંવાળી લાગે એવી એ પથારી સૂંવાળી હતી, એ પથારી ઉપર ધોએલો એવો અળસીના કપડાનો ઓછાડ બીછાવેલો હતો, એમાં રજ ન પડે માટે આખી પથારી ઉપર એક મોટું કપડુ ઢાંકેલુ હતું, મચ્છરો ન આવે માટે તેની ઉપર રાતા કપડાની મચ્છરદાની બાંધેલી હતી, એવી એ સુદર, કમાવેલુ ચામડું, રૂનાં પુભડાં, બૂરની વનસ્પતિ, માખણ અને આકડાનુ રૂ એ તમામ સૂવાળી સ્તુઓની જેવી સૂંવાળી તથા સેજ–પથારી સજવાની કળાના નિયમ પ્રમાણે પથારીની આસપાસ અને ઉપર

પણ સુગંધી ફૂલો, સુગંધી ચૂર્ણો વેરેલાં હોવાથી સુગંધિત બનેલી તે પથારીમાં પડેલી સૂતીજાગતી અને ઉંઘતી ઉઘતી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી આગલી રાતનો અંત આવતા અને પાછલી રાતની શરૂઆત થતાં બરાબર મધરાતે, આ એ પ્રકારના ઉદાર ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઈ. તે ચૌદ મહાસ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે. ૧ હાથી, ૨ વૃષભ, ૩ સિંહ, ૪ અભિષેક, ૫ માળા, ૬ ચંદ્ર, ૭ સૂર્ય, ૮ ધ્વજ, ૯ કુભ, ૧૦ પદ્મોથી ભરેલુ સરોવર, ૧૧ સમુદ્ર, ૧૨ વિમાન કે ભવન, ૧૩ રતનોનો ઢગલો અને ૧૪ અગ્નિ.

૩૪ હવે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ સૌથી પહેલા સ્વપ્નામા હાથીને જોયો, એ હાથી ભારે ઓજવાળો, ચાર દાતવાળો, ઊંચો, ગળી ગયેલા ભારે મેઘની સમાન ધોળો તથા ભેગો કરેલો મોતીનો હાર, દૂધનો દરિયો, ચંદ્રના કિરણો, પાણીના બિંદુઓ, રૂપાનો મોટો પહાડ એ બધા પદાર્થો જેવો ધોળો હતો. એ હાથીના ગંડસ્થળમાથી સુગંધી મદ ઝર્યા કરે છે અને સુગંધથી ખેચાયેલા ભમરાઓ ત્યાં ટોળે મળ્યા છે એવુ એના કપોળનુ મૂળ છે, વળી, એ હાથી દેવોના રાજાના હાથી જેવો છે–ઐરાવણ હાથી જેવો છે, તથા પાણીથી પરિપૂર્ણ રીતે ભરેલા વિપુલ મેઘની ગર્જના જેવો ગંભીર અને મનોહર એવો એ હાથીનો ગુલગુલાટ છે તથા એ હાથી શુભ છે, તમામ જાતના શુભ લક્ષણોથી અંકિત છે તથા એ હાથીના સાથળ ઉત્તમ છે એવા હાથીને ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નામાં જુએ છે. ૧

૩૫ ત્યાર પછી વળી, ધોળા કમળની પાખડીઓના ઢગલાથી પણ વધારે રૂપની પ્રભાવાળા, કાતિના અંબારના ફેલાવાના લીધે સર્વ બાજુઓને દીપાવતા, જેની કાધ જાણે કે અતિશય શોભાને લીધે હલહલ ન થતી હોય એવી કાતિવાળી શોભતી અને મનોહર કાંધ વાળા તથા જેની રુવાટી ઘણી પાતળી ચોકખી અને સૂવાળી છે અને એવી રુવાટીને લીધે જેની કાતિ ચકચકિત થાય છે એવા, જેનુ અગ સ્થિર છે, બરાબર બંધાયેલ છે, માસથી ભરેલ છે, તગડુ છે, લઠ્ઠ છે અને બરાબર વિભાગવાર ઘડાયેલ છે એવા સુદર અંગવાળા, જેના શિંગડા બરાબર પૂરા ગોળ, લઠ્ઠ, બીજા કરતા વિશેષતાવાળા, ઉત્કૃષ્ટ, અણીદાર અને ઘીએ ચોપડેલાં છે એવા ઉત્તમ શિંગડાવાળા તથા દેખાવમા ગભરુ અને ઉપદ્રવ નહીં કરનાર એવા તથા જેના દાત બધા બરાબર એક સરખા, શોભતા અને ધોળા છે એવા સુદર દાતવાળા, વળી, ન ગણી શકાય એટલા ગુણવાળા અને મંગલમય મુખવાળા એવા વૃષભને–બળદને ત્રિશલા દેવી બીજા સ્વપ્નામા જુએ છે. ૨

૩૬ પછી વળી, મોતીના હારનો ઢગલો, દૂધનો દરિયો, ચદ્રના કિરણો, પાણીના બિંદુઓ અને રૂપાનો મોટો પહાડ એ બધાની સમાન ગોરા, રમણીય, દેખાવડા જેના પોચા એટલે પજા સ્થિર અને લઠ્ઠ–મજબૂત છે, જેની દાઢો ગોળ, ખુબ પુષ્ટ, વચ્ચે પોલાણ વગરની, બીજા કરતા ચડીઆતી અને અણીવાળી છે, એવી દાઢો વડે જેનુ મુખ સોહામણુ દેખાય છે એવા, તથા જેના બન્ને હોઠ ચોકખાઇવાળા, ઉત્તમ કમળ જેવા કોમળ,

બરાબર માપસર, શોભાયમાન અને લટ્ઠ છે એવા, રાતા કમળની પાંખડી જેવા કોમળ સૂવાળા તાળવાવાળા અને જેની ઉત્તમ જીભ બહાર લપલપાયમાન–લટકતી–છે, એવા, જેની બન્ને આંખો સોનીની મૂસમાં પડેલા તપાવેલા ઉત્તમ સોનાની પેઠે હલહલ કરે છે, બરાબર ગોળ છે તથા ચોકખી વીજળીની પેઠે ઝગારા માર્યા કરે છે એવી ઉત્તમ આંખ-વાળા, વિશાળ અને ખુબ પુષ્ટ ઉત્તમ સાથળવાળા, બરાબર પૂર્ણપણે ભરાવદાર એવા જેનાં ચોકખાં કાંધ છે એવા, તથા જેની યાળ–કેસરાવળી–કોમળ, ધોળી, પાતળી, સુંદર લક્ષણવાળી, અને ફેલાયેલી છે એવી યાળના આડંબરથી જે શોભિત છે એવા, જેનુ પૂછડુ ઊંચું, પછાડીને ઊંચુ કરેલ હોવાથી ગોળાકારે વળેલુ અને સુંદર છે એવા, સૌમ્ય, સૌમ્ય દેખાવદાર, ગેલ કરતા, આકાશમાંથી ઊતરતા અને પોતાના મોંમાં પેસતા તથા નહોર જેના ભારે અણીવાળા છે એવા તથા જાણે કે મુખની શોભાએ પોતાનો પાલવ ન ફેલાવેલો હોય એવી સુંદર લટકતી જીભવાળા સિંહને તે ત્રિશલા ત્રીજે સ્વપ્ને જુએ છે. ૩

૩૭ ત્યાર પછી વળી, તે પૂર્ણચંદ્રમુખી ત્રિશલા દેવી ચોથે સ્વપ્ને લક્ષ્મીદેવીને જુએ છે. એ લક્ષ્મીદેવી ઊંચા પહાડ ઉપર ઉગેલા ઉત્તમ કમળના આસન પર બરાબર બેઠેલી છે, સુંદર રૂપવાળી છે, એના બન્ને પગના ફણા બરાબર ગોઠવાયેલા સોનાના કાચબા જેવા ઉંચા છે. અતિ ઉંચાં અને પુષ્ટ એવાં અંગૂઠા તથા આંગળીઓમાં એના નખ જાણે રંગેલા ન હોય એવા લાલ, માંસથી ભરેલા, ઉંચા પાતળા, તાંબા સમાન રાતા અને કાંતિથી ચમકદાર છે. કમળની પાદડીઓ જેવી સૂવાળી એના હાથ અને પગની કોમળ અને ઉત્તમ આંગળીઓ છે એની બન્ને જાંઘો ચડઊતર પ્રમાણે મોથના વળાંકની પેઠે ગોળ વળાંકવાળી છે, શરીર પુષ્ટ હોવાથી એના બન્ને ઘુંટણ બહાર દેખાતા નથી, એના સાથળ ઉત્તમ હાથીની સૂંઢ જેવા પુષ્ટ છે તથા એણે કેડ ઉપર સોનાનો કંદોરો પહેરેલો છે એવી એણીની કેડ કાંતિવાળી અને વિશાળ ઘેરાવાવાળી છે. જેણીના શરીર ઉપરના રુવાટા ઉત્તમ આંજણ, ભમરાનુ ટોળું, મેઘનુ જૂથ, એ બધાં જેવાં શ્યામ તથા સીધા, બરાબર સરખાં, આંતરા વિના લગોલગ ઉગેલાં, અતિશય પાતળાં, સુંદર મનોહર સૂવાળાંમા સૂવાળા નરમ અને રમણીય છે, નાભિમંડળને લીધે જેણીના જઘન સુંદર વિશાળ અને સરસ લક્ષણવાળાં છે એવી, હથેળીમા માઈ જાય તેવો પાતળો સુંદર ત્રિવલીવાળો જેણીના શરીરનો મધ્યભાગ છે એવી, અંગે અંગે વિવિધ મણિના, રતનનાં, પીળા સોનાના, ચોકખા લાલ સોનાના જેણીએ આભરણો અને ભૂષણો સજેલા છે એવી, જેણીનાં સ્તનયુગલ ઝળહળતા છે, નિર્મળ કળશની સમાન ગોળ અને કઠણ છે, મોતીના હારથી તથા કુંદ–મોગરા વગેરેના ફૂલોની માળાથી સજેલા છે એવી, વચ્ચે વચ્ચે જ્યાં શોભે ત્યાં પન્નાનાં નગો જડેલાં હોઈને શોભાયમાન બનેલા તથા આંખને ગમે તેવી રીતે મોતીનાં ઝુમખા લટકતા હોઈને વિશેષ ચમકતા એવા મોતીના હારથી સુશોભિત એવી, છાતી ઉપર પહેરેલી ગીનીની માળાથી વિરાજિત એવી, તથા ગળામાં પહેરેલા મણિસૂત્રથી સોહામણી એવી તે લક્ષ્મીદેવીએ ખભા સુધી લટકતા ચમકતાં બે કુંડલને પહેરેલાં છે તેથી વધારે સોહામણા

તથા સરસ કાંતિવાળા બનેલા અને જાણે કે મુખનો કુટુંબી–સગો–જ ન હોય એવી રીતે મુખ સાથે એકાકાર થયેલા એવા શોભાગુણના સમુદાય વડે તે વધુ શોભીતી લાગે છે, તેનાં લોચન કમળ જેવાં નિર્મળ વિશાળ અને રમણીય છે એવી, કાંતિને લીધે ઝગારા મારતા બન્ને હાથમાં કમળો રાખેલાં છે અને કમળોમાંથી મકરન્દનાં પાણીનાં ટીપાં ટપકયાં કરે છે એવી, ગરમી લાગે છે માટે નહીં પણ માત્ર મોજને ખાતર વીંઝાતા પંખાવડે શોભતી એવી, એકદમ છૂટા છૂટા ગૂંચ વિનાના, કાળા, ઘટ્ટ, ઝીણા–સૂંવાળા અને લાંબાવાળ વાળો એનો કેશકલાપ છે એવી, પદ્મદ્રહના કમળ ઊપર નિવાસ કરતી અને હિમવંત પર્વતના શિખર ઊપર દિગ્ગજોની વિશાળ અને પુષ્ટ સૂંઢમાંથી નીકળતા પાણીવડે જેણીનો અભિષેક થયા કરે છે એવી ભગવતી લક્ષ્મીદેવીને ત્રિશલા રાણી ચોથે સ્વપ્ને જૂએ છે. ૪

૩૮ પછી વળી, પાંચમે સ્વપ્ને આકાશમાંથી નીચે પડતી માળાને જૂએ છે. મંદારનાં તાજાં ફૂલો ગુંથેલાં હોઇને એ માળા સુંદર લાગે છે, એમાં ચંપો, આસોપાલવ, પુનાગ, નાગકેસર, પ્રિયંગુ, સરસડો, મોગરો, મલ્લિકા, જાઈ, જૂઈ, અંકોલ, કૂજો, કોરંટકપત્ર, મરવો—ડમરો, નવમાલિકા, બકુલ, તિલક, વાસંતીવેલ, સૂર્યવિકાસી કમળો ચંદ્રવિકાસી કમળો, પાટલ, કુંદ, અતિમુક્તક, સહકાર–આંબો એ બધાં કેટલાક વૃક્ષો અને કેટલીક વેલડી—લતા—ઓ તથા કેટલાક ગુચ્છાઓના ફૂલો ગુંથીને એ માળા બનેલી હોવાથી ઘણી જ સુગંધવાળી છે તથા એ માળાની અનોપમ મનોહર સુગંધને લીધે દશે દિશાઓ મહેક મહેક થઈ રહી છે, વળી, એ માળામા તમામ ઋતુમાં ખિલતા સુગંધી ફૂલો ગુંથેલાં છે, અર્થાત્ એમાં છએ ઋતુમા ખિલતાં ફૂલોની માળાઓ મળેલી છે, માળાનો મુખ્યવર્ણ ધોળો છે છતા તેમાં બીજાં બીજાં રંગબેરંગી ફૂલો ભળેલા હોવાથી તે વિવિધ રંગી શોભાયમાન અને મનોહર દીસે છે તથા એમા વિવિધ ભાતો પડે એ રીતે ફૂલો ગોઠવેલાં છે એથી એ અચરજ પમાડે એવી લાગે છે, વળી, એ માળાના ઊપર નીચે આગળ પાછળ એમ બધી બાજુઓમા ગણગણાટ કરતાં ષટ્પદ, મધમાખી અને ભમરાઓના ટોળા મળેલાં છે એથી એ માળાના તમામ ભાગો ગુંજતા જણાય છે એવી એ માળા આકાશમાથી નીચે આવતી દેખાય છે. ૫

૩૯ હવે છઠ્ઠે સ્વપ્ને માતા ચંદ્રને જુએ છે. એ ચંદ્ર ગાયનુ દૂધ, પાણીનાં ફીણ, પાણીનાં બિંદુઓ અને રૂપાનો ઘડો એ બધાની જેવો વર્ણે–રંગે ધોળો છે, શુભ છે, હૃદય અને નયન એ બન્નેને ગમે એવો છે, બરાબર સંપૂર્ણ–પૂરેપૂરો છે, ગાઢાં અને ઘેરાં અધારાંવાળા સ્થળોને અધારા વગરના બનાવનાર એવો એ ચંદ્ર છે તથા પક્ષ પૂરો થતાં એટલે શુકલપક્ષ પૂરો થતાં છેલ્લે દિવસે જેની આનંદ આપનારી તમામ કળાઓ પૂરેપૂરી રીતે ખિલી નીકળે છે એવો, કુમુદના વનોને ખિલવનાર, રાત્રિને શોભાવનાર, ચોકખા કરેલા દર્પણના કાચ જેવો ચમકતો, હંસ સમાન ધોળા વર્ણવાળો, તારા અને

નક્ષત્રોમાં પ્રધાન, તથા તેમને શોભાવનાર, અંધારાંનો શત્રુ, કામદેવના બાણોને ભરવાના ભાથા સમાન, દરિયાનાં પાણીને ઊછાળનારો, દૂમણી અને પતિ વગરની વિરહીસ્ત્રીઓને ચંદ્ર પોતાનાં કિરણોવડે સૂકવી નાખે છે એવો, વળી, એ ચંદ્ર સૌમ્ય અને સુંદર રૂપવાળો છે, વળી વિશાળ ગગનમંડળમાં સૌમ્ય રીતે ફરતો તે, જાણે ગગનમંડળનુ હાલતું ચાલતું તિલક ન હોય એવો, રોહિણીના મનને સુખકર એવો એ રોહિણીનો ભરથાર છે એવા, સારી રીતે ઉલ્લસતા એ પૂર્ણચંદ્રને તે ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નમાં જુએ છે. ૬

૪૦ ત્યાર પછી વળી, અંધારાં પડળોને ફોડી નાખનાર, તેજથી ઝળહળતો, રાતો આસોપાલવ, ખિલેલાં કેસુડાં, પોપટની ચાંચ, ચણોઠીનો અડધો લાલભાગ એ બધાનાં રંગ જેવો લાલચોળ, કમળનાં વનોને ખિલવનાર, વળી, જ્યોતિષચક્ર ઊપર ફરનારો હોવાથી તેના લક્ષણને જણાવનાર, આકાશતળમાં દીવા જેવો, હિમનાં પડળોને ગળે પકડનાર એટલે ગાળી નાખનાર, ગ્રહમંડળનો મુખ્ય નાયક, રાત્રિનો નાશ કરનાર, ઊગતાં અને આથમતાં ઘડીભર બરાબર સારી રીતે જોઇ શકાય એવો, બીજે વખતે જેની સામે જોઇ જ ન શકાય એવા રૂપવાળો, તથા રાત્રિમાં ઝપાટાબંધ દોડતા ચોર જાર વગેરેને અટકાવનાર, ઠંડીના વેગને હઠાવી નાખનાર, મેરુપર્વતની આસપાસ નિરંતર ફેરા ફરનાર, વિશાળ અને ચમકતા ચંદ્ર તારા વગેરેની શોભાને પોતાનાં હજાર કિરણોવડે દાબી દેનાર એવા સૂર્યને માતા સાતમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૭

૪૧ ત્યાર પછી-વળી, ઉત્તમ સોનાના દંડની ટોચ ઉપર બરાબર બેસાડેલો, ભેગાં મળેલાં નીલાં રાતાં પીળાં અને ધોળાં તથા સુવાળાં, વળી, પવનને લીધે લહેરખીઓ લેતાં જેને માથે મોરપીંછાં વાળની પેઠે શોભી રહ્યાં છે એવા ધ્વજને માતા આઠમે સ્વપ્ને જુએ છે, એ ધ્વજ અધિક શોભાવાળો છે. જે ધ્વજને મથાળે-ઉપરના ભાગમાં-સ્ફટિક અથવા તોડેલો શંખ, અંકરત્ન, મોગરો, પાણીનાં બિંદુઓ અને રૂપાનો કળશ એ બધાની જેવા ધોળા રંગનો શોભતો સિંહ શોભી રહેલ છે જાણે કે એ સિંહ ગગનતળને ફાડી નાખવાને ફાળ ભરતો ન હોય એવો દેખાય છે એવો એ ધ્વજ છે તથા એ ધ્વજ, સુખકારી મંદમંદ પવનને લીધે ફરફરી રહેલ છે, ઘણો મોટો છે અને માણસોને એ ભારે દેખાવડો લાગે છે. ૮

૪૨ ત્યાર પછી વળી, ઉત્તમ કંચનની જેવા ઊજળા રૂપવાળો, ચોકખા પાણીથી ભરેલો, ઉત્તમ, ઝગારા મારતી કાંતિવાળો કમળોના જત્થાથી ચારે બાજુ શોભતો એવો રૂપાનો કળશ માતાને નવમે સ્વપ્ને દેખાય છે, તમામ પ્રકારના મંગલના ભેદો એ કળશમાં ભેગા થયેલા છે એવો એ સર્વ મંગલમય છે, ઉત્તમ રત્નોને જડીને બનાવેલા કમળ ઊપર એ કળશ શોભી રહેલ છે, જેને જોતાં જ આંખ ખુશખુશ થઇ જાય છે એવો એ રૂપાળો છે, વળી, એ પોતાની પ્રભાને ચારે કોર ફેલાવી રહ્યો છે, તમામ દિશાઓને

બધી બાજુએ ઊજળી કરી રહ્યો છે, પ્રશસ્ત એવી લક્ષ્મીનુ એ ઘર છે, તમામ પ્રકારનાં દૂષણો વિનાનો છે, શુભ છે, ચમકિલો છે, શોભાવડે ઉત્તમ છે, તથા તમામ ઋતુનાં સુગંધી ફૂલોની માળાઓ એ કળશના કાંઠા ઊપર મૂકેલી છે એવા રૂપાના પૂર્ણકલશને તે માતા જુએ છે. ૯

૪૩ ત્યાર પછી વળી, પદ્મસરોવર નામના સરોવરને માતા દસમા સ્વપ્નમાં જુએ છે, એ સરોવર, ઊગતા સૂર્યનાં કિરણોથી ખિલેલાં હજાર પાંખડીવાળાં—સહસ્રદલ–મોટાં કમળોને લીધે સુગંધિત બનેલ છે, એમાં કમળોનાં રજકણો પડેલાં હોવાથી એનુ પાણી પિંજરા રંગનું એટલે પીળુ તથા રાતું દેખાય છે, એ સરોવરમાં ચારે કોર ઘણા બધા જળચર જીવો ફરી રહ્યા છે, માછલાં એ સરોવરનું અઢળક પાણી પીધા કરે છે, વળી, ઘણું લાંબું પહોળું અને ઊંડું એ સરોવર સૂર્યવિકાસી કમળો, ચંદ્રવિકાસી કુવલયો, રાતાં કમળો, મોટાં કમળો, ઊજળાં કમળો, એવાં અનેક પ્રકારનાં કમળોની વિસ્તાર- વાળી, ફેલાતી વિવિધરંગી શોભાઓને લીધે જાણે કે ઝગારા મારતું હોય એવું દેખાય છે, સરોવરની શોભા અને રૂપ ભારે મનોહર છે, ચિત્તમાં પ્રમોદ પામેલા ભમરાઓ, માતેલી–મત્ત–મધમાખીઓ એ બધાનાં ટોળાં કમળો ઊપર બેસી તેમનો રસ ચૂસી રહ્યાં છે એવા એ સરોવરમાં મીઠો અવાજ કરનારા કલહંસો, બગલાંઓ, ચકવાઓ, રાજહંસો, સારસો ગર્વથી મસ્ત બનીને તેના પાણીનો ઉપયોગ કરે છે તથા વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષીઓનાં નરમાદાનાં જોડકાં એ સરોવરનાં પાણીનો હોંશે હોશે ઉપયોગ કરે છે એવું એ સરોવર કમલિનીનાં પાંદડાં ઉપર બાઝેલાં મોતી જેવાં દેખાતાં પાણીનાં ટીપાંઓ વડે ચિત્રોવાળું દેખાય છે, વળી એ સરોવર, જોનારનાં હૃદયોને અને લોચનોને શાંતિ પમાડે છે એવુ છે એવા અનેક કમળોથી રમણીય દેખાતા એ સરોવરને માતા દસમે સ્વપ્ને દેખે છે. ૧૦

૪૪ ત્યાર પછી વળી, માતા અગિયારમે સ્વપ્ને ક્ષીરોદ સાગરને–દૂધના દરિયાને જુએ છે. એ ક્ષીરોદસાગરનો મધ્યભાગ, જેવી ચંદ્રનાં કિરણોના સમૂહની શોભા હોય તેવી શોભાવાળો છે એટલે અતિઊજળો છે, વળી, એ ક્ષીરોદસાગરમાં ચારે બાજુ પાણીનો ભરાવો વધતો વધતો હોવાથી એ બધી બાજુએ ઘણો ઊંડો છે, એનાં મોજાં ભારે ચપળમાં ચપળ અને ઘણાં ઊંચાં ઊછળતાં હોવાથી એનુ પાણી ડોલ્યા જ કરે છે, તથા જ્યારે ભારે પવનનુ જોર હોય છે ત્યારે પવન એના મોજાંની સાથે જોરથી અથડાય છે તેથી મોજાં જાણે જોરજોરથી દોડવા લાગે છે, ચપળ બને છે, એથી એ સ્પષ્ટ દીસતા તરંગો આમતેમ નાચતા હોય એવો દેખાવ થાય છે તથા એ તરંગો ભયભીત થયા હોય એમ અતિક્ષોભ પામેલા જેવા દેખાય છે એવા એ સોહામણા નિર્મળ ઉદ્ધત કલ્લોલોના મેળાપને લીધે જોનારને એમ જણાય છે કે જાણે ઘડીકમાં એ દરિયો કાંઠા તરફ દોડતો આવે છે અને ઘડીકમાં વળી એ પોતા તરફ પાછો હઠી જાય છે એવો એ ક્ષીરોદસાગર ચમકતો અને રમણીય દેખાય છે, એ દરિયામાં રહેતા મોટા મોટા મગરો, મોટા મોટા મચ્છો, તિમિ, તિમિંગલ, નિરુદ્ધ અને તિલતિલિય નામના જળચરો પોતાનાં

પૂછડાંને પાણી સાથે અફળાવ્યા કરે છે એથી એનાં ચારે બાજુ કપૂરની જેવાં ઊજળાં ફીણ વળે છે અને એ દરિયામાં મોટી મોટી ગંગા જેવી મહાનદીઓના પ્રવાહો ભારે ધસારાબંધ પડે છે, એ વેગથી પડતા પ્રવાહોને લીધે એમાં ગંગાવર્ત નામની ભમરીઓ પેદા થાય છે, એ ભમરીઓને લીધે ભારે વ્યાકુળ થતાં દરિયાનાં પાણી ઊછળે છે, ઊછળીને પાછાં ત્યાં જ પડે છે, ભમ્યા કરે છે–ઘુમરી લે છે, એવાં ઘુમરીમાં ચક્કર ચક્કર ફરતાં એ પાણી ભારે ચંચળ જણાય છે એવા એ ક્ષીરસમુદ્રને શરદઋતુના ચંદ્રસમાન સૌમ્યમુખવાળી તે ત્રિશલા માતા અગિયારમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૧૧

૪૫ ત્યાર પછી વળી, માતા બારમે સ્વપ્ને ઉત્તમ દેવવિમાનને જુએ છે, એ દેવવિમાન ઊગતા સૂર્યમંડલની જેવી ચમકતી કાંતિવાળું છે, ઝળહળતી શોભાવાળું છે, એ વિમાનમાં ઉત્તમ સોનાના અને મહામણિઓના સમૂહમાંથી ઘડેલા ઉત્તમ એક હજાર અને આઠ ટેકા–થાંભલા–મૂકેલા છે તેથી એ ચમકતું દેખાતું વિમાન આકાશને વિશેષ ચમકતું બનાવે છે, એવું એ વિમાન સોનાના પતરામાં જડેલા લટકતા મોતીઓના ગુચ્છાઓથી વિશેષ ચમકિલુ દેખાય છે, તથા એ વિમાનમાં ચળકતી દિવ્યમાળાઓ લટકાવેલી છે, વળી એમાં વૃક, વૃષભ, ઘોડો, પુરુષ, મગર, પક્ષી, સાપ, કિન્નરો, રુરુમૃગો, શરભ, ચમરી ગાય, વિશેષ પ્રકારનાં જંગલી જનાવરો, હાથી, વનની વેલડી, કમળવેલ વગેરેનાં વિવિધ ભાતવાળાં ચિત્રો દોરેલાં છે તથા એમાં ગંધર્વો ગાઇ રહ્યા છે અને વાજાં વગાડી રહ્યા છે તેથી એમના અવાજોથી એ પૂરેપૂરુ ગાજતું દેખાય છે, વળી, પાણીથી ભરેલા વિપુલ મેઘની ગર્જનાના જેવા અવાજવાળા નિત્ય ગાજતા દેવદુંદુભિના મોટા અવાજવડે જાણે આખાય જીવલોકને એ વિમાન ન ભરી દેતું હોય એવું એ ગાજે છે, કાળો અગર, ઉત્તમ કુંદરૂ–કિન્નરૂ, તુરકી ધૂપ વગેરે બળતા ધૂપોને લીધે મઘમઘી રહેલુ એ વિમાન ગંધના ફેલાવાને લીધે મનોહર લાગે છે અને એ નિત્ય પ્રકાશવાળું, ધોળું, ઊજળી પ્રભાવાળું, દેવોથી શોભાયમાન, સુખોપભોગરૂપ એવું ઉત્તમોત્તમ વિમાન તે ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નામાં જુએ છે. ૧૨

૪૬ ત્યાર પછી, માતા ત્રિશલા તેરમે સ્વપ્ને તમામ પ્રકારના રત્નોના ઢગલાને જુએ છે. એ ઢગલો ભોંતળ ઉપર રહેલો છે છતાં ગગનમંડળના છેડાને પોતાના તેજથી ચકચકિત કરે છે, એમાં પુલક, વજ્ર, ઇંદ્રનીલ, સાસગ, કર્કેતન, લોહિતાક્ષ, મરકત, મસારગલ્લ, પ્રવાલ, સ્ફટિક, સૌગંધિક, હંસગર્ભ, અંજન, ચંદ્રપ્રભ વગેરે ઉત્તમ રત્નોનો રાશિ સરસ રીતે ગોઠવાયેલો છે, રત્નોનો એ ઢગલો ઊંચો મેરુપર્વત જેવો લાગે છે, એવાં રત્નોના રાશિ–ઢગલાને તે ત્રિશલા દેવી તેરમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૧૩

૪૭ પછી વળી, ચૌદમે સ્વપ્ને માતા ત્રિશલા અગ્નિને જુએ છે. એ અગ્નિની જ્વાલાઓ ખુબખુબ ફેલાયેલ છે તથા એમાં ધોળું ઘી અને પીળાશ પડતું મધ વારંવાર છંટાતું હોવાથી એમાંથી મુદ્દલ ધૂમાડો નીકળતો નથી એવો એ અગ્નિ ધખધખી રહ્યો

છે, એની ધખધખતી જલતી જ્વાલાઓને લીધે તે સુંદર લાગે છે, વળી, એની નાની મોટી ઝાળો–જ્વાલાઓ–નો સમૂહ એક બીજીમાં મળી ગયા જેવો જણાય છે તથા જાણે કે ઊંચે ઊંચે સળગતી ઝાળોવડે એ અગ્નિ કોઈ પણ ભાગમાં આકાશને પકવતો ન હોય એવો દેખાતો એ અતિશય વેગને લીધે ચંચળ દેખાય છે. તે ત્રિશલા માતા ચૌદમે સ્વપ્ને એવા અગ્નિને જુએ છે. ૧૪

૪૮ એ પ્રમાણે ઊપર વર્ણવ્યાં એવાં એ શુભ, સૌમ્ય, જોતાં પ્રેમ ઊપજે એવાં, સુંદર રૂપવાળાં–રૂપાળાં સ્વપ્નોને જોઈને, કમળની પાખડી જેવાં નેત્રવાળા અને હરખને લીધે અંગ ઊપરનુ જેમનુ રૂંવેરૂંવું ખડું થયેલ છે તેવાં દેવી ત્રિશલા માતા પોતાની પથારીમાં જાગી ગયાં.

જે રાતે મોટા જશવાળા અરિહંત—તીર્થંકર, માતાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવે છે તે રાતે તીર્થંકરની બધી માતાઓ એ ચૌદે સ્વપ્નોને જુએ છે.

૪૯ ત્યાર પછી, આ એ પ્રકારના ઉદાર ચૌદ એવા મહાસ્વપ્નો જોઇને જાગેલી છતી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ભારે હરખ પામી, યાવત્ તેનુ હૃદય આનંદને લીધે ધડકવા લાગ્યુ તથા મેહની ધારાઓથી છંટાયેલ કદંબનુ ફૂલ જેમ ખિલી ઉઠે તેમ તેણીનાં રૂવેરૂવાં આખા શરીરમાં ખિલી ઉઠ્યા એવી એ ત્રિશલા રાણી પોતાને આવેલાં એ સ્વપ્નોને સાધારણ રીતે યાદ કરે છે, એ રીતે બરાબર યાદ કરીને પોતાની પથારીમાથી ઉભાં થાય છે, ઉભાં થઈને પગ મૂકવાના પાદપીઠ—પાવઠા—ઊપર ઊતરે છે, ત્યાં ઊતરીને ધીમેધીમે અચપલપણે વેગ વગરની અને વિલંબ ન થાય એવી રાજહંસ સમાન ગતિએ ચાલતાં જ્યાં ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થનુ શયન છે અને જ્યાં ક્ષત્રિયસિદ્ધાર્થ છે ત્યા આવી પહોચ્યા, આવીને તે પ્રકારની કાનને મીઠી લાગે તેવી, પ્રીતિ પેદા કરે તેવી, મનને ગમે તેવી, મનને પસંદ પડે તેવી, ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવ–શાતિ–કરનારી, ધન્યરૂપ, મંગલ કરનારી એવી સોહામણી રૂડી રૂડી તથા હૃદયંગમ, હૃદયને આલ્હાદ કરે તેવી, પ્રમાણસર મધુર અને મંજુલ ભાષાવડે વાતચિતો કરતાં કરતા તેઓ ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થને જગાડે છે.

૫૦ ત્યાર પછી, ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થની અનુમતિ પામેલાં તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વિવિધ પ્રકારનાં મણિ અને રત્નોને જડીને ભાતીગળ બનાવેલા–ચિત્રવાળા ભદ્રાસનમાં બેસે છે. બેસીને વિસામો લઈ ક્ષોભરહિત બની સુખાસનમાં સારી રીતે બેઠેલા તે ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રત્યે તે તે પ્રકારની ઇષ્ટ યાવત્ મધુર ભાષાવડે વાત કરતા કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યાં:

૫૧ ખરેખર એમ છે કે હે સ્વામી! આજે હું તેવા પ્રકારના ઉત્તમ બિછાનામાં સૂતીજાગતી પડી હતી, તેવામાં ચૌદ સ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઈ. તે ચૌદ સ્વપ્નો હાથી વૃષભ વગેરે હતાં. તો હે સામી! એ ઉદાર એવા ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું કોઇ હું માનુ છું તેમ કલ્યાણરૂપ વિશેષ પ્રકારનુ ફળ હશે?

પ૨ ત્યાર પછી, તે સિદ્ધાર્થ રાજા ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પાસેથી એ વાત સાંભળીને સમજીને હર્ષવાળો અને સંતુષ્ટ ચિત્તવાળો થયો, આનંદ પામ્યો, તેના મનમાં પ્રીતિ થઈ, મન ઘણું પ્રસન્ન થઇ ગયુ, હર્ષને લીધે તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું અને મેહની ધારાથી છંટાયેલ કદંબના સુગંધી ફૂલની પેઠે તેનાં રોમ રોમ ઊભાં થઈ ગયાં. આ રીતે ખુબ રાજી થયેલો સિદ્ધાર્થ તે સ્વપ્નો વિશે એક સામટો સામાન્ય વિચાર કરે છે, તે સ્વપ્નો વિશે એક સામટો સામાન્ય વિચાર કરી પછી તે સ્વપ્નોનો નોખો નોખો વીગતથી વિચાર કરે છે, એ રીતે તે સ્વપ્નોનો નોખો નોખો વીગતથી વિચાર કરીને પછી તે પોતાની સ્વાભાવિક મતિસહિતના બુદ્ધિ વિજ્ઞાન વડે તે સ્વપ્નોના વિશેષ ફળનો નોખો નોખો નિશ્ચય કરે છે, તેમના વિશેષ ફળનો નોખો નોખો નિશ્ચય કરીને તેણે પોતાની ઇષ્ટ યાવત્ મંગળરૂપ, પરિમિત મધુર અને સોહામણી ભાષાવડે વાત કરતાં કરતાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને આ પ્રમાણે કહ્યું:

પ૩ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વપ્નો દીઠાં છે, હે દેવાનુપ્રિયે! તમે કલ્યાણરૂપ સ્વપ્નો દીઠાં છે, એ જ પ્રમાણે તમે જોયેલાં સ્વપ્નો શિવરૂપ છે, ધન્યરૂપ છે, મંગળરૂપ છે, ભારે સોહામણાં છે, એ તમે જોયેલાં સ્વપ્નો આરોગ્ય કરનારાં, તુષ્ટિ કરનારાં, દીર્ઘાયુષ્યનાં સૂચક અને કલ્યાણકારક છે. હે દેવાનુપ્રિયે! તમે મંગલ કરનારાં સ્વપ્નો દીઠાં છે. તે જેમકે, તમે જોયેલાં સ્વપ્નોથી આપણને હે દેવાનુપ્રિયે! અર્થનો લાભ થવો જોઇએ. હે દેવાનુપ્રિયે! ભોગનો લાભ થવો જોઈએ, પુત્રનો લાભ થવો જોઈએ એ જ રીતે સુખનો લાભ અને રાજ્યનો લાભ થવો જોઈએ. ખરેખર એમ છે કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે નવ મહિના બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે ઉપર સાડાસાત રાતદિવસ વીત્યા પછી અમારા કુલમાં ધ્વજ સમાન, અમારા કુલમાં દીવા સમાન એ જ પ્રમાણે કુલમાં પર્વત સમાન અચળ, કુલમાં મુગટ સમાન, કુલમાં તિલક સમાન, કુલની કીર્તિ કરનાર, કુલનો બરાબર નિર્વાહ કરનાર, કુલમાં સૂરજ સમાન, કુલના આધારરૂપ, કુલની વૃદ્ધિ કરનાર, કુલનો જશ વધારનાર, કુલને છાંયો આપનાર વૃક્ષસમાન અને કુલની વિશેષ વૃદ્ધિ કરનાર, એવા પુત્રને જન્મ આપશો. વળી, તે જનમનાર પુત્ર હાથેપગે સુકુમાળ, શરીરે અને પાંચે ઇંદ્રિયોથી પૂરો તથા જરાપણ ખોડ વગરનો હશે. તથા એ, શરીરનાં તમામ ઉત્તમ લક્ષણોથી એટલે હાથપગની રેખાઓ વગેરેથી અને વ્યંજનોથી એટલે તલ, મસ વગેરેથી યુક્ત હશે એના શરીરનુ માન, વજન અને ઉંચાઈ એ પણ બધું બરાબર હશે તથા એ પુત્ર સર્વાંગે સુજાત, સુંદર, ચંદ્રસમાન સૌમ્યકાંતિવાળો, કાંત, પ્રિય લાગે એવો અને દર્શન કરવું ગમે એવો હશે અર્થાત્ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉપર વર્ણવ્યા તેવા ઉત્તમ પુત્રને જનમ આપશો.

પ૪ વળી, તે પુત્ર જ્યારે પોતાનુ બાળપણ પૂરુ કરી ભણીગણી બરાબર ઘડાઈ-તૈયાર થઈ યૌવન અવસ્થાએ પહોંચશે ત્યારે શૂર થશે, વીર થશે, પરાક્રમી થશે, એની પાસે વિશાળ સેના તથા વાહનો વિપુલ થશે, અને તમારો એ પુત્ર રાજ્યનો ધણી એવો રાજા થશે.

માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે જે મહાસ્વપ્નો દીઠાં છે તે બધા ભારે ઉત્તમ છે એમ કહીને યાવત્ બે વાર પણ અને ત્રણ વાર પણ એમ કહીને તે સિદ્ધાર્થ રાજા, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની ભારે પ્રશંસા કરે છે.

૫૫ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી એ વાત સાંભળી–સમજી ભારે હરખાણી, સંતોષ પામી યાવત તેનું હૃદય પ્રફુલ્લ થઈ ગયું અને તે હાથની બન્ને હથેળીની દશે નખ ભેગા થાય એ રીતે મસ્તકમાં શિરસાવર્ત કરવા સાથે અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલી :

૫૬ હે સામી ! એ એ પ્રમાણે છે, હે સામી ! એ તમે કહ્યું તે પ્રમાણે છે, હે સામી ! તમારું કહેણ સાચું છે, હે સામી ! તમારું વચન સંદેહ વિનાનું છે, હે સામી ! હું એ તમારા કથનને વાંછું છું, હે સામી ! મેં તમારા એ કથનને તમારા મુખથી નીકળતાં જ સ્વીકારી લીધું છે, હે સામી ! તમારું મને ગમતું એ કથન મેં ફરી ફરીને વાંછેલ છે, જેમ તમે સ્વપ્નોના એ અર્થને બતાવો છો તેમ એ સાચા છે; એમ કરીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારીને સિદ્ધાર્થ રાજાની રજા લઈ તે વિવિધ પ્રકારના જડેલા મણિ અને રત્નોની ભાતવાળા અદ્‌ભુત ભદ્રાસન ઉપરથી ઊભી થાય છે, ઊભી થઈને ધીમે ધીમે અચપલપણે, ઉતાવળ વગરની, વિલંબ કર્યા વગરની રાજહંસની જેવી ચાલથી ચાલતી એવી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી જ્યાં પોતાનું બિછાનું છે ત્યાં આવી પહોંચે છે, ત્યાં આવી તે એમ કહેવા લાગી :

૫૭ મને આવેલાં તે ઉત્તમ પ્રધાન મંગલરૂપ મહાસ્વપ્નો, બીજાં પાપસ્વપ્નો આવી જવાને લીધે નિષ્ફળ ન બને માટે મારે જાગતું રહેવું જોઈએ એમ કરીને તે, દેવ અને ગુરુજનને લગતી પ્રશંસાપાત્ર મંગલરૂપ ધાર્મિક અને સરસ વાતો વડે પોતાના એ મહાસ્વપ્નોની સાચવણ માટે જાગતી જાગતી રહેવા લાગી છે.

૫૮ ત્યાર બાદ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રભાતના સમયમાં પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દે છે, પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દઈ તે આ પ્રમાણે બોલ્યો : હે દેવાનુપ્રિયે ! આજે બહારની આપણી બેઠકને સવિશેષ રીતે જલદી સજાવવાની છે એટલે કે તેમાં સુગંધી પાણી છાંટવાનું છે, બરાબર સાફ કરીને તેને લિંપવાની છે, ત્યાં ઉત્તમ સુગંધવાળાં પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પો વેરવાના છે, કાળો અગર, ઉત્તમ કિંદરુ અને તુર્કી ધૂપ સળગાવી તે આખી બેઠકને મઘમઘતી કરવાની છે તથા ઊંચે જતા સુગંધને લીધે તેને સુંદર બનાવવાની છે, જ્યાં ત્યાં સુગંધવાળાં ઉત્તમ ચૂર્ણો છાંટી તેને સુગંધ સુગંધ કરી મૂકવાની છે જાણે કે એ, કોઈ સુગંધી વસ્તુની ગોટી–ગોળી જ હોય એવી તેને સજવાની છે, આ બધું ઝટપટ કરો, કરાવો અને કરીને તથા કરાવીને ત્યાં એક મોટું સિંઘાસણ મંડાવો, સિંઘાસણ મંડાવી તમે 'મેં જે જે કહ્યું છે તે બધું કરી નાખ્યું છે' એ રીતે મારી આ આજ્ઞા મને તરત જ પાછી વાળો.

૫૯ ત્યાર પછી, સિદ્ધાર્થ રાજાએ એ પ્રમાણે હુકમ કરેલા તે કૌટુંબિક પુરુષો રાજી રાજી થતા યાવત્ હૃદયમાં ઉલ્લાસ પામતા હાથ જોડીને યાવત્ અંજલિ કરીને 'સામી ! જેવી આપની આજ્ઞા' એમ કરીને રાજાની આજ્ઞાને વિનયપૂર્વકના વચનથી સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞાને વિનયપૂર્વકના વચનથી સ્વીકારીને તેઓ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની પાસેથી બહાર નીકળે છે, બહાર નીકળી જ્યાં બહારની બેઠક છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તરત જ એ બેઠકને સવિશેષપણે સજાવવા મંડી પડે છે એટલે કે તે બેઠકમાં સુગંધી પાણીને છાંટવાથી માંડીને મોટું સિંહાસણ મંડાવવા સુધીની તમામ સજાવટ કરી નાખે છે અને એ બધી સજાવટ પૂરી કરીને તે કૌટુંબિક પુરુષો જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને દશે નખ ભેગા થાય એ રીતે બન્ને હથેળીઓને ભેળી કરી માથા ઉપર શિરસાવર્ત સાથેની અંજલિ કરી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની તે આજ્ઞા પાછી આપે છે એટલે હે સામી ! અમે જેમ તમે ફરમાવેલું તેમ બધું કરી આવ્યા છિયે એમ કહે છે.

૬૦ પછી, વળતે દિવસે સવારના પહોરમાં જ્યારે પોયણાં કોમળપણે પાંદડીએ પાંદડીએ ખીલવા માંડ્યાં છે, હરણાંની આંખો કોમળપણે ધીરે ધીરે ઉઘડવા લાગી છે, ઊજળું પ્રભાત થવા આવ્યું છે, વળી, રાતા અશોકની પ્રભાના પુંજ સમાન, કેસુડાંના રંગ જેવો, પોપટની ચાંચ જેવો અને ચણોઠીના અડધા લાલરંગ જેવો લાલચોળ તથા મોટાં મોટાં જળાશયોમાં ઉગેલાં કમળોને ખિલવનાર હજાર કિરણોવાળો તેજથી ઝળહળતો દિનકર સૂર્ય ઊગી ગયો છે ત્યારે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય બિછાનામાંથી ઊભા થાય છે.

૬૧ બિછાનામાંથી ઊભો થઈને પાવઠા ઉપર ઉતરે છે, પાવઠા ઉપરથી ઊતરીને જ્યાં વ્યાયામશાળા છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને વ્યાયામશાળામાં પ્રવેશ કરે છે, વ્યાયામશાળામાં પ્રવેશ કરીને અનેક પ્રકારના વ્યાયામો કરવા માટે શ્રમ કરે છે, શરીરને ચોળે છે, પરસ્પર એક બીજાનાં હાથ પગ વગેરે અંગોને મરડે છે, મલ્લયુદ્ધ કરે છે અને વિવિધ પ્રકારનાં આસનો કરે છે, એ રીતે શ્રમ કરીને આખે શરીરે અને હાથ પગ ડોક છાતી વગેરે અંગે અંગે થાકી ગયેલા તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને આખે શરીરે અને શરીરના અવયવે અવયવે પ્રીતિ ઉપજાવનારા, સુંઘવા જેવાં સુગંધથી મધમઘતાં, જઠરને તેજ કરનારાં, બળ વધારનારાં, માદક, માંસ વધારનારાં અને તમામ ઈંદ્રિયોને તથા તમામ ગાત્રોને સુખમાં તરબોળ કરે તેવાં, સોવાર અને હજારવાર પકવેલા એવાં શતપાક સહસ્રપાક વગેરે અનેક જાતનાં ઉત્તમ સુગંધવાળાં તેલો ચોપડવામાં આવ્યાં, પછી તળાઈ ઉપર ચામડું પાથરીને તે ઉપર બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને આખે શરીરે અને અવયવે અવયવે માલિશ કરવામાં નિપુણ, હાથે પગે સંપૂર્ણપણે કોમળ તળિયાવાળા સુંવાળા, તેલ ચોપડવામાં, તેલની માલિશ કરવામાં, માલિશ કરેલું તેલ પરસેવા વાટે બહાર કાઢી નાખવામાં જે કોઈ શરીરને ફાયદા છે તે તમામ ફાયદાના બરાબર જાણનારા, સમયના જાણકાર, કોઈપણ કાર્યને વિના વિલંબે કરનારા, શરીરે પટુ, કુશલ, બુદ્ધિવાળા અને થાકને જિતી ગયેલા એવા પુરુષોએ હાડકાંનાં સુખ માટે, માંસનાં સુખ માટે, ચામડીનાં સુખ

માટે તથા રોમેરોમમાં સુખ થાય એ માટે એ ચારે પ્રકારની સુખકર અંગસેવા થાય તે નિમિત્તે તેલ વગેરેની માલિશ કરી અને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયનો તમામ થાક દૂર કરી નાખ્યો એટલે તે વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૨ વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળીને તે જ્યાં સ્નાનઘર છે ત્યાં આવે છે ત્યાં આવીને સ્નાનઘરમાં પેસે છે, સ્નાનઘરમાં પેસીને મોતીથી ભરેલા અનેક જાળિયાંને લીધે મનોહર અને ભોંતળમાં વિવિધ મણિ અને રત્નો જડેલાં છે એવા રમણીય સ્નાન-મંડપની નીચે ગોઠવવામાં આવેલા વિવિધ મણિ અને રત્નોના જડતરને લીધે ભાતવાળા બનેલા અદ્દ્ભુત સ્નાનપીઠ ઉપર સુખે બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને ફૂલોના રસથી ભરેલાં એટલે અત્તર નાખેલાં પાણી વડે, ચંદન વગેરે નાખીને સુગંધવાળા બનાવેલાં પાણી વડે, ઊનાં પાણી વડે, પવિત્ર તીર્થોમાંથી આણેલાં પાણી વડે અને ચોકખાં પાણી વડે કલ્યાણ-કારી ઉત્તમ રીતે સ્નાનવિધિ પ્રમાણે સ્નાન કરાવવામાં કુશળ પુરુષોએ નવરાવ્યો તથા ત્યાં નાતી વખતે બહુપ્રકારનાં રક્ષા વગેરેનાં સેંકડો કૌતુક તેના શરીર ઉપર કરવામાં આવ્યાં એ રીતે કલ્યાણકારી ઉત્તમ પ્રકારનો સ્નાનવિધિ પૂરો થતાં રુંછડાંવાળા, સુવાળા સુગંધિત રાતા અંગોછા વડે તેના શરીરને લુઇ નાખવામાં આવ્યુ. પછી તેણે ચોકખુ, કયાય પણ ફાટયા તુટયા વિનાનું ઘણું કિંમતી ઉત્તમ વસ્ત્ર એટલે ધોતિયુ પહેર્યું, શરીર ઉપર સરસ સુગંધિત ગોશીર્ષ ચંદનનો લેપ કર્યો, પવિત્ર માળા પહેરી તથા શરીર ઉપર કેસર મિશ્રિત સુગંધિત ચૂર્ણ છાંટયું, મણિથી જડેલાં સોનાનાં આભૂષણો પહેર્યાં એટલે અઢાર સરવાળો હાર, નવ સરો અર્ધહાર, ત્રણ સરવાળુ ડોકિયુ. લટકતું ઝૂમણું અને કેડમાં કંદોરો વગેરે પહેરીને એ સુશોભિત બન્યો, વળી, તેણે ડોકમાં આવનારાં તમામ ઘરેણાં પહેર્યાં, આંગળીમાં સુંદર વીંટીઓ પહેરી, ફૂલો ભરાવીને વાળને સુશોભિત બનાવ્યા, ઉત્તમકડાં અને બાજુબંધ પહેરવાથી તેની બન્ને ભુજાઓ સજ્જડ થઇ ગઇ; એ રીતે તે, અધિકરૂપને લીધે શોભાવાળો બન્યો, કુંડળો પહેરવાથી મુખ ચમકવા લાગ્યુ, મુગટ મૂકવાથી માથું દીપતું થયુ, હૃદય હારથી ઢંકાયેલુ હોઇ તે સવિશેષ દેખાવડું થયુ, વીંટીઓ પહેરવાથી પીળી લાગતી આંગળીઓ ચમકવા લાગી, આ બધું પહેર્યા પછી તેણે લાંબા લટકતા કપડાનો ખેસ પોતાના અંગ ઉપર સરસ રીતે નાખ્યો અને છેક છેલ્લે તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે નિપુણ કારીગરે બનાવેલા વિવિધ મણિ સુવર્ણ અને રત્નોથી જડેલાં વિમળ બહુમૂલાં, ચકચકતાં બનાવેલાં, મજબૂત સાંધાવાળાં ઉત્તમ પ્રકારનાં ઘણા સુદર વીરવલયો પહેર્યાં. વધારે વર્ણન શું કરવું? જાણે કે તે રાજા-સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય-સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જ હોય એમ અલંકૃત અને વિભૂષિત બન્યો. આવા સિદ્ધાર્થ રાજાના માથા ઉપર છત્રધરોએ કોરંટના ફૂલોની માળાઓ લટકાવેલુ છત્ર ધર્યું અને સાથે જ તે ધોળાં ઉત્તમ ચામરોથી વીંજવા લાગ્યો, તેને જોતાં જ લોકો ‘જય જય’ એવો મગળનાદ કરવા લાગ્યા એ રીતે સજ્જ થયેલો, અનેક ગણનાયકો, દંડનાયકો, રાજાઓ, ઈશ્વરો-યુવરાજો, રાજાએ પ્રસન્ન થઇને જેમને પટ્ટો બંધાવેલા છે તે તલવરો-રાજસ્થાનીય પુરુષો, મડંબના માલિકો, કૌટુંબિકો,

મંત્રીઓ, મહામંત્રીઓ, ગણકો, દ્વારપાળો, અમાત્યો, ચેટો, પીઠમર્દકો–મિત્ર જેવા સેવકો, કર ભરનારા નગરના લોકો, વેવ્હારિયા લોકો–વાણિયાઓ, શ્રીદેવીના છાપવાળો સોનાનો પટ્ટો માથા ઉપર પહેરનારા શેઠ લોકો, મોટા મોટા સાર્થવાહ લોકો, દૂતો અને સંધિપાળોથી વીંટાયેલો જાણે કે ધોળા મહામેઘમાંથી ચદ્ર નીકળ્યો હોય તેમ તથા ગ્રહો, દીપતાં નક્ષત્રો અને તારાઓ વચ્ચે જેમ ચંદ્ર દીસતો લાગે તેમ તે તમામ લોકોની વચ્ચે દીસતો લાગતો, ચંદ્રની પેઠે ગમી જાય એવો દેખાવડો તે રાજા સ્નાનઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો.

૬૩ સ્નાનઘરમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં બહારની બેઠક છે ત્યાં તે આવ્યો, ત્યાં આવીને સિંઘાસણ ઉપર પૂર્વદિશામાં મુખ રહે એ રીતે બેઠો, બેસીને પોતાથી ઉત્તરપૂર્વના દિશાભાગમાં એટલે ઇશાન ખૂણામાં તેણે ધોળાં કપડાંથી ઢંકાયેલાં તથા જેમની ઉપર સરસવ વેરીને માંગલિક ઉપચાર કરવામાં આવેલ છે એવાં આઠ ભદ્રાસનો મંડાવ્યાં, એમ આઠ ભદ્રાસનો મંડાવીને પછી વળી, પોતાથી બહુ દૂર તેમ બહુ નજિક નહીં એમ વિવિધ મણિ અને રત્નોથી ભરેલો ભારે દેખાવડો મહામૂલો, ઉત્તમનગરમાં બનેલો અથવા ઉત્તમ વીંટણામાંથી બહાર નીકળેલો, પારદર્શક–આરપાર દેખાય એવા આછા કપડામાંથી નીપજાવેલો, સેંકડો ભાતવાળો, વિવિધ ચિત્રોવાળો એટલે વૃક બળદ ઘોડો પુરુષ મગર પક્ષી સાપ કિંનર વિશેષ પ્રકારનો મૃગ અષ્ટાપદ ચમરી ગાય હાથી વનલતા અને કમળવેલ વગેરેની ભાતવાળાં ચિત્રોવાળો એવો બેઠકની અંદર એક પડદો તણાવે છે, એવો પડદો તણાવીને પડદાની અંદર વિવિધ મણિ અને રત્નોથી જડેલું ભાતવાળુ અદ્ભુત, તકિયો અને સુંવાળી કોમળ ગાદીવાળું, ધોળાં કપડાંથી ઢાંકેલું, ઘણું કોમળ, શરીરને સુખકારી સ્પર્શવાળું ઉત્તમ પ્રકારનું એક ભદ્રાસન ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને બેસવા માટે મંડાવે છે.

૬૪ એવું ભદ્રાસન મંડાવીને તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યોઃ હે દેવાનુપ્રિયો! તમે તરત જ જાઓ અને જેઓ અષ્ટાંગમહાનિમિત્તનાં શાસ્ત્રોના અર્થના પારગામી છે, વિવિધ શાસ્રોમાં કુશળ છે તેવા સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને એટલે સ્વપ્નોનુ ફળ કહી શકે તેવા પંડિતોને બોલાવી લાવો.

૬૫ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ જેમને ઉપર કહ્યો એ પ્રમાણેનો હુકમ ફરમાવેલ છે એવા તે કૌટુંબિક પુરુષો રાજી થયા અને તેમનુ હૃદય પ્રફુલ્લિત થયુ તથા તેઓ બે હાથ જોડીને રાજાની આજ્ઞાને વિનયનું વચન બોલીને સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞાને સ્વીકારીને તેઓ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની પાસેથી નીકળ્યા, નીકળીને તેઓ કુંડગ્રામ નગરની વચ્ચોવચ્ચ થતા જ્યાં સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોનાં ઘરો છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને બોલાવે છે.

૬૬ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયના કૌટુંબિક પુરુષોએ બોલાવેલા તે સ્વપ્નલક્ષણ–પાઠકો હર્ષવાળા થયા, તોષવાળા થયા અને યાવત્ રાજી રાજી થવાથી તેમનું હૃદય વેગવાળું

બન્યું. તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો ન્હાયા, બલિકર્મ કર્યું, તેમણે અનેક કૌતુકો એટલે ટીલાંટપકાં અને મંગલકર્મો–પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં.

પછી તેમણે ચોકખાં અને બહાર જવાનાં એટલે રાજસભા વગેરેમાં જવા સારુ પહેરવા જેવાં મંગલરૂપ ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં, વજનમાં ભારે નહીં પણ કિંમતમાં ભારે–મોઘાં ઘરેણાં પહેરીને તેઓએ શરીરને શણગાર્યું અને માથા ઉપર ધોળા સરસવ તથા ધરોને શુકન માટે મૂકીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો પોતપોતાના ઘરોમાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૭ બહાર નીકળીને તેઓ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરની વચ્ચોવચ્ચ થતા જ્યાં સિદ્ધાર્થ રાજાના ઉત્તમ ભવનનુ પ્રવેશદ્વાર છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ બધા ભેગા થાય છે, તેઓ બધા ભેગા થઇ ગયા પછી જ્યાં બહારની બેઠક છે અને જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે ત્યાં તેઓ આવે છે, તેઓ ત્યાં આવીને પોતપોતાના બન્ને હાથ જોડી અંજલિ કરીને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ બોલીને વધાવે છે.

૬૮ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને વંદન કર્યું, તેમનાં પૂજન સત્કાર અને સંમાન કર્યાં પછી તેઓ તેમને માટે અગાઉથી ગોઠવી રાખેલાં એક એક ભદ્રાસનમાં બેસી જાય છે.

૬૯ પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને પડદામાં બેસાડે છે, બેસાડીને હાથમાં ફૂલફળ લઇને વિશેષ વિનય સાથે તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે આ પ્રમાણે કહ્યું:

હે દેવાનુપ્રિયો ! ખરેખર એમ છે કે આજે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી તેવા ઉત્તમ બિછાનામાં સૂતી જાગતી ઉંઘતી ઉઘતી પડેલી હતી તે વખતે આ આ પ્રકારનાં ઉદાર–મોટાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને તે જાગી ગઈ. તે જેમકે, હાથી વૃષભ વગેરેના સ્વપ્નો હતાં. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! એ ઉદાર ચૌદ મહાસ્વપ્નોનુ હું માનુ છુ કે કોઇ વિશેષ પ્રકારનું કલ્યાણકારી ફળ થવું જોઇએ.

૭૦ ત્યારપછી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પાસેથી એ હકીકત સાંભળીને સમજીને રાજી રાજી થયા અને તેમનુ હૃદય પણ પ્રફુલ્લ બન્યુ. તેઓએ એ સ્વપ્નોને પ્રથમ તો સાધારણપણે સમજી લીધાં, પછી તેઓ તેમના વિશે વિશેષ વિચાર કરવા લાગ્યા, એમ કરીને તેઓ પરસ્પર એક બીજા એ વિશે વાતચીત કરવા લાગ્યા–એક બીજાનો મત પૂછવા જાણવા લાગ્યા. એમ કર્યા પછી તેઓ તે સ્વપ્નોનો અર્થ પામી ગયા, તે સ્વપ્નોનો અર્થ તેઓ એક બીજા પરસ્પર જાણી ગયા, એ વિશે એક બીજાએ પરસ્પર પૂછી લીધું, નિશ્ચય ઉપર આવી ગયા અને તે બધા એ સ્વપ્નો વિશે

એક મત થઈ પાકા નિશ્ચય ઉપર આવી ગયા. પછી તેઓ સિદ્ધાર્થ રાજાની સામે સ્વપ્ન શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણભૂત વચનો બોલતા બોલતા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ

૭૧ હે દેવાનુપ્રિય! ખરેખર એમ છે કે અમારાં સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં બેંતાળીશ સ્વપ્નો કહેલાં છે, તથા ત્રીશ મોટાં સ્વપ્નો કહેલાં છે, એમ બધાં મળીને બહોંતેર સ્વપ્નો જણાવેલાં છે. તેમાંથી હે દેવાનુપ્રિય! અરહતની માતાઓ અને ચક્રવર્તીની માતાઓ જ્યારે અરહંત ગર્ભમાં આવેલા હોય છે અને ચક્રવર્તી ગર્ભમાં આવેલા હોય છે ત્યારે એ ત્રીશ મોટાં સ્વપ્નોમાંથી આ ચૌદ મોટાં સ્વપ્નોને જોઈને જાગી જાય છે. તે જેમકે, પહેલો હાથી અને બીજો વૃષભ વગેરે.

૭૨ વાસુદેવની માતાઓ વળી જ્યારે વાસુદેવ ગર્ભમાં આવેલ હોય છે ત્યારે એ ચૌદ મોટાં સ્વપ્નોમાંથી ગમે તે સાત મોટાં સ્વપ્નોને જોઈને જાગી જાય છે.

૭૩ વળી, બળદેવની માતાઓ જ્યારે બળદેવ ગર્ભમાં આવેલ હોય છે ત્યારે એ ચૌદ મોટાં સ્વપ્નોમાંથી ગમે તે ચાર મોટાં સ્વપ્નોને જોઈને જાગી જાય છે.

૭૪ માંડલિક રાજાની માતાઓ વળી, જ્યારે માંડલિક રાજા ગર્ભમાં આવેલ હોય છે ત્યારે એ ચૌદ મોટાં સ્વપ્નોમાંથી ગમે તે એક મહાસ્વપ્નને જોઈને જાગી જાય છે.

૭૫ હે દેવાનુપ્રિય! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ આ એ ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયેલાં છે તો હે દેવાનુપ્રિય! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ એ ઉદાર સ્વપ્નો જોયાં છે, હે દેવાનુપ્રિય! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ યાવત્ મંગલકારક સ્વપ્નો જોયાં છે. તો જેમકે; હે દેવાનુપ્રિય! અર્થનો લાભ થવાનો, હે દેવાનુપ્રિય! ભોગનો લાભ થવાનો, હે દેવાનુપ્રિય! પુત્રનો લાભ થવાનો, હે દેવાનુપ્રિય! સુખનો લાભ થવાનો, હે દેવાનુપ્રિય! રાજ્યનો લાભ થવાનો, હે દેવાનુપ્રિય! એમ ખરેખર છે કે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી નવ માસ બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે ઉપર સાડાસાત દિવસ વીતી ગયા પછી તમારા કુલમાં ધ્વજ સમાન, કુલમાં દીવા સમાન, કુલમાં પર્વત સમાન, કુલમાં મુગટ સમાન, કુલમાં તિલક સમાન તથા કુલની કીર્તિ વધારનાર, કુલમા સમૃદ્ધિ લાવનાર, કુલનો જશ ફેલાવનાર, કુલના આધાર સમાન, કુલમાં વૃક્ષ સમાન અને કુલની વિશેષ વૃદ્ધિ કરનાર એવા તથા હાથે પગે સુકુમાળ, પૂરેપૂરી પાંચ ઇંદ્રિયોવાળા શરીરથી યુક્ત—જરા પણ ખોડખાંપણ વિનાના, લક્ષણ વ્યજન અને ગુણોથી યુક્ત, માન વજન અને ઊંચાઈમાં પૂરેપૂરા, સર્વાંગસુંદર, ચંદ્ર સમાન સૌમ્ય આકારવાળા, મનોહર, જોતાં જ ગમી જાય તેવા સુંદર રૂપવાળા પુત્રને જનમ આપશે.

૭૬ વળી, તે પુત્ર પણ બાળપણ વીતાવ્યા પછી જ્યારે ભણીગણીને પરિપકવ જ્ઞાનવાળો થશે અને યૌવનને પામેલો હશે ત્યારે એ શૂરો વીર અને ભારે પરાક્રમી થશે,

એની પાસે વિશાળ વિસ્તારવાળાં સેના અને વાહનો હશે અને તે, ચારે સમુદ્રના છેડાથી સુશોભિત એવા આ ભૂમંડળનો ચક્રવર્તી રાજ્યપતિ રાજા થશે અથવા ત્રણલોકનો નેતા, ધર્મનો ચક્રવર્તી–ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવનાર એવો જિન થશે. તો હે દેવાનુપ્રિય! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉદાર સ્વપ્નો જોયેલાં છે યાવત્ હે દેવાનુપ્રિય! એ સ્વપ્નો આરોગ્ય કરનારાં, તુષ્ટિ કરાવે એવાં, દીર્ઘ આયુષ્યનાં સૂચક, કલ્યાણ અને મંગળ કરનારાં એવાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ જોયેલાં છે.

૭૭ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો પાસેથી સ્વપ્નોને લગતી એ વાતને સાંભળીને સમજીને રાજી રાજી થઇ ગયો, ખુબ તુષ્ટિ પામ્યો અને હર્ષને લીધે એનુ હૃદય ધડકવા લાગ્યું. તેણે પોતાના બન્ને હાથ જોડીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને આ પ્રમાણે કહ્યું:

૭૮ હે દેવાનુપ્રિયો! જે તમે કહેલ છે એ એમ જ છે, તે પ્રકારે જ છે, એમાં કશી વિતથા નથી જ. હે દેવાનુપ્રિયો! તમારું એ કથન અમે ઇચ્છેલુ જ હતું, સ્વીકારેલું જ હતું, તમારું એ કથન અમને ગમે એવું જ થયુ છે અને અમે એને બરાબર એ રીતે કબુલ કરેલ છે, હે દેવાનુપ્રિયો! એ વાત સાચી છે જે તમોએ કહેલી છે, એમ કરીને તે, એ સ્વપ્નોને લગતી કહેલી બધી હકીકતને વિનય સાથે સારી રીતે સ્વીકારે છે, એમ સ્વીકારીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોનો તેણે ઘણો આદર સત્કાર કર્યો એટલે તેમને વિપુલ ભોજન આપ્યું.

પુષ્પો, સુગંધી ચૂર્ણો, વસ્ત્રો, માળાઓ, ઘરેણાં વગેરે આપીને તેમનો ભારે સત્કાર કર્યો, સંમાન કર્યું, એમ સત્કાર સંમાન કરીને તેણે તેમને આખી જીંદગી સુધી પહોંચે એવું ભારે પ્રીતિદાન આપ્યુ, એવું જીંદગી સુધી પહોંચે એવું ભારે પ્રીતિદાન આપીને તેણે તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને માનભરી વિદાય આપી.

૭૯ પછી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પોતાના સિંઘાસણ ઉપરથી ઉભો થાય છે, સિંઘાસણ ઉપરથી ઉભો થઇને જ્યાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પડદામા બેઠેલા છે ત્યા આવે છે. ત્યા આવીને તેણે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને આ પ્રમાણે કહ્યું:

૮૦ 'હે દેવાનુપ્રિયે!' એમ કહીને સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં બેંતાળીશ સ્વપ્નો કહેલાં છે ત્યાંથી માંડીને 'માંડલિક રાજા ગર્ભમાં આવેલો હોય ત્યારે તેની માતા એ ત્રીશ મહાસ્વપ્નોમાનુ ગમે તે એક મહાસ્વપ્ન જોઇને જાગી જાય છે' ત્યા સુધીની જે બધી હકીકત એ સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોએ કહેલી હતી તે બધી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને કહી સંભળાવે છે.

૮૧ વળી, હે દેવાનુપ્રિયે! તમે તો આ ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયેલા છે, તો 'એ બધાં સ્વપ્નો ભારે મોટાં છે' ત્યાથી માંડીને 'તમે ત્રણ લોકનો નાયક, ધર્મચકને

પ્રવર્તાવનાર એવા જિન થનાર પુત્રને જનમ આપશો' ત્યાં સુધીની તમામ હકીકત ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને કહી બતાવે છે.

૮૨ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી એ વાતને સાંભળીને સમજીને ખુશખુશાલ થઈ ગઈ, ભારે સંતોષ પામી અને રાજીરાજી થવાથી તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. પછી તે, પોતાના બન્ને હાથ જોડીને યાવત્ તે સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારે છે.

૮૩ સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારીને પછી સિદ્ધાર્થ રાજાની રજા મેળવી તેણી વિવિધ મણિ અને રત્નના જડતરને લીધે ભાતિગળ બનેલા અદ્ભુત ભદ્રાસન ઉપરથી ઉભી થાય છે, ઉભી થઈને ઉતાવળ વિના, ચપળતારહિતપણે, વેગ વગર, વિલંબ ન થાય એ રીતે રાજહંસ જેવી ગતિએ તેણી જ્યાં પોતાનુ ભવન છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેણીએ પોતાના ભવનમાં પ્રવેશ કર્યો.

૮૪ જ્યારથી માંડીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને તે જ્ઞાતકુળમાં લાવવામાં આવ્યા છે, ત્યારથી વૈશ્રમણને–કુબેરને–તાબે રહેનારા તિર્યગ્લોકમાં વસનારા ઘણા જૂંભક દેવો ઈંદ્રની આજ્ઞાને લીધે જે આ જુનાં પુરાણાં મહાનિધાનો મળી આવે છે તે તમામને લાવી લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં ઠલવવા લાગ્યા. મળી આવતાં જુનાં પુરાણાં મહાનિધા-નોની–મોટા મોટા ધનભંડારોની–હકીકત આ પ્રમાણે છેઃ એ ધનભંડારોનો હાલ કોઈ ધણીધોરી રહ્યો નથી, એ ધનભંડારોમાં હવે કોઈ વધારો કરનાર રહ્યું નથી, એ ધનભંડારો જેમનાં છે તેમનાં ગોત્રોનો પણ કોઈ હવે હયાત રહ્યો જણાતો નથી તેમ તેમનાં ઘરો પણ પડી ખંડેર પાદર થઈ ગયા જેવાં છે, એ ધનભંડારોના સ્વામીઓનો ઉચ્છેદ જ થઈ ગયેલ છે, એ ધનભંડારોમાં હવે કોઈ વધારો કરનારાનો પણ ઉચ્છેદ જ થઈ ગયેલ છે અને એ ધનભંડારોના માલિકોના ગોત્રોનો પણ ઉચ્છેદ થઇ ગયો છે તથા તેમના ઘરોનુ પણ નામનિશાન સુદ્ધાં રહ્યું જણાતું નથી એવા ધનભંડારો કયાંય ગામડાઓમાં, કયાંય આગરોમાં–ખાણોમાં, કયાંય નગરોમાં, કયાંય ખેડાઓમાં–ધૂળિયા ગઢવાળાં ગામોમાં, કયાંય નગરની હારમાં ન શોભે એવાં ગામોમાં, કયાંય જેમની આસપાસ ચારે બાજુ બબે ગાઉમાં જ કોઇ ગામ હોય છે એવા ગામડાઓમાં–મડંબોમાં, કયાંય જ્યાં જળમાર્ગ છે અને સ્થળમાર્ગ પણ છે એવા બંદરોમાં–દ્રોણમુખોમાં, કયાંય એકલો જળમાર્ગ કે સ્થળમાર્ગ છે એવાં પાટણોમાં, કયાંય આશ્રમોમાં એટલે તીર્થસ્થાનોમાં કે તાપસના મઠોમાં, કયાંય ખળાઓમાં અને કયાંય સંનિવેશોમાં–મોટા મોટા પડાવોનાં સ્થાનોમાં દટાયેલાં હોય છે. વળી, એ ધનભંડારો કયાંય સિંગોડાના ઘાટના રસ્તાઓમાં દટાએલા જડે છે, કયાંય તરભેટાઓમાં, કયાંય ચાર રસ્તા ભેગા થાય એવા ચોકોમાં, કયાંય ચારે બાજુ ખુલ્લી હોય એવાં ચતુર્મુખ સ્થળોમાં એટલે દેવળોનાં કે છત્રીઓનાં સ્થાનોમાં, મોટા મોટા ધોરી રસ્તાઓમાં, ઉજ્જડ ગામડાઓની જગ્યાઓમાં, ઉજ્જડ નગરોની જગ્યાઓમાં,

ગામની અને નગરની ખાળોવાળી જગ્યામાં, હાટો–દુકાનો–જ્યાં હોય તે જગ્યાએ, દેવળો, ચોરાઓ, પાણી પીવાની પરબો અને બાગબગીચાઓની જગ્યાઓમાં, તથા ઉજાણી કરવાની જગ્યાઓમાં, વનોમાં, વનખંડોમાં, મસાણોમાં, સૂનાં ઘરોમા, પર્વતની ગુફાઓમાં, શાંતિઘરોમાં એટલે કે જ્યા બેસીને શાંતિકર્મ કરવામાં આવે છે તેવાં સ્થળોમાં, પર્વતમાં કોરી કાઢેલાં લેણોમાં, સભા ભરવાની જગ્યાઓમાં અને જ્યાં ખેડુતો રહે છે એવા ઘરો-વાળી જગ્યાએ દટાયેલાં હોય છે. તે તમામ ધનભંડારોને જૃંભક દેવો તે તે જગ્યાએથી ખોળી કાઢી લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં ઠલવે છે—મૂકે છે.

૮૫ વળી, જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્ઞાતકુળમાં લાવવામાં આવ્યા તે રાતથી આખું જ્ઞાતકુળ રૂપાથી વધવા માંડયુ, સોનાથી વધવા માંડયુ, ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનથી, ભંડારોથી, કોઠારોથી, નગરથી, અત પુરથી, જન-પદથી અને જશકીર્તિથી વધવા લાગ્યું તેમ જ વિપુલ–અઢોળાં ધન–ગોકુળ વગેરે, કનક, રતન, મણિ, મોતી, દક્ષિણાવર્તશંખ, રાજપટ્ટો–શિલા, પરવાળાં, રાતાં રતન–માણેક એવાં ખરેખરાં સાચુકલાં ધન વગેરે એ જ્ઞાતકુળમાં વધવા લાગ્યાં અને જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર પ્રીતિ આદર સત્કાર પણ ઘણો ઘણો ખુબ વધવા માંડયો.

૮૬ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના માતાપિતાના મનમાં આ આ પ્રકારે વિચાર ચિંતવન અભિલાષરૂપ મનોગત સંકલ્પ આવ્યો કે, જ્યારથી અમારો આ દીકરો કૂખમાં ગર્ભપણે આવેલ છે ત્યારથી અમે હિરણ્ય–ચાંદી–થી વધિયે છિયે, સોનાથી વધિયે છિયે, એ જ રીતે ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનોથી, ધનભંડારથી, કોઠારથી, પુરથી, અતઃપુરથી, જનપદથી તથા જશકીર્તિથી વધિયે છિયે તથા અઢોળાં ધન, કનક, રતન, મણિ, મોતી, શંખો, શિલા, પરવાળાં અને માણેક વગેરે ખરેખરુ સાચુ ધન અમારે ત્યાં વધવા માંડયુ છે તથા અમારા આખા જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર એક બીજામાં પ્રીતિ ખુબ ખુબ વધી ગઈ છે અને એક બીજા તરફનો આદર સત્કાર પણ ભારે વધવા લાગ્યો છે તેથી જ્યારે અમારો આ દીકરો જનમ લેશે ત્યારે અમે આ દીકરાનું એ બધી વૃદ્ધિને મળતું આવે એવું, એના ગુણોને અનુસરતું, એના ગુણોથી ઉપજાવેલુ એવું નામ વર્ધમાન (વર્ધમાન એટલે વધતો વધતો) કરીશું.

૮૭ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માતા તરફ પોતાની ભક્તિ બતાવવા માટે એટલે ગર્ભમાં પોતે હલેચલે તો માતાને દુ ખ થાય એમ સમજી માતાને પોતાના હલનચલનથી દુઃખ ન થાય તે માટે નિશ્ચલ થઈ ગયા, જરા પણ હલતા બંધ થઇ ગયા, અકંપ બની ગયા, એમણે પોતાનાં અંગો અને ઉપાગો સંકોડી લીધાં અને એ રીતે એ, માતાની કૂખમાં પણ અત્યંત ગુપ્ત થઇને રહેવા લાગ્યા.

૮૮ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના મનમાં આ આ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો કે મારો તે ગર્ભ હરાઇ ગયો છે, મારો તે ગર્ભ મરી ગયો છે. મારો તે ગર્ભ ચુઈ ગયો

છે, અને મારો તે ગર્ભ ગળી ગયો છે. કારણ કે મારો એ ગર્ભ પહેલાં હલતો હતો હવે હલતો નથી. એમ વિચારીને તે કલુષિત વિચારવાળી ચિંતા ને શોકના દરિયામાં ડૂબી ગઈ. હથેળી ઉપર મોઢું રાખીને આર્તધ્યાનને પામેલી તે ભૂમિ ઉપર નીચી નજર કરીને ચિંતા કરવા લાગી છે. અને તે સિદ્ધાર્થ રાજાનું આખું ઘર પણ શોક છાએલું થઈ ગયુ છે. એટલે કે જ્યાં પહેલાં મૃદંગો, વીણાઓ વગેરે વાદ્યો વાગતાં હતાં, લોકો રાસ લેતા હતા, નાટકીયાઓ નાટક કરતા હતા, બધે વાહ વાહ થઈ રહી હતી, ત્યાં હવે બધું સૂમસામ થઈ ગયુ છે, અને એ આખું ઘર ઉદાસ થઈ ગયેલુ રહે છે.

૮૯ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માતાના મનમાં થયેલો આ આ પ્રકારનો વિચાર–ચિંતવન–અભિલાષારૂપ–મનોગત–સંકલ્પ–જાણીને પોતે પોતાના શરીરના એક ભાગથી કંપે છે.

૯૦ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી રાજી રાજી થઇ ગઇ, તુષ્ટ થઇ ગઇ અને રાજી થવાને લીધે એનુ હૃદય ધડકવા લાગ્યુ, એવી રાજી થયેલી તે આ પ્રમાણે બોલી ખરેખર મારો ગર્ભ હરાયો નથી, યાવત્ મારો ગર્ભ ગળ્યો પણ નથી, મારો ગર્ભ પહેલાં હલતો નહોતો તે હવે હલવા લાગ્યો છે. એમ કરીને તે ખુશ થયેલી અને સંતોષ પામેલી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી એમ રહેવા લાગે છે.

૯૧ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ગર્ભમાં રહેતાં રહેતાં જ આ જાતનો અભિગ્રહ–નિયમ સ્વીકારે છે, કે જ્યાં સુધી માતા–પિતા જીવતાં હોય ત્યાં સુધી મારે મુંડ થઈને ઘરવાસ તજીને અનગારીપણાની દીક્ષા લેવાનું ખપે નહિ.

૯૨ પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી નહાઈ, બલિકર્મ કર્યું, કૌતુક અને મંગલ પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં. તમામ અલંકારોથી ભૂષિત થઇને તે ગર્ભને સાચવવા લાગી એટલે કે તેણીએ અતિશય ઠંડાં, અતિશય ઊનાં, અતિશય તીખાં, અતિશય કડવાં, અતિશય તુરાં, અતિશય ખાટાં, અતિશય ગળ્યાં, અતિશય ચીકણાં, અતિશય લૂખાં, અતિશય ભીનાં, અતિશય સૂકાં ભોજન, વસ્ત્ર, ગંધ અને માળાઓ તજી દીધાં અને ઋતુને યોગ્ય સુખ આપે એવાં ભોજન, વસ્ત્ર, ગંધ અને માળાઓ ધારણ કરતી તે રોગ વગરની, શોક વગરની, મોહ વગરની, ભય વગરની અને ત્રાસ વગરની બનીને રહેવા લાગી તથા તે ગર્ભ માટે જે કાંઈ હિતકર હોય તેનો પણ પરિમિત રીતે પથ્યપૂર્વક ગર્ભનુ પોષણ થાય એ રીતે ઉપયોગ કરવા લાગી તથા ઉચિત સ્થળે બેસીને અને ઉચિત સમય જાણીને ગર્ભને પોષે એવો આહાર લેતી તે દોષ વગરના કોમળ એવાં બિછાનાં ને આસનો વડે એકાંતમાં સુખરૂપે મનને અનુકૂળ આવે એવી વિહારભૂમિમાં રહેવા લાગી. એને પ્રશસ્ત દોહદો થયા. તે દોહદો સંપૂર્ણ રીતે પૂરવામાં આવ્યા. એ દોહદોનું પૂરું સન્માન જાળવવામાં આવ્યુ, એ દોહદોનું જરાપણ અપમાન થવા દેવામાં ન આવ્યું. એ રીતે તેનું પૂર્ણ

વાંછિત સિદ્ધ થવાથી દોહદો શમી ગયા છે. અને હવે દોહદ થતા અટકી ગયા છે એવી તે સુખે સુખે ટેકો લઈને બેસે છે, સૂવે છે, ઉભી રહે છે, આસન ઉપર બેસે છે, પથારીમાં આળોટે છે, એ રીતે તે, તે ગર્ભને સુખે સુખે ધારણ કરે છે.

૯૩ તે કાલે તે સમયે ગ્રીષ્મઋતુ ચાલતી હતી તેનો જે તે પ્રથમ માસ એટલે ચૈત્ર માસ અને તે ચૈત્ર માસનો બીજો પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો શુદ્ધ પક્ષ પ્રવર્તતો હતો, તે ચૈત્ર માસના શુદ્ધ પક્ષનો તેરમો દિવસ એટલે ચૈત્ર શુ૦ દિ૦ તેરશને દિવસે બરાબર નવ મહિના તદ્દન પૂરા થયા હતા અને તે ઉપર સાડાસાત દિવસ વીતી ગયા હતા, ગ્રહો બધા ઉચ્ચ સ્થાનમાં આવેલા હતા, ચદ્રનો પ્રથમ યોગ ચાલતો હતો, દિશાઓ બધી સૌમ્ય, અંધકાર વિનાની અને વિશુદ્ધ હતી, શુકનો બધા જયવિજયના સૂચક હતા, પવન જમણી તરફનો અનુકૂળ અને ભોને અડીને ધીરે ધીરે વાતો હતો, મેદિની બરાબર ધાન પાકી જવા ઉપર આવવાને લીધે નીપજેલી હતી, દેશના તમામ લોકો પ્રમોદવાળા બની રમતગમતમાં ગુલતાન હતા તેવે સમયે લગભગ મધરાતનો વખતે હસ્તોત્તરા નક્ષત્રનો એટલે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ આરોગ્ય આરોગ્ય-પૂર્વક પુત્રને જનમ આપ્યો.

૯૪ જે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જનમ્યા તે રાત, ઘણા દેવો અને દેવીઓ નીચે આવતા તથા ઉપર જતા હોવાથી ભારે ઘોઘાટવાળી અને કોલાહલવાળી પણ હતી

૯૫ જે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જનમ્યા તે રાતે કુબેરની આજ્ઞામા રહેતા તિરછા લોકમા વસતા ઘણા જૃંભક દેવોએ સિદ્ધાર્થરાજાના ભવનમાં હિરણ્યનો વરસાદ અને સુવર્ણનો વરસાદ, રતનોનો વરસાદ અને વજ્રોનો વરસાદ, વસ્ત્રોનો વરસાદ અને ઘરેણાનો વરસાદ, પાદડાનો વરસાદ અને ફૂલોનો વરસાદ, ફળોનો વરસાદ અને બીજોનો વરસાદ, માળાઓનો વરસાદ અને સુગંધોનો વરસાદ, વિવિધ રંગોનો વરસાદ અને સુગંધિત ચૂર્ણોનો વરસાદ વરસાવ્યો, વસુધારા વરસાવી એટલે ધનનો રેલમછેલ વરસાદ વરસાવ્યો.

૯૬ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય, ભવનપતિ વાનવ્યંતર જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવોએ તીર્થંકરનો જન્માભિષેક મહિમા કર્યા પછી, સવારના પહોરમા નગરના રખેવાળોને બોલાવે છે, નગરના રખેવાળોને બોલાવીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યો :

૯૭ તરત જ હે દેવાનુપ્રિયો! કુંડપુર નગરની જેલને સાફ કરી નાખો એટલે તમામ બંદીવાનોને છોડી મૂકી જેલને ખાલીખમ ચોકખી કરી નાખો, જેલને સાફ કર્યા પછી તોલમાપને-માપા અને તોલાને-વધારી દ્યો, તોલમાપને વધાર્યા પછી કુંડપુર નગરનાં અંદર અને બહાર પાણી છંટાવો, સાફ કરાવો અને લિંપાવો-ગુંપાવો. કુંડપુર નગરના સિંગોડાના ઘાટના રસ્તાઓમાં, તરભેટાઓમા, ચોરસ્તાઓમા ચારે બાજુ ખુલ્લા દેવળોમા, ધોરી

માર્ગોમાં અને બીજા અવરજવરના રસ્તાઓમાં તમામ ઠેકાણે પાણી છંટાવો, ચોકખું કરાવો અને જ્યાં ત્યા તમામ શેરીઓમાં તથા તમામ બજારોમાં પાણી છંટાવો, સાફસૂફ કરાવો, તે તમામ ઠેકાણે જોવા આવનારા લોકોને બેસવા માટે ઉપરાઉપર માંચડા બંધાવો, વિવિધ રંગથી સુશોભિત ધજા અને પતાકાઓ બંધાવો, આખા નગરને લિંપાવો, ધોળાવો અને સુશોભિત બનાવો, નગરનાં ઘરોની ભીંતો ઉપર ગોશીર્ષ ચંદનના, સરસ રાતા ચંદનના તથા દર્દર ચંદનના પાંચ આંગળી ઉઠેલી દેખાય એવા થાપા લગાડાવો, ઘરની અંદર ચોકમા ચંદનના કલશ મુકાવો, બારણે બારણે ચંદનના ઘડા લટકાવેલાં સરસ તોરણો બંધાવો, જ્યાં ત્યાં શોભે એ રીતે જમીનને અડે એવી લાંબી લાંબી ગોળ માળાઓ લટકાવો, પાંચે રંગનાં સુંદર સુગંધી ફૂલોના ઢગલા કરાવો—ફૂલો વેરાવો, ફૂલોના ગુચ્છા મુકાવો, ઠેકઠેકાણે બળતા કાળો અગર ઉત્તમ કુંદરુ અને તુર્કી ધૂપની સુગંધિત વાસથી આખા નગરને મઘમઘતું કરી મેલો—ઉંચે ચડતી ધૂપની વાસથી નગર મહેકી રહે એવું કરો —સુગંધને લીધે ઉત્તમ ગંધવાળું કેમ જાણે ગંધની ગુટિકા હોય એવું મઘમઘતું બનાવો તથા ઠેકઠેકાણે નગરમાં નટો રમતા હોય, નાચનારા નાચ કરતા હોય, દોરડા ઉપર ખેલ કરનારા દોરડાના ખેલો બતાવતા હોય, મલ્લો કુસ્તી કરતા હોય, મુષ્ટિથી કુસ્તી કરનારા મૂઠિથી કુસ્તી કરતા હોય, વિદૂષકો લોકોને હસાવતા હોય, કૂદનારા પોતાની કૂદના ખેલો બતાવતા હોય, કથાપુરાણીઓ કથાઓ કરીને જનમનરંજન કરતા હોય, પાઠક લોકો સુભાષિત બોલતા હોય, રાસ લેનારાઓ રાસ લેતા હોય, ભવિષ્ય જોનારા ભવિષ્ય કહેતા હોય, મોટા વાંસડા ઉપર ખેલનારા વાંસના ખેલો કરતા હોય, મંખલોકો, હાથમાં ચિત્રના પાટિયાં રાખીને ચિત્ર બતાવતા હોય, તૂણી લોકો તૂણ નામનુ વાજું વગાડતા હોય, વીણા વગાડનારાઓ વીણા વગાડતા હોય, તાલ દઈને નાટક કરનારાઓ નાટક દેખાડતા હોય, એ રીતે જનમનના રંજન માટે નગરમા ઠેકઠેકાણે ગોઠવણ કરો અને કરાવો. ઉપર કહેલી એવી તમામ ગોઠવણ કરીને એટલે કે નગરને સુશોભિત કરવાથી માંડીને લોકરંજન કરવા સુધીની તમામ ગોઠવણ કરો અને કરાવો, એવી ગોઠવણ કરીને ને કરાવીને હજારો યૂપો અને હજારો સાંબેલાઓને ઉંચા મૂકાવો એટલે કે યૂપોથી ને સાંબેલાથી થતી હિંસાને અટકાવો અને એ હિંસાને અટકાવીને મારી આ આજ્ઞાને પાછી આપો એટલે કે મેં જે ઉપર કહ્યુ છે તે બધું તમે કરી આવ્યા છો એમ તમે મારી પાસે આવીને જણાવો.

૯૮ ત્યાર પછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ જેમને ઉપરનો હુકમ ફરમાવ્યો છે એવા નગરગુપ્તિકો એટલે નગરની સંભાળ લેનારાઓ રાજીરાજી થયા, સંતોષ પામ્યા અને યાવત્ ખુશ થવાને લીધે તેમના હ્રદય પ્રફુલ્લ થયાં. તેઓ પોતાના બન્ને હાથ જોડીને સિદ્ધાર્થ રાજાના હુકમને વિનયપૂર્વક સ્વીકારીને તરત જ કુંડપુર નગરમાં સૌથી પહેલું જેલને ખાલી કરવાનુ કામ કરે છે. અને એ કામથી માંડીને છેક છેલ્લાં સાંબેલાં ઉંચા મૂકવાનાં કામ સુધીના સિદ્ધાર્થ રાજાએ ફરમાવેલાં બધાં કામો કરીને જ્યાં સિદ્ધાર્થ રાજા છે ત્યાં તે નગરગુપ્તિકો જાય છે. જઈને પોતાના બન્ને હાથ જોડીને અને માથામાં

અંજલી કરીને સિદ્ધાર્થ રાજાને એનો એ હુકમ પાછો આપે છે. એટલે કે આપે કહેલું બધુ અમે કરી આવ્યા છીએ એમ જણાવે છે.

૯૯ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા જ્યાં અખાડો છે એટલે કે જાહેર ઉત્સવ કરવાની જગ્યા છે ત્યાં આવે છે. આવીને યાવત્ પોતાના તમામ અંતઃપુર સાથે તમામ પ્રકારનાં પુષ્પો, ગંધો, વસ્ત્રો, માળાઓ અને અલંકારોથી વિભૂષિત થઇને તમામ પ્રકારનાં વાજાંઓ વગડાવીને મોટા વૈભવ સાથે, મોટી દ્યુતિ સાથે, મોટાં લશ્કર સાથે, ઘણા વાહનો સાથે, મોટા સમુદાય સાથે અને એક સાથે વાગતાં અનેક વાજાંઓના અવાજ સાથે એટલે કે શંખ, માટીનો ઢોલ, ભેરી, ઝાલર, ખરમુખી, હુડુક, ઢોલકું, મૃદંગ અને દુંદુભી વગેરે વાજાઓના અવાજ સાથે દસ દિવસ સુધી પોતાની કુળમર્યાદા પ્રમાણે ઉત્સવ કરે છે. એ ઉત્સવ દરમ્યાન નગરમાં દાણ લેવાનુ બંધ કરવામા આવ્યુ છે, કર લેવાનો છોડી દેવામાં આવ્યો છે, જેને જે જોઈએ તે કિંમત વગર ગમે તે દુકાનેથી મેળવી શકે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. ખરીદવા વેચવાનું બંધ કરવામા આવ્યુ છે. કોઇ પણ જગ્યાએ જપ્તી કરનારા રાજપુરુષોનો પ્રવેશ અટકાવી દેવામાં આવ્યો છે. રાજા તમામ લોકોનુ દેવુ ચૂકવી આપે છે તેથી કોઇને દેવું કરવાની જરૂર ન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામા આવી છે. એ ઉત્સવમાં અનેક અપરિમિત પદાર્થો ભેગા કરવામાં આવ્યા છે. એવો એ ઉત્કૃષ્ટ ઉત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો છે. તથા એ ઉત્સવ દરમ્યાન કોઇનો થોડો કે વધુ દંડ કરવામા આવતો નથી. અને જ્યાં ત્યા ઉત્તમ ગણિકાઓ અને નાટકીયાઓનો નાચ ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે તથા જ્યા ત્યાં અનેક તમાશા ગોઠવવામા આવ્યા છે અને મૃદંગોને નિરંતર વગાડવામા આવે છે. એ ઉત્સવ દરમ્યાન માળાઓને તાજી—કરમાયા વિનાની રાખવામાં આવી છે. અને નગરના તેમજ દેશના તમામ માણસોને પ્રમુદિત કરવામાં આવ્યા છે. અને તેઓ દશે દિવસ રમતગમતમા ગુલતાન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૧૦૦ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા દશ દિવસનો એ ઉત્સવ ચાલતો હતો તે દરમિયાન સેંકડો, હજારો અને લાખો યાગોને—દેવપૂજાઓને, દાયોને—દાનોને અને ભાગોને દેતો અને દેવરાવતો તથા સેંકડો, હજારો અને લાખો લંભોને—વધામણાને સ્વીકારતો સ્વીકરાવતો એ પ્રમાણે રહે છે.

૧૦૧ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં માતાપિતા પહેલે દિવસે કુલપરંપરા પ્રમાણે પુત્રજન્મ નિમિત્તે કરવામાં આવતું અનુષ્ઠાન કરે છે, ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર અને સૂર્યના દર્શનનો ખાસ ઉત્સવ કરે છે, છટ્ઠે દિવસે જાગરણનો ઉત્સવ એટલે રાતિજગો કરે છે, અગ્યારમો દિવસ વીતી ગયા પછી અને સુવાવડનાં તમામ કાર્યો પૂરા થયા પછી જ્યારે બારમો દિવસ આવી પહોચે છે ત્યારે ઘણા બહોળા પ્રમાણમા ભોજન, પીણા, વિવિધ ખાવાની અને વિવિધ સ્વાદ કરવાની ચીજો તૈયાર કરાવે છે, ભોજન વગેરેને તૈયાર કરા-

વીને પોતાનાં મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારોને તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોને આમંત્રણો આપે છે–પુત્રજન્મસમારંભમાં આવવાનાં નોંતરાં મોકલે છે. એમ આમંત્રણો આપીને એ બધા આવી ગયા પછી એ સૌ ન્હાયા, એ બધાએ બલિકર્મ કર્યાં, ટીલાંટપકાં અને દોષને નિવારનારાં મંગળરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં, ચોકખાં અને ઉત્સવમાં જવા યોગ્ય મંગળમય વસ્ત્રોને ઉત્તમ રીતે પહેર્યાં અને ભોજનનો સમય થતાં ભોજનમંડપમાં તેઓ બધા આવી પહોંચ્યા, ભોજન–મંડપમાં આવ્યા પછી તેઓ બધા ઉત્તમ સુખાસનમાં બેઠા અને પછી તે પોતાનાં મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારો સાથે તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયો સાથે તે બહોળા ભોજન, પીણાં, વિવિધ ખાવાની અને વિવિધ સ્વાદ કરવાની વાનીઓનો આસ્વાદ લેતાં, વધારે સ્વાદ લેતાં, જમતાં અને એક બીજાને આપતાં રહે છે અર્થાત્ ભગવાનનાં માતાપિતા પોતાનાં પુત્રજન્મનો ઉત્સવ કરતાં આ પ્રકારનો ભોજનસમારંભ કરતાં રહે છે.

૧૦૨ જમી ભોજન કરી પરવાર્યા પછી ભગવાનનાં માતાપિતા તેઓ બધા સાથે બેઠકની જગ્યામાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ ચોકખા પાણી વડે કોગળા કરીને દાંત અને મુખને ચોકખાં કરે છે, એ પ્રમાણે પરમશુચિ થયેલા માતાપિતા ત્યાં આવેલા પોતાના મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો તથા પોતાની સાથે સંબધ ધરાવનારા પરિવા-રોને અને જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોને બહોળાં ફૂલો વસ્ત્રો, ગંધો—સુગંધી અત્તરો, માળાઓ અને આભૂષણો આપીને તે બધાંનો સત્કાર કરે છે, તે બધાંનું સન્માન કરે છે. તે બધાંનાં સત્કાર અને સન્માન કરીને તે જ મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારોની તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોની આગળ ભગવાનનાં માતાપિતા આ પ્રમાણે બોલ્યા:

૧૦૩ પહેલાં પણ હે દેવાનુપ્રિયો! અમારો આ દીકરો જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે અમને આ આ પ્રકારનો વિચાર ચિંતન યાવત્ મનોગત પેદા થયો હતો કે જ્યારથી માંડીને અમારો આ દીકરો કૂખમાં ગર્ભપણે આવેલ છે ત્યારથી માંડીને અમે હિરણ્યવડે વધીએ છીએ, સુવર્ણવડે ધનવડે યાવત્ સાવટાવડે તથા પ્રીતિ અને સત્કારવડે ઘણાઘણા વધવા માંડયા છીએ અને સામંતરાજાઓ અમારે વશ થયેલા છે. તેથી કરીને જ્યારે અમારો આ દીકરો જનમ લેશે ત્યારે અમે એ દીકરાનુ એને અનુસરતું એના ગુણને શોભે એવું ગુણનિષ્પન્ન યથાર્થ નામ 'વર્ધમાન' એવું પાડશું તો હવે આ કુમાર 'વર્ધમાન' નામે થાઓ એટલે આ કુમારનુ નામ અમે 'વર્ધમાન' એવું પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ.

૧૦૪ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાશ્યપ ગોત્રના હતા. તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે તે જેમકે—તેમનુ માતાપિતાએ પાડેલું પહેલુ નામ વર્ધમાન, સ્વાભાવિક સ્મરણ શક્તિને લીધે તેમનુ બીજું નામ શ્રમણ એટલે સહજ સ્ફુરણ શક્તિને

લીધે તેઓએ તપ વગેરે કરીને સાધનાનો પરિશ્રમ કરેલ છે એથી તેમનુ બીજું નામ શ્રમણ અને કોઇ આકસ્મિક ભય ઊભો થતાં કે ભયાનક ક્રૂર સિંહ વગેરે જંગલી જનાવરોનો ભય આવતાં એઓ તદ્દન અચલ રહેનારા છે—જરાપણ પોતાના સંકલ્પથી ડગતા નથી એવા અકંપ છે, ગમે તેવા પરીષહો એટલે- ભૂખ તરશ વગેરેના સંકટો આવતા તથા ઉપસર્ગો એટલે બીજાઓ તરફથી ગમે તેવા શારીરિક સંકટો આવતા લેશ પણ ચલિત થતા નથી, એ પરીષહોને અને ઉપસર્ગોને ક્ષમાવડે શાંતચિત્તે બરાબર સહન કરવામા સમર્થ છે, ભિક્ષુઓની પ્રતિમાઓના પાળનારા છે, ધીમાન છે, શોક અને હર્ષ આવતા તે બન્નેને સમભાવે સહન કરનારા છે તે તે સદ્ગુણોના ભાજન છે અને ભારે શક્તિ ધરાવનારા છે માટે દેવોએ તેમનુ ત્રીજુ નામ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કર્યું છે.

૧૦૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતા કાશ્યપ ગોત્રના હતા, તેમના ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે : તે જેમકે, સિદ્ધાર્થ, સેજ્જસ-શ્રેયાસ અને જસંસ-યશસ્વી.

૧૦૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની માતા વાસિષ્ઠ ગોત્રનાં હતા, તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છેઃ તે જેમકે; ત્રિશલા અથવા વિદેહદિન્ના અથવા પ્રિયકારિણી.

૧૦૭ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતૃવ્ય એટલે કાકા સુપાસ નામે હતા, મોટા ભાઈનુ નામ નંદિવર્ધન હતું, બહેનનું નામ સુદસણા હતું અને તેમના પત્નીનુ નામ યશોદા હતું અને એમનું ગોત્ર કૌડિન્ય હતું.

૧૦૮ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં દીકરી કાશ્યપ ગોત્રનાં હતાં, તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છેઃ તે જેમકે, અણોજ્જા અથવા પ્રિયદર્શના.

૧૦૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના દૌહિત્રી—દીકરીના દીકરી કાશ્યપગોત્રના હતાં. તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે તે જેમકે, શેષવતી અથવા જસ્સવતી—યશસ્વતી.

૧૧૦ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દક્ષ હતા, એમની પ્રતિજ્ઞા દક્ષ—દઢાપણુ ભરેલી—હતી, એ પોતે ભારે રૂપાળા હતા, સર્વગુણસપન્ન હતા, અને ભદ્ર તથા વિનયવાળા હતા પ્રખ્યાત હતા અથવા જ્ઞાતવંશના હતા, જ્ઞાતવંશના પુત્ર હતા અથવા જ્ઞાતવંશના રાજા સિદ્ધાર્થના પુત્ર હતા, જ્ઞાતવંશના કુળમાં ચદ્રસમાન હતા, વિદેહ હતા એટલે એમનો દેહ બીજાઓના દેહ કરતાં બાંધામાં વિશેષ પ્રકારના જુદા બાધાવાળો હતો, વિદેહદિન્ન એટલે વિદેહદિન્ના—ત્રિશલા માતા—ના તનય હતા, વિદેહજચ્ચ એટલે ત્રિશલા માતાના શરીરથી જન્મેલા હતા, વિદેહસૂમાલ હતા એટલે ગૃહસ્થાવાસમા ભારે સુકોમળ હતા અને ત્રીશ વરસ સુધી ગૃહસ્થાવાસ કરીને પોતાનાં માતાપિતા દેવગત થયા ત્યાર પછી પોતાનાં વડિલ મોટા પુરૂષોની અનુજ્ઞા મેળવીને પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી થતાં છતા ફરી પણ લોકાંતિક જીતકલ્પી દેવોએ તે પ્રકારની ઈષ્ટ, મનોહર, સાંભળવી પ્રિય લાગે એવી, મનને ગમતી,

મનને ખુશ કરનારી, ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્યરૂપ, મંગળરૂપ, પરિમિત, મધુર અને શોભાવાળી તથા હૃદયગમ, હૃદયને આલ્હાદ ઉપજાવનારી, ગંભીર અને પુનરુક્તિ વગરની વાણીવડે ભગવાનને નિરંતર અભિનંદન આપ્યાં અને તેમની–ભગવાનની–ખુબ સ્તુતિ કરી, એ રીતે અભિનંદન આપતા તથા તેમની ખુબ સ્તુતિ કરતા તે દેવો આ પ્રમાણે બોલ્યા: હે નંદ! તારો જય થાઓ જય થાઓ, હે ભદ્ર! તારો જય થાઓ જય થાઓ, તારુ ભદ્ર થાઓ, હે ઉત્તમોત્તમ ક્ષત્રિય–હે ક્ષત્રિયનરપુંગવ! તારો જય થાઓ જય થાઓ, હે ભગવંત લોકનાથ! તું બોધ પામ, આખા જગતમા તમામ જીવોને હિત સુખ અને નિઃશ્રેયસ કરનારુ તું ધર્મતીર્થ–ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવ, એ ધર્મચક્ર આખા જગતમાં તમામ જીવોને હિત સુખ અને નિઃશ્રેયસ કરનારું થશે એમ કહીને તે દેવો 'જય જય' એવો નાદ કરે છે.

૧૧૧ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પહેલાં પણ એટલે માનવી ગૃહસ્થધર્મમાં આવતાં –વિવાહિત જીવનથી–પહેલાં પણ ઉત્તમ, આભોગિક, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાનદર્શન હતું, તેથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે પોતાનાં ઉત્તમ આભોગિક જ્ઞાનદર્શન દ્વારા પોતાનો નિષ્ક્રમણકાળ એટલે પ્રવ્રજ્યાસમય આવી પહોંચ્યો છે એમ જુએ છે, એ રીતે જોયા જાણ્યા પછી હિરણ્યને તજી દઈને, સુવર્ણને તજી દઈને, ધનને તજી દઈને, રાજ્યને તજી દઇને, રાષ્ટ્રને તજી દઈને; એ જ પ્રમાણે સેનાને, વાહનોને, ધનભંડારને, કોઠારને તજી દઈને, પુરને તજી દઈને, અન્તઃપુરને તજી દઈને, જનપદને તજી દઈને, બહોળાં ધન કનક રતન મણિ મોતી શંખ રાજપટ્ટ કે રાજાવર્ત પરવાળાં માણેક વગેરે સત્ત્વવાળું સારવાળું એ તમામ દ્રવ્ય વિશેષ પ્રકારે તજી દઈને, પોતે નિમેલા દેનારાઓ દ્વારા એ તમામ ધનને ખુલ્લુ કરીને તે તમામને દાનરૂપે દેવાનો વિચાર કરીને અને પોતાના ગોત્રના લોકોમાં એ તમામ ધન ધાન્ય હિરણ્ય રતન વગેરેને વહેંચી આપીને હેમંત ઋતુનો જે તે પહેલો માસ અને પહેલો પક્ષ એટલે માગશરનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવતાં તથા તે માગશર મહિનાની વ૦ દિ૦ દશમનો દિવસ આવતાં જ્યારે છાયા પૂર્વદિશા તરફ ઢળતી હતી અને બરાબર પ્રમાણ પ્રમાણે ન ઓછી કે ન વધુ એવી પૌરુષી થવા આવી હતી તેવે સમયે સુવ્રતનામને દિવસે વિજય નામના મુહૂર્તે ભગવાન ચંદ્રપ્રભા નામની પાલખીમાં બેઠા અને તેમની પાછળ પાછળ દેવો માનવો અને અસુરોનાં મોટાં ટોળાં મારગમાં ચાલતાં હતાં તથા આગળ કેટલાક શંખ વગાડનારા હતા, કેટલાક ચક્રધારી હતા, કેટલાક હળધારી હતા એટલે ગળામાં સોનાનું હળ લટકતું રાખનારા ખાસ પ્રકારના ભાટલોકો હતા, કેટલાક મુખમંગળિયા–મુખે મીઠું બોલનારા–હતા, વર્ધમાનકો એટલે પોતાના ખભા ઉપર બીજાઓને બેસાડેલા છે એવા પણ કેટલાક હતા, કેટલાક ચારણો હતા, અને કેટલાક ઘંટ વગાડનારા ઘાંટિકો હતા. એ બધા લોકોથી વીંટળાયેલા ભગવાનને પાલખીમાં બેઠેલા જોઈને ભગવાનના કુલમહત્તરો તે તે ઇષ્ટ પ્રકારની મનોહર સાંભળવી ગમે તેવી મનગમતી મનને પ્રસાદ પમાડે તેવી ઉદાર કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય મંગળમય

પરિમિત મધુર અને સોહામણી વાણીદ્વારા ભગવાનનું અભિનંદન કરતા, ભગવાનની સ્તુતિ કરતા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ

૧૧૨ હે નંદ! તારો જય જય થાઓ, હે ભદ્ર! તારો જય જય થાઓ, તારુ ભદ્ર થાઓ, નિર્દોષ એવાં જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર દ્વારા તું નહીં જિતાયેલી ઇંદ્રિયોને જિતી લેજે, જિતાયેલા શ્રમણ ધર્મને પાળજે, વિઘ્નોને જિતી લઈને હે દેવ! તું તારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં સદા રહેજે, તપદ્વારા તું રાગ અને દ્વેષ નામના મલ્લોને હણી નાખજે, ધૈર્યનો મજબુત કચ્છ બાંધીને ઉત્તમ શુક્લધ્યાન વડે આઠ કર્મશત્રુઓને મસળી નાખજે, અપ્રમત્ત બનીને હે વીર! તું ત્રણલોકના રંગમંડપમાં વિજય પતાકાને વરજે-મેળવજે, તિમિર વગરનુ ઉત્તમ કેવલ વરજ્ઞાન પામજે, જિનવરે ઉપદેશેલા સરળ માર્ગને અનુસરીને તું પરમપદરૂપ મોક્ષને મેળવજે, પરીષહોની સેનાને હણીને હે ઉત્તમ ક્ષત્રિય!-ક્ષત્રિયનર-પુગવ! તું જય જય-જે જેકાર મેળવ. બહુ દિવસો સુધી, બહુ પક્ષો સુધી, બહુ મહિનાઓ સુધી, બહુ ઋતુઓ સુધી, બહુ અયનો સુધી અને બહુ વર્ષો સુધી પરીષહો અને ઉપસર્ગોથી નિર્ભય બનીને ભયકર અને ભારે બીહામણા પ્રસગોમાં ક્ષમાપ્રધાન થઈને તું વિચર અને તારા ધર્મમાં એટલે તારી સાધનામા વિઘ્ન ન થાઓ, એમ કહીને તે લોકો ભગવાન મહાવીરનો જય જય નાદ ગજવે છે.

૧૧૩ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હજારો નેત્રો વડે જોવાતા જોવાતા, હજારો મુખોવડે પ્રશસાતા પ્રશસાતા, હજારો હૃદયોવડે અભિનંદનો પામતા પામતા, ભગવાનને જોઈને લોકો એવા મનોરથો કરવા લાગ્યા કે અમે આમના સેવક થઈને રહિયે તો સારું એ રીતે હજાર જાતના મનોરથો વડે વિશેષ ઇચ્છાતા ઇચ્છાતા, ભગવાનના કાંતિ અને રૂપગુણને જોઈને સ્રીઓ 'આવો અમારો ભરતાર હોય તો કેવુ સારુ' એ રીતે તેમની સામે વારંવાર જોઈને મનમાં પ્રાર્થના કરવા લાગી અર્થાત્ કાંતિ અને રૂપગુણને લીધે ભગવાન એ રીતે પ્રાર્થાતા પ્રાર્થાતા અને હજારો આગળીઓ વડે ભગવાન દેખાડાતા દેખાડાતા તથા પોતાના જમણા હાથ વડે ઘણા હજાર નરનારીઓના હજારો પ્રણામોને ઝીલતા ઝીલતા ભગવાન એ રીતે હજારો ઘરોની હારની હાર વટાવતા વટાવતા વીણા, હાથના રાસડા, વાજાંઓ, અને ગીતોના ગાવા બજાવાના મધુર સુદર જય જય નાદ સાથેના અવાજ સાથે એ રીતે મજુ મજુ જય જય નાદનો ઘોષ સાભળીને ભગવાન બરાબર સાવધાન બનતા બનતા પોતાનાં છત્ર ચામર વગેરેના તમામ વૈભવ સાથે તમામ ઘરેણા-અગે અગે પહેરેલાં તમામ ઘરેણાઓની કાંતિ સાથે તમામ સેના સાથે હાથી ઘોડા ઊંટ ખચ્ચર પાલખી મ્યાના વગેરે તમામ વાહનો સાથે, તમામ જન સમુદાય સાથે, તમામ આદર સાથે-તમામ ઔચિત્ય સાથે, પોતાની તમામ સંપત્તિ સાથે, તમામ શોભા સાથે, તમામ પ્રકારની ઉત્કંઠા સાથે, તમામ પ્રજા એટલે વાણિયા હરિજન ગરાસિયા બ્રાહ્મણ વગેરે અઢારે વર્ણો સાથે, તમામ નાટકો સાથે, તમામ તાલ કરનારા સાથે, બધા અત પુર સાથે, ફૂલ વસ્ત્ર ગંધ માળા અને અલં-

કારની તમામ પ્રકારની શોભા સાથે તમામ વાજાંઓના અવાજના પડઘા સાથે એ રીતે મોટી ઋદ્ધિ મોટી દ્યુતિ, મોટી સેના, મોટાં વાહનો, મોટો સમુદાય અને એક સાથે વાગતાં વાજાઓનાં નાદ સાથે એટલે શંખ માટીનો ઢોલ લાકડાનો ઢોલ ભેરિ ઝાલર ખરમુખી હુડુક્ક દુંદુભિ વગેરે વાજાંઓના નાદ સાથે ભગવાન કુંડપુર નગરની વચ્ચોવચ્ચ થઇને નીકળે છે, નીકળીને જ્યાં જ્ઞાતખંડ વન નામનું ઉદ્યાન છે, તેમાં જ્યાં આસોપાલવનું ઉત્તમ વૃક્ષ છે ત્યાં આવે છે.

૧૧૪ ત્યાં આવીને આસોપાલવના ઉત્તમ ઝાડની નીચે પોતાની પાલખીને ઉભી રાખે છે, એ ઝાડ નીચે પાલખીને ઉભી રાખીને પાલખી ઉપરથી પોતે નીચે ઊતરે છે, પાલખી ઉપરથી નીચે ઊતરીને પોતાની મેળે જ હાર વગેરે આભરણો ફૂલની માળાઓ અને વીંટીવેઢ વગેરે અલંકારોને ઉતારી નાખે છે, એ બધાં આભરણો માળાઓ અને અલંકારોને ઉતારી નાખીને પોતાને હાથે જ પાંચ મુષ્ટિ લોચ કરે છે એટલે ચાર મૂઠિવડે માથાના અને એક મૂઠિવડે દાઢીના વાળને ખેંચી કાઢે છે એ રીતે વાળનો લોચ કરીને પાણી વિનાના છટ્ઠ ભક્ત–બે ઉપવાસ–સાથે એટલે છ ટંક સુધી ખાનપાન તજી દઇને અર્થાત્ એ રીતે બે ઉપવાસ કરેલા ભગવાન હસ્તોત્તરા નક્ષત્રનો અર્થાત્ ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં એક દેવદૂષ્ય લઈને પોતે એકલા જ કોઈ બીજું સાથે નહીં એ રીતે મુંડ થઇને અગારવાસ તજી દઈને અનગારિક પ્રવ્રજ્યાને સ્વીકારે છે.

૧૧૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એક વરસ ઉપરાંત એક મહિના સુધી યાવત્ ચીવરધારી એટલે કપડું ધારણ કરનારા હતા અને ત્યાર પછી અચેલ એટલે કપડા વગરના થયા તથા કરપાત્રી થયા.

૧૧૬ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર દીક્ષા સ્વીકાર્યા પછી બાર વરસ કરતાં વધારે સમય સુધીના સાધનાના ગાળામાં શરીર તરફ તદ્દન ઉદાસીન રહ્યા એટલે એ ગાળામાં તેમણે શરીરની માવજત તરફ લેશ પણ લક્ષ્ય ન કર્યું અને શરીરને તજી દીધું હોય એ રીતે શરીર તરફ વર્ત્યા–સાધનાના ગાળામાં જે જે ઉપસર્ગો આવતા રહે છે જેવાકે; દિવ્ય ઉપસર્ગો માનવીકૃત ઉપસર્ગો અને તિર્યંચ યોનિકો તરફથી એટલે ક્રૂર ભયાનક પશુપક્ષીઓ તરફથી આવતા ઉપસર્ગો, અનુકૂળ ઉપસર્ગો વા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો જે એવા કોઈ ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થયા તે બધાને સારી રીતે નિર્ભયપણે સહન કરે છે, લેશ પણ રોષ આણ્યા વિના ખમી રહે છે, અદીન ભાવે–કોઈની પણ ઓશિયાળની લેશ પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના તેજસ્વિપણે સહન કરે છે અને અડગપણે મનને નિશ્ચય રાખીને સહન કરે છે.

૧૧૭ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અનગાર થયા, ઇર્યાસમિતિ ભાષાસમિતિ એષણાસમિતિ આદાનભાંડમાત્રનિક્ષેપણાસમિતિ અને પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ એટલે પોતાના મલ મૂત્ર થૂક બડખા લીંટ અને બીજો દેહમલ એ બધાને નિર્જીવ શુદ્ધ સ્થળે પરઠવવા

માટે રાખવામાં આવતી કાળજી. એ રીતે પાંચ સમિતિને ધારણ કરતા ભગવાન મનને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા, વચનને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા અને શરીરને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા થયા, મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ તથા કાયગુપ્તિને સાચવનારા થયા. એ રીતે ગુપ્તિવાળા અને જિતેંદ્રિય ભગવાન સર્વથા નિર્દોષપણે બ્રહ્મચર્યવિહારે વિચરનારા થયા, ક્રોધ વિનાના, અભિમાન વિનાના, છળકપટ વગરના અને લોભરહિત ભગવાન શાંત બન્યા, ઉપશાંત થયા, તેમના સર્વ સતાપો દૂર થયા, તેઓ આસવ વગરના, મમતા રહિત, પાસે કશો પણ પરિગ્રહ નહીં રાખનારા અકિંચન થયા, હવે તો એમની પાસે ગાંઠવાળીને સાચવવા જેવી એક પણ ચીજ રહી નથી એવા એ અંતરથી અને બહારથી છિન્નગ્રંથ થયા, જેમ કાસાના વાસણમાં પાણી ચોંટતું નથી તેમ તેમનામાં કોઈ મળ ચોટતો નથી એવા એ નિરુપલેપ થયા, જેમ શંખની ઉપર કોઈ રંગ ચડતો નથી એમ એમની ઉપર રાગદ્વેષની કશી અસર પડતી નથી એવા એ ભગવાન જીવની પેઠે અપ્રતિહત–કોઈ પ્રકારનો પ્રતિબંધ રાખ્યા વિના અસ્ખલિતપણે વિહરવા લાગ્યા, જેમ આકાશ બીજા કોઈ આધારની ઓશિયાળ રાખતું નથી તેમ ભગવાન બીજા કોઈની સહાયતાની ગરજ રાખતા નથી એવા નિરાલંબન થયા, વાયુની પેઠે પ્રતિબધ વગરના બન્યા એટલે જેમ વાયુ એક જ સ્થળે રહેતો નથી પણ બધે રોકટોક વિના ફર્યા કરે છે તેમ ભગવાન એક જ સ્થળે બધાઈને ન રહેતાં બધે નિરીહભાવે ફરનારા થયા, શરદઋતુના પાણીની પેઠે એમનુ હૃદય નિર્મળ થયુ, કમળપત્રની પેઠે નિરુપલેપ થયા એટલે પાણીમાથી ઉગેલા કમળના પત્રને જેમ પાણીનો છાટો ભીંજાડી શકતો નથી તેમ ભગવાનને સંસારભાવ–પ્રપચભાવ ભીંજાડી શકતો નથી, કાચબાની પેઠે ભગવાન ગુપ્તેંદ્રિય થયા, મહાવરાહના મુખ ઉપર જેમ એક જ શિંગડું હોય છે તેમ ભગવાન એકાકી થયા, પક્ષીની પેઠે ભગવાન તદ્દન મોકળા થયા, ભારંડપક્ષીની પેઠે ભગવાન અપ્રમત્ત બન્યા, હાથીની પેઠે ભારે શૂર થયા, બળદની પેઠે પ્રબળ પરાક્રમી થયા, સિંહની પેઠે કોઈથી પણ ગાજ્યા ન જાય એવા બન્યા, મેરુની પેઠે અડગ અકપ સુનિશ્ચળ બન્યા, તથા ભગવાન સાગર જેવા ગંભીર, ચંદ્ર જેવી સૌમ્યતાવાળા, સૂરજ જેવા ઝળહળતા તેજવાળા, ઉત્તમ સોનાની પેઠે ચમકતી દેહ–કાંતિવાળા અને પૃથ્વીની પેઠે તમામ સ્પર્શોને સહનારા સર્વસહ અને ઘી હોમેલા અગ્નિની પેઠે તેજથી જાજ્વલ્યમાન થયા.

૧૧૮ નીચેની બે ગાથાઓમા ભગવાનને જેની જેની ઉપમા આપવામા આવેલ છે તે તે અર્થવાળા શબ્દોના નામ આ પ્રમાણે ગણાવવામા આવેલ છે

કાંસાનુ વાસણ, શંખ, જીવ, ગગન–આકાશ, વાયુ, શરદઋતુનુ પાણી, કમળનુ પત્ર, કાચબો, પક્ષી, મહાવરાહ અને ભારંડપક્ષી. ૧

હાથી, બળદ, સિંહ, નગરાજ મેરુ, સાગર, ચંદ્ર, સૂરજ, સોનુ, પૃથ્વી અને અગ્નિ ૨

તે ભગવંતને ક્યાય પ્રતિબંધ નથી એટલે ભગવાનના મનને હવે કોઈ રીતે

બંધાવાપણુ રહ્યું નથી. એવો તે પ્રતિબંધ-બંધાવાપણું-ચાર પ્રકારે હોય છેઃ ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, અને ૪ ભાવથી.

૧ દ્રવ્યથી એટલે સજીવ, નિર્જીવ તથા મિશ્ર એટલે નિર્જીવસજીવ એવા કોઈ પ્રકારના પદાર્થોમાં હવે ભગવાનને બંધાવાપણું રહ્યું નથી.

૨ ક્ષેત્રથી એટલે ગામમાં, નગરમાં, અરણ્યમાં, ખેતરમાં, ખળામાં, ઘરમાં, આંગણામાં કે આકાશમાં એવા કોઇ પણ સ્થાનમાં ભગવાનને બંધાવાપણું રહ્યું નથી.

૩ કાળથી એટલે સમય, આવલિકા, આનપ્રાણ, સ્તોક, ક્ષણ, લવ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર, પખવાડિયું, મહિનો, ઋતુ, અયન, વરસ કે બીજો કોઇ દીર્ઘકાળનો સંયોગ, એવા કોઈ પ્રકારના સૂક્ષ્મ કે સ્થૂલ વા નાના મોટા કાળનુ બંધન રહ્યું નથી.

૪ ભાવથી એટલે ક્રોધ, અભિમાન, છળકપટ, લોભ, ભય, હાસ્ય-ઠઠ્ઠામશ્કરી, રાગ, દ્વેષ, કજીયોટંટો, આળ ચડાવવું, બીજાના દોષોને પ્રગટ કરવા-ચાડી ખાવી, બીજાની નિંદા કરવી, મનનો રાગ, મનનો ઉદ્વેગ, કપટવૃત્તિ સહિત જુઠુ બોલવું અને મિથ્યાત્વના ભાવોમાં એટલે ઉપર્યુક્ત એવી કોઇ પણ વૃત્તિમાં કે વૃત્તિઓમાં ભગવાનને બંધાવાપણું છે નહીં અર્થાત્ ઉપર જણાવેલા ચારે પ્રકારના પ્રતિબંધોમાંનો કોઇ એક પણ પ્રતિબંધ ભગવાનને બાંધી શકે એમ નથી.

૧૧૯ તે ભગવાન ચોમાસાનો સમય છોડી દઈને બાકીના ઉનાળાના અને શિયાળાના આઠ માસ સુધી વિહરતા રહે છે. ગામડામા એક જ રાત રહે છે અને નગરમાં પાચ રાતથી વધુ રોકાતા નથી, વાસલાના અને ચંદનના સ્પર્શમાં સમાન સંકલ્પવાળા ભગવાન ખડ કે મણિ તથા ઢેફુ કે સોનુ એ બધામાં સમાનવૃત્તિવાળા તથા દુખ સુખને એક ભાવે સહન કરનારા, આ લોક કે પરલોકમા પ્રતિબધ વગરના, જીવન કે મરણની આકાંક્ષા વિનાના સંસારનો પાર પામનારા અને કર્મના સંગનો નાશ કરવા સારુ ઉદ્યમવંત બનેલા-તત્પર થયેલા એ રીતે વિહાર કરે છે.

૧૨૦ એમ વિહરતાં વિહરતાં ભગવાનનો અનોપમ ઉત્તમ જ્ઞાન, અનોપમ દર્શન, અનોપમ સંજમ, અનોપમ એટલે નિર્દોષ વસતિ, અનોપમ વિહાર, અનોપમ વીર્ય, અનોપમ સરળતા, અનોપમ કોમળતા-નમ્રતા, અનોપમ અપરિગ્રહભાવ, અનોપમ ક્ષમા, અનોપમ અલોભ, અનોપમ ગુપ્તિ, અનોપમ પ્રસન્નતા વગેરે ગુણોવડે અને અનોપમ સત્ય સંજમ તપ વગેરે જે જે ગુણોના ઠીક ઠીક આચરણને લીધે નિર્વાણનો માર્ગ એટલે સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર એ રત્નત્રય વિશેષ પુષ્ટ બને છે અર્થાત્ મુક્તિફળનો લાભ તદ્દન પાસે આવતો જાય છે, તે તે તમામ ગુણો દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા

ભગવાન રહે છે અને એ રીતે વિહરતાં તેમનાં બાર વરસ વીતી જાય છે. અને તેરમા વરસનો વચગાળાનો ભાગ એટલે ભર ઉનાળાનો બીજો મહિનો અને તેનો ચોથો પક્ષ ચાલે છે, તે ચોથો પક્ષ એટલે વૈશાખ માસનો શુક્લ પક્ષ, તે વૈશાખ માસના શુક્લ પક્ષની દશમીને દિવસે જ્યારે છાયા પૂર્વ તરફ ઢળતી હતી, પાછલી પોરષી બરાબર પૂરી થઈ હતી, સુવ્રત નામનો દિવસ હતો વિજય નામનુ મુહૂર્ત હતું ત્યારે ભગવાન જૃંભિક-જભિયા-ગ્રામ નગરની બહાર ઋજુવાલિકા નદીને કાંઠે એક ખંડેર જેવા જુના ચૈત્યની બહુ દૂર નહીં તેમ બહુ પાસે નહી એ રીતે સ્યામાક નામના ગૃહપતિના ખેતરમાં શાળના વૃક્ષની નીચે ગોદોહાસને ઊભડક બેમીને ધ્યાનમાં રહેલા હતા ત્યા એ રીતે ધ્યાનમાં રહેતા અને આતાપના દ્વારા તપ કરતા ભગવાને છ ટંક ભોજન અને પાણી નહીં લેવાનો છઠ્ઠનો તપ કરેલો હતો, હવે બરાબર જે વખતે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ થયેલો હતો તે વખતે એ રીતે ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા ભગવાન મહાવીરને અંતવગરનું, ઉત્તમોઉત્તમ, વ્યાઘાત વગરનુ, આવરણ વિનાનુ, સમગ્ર અને સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ એવું કેવળવર જ્ઞાન અને કેવળવર દર્શન પ્રગટયું.

૧૨૧ ત્યાર પછી તે ભગવાન અરહત થયા, જિન કેવળી સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયા, હવે ભગવાન દેવ માનવ અને અસુર સહિત લોકનાં-જગતનાં તમામ પર્યાય જાણે છે જુએ છે-આખા લોકમાં તમામ જીવોના આગમન ગમન સ્થિતિ ચ્યવન ઉપપાત, તેમનુ મન માનસિક સંકલ્પો ખાનપાન તેમની સારી નરસી તમામ પ્રવૃત્તિઓ, તેમના ભોગવિલાસો, તેમની જે જે પ્રવૃત્તિઓ ખુલ્લી છે તે અને જે જે પ્રવૃત્તિઓ છાની છે તે તમામ પ્રવૃત્તિઓને ભગવાન જાણે છે, જુએ છે. હવે ભગવાન અરહા થયા એટલે તેમનાથી કશુ રહસ્ય-છૂપુ-રહી શકે એમ નથી એવા થયા, અરહસ્યના ભાગી થયા-તેમની પાસે કરોડો દેવો નિરંતર સેવા માટે રહેવાને લીધે હવે તેઓને રહસ્યમાં-એકાંતમા રહેવાનુ બનતુ નથી એવા થયા, એ રીતે અરહા થયેલા ભગવાન તે તે કાળે માનસિક વાચિક અને કાયિક પ્રવૃત્તિઓમા વર્તતા સમગ્ર લોકના તમામ જીવોના તમામ ભાવોને જાણતા જોતા વિહરતા રહે છે.

૧૨૨ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અસ્થિક ગ્રામને અવલંબીને પ્રથમ વર્ષાવાસ-ચોમાસુ-કર્યું હતું અર્થાત્ ભગવાન પ્રથમ ચોમાસામા અસ્થિક ગ્રામમા રહ્યા હતા.

ચપા નગરીમાં અને પૃષ્ઠ ચપામા ભગવાને ત્રણ ચોમાસા કર્યા હતાં-ભગવાન ચપામાં અને પૃષ્ઠચપામા ચોમાસુ રહેવા ત્રણ વાર આવ્યા હતા, વૈશાલી નગરીમા અને વાણિયા ગામમાં ભગવાન બાર વાર ચોમાસુ રહેવા આવ્યા હતા, રાજગૃહનગરમા અને તેની બહારના નાલંદા પાડામા ભગવાન ચૌદવાર ચોમાસુ રહેવા આવ્યા હતા. મિથિલા નગરીમા ભગવાન છ વાર ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા, ભદ્દિયા નગરીમાં બે વાર આલભિકા

નગરીમાં એક વાર, સાવત્થી નગરીમાં એકવાર, પ્રણીતભૂમિમાં એટલે વજ્રભૂમિ નામના અનાર્ય દેશમાં એક વાર ભગવાન્ ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા અને તદ્દન છેલ્લુ ચોમાસું રહેવા ભગવાન મધ્યમા પાવા નગરીમા હસ્તિપાલ રાજાની મોજણી કામદારોની કચેરીવાળી જગ્યામાં આવ્યા હતા.

૧૨૩ ભગવાન જ્યારે છેલ્લુ ચોમાસું રહેવા ત્યાં મધ્યમા પાવા નગરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની મોજણી કામદારોની કચેરીવાળી જગ્યામાં આવેલા ત્યારે તે ચોમાસાની વર્ષાઋતુનો ચોથો મહિનો અને સાતમો પક્ષ ચાલતો હતો, સાતમો પક્ષ એટલે કાર્તિક માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ, તે કાર્તિક માસના વ૦ દિ૦ પખવાડિયાની પંદરમી તિથિ એટલે અમાસ આવી અને ભગવાનની તે છેલ્લી રાત હતી. તે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા–દુનિયા છોડીને ચાલ્યા ગયા, ફરીવાર જનમ ન લેવો પડે એ રીતે ચાલ્યા ગયા, તેમનાં જનમ જરા મરણનાં તમામ બંધનો છેદાઇ ગયાં અર્થાત્ ભગવાન સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, દુઃખોના અંતકૃત–નાશ કરનારા–થયા, પરિનિર્વાણ પામ્યા અને તેમનાં તમામ દુઃખો હીણાં થઈ ગયાં–ચાલ્યાં ગયાં.

ભગવાન જ્યારે કાળધર્મને પામ્યા ત્યારે ચંદ્ર નામનો બીજો સંવત્સર ચાલતો હતો, પ્રીતિવર્ધન નામે માસ હતો, નંદિવર્ધન નામે પખવાડિયુ હતું, અગ્ગિવેસ–અગ્નિવેશ્મ–નામે તે દિવસ હતો જેનુ બીજું નામ 'ઉવસમ' એમ કહેવાય છે અને દેવાણંદા નામે તે રાત્રિ હતી જેનુ બીજું નામ 'નિરઇ' કહેવાય છે, એ રાતે અર્ચ નામનો લવ હતો, મુહૂર્ત નામનો પ્રાણ હતો, સિદ્ધ નામનો સ્તોક હતો, નાગ નામે કરણ હતું, સર્વાર્થસિદ્ધ નામે મુહૂર્ત હતું અને બરાબર સ્વાતિ નક્ષત્રનો યોગ આવેલો હતો. એવે સમયે ભગવાન કાળધર્મને પામ્યા, દુનિયા છોડીને ચાલ્યા ગયા અને યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન હીણાં થઈ ગયાં–તદ્દન છેદાઈ ગયા.

૧૨૪ જે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુખો તદ્દન છેદાઈ ગયાં તે રાતે ઘણા દેવો અને દેવીઓ નીચે આવતાં હોવાથી અને ઉપર જતાં હોવાથી ખુબ ઉદ્દ્યોત ઉદ્દ્યોત પ્રકાશ પ્રકાશ થઇ રહ્યો હતો.

૧૨૫ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુખો તદ્દન છેદાઇ ગયાં તે રાતે ઘણા દેવો ને દેવીઓ નીચે આવતા હોવાથી અને ઉપર જતાં હોવાથી ભારે કોલાહલ અને ભારે ઘોંઘાટ થયો હતો.

૧૨૬ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઈ ગયાં તે રાત્રે તેમના પટ્ટશિષ્ય ગૌતમગોત્રના ઇન્દ્રભૂતિ અનગારનુ ભગવાન મહાવીરને લગતું પ્રેમબંધન વિછિન્ન થઈ ગયું. અને તે ઇન્દ્રભૂતિ અનગારને અંત વગરનુ, ઉત્તમોત્તમ એવું યાવત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થયુ.

૧૨૭ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઇ ગયાં તે રાત્રે કાશી દેશના મલ્લકીવંશના નવ ગણ રાજાઓ અને કોશલ દેશના લિચ્છવી વંશના બીજા નવ ગણ રાજાઓ એ રીતે અઢારે ગણ રાજાઓ અમાવાસ્યાને દિવસે આઠ પહોરનો પૌષધ ઉપવાસ કરીને ત્યાં રહ્યા હતા. તેઓએ એમ વિચાર્યુ કે તે ભાવોદ્દ્યોત એટલે જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ચાલ્યો ગયો એટલે હવે અમે દ્રવ્યોદ્દ્યોત એટલે દીવાનો પ્રકાશ કરીશું.

૧૨૮ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો છેદાઇ ગયાં, તે રાત્રે ભગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર ઉપર ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ આવ્યો હતો.

૧૨૯ જ્યારથી તે ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ ભગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર પર આવ્યો હતો ત્યારથી શ્રમણ નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓનો પૂજા સત્કાર ઉત્તરોત્તર વધતો ચાલતો નથી.

૧૩૦ જ્યારે તે ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ભસ્મરાશિગ્રહ ભગવાનના જન્મનક્ષત્ર ઉપરથી ખસી જશે ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓનો પૂજા સત્કાર વધતો વધતો ચાલશે.

૧૩૧ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત તેમનાં તમામ દુ.ખો છેદાઇ ગયાં તે રાત્રે બચાવી ન શકાય એવી કંથવા નામની જીવાત ઉત્પન્ન થઇ ગઇ, જે જીવાત સ્થિર હોય–ચાલતી ન હોય–તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓને આંખે જલદી જોવાય તેવી નહોતી અને જ્યારે અસ્થિર હોય એટલે કે ચાલતી હોય ત્યારે તે જીવાતને છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓ પોતાની આંખે ઝડપથી જોઈ શકતા હતા. એવી એ જીવાતને જોઇને ઘણા નિર્ગ્રંથોએ અને નિર્ગ્રંથીઓએ અનશન સ્વીકારી લીધુ હતું.

૧૩૨ પ્ર૦ હે ભગવંત! તે એમ કેમ થયુ ? એટલે કે એ જીવાતને જોઇને નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓએ અનશન કર્યું એ શું સૂચવે છે?

ઉ૦ આજથી માંડીને સંયમ દુરારાધ્ય થશે એટલે કે સંયમ પાળવો ઘણો કઠણ પડશે એ હકીકતને એ અનશન સૂચવે છે

૧૩૩ તે કાળે તે સમયે ભગવાન મહાવીરને ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે ચૌદ હજાર ૧૪૦૦૦ શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણ સંપદા હતી.

૧૩૪ ભગવાન મહાવીરને આર્ય ચંદના વગેરે છત્રીસ હજાર ૩૬૦૦૦ આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટી આર્યિકા સંપદા હતી.

૧૩૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને શંખ શતક વગેરે એકલાખ ઓગણસાઠ હજાર શ્રાવકોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણોપાસક સંપદા હતી.

૧૩૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને સુલસા રેવતી વગેરે ત્રણ લાખ અઢાર હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની–શ્રાવિકાઓની ઉત્કૃષ્ટી શ્રાવિકા સંપદા હતી.

૧૩૭ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જિન નહિ છતાં જિનની જેવા સર્વાક્ષર સન્નિપાતી અને જિનની પેઠે સાચું સ્પષ્ટીકરણ કરનારા એવા ત્રણસો ચતુર્દશપૂર્વધરોની–ચૌદપૂર્વીઓની –ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૩૮ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વિશેષ પ્રકારની લબ્ધિવાળા એવા તેરસો અવધિજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૩૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને સંપૂર્ણ ઉત્તમ જ્ઞાન ને દર્શનને પામેલા એવા સાતસો કેવળજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૦ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવ નહિ છતાં દેવની સમૃદ્ધિને પામેલા એવા સાતસો વૈક્રિયલબ્ધિવાળા શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૧ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને અઢીદ્વીપમાં અને બે સમુદ્રમાં રહેનારા, મનવાળા, પૂરી પર્યાપ્તિવાળા એવા પંચેન્દ્રિયપ્રાણીઓનાં મનના ભાવોને જાણે એવા પાંચસો વિપુલમતિ જ્ઞાની શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૨ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવ, મનુષ્ય ને અસુરોવાળી સભાઓમાં વાદ કરતાં પરાજય ન પામે એવા ચારસો વાદીઓની એટલે શાસ્ત્રાર્થ કરનારાઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના સાતસો શિષ્યો સિદ્ધ થયા યાવત તેમનાં સર્વદુઃખો છેદાઇ ગયાં–નિર્વાણને પામ્યા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ચૌદસો શિષ્યાઓ સિદ્ધ થઈ–નિર્વાણ પામી.

૧૪૪ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ભવિષ્યની ગતિમાં કલ્યાણ પામનારા, વર્તમાન સ્થિતિમાં કલ્યાણ અનુભવનારા અને ભવિષ્યમાં ભદ્ર પામનારા એવા આઠસો અનુત્તરૌપપાતિક મુનિઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી. એટલે કે એમના એવા સાતસો મુનિઓ હતા કે જે અનુત્તર વિમાનમા જનારા હતા.

૧૪૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના સમયમાં મોક્ષે જનારા લોકોની બે પ્રકારની ભૂમિકા હતી. જેમકે યુગાન્તકૃતભૂમિકા અને પર્યાયાતકૃતભૂમિકા યુગાન્તકૃતભૂમિકા એટલે જે લોકો અનુક્રમે મુક્તિ પામે એટલે કે ગુરુ મુક્તિ પામે એ પછી એનો શિષ્ય મુક્તિ પામે પછી એનો પ્રશિષ્ય મુક્તિ પામે; એ રીતે જેઓ અનુક્રમે મુક્તિ પામ્યા કરે તેમની મોક્ષ પરત્વે યુગાન્તકૃતભૂમિકા કહેવાય. અને પર્યાયાંતકૃત ભૂમિકા એટલે ભગવાન કેવળી થયા પછી જે લોકો મુક્તિ પામે તેમની મોક્ષ પરત્વે પર્યાયાંતકૃતભૂમિકા કહેવાય ભગવાનથી ત્રીજા પુરૂષ સુધી યુગાન્તકૃતભૂમિકા હતી એટલે કે પહેલાં ભગવાન મોક્ષે ગયા

પછી એમના કોઈ શિષ્ય મોક્ષે ગયા અને પછી એમના પ્રશિષ્ય એટલે જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા. આ યુગાન્તકૃતભૂમિકા જંબુસ્વામી સુધી જ ચાલી પછી બંધ પડી ગઇ. અને ભગવાનને કેવળી થયે ચાર વરસ વીત્યા પછી કોઈક મોક્ષે ગયો, એટલે કે ભગવાનને કેવળી થયા પછી ચાર વરસે મુક્તિનો માર્ગ વહેતો થયો અને તે જંબુસ્વામી સુધી વહેતો રહ્યો.

૧૪૬ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્રીસ વરસ સુધી ગૃહવાસમાં રહીને બાર કરતાં વધારે વરસ સુધી છદ્મસ્થ એવા મુનિ પર્યાયને પામીને તે પછી ત્રીસ કરતાં કંઈક ઓછાં વરસ સુધી કેવળી પર્યાયને પામીને એકંદર કુલ બેંતાલીસ વરસ સુધી સાધુપણાનો પર્યાય પામીને એ રીતે કુલ બોતેર વરસનુ આયુષ્ય પૂરૂ કરીને અને તેમના વેદનીય આયુષ્ય નામ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થયા પછી આ અવસર્પિણી કાળનો દુષમ સુષમ નામનો ચોથો આરો બહુ વીત્યા પછી તથા તે આરાના ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા પછી મધ્યમાપાપા નગરીમાં હસ્તિપાળ રાજાની મોજણી કામદારોને બેસવાની જગ્યામા એકલા કોઈ બીજુ સાથે નહિ એ રીતે છ ટંકના ભોજન અને પાનનો ત્યાગ કરીને એટલે કે છઠ કરીને સ્વાતિ નક્ષત્રનો યોગ થતા વહેલી સવારે એટલે કે ચાર ઘડી રાત બાકી રહેતા પદ્માસનમાં બેઠેલા ભગવાન કલ્યાણફળવિપાકના પચાવન અધ્યયનોને અને પાપફળવિપાકનાં બીજાં પંચાવન અધ્યયનોને અને કોઈએ નહિ પૂછેલા એવા પ્રશ્નોના ખુલાસા આપનારા છત્રીસ અધ્યયનોને કહેતાં કહેતા કાળધર્મને પામ્યા—જગતને છોડી ગયા, ઊર્ધ્વગતિએ ગયા અને એમના જન્મ જરા અને મરણનાં બંધનો કપાઈ ગયા. તેઓ સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, તમામ કર્મોનો એમણે નાશ કર્યો. તમામ સંતાપો વગરના થયા અને તેમના તમામ દુખો હીણાં થઈ ગયા એટલે નાશ પામી ગયા.

૧૪૭ આજે તમામ દુખો જેમના નાશ થઇ ગયા છે, એવા સિદ્ધ, બુદ્ધ યાવત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનુ નિર્વાણ થયાને નવસો વર્ષ વીતી ગયા, તે ઉપરાન્ત આ હજારમા વર્ષના એંશીમા વર્ષનો વખત ચાલે છે. એટલે ભગવાન મહાવીરને નિર્વાણ પામ્યાને આજે ૯૮૦ વરસ થયા બીજી વાચનામા વળી કેટલાક એમ કહે છે કે નવસો વરસ ઉપરાન્ત હજારમા વર્ષના તાણુમા વર્ષનો કાળ ચાલે છે, એવો પાઠ દેખાય છે. એટલે એમને મતે મહાવીર નિર્વાણને નવસો તાણુ–૯૯૩–વર્ષ થયાં કહેવાય

પુરુષાદાનીય અરહત પાસ

૧૪૮ તે કાલે તે સમયે પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંત પંચ વિશાખાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાચ પ્રસંગોમા વિશાખા નક્ષત્ર આવેલુ હતું. તે જેમકે, ૧ પાર્શ્વ અરહત વિશાખા નક્ષત્રમા ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમા આવ્યા. ૨ વિશાખા નક્ષત્રમા જનમ પામ્યા ૩ વિશાખા નક્ષત્રમાં મુડ થઇને ઘરથી બહાર નીકળી તેમણે અનગારની દશાને સ્વીકારી ૪ વિશાખા નક્ષત્રમા તેમને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાઘાત વગરનુ, આવરણ વગરનુ, સકલ,

પ્રતિપૂર્ણ એવું ઉત્તમ કેવળજ્ઞાનદર્શન પેદા થયું અને ૫ ભગવાન પાર્શ્વ વિશાખા નક્ષત્રમાં નિર્વાણ પામ્યા.

૧૪૯ તે કાલે તે સમયે પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંત, જે તે ગ્રીષ્મઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ અને ચૈત્ર મહિનાનો વ૦ દિ૦ નો સમય આવ્યો ત્યારે તે ચૈત્ર વ૦ દિ૦ ચોથના પક્ષમાં વીશ સાગરોપમની આયુષ મર્યાદાવાળા પ્રાણુત નામના કલ્પ–સ્વર્ગ–માંથી આયુષ મર્યાદા પૂરી થતાં દિવ્ય આહાર, દિવ્ય જન્મ અને દિવ્ય શરીર છૂટી જતાં તરત જ ચવીને અહીં જ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારત વર્ષમાં વાણારસી નગરીમાં અશ્વસેન રાજાની રાણી વામાદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વ ભાગ અને પાછલો ભાગ જોડાતો હતો એ સમયે–મધરાતે–વિશાખા નક્ષત્રનો યોગ થતાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા'.

૧૫૦ પુરુષાદાનીય અરિહત પાર્શ્વ ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા, તે જેમકે; 'હું ચવીશ' એમ તે જાણે છે, ઇત્યાદિ બધુ આગળ શ્રી ભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમા આવેલા સ્વપ્નદર્શનના વર્ણનને લગતા તે જ પાઠ વડે કહેવું યાવત્ 'માતાએ પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો' યાવત્ 'માતા સુખે સુખે તે ગર્ભને ધારણ કરે છે.'

૧૫૧ તે કાલે તે સમયે જે તે હેમંત ઋતુનો બીજો માસ, ત્રીજો પક્ષ અને પોષ મહિનાનો વ૦ દિ૦ નો સમય આવ્યો ત્યારે તે પોષ વ૦ દિ૦ દશમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા પછી અને તેમની ઉપર સાડાસાત રાતદિવસ વીતી ગયા પછી રાતનો પૂર્વભાગ તથા પાછલો ભાગ જોડાતો હતો તે સમયે–મધરાતે–વિશાખા નક્ષત્રનો યોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક પુરુષાદાનીય અરિહંત પાર્શ્વ નામના પુત્રને જનમ આપ્યો.

અને જે રાતે પુરુષાદાનીય અરહત પાર્શ્વ જનમ પામ્યા તે રાત ઘણા દેવો અને દેવીઓ વડે યાવત્ ઊપર ઝળહળાટવાળી અથવા ઝગારા મારતી હોય તેવી થઈ હતી અને દેવો તથા દેવીઓની આવજાને લીધે કોલાહલવાળી પણ થઇ હતી.

બાકી બધું શ્રીભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમાં આવ્યા પ્રમાણે જ કહેવું. વિશેષમાં આ સ્થળે બધે 'પાર્શ્વ' ભગવાનનું નામ લઇને તે પાઠ વડે બધી હકીકત કહેવી યાવત્ 'તેથી કરીને કુમારનુ નામ 'પાર્શ્વ' હો.'

૧૫૨ પુરૂષાદાનીય અરહંત પાર્શ્વ દક્ષ હતા, દક્ષ પ્રતિજ્ઞાવાળા, ઉત્તમ રૂપવાળા, સર્વ ગુણોથી યુક્ત, ભદ્ર અને વિનયવાળા હતા. તેઓ એ રીતે ત્રીશ વરસ સુધી ઘરવાસ વચ્ચે વસ્યા, ત્યાર પછી વળી જેમનો કહેવાનો આચાર છે એવા લોકાંતિક દેવોએ આવીને તે પ્રકારની ઇષ્ટ વાણી દ્વારા યાવત્ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું:

'હે નંદ! તારો જય થાઓ, જય થાઓ. હે ભદ્ર! તારો જય થાઓ જય થાઓ યાવત્ 'તે દેવો એ રીતે 'જયજય' શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે.'

૧૫૩ પુરુષાદાનીય અરહંત પાર્શ્વને માનવીના ગૃહસ્થધર્મથી પહેલા પણ એટલે ભગવાન પાર્શ્વે માનવદેહે ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર્યો તે પહેલા પણ ઉત્તમ આભોગિક જ્ઞાન હતું ઇત્યાદિ તે બધુ શ્રીભગવાન મહાવીરની હકીકત પ્રમાણે કહેવુ યાવત્ દાયિકોમા –ભાગના હકદારોમા–દાનને બરાબર વહેંચીને જે તે હેમંત ઋતુનો બીજો માસ, ત્રીજો પક્ષ એટલે પોષ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો અને તે પોષ માસના વ૦ દિ૦ પક્ષની અગ્યારશનો દિવસ આવ્યો ત્યારે દિવસના પૂર્વ ભાગને સમયે એટલે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાલા શિબિકામાં બેસીને દેવો, માનવો, અને અસુરોની મોટી સભા–મંડળી સાથે ઇત્યાદિ બધું યાવત્ શ્રીભગવાન મહાવીરની હકીકત પ્રમાણે જ કહેવુ! અહીં વિશેષતા એ કે 'પાર્શ્વનાથ ભગવાન વાણારસી નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઇને નીકળે છે, નીકળીને જે તરફ આશ્રમપદ નામનુ ઉદ્યાન છે તે તરફ અને તે ઉદ્યાનમાં જે તરફ અશોકનુ ઉત્તમ વૃક્ષ છે તે તરફ સમીપે જાય છે, સમીપે જઇને અશોકના ઉત્તમ વૃક્ષની નીચે શિબિકાને ઊભી રખાવે છે, ઊભી રખાવીને શિબિકામાંથી નીચે ઊતરે છે, નીચે ઊતરીને પોતાની જ મેળે આભરણો માળાઓ અને બીજા અલંકારોને નીચે મૂકે છે,'નીચે મૂકીને પોતાની જ મેળે પંચમુષ્ટિક લોચ કરે છે, લોચ કરીને પાણી વગરનો અટ્ઠમભક્ત કરવા સાથે તેમને વિશાખા નક્ષત્રનો જોગ આવતા એક દેવદૂષ્યને લઇને બીજા ત્રણસે પુરુષો સાથે મુંડ થઇને ઘરવાસથી નીકળીને અનગારદશાને સ્વીકારી.

૧૫૪ પુરુષાદાનીય અરહંત પાર્શ્વે હમેશા શરીર તરફના લક્ષ્યને વોસરાવેલ હતું, શારીરીક વાસનાઓને તજી દીધેલ હતી એથી અનગાર દશામા એમને જે કોઇ ઉપસર્ગો ઉપજે છે પછી ભલે તે ઉપસર્ગો દૈવી હોય, માનવીએ કરેલા હોય કે પશુપક્ષીઓ તરફથી થતા હોય. તે ત્રણે પ્રકારના ઉત્પન્ન થયેલા ઉપસર્ગોને એઓ નિર્ભયપણે સારી રીતે સહે છે, ક્રોધ આણ્યા વિના ખમે છે, ઉપસર્ગો તરફ તેમની સામર્થ્ય સાથેની તિતિક્ષાવૃત્તિ છે અને એઓ શરીરને બરાબર અચલ દૃઢ રાખીને એ ઉપસર્ગોને પોતા ઊપર આવવા દે છે

૧૫૫ ત્યાર પછી તે પાર્શ્વ ભગવાન અનગાર થયા યાવત્ ઇર્યાસમિતિવાળા થયા અને તે રીતે આત્માને ભાવિત કરતાં કરતા તેમને ત્યાશી રાતદિવસ વીતી ગયા અને જ્યારે તેઓ એ રીતે આત્માને ભાવિત કરતાં કરતાં ચોરાશીમા દિવસની વચ્ચે વર્તતા હતા ત્યારે જે તે ગ્રીષ્મઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ અને ચૈત્ર માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો, તે ચૈત્ર માસની વ૦ દિ૦ ચોથના પક્ષે દિવસને ચડતે પહોરે ધાતકિના વૃક્ષની નીચે તે પાર્શ્વ અનગાર પાણી વગરનો છટ્ઠભક્ત રાખીને રહ્યા હતા, એ સમયે ધ્યાનમા વર્તતા તેઓ રહેતા હતા ત્યારે વિશાખા નક્ષત્રનો જોગ આવતાં તેમને અનંત, ઉત્તમોત્તમ એવુ યાવત્ કેવલ ઉત્તમ જ્ઞાન તથા દર્શન ઉત્પન્ન થયું યાવત્ તેઓ જાણતા અને જોતા વિહરે છે.

૧૫૬ પુરુષાદાનીય અરહત પાસને આઠ ગણો તથા આઠ ગણધરો હતા. તે જેમકે, ૧ શુભ, ૨ અજ્જઘોસ–આર્યઘોસ, ૩ વસિષ્ઠ, ૪ બ્રહ્મચારી, ૫ સોમ, ૬ શ્રીધર, ૭ વીરભદ્ર, અને ૮ જસ.

૧૫૭ પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં અજ્જદિણ્ણ વગેરે સોળ હજાર સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં પુપ્ફચૂલા વગેરે આડત્રીશ હજાર આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં સુનંદ વગેરે એકલાખ ચોસઠ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં સુનંદા વગેરે ત્રણ લાખ અને સત્યાવીશ હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં સાડાત્રણસે જિન નહીં પણ જિનની જેવા તથા સર્વાક્ષરના સંયોગોને જાણનારા યાવત્ ચૌદપૂર્વીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં ચૌદસેં અવધિજ્ઞાનીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમુદાયમાં એક હજાર કેવલજ્ઞાનીઓની સંપત હતી. અગીયારસે વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની તથા છસેં ઋજુમતિજ્ઞાનવાળાઓની સંપત હતી.

તેમના એક હજાર શ્રમણો સિદ્ધ થયા, તથા તેમની બે હજાર આર્યિકાઓ સિદ્ધ થઇ એટલે એમની એટલી સિદ્ધ થનારાઓની સંપત હતી.

તેમના સમુદાયમાં સાડાસાતસેં વિપુલમતિઓની–વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની, છસેં વાદીઓની અને બારસેં અનુત્તરૌપપાતિકોની એટલે અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની સંપત હતી.

૧૫૮ પુરુષાદાનીય અરહત પાસના સમયમાં અંતકૃતોની ભૂમિ એટલે સર્વદુઃખોનો અંત કરનારાઓનુ સ્થળ બે પ્રકારે હતું, તે જેમકે–એક તો યુગઅંતકૃતભૂમિ હતી અને બીજી પર્યાયઅંતકૃતભૂમિ હતી. યાવત્ અરહત પાસથી ચોથા યુગપુરુષ સુધી જુગઅંતકૃતભૂમિ હતી એટલે ચોથા પુરુષ સુધી મુક્તિમાર્ગ વહેતો–ચાલુ હતો. અરહત પાસનો કેવળી પર્યાય ત્રણ વરસનો થયો એટલે તેમને કેવળજ્ઞાન થયાં ત્રણ વરસ વીત્યાં પછી ગમે તે કોઇએ દુઃખોનો અંત કર્યો અર્થાત્ મુક્તિમાર્ગ વહેતો થયો, એ તેમની વેળાની પર્યાયાંતકૃતભૂમિ હતી.

૧૫૯ તે કાળે તે સમયે ત્રીશ વરસ સુધી ઘરવાસમાં રહીને, ત્યાશી રાતદિવસ છદ્મસ્થ પર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરાં નહીં પણ થોડા ઓછાં શિત્તેર વરસ સુધી કેવળીપર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરા શિત્તેર વરસ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયને પામીને એમ એકંદર સો વરસનુ પોતાનું બધું આયુષ્ય પાળીને વેદનીયકર્મ આયુષ્યકર્મ નામકર્મ અને ગોત્રકર્મનો ક્ષય થયે આ દુષમ-

સુષમા નામની અવસર્પિણી ઘણી વીતી ગયા પછી જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ બીજો પક્ષ એટલે શ્રાવણમાસનો શુકલપક્ષ આવ્યો ત્યારે તે શ્રાવણશુદ્ધની આઠમના પક્ષે સંમેતશૈલના શિખર ઊપર પોતાના સહિત ચોત્રીશમા એવા અર્થાત્ બીજા તેત્રીશ પુરુષો અને પોતે ચોત્રીશમા એવા પુરુષાદાનીય અરહત પાસ મહિના સુધી પાણી વગરના માસિકભક્તનુ તપ તપ્યા. એ સમયે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાખા નક્ષત્રનો યોગ થતા બન્ને હાથ લાંબા રહે એ રીતે ધ્યાનમા વર્તતા તેઓ કાલગત થયા એટલે કાળધર્મને પામ્યા. વ્યતિક્રાંત થઈ ગયા યાવત્ સર્વદુ ખોથી તદ્દન છૂટા થઈ ગયા.

૧૬૦ કાલધર્મને પામેલા યાવત્ સર્વદુ ખોથી તદ્દન છૂટા થયેલા પુરુષાદાનીય અરહત પાસને થયા બારસે વરસ વીતી ગયાં અને આ તેરસોમા વરસના ત્રીશમા વરસનો સમય જાય છે.

અરહત અરિષ્ટનેમિ

૧૬૧ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ પાચ ચિત્રાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાચ પ્રસંગોમા ચિત્રા નક્ષત્ર આવેલુ હતું. તે જેમકે, અરહત અરિષ્ટનેમિ ચિત્રા નક્ષત્રમા ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા, ઇત્યાદિ બધી વક્તવ્યતાની માંડણી ચિત્રા નક્ષત્રના પાઠ સાથે પૂર્વ પ્રમાણે સમજવી યાવત્ તેઓ ચિત્રા નક્ષત્રમા પરિનિર્વાણને પામ્યા

૧૬૨ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ, જે તે વર્ષાઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ અને કાર્તિકમહિનાનો વ૦ દિ૦ નો સમય આવ્યો ત્યારે તે કાર્તિક વ૦ દિ૦ બારશના પક્ષમાં બત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા અપરાજિત નામના મહા-વિમાનમાથી તરત જ ચવીને અહીં જ જબૂદ્વીપ નામના દ્વીપના ભારતવર્ષના સોરિયપુર નામના નગરમાં સમુદ્રવિજય રાજાની ભારજા શિવાદેવીની કુક્ષિમા રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ ભેગો થતો હતો એ સમયે–મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતા ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. ઇત્યાદિ બધુ આગળ શ્રીભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમા આવેલા સ્વપ્નદર્શન અને ધનની વૃષ્ટિ વગેરેને લગતા પાઠ સાથે તે જ રીતે અહીં કહેવુ.

૧૬૩ તે કાલે તે સમયે જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ, બીજો પક્ષ અને શ્રાવણમહિનાનો શુદ્ધ પક્ષ આવ્યો તે સમયે તે શ્રાવણશુદ્ધ પાચમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા, યાવત્ મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતા આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક અરહત અરિષ્ટનેમિને જન્મ આપ્યો. જન્મની હકીકતમા પિતા તરીકે 'સમુદ્રવિજય' ના પાઠ સાથે યાવત્ આ કુમારનુ નામ 'અરિષ્ટનેમિ' કુમાર થાઓ ઇત્યાદિ બધુ સમજવુ

૧૬૪ અરહત અરિષ્ટનેમિ દક્ષ હતા યાવત્ તેઓ ત્રણસેં વરસ સુધી કુમાર અવસ્થામા ઘરવાસવચ્ચે વસ્યા, ત્યાર પછી વળી જેમનો કહેવાનો આચાર છે એવા

લોકાંતિક દેવોએ આવીને તેમને કહ્યુ ઇત્યાદિ બધું 'જેમ આગળ આવી ગયુ છે તેમ કહેવું યાવત્ 'ભાગના હકદારોમાં દાનને વહેંચી આપીને' ત્યાસુધી.

જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ, બીજો પક્ષ એટલે શ્રાવણનો શુદ્ધ પક્ષ આવ્યો અને તે શ્રાવણ શુદ્ધની છટ્ઠના પક્ષે દિવસને ચડતે પહોરે જેમની વાટની પાછળ પાછળ દેવો માનવો અને અસુરોની મંડળી ચાલી રહી છે એવા અરિષ્ટનેમિ ઉત્તરકુરા નામની શિબિકામાં બેસીને યાવત્ દ્વારિકા નગરીની વચ્ચોવચ્ચ થઇને નીકળે છે, નીકળીને જે તરફ રૈવતક નામનુ ઉદ્યાન છે ત્યા જ આવે છે. ત્યા આવીને અશોકના ઉત્તમ વૃક્ષની નીચે શિબિકાને ઊભી રખાવે છે. ઊભી રખાવીને તેઓ શિબિકા–પાલખીમાથી ઊતરે છે, ઊતરીને પોતાની મેળે જ આભરણ માળાઓ અને અલંકારોને નીચે મૂકે છે, નીચે મૂકીને પોતાની જ મેળે પંચમુષ્ટિક લોચ કરે છે, લોચ કરીને પાણી વગરનો છટ્ઠભક્ત કરવા સાથે તેમણે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ આવતા એક દેવદૂષ્ય લઇને બીજા હજાર પુરુષોની સાથે મુડ થઇને ઘરવાસમાંથી નીકળીને અનગાર દશાને સ્વીકારી.

૧૬૫ અરહત અરિષ્ટનેમિએ ચોપન રાતદિવસ ધ્યાનમાં રહેતાં તેમણે હમેશાં શરીર તરફના લક્ષ્યને તજી દીધેલ હતું અને શારીરિક વાસનાઓને છોડી દીધેલ હતી ઇત્યાદિ બધું જેમ આગળ આવ્યુ છે તેમ અહીં સમજવાનુ છે યાવત્ અરહત અરિષ્ટનેમિને એ રીતે ધ્યાનમા રહેતાં પચાવનમો રાતદિવસ આવી પહોંચ્યો. જ્યારે તેઓ એ રીતે પંચાવનમા રાતદિવસની મધ્યમા વર્તતા હતા ત્યારે જે તે વર્ષાઋતુનો ત્રીજો માસ, પાચમો પક્ષ એટલે આસો માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ અને તે આસો વ૦ દિ૦ પન્નરમીના–અમાવાસ્યાના પક્ષે દિવસના પાછલા ભાગમા ઉજ્જિતશૈલ શિખર ઊપર નેતરના ઝાડની નીચે પાણી વગરના અટ્ઠમભક્તનુ તેમણે તપ તપેલુ હતું, બરાબર એ સમયે ચિત્રા નક્ષત્રનો યોગ આવતાં ધ્યાનમા વર્તતા તેમને અનંત એવું યાવત્ ઉત્તમ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થયુ. હવે તેઓ સમસ્ત દ્રવ્યો અને તેમના તમામ પર્યાયોને જાણતા દેખતા વિહરે છે.

૧૬૬ અરહત અરિષ્ટનેમિને અઢાર ગણો અને અઢાર ગણધરો હતા.

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમા વરદત્ત વગેરે અઢાર હજાર શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપત હતી.

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમાં આર્યયક્ષિણી વગેરે ચાળીશ હજાર આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપત હતી.

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમાં નંદ વગેરે એકલાખ અને ઓગણોસિત્તેર હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપત હતી.

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમાં મહાસુવ્રતા વગેરે ત્રણલાખ અને છત્રીશ હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસિકાસંપત હતી.

અરહત અરિષ્ટનેમિના સમુદાયમા જિન નહીં પણ જિનની સમાન તથા સર્વ અક્ષરના સંયોગોને બરાબર જાણનારા એવા યાવત્ ચારસેં ચૌદપૂર્વીઓનીસંપત હતી.

એ જ રીતે પંદરસે અવધિજ્ઞાનવાળાઓની, પંદરસેં કેવળજ્ઞાનવાળાઓની, પંદરસે વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની, એક હજાર વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની, આઠસેં વાદીઓની અને સોળસેં અનુત્તરૌપપાતિકોનીસંપત હતી.

તેનના શ્રમણ સમુદાયમા પંદરસેં શ્રમણો સિદ્ધ થયા અને ત્રણ હજાર શ્રમણીઓ સિદ્ધ થઈ અર્થાત્ સિદ્ધોની તેમની એટલી સંપત હતી.

૧૬૭ અરહત અરિષ્ટનેમિના સમયમા અંતકૃતોની એટલે નિર્વાણ પામનારાઓની ભૂમિ બે પ્રકારની હતી, તે જેમકે, યુગઅંતકૃતભૂમિ અને પર્યાયઅંતકૃતભૂમિ. યાવત્ અરહુત અરિષ્ટનેમિ પછી આઠમા યુગપુરુષ સુધી નિર્વાણનો માર્ગ ચાલુ હતો–એ તેમની યુગઅંત-કૃતભૂમિ હતી. અરહત અરિષ્ટનેમિને કેવળજ્ઞાન થયે બે વર્ષ વીત્યા પછી ગમે તે કોઈએ દુઃખનો અંત કર્યો અર્થાત્ તેમને કેવળી થયે બે વર્ષ પછી નિર્વાણનો માર્ગ ચાલુ થયો.

૧૬૮ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ ત્રણસેં વરસ સુધી કુમારવાસમા રહ્યા, ચોપન રાતદિવસ છદ્મસ્થ પર્યાયમા રહ્યા, તદ્દન પૂરા નહીં–થોડા ઓછાં સાતસેં વરસ સુધી કેવળિના કેવળિની દશાના રહ્યા–એમ એકંદર તેઓ પૂરેપૂરા સાતસે વરસ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયને પામીને અને સરવાળે તેઓ પોતાનુ એક હજાર વરસસુધીનુ સર્વ આયુષ્ય પામીને વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ એ ચારે કર્મો તદ્દન ક્ષીણ થઈ ગયાં પછી અને આ દુષમાસુષમા નામની અવસર્પિણી ઘણી વીતી ગયા પછી જ્યારે જે તે ગ્રીષ્માઋતુનો ચોથો માસ આઠમો પક્ષ એટલે અષાડ શુ૦ દિ૦ નો પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે અષાડશુદ્ધની આઠમના પક્ષે ઉજ્જિતશૈલ શિખર ઉપર તેમણે બીજા પાચસેને છત્રીશ અનગારો સાથે પાણી વગરનુ માસિકભક્ત તપ તપ્યુ, તે સમયે ચિત્રા-નક્ષત્રનો જોગ થતા રાતનો પૂર્વ ભાગ અને પાછલો ભાગ જોડાતો હતો તે સમયે–મધરાતે નિષદ્યામાં રહેલા અર્થાત્ બેઠાબેઠા અરહત અરિષ્ટનેમિ કાલગત થયા યાવત્ સર્વ દુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયા.

૧૬૯ અરહત અરિષ્ટનેમિને કાલગત થયાને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટાં થયાને ચોરાશી હજાર વરસ વીતી ગયા અને તે ઉપર પચાશીમા હજાર વરસના નવસેં વરસ પણ વીતી ગયાં, હવે તે ઉપર દસમા સૈકાનો આ એંશીના વરસનો સમય ચ લે છે અર્થાત્ અરહત અરિષ્ટનેમિને કાલગત થયાને ચોરાશી હજાર નવસેને એંશી વરસ વીતી ગયા.

૧૭૦ અરહત નમિને કાલગત થયાંને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને પાંચલાખ ચોરાશી હજાર નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૧ અરહત મુનિસુવ્રતને યાવત્ સર્વદુ.ખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને અગીયારલાખ ચોરાશી હજાર અને નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૨ અરહત મલ્લિને યાવત્ સર્વદુ-ખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને પાંસઠ લાખ ચોરાશી હજાર અને નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૩ અરહત અરને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદન છૂટા થયાંને એક હજાર ક્રોડ વરસ વીતી ગયાં, બાકી બધું શ્રીમલ્લિ વિશે જેમ કહ્યુ છે તેમ જાણવું અને તે આ પ્રમાણે કહ્યુ છેઃ અરહત અરના નિર્વાણગમન પછી એક હજાર ક્રોડ વરસે શ્રીમલ્લિનાથ અરહતનુ નિર્વાણ અને અરહત મલ્લિના નિર્વાણ પછી પાંસઠ લાખ અને ચોરાશી હજાર વરસ વીતી ગયાં પછી તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી નવસેં વરસ વીતી ગયાં બાદ હવે તે ઊપર આ દસમા સૈકાનો એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

એ જ પ્રમાણે આગળ ઊપર શ્રેયાંસનાથની હકીકત આવે ત્યાં સુધી દેખવું એટલે ત્યાં સુધી સમજવુ.

૧૭૪ અરહત કુંથુને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને એક પલ્યોપમના ચોથા ભાગ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યારબાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધું જેમ શ્રીમલ્લિ વિશે કહેલુ છે તેમ જાણવું.

૧૭૫ અરહત શાતિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને ચાર ભાગ કમ એક પલ્યોપમ એટલે અડધુ પલ્યોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધું જેમ શ્રીમલ્લિ વિશે કહેલુ છે તેમ જાણવુ.

૧૭૬ અરહત ધર્મને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને ત્રણ સાગરોપમ જેટલો મમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધું જેમ મલ્લિ વિશે કહેલુ છે તેમ જાણવું.

૧૭૭ અરહત અનંતને યાવત્ મર્વદુ.ખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને સાત સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહેલુ છે તેમ જાણવું.

૧૭૮ અરહત વિમલને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને સોળ સાગરોપમ વીતી ગયાં અને ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવુ.

૧૭૯ અરહત વાસુપૂજ્યને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને છેતાળીશ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવું.

૧૮૦ અરહત શ્રેયાંસને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એકસો સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવુ.

૧૮૧ અરહત શીતળને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ એટલા સમયથી ઊણા એક ક્રોડ સાગરોપમ વીતી ગયા પછી એ સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી પણ આગળ નવસેં વરસો વીતી ગયાં અને હવે તે ઉપરાંત દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૮૨ અરહત સુવિધિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન રહિત થયાને દસ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને બાકી બધુ જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે છે અર્થાત્ એ દસ ક્રોડ સાગરોપમમાથી બેતાળીશ હજાર અને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતા જે સમય આવે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને તે પછી નવસેં વરસ વીતી ગયાં ઈત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૩ અરહત ચંદ્રપ્રભુને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાને એક સો ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ સો ક્રોડ સાગરોપમમાથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તેસમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી નવસેં વરસ વીતી ગયા ઈત્યાદિ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૪ અરહત સુપાર્શ્વને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાને એક હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવુ, તે આ પ્રમાણે. અર્થાત્ એ એક હજાર ક્રોડ સાગરોપમમાથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતા જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધુ ઊપર પ્રમાણે જાણવુ

૧૮૫ અરહત પદ્મપ્રભને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થવાને દસ હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવુ,

તે આ પ્રમાણેઃ અર્થાત્ એ દસ હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ બાદ માસ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધું ઊપર પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૬ અરહત સુમતિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને એક લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણેઃ અર્થાત્ તે એક લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા, ઈત્યાદિ બધું ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૭ અરહત અભિનંદનને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને દસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ તે દસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતા જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૮ અરહત સભવને યાવત્ સર્વદુઃખોથી હીણા થયાંને વીશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવુ, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ વીશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

૧૮૯ અરહત અજિતને યાવત્ સર્વદુઃખોથી હીણા થયાંને પચાસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ પચાસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધું ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ

શ્રીકૌશલિક અરહત ઋષભદેવ

૧૯૦ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક એટલે કોશલા-અયોધ્યા-નગરીમાં થયેલા અરહત ઋષભ ચાર ઉત્તરાષાઢાવાળા અને પાંચમા અભિજિત નક્ષત્ર વાળા હતા એટલે એમના જીવનના ચાર પ્રસંગોએ ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર આવેલુ હતું અને જીવનના પાચમા પ્રસંગે અભિજિત નક્ષત્ર આવેલ હતું. તે જેમકે, કૌશલિક અરહત ઋષભદેવ ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમા ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા યાવત્ અભિજિત નક્ષત્રમાં નિર્વાણ પામ્યા.

૧૯૧ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક અરહત ઋષભ, જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ એટલે અષાઢમાસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે અષાઢ વ૦ દિ૦

ચોથના પક્ષે તેત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાંથી આયુષ્યમર્યાદા પૂરી થતાં દિવ્ય આહાર ઇત્યાદિ છૂટી જતાં યાવત્-તરત જ ચવીને અહીં જ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં ઇક્ષ્વાકુભૂમિમાં નાભિ કુલકરની ભારજા મરુદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ જોડાતો હતો એ સમયે-મધરાતે-ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો યોગ થતા ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા.

૧૯૨ અને કૌશલિક અરહત ઋષભ ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા, તે જેમકે, 'હું ચવીશ' એમ તે જાણે છે, ઇત્યાદિ બધુ આગળ શ્રીમહાવીરના પ્રકરણમા આવ્યુ છે તેમ કહેવુ યાવત્ 'માતા સ્વપ્ન જુએ છે' ત્યાસુધી. તે સ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે: "ગજ, વૃષભ" ઇત્યાદિ બધું અહીં તે જ પ્રમાણે કહેવું. વિશેષમાં એ કે, પ્રથમ સ્વપ્નમાં 'મુખમાં પ્રવેશ કરતા વૃષભને જુએ છે' એમ અહીં સમજવું. આ સિવાય બીજા બધા તીર્થંકરની માતાઓ પ્રથમ સ્વપ્નમાં 'મુખમાં પ્રવેશ કરતા હાથીને જુએ છે' એમ સમજવુ. પછી સ્વપ્નની હકીકત ભાર્યા મરુદેવી, નાભિ કુલકરને કહે છે. અહીં સ્વપ્નોના ફળ બતાવનારા સ્વપ્નપાઠકો નથી એટલે એ સ્વપ્નોના ફળને નાભિ કુલકર પોતે જ કહે છે.

૧૯૩ તે કાલે તે સમયે જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે ચૈત્ર વ૦ દિ૦ આઠમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે ઊપર સાડા સાત રાત દિવસ વીતી ગયા પછી યાવત્ આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક કૌશલિક અરહત ઋષભ નામના પુત્રને જનમ આપ્યો.

અહીં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જન્મસંબંધી બધી તે જ હકીકત કહેવી, યાવત્ 'દેવો અને દેવીઓએ આવીને વસુધારાઓ વરસાવી' ત્યાસુધી. બાકી બધુ તે જ પ્રમાણે સમજવું. વિશેષમા 'જેલખાના ખાલી કરાવી નાખવાં,' 'તોલ માપ વધારી દેવા' 'દાણ લેવુ છોડી દેવુ' ઇત્યાદિ જે કુલમર્યાદાઓ આગળ બતાવી છે તે અહીં ન સમજવી તથા 'યૂપો ઊંચા કરાવ્યા એટલે યૂપો લેવરાવી લીધા' એ પણ અહીં ન કહેવુ, એ સિવાય બધુ પૂર્વ પ્રમાણે કહેવુ.

૧૯૪ કૌશલિક અરહત ઋષભ, તેમના પાચ નામો આ પ્રમાણે કહેવાના આવે છે તે જેમકે, ૧ 'ઋષભ' એ પ્રમાણે, ૨ 'પ્રથમ રાજા' એ પ્રમાણે, ૩ અથવા 'પ્રથમ ભિક્ષાચર' એ પ્રમાણે, ૪ 'પ્રથમ જિન' એ પ્રમાણે, ૫ અથવા 'પ્રથમ તીર્થંકર' એ પ્રમાણે

૧૯૫ કૌશલિક અરહત ઋષભ દક્ષ હતા, દક્ષ પ્રતિજ્ઞાવાળા હતા, ઉત્તમરૂપવાળા, સર્વગુણોથી યુક્ત, ભદ્ર અને વિનયવાળા હતા. તેઓ એ રીતે વીશ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી કુમારવાસમા વસ્યા, ત્યાર પછી તેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી રાજ્યવાસમા વસ્યા

એટલે રાજ ચલાવ્યું અને તેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ જેટલો સમય રાજ્યવાસમાં વસતાં તેમણે, જેમાં ગણિત મુખ્ય છે અને જેમાં શકુનરુતની એટલે પક્ષીઓના અવાજો ઉપરથી શુભઅશુભ પારખવાની કળા છેલ્લી છે એવી બહોંતેર કળાઓ, સ્ત્રીઓના ચોસઠ ગુણો અને સો શિલ્પો એ ત્રણે વાનાં પ્રજાના હિત માટે ઉપદેશ્યાં-શીખવ્યાં, એ બધું શીખવી લીધા પછી સો રાજ્યોમાં સો પુત્રોનો અભિષેક કરી દીધો. ત્યાર પછી વળી, જેમનો કહેવાનો આચાર છે એવા લોકાંતિક દેવોએ તેમની પાસે આવીને પ્રિય લાગે એવી યાવત્ વાણીવડે તેમને કહ્યુ ઇત્યાદિ બધું જેમ આગળ આવેલુ છે તે જ પ્રમાણે કહેવાનુ છે-યાવત્ 'ભાગદારોને દાન વહેંચી આપીને' ત્યાંસુધી. પછી જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રથમ માસ પ્રથમ પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ જ્યારે આવ્યો ત્યારે તે ચૈત્ર વ૦ દિ૦ આઠમના પક્ષમાં દિવસના પાછલા પહોરે જેમની વાટની પાછળ દેવો મનુષ્યો અને અસુરોની મોટી મંડળી ચાલી રહી છે એવા કૌશલિક અરહત ઋષભ સુદર્શના નામની શિબિકામાં બેસીને યાવત્ વિનીતા રાજધાની વચ્ચોવચ્ચ નીકળે છે, નીકળીને જે તરફ સિદ્ધાર્થવન નામનું ઉદ્યાન છે, જે તરફ અશોકનું ઉત્તમ ઝાડ છે તે તરફ જ આવે છે, આવીને અશોકના ઉત્તમ ઝાડની નીચે શિબિકાને ઊભી રખાવે છે ઇત્યાદિ બધુ આગળ આવ્યું છે તે પ્રમાણે કહેવું યાવત્ 'પોતે જ ચાર મુષ્ટિ લોચ કરે છે' ત્યાંસુધી. તે સમયે તેમણે પાણી વગરના છટ્ઠ ભક્તનું તપ કરેલ હતું, હવે એ સમયે આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં ઉગ્રવંશના, ભોગવંશના, રાજન્યવંશના અને ક્ષત્રિયવંશના ચાર હજાર પુરુષો સાથે તેમણે એક દેવદૂષ્ય લઈને મુંડ થઈને ઘરવાસમાથી નીકળી અને અનગાર દશાને-ભિક્ષુદશાને સ્વીકારી.

૧૯૬ કૌશલિક અરહત ઋષભે એક હજાર વરસ સુધી હમેશાં પોતાના શરીર તરફના લક્ષ્યને તજી દીધેલ હતું, શારીરિક વાસનાઓને છોડી દીધેલ હતી એ રીતે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાં કરતાં તેમનાં એક હજાર વરસ વીતી ગયાં. પછી જ્યારે જે તે હેમંત ઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ એટલે ફાગણ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે ફાગણ વ૦ દિ૦ અગીયારશના પક્ષે દિવસના આગળના ભાગમાં પુરિમતાલ નગરની બહાર શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં વડના ઉત્તમ ઝાડની નીચે રહીને ધ્યાન ધરતા તેમણે પાણી વગરના અટ્ઠમનું તપ કરેલુ હતું એ સમયે આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં એ રીતે ધ્યાનમાં વર્તતા તેમને અનંત એવું ઉત્તમ કેવળજ્ઞાનદર્શન ઉત્પન્ન થયુ યાવત્ હવે તેઓ બધુ જાણતા વિહરે છે.

૧૯૭ કૌશલિક અરહત ઋષભને ચોરાશી ગણો અને ચોરાશી ગણધરો હતા.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં ઋષભસેન પ્રમુખ ચોરાશી હજાર શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બ્રાહ્મી વગેરે ત્રણ લાખ આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સિજ્જંસ પ્રમુખ ત્રણ લાખ અને પાંચ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સુભદ્રા પ્રમુખ પાંચ લાખ અને ચોપન હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં જિન નહીં પણ જિનની જેવા ચાર હજાર સાતસેંને પચાસ ચૌદપૂર્વધરોની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં નવ હજાર અવધિજ્ઞાનિઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર કેવળજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટ કેવલજ્ઞાનિસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર અને છસેં વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં અઢીદ્વીપમાં અને બે સમુદ્રમા વસતા પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયોના મનોભાવને જાણનારા એવા વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની બાર હજાર છસેંને પચાસ એટલી ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાર હજાર છસેંને પચાસ વાદીઓની ઉત્કૃષ્ટ વાદિસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં તેમના વીશ હજાર અંતેવાસીઓ-શિષ્યો-સિદ્ધ થયા અને તેમની ચાળીશ હજાર આર્યિકા અંતેવાસિનીઓ સિદ્ધ થઈ.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાવીશ હજાર અને નવસેં કલ્યાણ-ગતિવાળા યાવત્ ભવિષ્યમા ભદ્ર પામનારા એવા અનુત્તરૌપપાતિકોની-અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની-ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

૧૯૮ કૌશલિક અરહત ઋષભને બે પ્રકારની અંતકૃતભૂમિ હતી, તે જેમકે, યુગાંતકૃતભૂમિ અને પર્યાયાતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભના નિર્વાણ પછી અસંખ્ય યુગપુરુષો સુધી મોક્ષ માર્ગ વહેતો હતો-એ તેમની યુગાંતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભને કેવળજ્ઞાન થતા અંતર્મુહૂર્ત પછી મોક્ષમાર્ગ વહેતો થઈ ગયો એટલે શ્રીઋષભનો કેવળિપર્યાય અંતર્મુહૂર્તનો થતા જ કોઈએ સર્વદુઃખોનો અંત કર્યો-નિર્વાણ મેળવ્યુ-એ તેમની પર્યાયાતકૃતભૂમિ.

૧૯૯ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક અરહત ઋષભ વીશ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી કુમારવાસે વસ્યા, ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી રાજ્ય કરનાર તરીકે રાજ્યવાસે વસ્યા,

ત્યાશી લાખ પૂર્વ વરસ સુધી ઘરવાસે વસ્યા, એક હજાર વરસ સુધી છદ્મસ્થ પર્યાયને પામ્યા, એક લાખ પૂર્વ વરસમાં એક હજાર પૂર્વ ઓછાં-એટલા સમય સુધી કેવલિપર્યાયને પામ્યા અને એ રીતે પૂરેપૂરાં એક લાખ પૂર્વ વરસ સુધી શ્રમણપર્યાયને પામ્યા. એ રીતે એકંદર પોતાનું ચોરાશી લાખ પૂર્વનું પૂરેપૂરું બધું આયુષ્ય પાળીને, વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થતાં આ સુષમદુઃષમા નામની અવસર્પિણીનો ઘણો સમય વીતી જતાં અને હવે તે અવસર્પિણીના માત્ર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાકી રહેતાં બરાબર એ સમયે જે તે હેમંત ઋતુનો ત્રીજો માસ, પાંચમો પક્ષ એટલે માઘ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે માઘ વ૦ દિ૦ તેરશના પક્ષમાં અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઊપર શ્રીઋષભ અરહત બીજા ચૌદ હજાર અનગારો સાથે પાણી વગરના ચઉદસમ ભક્તનું તપ તપતાં અને એ વેળાએ અભિજિત નક્ષત્રનો જોગ થતાં દિવસના ચડતે પહોરે પલ્યકાસનમાં રહેલા કાલગત થયા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયા-નિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૦ કૌશલિક અરહત ઋષભનું નિર્વાણ થયે યાવત્ તેમને સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ વીતી ગયા, ત્યાર પછી પણ બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ કમ એવી એક કોટાકોટી સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, એ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પરિનિર્વાણ પામ્યા, ત્યાર પછી પણ નવસેં વરસ પસાર થઈ ગયાં અને હવે એ દસમા સૈકાના એશીમા વરસનો આ સમય જાય છે.

સ્થવિરોની પરંપરા

૨૦૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા.

૨૦૨ પ્ર૦-તે કયા હેતુથી હે ભગવંત! એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા?'

ઉ૦-શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ૧ મોટા (શિષ્ય) ઈન્દ્રભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૨ વચલા (શિષ્ય) અગ્નિભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૩ નાના ગૌતમ-ગોત્રી અનગાર વાયુભૂતિએ પાચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૪ ભારદ્વાજગોત્રી સ્થવિર આર્યવ્યક્તે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૫ અગ્નિવૈશાયનગોત્રી

સ્થવિર આર્ય સુધર્માએ પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૬ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર મંડિતપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૭ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર મૌર્યપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૮ ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અકંપિત અને હારિતાયનગોત્રી સ્થવિર અચલભ્રાતા–એ બન્ને સ્થવિરોએ પ્રત્યેકે ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૯ કોડિન્નગોત્રી સ્થવિર આર્ય મેઈજ્જ અને સ્થવિર પ્રભાસ–એ બન્ને સ્થવિરોએ ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, તો તે હેતુથી હે આર્યો! એમ કહેવાય છે કે, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા.

૨૦૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના એ બધા ય અગીયારે ગણધરો દ્વાદશાંગીના જ્ઞાતા હતા, ચૌદે પૂર્વના વેત્તા હતા અને સમગ્ર ગણિપિટકના ધારક હતા. તે બધા રાજગૃહ નગરમાં એક મહિના સુધીનું પાણી વગરનુ અનશન કરી કાલધર્મ પામ્યા યાવત્ સર્વદુ:ખોથી રહિત થયા.

મહાવીર સિદ્ધિ ગયા પછી સ્થવિર ઈન્દ્રભૂતિ અને સ્થવિર આર્ય સુધર્મા એ બન્ને સ્થવિરો પરિનિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૪ જેઓ આ આજકાલ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો વિહરે છે–વિદ્યમાન છે એઓ બધા આર્ય સુધર્મા અનગારનાં સંતાનો છે એટલે એમની શિષ્યસંતાનની પરંપરાનાં છે, બાકીના બધા ગણધરો અપત્ય વિનાના એટલે શિષ્યસંતાન વિનાના વ્યુચ્છેદ પામ્યા છે.

૨૦૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાશ્યપગોત્રી હતા. કાશ્યપગોત્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્મા નામે અંતેવાસી–શિષ્ય–હતા.

અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્માને કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુ નામે અતેવાસી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુને કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવ નામે અંતેવાસી હતા.

કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિજ્જંભવ નામે અંતેવાસી હતા, આર્ય સિજ્જંભવ મનકના પિતા હતા.

મનકના પિતા અને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિજ્જંભવને તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર જસભદ્દ નામે અતેવાસી હતા.

૨૦૬ આર્ય જસભદ્દથી આગળની સ્થવિરાવલિ સંક્ષિપ્ત વાચના દ્વારા આ પ્રમાણે કહેલી છે: તે જેમકે;

તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય જસભદ્દને બે સ્થવિરો અતેવાસી હતા: એક માઢરગોત્રના આર્યસંભૂતવિજય સ્થવિર અને બીજા પ્રાચીનગોત્રના આર્યભદ્રબાહુ સ્થવિર.

માઢરગોત્રી સ્થવિર આર્યસંભૂતવિજયને ગૌતમગોત્રી આર્યસ્થૂલભદ્ર નામે અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યસ્થૂલભદ્રને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિ અને બીજા વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્યસુહસ્તી.

વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્યસુહસ્તિને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક સુસ્થિત સ્થવિર અને બીજા સુપ્પડિબુદ્ધ સ્થવિર. એ બન્ને કોડિયકાકંદક કહેવાતા અને એ બન્ને વગ્ઘાવચ્ચ ગોત્રના હતા.

કોડિયકાકંદક તરીકે પ્રખ્યાત થયેલા અને વગ્ઘાવચ્ચગોત્રી સુસ્થિત અને સુપ્પડિબુદ્ધ સ્થવિરને કૌશિકગોત્રી આર્યઇંદ્રદિન્ન નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

કૌશિકગોત્રી આર્યઇંદ્રદિન્ન સ્થવિરને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યદિન્ન નામે અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યદિન્નને કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા, આર્યસિંહગિરિને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયુ હતું.

જાતિસ્મરણજ્ઞાનને પામેલા અને કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ સ્થવિરને ગૌતમ-ગોત્રી આર્યવજ્ર નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રને ઉક્કોસિયગોત્રી આર્યવજ્રસેન નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

ઉક્કોસિયગોત્રી આર્યવજ્રસેન સ્થવિરને ચાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: ૧ સ્થવિર આર્ય નાઇલ, ૨ સ્થવિર આર્ય પોમિલ, ૩ સ્થવિર આર્ય જયંત અને ૪ સ્થવિર આર્ય તાપસ.

સ્થવિર આર્ય નાઇલથી આર્યનાઇલા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય પોમિલથી આર્યપોમિલા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય જયંતથી આર્યજયંતી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય તાપસથી આર્યતાપસી શાખા નીકળી.

૨૦૭ હવે વળી આર્ય જસભદ્રથી આગળની સ્થવિરાવલિ વિસ્તૃત વાચના દ્વારા આ પ્રમાણે દેખાય છે: તે જેમકે;

તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય જસભદ્રને પુત્રસમાન, આ બે પ્રખ્યાત સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: તે જેમકે;

૧ પ્રાચીનગોત્રી આર્ય ભદ્રબાહુ સ્થવિર અને ૨ માઢરગોત્રી આર્યસંભૂત-વિજય સ્થવિર

પ્રાચીનગોત્રી આર્ય ભદ્રબાહુ સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ ચાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા, તે જેમકે;

૧ સ્થવિર ગોદાસ, ૨ સ્થવિર અગ્નિદત્ત, ૩ સ્થવિર યજ્ઞદત્ત, અને ૪ સ્થવિર સોમદત્ત. આ ચારે સ્થવિરો કાશ્યપગોત્રી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર ગોદાસથી અહીં ગોદાસગણુ નામે ગણુ નીકળ્યો. તે ગણુની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે;

૧ તામલિત્તિયા, ૨ કોડિવરિસિયા, ૪ પંડુવદ્ધણિયા અને ૪ દાસીખબ્બડિયા.

૨૦૮ માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે;

૧ નંદનભદ્ર, ૨ ઉપનદનભદ્ર, તથા ૩ તિષ્યભદ્ર, ૪ જસભદ્ર, અને ૫ સ્થવિર સુમનભદ્ર, ૬ મણિભદ્ર, અને પુણ્ણભદ્ર, અને ૮ આર્યસ્થૂલભદ્ર, ૯ ઉજ્જુમતિ અને ૧૦ જંબુ નામના, અને ૧૧ દીર્ઘભદ્ર તથા ૧૨ સ્થવિર પાંડુભદ્ર.

માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રીસમાન, પ્રખ્યાત એવી આ સાત અતેવાસિનીઓ હતીઃ તે જેમકે;

૧ યક્ષા, અને ૨ યક્ષદત્તા, ૩ ભૂતા, અને તેમ જ ૪ ભૂતદત્તા, અને ૫ સેણા, ૬ વેણા, ૭ રેણા; આ સાતે સ્થૂલભદ્રની બહેનો હતી.

૨૦૯ ગૌતમગોત્રી આર્ય સ્થૂલભદ્ર સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે;

એક એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિ, ૨ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુહસ્તી.

એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ આઠ સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે; ૧ સ્થવિર ઉત્તર, ૨ સ્થવિર બલિસ્સહ, ૩ સ્થવિર ધણડ્ઢ, ૪ સ્થવિર સિરિડ્ઢ, ૫ સ્થવિર કોડિન્ન, ૬ સ્થવિર નાગ, ૭ સ્થવિર નાગમિત્ત, ૮ ષડુલૂક કૌશકગોત્રી સ્થવિર રોહગુપ્ત.

કૌશિકગોત્રી સ્થવિર ષડુલૂક રોહગુપ્તથી ત્યાં તેરાસિયા સંપ્રદાય નીકળ્યો.

સ્થવિર ઉત્તરથી અને સ્થવિર બલિસ્સહથી ત્યાં ઉત્તરબલિસ્સહ નામે ગણુ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે તે જેમકે, ૧ કોસંબિયા, ૨ સોઈત્તિયા, ૩ કોડંબાણી, ૪ ચંદનાગરી.

૨૧૦ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્યસુહસ્તિને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત એવા આ બાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે;

૧ સ્થવિર આર્ય રોહણ; ૨ અને જસભદ્દ, ૩ મેહગણી, અને ૪ કામિડ્ઢિ, ૫ સુસ્થિત, ૬ સુપ્પડિબુદ્ધ, ૭ રક્ષિત અને ૮ રોહગુપ્ત, ૯ ઈસિગુત્ત, ૧૦ સિરિગુત્ત, અને ૧૧ બંભગણી તેમ ૧૨ સોમગણી. આ પ્રમાણે દસ અને બે એટલે ખરેખર બાર ગણધરો, એઓ સુહસ્તિના શિષ્ય હતા.

૨૧૧ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય રોહણથી ત્યાં ઉદ્દેહગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને છ કુલો નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦—હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ કહેવાય છે?

ઉ૦—શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે; ૧ ઉદુંબરિજ્જિયા, ૨ માસપૂરિઆ, ૩ મઈપત્તિયા, ૪ પુણ્ણપત્તિયા. તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦—હવે તે કયા કયા કુલો કહેવાય છે?

ઉ૦—કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે; પહેલુ નાગભૂય, અને બીજું વળી સોમભૂતિક છે, ઉલ્લગચ્છ નામનુ વળી ત્રીજું, હત્થલિજ્જ નામનું તો ચોથું, પાંચમું નંદિજ્જ, છઠ્ઠુ વળી પારિહાસય છે; અને ઉદ્દેહગણનાં એ છ કુલો જાણવાનાં છે.

૨૧૨ હારિયગોત્રી સ્થવિર સિરિગુત્તથી અહીં ચારણગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને સાત કુલો નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦—હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ?

ઉ૦—શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે તે જેમકે; ૧ હારિયમાલાગારી, ૨ સંકાસીઆ, ૩ ગવેધુયા, ૪ વજ્જનાગરી. તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦—હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે?

ઉ૦—કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે; પ્રથમ અહીં વત્થલિજ્જ, બીજું વળી પીઈધમ્મિઅ છે, ત્રીજુ વળી હાલિજ્જ, ચોથું પૂસમિત્તિજ્જ, પાંચમુ માલિજ્જ, છઠ્ઠુ વળી અજ્જવેડય છે. સાતમુ કણ્હસહ, ચારણગણનાં આ સાત કુલો છે.

૨૧૩ ભારદ્વાજગોત્રી સ્થવિર ભદ્દજસથી અહીં ઉડુવાડિયગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ત્રણ કુલો નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦—હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ?

ઉ૦–શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે, ૧ ચંપિજ્જિયા, ૨ ભદ્દિજ્જિયા, ૩ કાકંદિયા, ૪ મેહલિજ્જિયા. તે ચાર શાખાઓ કહેવાઇ.

પ્ર૦–હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે?

ઉ૦–કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ ભદ્દજસિય, તથા ૨ ભદ્દગુત્તિય અને ત્રીજું જસભદ્દ કુલ છે અને ઉડુવાડિયગણનાં એ ત્રણ જ કુલો છે.

૨૧૪ કુંડિલગોત્રી કામિડ્ઢિ સ્થવિરથી અહીં વેસવાડિયગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ચાર કુલો નીકળ્યાં એમ કહેવાય છે

પ્ર૦–હવે તે કઇ કઈ શાખાઓ?

ઉ૦–શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ સાવત્થિયા, ૨ રજ્જપાલિઆ, ૩ અંતરિજ્જિયા, ૪ ખેમલિજ્જિયા તે ચાર શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦–હવે તે કયાં કયા કુલો કહેવાય છે?

ઉ૦–કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ ગણિય, ૨ મેહિય, ૩ કામડ્ઢિન અને તેમ ચોથું ઇંદપુરગ કુલ છે. એ તો વેસવાડિયગણનાં ચાર કુલો છે.

૨૧૫ વાસિટ્ઠગોત્રી અને કાકંદક એવા ઇસિગુત્ત સ્થવિરથી અહીં માણવગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ત્રણ કુલ નીકળ્યા એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦–હવે તે શાખાઓ કઈ કઈ?

ઉ૦–શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; ૧ કાસવિજ્જિયા, ૨ ગોયમિજ્જિયા, ૩ વાસિટ્ઠિયા અને ૪ સોરટ્ઠિયા તે ચાર શાખાઓ કહેવાઇ.

પ્ર૦–હવે તે કયાં કયાં કુલો કહેવાય છે?

ઉ૦–કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; અહીં પ્રથમ ઇસિગોત્તિય કુલ, બીજું ઇસિદત્તિય કુલ જાણવું, અને ત્રીજું અભિજસંત. માણવગણનાં ત્રણ કુલો છે.

૨૧૬ કોટિક કાકંદક કહેવાતા અને વગ્ઘાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર સુટ્ઠિય અને સુપ્પડિબુદ્ધથી અહીં કોડિયગણ નામે ગણ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ નીકળી અને ચાર કુલ નીકળ્યા એમ કહેવાય છે.

પ્ર૦–હવે તે કઈ કઈ શાખાઓ?

ઉ૦–શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છે તે જેમકે, ૧ ઉચ્ચાનાગરી, ૨ વિજ્જાહરી, ૩ વઈરી અને ૪ મજ્ઝિમિલ્લા. કોટિકગણની એ ચાર શાખાઓ છે તે શાખાઓ કહેવાઈ.

પ્ર૦–હવે તે કયાં કયાં કુલો છે?

ઉ૦–કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; અહીં પ્રથમ કુલ બંભલિજ્જ, બીજું વચ્છલિજ્જ નામે કુલ, ત્રીજું વળી વાણિજ્જ અને ચોથું પ્રશ્નવાહનકકુલ.

૨૧૭ કોટિક કાકંદક કહેવાતા અને વગ્ઘાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર સુસ્થિત તથા સુપ્રતિબુદ્ધને આ પાંચ સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર આર્યઈંદ્રિદત્ત ૨ સ્થવિર પિયગંથ, ૩ સ્થવિર વિદ્યાધરગોપાલ કાશ્યપગોત્રી, ૪ સ્થવિર ઈસિદત્ત અને ૫ સ્થવિર અરહદત્ત.

સ્થવિર પિયગંથથી અહીં મધ્યમ શાખા નીકળી. કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર વિદ્યાધર ગોપાલથી અહીં વિદ્યાધરી શાખા નીકળી.

૨૧૮ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્યઈંદ્રિદત્તને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અજ્જદિન્ન અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અજ્જદિન્નને આ બે સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; આર્યશાંતિસેણિઅ સ્થવિર માઢરગોત્રી અને જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળા કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યસિંહગિરિ.

માઢરગોત્રી સ્થવિર આર્યશાંતિસેણિઅથી અહીં ઉચ્ચાનાગરી શાખા નીકળી.

૨૧૯ માઢરગોત્રી સ્થવિર આર્યશાંતિસેણિઅને આ ચાર સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર આર્યસેણિઅ, ૨ સ્થવિર આર્યતાપસ, ૩ સ્થવિર આર્યકુબેર અને ૪ સ્થવિર આર્યઇસિપાલિત.

સ્થવિર અજ્જસેણિઅથી અહીં અજ્જસેણિયા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યતાપસથી અહીં આર્યતાપસી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યકુબેરથી અહીં આર્યકુબેરી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યઇસિપાલિતથી અહીં અજ્જઇસિપાલિયા શાખા નીકળી.

૨૨૦ જાતિસ્મરણજ્ઞાનવાળા કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ સ્થવિરને આ ચાર સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર ધનગિરિ, ૨ સ્થવિર આર્યવજ્ર, ૩ સ્થવિર આર્યસમિઅ અને સ્થવિર અરહદત્ત.

સ્થવિર આર્યસમિઅથી અહીં બંભદ્દેવીયા શાખા નીકળી.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રથી અહીં આર્યવજ્રી શાખા નીકળી.

૨૨૧ ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રને આ ત્રણ સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે, ૧ સ્થવિર આર્યવજ્રસેણ, ૨ સ્થવિર આર્યપદ્મ, ૩ સ્થવિર આર્યરથ.

સ્થવિર આર્યવજ્રસેણથી અહીં આર્યનાઇલી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યપદ્મથી

અહીં આર્યપદ્મા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યરથથી અહીં આર્યજયંતી શાખા નીકળી.

૨૨૨ વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્યરથને કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિ અંતેવાસી હતા.

કૌશિકગૌત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યફગ્ગુમિત્ત અંતેવાસી હતા.

૨૨૩ ગૌતમગોત્રી ફગ્ગુમિત્તને, વાસિષ્ઠગોત્રી ધનગિરિને, કૌત્સ્યગોત્રી શિવભૂતિને પણ તથા કૌશિકગોત્રી દોજ્જંતકંટને વંદન કરુ છુ. ૧

તે બધાને મસ્તક વડે વંદન કરીને કાસ્યપગોત્રી ચિત્તને વંદન કરું છુ. કાસ્યપગોત્રી નકખને અને કાસ્યપગોત્રી રકખને પણ વંદન કરુ છુ. ૨

ગૌતમગોત્રી આર્યનાગને અને વાસિષ્ઠગોત્રી જેહિલને તથા માઢરગોત્રી વિષ્ણુને અને ગૌતમગોત્રી કાલકને પણ વંદન કરુ છું. ૩

ગૌતમગોત્રી મભારને, અથવા અભારને, સપ્પલયને તથા ભદ્રકને વંદન કરુ છું. કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર સંઘપાલિતને નમસ્કાર કરુ છું. ૪

કાસ્યપગોત્રી આર્યહસ્તિને વંદન કરુ છું. એ આર્યહસ્તિ ક્ષમાના સાગર અને ધીર હતા તથા ગ્રીષ્મઋતુના પહેલા માસમાં શુકલપક્ષના દિવસોમાં કાલધર્મને પામેલા. ૫

જેમના નિષ્ક્રમણ-દીક્ષા લેવાને-સમયે દેવે વર-ઉત્તમ છત્ર ધારણ કરેલુ તે સુવ્રતવાળા, શિષ્યોનીલબ્ધિથી સપન્ન આર્યધર્મને વંદન કરુ છું ૬

કાસ્યપગોત્રી હસ્તને અને શિવસાધક ધર્મને નમસ્કાર કરુ છું. કાસ્યગોત્રી સિંહને અને કાસ્યપગોત્રી ધર્મને પણ વંદન કરુ છુ. ૭

સૂત્રરૂપ અને તેના અર્થરૂપ રત્નોથી ભરેલા, ક્ષમાસપન્ન દમસંપન્ન અને માર્દવગુણ-સંપન્ન કાસ્યપગોત્રી દેવર્દ્ધિક્ષમાશ્રમણને પ્રણિપાત કરુ છું.

સ્થવિરાવલિ સપૂર્ણ

સામાચારી

૨૨૪ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી એટલે અષાડ ચોમાસુ બેઠા પછી પચાસ દિવસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે

૨૨૫ પ્ર૦-હવે હે ભગવન્! કયા કારણથી એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન

મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે' ?

૬૦–કારણ કે ઘણું કરીને તે સમયે ગૃહસ્થોનાં ઘરો તેમની બધી બાજુએ સાદડીથી કે ટટ્ટીથી ઢંકાયેલાં હોય છે, ધોળાએલાં હોય છે, છાજેલાં–ચાળેલાં કે છાજ-વાળાં હોય છે, લીંપેલાં હોય છે, ચારે બાજુ વંડીથી કે વાડથી સુરક્ષિત હોય છે, ઘસીને-ખાડાખડિયા પૂરીને–સરખાં કરેલા હોય છે, ચોકખાં સૂંવાળાં કરેલાં હોય છે, સુગંધિત ધૂપોથી સુગંધી કરેલાં હોય છે, પાણી નીકળી જવા માટે નીકોવાળાં બનાવેલાં હોય છે અને બહાર ખાળોવાળાં તૈયાર થયેલાં હોય છે તથા તે ઘરો ગૃહસ્થોએ પોતાને માટે સારાં કરેલાં હોય છે, ગૃહસ્થોએ વાપરેલાં હોય છે અને પોતાને રહેવા સારુ જીવજંતુ વગરનાં બનાવેલાં હોય છે માટે તે કારણથી એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે.'

૨૨૬ જેવી રીતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે તેવી રીતે ગણધરો પણ વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે.

૨૨૭ જેવી રીતે ગણધરો વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે તેવી રીતે ગણધરોના શિષ્યો પણ વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે.

૨૨૮ જેવી રીતે ગણધરોના શિષ્યો વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે તેમ સ્થવિરો પણ વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહલા છે.

૨૨૯ જેમ સ્થવિરો વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે તેમ જેઓ આ આજકાલ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો વિહરે છે–વિદ્યમાન છે તેઓ પણ વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહે છે.

૨૩૦ જેમ જેઓ આ આજકાલ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહે છે તેમ અમારા પણ આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહે છે.

૨૩૧ જેમ અમારા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો યાવત્ વર્ષાવાસ રહે છે તેમ અમે પણ વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહિયે છિયે.

એ સમય કરતા વહેલુ પણ વર્ષાવાસ રહેવુ ખપે, તે રાતને ઊલંઘવી નો ખપે અર્થાત્ વર્ષાઋતુના વીશ રાત સહિત એક માસની છેલ્લી રાતને ઊલંઘવી નો ખપે એટલે એ છેલ્લી રાત પહેલાં જ વર્ષાવાસ કરી દેવો જોઇએ.

૨૩૨ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને બધી બાજુએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં અવગ્રહને સ્વીકારીને વાસ કરવાનુ ખપે, પાણીથી ભીનો થયેલો હાથ સુકાય એટલો સમય પણ અવગ્રહમાં રહેવું ખપે, અને ઘણા સમય સુધી પણ અવગ્રહમાં રહેવું ખપે. અવગ્રહથી બહાર રહેવું નો ખપે.

૨૩૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને બધી બાજુએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનુ ખપે અને પાછા ફરવાનુ ખપે.

જ્યાં નદી સદાને સારુ પાણીથી ભરેલી રહે છે અને નિત્ય વહેતી રહે છે ત્યાં બધી બાજુએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનુ અને પાછા ફરવાનુ તેમને નો ખપે.

એરાવતી નદી કુણાલા નગરીમાં છે, જ્યાં એક પગ પાણીમાં કરીને ચાલી શકાય અને એક પગ સ્થલમાં-પાણી બહાર-કરીને ચાલી શકાય-એ રીતે અર્થાત્ એવે સ્થળે બધી બાજુએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં ભિક્ષાચર્યા માટે જવાનુ અને પાછા ફરવાનુ ખપે. અને નદીવાળા ભાગમાં જ્યાં ઊપર કહ્યું એ રીતે ન ચાલી શકાય ત્યાં એ રીતે બધી બાજુએ પાંચ ગાઉ સુધીમાં તેમને જવાનુ અને પાછા ફરવાનુ નો ખપે.

૨૩૪ વર્ષાવાસ રહેલામાના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલુ હોય છે 'હે ભગવંત ? તું દેજે' તો તેમને એમ દેવાનુ ખપે, તેમને પોતાનુ લેવાનુ નો ખપે.

૨૩૫ વર્ષાવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલુ હોય છે 'હે ભગવત ! તું લેજે' તો તેમને એમ લેવાનુ ખપે, તેમને પોતાને દેવાનુ નો ખપે.

૨૩૬ વર્ષાવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે 'હે ભગવંત ! તું દેજે' 'હે ભગવંત ! તું લેજે' તો તેમને એમ દેવાનુ પણ ખપે અને લેવાનુ પણ ખપે.

૨૩૭ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથો કે નિર્ગ્રંથીઓ હૃષ્ટપુષ્ટ હોય, આરોગ્યવાળાં હોય, બલવાન દેહવાળાં હોય તો તેમને આ નવ રસવિકૃતિઓ વારંવાર ખાવી નો ખપે. તે જેમકે; ૧ ક્ષીર-દૂધ, ૨ દહીં, ૩ માખણ, ૪ ઘી, ૫ તેલ, ૬ ગૉળ, ૭ મધ, ૮ મદ્ય-દારુ, ૯ માસ.

૨૩૮ વર્ષાવાસ રહેલામાંના કેટલાકોને એ પ્રમાણે અગાઉથી કહી રાખેલું હોય છે 'હે ભગવંત ! માંદા માટે પ્રયોજન છે ? અને તે બોલે-પ્રયોજન છે, પછી માંદાને પૂછવુ જોઇએ કે કેટલા દૂધ વગેરેનુ પ્રયોજન છે ? અને દૂધ વગેરેનુ પ્રમાણ માંદા પાસેથી જાણી લીધા પછી તે બોલે-આટલા પ્રમાણમા માદાને દૂધ વગેરેનુ પ્રયોજન છે. માદો તેને જે પ્રમાણ-માપ-કહે તે પ્રમાણે લાવવુ જોઇએ અને પછી લેવા જનારો વિનતિ કરે, અને વિનંતિ કરતો તે દૂધ વગેરેને પ્રાપ્ત કરે, હવે જ્યારે તે દૂધ વગેરે પ્રમાણસર મળી

જાય ત્યારે 'હઉ-થયુ, સર્યું-બસ' એમ તેણે કહેવું જોઈએ. પછી દૂધ વગેરેને આપનારો તેને કહે કે હે ભગવંત ! 'હઉ-બસ' એમ કેમ કહો છો ? પછી લેનારો ભિક્ષુ કહે કે માંદાને માટે આટલાનું પ્રયોજન છે. એમ કહેતા ભિક્ષુને દૂધ વગેરેને આપનારો ગૃહસ્થ કદાચ કહે કે હે આર્ય ! તું લઈ જા. પછી તું ખાજે અથવા પીજે. એ રીતે વાતચીત થઈ હોય તો તેને વધારે લેવુ ખપે. તે લેવા જનારને માંદાની નિશ્રાથી એટલે માંદાને બાને વધારે લેવુ નો ખપે.

૨૩૯ વર્ષાવાસ રહેલા સ્થવિરોએ તથા પ્રકારનાં કુલો કરેલાં હોય છે; જે કુલો પ્રીતિપાત્ર હોય છે, સ્થિરતાવાળાં હોય છે, વિશ્વાસપાત્ર હોય છે, સમ્મત હોય છે, બહુમત હોય છે અને અનુમતિવાળાં હોય છે, તે કુલોમાં જઈને જોઈતી વસ્તુ નહીં જોઈને તેમને એમ બોલવું નો ખપેઃ હે આયુષ્મંત ! આ અથવા આ તારે ત્યાં છે ?

પ્ર૦–હે ભગવંત ! 'તેમને એમ બોલવું નો ખપે' એમ શા માટે કહો છો ?

ઉ૦–એમ કહેવાથી શ્રદ્ધાવાળો ગૃહસ્થ તે વસ્તુને નવી ગ્રહણ કરે–ખરીદે અથવા એ વસ્તુને ચોરી પણ લાવે.

૨૪૦ વર્ષાવાસ રહેલા નિત્યભોજી ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ એકવાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ એકવાર પેસવું ખપે; પણ સરત એ કે, જો આચાર્યની સેવાનુ કારણ ન હોય, ઉપાધ્યાયની સેવાનું કારણ ન હોય, તપસ્વીની કે માંદાની સેવાનુ કારણ ન હોય અને જેમને દાઢીમૂછ કે બગલના વાળ નથી આવ્યા એવો નાનો ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણી ન હોય અર્થાત્ આચાર્ય વગેરેની સેવાનું કારણ હોય તો એકથી પણ વધારે વાર ભિક્ષા માટે જવું ખપે અને ઉપર કહ્યો તેવો ભિક્ષુ નાનો હોય કે ભિક્ષુણી નાની હોય તો પણ એકથી વધારે વાર ભિક્ષા માટે નીકળવું ખપે.

૨૪૧ વર્ષાવાસ રહેલા ચતુર્થભક્ત કરનાર ભિક્ષુને સારુ આ આટલી વિશેષતા છે કે તે ઉપવાસ પછીની સવારે ગોચરી સારુ નીકળીને પ્રથમ જ વિકટક એટલે નિર્દોષ ભોજન જમીને અને નિર્દોષ પાનક પીને પછી પાત્રને ચોકખુ કરીને ધોઈ કરીને ચલવી શકે તો તેણે તેટલા જ ભોજનપાન વડે તે દિવસે ચલાવી લેવું ઘટે અને તે, તે રીતે ન ચલવી શકે તો તેને ગૃહપતિના કુલ તરફ આહાર માટે કે પાણી માટે બીજી વાર પણ નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ બીજી વાર પણ પેસવું ખપે.

૨૪૨ વર્ષાવાસ રહેલા છટ્ઠભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ બે વાર નીકળવુ ખપે અથવા તે તરફ બે વાર પેસવું ખપે.

૨૪૩ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ઠમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ત્રણ વાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ ત્રણ વાર પેસવું ખપે.

૨૪૪ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ગમે તે સમયે પણ નીકળવું ખપે અથવા ગમે તે સમયે પણ તે તરફ પેસવું ખપે અર્થાત્ વિકૃષ્ટભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ગોચરી માટે સર્વ સમયે છૂટ છે.

૨૪૫ વર્ષાવાસ રહેલા નિત્યભોજી ભિક્ષુને બધાં (પ્રકારનાં) પાણી લેવા ખપે.

૨૪૬ વર્ષાવાસ રહેલા ચતુર્થભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; ઉત્સ્વેદિમ, સંસ્વેદિમ, ચાઉલોદક.

૨૪૭ વર્ષાવાસ રહેલા છટ્ઠભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; તિલોદક, અથવા તુષોદક અથવા જવોદક.

૨૪૮ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ઠમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; આયામ અથવા સૌવીર અથવા શુદ્ધવિકટ.

૨૪૯ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ પાણી લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનું, દાણાના કણ સાથેનું નહીં.

૨૫૦ વર્ષાવાસ રહેલા ભક્તપ્રત્યાખ્યાયી ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ (પાણી) લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનું, દાણાના કણ સાથેનું નહીં તે પણ કપડાથી ગળેલું, નહીં ગળેલું નહીં, તે પણ પરિમિત–માપસર, અપરિમિત નહીં, તે પણ જોઈએ તેટલું પૂરું, ઊણું-ઓછું નહીં.

૨૫૧ વર્ષાવાસ રહેલા, ગણેલી દત્તિ પ્રમાણે આહાર લેનારા ભિક્ષુને ભોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લેવી ખપે અથવા ભોજનની ચાર દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લઈ શકાય અથવા ભોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની ચાર દત્તિઓ લઈ શકાય. મીઠાની કણી જેટલું પણ જો આસ્વાદન લેવાય તો તે પણ દત્તિ લીધી ગણાય આવી દત્તિ સ્વીકાર્યા પછી તે ભિક્ષુએ તે દિવસે તે જ ભોજનથી ચલાવીને રહેવું ખપે, તે ભિક્ષુને ફરીવાર પણ ગૃહપતિના કુલ તરફ ભોજન માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું ન ખપે અથવા ગૃહપતિના કુલમાં પેસવું ન ખપે.

૨૫૨ વર્ષાવાસ રહેલા, નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારા નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને ઉપાશ્રયથી માંડી સાત ઘર સુધીમાં જ્યાં સંખડિ થતી હોય ત્યા જવુ ન ખપે. કેટલાક એમ કહે

છે કે ઉપાશ્રયથી માંડીને આગળ આવેલાં ઘરોમાં જ્યાં સંખંડિ થતી હોય ત્યાં નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારાં નિર્ગ્રંથો કે નિર્ગ્રંથીઓને જવું ન ખપે. કેટલાક વળી એમ કહે છે કે ઉપાશ્રયથી માંડીને પર પરાએ આવતાં ઘરોમાં જ્યાં સંખંડિ થતી હોય ત્યાં નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને જવું ન ખપે.

૨૫૩ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને કણ માત્ર પણ સ્પર્શ થાય એ રીતે વૃષ્ટિકાય પડતો હોય અર્થાત્ ઝીણી ઓછામાં ઓછી ફરફર પડતી હોય ત્યારે ગૃહપતિના કુલ તરફ ભોજન માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું નો ખપે તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે.

૨૫૪ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને પિંડપાત-ભિક્ષા-લઈને અઘરમાં-જ્યાં ઘર ન હોય ત્યાં-અગાસામાં રહેવું એટલે અગાસામાં રહીને ભોજન કરવું નો ખપે. અગાસામાં રહેતાં-ખાતાં કદાચ એકદમ વૃષ્ટિકાય પડે તો ખાધેલું થોડુંક ખાઈને અને બાકીનું થોડુંક લઈને-તેને હાથ વડે હાથને ઢાંકીને અને એ હાથને છાતીસાથે દાબી રાખે અથવા કાખમાં સંતાડી રાખે. આમ કર્યા પછી ગૃહસ્થોએ પોતાને સારુ બરાબર છાયેલાં ઘરો તરફ જાય, અથવા ઝાડનાં મૂળો તરફ-ઝાડની ઓથે જાય; જે હાથમાં ભોજન છે તે હાથવડે જે રીતે પાણી કે પાણીનો છાંટો અથવા ઓછામાં ઓછી ઝીણી ફરફર-ઝાકળ-ઓસ વિરાધના ન પામે તે રીતે વર્તે-રહે.

૨૫૫ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને જ્યારે જે કાંઈ કણમાત્ર પણ સ્પર્શ થાય એ રીતે ઓછામાં ઓછી ઝીણી ફરફર પડતી હોય ત્યારે ભોજન માટે અથવા પાણી માટે ગૃહપતિના કુલ તરફ નીકળવું નો ખપે તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે.

૨૫૬ વર્ષાવાસ રહેલા પાત્રધારી ભિક્ષુને અખંડધારાએ વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે ભોજન માટે અથવા પાણી માટે ગૃહપતિના કુલ તરફ નીકળવું નો ખપે. તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે. ઓછો વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે અંદર સૂતરનુ કપડું અને ઊપર ઊનનું કપડું ઓઢીને ભોજન સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહપતિના કુલ તરફ તે ભિક્ષુને નીકળવું ખપે તેમ તે તરફ પેસવું ખપે.

૨૫૭ વર્ષાવાસ રહેલા અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને રહી રહીને-આંતરે આંતરે વરસાદ પડે ત્યારે બાગમાં (ઝાડની) નીચે જવું ખપે અથવા ઉપાશ્રયની નીચે જવું ખપે અથવા વિકટગૃહની એટલે ચોરા વગેરેની નીચે જવુ ખપે અથવા ઝાડના મૂલની ઓથે જવું ખપે.

ઊપર જણાવેલી જગ્યાએ ગયા પછી ત્યાં જો તે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પહોંચ્યા પહેલાં જ અગાઉથી તૈયાર કરેલા ચાવલઓદન મળતા હોય અને તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલો ભિલિંગસૂપ એટલે મસૂરની દાળ કે અડદની દાળ વા તેલવાળો સૂપ મળતો હોય તો તેમને ચાવલઓદન લેવો ખપે અને ભિલિંગસૂપ લેવો નો ખપે

ત્યાં જો તેમના પહોંચ્યા પહેલા અગાઉથી તૈયાર થયેલો ભિલિંગસૂપ મળતો હોય અને ચાવલ–ઓદન તેમના પહોચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલો મળતો હોય તો તેમને ભિલિંગસૂપ લેવો ખપે, ચાવલ–ઓદન લેવો નો ખપે

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં મળતાં હોય તો તેમને તે બન્ને વાનાં લેવા ખપે.

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં ન મળતાં હોય અને તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલાં મળતા હોય તો એ રીતે તેમને તે બન્ને વાનાં લેવાં નો ખપે.

તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પહેલાં અગાઉથી તૈયાર થયેલુ હોય તે તેમને લેવું ખપે અને તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર થયેલુ હોય તે તેમને લેવું નો ખપે.

૨૫૮ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે, કા તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, કાં તો વિકટગૃહની નીચે, કાં તો ઝાડના મૂળની ઓથે નીચે ચાલ્યુ જવું ખપે અને ત્યાં ગયા પછી પણ પહેલાં મેળવેલાં આહાર અને પાણી રાખી મૂકી વખત ગુમાવવાનુ ન ખપે, ત્યાં પહોચતાં જ વિકટકને ખાઈ પી લઈ પાત્રને ચોકખું કરીને સાફ કરીને એક જગ્યાએ સારી રીતે બાંધી કરીને સૂર્ય બાકી હોય ત્યાં જ જે તરફ ઉપાશ્રય છે તે જ તરફ જવુ ખપે, પણ ત્યાં જ તે રાત ગાળવી તેમને નો ખપે.

૨૫૯ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમા પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આતરે વરસાદ પડતો હોય ત્યારે તેને કા તો બાગની ઓથે નીચે, કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, યાવત્ ચાલ્યુ જવું ખપે.

(૧) ત્યાં તે એકલા નિર્ગ્રંથને એકલી નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

(૨) ત્યાં તે એકલા નિર્ગ્રંથને બે નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવુ નો ખપે.

(૩) ત્યાં બે નિર્ગ્રંથોને એકલી નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

(૪) ત્યા બે નિર્ગ્રંથોને બે નિર્ગ્રંથીઓની સાથે ભેગા રહેવુ નો ખપે.

ત્યા કોઈ પાચમો સાક્ષી રહેવો જોઈએ, ભલે તે ક્ષુલ્લક હોય અથવા ક્ષુલ્લિકા હોય અથવા બીજાઓ તેમને જોઇ શકતા હોય—બીજાઓની નજરમાં તેઓ આવી શકતા હોય–અથવા ઘરનાં ચારે બાજુના બારણા ઉઘાડા હોય તો એ રીતે તેઓને એકલા રહેવુ ખપે.

૨૬૦ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે ચાલ્યા જવું ખપે. ત્યાં એકલા નિર્ગ્રંથને એકલી ઘરધણિયાણીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે. અહીં પણ ભેગા નહીં રહેવા સંબંધે પૂર્વ પ્રમાણે ચાર ભાંગા સમજવા.

ત્યાં કોઇ પાંચમો પણ સ્થવિર કે સ્થવિરા હોવો જોઇએ અથવા તેઓ બીજા-ઓની નજરમાં દેખી શકાય તેમ રહેવાં જોઇએ અથવા ઘરનાં ચારે બાજુનાં બાર ઉઘાડાં હોવાં જોઈએ, એ રીતે તેઓને એકલા રહેવું ખપે.

૨૬૧ અને એ જ પ્રમાણે એકલી નિર્ગ્રંથી અને એકલા ગૃહસ્થના ભેગા નહીં રહેવા સંબંધે પણ ચાર ભાંગા સમજવા.

૨૬૨ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને બીજા કોઈએ જણાવ્યા સિવાય, બીજા કોઈને જણાવ્યા સિવાય તેને માટે અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમ લેવું નો ખપે.

પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦–બીજા કોઈએ જણાવ્યા સિવાય, બીજા કોઈને જણાવ્યા સિવાય આણેલુ અશન વગેરે ઇચ્છા હોય તો બીજો ખાય, ઇચ્છા ન હોય તો બીજો ન ખાય.

૨૬૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને તેમના શરીર ઉપરથી પાણી ટપકતું હોય વા તેમનુ શરીર ભીનુ હોય તો અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમને ખાવુ નો ખપે.

૨૬૪ પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦–શરીરના સાત ભાગ સ્નેહાયતન જણાવેલા છે એટલે શરીરના સાત ભાગ એવા છે કે જેમા પાણી ટકી શકે છે, તે જેમકે, ૧ બન્ને હાથ, ૨ બન્ને હાથની રેખાઓ, ૩ આખા નખ, ૪ નખનાં ટેરવાં, ૫ બન્ને ભવાં, ૬ નીચેનો હોઠ એટલે દાઢી, ૭ ઉપરનો હોઠ એટલે મૂછ.

હવે તે નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને એમ જણાય કે મારું શરીર પાણી વગરનુ થઈ ગયુ છે, મારા શરીરમાં પાણીની ભીનાશ મુદ્દલ નથી તો એ રીતે તેમને અશન પાન ખાદિમ સ્વાદિમનો આહાર કરવો ખપે.

૨૬૫ અહીં જ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ અથવા નિર્ગ્રંથીઓએ આ આઠ સૂક્ષ્મો જાણવાં જેવા છે, હરકોઈ છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ વારંવાર વારંવાર એ આઠ સૂક્ષ્મો જાણવાં જેવા છે, જોવાં જેવાં છે અને સાવધાનતા રાખી એમની પડિલેહણા–કાળજી–કરવાની છે.

તે જેમકે, ૧ પ્રાણસૂક્ષ્મ, ૨ પનકસૂક્ષ્મ, ૩ બીજસૂક્ષ્મ, ૪ હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૬ અંડસૂક્ષ્મ, ૭ લયનસૂક્ષ્મ, ૮ સ્નેહસૂક્ષ્મ.

૨૯૬ પ્ર૦–હવે તે પ્રાણસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–પ્રાણસૂક્ષ્મ એટલે ઝીણામાં ઝીણા નરી આખે ન જોઇ શકાય તેવા બેઇંદ્રિયવાળા વગેરે સૂક્ષ્મ પ્રાણો. પ્રાણસૂક્ષ્મના પાચ પ્રકાર જણાવેલા છે. તે જેમકે; ૧ કાળા રગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૨ નીલા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૩ રાતા રગના સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૪ પીળા રગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૫ ધોળા રંગના સૂક્ષ્મ પ્રાણો. અનુદ્ધરી કુંથુઆ—કથવા નામનુ સૂક્ષ્મ પ્રાણી છે, જે સ્થિર હોય—ચાલતું ન હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમા જલદી આવી શકતું નથી, જે સ્થિર ન હોય—ચાલતું હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમા જલદી આવી શકે છે માટે છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ વારંવાર વારવાર જેને જાણવાની છે, જોવાની છે અને સાવધાનતાથી કાળજીપૂર્વક પડિલેહવાની—સભાળવાની—છે. એ પ્રાણસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઇ.

૨૯૭ પ્ર૦–હવે તે પનકસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–ઝીણામા ઝીણી નરી આખે ન દેખી શકાય તેવી ફૂગી એ પનકસૂક્ષ્મ. પનકસૂક્ષ્મના પાચ પ્રકાર જણાવેલા છે, તે જેમકે, ૧ કાળી પનક, ૨ નીલી પનક, ૩ રાતી પનક. ૪ પીળી પનક, ૫ ધોળી પનક પનક એટલે લીલફૂલ–ફૂગી–સેવાળ. વસ્તુ ઊપર જે ફૂગી ઝીણામાં ઝીણી આંખે ન દેખી શકાય તેવી વળે છે તે, વસ્તુની સાથે ભળી જતા એકસરખા રગની હોય છે એમ જણાવેલુ છે. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર જાણવાની છે, જોવાની છે અને યાવત્ પડિલેહવાની છે. એ પનકસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઈ.

૨૯૮ પ્ર૦–હવે બીજસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–બીજ એટલે બી. ઝીણામા ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવુ બી એ બીજસૂક્ષ્મ, એ બીજસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે તે જેમકે, ૧ કાળું બીજસૂક્ષ્મ, ૨ નીલુ બીજસૂક્ષ્મ ૩ રાતું બીજ સૂક્ષ્મ, ૪ પીળું બીજસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળુ બીજ સૂક્ષ્મ. નાનામાં નાની કણી સમાન રંગવાળું બીજસૂક્ષ્મ જણાવેલુ છે અર્થાત્ જે રગની અનાજની કણી હોય છે તે જ રગનુ બીજસૂક્ષ્મ હોય છે, છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર વારવાર જાણવાનુ છે, જોવાનુ છે અને પડિલેહવાનુ છે એ બીજસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૯૯ પ્ર૦–હવે તે હરિતસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–હરિત એટલે તાજું નવુ ઉગેલુ, ઝીણામા ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવુ હરિત, એ હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે. તે જેમકે; ૧ કાળુ

હરિતસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું હરિતસૂક્ષ્મ, ૩ રાતું હરિતસૂક્ષ્મ, ૪ પીળું હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ જે જમીન ઊપર ઉગે છે તે જમીનનો જેવો રંગ હોય છે તેવા તદ્દન સરખા રંગવાળું હોય છે એમ જણાવેલું છે, છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર વારંવાર જાણવાનું હોય છે, જોવાનુ હોય છે અને પડિલેહવાનુ હોય છે. એ હરિસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઇ.

૨૭૦ પ્ર૦-હવે તે પુષ્પસૂક્ષ્મ શું કહેવાય?

ઉ૦-પુષ્પ એટલે ફૂલ, ઝીણામાં ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું ફૂલ, એ પુષ્પસૂક્ષ્મ. એ પુષ્પસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનું જણાવેલુ છે, તે જેમકે; ૧ કાળું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૩ રાતું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૪ પીળું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું પુષ્પસૂક્ષ્મ. એ પુષ્પસૂક્ષ્મ જે ઝાડ ઊપર ઉગે છે તે ઝાડનો જેવો રંગ હોય છે તેવા તદ્દન સરખા રંગવાળું જણાવેલું છે. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર જાણવાનુ છે, જોવાનું છે અને પડિલેહવાનુ છે. એ પુષ્પસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઈ.

૨૭૧ પ્ર૦-હવે તે અંડસૂક્ષ્મ શું કહેવાય?

ઉ૦-અંડ એટલે ઈંડુ. ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું ઇંડું, એ અંડસૂક્ષ્મ. અંડસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનું જણાવેલુ છે, તે જેમકે; ૧ મધમાખ વગેરે ડખ દેનાર પ્રાણીઓનાં ઈંડાં, ૨ કરોળિયાનાં ઇંડાં, ૩ કીડિઓનાં ઈંડાં, ૪ ઘરોળીનાં ઈંડાં, ૫ કાકીડાનાં ઈંડાં. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ ઇંડાં વારવાર વારંવાર જાણવાનાં છે, જોવાનાં છે અને પડિલેહવાનાં છે. એ અંડસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૭૨ પ્ર૦-હવે તે લેણુસૂક્ષ્મ શું કહેવાય?

ઉ૦-લેણુ એટલે દર, ઝીણામાં ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું દર, એ લેણુસૂક્ષ્મ. લેણુસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે, તે જેમકે; ૧ ગદ્ધૈયા વગેરે જીવોએ પોતાને રહેવા માટે જમીનમાં કોરી કાઢેલું દર-ઉત્તિંગલેણુ, ૨ પાણી સૂકાઇ ગયા પછી જયા મોટી મોટી તરાડો પડી ગઈ હોય ત્યાં જે દર થયા હોય તે ભિંગુલેણુ, ૩ ભિલ-ભોણુ, ૪ તાલમૂલક-તાડના મૂલ જેવા ઘાટવાળું દર-નીચેથી પહોળું અને ઊપર સાંકડું એવુ દર-લોણુ. પાંચમું શંબૂકાવર્ત-શંખના અદરના આટા જેવું ભમરાનું દર. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ દરો વારંવાર વારંવાર જાણવાનાં છે, જોવાનાં છે અને પડિલેહવાનાં છે. એ લેણુસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૭૩ પ્ર૦-હવે તે સ્નેહસૂક્ષ્મ શું કહેવાય?

ઉ૦-સ્નેહ એટલે ભીનાશ, જે ભીનાશ જલદી નજરે ન ચડે એવી હોય તે સ્નેહસૂક્ષ્મ. સ્નેહસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે, તે જેમકે; ૧ ઓસ, ૨ હિમ—ઝાકી

ગયેલા પાણીનુ ટપકું, ૩ ધૂમસ, ૪ કરા, ૫ હરતનુ—ઘાસની ટોચ ઉપર બાઝેલા પાણીના ટીપાં. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ પાંચે સ્નેહસૂક્ષ્મો વારવાર વારંવાર જાણવાના છે, જોવાના છે, પડિલેહવાનાં છે. એ સ્નેહસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

એ રીતે આઠે સૂક્ષ્મોની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૭૪ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવાનુ ઇચ્છે અથવા તે તરફ પેસવાનુ ઇચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ કરીને વિહરતો હોય તેમને પૂછયા વિના તેને તેમ કરવાનુ નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનુ ખપે, ભિક્ષુ તેમને આ રીતે પૂછે: 'હે ભગવન્! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હું ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ નીકળવા ઇચ્છું છું કે પેસવા ઇચ્છું છું,' આમ પૂછયા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે ભિક્ષુને ગૃહસ્થના કુલ ભણી આહાર માટે કે પાણી માટે નીકળવુ અથવા પેસવું ખપે અને જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો ભિક્ષુને આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવુ અથવા પેસવું નો ખપે.

પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦–સમ્મતિ આપવામા કે ન આપવામાં આચાર્યો પ્રત્યવાયને એટલે વિઘ્નને —આફતને જાણતા હોય છે.

૨૭૫ એ જ પ્રમાણે વિહારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા વિચારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા બીજુ જે કાંઈ પ્રયોજન પડે તે સારુ અથવા એક ગામથી બીજે ગામ જવા સારુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓ માટે ઉપર પ્રમાણે જાણવુ

૨૭૬ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ કોઇપણ એક વિગયને ખાવા ઇચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ ગણીને વિહરતો હોય તેમને પૂછયા વિના તેને તેમ કરવાનુ નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઈને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનુ ખપે. ભિક્ષુ તેમને આ રીતે પૂછે: 'હે ભગવન! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હુ કોઈ પણ એક વિગયને આટલા પ્રમાણમા અને આટલીવાર ખાવા સારુ ઇચ્છું છું' આમ પૂછયા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે ભિક્ષુને કોઇપણ એક વિગય ખાવી ખપે, જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો તે ભિક્ષુને એ રીતે કોઈ પણ એક વિગય ખાવી નો ખપે.

પ્ર૦—હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦—એમ કરવામાં આચાર્યો પ્રત્યવાયને કે અપ્રત્યવાયને એટલે હાનિને કે લાભને જાણતા હોય છે.

૨૭૭ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ કોઈપણ જાતની એક ચિકિત્સા કરાવવા ઇચ્છે તો એ સંબંધે પણ બધું તે જ પૂર્વ પ્રમાણે કહેવાનું.

૨૭૮ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, કોઈ એક પ્રકારના પ્રશંસાપાત્ર, કલ્યાણકારી, ઉપદ્રવોને દૂર કરનારા, જાતને ધન્ય કરનારા, મંગલના કારણ, સુશોભન અને મોટા પ્રભાવશાલી તપકર્મને સ્વીકારીને વિહરવા ઇચ્છે તો એ સંબંધે પણ બધુ (પૂછવાનુ) તે જ પૂર્વ પ્રમાણે કહેવાનુ.

૨૭૯ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, સૌથી છેલ્લી મારણાંતિક સંલેખનાનો આશ્રય લઈ તે દ્વારા શરીરને ખપાવી નાખવાની વૃત્તિથી આહારપાણીનો ત્યાગ કરી પાદપોપગત થઇ મૃત્યુનો અભિલાપ નહીં રાખતો વિહરવા ઇચ્છે અને એ સલેખનાના હેતુથી ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવા ઇચ્છે અથવા તે તરફ પેસવા ઇચ્છે અથવા અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમનો આહાર કરવા ઇચ્છે અથવા શૌચને કે પેશાબને પરઠવવા ઇચ્છે અથવા સ્વાધ્યાય કરવા ઇચ્છે અથવા ધર્મજાગરણ સાથે જાગવા ઇચ્છે, તો એ બધી પ્રવૃત્તિ પણ આચાર્ય વગેરેને પૂછ્યા વિના તેને કરવી નો ખપે, એ તમામ પ્રવૃત્તિઓ સંબધે પણ બધુ તે જ પૂર્વપ્રમાણે કહેવું.

૨૮૦ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, કપડાને અથવા પાત્રને અથવા કંબલને અથવા પગપૂંછણાને અથવા બીજી કોઈ ઉપધિને તડકામાં તપાવવા ઇચ્છે, અથવા તડકામાં વારંવાર તપાવવા ઇચ્છે તો એક જણને અથવા અનેક જણને ચોક્કસ જણાવ્યા સિવાય તેને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું અથવા પેસવું નો ખપે, તથા અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમનો આહાર કરવો નો ખપે, બહાર વિહારભૂમિ તરફ અથવા વિચારભૂમિ તરફ જવું નો ખપે, અથવા સજ્ઝાય કરવાનું નો ખપે અથવા કાઉસગ્ગ કરવાનુ અથવા ધ્યાન માટે બીજા કોઈ આસનમાં ઊભા રહેવાનું નો ખપે.

અહીં કોઈ એક અથવા અનેક સાધુ પાસે રહેતા હોય અને તેઓ હાજર હોય તો તે ભિક્ષુએ તેમને—આ રીતે કહેવું ખપેઃ 'હે આર્યો! તમે માત્ર આ તરફ ઘડીકવાર ધ્યાન રાખજો જેટલામાં હું ગૃહપતિના કુલ ભણી જઈ આવું યાવત્ કાઉસગ્ગ કરી આવું, અથવા ધ્યાન માટે બીજા કોઇ આસનમાં ઊભો રહી આવું.' જો તે સાધુ કે સાધુઓ ભિક્ષુની વાતનો સ્વીકાર કરી ધ્યાન રાખવાની હા પાડે તો એ રીતે એ ભિક્ષુને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું કે પેસવું ખપે યાવત્ કાઉસગ્ગ કરવાનુ અથવા ધ્યાન સારુ બીજા કોઇ આસનમાં ઊભા રહેવાનુ ખપે, અને જો તે સાધુ કે સાધુઓ ભિક્ષુની વાતનો સ્વીકાર નો કરે એટલે ધ્યાન રાખવાની ના પાડે તો એ રીતે એ ભિક્ષુને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું કે પેસવુ

નો ખપે યાવત્ કાઉસગ્ગ કરવાનુ અથવા ધ્યાન સારુ બીજા કોઇ આસને ઊભા રહેવાનું નો ખપે.

૨૮૧ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નહીં કરનારા થઇને રહેવું નો ખપે. એમ થઇને રહેવુ એ આદાન છે એટલે દોષોના ગ્રહણનુ કારણ છે.

જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નથી કરતાં, શય્યા કે આસન ઊંચાં-જમીનથી ઊંચાં નથી રાખતાં તથા સ્થિર નથી રાખતાં, કારણ વિના (શય્યા કે આસનને) બાંધ્યા કરે છે, માપ વગરના આસનો રાખે છે, આસન વગેરેને તડકો દેખાડતા નથી, પાંચસમિતિમાં સાવધાન રહેતા નથી, વારંવાર વારંવાર પડિલેહણા કરતા નથી અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા નથી તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી કઠણ પડે છે.

આ આદાન નથી: જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ કરતા હોય, તેમને ઊંચા અને સ્થિર રાખતા હોય, તેમને વારંવાર પ્રયોજન વિના બાંધ્યા ન કરતા હોય, આસનો માપસર રાખતા હોય, શય્યા કે આસનોને તડકો દેખાડતા હોય, પાંચે સમિતિઓમાં સાવધાન હોય, વારવાર વારવાર પડિલેહણા કરતા હોય અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા હોય તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી સુગમ પડે છે.

૨૮૨ વર્ષાવાસ રહેલા નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને શૌચને સારુ અને લઘુશંકાને સારુ ત્રણ જગ્યાઓ પડિલેહવી ખપે, જે રીતે વર્ષાઋતુમા કરવાનુ હોય છે તે રીતે હેમંત અને ગ્રીષ્મઋતુમા કરવાનુ નથી હોતું

પ્ર૦-તો હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહેલુ છે?

ઉ૦-વર્ષાઋતુમાં પ્રાણો, તૃણો, બીજો, પનકો, અને હરિતો એ બધા ઘણે ભાગે વારંવાર થયા કરે છે. (માટે ઊપર પ્રમાણે કહેલુ છે.)

૨૮૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ ત્રણ પાત્રોને ગ્રહણ કરવા ખપે, તે જેમકે, શૌચને સારુ એક પાત્ર, લઘુશંકાને સારુ બીજુ પાત્ર અને કફ બડખા કે લીંટને સારુ ત્રીજુ પાત્ર.

૨૮૪ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ માથા ઊપર માપમાં માત્ર ગાયના રુવાડા જેટલા પણ વાળ હોય એ રીતે પર્યુષણા પછી તે રાતને ઊલઘવી નો ખપે અર્થાત્ વર્ષાઋતુના વીશ રાત સહિત એક માસની છેલ્લી રાતને ગાયના રુવાડા જેટલા પણ માથા ઉપર વાળ હોય તે રીતે ઊલંઘવી નો ખપે.

પક્ષે પક્ષે આરોપણા કરવી જોઇએ, અસ્ત્રાથી મુંડ થનારે માસે માસે મુંડ થવું જોઇએ, કાતરથી મુંડ થનારે અડધે માસે મુંડ થવું જોઇએ, લોચથી મુંડ થનારે છ માસે મુંડ થવું જોઇએ અને સ્થવિરોને વાર્ષિક લોચ કરવો ઘટે.

૨૮૫ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને પર્યુષણા પછી અધિકરણવાળી વાણી એટલે હિંસા અસત્ય વગેરે દોષથી દૂષિત વાણી વદવી નો ખપે. જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પર્યુષણા પછી એવી અધિકરણવાળી વાણી બોલે તેને એમ કહેવું જોઇએ કે 'હે આર્ય! આ જાતની વાણી બોલવાનો આચાર નથી'—'તું જે બોલે છે તે અકલ્પ છે—આપણો તેવો આચાર નથી.' જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પર્યુષણા પછી અધિકરણવાળી વાણી બોલે તેને જૂથમાંથી બહાર કાઢી મૂકવો જોઇએ.

૨૮૬ ખરેખર અહીં વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને આજે જ—પર્યુ-ષણાને દિવસે જ—કર્કશ અને કડવો કલેશ ઉત્પન્ન થાય તો શૈક્ષ—નાના—સાધુએ રાત્નિક—વડિલ—સાધુને ખમાવવો ઘટે અને રાત્નિકે પણ શૈક્ષને ખમાવવો ઘટે.

ખમવું, ખમાવવું, ઉપશમવું અને ઉપશમાવવું. (કલહ વખતે સાધુએ) સન્મતિ રાખીને સમીચીન રીતે પરસ્પર પૂછા કરવાની વિશેષતા રાખવી જોઇએ.

જે ઉપશમ રાખે છે તેને આરાધના છે, જે ઉપશમ રાખતો નથી તેને આરાધના નથી માટે પોતે જાતે જ ઉપશમ રાખવો જોઇએ.

પ્ર૦–હે ભગવન! તે એમ કેમ કહેલુ છે?

ઉ૦–શ્રમણપણાનો સાર ઉપશમ જ છે માટે તે એમ કહેલુ છે.

૨૮૭ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ ત્રણ ઉપાશ્રયને ગ્રહણ કરવાનુ ખપે. તે જેમકે; ત્રણમાના બે ઉપાશ્રયોનું વારંવાર પડિલેહણ કરવુ ઘટે અને જે વપરાશમા છે તેની પ્રમાર્જના કરવી જોઇએ.

૨૮૮ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ કોઇએક ચોક્કસ દિશાનો કે ચોક્કસ વિદિશાનો—ખૂણાનો–જ ઉદ્દેશ કરીને ભાતપાણીની ગવેષણા કરવા જવાનું ખપે.

પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહેલ છે?

ઉ૦–શ્રમણ ભગવંતો વર્ષાઋતુમાં ઘણે ભાગે વિશેષે કરીને તપમાં સારી રીતે જોડાયેલા હોય છે. તપસ્વી દૂબળો હોય છે, થાકેલો હોય છે, કદાચ તે રસ્તામાં મૂર્છા પામે અથવા પડી જાય તો જે ચોક્કસ દિશા તરફ કે ચોક્કસ વિદિશા તરફ તેઓ ગયા હોય તે તરફ શ્રમણ ભગવતો તપસ્વીની તપાસ કરી શકે છે.

૨૮૯ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને ગ્લાન-માંદા-ના કારણને લીધે યાવત્ ચાર કે પાંચ યોજન સુધી જઈને પાછા વળવાનું ખપે. અથવા એટલી મર્યાદાની અંદર રહેવાનુ પણ ખપે, પરંતુ જે કાર્ય સારુ જે દિવસે જ્યાં ગયા હોય ત્યાંનું કાર્ય પૂરું થયા પછી ત્યાંથી તુરત નીકળી જવું જોઈએ--ત્યાં રાત વીતાવવી ન ખપે અર્થાત્ રાત તો પોતાના સ્થાનમાં જ વીતાવવી ખપે.

૨૯૦ એ પ્રમાણેના આ સ્થવિરકલ્પને સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે, કલ્પના—આચારના—ધોરણ પ્રમાણે ધર્મમાર્ગને અનુસારે, જે રીતે સાચુ હોય એ રીતે શરીરદ્વારા સ્પર્શીને—ક્રિયામાં મૂકીને, બરાબર પાળીને, શુદ્ધ કરીને અથવા સુશોભન રીતે દીપાવીને, તીરસુધી લઈ જઈને—જીવનના છેડા સુધી પાળીને, બીજાને સમજાવીને, બરાબર આરાધીને અને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે અનુપાલન કરીને કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રંથો તે જ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, બુદ્ધ થાય છે, મુક્ત થાય છે, પરિનિર્વાણ પામે છે અને સર્વદુઃખોના અંતને કરે છે. બીજા કેટલાક બીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે. બીજા કેટલાક ત્રીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુ.ખોના અંતને કરે છે. વળી, તે રીતે સ્થવિરકલ્પને આચરનારા સાત કે આઠ ભવથી આગળ ભમતા નથી અર્થાત્ એટલા ભવની અંદર સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વદુ.ખોના અંતને કરે છે.

૨૯૧ તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નગરમા ગુણશિલક ચૈત્યમાં ઘણા શ્રમણોની, ઘણી શ્રમણીઓની, ઘણા શ્રાવકોની, ઘણી શ્રાવિકાઓની, ઘણા દેવોની અને ઘણી દેવીઓની વચ્ચોવચ્ચ જ બેઠેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એ પ્રમાણે કહે છે, એ પ્રમાણે ભાખે છે, એ પ્રમાણે જણાવે છે, એ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે અને પજ્જોસવણાકપ્પ—પર્યુપશમનાનો આચાર—ક્ષમાપ્રધાન આચાર—નામના અધ્યયનને અર્થ સાથે, હેતુ સાથે, કારણ સાથે, સૂત્ર સાથે, અર્થ સાથે, સૂત્ર તથા અર્થ બન્ને સાથે અને સ્પષ્ટીકરણ—વિવેચન—સાથે વારંવાર દેખાડે છે—સમજાવે છે. એમ હું કહુ છું.

પજ્જોસવણાકપ્પ (નો અનુવાદ) સમાપ્ત થયો. આઠમુ અધ્યયન સમાપ્ત થયુ

અનુવાદમાં વપરાયેલા પારિભાષિક શબ્દોનો

કોશ

અટ્ઠમભક્ત–એક સાથે આઠ ટંક સુધી કોઈ પણ જાતના આહારનો એટલે ભોજનનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા માત્ર ભોજનનો ત્યાગ.

અનગારીપણાની–મુનિપણાની. અનગારી એટલે મુનિ.

અનુત્તરૌપપાતિક–અનુત્તર વિમાનમાં જનમ પામનારો દેવ.

અભિગ્રહ–નિયમ–નિશ્ચય.

અવગ્રહ–એક સ્થાને ચોમાસુ રહ્યા પછી આજુબાજુ જવા આવવાની મર્યાદિત જગ્યાનો નિશ્ચય કરવો.

અવધિજ્ઞાન–અવધિજ્ઞાની–પરોક્ષ–ઇંદ્રિયો સામે ન હોય–એવા માત્ર રૂપી પદાર્થોનું જ્ઞાન, આવું જ્ઞાન જેને હોય તે અવધિજ્ઞાની.

અવસર્પિણી–જમીન, વૃક્ષ વગેરેનો અને મનુષ્યના પુરુષાર્થ વગેરે ગુણોનો રસકસ ઓછો થતો જાય એવો સમય–કળિયુગ.

અવસ્વાપિની–જે વિદ્યા વડે માણસ વગેરેને ગાઢ ઉંઘમા રાખી શકાય.

અશન–ભોજન.

અષ્ટાંગમહાનિમિત્તનાં–૧ અગના ફરકવાથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન, ૨ સ્વપ્નથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન, ૩ કાગડો, ઘુવડ અને ભૈરવ વગેરેના સ્વરથી થતા લાભાલાભનું જ્ઞાન, ૪ થનારા ધરતીકંપ વગેરેનું જ્ઞાન, ૫ શરીરની ઉપરના તલ, મસા વગેરેના લાભાલાભનુ જ્ઞાન, ૬ હાથપગની રેખાઓથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન–સામુદ્રિક, ૭ ઉલ્કાપાત વગેરેના અકસ્માતોથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન અને ૮ ગ્રહોના ઉદય, અસ્ત વગેરેથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન. આ આઠ પ્રકારની નિમિત્ત વિદ્યાઓનુ જ્ઞાન જેમાં હોય છે તે શાસ્ત્રો.

આઠ કર્મશત્રુઓ / ઘાતી કર્મ–૧ જ્ઞાનાવરણ–જેના વડે જ્ઞાન–વિશેષ બોધ–અવરાય. ૨ દર્શનાવરણ–જેના વડે દર્શન–સામાન્ય બોધ–અવરાય. ૩ મોહનીય–જેથી આત્મસ્વરૂપનુ ભાન થતું અટકે–આત્મા મોહ પામે. ૪ અતરાય–જેથી પ્રાપ્ત થયેલુ પૌરુષ–પુરુષાર્થ ફોરવવામાં કે લાભ, દાન, ભોગ વગેરેમાં વિઘ્ન આવે. ૫ વેદનીય–જેથી સુખ કે દુઃખ અનુભવાય. ૬ આયુષ્ય–જેના વડે મનુષ્ય વગેરે ભવનુ ધારણ થાય. ૭ નામ કર્મ–જેના વડે વિશેષ

પ્રકારની ગતિ, જાતિ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય. ૮ ગોત્ર–જેથી ઉચ્ચપણુ કે નીચપણુ પમાય. આ આઠ કર્મશત્રુઓ છે. આમાના પ્રથમના ચાર આત્માના મૂળ સ્વરૂપનો જ ઘાત કરનારાં છે. માટે તેને 'ઘાતીકર્મ'ના નામે પણ ઓળખાવેલાં છે બાકીનાં ચાર 'અઘાતીકર્મ' કહેવાય છે.

આદાન ભાંડ માત્ર નિક્ષેપણા સમિતિ–પોતાનાં ઉપકરણોને લેતાં અને મૂકતાં કે વાપરતાં એ જાતની સાવધાની રાખવી જેથી આજુબાજુના કોઈ પણ ચેતનને દુઃખ કે આઘાત ન થાય, પોતાનો સંયમ બરાબર સચવાય અને ઉપકરણો પણ બરાબર સચવાય.

આભોગિક–જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી ચાલ્યુ જાય નહીં તે. આને માટે 'અધોઽવધિક' શબ્દ પણ વપરાય છે.

આયામ–ઓસામણ–ભાત વગેરેનુ ઓસામણ.

આયુષ્યકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મ શત્રુઓ').

આરા–જેમ ગાડીનાં ચક્ર–પૈડાને આરા લગાડેલા હોય છે તેમ કાળચક્રને પણ આરા હોય છે, આવા આરા છ હોય છેઃ ૧ સુષમસુષમા, ૨ સુષમા, ૩ સુષમદુષમા, ૪ દુષમસુષમા, ૫ દુષમા અને ૬ દુષમદુષમા. જે સમયે જમીન, વૃક્ષ વગેરેનો અને માનવોના ન્યાય, પુરુષાર્થ, ધૈર્ય. ક્ષમા વગેરે ગુણોનો રસકસ વધારેમાં વધારે હોય તે સુષમસુષમા-સુખમસુખા-કાળ જે સમયે સુષમસુષમા કાળ કરતા થોડી ઉણપ આવેલી હોય તે સુખમાકાળ જે સમયે સુખમાકાળ કરતા વધારે ઊણપ આવેલી હોય અને સુખનુ પ્રધાનપણુ હોવા સાથે દુઃખ પણ દેખાતું હોય તે સુષમદુષમાકાળ. જે સમયે દુ ખનુ પ્રધાનપણુ હોવા સાથે સુખ પણ દેખાતુ હોય અને જમીન, વૃક્ષોના ગુણોનો તથા માનવોના પૂર્વોક્ત માનવોચિત ગુણોનો હ્રાસ વધુ પ્રમાણમા જણાતો હોય તે દુષમસુષમાકાળ જે સમયે જમીન તથા વૃક્ષોના ગુણોનો તથા પૂર્વોક્ત માનવોના ગુણોનો હ્રાસ સવિશેષ પ્રમાણમા જણાય અને દુ ખનુ જ પ્રધાનપણું દેખાય તે દુષમાકાળ. અને જે સમયે કેવળ દુ.ખ જ દુ ખ જણાય અને બીજા કોઈ રસકસ કે ગુણોનો વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં હ્રાસ થયેલો હોય તે દુષમદુષમા કાળ. આગળના ત્રણ આરાનુ નામ 'ઉત્સર્પિણી' કહેવાય છે અને પાછળના ત્રણ આરાનુ નામ 'અવસર્પિણી' કહેવાય છે.

આર્તધ્યાન–મનને, ઇંદ્રિયોને, દેહને કે પરિસ્થિતિને અપ્રિય કે પ્રતિકૂળ સંયોગો આવતા મનમા જે કલેશ થાય, વિકલ્પો કે કુવિકલ્પો આવે અને તેમને દૂર કરવા માટે મનમા જે ચિંતા થાય તે આર્તધ્યાન. આર્ત

એટલે પીડામાંથી પેદા થયેલુ, ધ્યાન એટલે વિચાર.

આસ્વાદન–માત્ર ચાખી જોવું–એક કણીને પણ ચાખી જોવી.

ઈર્યાસમિતિ–ઇર્યા એટલે ચાલવું. સમિતિ એટલે સાવધાની. અર્થાત્ ચાલવામાં કે એવી બીજી કોઇ ગતિવાળી પ્રવૃત્તિ કરતા એવી જાતની સાવધાની રાખવી જોઈએ કે જેથી કોઈ પણ આજુબાજુના ચેતન પ્રાણીને પીડા ન પહોંચે, સંયમની મર્યાદાનો ભંગ ન થાય અને પોતાની પ્રવૃત્તિ પણ બરાબર સધાય.

ઉપપાત–નરકનાં પ્રાણીઓનો નારકીમાં જનમ અને દેવગતિના પ્રાણીઓનો દેવગતિમાં જનમ.

ઉષ્ણવિકટ–ઉફાળો આવી જાય એ રીતે ગરમ કરેલુ પાણી–જેમા દાણા વગેરેની એક પણ કણી ન હોય.

ઉત્સર્પિણી–(જુઓ 'આરા').

ઉત્સ્વેદિમ–પીસેલા અનાજવાળું પાણી અથવા કોઈપણ પીસેલા અનાજવાળા હાથ વગેરે જે પાણીમા બોળેલા હોય કે ધોયેલા હોય તે પાણી.

ઋજુમતિ–જે જ્ઞાનવડે મનવાળાં પ્રાણીઓના મનના ભાવો જાણી શકાય તેવુ ઋજુમતિ મન પર્યાયજ્ઞાન. આ જ્ઞાન થયા પછી ચાલ્યુ પણ જાય છે અને આમાં જોઈએ તેવી વિશુદ્ધિ નથી હોતી.

એષણાસમિતિ–એષણા–તપાસ કરવી. સમિતિ એટલે સાવધાની અર્થાત્ ખાવાપીવાની કે પહેરવા ઓઢવાની વા પોતાની પ્રવૃત્તિમાં ઉપયોગમાં આવે તેવી તમામ વસ્તુઓ વિશે તપાસ કરવી એટલે એવી વસ્તુઓ બનતાં કેવા કેવા પ્રકારની હિંસા, અનીતિ, જૂઠ વગેરે દૂષિત પ્રવૃત્તિઓ થાય છે વા એવી વસ્તુઓ મેળવવામાં કયા કયા ચેતન પ્રાણીઓને ભારે આઘાત થાય છે, આવી તપાસ કર્યા પછી જે વસ્તુઓની બનાવટ પાછળ ઓછામા ઓછાં કે મુદ્દલ હિંસા વગેરે થતા ન જણાય વા જે વસ્તુઓ મેળવતા ઓછામાં ઓછા હિંસા વગેરે થતાં જણાય તે વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો.

કાઉસ્સગ્ગ–ઊભા ઊભા ધ્યાન કરવાનુ એક પ્રકારનુ આસન

કાયગુપ્તિ–શરીરને સ્થિર રાખવું–તેના અવયવોને હલાવ્યા ન કરવા તથા પાસે રહેલા કોઈપણ ચેતન પ્રાણીને લેશ પણ પીડા ન પહોંચે એ રીતે શરીરને રાખવુ કે તેના બીજા હાથ પગ વગેરે અવયવોને રાખવા અને સંયમને જરાપણ બાધા ન થાય એવું શરીરનુ આસન ગોઠવવું

કુલકર–કુલોને કરનારા–જે વખતે માનવ પ્રજામાં કુલોની–જત્થામાં રહેવાની પ્રથા ન હતી તે વખતે શરૂશરૂમા જેઓએ કુલોમાં રહેવાની પ્રથા પાડી તેઓ કુલકર

ક્રતુ–આ શબ્દનો વૈદિક પરિભાષામા 'યજ્ઞ' અર્થ છે પણ જૈન પરિભાષામાં

શ્રાવકને કરવાની અમુક પ્રકારની 'તપશ્ચર્યા' અર્થ છે.

કેવલવરજ્ઞાન–જે જ્ઞાન સમસ્ત બ્રહ્માંડના જડ અને ચેતન તમામ ભાવોને જાણે, એ તમામ ભાવોના પરિણામોને પણ જાણે, ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ બધુ જે વડે જણાય તેવુ જ્ઞાન 'કેવલવરજ્ઞાન' જૈન પરિભાષામાં છે.

ક્ષુલ્લક–નાની ઉમરનો સાધુ.

ક્ષુલ્લિકા–નાની ઉમરની સાધ્વી.

ખાદિમ–ફળ વગેરે ખાદ્ય

ગણધર–તીર્થંકરના મુખ્ય શિષ્ય વગેરે

ગણનાયકો–ગણતંત્ર એટલે પ્રજાસત્તાક રાજ્યના નેતાઓ–પ્રધાન પુરુષો

ગણાવચ્છેદક–ગચ્છના વિકાસ માટે સાધુઓની મંડળીને બહાર લઈ જનારો અને તેને સંયમની દૃષ્ટિએ બરાબર સંભાળનારો મુનિ.

ગણી–જેમની પાસે આચાર્યો શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે અથવા ગણ–મુનિગણ–ના વ્યવસ્થાપક આચાર્ય

ગોત્રકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મશત્રુઓ')

ગોદોહાસન–ગાયને દોહતી વખતે ગોવાળ જેવુ આસન કરીને બેસે તે આસન.

ગંધહસ્તી–જેની ગંધથી બીજા સાધારણ હાથીઓ ભય પામે તેવો ઉત્તમ પ્રકારનો હાથી

ચઉદસમ ભક્ત-એક સાથે ચૌદ ટંક સુધી કોઈપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ.

ચતુર્થભક્ત–એક સાથે ચાર ટંક સુધી કોઈપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ

ચવીને–ચ્યવન–દેવ અને નારકના મરણને જૈન પરિભાષામાં 'ચ્યવન' કહેવાય છે અર્થાત્ 'ચવવુ' એટલે દેવ કે નારકનુ મરણ.

ચાઉલોદક–ચાવલનુ પાણી અર્થાત્ જેમાં ચોખા ધોયા હોય તે ધોણ.

ચૌદપૂર્વી–જૈન પરંપરાનાં મૂળ–અંગ–શાસ્ત્રો બાર છે. તેમાં બારમાં શાસ્ત્રનો 'દૃષ્ટિવાદ' નામનો એક ભેદ છે. તેમાં આ ચૌદ પૂર્વો આવે છે પૂર્વો એટલે પૂર્વના–પહેલાના–ગ્રંથો. જેને એ ચૌદપૂર્વનુ સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય તે ચૌદપૂર્વી.

છએ અંગોના–વેદના છ અંગો છે. ૧ શિક્ષા–ઉચ્ચારણનું શાસ્ત્ર ૨ કલ્પ–કર્મકાંડનુ કે આચારવ્યવહારનુ શાસ્ત્ર ૩ વ્યાકરણ ૪ જ્યોતિષશાસ્ત્ર ૫ છંદશાસ્ત્ર ૬ નિરુક્ત એટલે વ્યુત્પત્તિનું શાસ્ત્ર.

ચિકિત્સા–રોગનો ઉપચાર કરવો–ઓસડ વેસડ કરવા

છટ્ઠભક્ત–એક સાથે છ ટંક સુધી કોઈપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ.

જ્ઞાન–જ્ઞાન એટલે કોઇપણ વસ્તુ અંગેનો વિશેષ પ્રકારનો બોધ.

જવોદક–જવનું પાણી અર્થાત્ જેમાં જવ ધોયા હોય તે ધોણ,

જાતિસ્મરણ જ્ઞાન–પોતાના આગલા જનમનું સ્મરણ થવું અર્થાત્ તે જનમ કે જનમોનું જ્ઞાન.

જ્યોતિષિક–સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા વગેરે. જૈન પરિભાષામાં એ બધા 'દેવો' કહેવાય છે.

તિલોદક–તલનું પાણી–જેમાં ચોકખા તલ ધોયા હોય તે ધોણ.

તીર્થંકર–તીર્થનો કરનાર–ધર્મચક્રને પ્રવર્તાવનાર–જુની પરંપરાઓમાં પેસી ગયેલા દોષોને નિવારવા માટે ધર્મચક્રને ચલાવનાર.

તુષોદક–ફોફાંનું પાણી–જેમાં ફોફાંવાળી શાળ કે ફુસાવાળો બાજરો વગેરે ધોયાં હોય તે ધોણ.

દર્શન–કોઇપણ વસ્તુને અંગેનું તદ્દન સામાન્ય જ્ઞાન એટલે શબ્દમાં ન કહી શકાય તેવો બોધ.

દંડનાયક–પ્રજામાં વ્યવસ્થા જાળવવા માટે દંડના નિયમોને પ્રવર્તાવનારા વા દંડને ફરમાવનારા.

દત્તિ–કણ જેટલા પણ આહારને કે ટીપા જેટલા પણ પાણીને એક વાર દેવું તે

દ્વાદશાંગી–જૈન પરંપરાનાં મૂળ બાર અંગ શાસ્ત્રો–આચારાંગ વગેરે બાર ગ્રંથો.

નગરગુપ્તિકો–નગરને સાચવનારા કોટવાળો વગેરે.

નામકર્મ / **નામગોત્ર** } (જુઓ 'આઠ કર્મ શત્રુઓ')

પડિલેહણા–વાપરવાનાં ઉપકરણો–કપડાં પાત્ર વગેરેને વારંવાર જોવાં–તપાસવાં.

પર્યાપ્તિ–શરીર, ઇંદ્રિયો વગેરેની પૂરેપૂરી રચના.

પલ્યોપમ–વિશેષ પ્રકારનું સમયનું માપ –જ્યારે જણાવવાની સંખ્યા આંકડાથી જણાવી શકાય તેમ ન હોય ત્યારે તેને ઉપમા દ્વારા જણાવવી પડે છે. પલ્ય–પાલો. ઉપમ–ઉપમા.

પાલામાં જેટલું માય તે બધું ખાલી કરતાં જેટલો વખત લાગે તેટલો વખત. અહીં 'પાલો' તે સંકેતિત શબ્દ છે. ચાર ગાઉ ઊંડો, ચાર ગાઉ પહોળો અને ચાર ગાઉ લાંબો ખાડો હોય તેને અહીં 'પાલો' સમજવાનો છે. તેમા નવા જનમેલા બાળકના બારીકમાં બારીક વાળ ભરવા અને તે એવી રીતે ભરવા કે તેમાં જરાય ખાડો કે ખાલી પોલાણ ન રહે અને એ ખાડા ઉપર મોટી સેના જેમ સડક ઉપર ચાલે છે તેમ ચાલી શકે. પછી એ ખાડામાંથી એકએક વાળ રોજ કાઢવો. એ રીતે કરતાં જેટલા વખતમાં તે ખાડો ખાલી થાય તેટલો વખત એ 'પલ્યોપમ.'

પાદપોપગત–અનશન લઇને મરણ આવતાં સુધી ગભરાયા વિના પાદપ–ઝાડ–ની પેઠે સ્થિર રહેવું.

પાન–પીવાનું–સાદું પીણું કે મધુર પીણું.

પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ–પા રિ ષ્ઠા પ નિ કા એટલે પરઠવવું–નાખી દેવું–ફેંકી દેવું. સમિતિ–સાવધાની. અર્થાત્ નકામી ચીજોને નાખી દેવામાં સાવધાની. નકામી વસ્તુઓ કે મેલાં પાણી કે પોતાનાં મળો–લીંટ, વાળ, નખ, પેશાબ, થૂંક, બડખો, વમન-ઉલટી અને ગુ–ઝાડે જતાં જે મળ નીકળે તે મળ વગેરે. મનુષ્યે કે સાધુસાધ્વીએ એ બધા મળોને એવી જગ્યાએ એવી રીતે સાવધાનીથી નાખી દેવા કે જ્યાં કોઈ-પણ પ્રાણીને પીડા ન થાય, રસ્તે ચાલનારાં મનુષ્ય વગેરેને ગંદકી ન નડે, રસ્તા ઉપર રમતાં બાળકો વગેરેને દુર્ગંધ ન આવે. તે મળોને કોઈ જોઈ ન શકે એમ નાખવા. જ્યાં માણસો વગેરેની અવરજવર હોય ત્યાં ન નાખવા પણ અવરજવર વગરની એકાંત નિર્જીવ જગ્યામાં નાખવાં અને તેની ઉપર ધૂળ માટી કે રાખ વગેરે એવી રીતે નાખવાં જેથી એ મળોને લીધે કોઈને પણ તકલીફ ન થાય.

પુરુષાદાનીય–જેમનાં વાક્યોને મનુષ્યો સાંભળતાં જ સ્વીકારી લે. પુરુષ–માણસો. આદાનીય–સ્વીકારવા યોગ્ય.

પૌરુષી–જે વખતે આપણો પડછાયો પુરુષ-પ્રમાણ હોય તે વખત. પ્રાચીન સમયમાં આવી છાયા દ્વારા વખતનું માપ નક્કી થતું.

પ્રતિમા–શ્રાવકોએ અને સાધુઓએ પોતાના વ્રતો પૂરેપૂરાં પાળી લાયકાત પ્રાપ્ત કરીને આચરવાની વિશેષ પ્રકારની તપશ્ચર્યા

પ્રવર્તક–સંયમની શુદ્ધિ માટે અને અધ્યાત્મ વગેરે માટે પ્રેરણા કરનાર.

પ્રાયશ્ચિત્ત–દોષોનું શોધન–સ્નાન કર્યા પછી શરીરને કે બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિને વિઘ્ન ન નડે તે માટે શરીર ઉપર કે માથે વિભૂતિ વગેરે નાખવું, ટીલા ટપકા કરવા કે કાળા દોરા, ધરો વગેરેને રાખવાની રીત.

ફલવિપાક–ચિત્તમાં જે સારા કે નરસા પ્રબળ સંસ્કારો પડ્યા હોય તે પૂરેપૂરા પાકતા તેના જે સારાં કે નરસાં પરિણામો આવે તે–આવા પરિણામ માનસિક શારીરિક વગેરે વિવિધ પ્રકારનાં હોય છે.

બલિકર્મ–ગૃહદેવનું પૂજન.

ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન–ભોજન અને પાણીનો અથવા એકલા ભોજનનો ત્યાગ.

ભવનપતિ–વિશેષ પ્રકારના દેવ–જેઓ મનુષ્ય લોકની નીચેના ભવનોમા રહે છે.

ભાષાસમિતિ–ભાષા–બોલવું, સમિતિ–સાવધાની. બોલવામાં સાવધાની એટલે એવા વચન બોલવા કે જેથી કોઈને પણ જરાપણ પીડા કે અપ્રીતિ ન થાય અને બોલવામા આવતા વચન સત્ય, પરિમિત, પ્રયોજન પૂરતાં અને હિતકર હોવા જોઈએ.

મડંબ–જેની આસપાસ ચારે બાજુ બબે ગાઉ પછી જ ગામ આવે એવાં સ્થળ.

મનોગુપ્તિ–મનનો પૂર્ણ સંયમ–મન ઉપર સંપૂર્ણ અંકુશ–મનોનિગ્રહ.

મારણાંતિક સંલેખના–મરણ આવતા સુધી અનશન સ્વીકારીને શરીર, ઇંદ્રિયો અને કષાયોને પાતળા કરવા.

મુણ્ડ–માથેથી વાળ કાઢી નાખેલા હોય તેવો

મુષ્ટિલોચ–મુઠીએ મુઠીએ માથાના વાળને ખેંચી કાઢવા–લોચ કરવો.

વિગય–**રસવિકૃતિઓ**–વિકાર પેદા કરનારી–રસ ભરેલી વિકૃતિજનક ખાવા પીવાની વસ્તુઓ–દૂધ, દહીં, માખણ, ઘી, તેલ, ગોળ, મધ, મદ્ય અને માંસ. આ નવ વસ્તુઓ રસવિકૃતિ છે. આનુ જ બીજું નામ 'વિગય' છે.

લક્ષણવાળો-બત્રીશ લક્ષણવાળો.

લોકાંતિક–વિશેષ પ્રકારના દેવો–જેઓ બ્રહ્મલોકમાં વસે છે.

વચનગુપ્તિ–બોલવાની પ્રવૃત્તિ ઉપર અંકુશ–ભાષાનિગ્રહ–મૌન જેવી પ્રવૃત્તિ.

વાદીઓની–વાદવિવાદ કરવામા નિપુણોની.

વાનવ્યંતર–એક પ્રકારના દેવો. જેઓ ભૂતપિશાચને નામે ઓળખાય છે.

વિકટ–નિર્દોષ આહારપાણી.

વિકટગૃહ–ગામનો ચોરો–જ્યાં ભેગા થઈને ગામલોકો બેસે તે સ્થળ.

વિકૃષ્ટ ભકત–અઠ્ઠમના તપ કરતા વધારે તપ કરનારો.

વિગય–રસવિકૃતિઓ.

વિપુલમતિજ્ઞાનવાળા–મનના ભાવોને જાણી શકનારું જ્ઞાન. આ જ્ઞાન વિશેષ શુદ્ધ હોય છે અને ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી નાશ નથી પામતું (જુઓ 'ઋજુમતિ'.)

વિચારભૂમિ–શૌચ વગેરે માટે જવાની પ્રવૃત્તિ.

વિહારભૂમિ–ચૈત્ય વગેરે તરફ જવાની પ્રવૃત્તિ.

વૃષ્ટિકાય–વરસાદનુ કે વરસાદનાં ફોરાંનુ પાણી.

વેદનીયકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મશત્રુઓ').

વૈમાનિક–વિમાનમાં વસનારા–એક પ્રકારના દેવો.

વૈક્રિયલબ્ધિવાળા–શરીરનાં વિવિધ રૂપો કરી શકવાની શકિતવાળા.

વૈક્રિયસમુદ્ઘાત–શરીરનાં વિવિધરૂપો કરવા માટે કે શરીરના પરમાણુઓને બદલવા માટે કરવામાં આવતી એક પ્રકારની ક્રિયા.

વ્યંજનવાળો–શરીર ઉપરના તલ મસા વગેરે વાળો.

શુદ્ધવિકટ–ઉફાળો આવતાં સુધી ગરમ થએલુ પાણી (જુઓ 'ઉષ્ણ વિકટ')

ષષ્ટિતંત્ર–સાંખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનનો ગ્રંથ–જેમા ષષ્ટિ-સાઠ-તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરેલુ છે.

સાગરોપમ–અસંખ્ય પલ્યોપમ જેટલો કાળ (જુઓ 'પલ્યોપમ')

સ્થવિર–પાકટ ઉમરનો વિશેષ અનુભવી મુનિ.

સ્વાદિમ–સ્વાદવાળાં ખાદ્ય અથવા મુખવાસ.

સૌવીર–કાંજી.

સંખડિ–વિશેષ આરભ સમારંભ દ્વારા જ્યાં પકવાન્ન–મીઠાઇ દૂધપાક વગેરે રંધાતું હોય તે સ્થાન–જ્યા જમણવાર થતો હોય તે સ્થાન

સધિપાળ–રાજ્યો વચ્ચે સંધિ કરાવનારા રાજદૂતો.

સસ્વેદિમ–પાંદડાં વગેરેને ખુબ ઉકાળીને તે ગરમાગમ પાંદડાં ઉપર છાટ-વામાં આવતું ઠંડુ પાણી

સ્વપ્ન લક્ષણ પાઠક–સ્વપ્નશાસ્ત્રના પંડિતો-જેઓ સ્વપ્નના ફળો કહી શકે છે

હરિણેગમેસી–વિશેષ પ્રકારના દેવનું નામ. સંતાન પ્રાપ્તિ માટે આ દેવની આરાધના કરવાની પદ્ધતિ ઠેઠ વેદકાળમાં પણ હતી વેદપરંપરામા આનું નામ 'નેગમેષી' કે 'નૈગમ' સભળાય છે.